

ПРАВОСЛАВНА БЕРЕЗІВЩИНА

І.І. Ніточко, П.І. Ляшик

І.І. Ніточко, П.І. Ляшик

**ПРАВОСЛАВНА
БЕРЕЗІВЩИНА**

Державний архів Одеської області

І.І. Ніточко, П.І. Ляшик

ПРАВОСЛАВНА БЕРЕЗІВЩИНА

Одеса
Прес-кур'єр
2012

УДК 281.9:94(477.74)"1808/..."

ББК 63.3(4Ук-4Од)6-7

Н 694

ПРАЦІ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Том XXXIV

Редакційна колегія серії

Ніточко І.І. (*голова*), Білоусова Л.Г. (*заступник голови*), Боряк Г.В., Гребцова І.С., Матяш І.Б., Сапожников І.В., Хмарський В.М., Барвінська П.І., Левченко В.В., Синявська О.О., Томазов В.В., Щетников В.П.

Редакційна колегія тому

Ніточко І.І., Корецька О.А., Ляшик П.І., Бурчо Й.О., Вернигора І.І., Комаровський І.Л.

І. І.Ніточко, П. І. Ляшик

Н 694 **Православна Березівщина.** / Ніточко І. І., Ляшик П. І. – Одеса: Прес-кур'єр, 2012. – 464 с.
– (Праці Державного архіву Одеської області: т. 34).

ISBN 978-966-2512-15-1

У виданні вперше розглянуто розвиток релігійних закладів дореволюційного періоду на території Березівщини, історію їх занепаду у радянські часи та відродження у період незалежності. Книга складається з документальної частини, авторських роздумів та усної історії, відтвореної за допомогою спогадів священиків Березівщини та їх парафіян. Найбільш ранні з виявлених документів датовані 1808 роком. Використано різноманітні джерела інформації: документи архіву, книги, періодичні видання, науково-довідкову та ін. літературу, спогади. Книга буде цікавою для істориків, дослідників, студентів, учнів.

*Рекомендовано до друку науково-методичною радою Державного архіву Одеської області
(протокол №1 від 23.02.2012 р.)*

Висловлюємо щирі подяку народному депутатові України
С. Р. Гриневецькому за допомогу у виданні книги.

ISBN 978-966-2512-15-1

© Державний архів Одеської області, 2012
© І.І. Ніточко, П.І. Ляшик, 2012

*Молися, сину, за Україну,
Молися, сину мій!
Щоб Бог підняв її з руїн,
Щоб дав він волю їй!*

Сергій Бердяєв.

ЗМІСТ

Вступне слово.....	7
I. Структура та керівництво православної церкви	11
1. Структура Одеської та Ізмаїльської єпархії.....	14
2. Керівництво православної церкви	
Блаженніший Володимир, Митрополит Київський і всієї України	
Предстоятель Української Православної Церкви	16
Високопреосвященний Агафангел, митрополит Одеський та Ізмаїльський	21
Ляшик Петро Іванович — протоієрей, настоятель Свято-Миколаївського храму	
м. Березівки, благочинний храмів Березівського округу	28
II. Віра у нашому серці (авторські роздуми)	
1. Ставлення влади до церкви.....	29
2. Забобони	42
3. Сільський батюшка.....	46
4. Атеїзм	49
III. Виникнення та діяльність релігійних закладів на території Березівського району до 1917 року (за документами ДАОО)	
1. м. Березівка (Новоолександрівка)	70
2. с. Демидове (Демидівка)	79
3. с. Златоустове-Поле (Матлашівка)	96
4. с. Новопокровське (Сахарове)	98
5. с. Завадівка (Петрівка).....	103
6. с. Ряснопіль (Гижицьке)	114
7. Церковно-приходські школи	125
IV. Занепад релігійних закладів після 1917 року (за документами ДАОО).....	138
1. Загальні документи	140
2. с. Балайчук.....	212
3. м. Березівка.....	214
4. с. Гуляївка	246
5. с. Завадівка.....	247
6. с. Златоустове	250
7. с. Карнагорове	258
8. с. Комісарівка	259
9. с. Маринове	259
10. с. Новопокровське.....	263
11. с. Петрівка.....	266
12. с. Ряснопіль.....	267
13. с. Софіївка.....	273

V. Усна історія релігійних закладів Березівського району

1. Свято-Миколаївський храм міста Березівки	274
Під покровом Святителя Миколая	275
Отець Микола Мальшаков	276
Перша зустріч	276
Початок	279
Ремонти... ремонти... ремонти	279
Дива	322
Прихожани	324
Працівники на ниві Христовій	325
Меценати чи спонсори?	327
Недільна школа	330
Православний спортивно-патріотичний клуб «Муромець»	332
Приходський хор Свято-Миколаївського храму м. Березівки	334
Професійний хор Свято-Миколаївського храму м. Березівки	336
Паламарі	335
Паломництва	339
Березівський благочинний округ	342
Приїзд Владики	344
Отець Федір Кришук	346
Спогади про Березівський приход протоієрея Миколи Мальшакова	349
Із спогадів прихожан	350
2. Відродження православної віри в селах району	363
Свято-Успенський храм с. Маринове	363
Свято-Іоанно-Богословський храм с. Виноградне	366
Свято-Іоанно-Златоустівський храм с. Златоустове	370
Свято-Пантелеймоновський храм смт Раухівка	375
Свято-Преображенський храм с. Ставкове	378
Свято-Петро-Павлівський храм с. Завадівки	383
Свято-Іллінська церква с. Розквіт	388
Храм Нерукотвореного образу Ісуса Христа с. Демидове	390
Церква Святих 12 апостолів с. Ряснопіль	393
Церква Почаївської ікони Божої Матері с. Зеленопілля	396
Церква Святого Архістратигу Божого Михаїла с. Черногірка	397
Святитель Миколай на гербі Березівського району	398
Заключне слово	400
Додатки	
Додаток 1. Наставлення священникам та іншим особам стосовно запису на картках про народження, смерть і шлюб	403
Додаток 2. Форма одягу для церковних старост (1869 рік)	405
Додаток 3. Список церковних земельних ділянок (1911 рік)	406
Додаток 4. Нейфрейдентальський (Маринівський) приход	408
Додаток 5. Список використаної літератури	414
Додаток 6. Іменний покажчик	416
Додаток 7. Географічний покажчик	453

ВСТУПНЕ СЛОВО

Коли перетинаєш шістдесятирічний рубіж свого життя, то, озирнувшись назад, розумієш, як багато змінилося за цей час у твоєму житті, у твоїй душі і у серці. Помічаєш, що змінилися думки, почуття, мета життя. Одні кажуть, що це закономірно, інші – що у людини з твердою життєвою позицією не можуть змінюватися думки, а тим більше мета життя. Це дуже складне філософське питання, і дискутувати на таку тему можна роками, тому я розповім тільки про своє ставлення до життя: хочу, щоб читачі зрозуміли, чому колишній перший секретар райкому партії Березівського району, комуніст зараз вирішив написати книжку про релігію – саме про те, з чим комуністи борються все життя.

Я справді був комуністом і свято вірив, що будую комунізм – цим жив, про це мріяв, цим пишався, ця мета додавала наснаги і радості життя. Багато було зроблено корисного для жителів Березівського району. Але навіть тоді виникала думка: чому, якщо я комуніст, мені не можна вірити в Бога і ходити до церкви? Хіба це заважає будувати, орати і саджати? Але я повинен був бути прикладом для інших, займаючи посади секретаря комсомольської організації, голови колгоспу, першого секретаря райкому партії і всі інші «дуже комуністичні» посади, тому відвідував церкву потайки, хрестив дітей потайки, як і багато інших комуністів.

Зараз я можу відкрито висловлювати свої думки стосовно релігії і комуністичної ідеології. Як і в кожній з ідеологій, у комуністичної були і хороші моменти, і погані. Стосовно релігії політика була неправильною, що і засуджую зараз. Багато хорошого пам'ятаю і не забуду ніколи. Не забуду, як наші батьки-комуністи вставали з окопів зі словами: «За Родину!» (і тихо, про себе: «З Богом!»), як перемогли з ними і гинули з цими словами за нас з вами, за краще майбутнє. Ніколи не забуду, скільки працювало фабрик і заводів, які зараз не те що не будують, а навіть зберегти не можуть побудоване радянськими людьми; не забуду відсутність безробітних, відсутність безхатченків, що лежать просто неба, як зараз. Не забуду гордість за свою країну, не забуду Гагаріна і Корольова... Багато є що згадати хорошого. Але я твердий у своєму переконанні, що релігія не заважала б цим усім здобуткам радянських людей, а й навіть ще й допомагала б. Бо за комуністичну ідею не всі вступали до партії, багато людей вступали через кар'єру, яку неможливо було зробити в той час безпартійним. Рядових колгоспників і робітників часто приймали тільки тому, що надходила рознарядка, скільки треба за рік прийняти доярок, а скільки свинарок, трактористів та інших. Були, звичайно, і справжні комуністи, справжні бійці за справу партії, готові віддати за це життя, без віри яких у ідеї комунізму ми б не мали тих здобутків, про які я згадував вище. Але навіть серед таких комуністів були віруючі люди. Наприклад, у нашому районі такі керівники, як перші секретарі райкому партії І.П. Лутов,

П.А. Хомко, С.М. Синиця, І.О. Кірик, С.М. Могилюк так само потайки, як і я, ходили до церкви (правда, тільки в Одесі, де нас не знали), хрестили дітей, виносячи за те ж саме догани іншим, бо того вимагала партія. Обласне керівництво теж було віруючим: і Р.Б. Боделан і С.Р. Гриневецький. Наприклад, за ініціативою Р.Б. Боделана – колишнього першого секретаря обкому партії – почалося відродження Спасо-Преображенського кафедрального собору. Допомігав йому у цьому С.Р. Гриневецький – колишній перший секретар обкому комсомолу. Всім нам віра ніколи не заважала в будівництві комунізму, ми виконували чесно свої господарські та державні функції на будь-якій посаді. Не заважало б це й іншим людям. Релігія не заважала б компартійній дисципліні, за чим дуже сумую зараз, у часи безкарності і вседозволеності. Скільки буду жити, захищатиму рядових членів партії, справжніх трударів, які робили свої господарства передовими, були прикладом для інших у всьому, нашою честю і совістю, хоча не були віруючими. Скільки зараз є віруючих, які назавжди забули, що таке честь і совість. Псевдовіруючі – це набагато гірше, ніж атеїсти.

Найбільше дратує те, що зараз вірити стало «модно», всі керівники почали ходити до церкви, хизуючись перед телекамерами, але не маючи у душі нічого до Бога, не дотримуючись біблійних заповідей. Вони мені нагадують дореволюційного барина-кріпосника, який з показним старанням молиться Богу в церкві і б'є поклони, але вийшовши з церкви, програє своїх селян в карти, а їх дітей мінєє на породистих цуценят. Але ж справжня віра – це не стояння у церкві з величезним золотим хрестом на грудях, а дотримання законів Божих у вчинках своїх і головне – у душі. Як може закликати до віри інших та людина, яка накрала землі та маєтків, знищила всіх своїх опозиціонерів, або пиячить і не вилазить з ресторанів? Не цьому вчить нас Господь, а вчить допомагати, любити і пробачати. Силоміць не можна змусити не вірити, так само як силоміць не можна змусити вірити. Це особиста справа кожної людини, головне – вміти допомагати, любити і пробачати. Цього вимагає і Свята Церква і просто людська мораль.

Ось уже більше двох тисячоліть Свята Церква надихає на духовну велич високими божественними ідеалами християнства.

Тільки при незалежності держави, а особливо в період державотворення, ми відроджуємо свої фундаментальні основи національного розвитку: звертаємо все частіше погляди до Бога, щоб допоміг нам у цій справі.

Реалізація наших загальнолюдських проблем пов'язана з відродженням, в першу чергу, духовних чинників – мови, культури, релігії та історичної пам'яті народу. Свята Церква є визначним фактором утвердження духовної нації, формування морально-етичних основ. Церква християнська завжди стояла на захисті духовних основ національного життя. Православні храми вводять свою паству в благодатний світ, де все сприяє молитві і очищенню душі.

Велике значення в збереженні національної самоідентичності і національного єднання має наша загальна віра – віра православна.

Зараз, коли відроджується християнська віра після 70-річчя її приниження, значно зріс інтерес людей до церкви. Зростає і актуальність даної книги. Ми сподіваємося, що вона сприятиме піднесенню духовності, релігійної культури, релі-

гійної свідомості, національної самосвідомості березівчан. Ми не ставили перед собою завдання охопити все, що стосується даної теми, а намагалися описати загальними штрихами історичний хід православ'я спочатку на території всієї Херсонської єпархії, а потім і в нашому Березівському районі. Думаю, читач побачить за не зовсім хронологічний виклад матеріалу, тому що багато документів стосовно цієї теми не збереглося з тих чи інших причин, переважно через втрати під час війни.

Усвідомлення березівчанами ролі церкви в історії нашого району буде сприяти їх консолідації як громади, духовному її піднесенню. Віра нашого народу завжди була високогуманістичною, осяяною миролюбивою хліборобською культурою.

Православ'я на теренах Одещини, в тому числі і Березівщини, проявило себе як могутня духовна енергія, що об'єднувала народ, стояла на перешкоді у поневолювачів.

Наша православна церква постраждала за радянських часів, що відтворюють архівні документи, подані в цій книзі. Декларуючи високі ідеали духовності, радянська влада зкопіювала заповіді Божі до морального кодексу будівництва комунізму, майже повністю знищивши релігійні організації нашого району. За цей час було не тільки спустошено і зруйновано православні храми і кладовища, а й розграбовано унікальні культурні цінності та давні літописні документи, заборонено релігійні та народні свята, обряди. Тисячі віруючих було репресовано, заслано на каторжні роботи, розстріляно. А ті, хто залишився на волі, постійно переслідувалися та відчували морально-психологічний і ідеологічний тиск.

Політика атеїзму призвела до цілковитого виродження релігії, знищення матеріальних основ релігійних організацій. Страшна атеїстична політика варварські знищувала все релігійне. Насилля марксистсько-ленінського вчення відбувалося не тільки над членами комуністичної партії, а і над простими людьми – релігія розцінювалася, як «опіум» для народу, як шкідливий пережиток минулого. Це давало комуністичним активістам не тільки право ідеологічного цькування, але й фізичного винищення людей...

Хоча, якщо бути об'єктивним, значну частину провини за те, що сталося з релігією, повинні взяти на себе і священнослужителі всіх рангів. Це теж люди зі своїми слабкостями і недоліками. Багато з них своєю поведінкою дискретували постулати Священного Письма, і люди все це бачили. У 37-му фонді Державного архіву Одеської області часто зустрічаються документи про зловживання церковнослужителів. Так було, як було і те, що велика кількість їх йшла на муки і смерть за перемогу ідеалів християнства серед людей.

Слава Богу, що ми дожили до того часу, коли українська держава, розвиваючись на демократичних засадах, створює необхідні умови для задоволення духовно-релігійних потреб своїх громадян – віруючих різних релігійних конфесій, що відображено на прикладі нашого району.

На Березівщині церква бере активну участь у соціальному житті району, активно будуються храми в його селах, відкриваються нові релігійні громади.

У давнину будь-який населений пункт починав своє життя з будівництва храму. Заселяючи нове місце, люди встановлювали хрест або будували невеличку

церкву, де в першу чергу служили молебен «Про появу нового населеного пункту». І лише після цього один за одним починали будувати житло. Саме за хронологією будівництва храмів можна дослідити історію будь-якої адміністративної одиниці.

Автори цієї книги поставили перед собою мету зробити її для жителів району не тільки науково-довідковим виданням, але й навчальним посібником для учнів шкіл району, які бажають дізнатися про розвиток православ'я на Березівщині. Також поставлено мету змалювати усну історію розвитку православ'я на основі спогадів священнослужителів та прихожан березівських храмів.

У документах архіву, використаних у цій книзі, зустрічаються розповіді і про культові споруди інших віросповідань. Ці розповіді свідомо не вилучено, тому що зміст документів подано повністю і мовою оригіналу без авторських коментарів, бо вони самі дають зрозумілу картину подій.

Готуючись до написання цієї книги, я часто ловив себе на думці: чи потрібна вона і кому потрібна. В Радянському Союзі мені було комфортно, але повертатися туди не хочу – і доказом цього є книга. Вважаю, що вона матиме свого читача як серед віруючих, так і серед атеїстів. Кожен з них буде мати свою точку зору.

Я вдячний тим людям, які надали мені допомогу в написанні цієї книги. Серед них є мої друзі, є колеги, є атеїсти, є віруючі. Особливо вдячний О.А. Корецькій, Й.О. Бурчо, І.І. Вернигорі, І.Л. Комаровському, С.Є. Березіну, Л.П. Бубликовій, В.П. Деречиній, В.К. Січкаренко, М.М. Цобенку, О.П. Чилею, С.А. Желяскову.

Будемо сподіватися, що наша книга хоч трохи примирить віруючих з невіруючими, «синіх» з «помаранчевими», комуністів з націоналістами. І ми почнемо поважати і пробачати один одного.

Директор Державного архіву
Одеської області
І.І. Ніточко.

ГЛАВА I

СТРУКТУРА ТА КЕРІВНИЦТВО ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ

У час відкритості і все більшої можливості громади відверто висловлювати свою думку з будь-якого приводу, а тим більше з питань релігії, та маючи доступ до всіх архівних документів, що відтворюють минуле розвитку релігійних стосунків на території нашої області і Березівського району в тому числі, в першу чергу нас цікавить минуле православної церкви, її діяльність, історія створення храмів. Духовне відродження, яке відбувається серед жителів нашого району, особливо за останні 20 років, повернення всіх прошарків суспільства, незалежно від віку, статі, займаної посади та майнового стану, до лона православної віри дає право більш детально висвітлити події, що відбувалися на території Херсонської єпархії з моменту її створення й до революції 1917 року.

Авторам не зустрічалися наукові дослідження з цієї теми стосовно нашого краю, які б в достатній мірі висвітлювали розвиток православ'я кінця XVIII – початку XX сторіччя. Є певні публікації сучасних краєзнавців і сучасних вчених, але, звичайно, вони мають більш загальний вигляд і не висвітлюють релігійні події на території Березівщини. Саме тому ми вирішили написати більш детальну працю, зробивши основний акцент на розвитку православ'я на території нашого району.

З історії відомо, що всі російські царі були глибоко віруючими і завжди шукали підтримки серед священнослужителів православної церкви. Такі стосунки призвели до того, що поступово церква і держава злилися в єдине ціле, де церква існувала на кошти держави та виконувала державні функції.

За указом Петра I вище духовне керівництво Російської православної церкви здійснювалося Святим Синодом. Він контролював процеси богослужіння, здійснював цензуру духовних книг, керував духовними навчальними закладами і духовенством, обирав служителів церкви, причисляв до лику святих та ін¹.

У 1775 році було засновано Херсонську єпархію і Духовну консисторію, та на чолі її призначено архієпископа².

Духовна консисторія – це управління, яке займається церковними справами та перебуває у розпорядженні керівника єпархії (єпископа, архієпископа або митрополита). До революції 1917 року функції Духовної консисторії у Росії були достатньо широкі. Ця організація була і секретаріатом, і архівом, і органами нагляду, контр-

¹ Обозрение церковно-гражданских узаконений по духовному ведомству. – СПб, 1900. – С.91

² Устав духовных консисторий. – СПб, 1903. – С.2

олуючими професійну діяльність священників, а також служителів приходів, що не мали священного сану. Консисторія підпорядковувалася тільки керівнику єпархії, Священному Синоду та Государю Імператору Всеросійському як представнику вищої державної і духовної влади.

Єпархіальне керівництво слідкувало за служителями культу, рецензувало проповіді священнослужителів, заохочувало приходське духовенство. Єпархіальний архієрей отримував інформацію про розкольників, сектантів і тих, хто ухиляється від сповіді і Святого причастя. Переконаючи їх повернутися до свого християнського обов'язку, архієрей на свій погляд міг призначити для тих, хто помиляється, покарання – епитимію. Він же вирішував питання возведення у сан священнослужителів. Архієрей міг безпосередньо брати участь у справах консисторії, призупиняти її рішення і розпорядження, вносити свої пропозиції та ін. Але він мав владу тільки у своїй єпархії. Сама ж духовна консисторія обиралася з архімандритів, ігуменів, ієромонахів, протоієреїв, ієреїв, які заслуговували довіри. Відносини з Синодом консисторія підтримувала через єпархіального архієрея чи обер-прокурора.

В 1775 році також було засновано духовне правління Херсонське і Слов'янське. Свою діяльність правління здійснювало в межах Херсонської єпархії. Воно на місці виконувало всі укази і рішення Синоду й Духовної консисторії, щорічно збирало формулярні списки про священнослужбовців церков Херсонської єпархії, відомості про надходження та витрати церковних сум, проводило слідство за дорученням консисторії про поведінку служителів культу та ін. Одним з його завдань у кінці XVIII століття був розподіл священнослужбовців по слободах. Священиків не вистачало, бо вони не хотіли їхати працювати до віддалених сіл. Другою проблемою був низький освітній рівень священнослужбовців, які іноді навіть погано читали. У зв'язку з цим Катерина II в 1784 році видала указ, в якому зазначалося, що бажаючі стати священнослужителями мають добре читати, писати і співати. В свою чергу Синод видав наказ у 1787 році, у якому зазначалося, що перевага надаватиметься освіченим кандидатам.

Але не дивлячись на всі заходи, направлені на боротьбу з неграмотністю, у 1860 році серед усіх священнослужбовців Херсонської єпархії академічний курс закінчило всього 26 осіб, а семінарський – 462³.

На початку 90-х років XVIII століття роботи Духовному правлінню додалося у зв'язку з розглядом справ про скарги на священнослужбовців губернських сіл. Це було результатом некритичного підходу до прийому священників на вакантні місця в ранній період діяльності єпархії, а також слабого контролю за ними з боку єпархіального керівництва, що призвело до частих випадків пияцтва та прелюбодіяння серед сільських священників.⁴

На початку XIX століття боротьба з правопорушеннями посилилася, збільшилася кількість випадків позбавлення духовного звання за «непристойну поведінку». Цьому сприяла політика Павла I (1796-1801 рр.) з викорінення недобро-

³ Общие сведения о Херсонской епархии // Херсонские епархиальные ведомости. – 1860. – №1. – С.4

⁴ ДАХО. – Ф.207. – Оп.1. – Спр.80

совісного ставлення до роботи та своїх обов'язків, а також практика доносів між співробітниками про неточності і порушення під час служби.

Що стосується приходів епархії, то тут священнослужителі повинні були виконувати свої обов'язки священика. Крім того, настоятелі мусили слідкувати за своїм приходом та прихожанами на предмет існування розкольничих сект, відступників та ін. До їх обов'язків також входило написання церковно-приходських літописів. Програма їх складання передбачала такі пункти: адміністративне та географічне положення приходу, послідовні зміни в ньому, скорочення та розширення; історія населення приходу і його економічний розвиток; розумовий та релігійно-моральний стан прихожан в зазначений період часу; приходська церква; зміни у складі священно- і церковнослужбовців від заснування церкви; виникнення і діяльність церковно-приходських закладів. Передбачалося робити нотатки геологічні, кліматичні, а також відносно рослинності і тваринності; вести спостереження за населенням приходу і його економічним становищем; характеризувати сьогоденне становище приходської церкви, її служителів, церковно-приходських закладів, дбати про високу моральність сімейно-шлюбних відносин. Додатками до літопису повинні бути бути таблиці населення приходу і його економічного стану; детальна карта приходу з позначенням гір, балок, шляхів, землі і будівель; план церкви, огорожі, дзвіниці і церковно-приходських шкіл; вигляд церкви: з заходу, боковий та зі сходу; колекція мінералів, насіння, рідкісних книжок, ікон та картин, археологічних пам'яток та ін⁵.

В наш час документація, яка знаходилася в Херсонській Духовній консисторії, зберігається у Державних архівах Херсонської, Одеської та Миколаївської областей. Документи Херсонської Духовної консисторії – це важливе джерело вивчення минулого Новоросійського краю. За давніми паперами, написаними скупкою на емоції мовою, стоять чоловічі долі – щасливі, трагічні, незвичайні.

На відміну від західноєвропейського католицизму, російське православ'я ставилось до представників інших релігійних конфесій надто лояльно. Воно проявило небачену терплячість навіть до власних протестантів-старообрядців, які піддалися серйозним переслідуванням тільки в перші десятиріччя церковного розколу. Звичайно, іновірці, вбачаючи у греко-російській вірі могутню духовну опору, переходили до православ'я, тим більше, що це значно полегшувало кар'єрний ріст. На ім'я архієпископа Катеринославського, Херсонського та Таврійського Гавриїла приходило чимало послань від іновірців різних прошарків та національностей з проханням прийняти їх до православ'я.

Далі ми розглянемо структуру епархії та ознайомимося з життєвим шляхом керівництва православної церкви України взагалі і Березівщини у тому числі.

⁵ Херсонские епархиальные ведомости. / Прибавления к №16. – Одесса, 1889. – С.493-505

СТРУКТУРА ОДЕСЬКОЇ ТА ІЗМАЇЛЬСЬКОЇ ЄПАРХІЇ

Після приєднання Новоросії до Росії, згідно з Яським мирним договором, територія теперішньої Одеської та Ізмаїльської єпархії була складовою частиною наступних російських єпархій:

з 1789 по 1797 рік — Єкатеринославської;

з 1797 по 1803 рік — Новоросійської і Дніпровської (через перейменування Єкатеринославської єпархії в 1797 році);

з 1803 по 1837 рік — Єкатеринославської, Херсонської та Таврійської;

з 1837 по 1859 рік — Херсонської і Таврійської, яка створилася через відокремлення від Єкатеринославської (з 1837 місце перебування правлячого єпархіального архієрея — м. Одеса);

з 1859 по 1926 рік — Херсонської і Одеської (через збільшення значення Одеси, що стала фактичним центром півдня Росії, в 1859 році Херсонську і Таврійську єпархію перейменовують на Херсонську і Одеську. Першим єпископом Херсонським і Одеським став Димитрій (Муретов), що займав кафедру двічі. У 1880 засновано Єлисаветградське вікаріатство з єпископом в Одесі);

з 1928 по 1944 рік — Херсонської і Миколаївської;

з 1946 по 1947 рік — Одеської і Кіровоградської;

з 1947 по 1991 рік — Херсонської і Одеської.

З 1991 року і до теперішнього часу — Одеська та Ізмаїльська єпархія.

Одеська та Ізмаїльська єпархія — єпархія Російської Церкви з центром в м. Одесі; об'єднує приходи і монастирі Української православної церкви на території Одеської області.

Благочинні округи: Ананьївський, Арцизький, Балтський, Білгород-Дністровський, Біляївський, Березівський, Болградський, Ізмаїльський, Килійський, Котовський, Одеський міський, Роздільнянський, Саратовський, Тарутинський, Татарбунарський, Ширяївський.

До складу єпархії входять 343 приходи, 294 священнослужителя (282 священника, 12 дияконів).

Кафедральне місто — Одеса. Кафедральні собори — Спасо-Преображенський собор (Одеса), Покровський собор (Ізмаїл). З 1936 по 2002 рік кафедральним в Одесі був Успенський собор.

Існують єпархіальні відділи: взаємодії зі Збройними силами України; релігійної освіти, місіонерства і катехизації; зі справ молоді.

Єпархіальне вікаріанство:

Херсонська і Одеська єпархія (кафедра в Одесі)

Гавриїл (Розанов) (9 травня 1837 — 1 березня 1848)

Інокентій (Борисов) (1 березня 1848 — 26 травня 1857)

Димитрій (Муретов) (11 червня 1857 — 2 жовтня 1874)
Леонтій (Лебединський) (2 жовтня 1874 — 16 листопада 1875)
Іоаннікій (Горський) (16 листопада 1875 — 1 березня 1877)
Платон (Городецький) (25 квітня 1877 — 4 лютого 1882)
Димитрій (Муретов) (20 лютого 1882 — 14 листопада 1883)
Ніканор (Боровкович) (12 грудня 1883 — 27 грудня 1890)
Сергій (Ляпидевський) (12 січня 1891 — 9 серпня 1893)
Іустин (Охотин) (3 вересня 1893 — 26 березня 1905)
Димитрій (Ковальницький) (26 березня 1905 — 3 лютого 1913)
Назарій (Кирилов) (8 березня 1913 — 28 вересня 1917)
Платон (Рождественський) (22 лютого 1918—1921)
Феодосій (Феодосієв) (1919—1920)
Олексій (Баженов) (1920 — 26 червня 1921)
Прокопій (Титов) (1921—1925)
Парфеній (Брянских) (29 червня 1921—1923)
Нікандр (Феноменов) (листопад 1925—1927)
Іосиф (Петрових) (13 вересня 1927 — 11 березня 1928)
Онуфрій (Гагалюк) (1926—1929)
Анатолій (Грисюк) (1928 — липень 1936)
Митрофан (Русинов) (березень 1937—1939)
Одеська і Херсонська єпархія
Антоній (Марценко) (22 серпня 1941 — березня 1944)
Сергій (Ларин) (1944 — 30 жовтня 1947)
Филип (Ставицький) (30 жовтня 1947 — 12 грудня 1947)
Фотій (Топиро) (12 грудня 1947 — 3 серпня 1948)
Нікон (Петін) (3 серпня 1948 — 16 квітня 1956)
Борис (Вік) (25 квітня 1956 — 16 квітня 1965)
Антоній (Мельников) (5 лютого — 25 травня 1965)
Сергій (Петров) (1965 — 4 лютого 1990)
Леонтій (Гудимов) (1990—1991)
Одеська і Ізмаїльська єпархія
Лазарь (Швець) (11 лютого 1991—1992).
Агафангел (Саввин) (з 26 липня 1992)⁶.

⁶ http://orthodox.org.ua/uk/pitannya_vidpovid/2008/03/17/2809.html

Керівництво православної церкви

**Блаженніший Володимир,
митрополит Київський
і всієї України,
Предстоятель Української
православної церкви**

У миру — Віктор Маркіянович Сабодан
Народився — 23.11.1935
Тезоіменитство — 28 липня
Хіротонія — 09.07.1966
На Київській кафедрі — з 27.05.1992

Предстоятель Української православної церкви Митрополит Київський і всієї України Володимир народився 23 листопада 1935 року в селі Марківці Летичівського району Кам'янець-Подільської (нині Хмельницької) області в селянській родині. Батьки — Феодосія Іванівна та Маркіян Арсенович — були людьми глибоко віруючими, у вірі й благочестії виховали своїх чотирьох синів, з яких Віктор був наймолодшим.

Особливу роль у духовному зростанні майбутнього першосвятителя відіграла мати, з якою маленький Віктор був особливо близький. Як молодший він допомагав виконувати хатню роботу: мив посуд, прибирав, підбілював піч. Мати була для нього найдорожчою людиною. Вона ніколи не підвищувала голос, завжди була ніжною, ласкавою, стриманою. Навчала не тільки словом, а й самою справою. Досить було материного погляду, схвального чи суворого, щоб діти зрозуміли, чого від них вимагають. Слухняність до старших була беззаперечною. Мати вклала в синів усю свою душу, віддала всі сили для їх гідного виховання. І Владика, як і його брати, через усе життя проніс материнську любов у своєму серці.

З дев'яти років Віктор почав виконувати різні послухи у Свято-Архангело-Михайлівському храмі рідного села. У 1944 році, коли ще гриміла війна, він вступив до Марковецької початкової школи. З 5-го по 7-й клас навчався у сусідньому селі Івонинці, де була семирічна школа, потім у Меджибозькій середній школі. З перших шкільних днів Віктор відзначався добрими здібностями, старанністю, був відмінником.

Після закінчення середньої школи у 1954 році він вступив до Одеської духовної семінарії. У 1958 році Віктор Сабодан вступив до Ленінградської духовної академії, яку закінчив у 1962 році зі ступенем кандидата богослов'я за наукову працю «Христос Спаситель — Начальник світу». Роки навчання в ЛДА припали на нелегкий час «хрущовської відлиги», яка призвела до нової хвилі гонінь на церкву. Закривали монастирі, храми, духовні навчальні заклади. У результаті на величезній території колишнього Радянського Союзу залишилося тільки дві академії — у Ленінграді та Загорську — і три семінарії — у Ленінграді, Загорську й Одесі.

11 червня 1962 року Віктору Сабодану було вручено диплом про закінчення повного чотирирічного курсу Ленінградської духовної академії. На його прохання після закінчення академії він був направлений до Одеської єпархії. 14 червня 1962 року Високопреосвященнішим Борисом (Віком), митрополитом Херсонським і Одеським, Віктор Сабодан був посвячений у сан диякона, 15 червня — у сан ієрея, 26 серпня — пострижений у чернецтво з нареченням імені на честь святого рівноапостольного великого князя Володимира. Духовним отцем під час постригу став преподобний Кукша Одеський, який тоді був духівником Свято-Успенського чоловічого монастиря.

Ієромонах Володимир був призначений викладачем Одеської духовної семінарії, де виконував обов'язки старшого помічника інспектора, водночас обіймаючи посаду секретаря Одеського єпархіального управління.

У 1965 році він закінчив аспірантуру при Московській духовній академії, того самого року був возведений у сан ігумена. Після закінчення аспірантури, згідно з резолюцією Святійшого Патріарха Олексія I, призначений на посаду ректора Одеської духовної семінарії з возведенням у сан архімандрита. Дотепер з любов'ю згадують одесити ректора семінарії архімандрита Володимира як невтомного трудівника, глибокого богослова, блискучого проповідника, талановитого адміністратора. Можна тільки уявити собі, наскільки важко в ті роки було нести послух ректора єдиної тоді в Україні духовної школи. Простота й мудрість молодого ректора, його доступність, чуйність і уважність до потреб викладачів і учнів на все життя привернули до нього серця його колишніх підопічних, які й зараз, через багато років молитовно згадують свого наставника й ректора.

Здібності й активна церковна діяльність архімандрита Володимира на посаді ректора ОДС привернули до нього увагу священноначалія Руської православної церкви. Його почали залучати до заходів, які організовував відділ зовнішніх церковних зв'язків Московського патріархату. Постановою Святійшого Патріарха та Священного Синоду у 1966 році архімандрита Володимира було призначено заступником начальника Руської духовної місії в Ієрусалимі.

23 червня 1966 року Святійший Патріарх Московський і всієї Русі Олексій I Священний Синод визначили архімандритові Володимирі бути єпископом Звенигородським, вікарієм Московської єпархії, з дорученням виконувати обов'язки представника РПЦ у Всесвітній Раді Церков. Єпископську хіротонію очолив митрополит Крутицький і Коломенський Пимен (Ізвеків), згодом Патріарх Московський і всієї Русі. Таїнство хіротонії звершилося на свято Тихвінської ікони Божої Матері 9 липня 1966 року в Успенському соборі Троїцько-Сергієвої лаври.

28 листопада 1968 року єпископ Володимир був призначений на Переяслав-Хмельницьке вікаріатство Київської єпархії, з 20 березня 1969 року — єпископом Чернігівським і Ніжинським, тимчасово керуючим Сумською єпархією. Протягом 1970–1973 років Владика був відповідальним редактором журналу «Православний вісник».

18 квітня 1973 року він був призначений єпископом Дмитрівським, вікарієм Московської єпархії, ректором Московської духовної академії та семінарії, 9 вересня возведений у сан архієпископа.

З 18 квітня 1978 року архієпископові Володимирі присвоєно звання професора Московської духовної академії, а 5 червня 1979 року він захистив магістерську дисертацію на тему «Еклезіологія у вітчизняному богослов'ї».

Труди ректора Московських духовних шкіл, його високий авторитет як богослова й церковного діяча здобули йому заслужену повагу на Батьківщині й за кордоном. З березня 1976 року архієпископ Володимир постановою Священного Синоду включений до складу Комісії з питань християнської єдності, у 1978 році обраний членом Комісії з підготовки й проведення святкування 60-річчя відновлення Патріаршества в РПЦ, у 1981–1988 роках входив до складу Комісії з підготовки та проведення святкування тисячоліття Хрещення Русі.

16 липня 1982 року архієпископа Володимира призначено на Ростовську й Новочеркаську кафедру з возведенням у сан митрополита. 28 березня 1984 року він призначений Патріаршим Екзархом Західної Європи, з 30 грудня 1987 року — керуючим справами Московського патріархату й постійним членом Священного Синоду. У 1989 році Володимир тимчасово керував Гаазькою єпархією (Голландія). Наприкінці 1980-х років митрополит Володимир активно займався суспільною діяльністю. 16 вересня 1988 року на установчій конференції Радянського фонду милосердя та здоров'я був обраний членом президії і правління фонду, з 10 квітня 1989 року очолював Комісію з питань вивчення матеріалів з реабілітації духовенства та мирян, репресованих у роки гонінь на Церкву.

З травня 1990 року Володимира було призначено головою Комісії з організації та проведення похорону Патріарха Пимена, пізніше він увійшов до складу Комісії Священного Синоду з питань підготовки Помісного Собору Руської православної церкви. У 1990 році був одним із трьох кандидатів на Патріарший Престол, другим за кількістю голосів після обраного Патріархом митрополита Ленінградського і Новгородського Олексія (Ридигера).

На Архієрейському Соборі РПЦ 30–31 січня 1990 року для підвищення авторитету священноначалля православної церкви в Україні було прийняте нове «Положення про екзархати». Цей документ надав Українському Екзархату більше прав у самоврядуванні, духовенство й віруючі отримали можливість самостійно будувати церковне життя згідно зі своїми церковно-національними традиціями.

10 липня 1990 року Синод Українського Екзархату ухвалив «Звернення єпископату УПЦ до Святійшого Патріарха Московського і всієї Русі Олексія II і Священного Синоду РПЦ», головним пунктом якого було прохання про надання УПЦ незалежності й самостійності в управлінні. Надання УПЦ статусу незалежної й самостійної в управлінні відповідало реаліям суспільного й релігійного життя в Україні

й водночас зберігало канонічну єдність із киїрархальною Церквою, а через неї — зі Вселенським Православ'ям. Українська православна церква отримала статус, який мала Київська митрополія в XVII столітті.

1–3 листопада 1990 року у Києво-Печерській лаврі відбувся Помісний Собор УПЦ, який прийняв постанову: «Звернутися до Святійшого Патріарха Московського і всієї Русі Олексія II та єпископату РПЦ із проханням дарувати УПЦ повну канонічну самостійність, тобто автокефалію, оскільки проголосити автокефалію може тільки вищий орган Помісної церкви в особі Собору єпископів». Однак це звернення не було вільним волевиявленням усього єпископату УПЦ і віруючого народу.

Питання про дарування автокефалії УПЦ розглядалося на Архієрейському Соборі в Москві 31 березня — 5 квітня 1992 року. На цьому Соборі Предстоятель митрополит Філарет (Денисенко) у зв'язку зі звинуваченнями на його адресу приєднався подати у відставку.

Однак після повернення до Києва він відмовився скласти з себе обов'язки Предстоятеля, зрікся даної ним архієрейської клятви, чим поклав початок новому розколу, який увійшов в історію православ'я під назвою «філаретівський».

27 травня Собор архієреїв УПЦ, який через неможливість проведення його в Києві відбувся у Харкові, усунув митрополита Філарета у зв'язку з викриттям у гріхах, не сумісних зі служінням на посаді Предстоятеля УПЦ, і розкольницькою діяльністю й вивів його за штат, заборонивши священнослужіння.

Харківський Архієрейський Собор УПЦ більшістю голосів (16 з 18) обрав Предстоятелем УПЦ, митрополитом Київським і всієї України митрополита Ростовського й Новочеркаського Володимира, який у цей час перебував на богословській конференції у Фінляндії.

28 травня 1992 року Патріарх Олексій II благословив митрополита Володимира на служіння на посаді Предстоятеля української православної церкви. Згідно з цією постановою, митрополитові Володимирі в межах України був наданий титул «Блаженніший» із правом носіння двох панагій і предносіння хреста під час богослужіння (на Архієрейському Соборі РПЦ 18–23 лютого 1997 року титул «Блаженніший» був закріплений за Предстоятелем УПЦ на всій канонічній території Руської церкви).

11 червня 1992 року Архієрейський Собор РПЦ ухвалив рішення Харківського Собору УПЦ. Помісний Собор УПЦ 26 червня 1992 року в Києві визначив: «Визнати Архієрейський Собор у Харкові від 27–28 травня 1992 року канонічним і ухвалити всі його діяння й постанови, які вважати законними». Рішення Архієрейського Собору УПЦ було схвалено та прийнято всіма Помісними православними церквами.

20 червня 1992 року Блаженніший митрополит Володимир прибув до Києва. Його зустрічали десятки тисяч православних кліриків і мирян. Свою першу проповідь Владика Володимир розпочав словами: «Я прибув не у відрядження й не закордон, я прибув на рідну землю служити людям і незалежній Україні».

На сьогодні УПЦ складається з 44 єпархій. Незважаючи на труднощі, з якими доводиться стикатися, за роки служіння Блаженнішого митрополита Володимира

як Предстоятеля, кількість парафій збільшилася з 5,5 тисяч у 1991 році до 10554 у 2004 році. Цими громадами опікуються близько 9 тисяч священнослужителів. Кількість монастирів збільшилася з 32 у 1991 році до 161 у 2004 році. У них несуть послух близько 5 тисяч ченців. На час обрання Блаженнішого митрополита Володимира в УПЦ функціонували 4 духовні семінарії та академія, до 2004 року кількість духовних навчальних закладів зросла до 15. Діють близько 4 тисяч недільних шкіл. Сьогодні Українська православна церква має близько 100 періодичних видань, в багатьох єпархіях налагоджені відносини з регіональними теле- і радіо агенціями, що сприяє проповіді Слова Божого.

Блаженніший митрополит Володимир є почесним доктором декількох університетів та наукових закладів світу, дійсним членом Міжнародної академії інформатизації (при Екологічній та Соціальній раді ООН) і Міжнародної кадрової академії Ради Європи.

У березні 1996 року Блаженніший митрополит Володимир був обраний почесним головою Міжнародного комітету при ООН із питань святкування 2000-річчя Різдва Христового. Нагороджений орденами РПЦ: преподобного Сергія Радонезького I ступеня (1979), рівноапостольного князя Володимира I ступеня (1985), святого апостола Андрія Первозваного (2000), орденом УПЦ преподобних Антонія та Феодосія Печерських I ступеня, орденами всіх Помісних православних церков, а також державними нагородами: орденом Дружби Народів (СРСР, 1988), орденом князя Ярослава Мудрого V ступеня (2000), IV-го (2001), III-го (2002), II-го (2005) та I-го (2008) ступенів (Україна), а також орденом Дружби (РФ, 2004) та орденом Свободи.

Блаженніший митрополит Володимир відомий як проповідник, богослов, духовний письменник. У 1997-1998 роках побачило світ шеститомне видання його праць.

Рішенням Священного Синоду Української православної церкви від 10 листопада 2005 року Блаженнішому митрополитові Володимирі було присвоєне звання почесного професора Київської духовної академії.

23 листопада 2005 року за визначний особистий внесок у відродження православ'я в Україні Блаженніший митрополит Володимир був нагороджений орденом святителя Олексія, митрополита Московського.

**Високопреосвященнійший
АГАФАНГЕЛ,
митрополит Одеський
та Ізмаїльський**

*Високопреосвященнійший АГА-
ФАНГЕЛ (Саввин) — митрополит
Одеський та Ізмаїльський, постій-
ний член Священного Синоду Укра-
їнської православної церкви, доктор
богослов'я «HONORIS CAUSA» і
почесний член Київської духовної
академії, доктор філософії і поче-
сний професор Ужгородської бого-
словської академії ім. святих Ки-
рила і Мефодія, почесний доктор
«HONORIS CAUSA» Одеської На-
ціональної юридичної академії, по-
чесний доктор «HONORIS CAUSA»
Одеського державного медичного
університету, почесний професор
Південноукраїнського державного
педагогічного університету ім. К.
Д. Ушинського, почесний член Вче-*

ної ради Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова.

В миру — Олексій Михайлович Саввин.

Народився 2 вересня 1938 року в селі Бурдине Тербунського району Липецької області (Росія) у багатодітній селянській родині. Під час Великої Вітчизняної війни у 1941 році його батько — Михайло Петрович Саввин — загинув смертю хоробрих під час висадки десанту на Керченському півострові. В тому ж році, підірвавшись на міні, загинув старший брат Микола.

З 1942 по 1947 роки Олексій перебував з сім'єю в евакуації в Новосибірській області (м. Ояш). Після повернення до рідного зруйнованого села вступив до школи, яку закінчив у 1956 році.

В 1958-1960 рр. вчився у Київській духовній семінарії, в 1960—1962 рр. — в Одеській духовній семінарії.

В 1962-1966 рр. вчився в Московській духовній академії, яку закінчив зі ступенем кандидата богослов'я за працю «Идея искупления у древних языческих народов и в ветхозаветной религии». В 1965 році вступив до братії Свято-Троїцько-Сергієвої лаври. 2 квітня 1965 р. прийняв чернечий постриг з ім'ям АГАФАНГЕЛ.

18 квітня 1965 року архієпископом Мінським і Білоруським Сергієм (Петровим, † 1990) у Свято-Духовському кафедральному соборі м. Мінська він рукоположений в ієродіакони, 22 квітня того ж року — в ієромонахи.

З 1966 року — старший помічник інспектора і викладач Одеської духовної семінарії, одночасно діловод Одеського єпархіального управління.

7 квітня 1967 возведений в сан ігумена.

З 9 травня 1967 року по листопад 1975 року — ректор Одеської духовної семінарії.

В 1974 році Святійшим Патріархом Московським і Всія Русі Пименом нагороджений правом носіння другого хреста з прикрасами, а у 1975 році — нагороджений ним правом служіння з жезлом.

З червня 1967 року возведений в сан архімандрита.

З січня 1968 року — член єпархіальної ради Одеської єпархії.

Активно брав участь у багатьох міжнародних форумах: в липні 1969 року — член делегації Російської православної церкви на конференції представників всіх релігій в СРСР за співробітництво і мир між народами. У вересні 1969 року брав участь у чотирьох співбесідах богословів РПЦ і Євангельської церкви в Германії (ФРГ). В 1987 і 1989 рр. — член делегації міжнародних «Круїзів миру по Дніпру», в 1988 році — член делегації в «Круїзі миру» по Міссісіпі (США). В 1992 році — член міжнародної зустрічі «Люди і релігія», яка проходила в Лювені (Бельгія) під девізом «Європа і релігія». В 1997 році митрополит Агафангел взяв участь в роботі симпозиума з проблем екології, який відбувся в Одесі під омофором Святійшого Патріарха Московського і Всія Русі Олексія II, Вселенського Патріарха Варфоломея і Католикоса Грузії Ілії II.

В 1971 році був членом Помістного Собору Російської православної церкви. Член Архієрейських Соборів Російської православної церкви 1988, 1990, 1991, 1992, 1994, 1996, 2000, 2004, 2008 рр.

11 листопада 1975 року на засіданні Священного Синоду РПЦ отримав призначення бути єпископом Вінницьким і Брацлавським, керуючим Хмельницькою єпархією. Хіротонісан 16 листопада 1975 року. З 1975 по 1990 рік — керуючий Хмельницькою єпархією, з 1975 по 1992 рік — керуючий Вінницькою і Брацлавською єпархією.

7 вересня 1981 року возведений в сан архієпископа.

10 березня 1989 року возведений в сан митрополита.

З місією миру на чолі делегацій релігійних діячів СРСР відвідав Канаду, а також у складі делегації Радянського комітету захисту миру і Українського фонду культури тричі відвідав США, Італію, Бельгію, двічі — ФРГ, Францію, Болгарію, Швейцарію. На чолі делегації паломників відвідав Святу Гору Афон, тричі — Ієрусалим, Кипр. Народний депутат України 1-го скликання (1990-1994 рр.). З 2006 року по теперішній час — депутат Одеської обласної ради. Член правління і президії Українського республіканського фонду миру, член Вінницького обласного комітету захисту миру, член правління і президії Українського республіканського фонду культури, член президії Одеської обласної ради миру, член Асоціації народних депутатів України. 7 серпня 1991 року переведений до Івано-Франківської кафедри, але відмовився їхати через незаконні дії тодішнього Предстоятеля УПЦ Філарета (Денисенка).

7 вересня 1991 року, згідно подання, звільнений на пенсію, у квітні 1992-го поновлений на Вінницькій кафедрі. В 1992 році під головуванням митрополита Агафангела відбулася нарада архієреїв, духовенства, чернеців і мирян Української православної церкви, яка засудила антиправославні, розкольницькі задуми і дії тодішнього Київського митрополита Філарета (Денисенка).

У травні 1992 року митрополит Вінницький і Брацлавський Агафангел взяв найактивнішу участь у засіданнях Харківського Архієрейського Собору УПЦ, на якому твердо наполіг на усуненні митрополита Філарета (Денисенка) від посади Предстоятеля УПЦ і забороні йому в священнослужінні за брутальне порушення канонів Церкви.

З 20 червня 1992 року — митрополит Одеський і Ізмаїльський, постійний член Священного Синоду УПЦ.

З 1993 по 1998 року — ректор Одеської духовної семінарії.

С 27 серпня 1995 по 8 травня 2008 року – Голова Навчального комітету при Священному Синоді УПЦ.

27 грудня 1999 року вченою радою Київської духовної академії митрополиту Агафангелу присвоєно ступінь доктора богослов'я «HONORIS CAUSA».

26 листопада 2001 року вченою радою Київської духовної академії його обрано почесним членом Київської духовної академії (диплом №1). 2 вересня 2003 року вченою радою Одеської національної юридичної академії митрополиту Агафангелу присвоєно звання почесного доктора «HONORIS CAUSA».

9 червня 2005 року радою Одеської духовної семінарії вибраний почесним членом Одеської духовної семінарії.

22 лютого 2007 року митрополит Агафангел вибраний почесним доктором «HONORIS CAUSA» Одеського державного медичного університету. 29 листопада 2007 року вченою радою Ужгородської богословської академії ім. святих Кирила та Мефодія митрополиту Агафангелу присвоєно вчений ступінь доктора філософії.

2 вересня 2008 року митрополиту Агафангелу присвоєно вчене звання почесного професора Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського.

2 вересня 2008 року митрополиту Агафангелу присвоєне вчене звання почесного професора Ужгородської богословської академії ім. св. равноап. Кирила та Мефодія.

2 вересня 2008 року митрополит Агафангел вибраний почесним членом вченої ради Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова.

За період перебування митрополита Агафангела на Одеській кафедрі відкрито Свято-Пантелеймонівський, Свято-Іллінський, Свято-Іверський, Свято-Константино-Єленінський, Свято-Миколаївський, Свято-Покровський чоловічі монастирі, а також Свято-Архангело-Михайловський, Спасо-Преображенський і Свято-Воскресенський жіночі монастирі.

В єпархії відкрито більше 300 храмів, побудовано близько 20 нових храмів в Одесі і Одеській області, та будуються нові храмові споруди. Одеській митрополії повернуто триповерхову будівлю Свято-Андріївського Афонського подвір'я в Одесі, поновлено всі раніше зруйновані дзвіниці на міських храмах. Побудовано Спасо-

Преображенський Одеський кафедральний собор, собор на честь ікони Божої матері «Живоносне Джерело» і дзвіницю з надворотним храмом в Свято-Успенському Одеському чоловічому монастирі. Проведено капітальний ремонт Свято-Успенського Одеського кафедрального собору.

В 1995-1997 рр. по представленню митрополита Агафангела рішенням Священного Синоду УПЦ зараховані до лику святих преподобний Кукша Одеський, преподобний Гавриїл Афонський, праведний Йона Одеський, архієпископ Інокентій Херсонський (Борисов), священномученик Анатолій Одеський (Грисюк), праведний Феодосій Балтський. В 2006 році, на третій тиждень після П'ятидесятниці, в Одеській єпархії відбулося перше святкування на честь собору Одеських святих, встановлене по представленню митрополита Агафангела визначенням Священного Синоду УПЦ. Митрополит Агафангел — почесний громадянин м. Грінвілл (Міссісіпі) і Батон Руж (Луїзіана), США. В червні 2004 року на сесії Одеської міської ради його обрано почесним громадянином м. Одеси. У складі делегації Російської православної церкви з 2001 р., за благословенням Предстоятеля Української православної церкви Блаженнішого Володимира, митрополита Київського і Всія України, у складі делегації РПЦ митрополит Агафангел представляє Українську православну церкву на переговорах з представниками Константинопольської православної церкви з припинення церковних розколів і настроїв на Україні.

Митрополит Агафангел – учасник двох міжнародних церковних конференцій, присвячених 2000-річчю Різдва Христового, які відбулися у 1997 і 1998 рр. в Симферополі та у Почаєвській лаврі. Під патронатом митрополита Агафангела з 20 по 23 січня 1999 року в Одесі проходила міжнародна конференція Фонду єдності православних народів: «Православие и угроза системного кризиса мирового постиндустриального общества, глобальной экономики, государственных институтов власти». В 2008 році – церковна науково-практична конференція «Православное духовное образование: история и перспективы».

Велику увагу митрополит Агафангел приділяє підготовці кадрів священнослужбовців для Української православної церкви, релігійній освіті мирян і духовно-моральному вихованню юного покоління. Все масштабнішою стає благодійна діяльність Одеської митрополії. Одеська духовна семінарія, монастирі і приходи опікають дітей-сиріт, людей похилого віку, інвалідів, безхатченків. Разом з державними лікарняними закладами в Київському і Приморському районах м. Одеси створені відділення милосердя, влаштовані приюти. Є хороші контакти з військовослужбовцями. Духовенство митрополії, насельники монастирів і викладачі семінарії присутні при прийнятті присяг у військових частинах, відвідують в'язниці і лікарні.

За благословенням митрополита Агафангела в Одеській митрополії відроджується місіонерська діяльність. У теле- і радіоэфірі щотижня лунає пастирське слово. У всіх храмах і монастирях діють недільні школи для дорослих і дітей.

В 2007 році за благословенням митрополита Агафангела знову почала друкуватись щомісячна газета Одеської єпархії «Одесские епархиальные ведомости», основоположником якої був святий Інокентій (Борисов).

Друковані праці митрополита Агафангела — святкові пасхальні та різдвяні послання, звернення, привітання, доповіді, промови, проповіді, реферати та ін. — складають три томи, деякі статті з яких вміщено на сторінках «Журнала Московской Патриархии», в «Богословских трудах», «Православном Вестнике», інших періодичних виданнях РПЦ і УПЦ. В 2005 році митрополит Агафангел став лауреатом конкурсу Союзу письменників Росії в розділі «Політична публіцистика» з врученням йому премії. Рішенням експертної Ради Російського біографічного інституту митрополит Агафангел удостоєний Всеросійської премії «Человек года – 2008» за подвижницьку, просвітницьку діяльність.

Митрополита Агафангела внесено до інформаційно-біографічного довідника «Украина: 10 лет независимости. 500 влиятельных личностей».

Нагороди митрополита Агафангела

церковні:

1968 рік — орден Російської православної церкви святого рівноапостольного великого князя Володимира III ступеню;

1969 рік — орден РПЦ святого рівноапостольного великого князя Володимира II ступеню;

1969 рік — орден святого апостола і євангелиста Марка Олександрійської православної церкви II ступеню;

1969 рік — медаль Антиохійської православної церкви;

1981 рік — орден святої рівноапостольної Ніни Грузинської православної церкви II ступеню;

1981 рік — орден святого апостола і євангелиста Марка Олександрійської Православної Церкви I ступеню;

1981 рік — орден Святого Хреста Іерусалимської православної церкви;

1985 рік — орден РПЦ преподобного Сергія Радонежського II ступеню;

1985 рік — медаль святих Кирила і Мефодія Грецької православної церкви;

1988 рік — орден РПЦ святого рівноапостольного великого князя Володимира I ступеню;

1998 рік — орден святого князя Даниїла Московського II ступеню;

1998 рік — право на носіння другої Панагії;

1999 рік — срібний орден Української православної церкви святого князя Володимира II ступеню з присвоєнням титулу «Кавалер ордена святого князя Володимира»;

2000 рік — орден РПЦ святителя Інокентія Московського II ступеню;

2000 рік — ювілейний орден УПЦ «Різдво Христове — 2000» I ступеню;

2000 рік — орден Української православної церкви «Різдво Христове» I ступеню;

2001 рік — орден УПЦ преподобного Нестора Літописця II ступеню;

2002 рік — орден УПЦ «За патріотизм» II ступеню;

2002 рік — ювілейна медаль УПЦ «Харківський Собор – 10 років» I ступеню;

2003 рік — орден УПЦ преподобного Нестора Літописця I ступеню;

2003 рік — орден Стефана Великого Молдавської Митрополії РПЦ II ступеню;
2005 рік — орден УПЦ преподобних Антонія і Феодосія Печерських II ступеню;
2005 рік — орден РПЦ преподобного Серафима Саровського II ступеню;
2006 рік — орден УПЦ святого апостола Іоанна Богослова I ступеню;
2007 рік — вища нагорода Олександрійської церкви — орден преподобного Сави Освяченого;
2007 рік — Грамота Священного Синоду УПЦ в пам'ять святкування 15-річчя Архієрейського Харківського собору;
2008 рік — орден РПЦ святителя Олексія, митрополита Московського II ступеню;
2008 рік — ювілейна медаль Святішого Патріарху Московського і всія Русі Олексія на честь 1020-річчя Хрещення Русі;
2008 рік — ювілейний орден УПЦ «1020-річчя Хрещення Русі»;
2008 рік — орден УПЦ преподобних Антонія і Феодосія Печерських I ступеню.

світські:

1983 рік — Почесна медаль і знак Українського республіканського відділення Комітету захисту миру;
1986 рік — Почесна грамота і медаль «Борцю за мир» Комітету захисту миру СРСР;
1986 рік — Почесна грамота і знак Президії правління Вінницької обласної організації Українського товариства охорони пам'ятників історії і культури;
1986 рік — Почесна грамота і знак Українського республіканського відділення Комітету захисту миру;
1988 рік — медаль миру ООН;
1988 рік — Почесна грамота і знак Українського республіканського відділення Комітету захисту миру;
1988 рік — Почесна грамота і медаль Президії Верховної Ради УРСР;
1988 рік — Почесна грамота Хмельницького обласного правління Українського республіканського відділення Комітету захисту миру;
1989 рік — Почесна грамота Президії Верховної Ради Грузинської РСР;
1990 рік — Почесна грамота і золотий знак Одеської обласної державної адміністрації;
1990 рік — Пам'ятна медаль Президії Верховної Ради Армянської РСР;
1990 рік — Почесна грамота Українського республіканського відділення Радянського дитячого фонду;
1991 рік — Почесна грамота Українського республіканського відділення Комітету захисту миру;
1998 рік — Почесна грамота і медаль Кабінету Міністрів України;
1988 рік — знак відзнаки Президента України — орден «За заслуги» II ступеню;

- 1999 рік — орденський знак «Слава за верность Отчизне» III ступеню;
2000 рік — орден Пошани Придністровської Молдавської Республіки;
2001 рік — срібна медаль «10 років незалежності України» II ступеню;
2001 рік — орден «Казацкая слава» I ступеню Запорізького козацтва;
2003 рік — орден «Чорнобильський хрест» (нагорода Всеукраїнської суспільної організації «Союз чорнобильців України»);
2003 рік — знак відзнаки Президента України — орден «За заслуги» I ступеню;
2003 рік — орден Дружби Російської Федерації;
2003 рік — орден Міжнародної академії рейтингу «Святого апостола Андрія Первозваного»;
2003 рік — орден святого Георгія Побєдоносця (нагорода Російської Палати особистості при Президенті РФ) I ступеню;
2003 рік — орден Суворова Придністровської Молдавської Республіки;
2003 рік — знак відзнаки Міністра внутрішніх справ України;
2003 рік — орден Г. Маразлі III ступеню (нагорода Одеського міського голови);
2003 рік — Почесний знак Запорізького козацтва;
2003 рік — Почесний знак Дворянського зібрання півдня України;
2004 рік — Почесний знак до 60-річчя звільнення Одеси;
2005 рік — орден Г. Маразлі II ступеню;
2005 рік — Почесний знак Одеської національної юридичної академії;
2005 рік — Почесний знак «За безупречную службу»;
2005 рік — Почесний знак Одеського інституту сухопутних військ;
2006 рік — ювілейна медаль «15 років Збройних Сил України»;
2006 рік — Почесна грамота Білгород-Дністровської державної адміністрації і районної Ради;
2006 рік — Почесний знак «За сприяння органам внутрішніх справ»;
2006 рік — Почесний знак Південного регіонального управління Державної податкової служби України;
2007 рік — орден Покрова Запорізького козацтва;
2007 рік — Почесний знак «За милосердя»;
2007 рік — ювілейна медаль «15 років Прикордонним військам України»;
2008 рік — орден Пошани Російської Федерації;
2008 рік — вища нагорода Придністровської Молдавської республіки «Орден Республіки»;
2008 рік — Почесний знак Одеської обласної ради;
2008 рік — Почесна грамота Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова;
2008 рік — Почесна грамота Одеської національної юридичної академії;
2008 рік — орден Української Ради миру I ступеню.

**Ляшик Петро Іванович — протоієрей,
настоятель Свято-Миколаївського
храму м. Березівки,
благочинний храмів Березівського округу**

Ляшик Петро Іванович народився 11 серпня 1972 року в с. Сергіївка Ровенського району Ровенської області в сім'ї робітників.

В 1979 році пішов до першого класу, а в 1989 закінчив 10 класів Ровенської середньої школи №24. З 1989 по 1990 рік працював монтажником радіоапаратури на Ровенському радіотехнічному заводі.

З п'ятирічного віку виконував обов'язки пономаря у Свято-Миколаївському храмі с. Кустин Ровенського району Ровенської області.

Перебування з дитинства у церковному середовищі визначило його подальшу долю, і в 1990 році, за благословенням архієпископа Ровенського і Острожського Іринія, Петро Іванович вступив до першого класу Одеської духовної семінарії, яку закінчив у 1994 році.

Під час навчання в семінарії, у 1992 році, взяв церковний шлюб з дівчиною православного сповідання зі спадкоємної церковної династії Діаковською Мариною Антонівною.

7 липня 1992 року прийняв діаконський сан, а 12 липня того ж року митрополитом Одеським і Ізмаїльським Агафангелом був рукоположений у священницький сан.

З серпня 1992 року — клірик Свято-Іллінського собору м.Одеси.

В липні 1993 року за благословінням митрополита Одеського і Ізмаїльського Агафангела був призначений настоятелем Свято-Миколаївського храму м. Березівки, де служить і досі.

В 1994 році вступив, а у 2002 закінчив Московську духовну академію.

З 2001 року виконує послушаніє благочинного храмів нещодавно створеного Березівського благочинного округу.

З 2009 по 2011 рік — член Єпархіальної ради Одеської єпархії УПЦ.

Має п'ятьох дітей.

Нагороди:

церковні:

у 2002 році Блаженнішим митрополитом Київським і Всія України Володимиром нагороджений Хрестом з прикрасами;

у 2008 році Блаженнішим митрополитом Київським і Всія України Володимиром нагороджений Орденом Святого Преподобного Нестора Літописця III ст.;

у 2012 році Блаженнішим митрополитом Київським і Всія України Володимиром нагороджений правом носіння Мітри;

світські:

у 2007 році — лауреат 10-го конкурсу «Люди справи» ім. Б. Ф. Дерев'янка в м. Одеса;

у 2009 році — особиста подяка Президента України В.А. Ющенка;

у 2010 році — грамота Одеської обласної ради;

Неодноразово — грамоти і подяки Березівської районної адміністрації і Березівської райради.

ГЛАВА II

ВІРА У НАШОМУ СЕРЦІ

(авторські роздуми)

Ставлення влади до церкви

Я виховувався в сім'ї греко-католиків, і моїм першим вчителем молитов була моя бабуся Катерина (до заміжжя – Зінкевич). Її мати була польського походження, справжня католичка, а батько був греко-католиком.

У 1948 році наш священник села Устяногого парох отець Василь першим в Нижньо-Устрицькому районі (Дрогобицька область) прийняв православ'я і саме Московського патріархату. Тому спочатку наша сім'я ходила до костюлу і греко-католицької церкви, а згодом – до православної, але вірили в Господа Бога нашого Ісуса Христа всі — і всім серцем.

Після переселення нашої сім'ї в 1951 році до села Маринового Березівського району єдиний храм (та й то протестанський) комуністи зруйнували, а камінь використали для будівництва дизельної електростанції. Найближчим до нас був храм села Сербка Комінтернівського району, на відстані 9 км. Звісно, маринівці ходили до нього лише у великі свята — такі, як Різдво Христове, Пасха, Свята Трійця.

Як і всі мої ровесники, у школі я був піонером, потім комсомольцем, а вірні ленінці, звісно, повинні бути невіруючими. Відверто кажучи, комуністична ідеологія дуже вплинула на свідомість моїх ровесників. І я не виняток. Тим більше, що після школи я вступив до технікуму, а студенту не личило ходити до храму, хоча на весь технікум нас було десяток віруючих людей. Інші насміхалися над тим, що віруючі ходять і до церкви, і на танці, вважаючи – раз ти віруючий, то інші людські радості, такі як танці і гулянки, не для тебе. Але були і такі, що співчували «смільчакам» та підтримували віруючих. До такої категорії я відношу і себе.

До служби в армії до храму ходив епізодично, в основному — коли був в Одесі з батьками. Тоді ми відвідували Свято-Іллінський храм, бо він розташований найближче до залізничного вокзалу. Мої земляки-маринівці так робили: до відправлення потягу один стеріг клумаки, а інші всією громадою молилися у храмі. Серед маринівчан здавна було заведено стояти у храмі на колінах, чим ми дуже дивували інших відвідувачів храму. Моя душа постійно знаходилась у некомфортному стані, тому що маючи у серці віру в Бога, людина відчуває відповідальність за порушення законів Божих. Невіруючі ж ровесники боялися тільки осудження на комсомольських зборах. Пам'ятаю, як часто увечері або мати, або бабця навчали мене цих заповідей, пояснюючи, що їх не можна порушувати. На мої наївні дитячі запитання: «Чому ж

іншим можна?» — знаходили, як на мене, не дуже переконливі аргументи. Але це були мої мати і бабуся, і я їм вірив навіть без великої аргументації. Мабуть, таким чином відбувалося у більшості сімей моїх ровесників.

З висоти прожитих років на деякі речі я вже дивлюся по-іншому, виходячи з власного досвіду і досвіду оточуючих мене людей. В молоді роки не замислювався над багатьма подіями, які відбувалися в минулому, а тим більше над тими, які знав не досконально. Так, на жаль, я і дотепер не вивчив Біблію, хоча можу стверджувати, що хотів цього всією душею і декілька разів прочитав її. Мабуть, мені грішному не дано повністю освоїти цю велику книгу, хоча сприймаю душею її вчення, її настанови і вимоги. Мене вражає зверхнє ставлення деяких особистостей до цієї святої книги, які порівнюють її вчення з марксистсько-ленінською ідеологією. Перекоаний, що сучасні комуністи, які зі свічками стоять у церкві і хрестять своїх дітей, більш грішні, ніж ті, хто взагалі не втручається у релігійні постулати. Вони хоча б нічого не роблять для того, щоб підірвати віру серед релігійно налаштованих людей.

Я думаю, шановний читачу, ти зрозумів, що автор не може переконати ідейно стійких комуністів і людей, які живуть з цією ідеологією. Це їх право вірити у комуністичну ідею. Вони вірили у неї за радянських часів, не відступилися від цього зараз, хоча пропагандисти комуністичних ідей зараз у меншості. Я поважаю людей, які все життя дотримуються одних принципів. Комуністи і зараз залишаються комуністами. Але не можу змиритися з тим, що вони не поважають нашу віру у Бога. Думаю, прочитавши цей абзац, ти сам проаналізуєш своє ставлення до сказаного, а я буду безмежно щасливий, якщо хоч одного читача переконав, і якщо він повірив у мою щирість.

У моєму житті трапився один випадок, який дав змогу ще більше впевнитися у вірі своїй. У 1968 році мене призвали до війська. На той час я був освіченою людиною, бо закінчив технікум і став кандидатом у майстри спорту з вільної боротьби, а в армії це дуже шанувалося. Я і сам відверто цим пишався. З перших днів служби потрапив до «учебки», де навчався на механіка-водія. Був у роті, яку готували до служби на Кубі. Служба курсанта і зараз нелегка. Одного разу разом зі «стариками» сів до танку, який мав заглиблюватися під воду. Але один боєць, що вже прослужив 2,5 роки, не виконав режимні роботи з підготовки машини для підводного водіння. Вже на глибині 2,5—3 метри до танку почала різко надходити вода. Я відчув це першим, бо був у самому низу — ноги одразу опинилися у воді. Повідомив старшому, що вода у відділенні механіка. У відповідь почув: «Не переживай...» Більше нічого не почув, бо ТПП (танковий переговорний пристрій) теж опинився у воді. Що робити? Все забув. Вода прибувала з шаленою швидкістю. Зупинивши машину, я натягнув противогаз ПП-46М, як вчили, і почав читати про себе «Отче наш...» Ні про що вже не думав, благав Господа врятувати мене. Це тривало хвилин десять. Раніше вийти не міг, бо спочатку танк мали залишити ті, хто знаходився у башті: заряджаючий, наводчик, командир, а потім вже я. Бог дав, що я вийшов на поверхню без ушкоджень і наслідків, хоча мої колеги по екіпажу постраждали.

На службі, під час підготовки до від'їзду до Чехословаччини, мене придавило бронею від танкового тягача СПК-5. Відбувся лише переломами, хоча ми пролежали там понад 30 хвилин. Весь цей час молився Богу за наші життя.

Вибач читачу, але я вважаю, що моя життєва кар'єра вдалася: закінчив технікум, два вищих навчальних заклади, по службових сходах рухався тільки вгору, хоча не просив підвищення – керівництво саме вважало за потрібне мене підвищувати. Був інженером-будівельником, бригадиром у колгоспі, секретарем партійної організації радгоспу, головою колгоспу, головою райвиконкому, першим секретарем райкому партії, представником Президента у районі, головою районної ради, головою адміністрації, директором Державного архіву області. Вважаю, що першим секретарем комуністичної партії району став з Божою допомогою, хоча партія вела боротьбу з релігією. Значить, Він так хотів. З великою вдячністю за все це я завжди звертався і звертаюсь до Бога. Звичайно, приклад з життя однієї людини не може бути показовим, але мій християнський обов'язок сприймати як належне все, що дав Всевишній. А тобі, читачу, давати оцінку моїм переконанням. Упевнений, що досягнув всього у своєму житті тільки завдяки вірі у Господа.

Будучи комуністом, який обіймав всі партійні посади, починаючи з первинної партійної організації, і певний час будучи першим секретарем райкому партії, я із середини знаю про ставлення комуністичної ідеології до релігії. Багато хто з нас, комуністів, із співчуттям дивився на тих «чесних» членів партії, які в силу займаної посади закликали до боротьби проти релігії. Хоча й був певний відсоток переконаних, що Бога немає. Все життя такі люди займалися тим, що переконували в цьому інших.

В цій книзі я не буду описувати багато позитивного, що створено при радянській владі, хоча саме при диктатурі комуністичної ідеології було зроблено багато корисного, особливо в економічному розвитку держави. Це факт, про який свідчить статистика тих років. Я хочу наголосити на той негатив, який направляла комуністична ідеологія на віруючих людей. На жаль, це стосується віруючих не тільки України.

Комунізм в Україні завжди був більш ніж просто політичною ідеологією, яка висловлювала інтереси певної частини суспільства. Протягом багатьох десятиліть комунізм був світоглядною системою, через постулати якої сприймала цей світ значна, якщо не сказати – переважна частина українців. Тоді як політичні ідеології концентрують свою увагу на політичних і економічних проблемах, залишаючи морально-етичну й духовну сфери головним чином релігії та церкві, при цьому, звичайно, постійно декларуючи прихильність до цінностей тієї чи іншої релігії, — комунізм, у його марксистській формі, відразу проголосив себе установою атеїстичною. Комунізм ставив за мету не поступове вдосконалення існуючого світу, а його знесення і побудову на цих руїнах небаченого доти царства справедливості.

Нас навчили у вищих навчальних закладах на кафедрах політології і політекономії соціалізму (а у вищих партійних школах тим більше) вивчати роботи класиків марксизму-ленінізму. Це мав знати кожен студент. Зараз, посилаючись на роботу того чи іншого класика, з висоти прожитих років і політичного досвіду, висновки робляться вже більш свідомо.

Хочу навести приклад зі статті засновника комуністичної партії Радянського Союзу В.І. Леніна «Три основних источника и три составных части марксизма», де він стверджує, що основним джерелом його вчення є французький утопічний со-

ціалізм. Засновником того соціалізму є Томас Мор. Він стверджував, що релігії відрізняються одна від одної в кожному місті. Ленін пише: «Кожному дозволяється дотримуватися якої завгодно віри...» «Утопійці слідкують за тим, щоб якось не сказати щось зневажливе про іншу віру...» (Томас Мор. «Утопія». С. 225-265).

У теорії Карла Маркса було зовсім інше, а тому він дотримувався наступної думки: «Религия – это воздух угнетенной твари, ...опиум народа» (К.Маркс. «До критики гегелівської філософії права. Вступ»). Маркс стверджував, що з розвитком соціалізму релігія почне зникати, що і відчули люди мого і старшого покоління. Таке ствердження завдало великої шкоди народам колишнього Радянського Союзу. Почалась більшовицька революція в Росії, цей безпрецедентний експеримент над людьми. Хіба не боротьба з релігією була стратегічною метою так званого комунізму? І що характерно: на кожному історичному повороті ставлення комуністичного режиму до релігії і церкви змінювалось.

Вже у 1918 році В. Леніним було видано десятки розпоряджень про розграбування і знищення храмів, арешти і розстріли духовенства. Це і багато інших чинників призвели до знищення Церкви.

Ленін написав листа Молотову про необхідність негайного прийняття рішень стосовно релігії: «...Мы должны именно теперь дать самое решительное и беспощадное сражение черносотенному духовенству и подавить его сопротивление с такой жестокостью, чтобы они не забыли этого в течение нескольких десятилетий... Чем большее число представителей реакционной буржуазии и реакционного духовенства удастся нам по этому поводу расстрелять, тем лучше...»⁷

У справах Державного архіву Одеської області міститься багато документів, які підтверджують, що після проголошення радянської влади на Україні всі декрети Москви мали виконуватися і на Березівщині, в тому числі і те, що стосувалося церкви. Нова влада з атеїстичним світоглядом продовжила знищення церкви по-більшовицьки. У червні 1918 року більшовики вбили митрополита Київського Володимира. Ватаги Муравйова замордували тисячі віруючих киян. Держава націоналізувала все церковне майно, відібрала все, що мала церква, включно з духовними семінаріями і академіями.

Сьогодні важко навести конкретні дані про кількість зруйнованих парафій і монастирів, кількість репресованих священиків і єпископів. Слід зазначити, що у більше як чверті парафій і монастирів, які розташовувалися на Україні, тільки в 1918-1919 рр. загинуло 28 єпископів і 1215 священиків⁸.

Коли зустрічаєш віруючих людей старшого покоління, які пам'ятають ще 30-40 роки минулого століття, то стає зрозумілим, що істинні віруючі завжди пам'ятали про Бога. Навіть у тридцяті і сорокові роки, коли священик дорівнювався ворогам народу, і кожен школяр був піонером, тобто невіруючим, майже у кожній селянській хаті березівчанина була ікона, і хоча б один з членів сім'ї читав молитви і дотримувався релігійних обрядів. Віруючі батьки з острахом думали про духовність своїх дітей, тому майже всі дітлахи знали «Отче наш».

⁷ Известия ЦК КПСС. – Москва, 1990. - №4

⁸ Український церковно-історичний журнал. – Київ, 2007. - №2. – С.41

Війна, як не дивно, примусила навіть найзапекліших антирелігійників забути свої переконання щодо відсутності Бога. Відправляючи своїх синів та чоловіків на фронт, всі матері та дружини молилися за їхнє повернення, не дивлячись на партійну приналежність.

Як розповідає М.С. Решетинський з с. Вікторівки, на пострадянському просторі під час Великої Вітчизняної війни дійсно виникло велике релігійне піднесення. Відбулися вражаючі звернення до православних марксистів і лєнінців стосовно відродження релігійного життя на окупованій гітлерівцями території. Окупанти не забороняли віруючим людям проводити свої обряди і молитися, навіть заохочували до цього і в школах дітей навчали молитви. Вони навіть заставляли ходити до храму. У всякому випадку, вважали себе віруючими, і це дещо пом'якшує (вони так думали) уявлення про окупаційний період.

Щоб не виникло думки, що при окупантах відродилася віра! Ні – ми переконані, що це було суто народним потягом до віри. Люди бачили жахіття війни, відчували знущання над собою з боку окупантів, тому у них виникла потреба у душевному спокої посеред щоденних загроз і трагедій. Окупанти по суті своїй були безбожниками, бо православний віруючий не чинив би такі безчинства та звірства, як робили вони, про що свідчать документи нашого архіву. Їх не зупиняла віра в Бога, окупанти лише прикривалися нею, сформувавши на нашій території край під назвою Трансністрія. А німецька влада навіть провокувала православну церкву на розкол – автокефальну та автономну (підпорядковану Київському патріархату). Православні і до того не були об'єднані однією церквою, а це час від часу викликало суперечливі ситуації серед віруючих. Заступник райхскомісара П. Даргеля категорично виступив на соборі проти об'єднання церков. Німці мали повний контроль над кандидатурами єпископів. Сам райхскомісар Кох заборонив церквам займатися політикою і робити публічні заяви. Ніхто з райхскомісарів не повинен був приймати єпископів як представників українського народу, а тільки тих довірених осіб, які призначені міністерством окупованих територій. Також німці не могли відвідувати українські церкви⁹. До речі, після війни систему контролю і призначення кандидатів перейняло КДБ. Навіть при такій нелюдській політиці у нашому районі збереглися справжні віруючі, яким була не страшна репресивна машина румунських та німецьких окупантів, а пізніше і КДБ. Але це не стосувалося церковного керівництва, бо всі архієреї у часи радянської влади були пов'язані з КДБ. Ніхто не міг зайняти цю посаду без згоди КДБ!

Після закінчення Великої Вітчизняної війни в перші роки віруючі мали певну свободу у віросповіданні. Компартійне керівництво не дуже звертало увагу на богослужіння і відродження храмів – не до цього було. Вони мали займатися більш суттєвими проблемами: треба було відбудувувати зруйноване війною господарство, піднімати країну з попелу, годувати людей.

⁹ Косик В. Україна і Німеччина у Другій Світовій війні. – Париж-Нью-Йорк-Львів, 1993. – С.180

А вже у кінці 60-х — на початку 70-х років ідеологічні відділи партійних комітетів (членом яких я теж був) почали спочатку тихий, а потім масовий наступ на церкву. Жителі сіл Демидове (М.П. Войтик), Заводівка (Л.М. Науменко), Ряснопіль (П.М. Пігнастий) згадують, як секретарі партійних організацій слідкували за діяльністю релігійної громади. Траплялися такі випадки, як в селі Маринове, коли секретар партійної організації приходив до хати і рекомендував членам партії знімати ікони, щоб не соромити партійну організацію. Звичайно, цього ніхто не робив. Справжні віруючі говорили комуністу, члену сім'ї: «Краще ти йди з дому, ніж ми викинем ікону». Деякі ховали ікони на горищах, у шафах, хоча знали, що це великий гріх, але треба було рятувати сім'ю.

У 1970—1980-х роках влада намагалася цілеспрямовано і наполегливо придушити все релігійне. Але у кінці 80-х років відбувся провал політики викореніння релігії. Це виявилось очевидним навіть таким запеклим борцям з релігією, як члени ідеологічного відділу Березівського райкому партії. На релігійні питання у той період звертали увагу лише тоді, коли потрібно було звітувати перед вищим керівництвом Одеського обкому партії. Перші секретарі райкому І.О. Кірик, М.С. Могилюк робили вигляд, що все під контролем, і давали зрозуміти підлеглим, що так має бути.

Були і такі, як деякі секретарі райкому партії, які на Пасху організовували виклик секретарів партійних організацій до райкому. А відділ агітації і пропаганди чітко слідкував за тим, аби продовжувалися всі планові роботи, щоб не було вихідного і святкування Пасхи. Так під особистим контролем Охупкіної Г. П., і дякуючи її наполегливості, у 1984 році було зруйновано храм у селі Златоустове (підірвано саперами). Вище керівництво зовсім не наполягало на тому, віруючі просили не робити цього, але щоб показати свою вірність ідеалам партії, вона домоглася свого.

Після 1991 року підйом релігійності, духовності охоплює широкі верстви інтелігенції, особливо серед медичних працівників і вчителів. В кабінеті майже кожного лікаря з'являються невеликі ікони, співробітники лікарень починають відвідувати храми, вчителі також. Першими директорами шкіл, які душею сприйняли відродження православ'я, були М.І. Сирий – директор Березівської середньої школи №1, Т.І. Федюкіна – директор Червоноармійської середньої школи. До прибічників відродження релігії належав і Ю.В. Желіховський – начальник представництва державного майна України в Березівському районі.

Повертаючись до того часу, коли від влади було усунено М.С. Хрущова, і опрацьовуючи партійні документи, ми не зустрічаємо рішень пленумів та бюро райкому партії, у яких обговорюються методи придушення релігії. В основному, контроль за роботою церкви виявлявся у забороні хрещення дітей, обрядів вінчання, в деяких випадках навіть служба за померлими.

Про несправедливе ставлення релігії можна зробити висновок навіть з того, що у Березівському районі було всього два священика, а у ідеологічному відділі райкому партії працювало п'ять осіб. Також релігійними питаннями займався секретар райвиконкому. На той час в районі не існувало жодної діючої церкви, був тільки молитовний будинок у Березівці, по вулиці Миру, 46, який пізніше переобладнали під церкву. Баланс сил у проведенні духовної політики, як видно, був зміцнений на користь ідеологічного апарату.

У сімдесятих роках перед партійними функціонерами стояло чітке завдання – реальне зменшення кількості віруючих, викорінювання релігійного екстримизму й фанатизму, нейтралізація священослужителів від сімей віруючих, дітей, молоді, пенсіонерів, неухильне зменшення релігійної обрядовості (з пам'ятки працівнику ідеологічного відділу, 1965 рік).

У 1984 році я працював головою колгоспу, а до цього секретарем партійної організації, тому мав можливість добре відчувати, як ідеологічний апарат спирався на ленінську доктрину і багаторічну боротьбу з релігією, а також потужну і розгалужену пропагандистську інфраструктуру. Сама пропагандистська драбина була наступною: бюро, члени бюро, обов'язково «художник», який малював партійні лозунги, відповідальні за стінну газету. Таке було в кожній школі, дільничній лікарні і будь-якій іншій організації міста і села. Один з членів будь-якого колективу обов'язково був комуністом, який мав відповідати за ідейно-політичне виховання в колективі. Якщо в колективі було три комуніста і більше, це вже називалося партійною організацією. Комсомол був резервом партії і, як правило, дублював рішення вищих партійних органів. Дуже часто щоб показати свою політичну «зрілість», він навіть «перепльовував» своїх старших товаришів стосовно ідейно-політичних питань і підтримки лінії партійного бюро чи партійних зборів даної організації.

Дуже часто ідеологічні питання в колгоспних організаціях і будь-яких інших були не зрозумілими. Сільська інтелігенція могла проаналізувати їх, тому більшість голосувала проти «релігійної чуми», щоб не втратити роботу або не потрапити на гачок до ідейних борців. В райкомі завжди був секретар, що називався «третім», саме він керував ідеологічними питаннями, і йому підпорядковувались ідеологічний відділ, районна газета, радіо, товариство «Знання», до якого входили вчителі-історики і ідейностійкі пропагандисти. Рядові члени партії і просто мешканці району стереглися цих працівників, тому що будь-яке висловлювання у бік влади «специ» одразу кваліфікували як пропаганду проти існуючого устрою. Висловлювання ж на захист ідей відродження храмів кваліфікувалися як нагнітання релігійного фанатизму.

Автори книги свідомо не наводять прізвищ осіб, які виступали проти церкви – така була епоха... Їх діти, онуки не винні, але в додатках цієї книги ви знайдете рішення стосовно релігійних закладів, які приймали конкретні партійні функціонери.

Більшість березівчан пам'ятають, як у брежнівські часи, під час керівництва І.О. Кірика, який лояльно ставився до релігії, стало видно, що саме релігія сприймається як альтернативна система цінностей, яка протистояла офіційній ідеології. Комуністична ідеологія ставала все більш неспроможна керувати душами людей. Це з кожним роком було все більш очевидним. Віруючі березівчани все більше показували своє позитивне ставлення до релігії, при цьому не виявляючи спротиву комуністичній ідеології. Ми пам'ятаємо, як партійні працівники і «компетентні» органи на нарадах та зборах наголошували на зростанні популярності «ворожих» радіоголосів, особливо «Голосу Америки», на захопленні інтелігенції релігійною літературою в школах та училищах міста. В сільській місцевості поширювалася релігійна обрядовість, дедалі більше ставало охрещеного населення серед дорос-

лих. Завдяки керівництву району (В.М. Тетенку — голові райвиконкому, О.Ф. Студинському — секретарю райвиконкому, І.О. Кірику — першому секретарю райкому партії, Г.І. Марценюку — другому секретарю райкому партії) відчулося зменшення тиску на віруючих. Пропагандисти здебільшого почали висвітлювати «переваги соціалістичного сьогодення над капіталістичним», «світле майбутнє всього людства — комунізм» і т.ін.

Як розповідає отець Микола (Крещук), який почав служити з 1977 року, його попередник — святий отець Михайло Гаркушенко — розповів йому, що на молитви почали ходити і молоді люди, а з 1978 року вже на очах о. Миколи почала зростати кількість відвідин храму молоддю, причому приїжджали навіть з найвіддаленіших сіл. Навіть більшість комсомольців і комуністів охрестили своїх дітей, правда за чужими свідоцтвами про народження дитини, паспортами батьків. Стало зрозуміло, що релігія повертається в душі березівчан.

Але за збільшення кількості віруючих та хрещених одеське керівництво по голівці не гладило і вимагало реального зменшення кількості віруючих і використання релігійної обрядовості. Виконувалися такі вимоги дуже просто — показники знижувалися до такого рівня, за який і не хвалили, і не критикували. Правда, обряд вінчання не можна було приховати від «пильного ока», тому вінчалися набагато рідше, ніж хрестили дітей. По нашому району цифри були нормальними, бо за словами святого отця Миколи, серед батюшок району існувала корисна практика неофіційного (без обов'язкового занесення до церковних книг) здійснення релігійних таїнств.

Партійні функціонери — прибічники боротьби з релігією — особливо завзято шукали комуністів, які своєю поведінкою порушували устав партії — відвідували храми, хрестили дітей. Був випадок, коли член партії, у якого загинув син (В.П. Панченко), взяв участь у хресному ході, щоб якимось вгамувати біль душі. На нього донесли, і голова партійної комісії Б.М.Т. дуже суворо запитав: як міг він таке вчинити. Панченко спитав, чому на демонстрації 1 Травня можна бути, а тут ні? Б.М.Т. зі слиною в роті почав пояснювати різницю між демонстрацією і хресним ходом, але Василь Петрович спокійно залишив засідання.

Перший секретар райкому С.М. Могилюк був розумною людиною і не дав ходу цій справі. Василь Петрович залишився на своїй посаді, а голову партійної комісії на наступному пленумі райкому партії змінили. Потім люди між собою говорили, що саме за той випадок.

Вже наприкінці сімдесятих років у березівчан формується шанобливе ставлення до цінностей, пов'язаних з церквою, до релігійних свят і символів. Населення майже відкрито святкує Різдво Христове, Пасху, Трійцю, починають ходити колядники. Вже ніяка ідеологія невзможі зупинити духовне відродження березівчан. Прихожани Заводівки (очолила Л.І. Матвійчук), Ряснополя (очолив П.С. Лабунський), з Березівського храму почали звертатися до влади з проханнями передати їм зруйнований храм для відбудови (там функціонував спортивний зал).

Після приходу до влади М.С. Горбачова ставлення партійного керівництва до церкви і віруючих дещо змінилося. На партійних з'їздах та сесіях різних рівнів дуже запеклим антирелігійним чиновникам ненав'язливо давали зрозуміти, що віра в Бога

– це не злочин. Хоча продовжували писати ухвали, резолюції, постанови на цю тему, але після зборів одразу забували, бо релігія для них як була, так і залишилась на рівні настанови, яку дав К. Маркс: «Релігія – опиум для народа».

Перші керівники району сприймали повернення релігії, як добрий приклад, тому що й до цього 90% апарату як райкому партії, так і райвиконкому були якщо не віруючі, то співчуваючі віруючим. Так само, як і інші люди, відзначали релігійні свята, хрестили дітей. Негативно до послаблення дій проти релігії поставилися ті партійні функціонери, які постійно боролися з нею: голова партійної комісії, другий секретар райкому партії і секретар по ідеології, завідувач ідеологічним відділом райкому партії... Прізвища цих керівників відомі, але з етичних причин ми їх не називаємо. Дехто з них і досі не зрозумів, що свобода совісті – це особиста справа кожної людини.

У 2001 році в газеті «Степовий маяк» вийшла стаття І.І. Ніточко – голови Березівської райдержадміністрації, в якій він виступив на захист церкви:

«Все більш вагоме місце в житті нашого народу займає церква, а точніше скажемо – віра. Люди переосмислюють своє життя, по-іншому оцінюють його. Відбуваються зміни в цьому розрізі і в цілому в країні, і, зокрема, в нашому районі.

Нинішня політика нашої держави, діяльність Президента України Л.Д. Кучми в сфері державно-церковних відносин проводиться в напрямку налагодження співпраці держави і церкви у важливому питанні духовного відродження суспільства.

Протистояння церкви і держави, а нерідко і ворожнеча, припинили своє існування. І будемо сподіватися, що назавжди.

Серйозним кроком, можна сказати, поворотним пунктом у зміні радянської церковної політики стало відзначення 1000-річного ювілею запровадження християнства на Русі, що відбулося у 1988 році. Було підкреслено суспільно-політичний характер ювілею.

Участь церкви у роботі над поліпшенням суспільної моралі по суті відкрила шлях до повернення церкви у суспільство як повноправної соціальної інституції.

Істотно розширилися права релігійних організацій з прийняттям у 1991 році Закону «Про свободу совісті та релігійних організацій». Вони отримали статус юридичної особи, право власності, право відкривати різноманітні пункти, школи, центри релігійної освіти населення, у тому числі дітей, право засновувати підприємства з виготовлення релігійної символіки й видання літератури, благодійницькі установи, утримувати місця паломництва, імпортувати та експонувати предмети культу, брати участь у громадському житті, нарівні з громадськими організаціями користуватися не лише власними, а й державними засобами масової інформації.

За роки державної незалежності України віруючим повернуто 3,4 тисячі храмів і понад 10 тисяч предметів культового та церковного вжитку, а кількість культових будівель та пристосованих приміщень, якими користуються церкви, збільшилась з 9449 до 17667 або на 87%.

Релігійні інституції країни продовжують демонструвати дуже високу динаміку зростання й посилення своєї присутності в різних суспільних сферах. Церква користується найвищим рівнем довіри населення; богослужіння, прощі, відзначення великих релігійних свят збирають найбільші масові аудиторії.

Стоїть нині питання і про викладання основ релігій в навчальних закладах. Бо кожна людина повинна орієнтуватись в цій сфері. Адже приналежність до того чи іншого віросповідання може бути приводом до конфлікту і навіть військового, як показують події сьогодення.

Необхідні знання одне про одного, взаємоповага та розумна поведінка представників різних конфесій будуть сприяти мирному співіснуванню всіх народів. Цьому треба вчити дітей і відповідно їх виховувати.

В деякій мірі ці завдання можуть вирішувати недільні школи. Та, як на мене, я вважав би за необхідне включення в шкільні програми «Основ християнської етики». Бо бездуховність людей – це страшно. Це наркоманія, пияцтво, грабіжництво, злочинність.

Душа людська повинна вирватися з п'тьми і прагнути світла, духовності. Бо духовне – є первинним, початком людського. І якщо деякі вчителі цього не розуміють і тлумачать про первинність матерії, то їм давно вже не місце в навчальних закладах.

Слід тут сказати, що не всі священнослужителі є зразком у своїй діяльності. Адже навчитися розпалювати кадило і розмахувати ним, повторюючи завчені фрази – це ще не богослужіння. То великий талант, велике внутрішнє багатство треба мати, щоб нести людям слово Боже. Священнослужителі нашого району це, на щастя, розуміють. Тож нехай їх обов'язок перед Богом на землі стимулює і надалі їх активну діяльність та дає добрі результати.

Говорячи про ймовірну співпрацю церкви і держави, вчений І.А. Ільїн зазначив, що церква і держава служать єдиній благородній меті – Промислові Божому на землі, але різними засобами. Священик і правитель, чернець і воїн – співслужителі справи Божої на землі, співвихователі національної душі народу. Вони з'єднують свої зусилля, але йдуть різними шляхами. Звідси поділ сфер і органічне узгодження цілей і зусиль, спільна незалежність організації при взаємному непосяганні і невторженні.

Я не вірю в теократію, держава є справа земна, людська, а от будувати її треба, маючи Бога в серці, та не покладаючи на Бога відповідальність за свої земні рішення і людські вчинки. Церковнослужитель не повинен зазіхати (і він нині не зазіхає) на світську владу в державі.

Держава ж не править церквою – ні в сфері догмату, ні в сфері обряду чи таїнства. Ми жадаємо від церкви лише вірності Батьківщині і дотримання загальнообов'язкових для всіх законів.

Як бачимо – церква вчить і радить, якщо необхідно – то викриває, але не панує в державі. Держава охороняє церкву і допомагає їй, але не панує над нею.

Держава не могла і не повинна зловживати церквою у світських справах, знеособлювати її, нав'язувати їй свої мірила і засоби дії, порушувати таємницю сповіді, чи спотворювати, знижувати властиву церкві любовну благодать заклику і навчання. Держава не повинна (чого вона і дотримується нині) перетворювати свої субсидії церкві в зброю тиску на неї. Ми знаємо таке обходження з церквою (особливо протягом минулих 80 років), і слід визнати, що воно завжди шкодило покликанню і справі церкви та було у вищому смислі слова – протипредметним.

Різного плану політиканство в цьому питанні знизить авторитет як церкви, так і держави. Спроби примусового оцерковлення життя і культури тільки наставляють людей проти віри і держави. В цій справі важливим є почуття міри, розуміння ситуації.

Церква і держава повинні кликати людей одкровенням і любов'ю, прикладом і волею, але не нав'язувати себе примусово, прагнучи понад усе встановити тоталітарність – як церковну, так і державну.

Церква приймає світ і зводить його до Бога, але не силус його і не розпоряджається його земними справами.

Лише в такому єднанні своїх сил церква і держава зможуть гідно будувати свою земну батьківщину.

Якщо б нам зараз, як з боку церкви, так і з боку держави вдалося б таким чином та за прикладом добрих сусідів реалізувати в співпраці хоча б те, що не заборонено нашим Основним Законом – мались би ми значно краще».

Вже тоді, коли вийшла ця стаття, слово знецінилося, втратило свій моральний зміст, навіть вибачення нічого не варті – в такому суспільстві важко було відроджувати православну церкву.

Останнім часом колишні партійні функціонери говорять, що такого не було, не пам'ятають. Майже всі нарікають на слабку пам'ять – ніхто не скаржиться на брак совісті чи розуму...

Чого гріха таїти – нас десятиріччями привчали до пустомовства й фальшу, культивуючи нове історичне суспільство – суспільство без віри. Спільними національними критеріями було визначено: не гребуй жорсткими методами, які дають можливість знищувати все, що пов'язано з вірою, знаходь засоби, або методи припинення сутності святого писання, а то й повертай це писання в лоно комуністичної ідеології, аж до «Морального кодексу будівництва комунізму». А вже після здобуття Україною незалежності до цього додалось: заплямовуй і виступай проти всього, що працює на утвердження абсолютної незалежності всього церковного, державності, самостійності, паплюжачи священнослужителів, керівників держави від Президента і нижче. Піднімай стару партійну гвардію на мітинги для повернення до радянського минулого.

У 1988 році надали великого значення 1000-річчю хрещення Русі. З Москви надійшов циркуляр про відзначення цієї події на місцевому рівні. У червні перший секретар Одеського обкому компартії України Георгій Корнійович Крючков зібрав всіх перших секретарів районів і голів райвиконкомів для вирішення господарських питань. Останнім питанням зборів було відзначення 1000-річчя.

Березівчани цей великий день святкували на площі 1 Травня біля пам'ятника загиблим воїнам. День видався чудовий, сонячний. Звістка про проведення святкової служби біля пам'ятника облетіла весь район миттєво. Такий захід було проведено вперше на вулиці. Про кількість людей говорити важко, але їх було більше, ніж на святкуванні 1 Травня – одного з найулюбленіших свят березівчан того часу. Священну службу провів настоятель Свято-Миколаївського храму м. Березівки отець Микола (Крещук). Від влади був член бюро райкому партії, голова райвиконкому І.І. Ніточко. Перший секретар райкому партії С.М. Могилюк не брав участь, бо на

нараді було сказано прийти тим, у кого є дуже велике бажання взяти участь у богослужінні. Такі свята пройшли не в кожному районі нашої області, хоча заборони не було, і люди, які дочекалися свободи у віросповіданні, були скрізь. Після закінчення свята кдбісти доповіли по своїй лінії, міліція по своїй, райком партії по своїй події в нашому місті. Як виявилось пізніше, найбільше людей зібралось на це свято саме в Березівці. Ніхто не робив зауваження партійному керівництву, але декілька разів на нараді в обкомі, коли потрібно було з об'єктивних причин чи без них зробити зауваження нашому району, було сказано: «Вони тільки мітинги можуть збирати!» Не богослужіння, а саме мітинги. Але для керівництва району ніяких негативних наслідків не було.

Після проведення такого яскравого і вдалого богослужіння члени райвиконкому і райкому партії зрозуміли, що процес повернення людей до віри не зупинити. Це було видно по очам людей, присутніх на мітингу. Церкву почало відвідувати більше прихожан, як стало відомо, навіть дехто із працівників апарату райвиконкому і райкому партії. Керівники цих органів, в тому числі і я, зробили вигляд, що не знають такого, тим більше, що ці особи не були завідуючими відділами, а лише спеціалістами. На той час з їхнього боку це був вчинок, який заслуговує на увагу, бо вони могли навіть залишитися без роботи.

Саме під час святкування 1000-річчя хрещення Русі я вперше замислився: чому на такі дати нашу увагу мають звертати з Москви? Церква від держави відокремлена, але у нас на Одещині є своє керівництво, як партійне, так і духовне. Звичайно, у радянській час такі масові заходи без дозволу партії були неможливі, але це ж релігійне свято. Я неодноразово слухав проповіді Блаженнішого Володимира і митрополита Агафангела, де вони захищають єдність церкви, щоб не допустити розколу. Я був такої ж думки, але після певних роздумів прийшов до висновку, що було б правильним існування Української церкви, якщо є Грузинська, Румунська та інші. Але я прагну, щоб це відбулося законно, на Соборі, аби Московський патріарх не звинувачував Київський у неканонічності останньої, бо більшість прихожан розгубилися і не розуміють різниці, говорячи приблизно так: «Яка може бути різниця, де я помолюся Богу: в церкві, що належить до Московського патріархату, чи до Київського. Бог єдиний...» Їх можна зрозуміти. Я, як і більшість моїх ровесників, розумію, що століттями ми вивчали не свою власну історію, а ідеологічні міфи держави – імперії, де нам, українцям і не тільки, відводилася роль не самобутніх націй, а гілок іншої нації. На щастя чи на жаль у Березівському районі на час написання книги немає великих суперечливих стверджень щодо патріархату – всі церкви належать Московському патріарху. Священнослужителі Березівщини відстоювали Московський патріархат, і це вважалося священним аж до середини 2000 років. Лише тоді почали (в с. Ряснопіль, потім у Березівці і Семихатках) вести розмови про можливість створення греко-католицької і православної церкви Київського патріархату. Згодом у Ряснополі і Семихатках виникли греко-католицькі приходи, але в Березівці цей рух не був підтриманий віруючими. Звичайно, віруючі Російської імперії від молдаванина до фіна повірили б чи зробили б вигляд, що вірять.

Святкуючи тисячоліття хрещення Русі, я і не думав, що можуть існувати інші православні приходи, оскільки був і є прихожанином церков саме Московського па-

тріархату, але впевнений, що вищі церковні чини розуміють – в самостійній Україні має бути самостійна церква. Вважаю, таке рішення Синоду не за горою. Українська церква має бути канонічною.

В кінці 80-х років — на початку 90-х почалися розмови у пресі, на радіо, телебаченні щодо повернення майна церкві. На Березівщині цей рух почався, дякуючи авторитетним керівникам сільськогосподарського виробництва, працівникам сільських рад і окремих працівників партійних органів.

Після однієї з сесій районної ради А.Ю. Вітюк (на той час голова колгоспу «Світанок») вніс пропозицію стосовно відбудови Березівського храму. Для цього треба було зібрати кошти. Вітюка підтримав І.С. Деде – начальник Березівської міліції (на жаль, обох вже немає в живих). Після цього виступу голови колгоспів надали допомогу отцю Миколі, і йому стало значно легше займатись відбудовою храму. Також активно допомагав І.С. Деде, використовуючи найменшу можливість.

Поступово будівництво церков розпочалося і в селах району, про що подано розповідь у главі «Усна історія» цієї книги. Хочеться відзначити найбільш активних жителів району, за допомогою яких розпочалося будівництво нових і реставрація старих релігійних закладів: А.Ю. Вітюк (с. Червоноволодимирівка), З.М. Гришко (с. Златоустове), В.І. Гришаков (с. Чорногірка), М.О. Ромазов (с. Маринове), А.Ф. Близнюк (с. Ставкове), В.М. Соловійов та І.І. Кізима (Березівка), І.І. Буглак (с. Демидове), В.С. Швець (с. М.Олександрівка), Г.А. Цигольник (с. Ставкове), Л.О. Дешко (с. Раухівка), Л.І. Матвійчук (с. Заводівка), С.І. Павловський та В.П. Селіванов (с. Виноградне), С.П. Лабунський (с. Ряснопіль).

На жаль, існували і такі березівчани, які були проти ідеї поновлення церков. Організовували навіть збори батьків в школі №3, на яких говорилося про неможливість відкриття церкви, бо її дзвони заважатимуть навчанню дітей. А другий секретар райкому партії на мітингу, присвяченому черговій річниці Жовтня, половину доповіді побудував на тому, що голова райвиконкому разом з попом понаставляли хрестів навколо Березівки. Він поняття не мав, що таке оберіг – таким він і залишився. Але такі висловлювання не знайшли підтримки у душах березівчан.

Велику підтримку церкві надавали не тільки колгоспи і радгоспи, а також організації і підприємства міста і району. Зі своєї мізерної заробітної плати майже кожна сім'я виділяла кошти на церкву, як казали – на святе діло.

Жителі району, особливо інтелігенція, розуміли, що некращі традиції Заходу, які переселялися до нас, негативно впливали на виховання молоді та і всього населення. Почалися крадіжки, рекет, бандитизм, шахрайство. Виховували мізки, а душу ніхто не виховував. Інформаційний простір зайняло кіно з вбивством та знущаннями, а душа залишилася без роботи, вона атрофувалася не поступово, а раптово. При комуністичній ідеології і мови не було про речі, описані вище. Фактом залишається те, що піонерські і комсомольські організації, хоч і переконували всіх, що Бога нема, але всюдозволеності не допускали. На жаль, багато політичних «халявщиків» і «хлюпиків» не змогли нічого протиставити такому напливу західної «культури». Читач розуміє, що до нас прийшли не кращі традиції заходу, а все те, що заборонялося. А що забороняється – те завжди «солодше» від дозволеного. Тому розвиток церковного виховання, відбудови храмів так широко підтримувалися в нашому районі. До 2000

року було побудовано найбільшу кількість храмів в Одеській області саме в Березівському районі.

На жаль, на початку 90-х ми неохоче, а все ж таки сприйняли ідеологію Заходу. Церква тоді ще не відродилася, і ми всі на деякий час стали душевно-хворими людьми. Над віруючими знущалися, питаючи: «Якщо ти такий віруючий, то чому тобі Бог не допомагає?» В нашому суспільстві стало так, що шкільний трійочник і двійочник без подальшої освіти, не боючись ні Бога, ні чорта йшов напролом у своєму прагненні наживи, часто зі зброєю в руках забираючи у людей останнє, навіть життя. Зрозуміло, що без віри така людина стала схожою на нелюда. Тому відродження церкви — це неоціненна можливість повернути заблудших до нормального життя. Коли є віра, то таких безчинств не може бути.

У читача може виникнути питання: а чому на Заході відсоток віруючих більший, ніж у нас, і негатив теж більший. Тому що після розвалу СРСР ми ослабили морально, і весь негатив прийшов до нас. Спочатку завжди так буває, тому що негатив є у кожному соціально-політичному устрої.

Сьогодні одні галасують, що нам потрібно повернутися до Радянської імперії, іншим потрібно засудити Сталіна та Леніна... І так буде продовжуватися до тих пір, поки ми не зрозуміємо, що нам потрібен духовний спокій і рівновага, треба підняти духовність суспільства, і тоді не потрібно буде нікого казнити і нікуди повертатися, а візьмемося будувати нове життя.

Забобони

«Коли люди перестають вірити в Бога, вони починають вірити в усе інше», — сказав англійський письменник-християнин Г.К. Честертон.

Протягом життя я ніколи не ставив перед собою завдання аналізувати дії моїх рідних, близьких, друзів стосовно того, вірять вони в Бога, чи ні. Але з роками зрозумів – якщо у людини немає дійсної віри в Бога, то Богом для неї стає щось ближче і зрозуміліше, на що вона має сподіватися протягом життя. Хтось намагається забезпечити себе великою кількістю речей, часто зовсім непотрібних, і має їх у кількості, що виходить за межі необхідного та вірить, що від цього стане щасливішим. А хтось вірить у забобони. Я думаю, що не тільки я зустрічав таких людей.

Забобони – це лише метушня, порожня, нічим не підтверджена віра у неіснуючі речі. На жаль, навіть дехто з моїх рідних і близьких людей визнає такі забобони, як чорна кішка, жінка з порожнім відром і т. ін. Я переконаний, що таким людям не вистачає релігійного знання, якщо вони теж вірять, ходять на богослужіння, моляться, відзначають релігійні свята. Таких людей теж можна назвати віруючими, але їм треба працювати над вдосконаленням релігійних знань. Я сподіваюся, що хоча б одна людина так і зробить, прочитавши ці рядки.

Часто зустрічаються люди, які, потрапивши у складну життєву ситуацію (невеликовна хвороба рідних, зрада, образа), звертаються до різних ворожок або покладають надії щодо вилікування хвороб на тварин, і таке інше. При всій

невинності цих засобів, людина все далі відходить від віри в Господа, а в години розпачу багато людей висловлює припущення, що раз Бог не допомагає, значить його немає. Не усвідомлюючи сказаного, одразу ж починає молитися. Я думаю, що в таких випадках затемнюється духовний світ людини, забруднюється наша християнська віра, а найголовніше – послаблюється сподівання на Творця. У справжній вірі немає місця всіляким забобонам, їй притаманна розсудливість. Більшість тих, хто вірить у забобони, чекають швидких дій і чудес у звичайних природних речах.

Ставши жителем великого міста, я зрозумів, що є забобони сільські і міські. Аналізуючи віру в забобони, можна також зробити висновок, що молодь більше вірить у долю, у ворожіння; люди похилого віку – у сни, у знахарів. Серед моїх знайомих більш схильні до професійних забобонів пілоти, шофери, хірурги – мабуть тому, що їх професія пов'язана з життям інших людей.

Кожен з нас протягом життя зустрічається з великою кількістю забобонів, інколи навіть не усвідомлюючи, ми піддаємося деяким з них не тому, що віримо самі, а тому що вони майже переходять в розряд традицій. Погодьтеся, більшість з нас дотримується таких традицій: якщо зустріли жінку з порожнім відром, чи чорна кішка перебігла дорогу – треба повернутися назад; розбили дзеркало – буде нещастя; розсипали сіль – буде сварка, та інше. Таким чином, мимо волі ми потрапляємо у рабство до забобонів, вони не дають нам кроку ступити без страху: людина постійно думає: «Аби чого не вийшло, бо я не дотримався цього», замість того, щоб просто помолитися.

Будучи студентами, ми боялися числа 13 – нещасливого числа, понеділка – тяжкого дня, а якщо число 13 припадало на п'ятницю, то цей день вважався вкрай нещасливим. Багато людей у цей день спостерігають за своїми діями, щоб не накоїти чогось поганого. Поганой слави отримав у нас і місяць травень (май). Важеться, що дитина, народжена у травні, буде все життя маятися, а шлюби, укладені цього місяця, будуть недовговічними. Зрозуміло, що всі перераховані забобони є лише забобонами: багато шлюбів розпадається і у інші місяці, багато є нещасливих людей, народжених і у липні, і у червні і т.д., а у студента нещасливим може стати кожен день, якщо він мало уваги приділяє навчанню. Перекоаний, читачу, що ти, як і я, не боїшся чисел або днів – потрібно боятися гріха.

Працюючи у Березівці, я зустрічався з релігійними забобонами. Біля мене мешкала на той час молода жінка. Знаючи, що моя сім'я віруюча, вона вирішила навчити мене, чого не потрібно робити віруючій людині. Серед її повчань були такі: коли натільний хрест потемнів – це не до добра; пити ліки – гріх; митися в свята і після причастя – теж гріх; свічку в церкві можна передавати тільки правою рукою і через праве плече; не можна передавати раніше поставлені свічки; вагітна жінка не може бути хрещеною мамою, і багато інших. Признатися, не дивлячись на свої знання в таких питаннях, я почав деякі з цих настанов виконувати, аж поки не познайомився з отцем Тихоном, який на той час був депутатом обласної ради, як і я. Вирішив спитати в нього про ці «вимоги», бо, відверто кажучи, вони давили на психіку – я весь час переживав, щоб не утнути щось непотрібне в храмі. Отець Тихон запросив мене до себе в храм і там пояснив, що все це забобони, воно не тільки непотрібне, а ще й є гріхом постійно думати про такі речі!

Надзвичайно часто доводиться стикатися з цілим комплексом забобонів, які можна об'єднати — страх перед небіжчиками і всім, що з цим пов'язано. Цей первісний магічний страх не має нічого спільного з християнським ставленням до смерті.

Люди, що займаються чаклунством, намагаються дістати воду, якою омивали небіжчика, або ганчірки, якими йому зв'язували ноги і руки, в марній надії, що ці предмети допоможуть їм у богопротивних справах. Не відстає від чаклунів і рідня покійного. Після підняття труни перевертають табуретки, на яких вона стояла, щоб ніхто з живих не сів на них. Дзеркала і інші дзеркальні поверхні завішують, але не для того, щоб в день жалоби не чепуритися, а щоб не побачити в дзеркалі душу покійного, а землю після відспівування бояться нести додому. Зате ніхто не боїться перетворювати поминальний обід у банкет.

Окремо існує цілий комплекс «правил» поведінки на кладовищі. У великі церковні свята та дні пам'яті покійних родичі, замість того, щоб прибравши могилу, запалити свічку і помолитися за упокій свого ближнього, влаштовують мало не пікнік. Люди їдять, розпивають спиртне, залишають на могилі їжу і поливають її горілкою. Коріння такої поведінки язичницькі. Сумно, що через незнання і легковажність люди ображають такою поведінкою пам'ять про покійних, котрим після смерті не потрібно від нас нічого, крім щирої та сердечної молитви.

Дуже часто в наш час у засобах масової інформації — на телебаченні, по радію, у газетах та журналах — рекламують чаклунів. Довірливі люди користуються їх послугами, дуже часто платять великі кошти. На жаль, довірливих людей збиває з пантелику використання чаклунами релігійної символіки: ікон, хрестів і т.д. Дехто трактує, що є «чорна» і «біла» магія, але це все одно не від Бога, а від диявола. Погано, що у свідомості багатьох людей магія і церква ідуть поряд. Простому грішному важко усвідомити різницю: у церкві дають освячену воду, а чаклуни дають заряджену воду, заговорену воду. Велике непорозуміння викликає те, що противники віри думають, що в церкві воду очищує срібний хрест, бо чашка срібна. Я набирав воду з річки Дніпро, яку освячував Владика Володимир. І течія там дуже швидка, тому там, де занурився хрест, вода швидко плинула, але все одно не псувалася рік, бо свята.

Я думаю, що ми, християни, грішимо, хто в більшій, хто в меншій мірі, і спокуси для нас обов'язкові. Це лише ті, хто вірить в магію, чекає манни з неба, неначе звідти все буде їм падати. Хто вірить насправді, той буде постійно працювати над вдосконаленням своїх релігійних знань, як істинно любляча людина бажає знати все про предмет своєї любові.

Для частини сучасних християн найелементарніший акт запалювання свічок у храмі є чи не найосновнішим в їх духовному житті (це те саме, якщо б людина, яка бажає придбати ювелірну прикрасу, обмежилась викручуванням ручки у дверях ювелірного магазину і, навіть не заходячи до нього, задоволена по вуха, пішла б додому, пишаючись придбанням). Свідками такого «свічкового благочестя» ми регулярно стаємо на релігійні свята. Люди приходять до церкви, щоб свічку по-

ставити, до ікони прикластися, абсолютно при цьому не звертаючи уваги на службу. Багатьох парафіян треба просто «купати» під час водосвятного молебна, слова «крапля освячує море» не для них – мовляв, мене водою облили – тепер і здоров'я буде, і гріхи простяться.

Навіть ставлення до церковних святинь може стати сповна забобонним. Це трапляється тоді, коли людина бездумно покладається на якийсь священний предмет: пасок, ладанку, кулон з образом святого, не згадуючи при цьому ні про Бога, ні про елементарні правила безпеки. Таке трапляється, наприклад, коли автомобіліст не пристібається ременем безпеки з тим виправданням, що автомобіль освячений, і на передній його панелі міститься ікона. Ми бачимо тут дурість, прикриту благочестям. Людина ігнорує прийняті правила безпеки, вважаючи, що Бог подасть їй безжурну подорож у зв'язку з самим фактом присутності святині. Звичайно, тоді виникне питання: навіщо ж автомобілі взагалі освячують і розташовують у них ікони? Автомобілі освячують тому, щоб вони були так само, як і християни-водії, осяяні благодаттю Божою, а значить позбавлені присутності темних сил, здатних лише шкодити. У такому разі, дійсно, можливе позбавлення від ряду ситуацій, у яких аварія провокується спокусою демонічних сил, що вселяють думку невинного маневру, або що схиляють водія до сну, а вміщена у середину автомобіля ікона звертає увагу водія до Бога. Проте все це не привід вважати себе ізольованим від земних мінливостей.

Звичайно, тут перераховані не всі забобони і марновірства, які надійно прописалися в побуті. Але хотілося б нагадати про те, що обов'язок кожного християнина – знати догмати і правила святої віри, тому що християнське вчення наскільки піднесено, настільки ж дієво і всебічно. У ньому людина може знайти досконалу відповідь на всі питання свого буття, а в дарованій Церквою благодаті отримати достатню допомогу для боротьби зі стихіями світу цього і духами злоби піднебесними, тобто з усім тим духовним злом, з яким людина може зустрічатися в цьому житті.

Тому тим, хто із нас пізнав істинного Бога, хто вважає своїм Спасителем Ісуса Христа, безглуздо й злочинно шукати собі допомоги не в молитвах, а тим більше у сил темних і злих. Або істина – або брехня, або Христос – або диявол. Змішане з марновірством, з пережитками язичництва християнство перестає бути чистим і втрачає свою спасительну силу. Чому ж, як здається, справджуються деякі забобони? Тому, що часто буває так: у що людина повірила, те для неї і стає реальним. Забобонний сам співвідносить події свого життя зі змістом забобонів, сам підганяє свою долю під забобони і прикмети, вибудовує в своїй уяві причинно-наслідкові зв'язки, подібно до того, як древні язичники бачили в подіях свого життя підтвердження істинності своєї міфології і віри в богів. Нерідко цьому прямо допомагають темні сили. Віруючій людині необхідно зрозуміти, що вона сама через гріховність є причиною своїх духовних і життєвих проблем, а не чаклунка, що живе по-сусідству. Усвідомлення своєї гріховності – найнеприємніше, але й найнеобхідніше в житті християнина.

Сільський батюшка

Оскільки моє життя і трудова діяльність були пов'язані з селом, тому я брав активну участь у відбудованні церков і сприянні служінню в них батюшок: займався їх влаштуванням, захистом від різного роду «доброжелателів», навіть від святих двадцятків (двадцятка – кількість членів церковного активу). Звичайно, я хочу поділитися з читачем своїми роздумами стосовно цієї категорії священнослужителів як прихожанин сільської церкви і як керівник району та хочу висловити своє ставлення до них.

Зараз я особисто знаю кожного батюшку Березівського району і маю певне відношення до їх знаходження та служби на території району.

Ще працюючи керівником району, я чув від людей, які нічого корисного в своєму житті не зробили, окрім прийняття партійних рішень, направлених проти релігії та церкви, що священники весь час відпочивають. Вони волали про це тоді, роблять таке і зараз. Аналізувати такі висловлювання не було часу, а священники самі себе не захищали. З часом у мене з'явилася можливість проаналізувати роботу таких двох відомих на Березівщині священників, як отець Василь із Раухівського храму і отець Роман з Маринівської церкви. Я не робив спеціальних досліджень, не займався хронометрією, не брав норми виробітку часу робіт, які повинні виконувати священники, але за допомогою власного відчуття і здорового глузду прийшов до висновку, що сільський священник працює не менше сільського голови або керівника підприємства, вчителя, спеціаліста. Нижче постараюся описати робочий тиждень цих людей.

Наприклад, отець Роман працює трактористом в особистому господарстві, і обидва вони надають допомогу іншим, а також використовують сільськогосподарську техніку і інший ренамент для церкви та прихожан. Отець Василь — з колишнього штабу вертолітної бригади смт Раухівка, він своїми руками зробив чудову церкву. Вікна, двері, підлогу, купол на храмі – все зробив сам. Й інші священники Березівщини багато роблять самі для церкви. Це й отець Олександр з Завадівки, і отець Федір з Виноградного, і батюшка Михайло зі Ставкового та ін.

Зустрічаються у народі судження такого плану: священники відправляють службу тільки у святкові та вихідні дні, хіба це робота? Відверто кажучи, такі судження я чув і на лекціях по атеїзму у часи студентства. Тоді вважав, що ця думка має право на життя, бо не знав суті служіння священника в церкві. В ті часи до церкви ходили люди, в основному, похилого віку, велика кількість священнослужителів наживалася за їх рахунок. Зараз, коли я знаю досить багато про важку службу священника, я б ніколи не пішов до храму за гроші, а лише за покликанням душі. Мені б свій хрест донести, а священницький я точно не зміг би підняти.

Мої прості підрахунки показують, що в сільській церкві служби набагато менше, ніж в одеських храмах, але все ж таки 110-115 днів протягом року священник служить літургію. Крім того він постійно ходить на треби – це місіонерська робота. Ще займається хрещенням, шлюбами, відпіванням, освяченням квартир, проповідями. А виголосити проповідь нелегко, це знаю по своїм виступам на пле-

нумах та зборах, хоча там про релігію не говорилося взагалі. Священик мусить виважено донести до присутніх святість своєї проповіді. Він повинен готуватися кожного разу, бо без цього буде повторювання одного і того ж, що для слухачів стане нецікавим.

Я розмовляв зі святим отцем Георгієм з села Покровки Любашівського району — хотів дізнатися, що він робить для того, щоб проповіді були цікавими, щоб прихожани слухали їх із завмиранням серця. Він розповів, що щоденно читає Писання Святих Отців. Я думаю, для того, щоб нести слово Боже нам, прихожанам, священик сам повинен жити цим, вірити слову Божому і постійно підвищувати свої релігійні знання. Тоді проповіді будуть цікаві і нестимуть більшу користь.

Святий отець Василь з Раухівки розповідав, як виглядає його робочий день напередодні недільних і святкових днів. Він служить всенощну, починається яка десь о 17.00 та триває приблизно дві, дві з половиною години. Після всенощної люди йдуть на сповідь — на свята приходять більше 50 людей. Це займає ще півтори години. Увечері святий отець займається підготовкою до проповіді наступного дня: читає Євангеліє, Псалми. Це справа не однієї години. Ранок у нього починається десь з 7.30 – літургія. Після літургії півгодини служиться молебен, а в спеціальні дні читається ще й акафіст. Після молебну служиться дітє – це хвилин 10. Далі – треба. Потім поїздки по сусіднім селам на відпівання або щоб підмінити колегу, який захворів чи відсутній з інших причин. Священик долає від 5 до 10 км кожного дня по поганим дорогам. Відпівання триває близько години вдома у померлого. Крім цього відбуваються бесіди з молоддю та іншими мешканцями села. Багато бесід проводиться з людьми, які хочуть охрестити себе чи своїх дітей. Такі види роботи тривають по кілька годин.

Крім всього священики відвідують дитячі садки, школи, організують проведення таких свят, як Трійця, Різдво, Пасха. На Різдво і Хрещення організуються колядники, щедрівники. Священик присутній при всіх добрих починаннях у селі: під час засадження саду, винограднику, будівництва та ін.

У кожного священика, як і мирянина, свій шлях, але я впевнений, що людина, не навчена працювати, не може буди хорошим священиком. На щастя, у нашому районі всі вони працюваті, добрі, відповідальні.

Мені часто доводиться слухати, що священик наче б то не від світу цього. Наших священиків так і називають – святий отець. Я бачив здивування на обличчях односельців, коли священик починав будувати хату або брав відпустку, а тим більше, їхав до санаторію. Велике здивування викликає священик, який п'є пиво чи вино в присутності людей, неначе він не така ж людина, як ми. Святість людини визнають тільки після її смерті, тому особисто я не вживаю словосполучення «святий отець».

Я думаю, ви розумієте – як серед нас, так і серед священиків трапляються різні люди, бо ідеальних людей немає. Мене як директора архіву відвідують священики різних віросповідань, а я в свою чергу, коли буваю біля їх храмів, цікавлюся у мирян їх ставленням до своїх священнослужителів: як вони поведуться в побуті, як ставляться до сім'ї, як правлять службу та ін. Є серед них і такі, що служать тільки за гроші, але їх одиниці. Основна маса – це люди з великої букви. Мені як простій

людині важко дати оцінку професійним якостям священників, але є серед них такі, до яких постійно хочеться ходити. В Одесі це отець Сергій (в миру Лебедев) та ігумен Іринарх Деребчинський. А до деяких заходиш тільки раз у житті.

Не раз бачив невдоволення людей стосовно придбання духовними особами будинків, автомашин та ін. А чому б ні? Вони — не чернеці, які не мають дружин, у священників є сім'я: діти, онуки, дружини, бабусі, і родина хоче жити, як усі. Ніхто ж не дивується, коли 20-річний хлопчисько їде на автомобілі коштом у десятки тисяч доларів, чи коли дівчина виходить на вулицю з ніг до голови у золоті. Я жодного разу не зустрів у такому вигляді дітей священників, а навпаки, вони у селі є прикладом для іншої молоді. Їм, звичайно, не легко бути під контролем «пильного ока» сусідів, бабусь та дідусів, але мусять. Трапляються, правда, винятки і серед дітей духовних осіб.

Священик дійсно має бути прикладом для нас усіх, але може і радіти при цьому життю – ходити на пляж, до театру, в кіно, на весілля.

Люди часто біжать до священника з будь-якого приводу, навіть якщо питання зовсім не стосується церкви, а миряни хочуть почути від нього відповідь конкретну, чітку, неначе він «спеціаліст по життю». Я багато знаю ситуацій, коли селяни зверталися до батюшки, а він не знав відповіді і окрім поради частіше молитися не зміг більше нічого порадити. А люди одразу дають оцінку – він нічого не знає, що це за священник?

Читав у газеті, що на Вінниччині сім'я священника відкрила магазин, а його дружина торгує майже усім, окрім горілки і цигарок. Я порадив за підприємливу людину, але тут же спіймав себе на думці: якщо б це трапилося у нашому районі, то заздрісникам не було б спокою, конкуренти допікали б йому своїми хитрими методами. Пишу це тому, що під час моєї роботи у районі були такі спроби у Раухівці, але завадило загальновідоме – що люди скажуть...

Як рядовий прихожанин, я рекомендував би проводити атестацію батюшок, але не для того, щоб дізнатися, хто краще читає проповіді, чи службу Божу веде, а для того, щоб вони тягнулися до кращого, виходили б на інший рівень – більш вищий.

Був час, коли забули люди стежку в Божий храм,
Провини в цьому їхньої нема – провина безбожного ХХ століття.
70 років невіруючий був у державі «Хан»,
Який в душах людських посіяв атеїзму сміття.

На щастя для віруючої душі
Прийшла можливість вільно сповідатись,
Молити Бога, щоб державній мужі
Не могли більше над вірою насміхатись.

Я вдячний Вам, отці,
Що в мене є можливість з Вами помолитись,
Благати Бога, прославляти Його дні,
І з вірою у Бога в очах Ваших залишитись.

Атеїзм

Атеїзм – це теорія, яка стверджує, що Бога немає. Вона не нова, про атеїзм згадував ще 1000 років до н.е. Давид у своїх псалмах.

Сучасна статистика вказує, що прихильниками цієї теорії є понад 10% населення землі. Атеїсти стверджують, що атеїзм є логічним, і це їх право.

Від певного часу стежу за зусиллями атеїстів довести, що Бога немає. Я звернув увагу, що новому атеїзму властиві елементи, про які ми всі чули раніше, наприклад, відкидання віри в Бога взагалі, а також нові – наприклад, відчайдушні спроби переконати тих, хто сповідує якусь організовану релігію. Найбільш «просунуті» атеїсти кажуть, що жодна цілком вільна, свідомо і сильна духом людина не вірить у Бога.

На жаль, розчаровує і ставлення сучасних віруючих до віруючих інших конфесій, які вважають, що краще бути атеїстом-комуністом, ніж сповідувати іншу релігію. Не дивлячись на це, я залишаюсь зі своїм переконанням вільного громадянина-віруючого – кожен має право на свободу совісті, в тому числі і атеїсти: це теж віра, хоча вона не всім подобається. Намагаюсь доводити до оточуючих, що віра в Бога – це любов.

Я слухав промову його Високопреосвященнішого митрополита Агафангела, в якій він сказав так: «Господь міг би показати себе людям, щоб всі побачили Його і одразу повірили. Але Він цього не робить, бо не хоче переконувати нас у своєму існуванні. Бог бажає, щоб ми знали про Його існування завдяки своїй вірі і прийняли Його дар – спасіння. Він може з'явитися і довести раз і назавжди своє існування, як робив це раніше, про що написано у Старому Заповіті. Тоді Бог з'явився і люди повірили в Його існування, але все одно не звернули з неправедних шляхів своїх і не покорилися Йому. Якщо людина не готова прийняти Бога на віру, то вона і Христа не буде готова прийняти. Суть Божої волі полягає в тому, аби бути християнами, а не просто теїстами» (люди, що вірять в існування Бога).

Мене з дитинства навчали по Біблії сприймати Бога на віру. В дитинстві ми мусили, а потім, пізнавши навколишній світ, за доброю волею вірили в Бога. В дитячому віці ставився до ікони кожного разу по-різному: то сприймаючи її як картину, то як фотографію, молився на неї, не знаючи, по суті, силу самого образу. Інколи ми, діти, молилися, бо боялися, так як старші казали, що Бог з ікони все бачить. Коли цупили зі столу шматочки цукру чи інші солодощі, образ накривали рушниками, щоб «він не бачив і не покарав».

Вже у старших класах я усвідомив, що у нас вдома на покуті знаходяться святі образи, на яких молиться вся родина. Мати пояснила, що образи неодмінно освячуються святою водою, і після цього ікона має благодать Святого Духа. А бабуся навчила, що образ — це не сам Бог, а лише зображення Його, тому молитися потрібно не іконі, а самому Богу або тому святому, якого там зображено.

Біблія стверджує, що існування Бога помітне у Всесвіті. Він відчувається в природі й отримує підтвердження в нашій душі. Я думаю, читачу, ти розумієш, що існування Бога не може бути доведено, а лише сприймається на віру.

Віра у відсутність Бога займає стільки ж місця у серці, скільки й віра у його існування. Якщо людина стверджує, що Бог існує, значить вона все знає, все бачила, все розуміє і була свідком цього. Але ж такого не може бути. Але так само атеїсти можуть стверджувати, що Бога немає, бо люди Його не бачать. Та довести так само вони цього не можуть. Як можна довести, що, наприклад, Бог не живе у середині Сонця? Щоб довести, треба перевірити. Але навряд чи колись людство зможе дістатися середини Сонця. Або хто зможе виявити, де кінець Всесвіту? Це все неможливо довести, отже стверджувати, що Бог є, або Його немає теж неможливо. Ні теїсти не можуть довести свої правоту, ні атеїсти. В Бога потрібно вірити.

Вивчаючи тему атеїзму, прослухавши лекції у вищій партійній школі з цього приводу, курс марксистсько-ленінського вчення, я зрозумів, що викладачі не змогли мене переконати, що Бога немає, бо я вірив. Ми, віруючі, переконані, що Бог існує, вважаємо, що його існування чітко видно, відчутно і може бути доведено якщо не в очевидь, то філософськи.

Думаю, якщо у людини є віра, і вона буде слідкувати за виконанням Божих доручень у цьому світі, щоб звеличалось ім'я Господнє, вона ніколи не стане атеїстом.

Діяння церкви ґрунтуються на вченні та прикладі Ісуса Христа, християнської практики ранньої церкви та апостольської науки, яка розкрита в біблійних посланнях.

Церква виконує волю Господню, в першу чергу, наступними діями.

— Поклоніння. Прославляє Боже ім'я, щоб воно було звеличене (Псалом 33:4, 121:1).

— Благовістя. Проповідує Божу добру новину, щоб вона була звеличена (Дії 20:24, 1:8).

— Спількування. Єднає членів церкви, щоб вони отримували підтримку та підбадьорення. (Ефесян 2:19).

— Учніство. Виховує Божий народ, щоб він досягав духовної зрілості (Ефесян 4:12-13).

— Служіння. Виявляє Божу любов, оснащуючи членів церкви для служіння (Ефесян 4:12).

На жаль, відродження церкви стає такою темою, яка не дає можливості суспільству об'єднатися, хоча багато атеїстів роблять вигляд, що їм все одно, як тривають релігійні справи, в тому числі й у нашому районі. Вони мають право заперечувати будь-що, але не заявляти, як було свого часу у Раухівці: «Нехай краще збудують водогін і газифікують село, а не будують церкву». Але ж громада села може об'єднатися і робити разом будь-що для розвитку соціальної сфери – проводити водогін, стелити тротуари, копати ставок, як це роблять віруючі, збираючи кошти на будівництво церкви – свої особисті.

Взагалі, кожна людина сама повинна визначитися, ким є вона у душі своїй: теїстом чи атеїстом. Це наша особиста справа, і ніхто не може нав'язати нам чужі погляди. Але незалежно від цього, всі ми повинні бути добрішими один до одного, дбати про своїх близьких, рідних, про нашу планету — таку маленьку у великому Всесвіті. Живучи у мирі та злагоді, ми всі зможемо почуватися щасливими.

Цю главу було написано мною першою, тому що, на мою думку, вона має велике значення саме для підростаючого покоління і людей, які не цілком осягнули тих моментів церковного життя, які описані нижче.

Після того, як глава була уже готова до друку, мені надіслав свою книгу «Зведи свій храм» (Академпрес. – Київ, 2011) В.Є. Устименко. В ній мої побажання донести читачу релігійні поняття описані набагато краще, ніж у мене, бо автор книги є членом Національної спілки журналістів та Національної спілки краєзнавців. В його книзі більш концентровано описані дії, поняття церковної служби, тому хочеться далі привести деякі сторінки роботи цього автора.

Глава про Божий Храм

Храмом називається присвячений Богові будинок, де віруючі збираються для молитви, виконання таїнства причастя й інших відправлень служби Божої.

Господь Бог наказав Мойсееві збудувати перший храм. Цей перший храм називався скинією і ділився на три частини: двір, святилище і святая святих.

За часів Ісуса Христа ізраїльський народ мав свій храм в Єрусалимі. У тому храмі Ісус Христос не раз молився і, як відомо, одного разу вигнав з нього купців. Перші християни, переховуючись від переслідувань ізраїльтян і погані, збирались для відправлення церковних служб у власних домівках, навіть у підземних усипальнях – катакомбах.

Церква — символ неба і землі

Хваліте Господа в Його святині (Псалом 150:1)

Слово «церква» в перекладі з грецької має два значення: «дім Господній» — храм, церква, кірха, тобто приміщення, де вічно перебуває Святиня, і «народ Господній» — зібрання, церковна громада, тобто вся християнська спільнота загалом, навіть зібрання кількох християн. «Там, де троє, там є Церква», — каже латинське прислів'я.

У християнському богослов'ї церква (храм) трактується як зменшена модель Всесвіту. Тут людина, оточена сакральними символами і знаками, прилучається до символічного дійства, під час якого вона має звільнитися від гріха й духовно відродитися для вічного життя. Духовне значення Церкви як спасенного ковчега полягало в ідеї, що тільки з її допомогою людина зможе побороти бурхливі хвилі житейського моря і від берега темряви та смерті дістатися світла, спокою і тихої гавані спасіння. Ця символіка відображена в дуже поширеній в Україні візантійській за своєю основною формою храмів, що нагадують корабель: з високою щоглою-дзвіницею, вітрилами-куполами, вівтарною апсидою, орієнтованою на схід, до Єрусалима, звідки прийде спасіння.

Додержання усталених канонів і символів у побудові та оздобленні храмів вело до цілісного й уніфікованого сприйняття різних за архітектурними стилями (римським – базилікальним, візантійським, романським; готичним – ренесансно-бароковим, рококо; модерн) чи формою планування (прямокутна, хресто- або коло-подібна, зірчаста) храмів. Відмінні за своїм суспільним статусом церкви — і величні

кам'яні патріарші собори у світових столицях, і захovanі у глухих місцинах дерев'яні каплиці — через єдину систему символів набували однакового космічного звучання.

Християнському храмові історично передувала єврейська синагога – місце спільної молитви, проповідей та читань слова Божого. У візантійській мурованій культовій архітектурі набув поширення прямокутний тип храму, що мав виступаючі ззовні вівтарні аспиди. Його внутрішнє склепіння арками спиралося на колони, які ділили на три частини весь храмовий простір, що завершувався високим куполом. Саме йец – хрестово-купольний тип храму став домінуючим у Київській Русі, а потім і в Україні. Позбавлені стилізованої ілюстративності, притаманної ранньохристиянським культовим спорудам, такі храми потребували від тогочасної людини чималих зусиль для розуміння символіки просторових форм церкви та її внутрішнього оздоблення.

Вважається, що церква є уособленням царства Божого, єдиного у трьох сферах: божественній, земній та небесній. Тому у своїй конструктивній основі церква, як правило, поділялась на три частини: вівтар (сфера буття Господа), середній храм, або корабель (сфера буття ангелів), та притвор, або нартекс, трапеза (сфера земного буття).

Іконостас

Упродовж століть вівтарний простір у церквах лишався відкритим. Від середнього храму його відділяла лише невеличка огорожа, яку сьогодні бачимо переважно в церквах латинського обряду. На християнському Сході після остаточної перемоги над іконообрядцями на Соборі в Константинополі (869 р.) започаткувалася традиція оздоблювати цю огорожу іконами. Символічно ж іконостас є тією межею, яка розділяє небо і землю, світ горішній і долішній, а також видимими явищами невидимого світу.

Повний іконостас складається, як правило, з п'яти (інколи більше – до семи або менше) рядів ікон. У центрі першого ряду розміщені двостулкові царські врата із зображеннями сцен Благовіщення, тобто образів Діви Марії та архангела Гавриїла, і чотирьох євангелістів. На бічних північних та південних одностулкових дверях традиційно зображуються або архангели Михаїл та Гавриїл, або архідиякони Стефан і Лаврентій, християнські святителі чи старозавітні первосвященники.

З вівтарного боку до царських врат кріпиться завіса (катапетамса), яка у визначені моменти богослужіння відчиняється (символізуючи відкриття людям таїни спасіння), або зачиняється (покров таїни). Відчинені царські врата означають відкриття вірним Царства Небесного, зачинені – вигнання людей із раю.

Праворуч від царських врат міститься ікона Христа, наступна – храмова. Ліворуч – образ Божої матері, за нею – друга храмова ікона. Над царськими вратами — образ Тайної вечері або Спаса Нерукотворного. Далі, наскільки дозволяє простір першого ряду, розміщуються ікони найшановніших у цій парафії святих, біблійних героїв та подій.

Другий ряд іконостаса містить зображення дванадцяти основних Господніх і свят Богородиці церковного (літургійного) року. Зліва направо вони розміщені в такому порядку: 1. Різдво Діви Марії. 2. Введення до храму Богородиці. 3. Різдво Ісуса Христа. 4. Хрещення Христа в Йордані. 5. Стрітєння. 6. Благовіщення. Від середини й далі праворуч ідуть ікони: 7. Вгїзд до Єрусалима. 8. Воскресіння. 9. Вознесіння. 10. Зішестя Святого Духа. 11. Преображення. 12. Успіння Пресвятої Богородиці. На початковому етапі формування іконостаса ці образи легко виймалися з нього і клалися у відповідні святкові дні на аналой, де вірні віддавали їм пошанування. Це так звані «ікони поклону».

У центрі третього ряду іконостаса – образ Христа Вседержителя в царських шатах, який сидить на престолі в переднь Страшного суду. Праворуч від нього – діва Марія в молитовному благанні відпустити людству його гріхи, ліворуч – проповідник каяття Іоанн, також у благальному поклоні. Ці три ікони (або одна із зображенням трьох постатей) називаються Деїсіс (розмовна назва Деїсус), тобто благальна молитва. По обидва боки від ікони Деїсус міститься по шість зображень апостолів, що в сукупності складають Деїсісовий чин.

У центрі четвертого ряду – ікона Богоматері з дитям, обабіч неї – образи старозавітних пророків. У середині п'ятого ряду – зображення Воскресіння або Святої Трійці чи Бога-Отця, а праворуч і ліворуч від них – зображення святителів та патріархів. Іконостас увінчує розп'яття, по обидва боки якого можуть розміщатися таблички – скрижалі з десятьма заповідями Божими, патериця першосвященника Аарона та посудина з манною небесною.

Повний ряд іконостаса налічує понад п'ятдесят ікон. Освячений іконостас є об'єктом поклоніння й молитви віруючих, оскільки вважається, що він є посередником у наданні допомоги Церкві земній Церквою Небесною.

Вівтар

Третьою й найважливішою частиною храму є вівтар (з лат. – підвищення), або жертвне місце, де відбувається кульмінаційна подія служби Божої – таїнства евхаристії, перевтілення хліба і вина на Тіло і Кров Христову. Через це вівтар часто називають Святилищем, Свята Святих. З давнини дійшла до нас його грецька назва «хор», яка походить від піднесених хороводів, що їх водили язичники довкола своїх жертвників. У християнській традиції це відбилося у влаштуванні біля іконостаса криласів для співаків.

Історія появи вівтаря як місця жертвоприношення сягає часів раннього християнства, коли в катакомбних храмах таїнство причащення відправлялося на гробницях (саркофагах) з останками мучеників. Вони радо йшли на смерть заради Христа, бо були певні, що воскреснуть в Ньому і з Ним. Тому їхні гробниці – вівтарі символізують смерть і воскресіння Христа одночасно. У вівтарі кожного храму зберігаються святі мощі, без яких не може правитися жодне богослужіння, а церква не має святості.

Упродовж кількох століть до вівтаря було заборонено входити будь-кому з мирян – як жінкам, так і чоловікам. Лише пізніше за спеціальним ієрейським благосло-

венням такий дозвіл було дано церковним людям, які допомагали священникам під час літургії, а також дияконам і черницям для прибирання та запалення свічок.

Вівтарний простір займає східну апсиду храму і композиційно складається з престолу (вівтаря), розміщеного в центрі, де відбувається власне жертвоприношення; горнього місця на підвищенні навпроти престолу в аспиді, де міститься крісло для єпископів як символ небесного престолу Христа; семисвічника, який розміщується поза престолом перед горнім місцем на згадку про сім золотих світильників з Одкровення Іоанна Богослова; жертovníка, що стоїть ліворуч від престолу, де здійснюється проскомідія, тобто підготовка хліба й вина до причастя; ризниці, яка звичайно розміщена праворуч від престолу або виноситься поза вівтар — приміщення, де зберігаються священницькі ризи та освячені посудини.

За престолом, обабіч семисвічника, на високих держках стоять виносні ікона Богородиці з північного боку та хрест із розп'яттям — з південного. Запрестольний хрест може бути різної конфігурації, але обов'язково із зображенням розп'ятого Христа.

І віруючі, й невіруючі часто носять найрізноманітніші за формою хрести. І якщо критерієм їх оздоблення є лише правильне використання християнської символіки, художній смак та гарна якість роботи, то до форми хрестів церква висуває певні застереження. Так, в українських церквах — православної і католицькій (східного обряду) усталеними є такі варіанти хрестів:

1. Хрест чотирираменний рівнобічний, який символізує хрест Господній, а догматично означає, що Христос зі своїм ученням звертається до всіх сторін світу.

2. Хрест чотирираменний з подовженою нижньою частиною, або так званий латинський, який догматично співвідноситься з довготерпінням Бога, що віддав у жертву свого Сина на спокуту людських гріхів.

3. Хрест чотирираменний, у нижній частині з півмісяцем з оберненими догори різьками, символізує надії віруючих на спасіння, а також якір упокоєння у Царстві Небеснім. Це відповідає значенню Церкви як корабля, що прямує до Царства Божого.

4. Хрест восьмираменний. Середня переклада має бути довшою за вищу й нижчу, один з кінців нижньої — зорієнтований догори і на північ, а другий — додолу і на південь. Верхня переклада може бути зроблена у вигляді таблички з написом «Ісус Назорей Цар Іудейський» (ІНЦІ). Вважається, що за наказом римського намісника Іудеї Понтія Пілата саме таку табличку було прибито над головою розп'ятого Христа. Нижня переклада має асоціюватися з підставкою для ніг, яка посилювала муки Христа. Звернена догори, ця переклада означає, що Ісус Христос своєю мученицькою смертю відкрив людству шлях до неба, до спасіння.

Церква визнає також кілька можливих форм розп'яття. Найдавніша містить зображення Христа, тіло якого не провисає, а руки простираються прямо по перекладіні. Більш сучасна і водночас більш реалістична така: руки Христа піднесені догори і вбік, тіло провисає, а ноги можуть бути підібганими в колінах.

У церкві існують певні традиції щодо живописного оздоблення вівтарної частини храму. Найвище тут, як правило, розміщують зображення херувимів — ангельських істот із двома головами, великою кількістю очей та шістьма крилами.

Верхню частину вівтарної апсиди прикрашає образ Богородиці (Оранти), а середню – зображення Христа (Вседержителя) або сцена Тайної вечері. На північній вівтарній стіні розміщено зображення архангела Михаїла, сюжети на тему Різдва Христового або образи отців церкви Іоанна Златоуста, Василя Великого, Григорія Богослова, на південній – зображення архангела Гавриїла, розп'яття, інших учителів церкви.

Церква вчить, що вівтарна частина храму співвідноситься зі сферою буття Бога, єдиного у трьох особах та відокремленого від свого творіння (видимою межею цього є іконостас або огорожа, яка відділяє вівтар від іншого храмового простору); з божественною природою самого Ісуса Христа; з духом людини та раєм або Царством Небесним. Догматично відповідниками вівтаря є вищі чини ангельських сутностей (серафими, херувими, престоли); вищий ступінь церковного народу – освячене духовенство, а також вищий ступінь духовного стану людини – обожнення.

Знаряддя архіерейської служби

Дикирій та трикирій – це ручні світильники з отворами для відповідно двох і трьох високих свічок та хрестом посередині. Дикирієм та трикирієм із запаленими свічками архіерей благословляє вірних під час богослужіння. Вважається, що дикирій символізує подвійну природу Ісуса Христа – божественну і людську, а трикирій – світло святої Трійці. Коли архіереї тримає дикирій і трикирій в руках одночасно, вони свідчать про повноту Божої благодаті, яка через єпископа сходить на всіх вірних.

Рипіди (з грец. – віяло) за давніх часів мали вигляд опахал з тонкого полотна, шкіри чи пір'я павича, якими обабіч престолу дякони відганяли комах під час богослужіння. Рипіди могли бути круглі, квадратні або зірчасті. Сьогодні їх роблять із коштовних металів; вони мають вигляд кола з промінням, у центрі якого міститься зображення шестикрилого серафима, і кріпляться на високому держаку. Рипідами осіняють дискос і потир, їх виносять у визначених уставом випадках під час літургії, хресних ходів, а також осіняють труну спочилого архіерея.

Орлиць – округлий килимок із зображенням орла, що летить над містом. Він символізує небесне походження єпископського сану: коли б не став під час літургії на орлиць архіерей, він завжди буде піднесений на крилах могутнього орла, який, у свою чергу, є символом вищих ангельських чинів. Орлиці кладуться під ноги архіерею там, де він зупиняється під час богослужіння. У XIII ст. візантійські імператори дарували орлиці царгородським патріархам як відзнаку. Державний герб Візантії – двоголовий орел – перейшов поволі й до церковної символіки.

Жезл архіерейський своїм прообразом має звичайнісінький посох, що ним користувалися пастухи на Сході; він допомагав не тільки поганяти отару, а й долати кручі. Посох є символом духовної влади.

Престол

Посередині вівтарної частини храму розташований престол. Саме тут найтісніше переплітаються богослужбова, предметна, живописна й архітектурна символіка храму. Вчення церкви говорить, що престол знаменує собою одночасно й небесний

престол єдиного Бога Вседержателя, і Гроб Господній, і самого Ісуса Христа, що лежить в гробі. Саме на престолі відбувається кульмінаційна подія літургії – таїнство євхаристії, тобто принесення безкровної жертви Нового Заповіту.

Символічне значення престолу як святого місця надзвичайно багате. Чотири його кути відповідають чотирьом сторонам світу, періодам року та доби, ступеням сфери земного буття (світи неживий, рослинний, тваринний і рід людський). Співвідношення між чотирикутною формою престолу і Христом як Вседержителем означає чотири Євангелія, які несуть його вчення всім людям на всі чотири сторони світу. Така форма знаменує й особисті якості Христа як Великої Ради Ангела, Жертви за гріхи людства, Царя світу та найдосконалішого з людей. У свою чергу, ці якості Христа відповідають чотирьом таємничим істотам, що їх бачив Іоанн Богослов на престолі у храмі Небесному, і яких церковне вчення пов'язало з чотирма євангелістами. Образи цих євангелістів бачимо на парусах під купольним склепінням віттаря.

Упродовж століть формувалися принципи побудови, облаштування й освячення престолу. Зводиться він, як правило, на чотирьох дерев'яних стовпах так, щоб при перекритті їх дерев'яною дошкою його висота не перевищувала одного метра. Якщо храм освячує архієрей, під дошкою посередині між цими бічними стовпами має бути невеличкий п'ятий, на якому ставиться посудина з мощами святих.

З огляду на святість престолу торкатися його чи речей, що знаходяться на ньому, дозволено лише єпископам, священникам і дияконам. Лише вони і лише на час відправлення богослужіння мають право перетинати простір між царськими вратами віттаря та престолом.

Під час освячення найперше престол покривається до самого долу лляним білим обрусом – катасаркою (з грец. – «біла тіла», зі старослов. – «срачиця», «сорочка»), символізуючи плащаницю, яка обгортала тіло Христа при його покладенні до гробу. Після того престол оперізується мотузкою завдовжки до 40 м, яка знаменує пута, що ними був зв'язаний Христос, коли його вели до суду іудейських первосвященників. Водночас вона являє собою ту Божественну силу, яка утримує та обперізує все творіння Боже.

Індитія (з грец. — «одежа») – другий лляний обрус, який також покриває престол до землі й символізує одягу царської слави Христа – ту одягу, в яку він буде вбраний, коли «вдруге прийде зі славою судити живих і мертвих». Тому й архієрей під час освячення до моменту покриття престолу індитією поверх святительських риз убраний у просту білу одягу (срачиця, син дон), тричі оперізувану довкола його шиї, під раменами та понад стегнами. Коли ж престол покривається інтидією, то з архієрея також знімається одягу для поховання (символ плащаниці), і він продовжує священнодіяти у святкових ризах (символ одягу Царя Небесного), Краї індитії, що покривають бічні стіни престолу, прикрашаються гаптуванням, мереживом, шовковими стрічками.

Церковні правила допускають мурування престолу з каменю (як це було за часів катакомб, коли за престол правили гроби праведників), або зведення дерев'яного. Тоді вони прикрашаються різьбленими орнаментами і не покриваються одягами. До підніжжя престолу по його периметру може бути зведено одну або три сходинки як ознаку того, що долає дух при сходженні до досконалості.

Відповідно до приписів східного українсько-візантійського обряду в православних та греко-католицьких церквах обов'язковими є такі речі, що вважаються церквою за святі: антими́нс, напрестольні Євангеліє та хрест із розп'яттям, дарохранильниця.

Поруч можуть знаходитися також дароносиця, посудина з миром, плат для обтирання губ священника та країв чаші після причастя вірних.

Антими́нс (з грец. – «замість столу») – чотирикутний, як правило, квадратний лляний або шовковий плат. У центрі його – зображення сцени положення до гробу Ісуса Христа та списів як знарядь його страти, по кутах – образи чотирьох євангелістів із символічними ознаками. Поруч – напис, який повідомляє — коли, де, для якої церкви і яким єпископом було освячено цей антими́нс; він скріплений власноручним підписом цього єпископа. В один із кутів антими́нса зашиваються залиті воскомасилом часточки святих мощей. Саме наявність мощей прирівнює антими́нс у його сакральному значенні до престолу.

У православних храмах антими́нс зберігається згорненим і загорнутим у спеціальний додатковий плат – ілітон (з грец. – обгортка). Останній символізує пов'язку, якою була обв'язана голова Христа, коли він лежав у гробі, та водночас пелену, якою Діва Марія сповивала немовля. Антими́нс розгортається на престолі в означений момент літургії – перед початком літургії вірних та згортається особливим чином по її закінченні. У всі інші часи поверх нього має лежати напрестольне Євангеліє.

Без антими́нса не може бути відправлена служба Божа, бо лише на ньому відбувається таїнство перетворення хліба і вина в тіло і Кров Христові. Через це антими́нс називають ще престолом або трапезою. Якщо під час літургії в храмі спалахне пожежа або скоїться інше стихійне лихо, що загрожує храмові та вірним, священник повинен винести з храму найсвятіші дари разом з антими́нсом, розгорнути його будь-де, аби було зручно, і довершити на ньому відправу. Таке функціональне призначення антими́нса походить від часів раннього християнства, коли спочатку переслідувані послідовники Христа, а згодом і візантійські імператори та воєначальники потребували переносних престолів, яким власне і став антими́нс. За часів релігійних війн, коли християнські храми неодноразово переходили з одних рук до інших, саме антими́нс на престолі мав бути запорукою не осквернення собору. Напрестольне Євангеліє як матеріальне втілення слова Божого знаменує самого Ісуса Христа і його повсякчасну присутність у найсвятішій частині храму. Цим Євангелієм користуються під час літургії, деякі вечірні також передбачають винесення Євангелія до середини храму для його читання й пошанування вірними. У визначених типиком (уставом), випадках Євангеліє читають у храмі або на престолі, ним навхрест осіняють престол перед початком літургії та по її завершенні. Середня частина верхньої обкладинки Євангелія, виконаної з оксамиту, прикрашається накладними металевим або керамічним зображенням розп'яття або Вседержителя, а кути – образами чотирьох євангелістів.

Напрестольний хрест із розп'яттям зображує кульмінаційну мить подвигу Христу в ім'я спасіння роду людського, знаряддя цього спасіння та принесення в жертву Сина Божого за людські гріхи. Цим хрестом у богослужбовій практиці осіняють вірних, даючи відпуст, освячують воду, його цілують вірні, коли це передбачено типіконом.

На престолі також є кілька Євангелій та хрестів, якими користуються ієреї відповідно до значення події.

Дарохранильниця (кіот, ковчег, скинія) – спеціальна посудина для збереження найсвятіших дарів – шматочків хліба і крапель вина, що перетілилися в тіло і Кров Христові, для причастя хворих або вмираючих людей, а також для відправлення спеціального богослужіння – літургії наперед освячених дарів під час Великого посту. Дарохранильниці мають вигляд храму, каплиці або гробниці, тому й збереглися за ними назви Сіон, Єрусалим, гробниця.

Окрім названих вище обов'язкових предметів, на престолі можуть бути також дароносиці та посудина з миром. Дароносиці використовують для перенесення найсвятіших дарів.

Вони звичайно мають вигляд увінчаної хрестом каплички з дверцятами, всередині якої облаштовано місце для цих дарів, а також є маленьке горнятко, ложка (джиця) та посудинка для вина. З обох боків дароносиця має вушка, за які кріпиться мотузок, щоб священник міг, одягнувши її на шию, відвідати та причастити тих, хто цього потребує.

По закінченні служби Божої священник покриває всі розміщені на престолі речі спеціальною пеленою (покровом), що за своєю символікою означає покров таїни, таємницю, яка оберігає святині від непосвячених.

Коли храм, окрім центрального престолу, має додаткові у бокових вівтарях, кожен із них потребує окремого відповідно освяченого антими́нса.

Осередок спілкування

Церква, крім культових відправ, була головним осередком громадського спілкування та святкового дозвілля. Ставлення до церкви головним чином визначало репутацію селянина. Регулярне відвідування церкви було найважливішою ознакою його порядності й добродійності. Як твердиня православної чи католицької віри, церква відігравала значну роль у збереженні матеріальних пам'яток історії та мистецтва України, духовних засад її населення. До церкви селяни приходили не тільки з нагоди релігійних свят, а й у своїх сімейних потребах – через народження дитини, весілля, хворобу чи смерть когось із рідні. Тут влаштовувалися загально сільські молебні, звідси починалися процесії навколо села, по ланах для забезпечення врожаю або запобігання стихійних лих. На цвинтарі відбувалися колективні обіди під час храмових свят. «Під церкву» збиралися послухати мандрівних богомольців, співців-лірників. Часто біля церкви проводилися громадські сходи з різноманітних питань.

Громадська свіча

Свіча – обрядове дійство, що входило до відзначення храмового свята і було пов'язане з виготовленням і зберіганням великої громадської свічі як символу єдності громади і шанування її покровителя. Свіча відома ще із джерел XV-XVI ст. як серед міських (цехових) корпорацій, так і серед сільських громад. У другій половині XIX ст. зафіксована переважно на лівобережному Поліссі. Кількість свіч на рік залежала від місцевої традиції (подекуди – до п'яти). Кожна громада мала свою свічу, яка по

черзі протягом певного часу зберігалася у когось з її членів. Громадську свічу робили з воску, що залишався після кануну. Коли вона досягала значної довжини і кількох пудів ваги, певну її частину відрізали і робили з неї свічки, частково на продаж.

Свічу справляли на другий або третій день храмового свята. Після громадського обіду священик і гості з навколишніх сіл йшли до господаря, який зберігав громадську свічу і виготовляв канун. Зроблені від продажу напою та свічок гроші він мусив заплатити священикові за перенос свічи до іншої хати. Після молебню у супроводі натовпу селян чи міщан свічу переносили до нового господаря, ставили на почесне місце – у діжечку, наповнену зерном, та співали пісня з побажаннями доброго врожаю, достатку в господарстві. Потім знову відправлявся молебен.

Вважалося, що тій хаті, де зберігається свіча, Господь пошле своє благословення на весь наступний і майбутні роки. господаря вітали, обдаровували його, після чого він пригощав гостей. Членам громади, котрі якимось зганьбили себе, громадську свічу не передавали. Засуджували і відмову приймати її. Свіча зберігалася стільки років, скільки в селі було хат. Після повного її «обходу» по всіх хатах свічу здавали до церкви і заводили нову.

З історії дзвонів

У старозавітні часи дзвонів не знали. Не мали в них потреби й ранні християни, які, переховуючись від переслідувань язичників та правовірних іудеїв, відправляли свої богослужіння потай. Однак із послабленням гонінь на християн виникла потреба гучно й відкрито скликати вірних на спільну молитву. Із життя святого Пахомія дізнаємося, що вже в IV ст. в єгипетських і палестинських монастирях із цією метою використовувалися труби. Поза тим, на Сході для збирання братії на молитву та привернення уваги молільників до певних моментів богослужіння віддавна послуговувалися дерев'яними, залізними, мідяними або й кам'яними брилами чи клепалями. Лев Аллатій так описує зовнішній вигляд дерев'яного клепала: це були завдовжки 12 і завширшки 4 стопи, з одного боку добре відшліфовані. Тримаючи таку дошку правою рукою, лівицею в неї били палицею в різні місця в певному ритмі так, щоб виходило мелодійне звучання.

У такому вигляді ці знаряддя перейшли й до давньоруських монастирів. А оскільки монастирські устава склалися за часів, коли дзвонів практично не знали, все, що говориться в Типіконах (Уставах) про било, клепало чи древо велике, слід відносити і до пізніших за часом походження дзвонів.

У жіночих монастирях у давнину не знали жодних знарядь для скликання черниць на спільну молитву. Зазвичай кілька сестер голосно співали «Алілуя» на знак того, що настав час іти молитися.

Дзвони з'явилися й поширилися у IV-IX ст. спочатку в західній церкві. Були вони кованими, невеличкими й звучали немелодійно. Згодом їх замінили дзвони, виготовлені в спеціальних ливарнях. Перші дзвони робили із заліза або міді, а від часів Карла Великого до сплаву стали додавати срібло.

Історики не мають чіткої відповіді на питання — де, коли й ким було виготовлено перші дзвони. У церковних же колах віддавна спростовується легенда, яка при-

писує їх винайдення єпископові нолянському Павлинові з області Кампанія в Італії. Легенда ця спирається на співзвучність єпископських титулів зі словами «ноле» та «кампанел», що в перекладі з італійської означають «дзвони». Проте вірогіднішим видається припущення, що пов'язує походження слова «кампан» з високоякісною міддю з шампанських копалень, з якої виготовляли широко знані в Західній Європі дзвони. Церковний дзвін і донині називається в богослужбовій літературі кампаном.

Першу письмову згадку про використання дзвонів у церковній практиці знаходимо в життєписі абата Колумби (VI ст.), Дещо пізніше й Беда Достопостенний (Венерабіліс) розповідає, як місто Орлеан у 658 р. було врятоване від облоги франкського короля Клотара завдяки гучному церковному дзвону, якого злякалося вороже військо.

На Сході перші дзвони з'являються у IX ст. У 886 р. як подарунок від венеціанського дожа до Царгорода було привезено й розміщено у спеціальній вежі собору Святої Софії перші 12 дзвонів. Їх поширенню по східних церквах сприяли й регулярні хрестові походи із Заходу на Схід до Гробу Господнього. Проте цього нововведення багато хто не сприймав, бо дзвони тоді вважалися характерною прикметою західної, латинської церкви. Але вже у середині XII ст. офіційно було дозволено мати дзвони й у східних храмах. Однак після того, як місце Візантії заступила Оттоманська імперія, церковні дзвони в християнських храмах були заборонені, і до вжитку знову повернулися біла, клепала, дерева великі.

На русі церковні дзвони задзвонили невдовзі після прийняття християнства. Значного ж поширення вони набувають лише з кінця XVI ст. і дуже скоро міцно входять до церковного вжитку. Вони настільки тісно поєднуються з богослужбовою практикою, що набувають духовно-символічного значення благовістування Євангелія, вчення Христа.

Перша письмова згадка про дзвони на Русі знайдена в Новгородському літописі от 1066 р. Там сказано, що коли Всеслав напав на Новгород, то забрав собі церковні дзвони. Іпатіївський літопис від 1259 р. розповідає про перевезення королем Данилом дзвонів з Холма до Києва.

Збереглися також свідчення про те, що в давнину дзвони мали й такі руські міста, як Володимир, Новгород-Сіверський, Полоцьк, Ростов. Стародавні дзвони були невеличкі й важили від 3 до 6 пудів. Перший дзвін-велетень відлито за наказом новгородського архієпископа Макарія (1526-1542 рр.). А від часів правління Бориса Годунова (1551-1605 рр.) дзвони на московських землях починають більшати: славнозвісний кремлівський Цар-дзвін важить 12257 пудів!

На Заході дзвони рідко коли сягали великих розмірів. У XIX ст. стопудовий дзвін Гільдес-Геймського собору вважався чудом. Лише дзвони в соборах Кельнському, Віденському (Святого Стефана), Паризької Богоматері та Йоркському вкладаються у вагову межі від 600 до 2000 пудів.

На Русі дзвони спочатку не мали спеціально призначеного для них місця в храмі й могли кріпитися і під склепінням арок над вхідними дверима, і посеред храму, і під однією з бань, а також у спеціальних дзвіницях поблизу храму, на брамах церковної огорожі чи монастирських мурів. У давнину споруджувалися й спеціальні

дзвіниці (російською мовою – «звонниці») у вигляді стіни з виїмками для дзвонів. З XIV ст. з'являються дзвіниці у вигляді багатоярусної вежі, увінчаної округлою банею зі дзвоном під нею. Спочатку дзвіниці зводилися на певній відстані від храму. Але водночас поширеною була традиція будувати храми зі дзвонами, укріпленими на покрівлі в під банному просторі. Починаючи з XVI-XVII ст. дзвіницю інколи споруджували разом із храмом як один архітектурний ансамбль. Тоді вона зводилася із західного боку храму так, щоб нижній її поверх слугував за притвор, тобто був входом до храму. У грецько-візантійській архітектурній традиції дзвіниці не мали жорстко визначеної форми й могли бути колоподібними або у формі багатокутника чи арки, завжди увінчувалися хрестом.

Нові дзвони як церковні предмети повинні одержати спеціальне благословення. Вони можуть бути названі на честь певного святого; назва також може вказувати на час дзвоніння того чи іншого дзвона.

Характер дзвоніння під час різних богослужінь, молебнів, водохрещень, хресних ходів неоднаковий і визначається церковним уставом. Серед багатьох видів дзвоніння в храмах вирізняють п'ять основних: святковий, недільний, полі елейний, повсякденний та малий.

На Русі й в Україні дзвоніння поєднували з партесним співом так, щоб акорд виходив гармонійним, та й дзвони мусили мати відмінне звучання. Мистецтво нашого церковного дзвоніння унікальне і є визначним духовним феноменом у світовій культурі.

У минулому церковні дзвони використовувались і для світських потреб. У царській Росії, наприклад, указами від 1797-го та 1851р. по сільських церквах був запроваджений набат – спеціальне дзвоніння у випадках пожежі, негоди, стихійного лиха чи якоїсь іншої біди для попередження населення. Щоб не допустити зловживань, дзвіниці тримали зачиненими, а тих, хто здіймав марну тривогу, карали (у середині XIX ст. – арештом від 1 до 7 діб).

У Західній Європі в давнину дзвоніння заборонялося на час інтердикту, тобто тимчасового покарання у вигляді заборони здійснювати на певній території богослужіння та обряди, та під час поховання проклятої церквою людини, яка відійшла без покаяння. Не дозволено дзвонити й від вечора Страсного четверга до утрени на Воскресіння.

Церковний спів

У православних храмах, на відміну від католицьких, не дозволялося звучання органа, тому в Україні здавна дбали про хоровий церковний спів.

Український богослужбовий та духовний спів – дивовижний вияв світосприймання народу. Зрошений у прадавні часи на ґрунті природного, гармонійного відчуття єдності з творцем, напоєний красою рідного краю, він утілює у собі й універсальні закони світової християнської традиції. Від часу появи перших церковних співів проминули століття, та спів священних текстів не змовкав ніколи, хіба тільки притишився в минулому столітті, у роки жахливих випробувань. На щастя, основи буття не можна стерти з пам'яті нації впродовж життя одного покоління. На заборони мусили

зважати професійні митці, але священні традиції зберігали в маленьких сільських церквах, у поодиноких незруйнованих храмах міст.

Увага сучасних композиторів до духовно-культових жанрів цілком природна й закономірна. Адже бажання піднести серце і дух до господа притаманне людині, навіть якщо й криється від сторонніх очей. Появу величезної кількості творів останніми роками можна пояснити і прагненням надолужити втрачене. Вже стало певною традицією, що в програмах сучасних фестивалів обов'язково є концерти духовної музики і співу.

Високі духовні традиції, наповнюючи сучасну творчість християнськими ідеями, виявляють потужну ініціативу митців у відродженні сакральних джерел. Безумовно, порівняно з музикою попередніх століть їх відлуння в естетичному просторі сьогодні доволі своєрідне й незвичне, забарвлене особливостями не лише виразової системи, але й стилем національного мислення. Долається неприродна ізольованість українського професійного мистецтва від живого коріння національної богослужбової традиції. Знову справджується висновок Євгена Сверстюка, висловлений кілька десятиліть тому: «Живучість у народі релігійної традиції перевершила всі прогнози. Відродження духовне відбувається на наших очах, долаючи хащі спорожнілих слів, збаналізованих образів та джунглі зовнішньої атрибутики. Відроджується справжня поезія, а справжність неминуче тягнеться до джерел вічності».

Про таїнство хрещення

Перше таїнство, яке відправляється над людиною, що вступає у церкву Христову при самому народженні своєму, є таїнство хрещення: без цього не можна бути християнином і врятуватися. «Хто не народиться від води і духа, не може увійти в Царство Боже», — говорить Господь Ісус Христос. У цих словах Господа провіщається таїнство хрещення, яке повинно було виникнути лише після Воскресіння Христового; саме тоді ми чуємо від Господа не лише слова, що встановлюють таїнство: «Йдіть, навчайте всі народи, хрестячи їх в ім'я Отця і Сина і Святого Духа», а й свідчення того, що «хто увірує і охреститься, буде спасений».

Тому, хто приступає до хрещення, попередньо дається ім'я на честь якогось святого, далі читаються молитви оглашення, в яких закликається страшно для демонів ім'я Ісуса Христа, про відігнання їх від того, кого хрестять.

Таїнство хрещення очищає благодаттю Божою від гріхів: немовлят – од первородного, а дорослих – ще й від їхніх особистих гріхів, здійснених до прийняття святого таїнства.

Біблія – священна книга християнства та іудаїзму. Виникла протягом I тис. до н.е. та I-II ст. н.е. шляхом відбору, редагування та канонізації текстів, які іудейські, а пізніше християнські традиції вважали найбільше натхненними. Складається з двох частин – Старого Заповіту, визнаного іудеями та християнами, та Нового Заповіту – власне християнської частини Біблії. Мовами Біблії є давньоєврейська та арамейська у Старому Заповіті та грецька (койне) у Новому. Найдавнішими перекладами Біблії є грецька Септуагінта (II ст. до н.е.), латинська Ветус Латина та Вульгата (III-IV ст. н.е.), Септуагінта та Вульгата є офіційними версіями Біблії для

двох напрямів християнства – східного (православного) та західного (католицького), Християнські та іудейські версії Біблії різняться за кількістю книг, визнаних священними. Біблія містить сакралізовану історію світу та людства, наголошує на їх залежності від волі Бога – творця і промислителя. Основою людського життя – як індивідуального, так і народного — за Біблією, є правдиве боговшанування та богопоклоніння. Під цим кутом зору Біблія подає також історію розвитку форм релігійності – від зовнішніх, обрядових до внутрішніх, вмотивованих релігією, почуттям та вірою. Кульмінаційна подія біблійної історії – діяльність на Землі Ісуса Христа як Божества, Месії, насамперед його викупна жертва, яка, за християнським ученням, є для всього людства міст, шлях до спасіння. Біблія як одна з найзначніших збірок сакральних текстів вирізняється величезною жанровою та тематичною різноманітністю: виклади міфологічних систем; історичні оповіді, релігійна публіцистика; філософсько-моралістичні твори; лірична поезія; зразки релігійної містики. Це зумовило не лише безпосереднє використання біблійних текстів у богослужбовій та богословській практиці іудейської та християнської релігій. Біблія вплинула також на розвиток літератури, образотворчого мистецтва, філософської думки. Досвід повсякденного життя, зафіксований у Біблії, збагатив народну мудрість через використання прислів'їв, ідіом тощо. Нині Біблія в цілому або її окремі книги перекладені майже всіма мовами світу. Надзвичайне поширення Біблії відбувається головним чином через місіонерську діяльність різних християнських конфесій; завдяки цьому, за статистикою, Біблія є найрозтиражованішою та найпопулярнішою книгою в світі.

Острозька Біблія. Перше повне видання Біблії церковнослов'янською мовою здійснено Іваном Федоровим в Острозі у 1581 р. Підготовлене воно було острозьким науково-літературним гуртком, очолюваним Герасимом Смотрицьким за велінням князя Костянтина Острозького. В основу покладено текст так званої Генадійської Біблії, укладеної в 1499 р. у Новгороді при дворі митрополита Генадія. У підготовці Біблії до видання брали участь також учені греки, запрошені князем.

Острозька Біблія складається з двох предметів, віршів на герб князя Острозького, основного тексту й післямови. Перша передмова від імені князя Острозького, що написана грецькою і церковнослов'янською мовами, дає виклад історії підготовки видання; друга, написана Смотрицьким, є віршованим панегіриком князеві. Смотрицький був також автором віршів на герб князя Острозького, вміщених на звороті титульного аркуша. Це перші друковані українські геральдичні вірші.

Острозька Біблія є зразком високої поліграфічної майстерності І. Федорова. Вона надрукована шістьма різними шрифтами (з яких два грецьких), прикрашена заставками, кінцівками, багато орнаментованими ініціальними літерами.

Св'ята літургія

Св'ята Літургія – це відновлення Христової смерті на Хресті та його славного Воскресіння. Руками і служінням своїх Священиків Христос приноситься у Жертву Отцеві, перетворюючи хліб у своє тіло, а вино у свою Кров на відпущення усіх людей.

Ісус Христос установив Пресвяту Євхаристію перед своїми страстями, коли на Тайній Вечері подав Апостолам хліб, кажучи: їжте – це моє Тіло, і подаючи їм чашу з вином, сказав: Пийте – це моя Кров. Христос поручив Апостолам робити то само на свій спомин, і це продовжують Єпископи і Священники, відправляючи Службу Божу.

На Службі відбувається діло нашого викуплення. Повна участь у Службі Божій є тоді, коли приймаємо Христа у святому Причасті. Христос в Євхаристії – це джерело Божого життя і святості.

Церква обов'язує вірних брати участь у Службі Божій у неділі і свята, і хоч раз у рік, з нагоди Великодня, приступати до Святого Причастя.

На Службі Божій вірні стрічаються і лучаться з Христом і поміж собою. Тіло, яким є Христова Церква, Головою Церкви є Христос – Бог.

Як поводитись у Храмі

Православний храм – це місце присутності Бога на землі. Поводитися у храмі слід благоговійно — так, щоб не образити величі святині, не накликати на себе гніву Божого.

1. Приходити до служби слід завчасно (за 5-10 хвилин до початку).
2. Заходячи, перехреститися, поклонитися в пояс.
3. Чоловіки стоять у церкві з непокритою головою, жінки – з покритою і без макіяжу. Одяг має бути скромним. Жінки не повинні входити до храму в штанах, шортах, коротких спідницях тощо.
4. У храмі не можна тримати руки в кишенях (навіть після закінчення служби), жувати гумку, голосно розмовляти.
5. Під час служби не слід без потреби ходити по храму і тим самим заважати іншим.
6. У храмі не можна розмовляти на мирські теми. Якщо побачив знайомого, слід зробити легкий кивок головою і не більше, відклавши бесіду на потім, — адже зараз ви спілкуєтесь з Богом.
7. Якщо ви прийшли до храму з дітьми, не дозволяйте їм бігати, пустувати. Якщо дитина заплакала, одразу ж вийдіть з нею з храму і зачекайте, поки вона заспокоїться.
8. Можна підспівувати хору, тільки дуже тихо, не дратуючи тих, хто стоїть поруч.
9. Прикладатися до ікон слід так, щоб не заважати тим, хто молиться. Не слід юрмитися біля свічника, а треба чекати на свою чергу.
10. Сидіти в православному храмі дозволяється тільки немічним, малим дітям і хворим.
11. Якщо всі, хто молиться, стануть на коліна, слід або приєднатися до них, або залишити храм.
12. На церковній паперті не можна палити. Не можна заходити в храм із тваринами, птахами.

13. Категорично не можна заходити й розмовляти у храмі під час читання Євангелія, співу «Херувимської» і евхаристичного канону на літургії (від Символу віри до «Отче наш»).

14. У храмі не можна виявляти своє роздратування, незадоволення, сердитися на когось, якщо хтось робить щось не так. Зауваження слід робити м'яко й делікатно, не ображаючи парафіянина, якщо, звичайно, він не поводить себе нахабно.

Як правильно хреститися

У життях святих є розповіді про те, як бісівські чари розсіюються після того, як людина перехреститься один раз. Той, хто хреститься недбало, бездумно, приносить радість бісам.

Навіть ті, хто багато років ходять до церкви, на жаль, нерідко неправильно хрестяться. Один – ніби відмахує від себе мух, другий — склавши пальці в пучку, ніби посипає себе сіллю, а третій узагалі з розмаху вбиває в себе пальці, ніби цвяхи.

Як же правильно хреститися? Треба скласти докупи великий, вказівний і середній пальці правої руки, що символізує Єдність Святої нероздільної Трійці, безіменний і мізинець щільно притиснути до долоні, символізуючи тим самим сходження Сина Божого з неба на землю (два останні пальці – образ двох природ Ісуса). Потім з'єднаними перстами треба доторкнутися до чола для освячення розуму, потім до черева, у місці сонячного сплетіння, для освячення почуттів; після цього до правого, потім до лівого плеча, освячуючи тілесні сили. Опустивши руки, роблять невеликий уклін. Чому? Тому що ви осінили себе хрестом й поклоняєтеся йому. Одночасно хреститися і уклонятися не можна.

Хреститися віруючий має не лише в церкві, а й устаючи з ліжка і лягаючи спати, виходячи на вулицю, ідучи до храму. Перед тим, як їсти, хрестимо їжу, після – осіняємо себе хрестом, дякуючи Господу за їжу. Хрест Господній освячує собою всіх і все.

Ставимо свічки

На жаль, багато віруючих відвідують храм у неділю чи у свято тільки аби купити свічку чи кілька свічок, поставити їх на підсвічник і запалити. Часом можна спостерігати, як чоловік або жінка, наставивши свічок, пильно дивиться на полум'я, майже не звертаючи уваги на те, що діється біля престолу, що промовляється з вітваря, співається на хорах, і, спаливши жменю свічок, не дочекавшись кінця служби, виходить з церкви. І думає: я спалив у свічках всі свої гріхи! Таке розуміння свічок є різновидом поганства, вогнепоклоніння під прикриттям нібито сповідання православної віри. Не паління свічки є метою справжнього християнина, до якої б церкви він не належав. Слухання служби Божої, участь у ній (співом, проказуванням молитов, сповіддю і причастям Тіла і Крові Господа), з'єднання з Богом – ось мета відвідання храму. То що ж питаєте, свічок не треба купувати й палити? Ні, треба, але свічка ставиться зовсім не для вигаданого «спалювання гріхів», а як спогад про ранніх християн, які в підземеллях – катакомбах молилися Богу в непроглядній темряві, освітлюючи свої служіння свічками.

Це було в гнаній, переслідуваній церкві перших трьох століть після Різдва Христового у Римській імперії. Тоді Христова церква поповнилася великою кількістю мучеників — і от на спомин про ті часті і на знак єдності з ранньою церквою мучеників ми ставимо свічки навіть серед білого дня і в добре освітленому храмі. Ніякі свічки не спалять ваших гріхів, а лише розкаяння в гріхах, щира сповідь і вибачення перед Господом!

Рай і пекло

Рай і пекло, згідно з ученням багатьох релігій, є місцем перебування душ померлих, залежно від їхньої поведінки у земному житті.

Рай (з давньоєвр. – «закритий сад») відомий як: «земний», «рай насолоди», створений Богом, за визначенням книги Буття, «на Сході», в країні Едемській. За переказом, усесвітній потоп змив із Землі первісний рай, що суміщав у собі все, що було прекрасного у первісній природі.

Небесний рай – царство, створене Богом від початку світу для поселення душ праведників і святих після приватного суду до часу воскресіння тіл і Страшного суду. Тут немає хвороб, суму – лише безперервній радість і блаженство. На початку розвитку людства рай уявлявся людям як величезний прекрасний сад, наповнений якимись дивовижними рослинами і тваринами. Згодом в опис раю було включено все прекрасне, що людина тільки могла собі уявити. Особливо детально описаний він у мусульман. У християнстві дані про рай небесний надзвичайно фрагментарні. Саме в цей рай вступив розп'ятий разом з Ісусом розбійник (Луки.-Гл.23:43). Про цей рай говорить апостолам Ісус: «У домі Батька мого житла багато... йду приготувати місце вам». Рай небесний – найближче до землі помешкання. Його ще називають «першим небом», а за ним є вище й інші небеса.

Пекло – найдавніше уявлення людей про позбавлення божественного світла підземне місце, де зазнають страждань душі тих, хто неправедно жив на Землі. У давніх греків мало назву Гадес чи Аїд, у римлян – Оркус, в іудеїв – Шеол. У пізній єврейській літературі детально розробляється вчення про пекло як про місце покарання грішних душ, які зазнають страждань від великих мук (кипляча смола, сірка, розжарене вугілля тощо) у семи відділеннях для різних категорій грішників. Більшість постулатів єврейського вчення про пекло були перейняті християнством та ісламом. Однак у християнстві вчення про пекло пережило кілька етапів. Так, згідно з ученням Тертуліаня, Амвросія та інших, пекло для всіх померлих є перехідним етапом до часу загального Воскресіння, за винятком святих, які одразу здіймаються на небо. Римо-католики розробили вчення про чистилище, що перебуває між небом і пеклом, і де грішники мають можливість очиститися від своїх гріхів.

Багато богословів вважають, що постулат про вічність пекельних мук суперечить поняттю про всеблагого і все милосердного Бога в християнському і мусульманському, інших віровченнях. Серед богословів є й такі, які намагаються трактувати насолоди раю та страждання пекла як притаманне людині духовне

почуття задоволення або моральні докори сумління, які переживають після смерті душі праведників чи грішників.

Про сенс зла

Думка про світове зло важким тягарем сумнівів лежить на серцях багатьох віруючих людей. Здається незрозумілим, чому Бог допускає зло. Адже Бог у своїй всемогутності легко міг би усунути зло... Як може безмежно милостивий Бог терпіти, щоб злі вчинки одного негідника прирікали б тисячі, іноді мільйони, може бути, навіть половину людства на нужду, горе та злигодні?

В чому ж полягає сенс зла? Адже у Бога нічого немає безглузлого.

Щоб відповісти на ці питання, необхідно нагадати, що таке зло. Під злом ми повинні розуміти не страждання, нужду і злигодні, а гріхи й моральну провину. Бог не хоче зла. Всемогутній Бог не може схвалювати зло. Більше того, Бог забороняє зло. Бог карає зло. Зло чи гріх є суперечність, заперечення Божої волі. Початок зла, як відомо, поклав вищий ангел, створений Богом, який зухвало ослуhavся усеблагі волі Бога і став дияволом. Диявол – причина зла, він і навіює чи впливає на походження зла у людині. Не тіло людини, як багато хто гадає, є джерелом зла, ні, воно робиться знаряддям гріха чи добра не саме по собі, а з волі людини.

Істинна віра Христова вказує на такі дві причини існування зла у світі.

Перша причина – у вільній волі людини. Наша свобода волі – це відбиток Божественної подоби. Цей Божий дар підіймає людину вище всіх істот світу...

У вільному виборі добра і відхиленні від зла людина звеличує Бога, прославляє Бога й удосконалюється сама.

У книзі Ісуса Сірахова говориться: «Він (Бог) на початку створив людину і залишив її в руці зволення її». Тобто Бог створив людину на початку і залишив їй вільний вибір. Тим самим Бог дає людям з доброю волею можливість заслужити собі Небо, а людям зі злою волею – пекло. Але як те, так і інше дістається лише шляхом свободи людської волі...

Святий Василій Великий каже: «Чому в самому устрої не дано нам безгрішності, так що не можна було б згрішити, навіть якби ми й хотіли, тому ж, чому і ти не тоді визнаєш службовців справними, коли тримаєш їх зв'язаними, а коли побачиш, що добровільно виконують свої обов'язки. Тому і Богові угодним є не примусове, а добровільно здійснюване, доброчесність же походить від волевияву, а не від необхідності, а волевиявлення залежить від того, що в нас, і що в нас вільно. Тому той, хто докоряє Творцеві, що не створив нас безгрішними, робить ніщо інше, як віддає перевагу природі нерозумній, нерухомій, і яка не має ніяких прагнень, а не природі, обдарованій свободою і самодіяльністю». Інакше кажучи: віддає перевагу машині («роботу»), а не розумній істоті.

Таким чином, внутрішня причина походження зла чи гріха полягає у вільній волі людини.

Друга причина чи сенс існування зла полягає в тому, що Бог також і зло спрямовує на добро. Але Бог допускає зло не заради добра. Богові така дорога плата не

потрібна. Зла Бог не хоче за жодних обставин. Але коли вже зло проникло у світ з вини творіння, то Бог у своєму світовому плані примушує також і зло служити добру.

Ось приклад: сини Якова продали свого брата Йосифа у рабство. Вони зробили зле діло. Але Бог перетворив зло на добро. Йосиф зробився великим чиновником у Єгипті і дістав можливість врятувати від голоду свою сім'ю, з якої мав вийти Месія. Коли через кілька років Йосиф побачив своїх братів, він їм сказав: «Ви задумали зло проти мене, але Бог обернув його на добро!»

У дні апостолів іудеї переслідували християн у Палестині. І християни мусили тікати з Іудеї, освяченої життям і кров'ю Спасителя. Але скрізь, куди вони йшли, вони сіяли євангельське слово. Гріхи переслідувачів Божественною рукою були спрямовані на поширення християнства.

Язичницькі імператори Риму переслідували молоду християнську церкву. Десятки тисяч мучеників пролили тоді кров за Христа. І кров мучеників стала ґрунтом для мільйонів нових християн. Лють переслідувачів, гріх ненависті і вбивства були спрямовані і тут Богом на побудову церкви. Вони думали і чинили зле, а Бог усі їхні вчинки обертав на добро...

Вся історія людства аж до сьогоденних подій доводить істину цих слів.

Престольне свято

Храм (престол, празник) – щорічне громадське свято, день вшанування святого, на честь якого названо місцеву церкву, або день її освячення. Скільки церква мала вітварів, стільки й справляли престольних свят. Основним призначенням храму були не лише поминки святого, а й звернення до нього по допомогу в господарських справах. До храму готувався кожний селянський двір: у хатах вішали святкові рушники, готували святкові страви.

За кілька днів до свята священик із причтом обходив парафію та служив по домах молебні перед іконою святого, якому присвячувалися урочистості. Спеціально обрані люди (канунники) готували канун та воскові свічки. Прибуток від їх продажу йшов до церковної скарбниці, а частину його зберігали до наступних храмових свят.

Храм мав свій усталений «сценарій». У день свята не працювали. До села з усієї округи поспішали гості. З ранку до полудня в церкві відправлялись урочисті літургії. Потім на церковному подвір'ї влаштовували спільний обід, котрий готувався просто на вулиці у громадському посуді. Обов'язково пригощали вбогих, жебраків. Після трапези розходилися по хатах. Кожна родина прагнула запросити до себе гостей не тільки зі свого, а й з іншого села. Після гостин свято тривало на вулиці.

Поминання померлих

Традиційні поминальні звичаї тісно пов'язані з народними уявленнями про те, що душа померлого 9 днів перебуває в хаті, 40 – шукає собі місце, до року – літає по обійсті. Існували й відповідні ритуали, в яких виявлялася турбота про посмертну її

долю, прагнення задобрити через спомин і частування. Одразу після поховання влаштували перший поминальний (жалобний) обід, на якому, за повір'ям, присутня і душа покійного. Годилося помити руки, перехреститися, проказати «Отче наш...» і розпочати обід колива. Кожний брав його по три ложки. Наприкінці давали «на спомин душі» пиріжки чи невеличкі калачі або ж пряники і цукерки. Прощаючись, люди казали приблизно так: «Хай з Богом спочиває. Щоб небіжчикові земля була пухом, а душі – Царство Небесне»; проспівували й «Вічну пам'ять».

Протягом 9, 40 днів і року, а деінде 12, 20 днів і півроку на вікні, покуті або столі тримали «воду для душі». Це також дати влаштування малих і великих поминок. Найважливішими вважалися 40-й день і рік – на ці обіди запрошували всіх, хто брав участь у похованні. Зранку родичі несли в церкву поминальний дар: клали в миску три книші, яблука, цукерки і свічку. Замовляли панахиду, потім відвідували кладовище, де ставили чи лили на могилу трохи води, що була на покуті, або горілки. Залишали щось – хліб, солодке, пов'язували рушником або хусткою хрест. Вертаючись до хати, трапезували і чинили так, як на жалобному обіді. Крім того, бідним роздавали «на помин» щось із одягу покійного¹⁰.

Вище було наведено уривки з книги сучасного дослідника української історії і культури В. Є. Устименка. Як ми бачимо, у віруваннях українського народу щільно переплелися і церковне вчення, і язичницькі вірування, і народні традиції (особливо це видно у пункті «Поминання померлих»), які зовсім не відповідають православній традиції. Православній церкві потрібно буде ще не мало часу, щоб виховувати свій народ в чистоті православного вчення, але це вже зовсім інша тема для нових праць. Ми же сподіваємось, що цей процес відродження вже йде і нам приємно, що ми в ньому також беремо певну участь.

¹⁰ Устименко В.Є. Звезди свій храм. – Київ, 2011. – С.169-195

ГЛАВА III

ВИНИКНЕННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ РЕЛІГІЙНИХ ЗАКЛАДІВ НА ТЕРИТОРІИ БЕРЕЗІВСЬКОГО РАЙОНУ ДО 1917 РОКУ

(за документами ДАОО)

Ця глава знайомить з документами, що розповідають про будівництво та діяльність церков у період зародження поселень на території Березівського району у кінці XVIII та протягом XIX ст. Читачі мають можливість прослідкувати за будівництвом церков, діяльністю церковників у той період: які території вони обслуговували, як піклувалися про свою церкву, з яких сіл склалися їх приходи та ін.

Документи розташовано за назвами сіл у алфавітному порядку та хронологічній послідовності. Загальні документи подано окремо та розташовано у хронологічному порядку. Також окремо подано розповідь про церковно-приходські школи.

Березівка (Новоолександрівка)

Теперішнє місто Березівка виникло у 1802 році, а вже у 1811 році там нараховувалося 50 господарств і 187 мешканців. Через шість років православні мешканці почали будувати церкву. Можна стверджувати, що до цієї події залучалися і мешканці з навколишніх сіл, бо 187 осіб навряд чи змогли б побудувати церкву.

Принесли православну віру до Березівки саме селяни, які втікали від своїх поміщиків з північних губерній на землі (26 тисяч десятин угідь і 1,2 тисячі десятин лісу), що належали декільком поміщикам і німцям-колоністам. Про переважну кількість православних віруючих свідчить той факт, що кірхи були побудовані у селах Нейфрейденталь (с. Маринове), Геленталь (с. Черногірка), Вормс (с. Виноградне), а в Березівці на цей час була тільки православна церква.

На початку тридцятих років XIX ст. у Березівці почали діяти недільні базари і через це наше місто полюбили євреї, яких у середині 30-х років вже нараховувалося 30%. Пізніше вони збудували у місті дві синагоги.

Знайдені в Державному архіві Одеської області документи, що стосуються міста Березівка, відтворюють історію створення Миколаївської церкви. На жаль, кожен документ має свої відомості щодо року побудови церкви: у деяких документах рік її заснування зазначається як 1808, у других – як 1811, у третіх – 1820 і

т.д. Така невизначеність стосується і назви міста, яке мало ще й назву Новоолександрівка, але коли саме перестала вживатися назва Новоолександрівка, з'ясувати важко. Наприклад, у документах за 1811 рік вживається назва Березівка, за 1830-1833 роки – Новоолександрівка, пізніше знов Березівка.

Далі ми маємо можливість познайомитися зі змістом документів дореволюційного періоду, які відкривають нам історію створення Миколаївської церкви села Березівки Херсонського повіту (з 1825 року село Березівка перейшло до Одеського повіту, з 1834 – до Ананьївського).

Формулярная ведомость села Березовки Николаевской церкви и священно и церковнослужителях за 1811 год

В селении помещика титулярного советника Троцкевича... молитвенный дом...	Каких кто лет	Кто из какого звания, когда произведен или определен и где прежде был	Женат, вдов или холост	Сколько при церкви дворов и в них обоего пола будет	Сколько пашенной земли, и сенных покосов	В приходе сей церкви нет ли раскольников...	Кто прихожане
Священник Кирилл Орловский	33	Из священнических детей, рукоположен в священники преосвященным Платоном Архиепископом Екатеринославским, Херсонским и Таврическим и кавалером, Херсонского уезда помещичьего села Березовки к вновь строящейся Николаевской церкви в 1808 году.	Женат	Дворов – 24, мужского пола – 94 и женского – 98. Обоего пола 192 души	За немецким не имеет	Не имеет	Помещичьи крестьяне

К сей формулярной ведомости помещичьего селения Березовки Николаевской церкви священник Кирилл Орловский подписался.

Свидетельствовал четвертой части благочинный священник Федор Филипович¹¹.

¹¹ ДАОО. – Ф.37. – Оп.2а. – Спр.85. – Арк.56

**Ведомость о церкви
Николаевской Одесского уезда помещичьего села Новоалександровки
за 1830 год**

1. Церкви нет и не заложена, построен же Молитвенный дом 1820 года, тщанием умершего помещика титулярного советника Троцкевича.
2. Здание каменное, крепкое с камышевою крышею, с земляным полом и без колокольни.
3. Престол в оном один во имя Святителя Николая.
4. Утварью посредственен, по книге [положенного круга] межевых линий по недостатку церковной суммы не имеется.
5. Причта положено издавна, священник один, дьячок один и поломарь один, но дьячка и поломаря не имеется на лицо.
6. Земли при сей церкви усадебной нет, пашенной и сенокосной 120 десятин отведено неудобной, но плана и межевой книги не имеется, сею землею владеют сами священно- и церковнослужители.
7. Дом у священника от помещика каменный, без всяких пристроек, не выгодный и в отдаленности от церкви на помещичьей земле.
8. Но содержания священно- и церковнослужителей никакого не получается, жалованья и никакого оклада, содержание их скудно.
9. Зданий, принадлежащих сей церкви, не имеется.
10. Расстоянием сия церковь от Дикастерии в 180, за неимением духовного правления в Одесском уезде от уездного протоиерея в 90, от местного благочинного в 25 верстах.
11. Ближайшие к сей церкви есть: селения Покровская, Петропавловская в 6 и Новопокровская, Покровская 25 верстах.
12. Приписной к сей церкви нет.
13. Домовой в сем приходе церкви нет.
14. Опись церковному имуществу есть, сделана 1829 года, скреплена Одесским правящим протоиереем Глобачевым, утверждена печатью Одесского благочиния.
15. Приходо-расходные книги о суммах свечной и церковной зашнуром и печатью Одесского благочиния даны, 1829 года ведутся исправно и хранятся в целости.
16. Копии с метрических книг с 1821 года хранятся в целости.
17. Исповедные росписи с 1821 года хранятся в целости.
18. В обыскной книге, выданной зашнуром и печатью Одесского благочиния 1829 года и скрепленной Одесским правящим протоиереем Иоанном Глобачевым, писанных листов 16, не описанных остается 76¹².

¹² ДАОО. - Ф.37. - Оп.4. - Спр.60. - Арк.163-163 зв.

Ведомость церковнослужителей села Новоалександровки¹³

Кто именно, где и чему обучался, когда и кем в какой чин произведен и к какому месту, какие проходил и проходит особенные должности, когда чин был, награжден, кого имеет в семействе	Лет от рождения	Кто, как знает чтение, пение, наизусть изученных, кто сколько в год проповедей говорил	Кто какого поведения, а дети, обучающиеся в училищах, как вели себя во время отпусков в доме	Кто, кому, в каком родстве	Кто, когда, за что был судим и чем был оштрафован или не состоит ли под следствием или судом
Священник Дионисий Григориев сын Казимиров крестьянский сын в семинарии не обучался. 1816 года января 12 дня принят в духовное звание покойным Преосвященным Гавриилом Экзархом Митрополитом Кишиневским и определен тогда же Одесского уезда в помещичье селение Тузлы к Иоиевской церкви дьячком. 1826 года октября 30 дня произведен во дьяконы. Преосвященнейшим Димитрием Архиепископом Кишиневским и Хотинским и кавалером Одесского уезда местечка Сивериновка к Иоанно-Богословской церкви 1827 года июля 12 дня оным Преосвященным рукоположен во священники. Грамоту имеет.	44	Знает хорошо	Не худого	Ни с кем не в родстве	Судим и оштрафован не был
В семействе у него: Жена – Евдокия Феодорова дочь Дети: Сельвестр Евдокия	24 5 8				
Заштатные и сиротствующие:					
Бывшего в местечке Сивериновка при Иоаннобогословской церкви священника Феодора Дуловского вдова Ирина Григориева дочь, живет на пропитании зятя — священника Дионисия Казимирова, с получением от попечительства в год по 50 рублей ассигнациями.	52				

¹³ ДАОО. - Ф.37. - Оп.4. - Спр.60. - Арк.165 зв.-166.

Дочь ее Александра	20				
Бывшего при сей церкви умершего дьячка Петра Билинского вдова Анна Иванова дочь	41				
Дети ее:					
Дементий — имеет падучию болезнь	19				
Никифор	16				
Исидор	9				
Петр	4				
Ефросиния – на своем содержании	14				

Ведомость прихожан Новоалександровской церкви¹⁴

В каких местах и какого звания прихожане	Число дворов	Число душ		В каком расстоянии от церкви и нет ли препятствий в сообщении
		мужского	женского	
В том же селении Ново-Александровке				В том же селении препятствий нет
Дворянских	12	48	57	
Дворовых людей	3 ½	14	20	
Крестьян	5	20	25	
В сельце Брушковке помещика маршала Станислава Францова сына Шедновского, который тут не живет				в 1 версту препятствий нет
Крестьян	18 ¾	75	64	
В сельце Марьяновке живет помещик губернский секретарь Георгий Иванов сын Танский	1	4	2	в 5 верстах препятствий нет
Крестьян	7 ½	30	26	
Одесских мещан	17 ¾	71	73	
ИТОГО	65 ½	262	267	

Ведомость о церкви Николаевской Одесского уезда местечка Новоалександровки за 1833 год

1. Церкви нет и не заложена, построен же Молитвенный дом 1820 года, тщанием умершего помещика титулярного советника Троцкевича.
2. Зданием каменный, крепкий с камышовой крышею, без колокольни.
3. Престол в оном один во имя Святителя Николая, холодный.
4. Утварью посредственен, [но круга положенных] межевых линий по недостатку церковной суммы таковых нет.

¹⁴ ДАОО. - Ф.37. - Оп.4. - Спр.60. - Арк.166 зв.

5. Причта положено издавна, священник один, дьячок один и пономарь один, но дьячка и пономаря нет.

6. Земли при сей церкви усадебной нет, пашенной и сенокосной отведено 120 десятин неудобной, плана же и межевой книги не имеется, сею землю владеют сами священно- и церковнослужители.

7. Дом у священника каменный, от помещика, с пристройкою священническою на помещичьей земле.

8. На содержание священно- и церковнослужителей не получается жалованья и никакого оклада, содержание их скудно.

9. Зданий, принадлежащих сей церкви, не имеется.

10. Расстоянием сия церковь от Консистории в 180, за неимением в Одесском уезде духовного правления от уездного протоиерея в 90, от местного благочинного в 20 верстах.

11. Ближайшие к сей церкви есть: селения Покровская, Петропавловская в 6 и Новопокровская, Покровская 25 верстах.

12. Приписной к сей церкви нет.

13. Домовой в сем приходе церкви нет.

14. Опись церковному имуществу есть, сделана 1829 года, скреплена Одесским правящим протоиереем Иоанном Глобачевым, утверждена печатью Одесского благочиния.

15. Приходо-расходные книги о суммах свечной и церковной зашнуром и печатью Одесского благочиния даны 1829, года ведутся исправно и хранятся в целости.

16. Копии с метрических книг с 1821 года хранятся в целости.

17. Исповедные росписи с 1821 года хранятся в целости.

18. В обыскной книге, выданной зашнуром и печатью Одесского благочиния 1829 года и скрепленной Одесским протоиереем Глобачевым, писанных листов 45, не описанных 57¹⁵.

У наступному документі подано зовсім іншу дату відкриття молитовного будинку, ніж у двох попередніх:

**Ведомость о церкви
местечка Ново-Александровки Николаевской церкви
за 1845 год**

1. Церкви нет и не заложена, но построенный молитвенный дом 1842 года, тщанием помещика титулярного советника Троцкевича.

2. Зданием каменный, крепкий с деревянною крышею.

3. Престол в нем один во имя Святителя Николая.

4. Утварью посредственный.

5. Причта положено издавна, священник один, дьячок один и пономарь один, но пономаря нет.

¹⁵ ДАОО. - Ф.37. - Оп.2а. - Спр.246. - Арк.163-163 зв.

6. Земли при сем молитвенном доме усадебной, пашенной и сенокосной в отводе 120 десятин, но неудобной, сею землею владеют сами священно- и церковнослужители.

7. Дом у священника каменный, выстроенный от помещика, без всяких пристроек.

8. На содержание священно- и церковнослужителей никакого оклада не положено, содержание скудное.

9. Зданий, принадлежащих к сему молитвенному дому, нет.

10. Расстоянием сия церковь от Консистории в 80 верстах и от местного благочинного в 25.

11. Ближайшие к сему молитвенному дому есть: селения Петровки Петропавловская (*церковь*) в 6 и селения Новопокровского Покровская (*церковь*) 12 верстах.

12. Приписной к сему молитвенному дому нет.

13. Домовой в сем приходе нет.

14. Опись церковному имуществу есть, сделана 1829 года, и скреплена правящим протоиереем Глобачевым, и утверждена печатью Одесского благочиния.

15. Приходо-расходные книги о суммах свечной и церковной зашнуром и печатью.

16. Копии с метрических книг с 1821 года хранятся в целости.

17. Исповедные росписи с 1821 года хранятся в целости.

18. В обыскной книге, выданной зашнуром и печатью Херсонской консистории 1838 года августа 15 дня, списанных листов -, не списанных -.

Священник Петр Петров сын Петрушевский, сын священнический. По окончании курса богословия в Херсонской духовной семинарии рукоположен во священника Высокопреосвященнейшим Гавриилом Херсонским и Таврическим и кавалером к Ново-Александровской Николаевской церкви 1841 года августа 1-го дня, на что и грамоту имеет. Вдов. Дочь его Александра, 2 года.

Стихарный дьячок Исидор Петров сын Белинский, сын дьячковский. Обучался в Кишиневском духовном училище в низшем отделении, а по увольнении из оногo 1838 года декабря 4 дня определен к настоящей церкви пономарем. А 1843 года февраля 3 дня переименован в дьячка с посвящением в стихарь. Грамоту имеет. Жена его Акелинна – 24 года, дочь его Епистимия – 18 лет¹⁶.

Наступний документ свідчить про появу нової церкви в селі Новоолександрівка, і про вживання двох назв села одночасно: Новоолександрівка і Березівка:

Формулярные списки Николаевской церкви Мостовского Благочиния 3 округа Ананьевского уезда за 1885 год в местечке Новоалександровке (Березовке)

1. Церковь Николаевская в местечке Ново-Александровке построена 1869 года тщанием приходского священника Якова Гавели и церковного старосты Филиппа Любатовича, при содействии прихожан.

¹⁶ ДАОО. - Ф.37. - Оп.2а. - Спр.325. - Арк.53-53 зв.

2. Церковь каменная, прочная, с жестяною крышею.
3. Престол в ней один, во имя Св.Николая. [Антимин] выдан 1856 года сентября 4 дня, находится в целости, содержится в чистоте, не подлежит никакой порче.
4. Утварью и богослужебными книгами достаточна; нотных книг при церкви нет.
5. Причту при ней положено быть: одному священнику и одному причетнику, так и на лицо состоит.
6. Земли при церкви усадебной не имеется, и хлебопахотной и сенокосной отведено 120 десятин. На землю документов при церкви нет, оною владеет причт бесспорно.
7. Священник живет в собственном его доме; для причетника дома нет.
8. На содержание причта ассигнуется из казны ежегодного жалованья 94 руб., 8 коп.; пособия нет, просфория есть с содержанием из церковных сумм 50 руб. в год.
9. Зданий, принадлежащих сей церкви, нет.
10. Расстоянием сия церковь от Благодичинного — 25, Консistorии — 75, уездного города 110 верст.
11. Ближайшие к сей церкви: Новопокровское в 12, Петровка — 6 верстах. Препятствия бывают во время разлива.
12. Приписной к сей церкви нет.
13. Домовой в сем приходе не имеется.
14. Опись церковному имуществу существует, шнур и печать целы, все имущество внесено, выдана марта 22 дня 1854 года. Дополнительной описи нет.
15. При церкви колокольни нет.
16. Приходо-расходные книги выданы из Консistorии 1882 г. ноября 10 дня.
17. Копии с метрических книг существуют за 1821, 1823, 1841-47, 1849 гг. и от сего по настоящий год. Хранятся в целости.
18. Исповедные росписи за 1821, 26, 28, 29, 31, 33, 36, 39, 40, 1849 и от сего по настоящий год хранятся в целости.
19. Обыскная книга выдана из Консistorии 1882 г. января 11 дня. Перенумерованных 101 лист.
20. При церкви библиотеки нет.
21. Приходское Березовское кладбище на месте удобном, довольно пространное, огорожено прочною каменною стеною старанием церковного старосты Филиппа Любатовича. При кладбище сторожа нет.
22. В местечке Березовке имеется народная школа.
23. Церковная летопись ведется с 1848 года.

Священник Яков Гавеля вдов, протоирея Антония сын, обучался в Екатеринославской духовной семинарии до среднего отделения и по увольнении 1834 г. июня 30 дня определен города Ростова к Рождественско-Богородичной церкви дьячком. 1837 года октября 19 дня принят в Херсонскую епархию; 1838 года февраля 1 дня посвящен в стихарь и определен в Архирейский певческий хор; 1842 года в следствии указа Святейшего Синода от 16 июня за №9766 по предложению Высокопреосвященнейшего Гавриила августа 24 дня того же года отправлен за

границу в певческий хор при Российской Его Императорского Величества миссии в Греции в Афины певчим; 1848 г. августа 16 дня указом Святейшего Синода за №8946 по снисхождению Его Сиятельства господина обер-прокурора графа Николая Александровича Протасова по болезненному состоянию от должности певчего уволен с обращением по принадлежности в Херсонское Епархиальное ведомство. 1849 года по резолюции Высокопреосвященнейшего Иннокентия рукоположен в дьяконы 5-го, а во священники 6-го марта того же года Митрополитом Агафангелом в местечко Новоалександровку к Николаевской церкви. 1853 г. октября 30 дня за постоянно доброе, примерное поведение и особое попечение о благе церкви т прихожан объявлено ему Архипасторское благословение. 1855 г. ноября 24 дня за усердное старание об устройстве новой приходской церкви и постоянно отличное поведение награжден Высокопреосвященным Иннокентием набедренником. 1859 года июня 26 дня удостоен для ношения бронзовым наперстным Крестом в память Восточной войны 1853-1856 годов. 1871 года апреля 3 дня за заботливость и труды по постройке новой приходской церкви Всемилостивейше награжден скуфьею. 1882 года марта 22 дня за службу и усердное исполнение возложенных на него обязанностей Святейшим Синодом награжден [каммавкою], на что свидетельства и грамоты имеет.

Псаломщик Кондрат Алексеевич Яворский, дьячковский сын, обучался в высшем отделении Одесского духовного училища и по увольнении из оногo 1840 года августа 1 дня Высокопреосвященным Иннокентием определен и.д. дьячка в Петро-Павловскую церковь селения Петровки. 1844 г. Епархиальным начальством утвержден дьячком к той же церкви. Указ имеет. 1854 года июня 1 дня переведен в местечко Ряснополь к Петро-Павловской церкви. 1856 года января 22 дня Высокопреосвященным Иннокентием посвящен в стихарь. Грамоту имеет. Того же года июля 13 дня переведен в село Новопокровское к Покровской церкви. 1882 года декабря 17 дня переведен в местечко Ново-Александровку к Николаевской церкви.

В семействе у него: жена — Мария Алексеевна, 54 года; дети их: Никодим — учитель в г. Павлограде Екатеринославской губернии, 34 года; Димитрий — учитель в Кишиневском духовном училище, 32 года; Евстафий — на военной службе, 25 лет.

Церковный староста при Николаевской церкви австрийскоподданный Филипп Иоаннов Любатович вступил в должность старосты июня 5 дня 1867 года. Имеет похвальный лист от 17 марта 1869 года и две грамоты Святейшего Синода от 5 октября 1871 года, февраля 28 дня 1878 года¹⁷.

За даними «Справочной книги Херсонской епархии» 1906 року в місті Березівка церкву побудовано у 1869 році на кошти прихожан. Церква кам'яна, однопрестольна — на честь Св. Миколи Чудотворця. У 1906 році її відвідувало 1553 прихожанина з Березівки. З 1901 року мала священника Михайла Єлисеєвича Соколовського, який закінчив Одеську духовну семінарію. Також у церкві було дві посади псаломщиків, одну з яких обіймав Євген Володимирович Лобачевський, теж випускник Одеської

¹⁷ ДАОО. - Ф.37. - Оп.2а. - Спр.246. - Арк.163-163 зв.

духовної семінарії. При церкві працював з 1901 року. Другим псаломщиком був Іоанн Минович Ненно, який закінчив Новобугську учительську семінарію. При церкві працював з 1904 року.

Крім березівчан, церкву відвідували мешканці сіл Колосівка (702 особи), Владиславка (275 осіб), Зброжківка (299 осіб), Юркове (78 осіб), хуторів Каличеве (55 осіб), Плахтіїва (62 особи), Шаца (58 осіб). Загальна кількість прихожан, яких обслуговувала церква Св. Миколи Чудотворця на початку 20-го сторіччя – більше 3000 осіб¹⁸.

Демидове (Демидівка)

Знайдені в Державному архіві Одеської області документи, що стосуються села Демидове, відтворюють цікаву історію створення церкви Нерукотвореного образу. На жаль, кожен документ має свої відомості щодо року побудови церкви: у деяких документах рік заснування церкви зазначається як 1825, у інших – як 1831. Тому на даний момент рік побудови церкви приблизно можна вважати як 1831.

Далі ми маємо можливість познайомитися зі змістом документів дореволюційного періоду, які відкривають нам історію створення церкви Нерукотвореного образу села Демидове Тираспольського повіту Катаржинської волості.

Ведомость о церкви Нерукотворенного образа Одесского уезда помещичьего селения Демидового за 1830 год

1. Церковь заложенная 1825 года, постройкою кончена, но еще не освящена, за неокончанием позолотного иконостаса наследников тайного советника Демидова.
2. Зданием каменная с таковою же колокольнею креста.
3. Престол в ней один во имя Нерукотворенного Образа. Холодная.
4. Утварью приготавливается к освящению.
5. Причта положено, священник один, дьячек один и пономарь один, но дьяка за переводением такового к Одесской больничной церкви не имеется.
6. Земли при сей церкви усадебной, пашенной и сенокосной не имеется.
7. Дом для священника строится от помещика каменный на помещичьей земле, а для причетников экономия обещает отвести из обывательских свободный.
8. На содержание священно – и церковнослужителей получается жалованья от помещика в год по 750 руб., содержание их посредственно.
9. Земли принадлежащей сей церкви нет.
10. Расстоянием сия церковь от Дикастерии в 180, за неимением в Одесском уезде духовного правления от уездного протоиерея в 80, от местного Благочинного в 50-ти верстах.

¹⁸ ДАОО. - Ф.37. - Оп.4. - Спр.60. - Арк.156 зв.-158

11. Ближайшие к сей церкви: Тираспольского уезда помещичьего селения Богородицвенского Казанская в 4 верстах, селения Петровки Петропавловская в 8 верстах.

12. Приписной к сей церкви нет.

13. Домовой в сем приходе церкви нет.

14. Опись церковному имуществу по не окончанию еще совершенных постройкою сей церкви и за не приготовлением утвари не имеется.

15. Приходо-расходные книги о суммах свечной и церковной по той же причине нет.

16. Копии с метрических книг с 1826 года хранятся в целости.

17. Исповедные росписи с того же года хранятся в целости.

18. В обыскной книге, выданной зашнуром и печатью Одесского Благочиния 1829 года и скрепленной Одесским правящим протоиереем Глобачевым, писанных листов 11, неписанных остается 129¹⁹.

Ведомость церковнослужителей села Демидовки²⁰

Кто именно, где и чему обучался, когда и кем в какой чин произведен и к какому месту, какие проходил и проходит особенные должности, когда чин был, награжден, кого имеет в семействе	Лет от рождения	Кто, как знает чтение, пение, изучение всех во что сколько в год проповедей говорено	Кто какого поведения, а дети, обучающиеся в училищах, как вели себя во время отпусков в доме	Кто, кому, в каком родстве	Кто, когда, за что был судим и чем был оштрафован или не состоит ли под следствием или судом
Священник Алексей Иванов сын Жулинский мещанский сын в семинарии не обучался 1818 года февраля 4 дня принят в Духовное звание покойным Эмархом Гавриилом Митрополитом Кишиневским и Хотинским и тогда же определен города Очакова к Соборной Николаевской церкви, указанным дьяком 1822 года февраля 10 дня, указом Кишиневской Дикастерии перемещен к Одесскому Преображенскому Собору дьячком же 1825 года ноября 27 дня произведен во священники к сей церкви Преосвящением Димитрием Архиепископом Кишиневским и Хотинским, грамоту, имеет вдов.	42	Знает хорошо	Хорошо	Ни с кем не в родстве	Судим и оштрафован не был

¹⁹ ДАОО. - Ф.37. - Оп.4. - Спр.60. - Арк.155-155 зв.

²⁰ ДАОО. - Ф.37. - Оп.4. - Спр.60. - Арк.156 зв.-158

Дети его:					
Дария	15				
Матрона	12				
Мария	6				
Евдокия	3				
Поломарь Илларион Василиев сын Серeda, священнический сын, в семинарии не обучался 1826 года по резолюции преосвященного Димитрия Архиепископа Кишиневского и Хотинского определен к сей церкви Указом Дикастерии полomarем, открытый указ имеет.	19	Знает посредством	Из родного	Не с кем	Судим и оштрафован не был

Таблица прихожан церкви Нерукотворенного образа села Демидово²¹

В каких местах и какого звания прихожане	Число дворов	Число душ		В каком расстоянии от церкви и нет ли препятствий в сообщении
		мужского	женского	
В том же селении помещика тайного советника Демидова, наследников которые тут не живут:				
Дворовых людей	4	16	7	
Крестьян	81 ½	326	349	
В сельце Яковлевке помещика поручика Якова Жуковского, который тут не живет				в 1 версту и препятствий нет
Крестьян	16 ½	66	71	
В деревне Егоровка живет помещик поручик Георгий Иванов сын Шутович	¼	1	3	в 10 верстах и препятствий нет
Дворовых людей	1 ¾	7	6	
Крестьян	4 ½	18	14	
В сельце Вейсовой помещика Карла Вейса, который тут не живет				в 10 верстах и препятствий нет
Крестьян	3 ¾	15	5	
3 ½	14	13		
				в 12 верстах и препятствий нет
3 ½	14	9		
8 ¼	33	35		
127 ½	510	512		

²¹ ДАОО. - Ф.37. - Оп.4. - Спр.60. - Арк.158 зв.

**Ведомость о церкви
Нерукотворенного образа Одесского уезда
помещичьего селения Демидового
за 1833 год**

1. Церковь заложенная 1825 года, постройкою кончена, но еще не освящена, за неокончанием позолотного иконостаса наследников тайного советника Демидова.
2. Зданием каменная, с таковою же колокольнею, крепка.
3. Престол в ней один во имя Нерукотворенного Образа. Холодная.
4. Утварью готовится к освящению.
5. Причта положено, священник один, дьячек один и пономарь один, но дьяка за переводением такового к Одесской больничной церкви не имеется.
6. Земли при сей церкви усадебной, пашенной и сенокосной не имеется.
7. Дом для священника строится от помещика каменный на помещичьей земле, а для причетников экономия обещает отвести из обывательских свободный.
8. На содержание священно – и церковнослужителей получается жалованья от помещика в год по 750 руб., содержание их посредственно.
9. Зданий, принадлежащих сей церкви, нет.
10. Расстоянием сия церковь от Дикастерии в 180, за неимением в Одесском уезде духовного правления от уездного протоиерея в 80, от местного Благочинного в 50-ти верстах.
11. Ближайшие к сей церкви: Тираспольского уезда помещичьего селения Богородственского Казанская в 4 верстах, селения Петровки Петропавловская в 8 верстах.
12. Приписной к сей церкви нет.
13. Домовой в сем приходе церкви нет.
14. Опись церковному имуществу по не окончанию еще совершенных постройкою сей церкви и за не приготовлением утвари не имеется.
15. Приходо-расходные книги о суммах свечной и церковной по той же причине нет.
16. Копии с метрических книг с 1826 года хранятся в целости.
17. Исповедные росписи с того же года хранятся в целости.
18. В обыскной книге, выданной зашнуром и печатью Одесского Благочиния 1829 года и скрепленной Одесским правящим протоиереем Глобачевым, писанных листов 22, неписанных остается 118²².

У церковних формулярних списках за 1845 рік знов фігурує 1831 рік як рік побудування церкви:

²² ДАОО. - Ф.37. - Оп.2а. - Спр.246. - Арк.155-155 зв.

**Ведомость о церкви
Нерукотворенного образа Тираспольского уезда
помещичьего селения Демидовки
за 1845 год**

1. Церковь заложенная 1831 года, тщанием помещика тайного советника Демидова.

2. Зданием каменная с таковою же колокольнею, крепка.

3. Престол в ней один во имя Нерукотворенного Образа. Холодная.

4. Утварью достаточна.

5. Причта положено издавна, священник один, дьячек один и пономарь один,

6. Земли при сей церкви усадебной, пахотной и сенокосной не имеется.

7. Дома для священно и церковнослужителей от помещика отведены на помещичьей земле.

8. На содержание священно и церковнослужителей получается жалованья от помещика по 214 рублей, 28 1/2 копейки серебром, содержание их посредственно.

9. Зданий, принадлежащих сей церкви, нет.

10. Расстоянием сия церковь от Консистории в 80, и от местного Благочинного в 40-ка верстах.

11. Ближайшие к сей церкви: Ананьевского уезда помещичьего селения Богородицвенского Казанская (*церковь*) в 4 верстах, Тираспольского уезда селения Петровки Петропавловская (*церковь*) в 8 верстах.

12. Приписной к сей церкви нет.

13. Домовой в сем приходе нет.

14. Опись церковному имуществу сделана 1831 года, скреплена одесским протоиреем Иоанном Глобачевым, утверждена печатью того же благочиния.

15. Приходо-расходные книги о суммах свечной и церковной зашнуром и печатью бывшего одесского уездного протоиерея Иоанна Глобачева скреплены.

16. Копии с метрических книг с 1826 года хранятся в целости.

17. Исповедные росписи с того же года хранятся в целости.

18. В обыскной книге, выданной зашнуром и печатью Консистории 1839 года и скрепленной кафедральным протоиреем Петром Казанским, писанных листов 90, и написанных 86.

Священник Алексей Иванов сын Якужинский из светского звания, в семинарии не обучался. 1818 года февраля 4 дня принят в духовное звание покойным Экзархом Гавриилом, митрополитом Кишиневским и Хотинским и кавалером, и тогда определен города Очакова к Соборной Николаевской церкви указным дьячком. 1822 года февраля 10 дня Указом Консистории перемещен дьячком же к Одесскому Преображенскому собору. 1825 года ноября 27 дня произведен в священники к сей церкви преосвященным Димитрием, Архиепископом Кишиневским и Хотинским и кавалером, на что и грамоту имеет. Вдов, а 1836 года июня 4 дня при обозрении церковей Его Высокопреосвященством Димитрием, Архиепископом Кишиневским и Хотинским и кавалером, благословлен носить черную плисовую скофью, на что сви-

детельство имеется. А 1839 года августа 31 епархиальным начальством определен в 1 часть Благочиния Одесского уезда духовником, на каковую деятельность и документ выдан. Дочь его Евдокия – 18 лет.

Стихарный дьячок Стефан Иванов сын Рошиор, нации молдавской, сын поселянский. Обучался в училищах при Кишиневской семинарии. За увольнением 1831 года июня 2-го принят в духовное звание и определен в певческий Архиерейский хор тенором. 1833 г. мая 13 переведен к одесской тюремной Александровской церкви с посвящением в стихарь пономарем. 31 числа сентября того же года переведен к Кишиневскому Кафедральному собору звонарем, а 1837 года марта 16 дня определен Тираспольского уезда селения Демидовки к церкви Нерукотворенного образа дьячком, на что из Консистории открытый указ имеет. Женат. В семействе у него жена Анна Лукьяновна – 28 лет, дети их: София – 11 лет, Вера – 6 лет.

Стихарный пономарь Никон Яковлев сын Ковалев продолжал учение в Кишиневском духовном училище и по исключении его 1837 года по указу Херсонской Духовной Консистории определен к настоящему месту пономарем, а 1839 года ноября 26 дня посвящен в стихарь Его Высокопреосвященством Гавриилом, Архиепископом Херсонским и Таврическим и кавалером, на что грамоту имеет. Женат. В семействе у него жена Надежда – 21 год, сын их Яков – 1 год²³.

У наступному документі рік побудування церкви зазначається як 1831 і вказано «построена», тобто будівництво церкви завершилось саме у 1831 році:

**Формулярные списки Херсонской епархии Тираспольского уезда
селения Демидовки
Нерукотворенного образа церкви,
о служителях, детях их и о приходах
за 1860 год**

1. Построена 1831 года, тщанием помещика тайного советника Демидова.
2. Зданием каменная с таковою же колокольнею. Крепка.
3. Престол в ней один, холодный, во имя Нерукотворенного Образа.
4. Утварью достаточна.
5. Причта положено по штату, Высочайше утвержденному 22 ноября 1846 года: священник один, дьячек один и пономарь один,
6. Земли при сей церкви нет пахотной и сенокосной, и за оную экономия платит деньгами священно и церковнослужителям 214 руб., 28 коп. серебром.
7. Дома для священно и церковнослужителей отведены от помещика на помещицьею земле.
8. На содержание священно и церковнослужителей положено жалованье штатное 150 руб. серебром.
9. Зданий, принадлежащих сей церкви, нет.

²³ ДАОО. - Ф.37. - Оп.2а. - Спр.325. - Арк.15-17 зв.

10. Расстоянием сия церковь от Духовной Консисории в 80-ти верстах, и от местного Благочинного 100 верст.

11. Ближайшие к сей церкви: Ананьевского уезда в 4 верстах в помещицьем селении Богорождественском Казанской Божьей Матери церковь, того же уезда Петропавловская церковь в селении Завадовке в 8 верстах.

12. Приписной к оной церкви нет.

13. Домовой церкви в этом приходе нет.

14. Опись церковному имуществу сделанная в 1831 году, скреплена протоиреем Иоанном Глобачевым, утверждена печатью того же благочиния. Хранится в целости.

15. Приходо-расходные книги о суммах свечной и церковной 1826 года ведутся исправно и хранятся в целости.

16. Копии с метрических книг с 1826 года хранятся в целости.

17. Исповедные росписи с того же года хранятся в целости.

18. Обыскные книги с того же года хранятся в целости.

Священник Василий Васильев Паханов, сын протоиерейский, окончил курс учения в Херсонской семинарии 15-го июля 1849-го года. Его Преосвященством Инокентием Архиепископом Херсонским и Таврическим и кавалером рукоположен во священники Херсонского уезда м.Ташину Николаевской церкви 1851 года 11-го марта. 1852 года переведен в военное поселение 11-го Кавалерийского округа селения Александровку; а 1855 года октября 20 дня по прошению переведен к настоящему месту. Грамоту имеет.

В семействе у него: жена Анна Трофимова дочь – 25 лет; дети их: Мария – 7 лет, Ольга – 5 лет, Матрона – 1 год.

Стихарный дьячок Никон Яковлевич Ковшев, сын пономарский, учился в Кишиневских духовных училищах, по увольнению 1837 года указом Херсонской Духовной Консисории определен к настоящему месту пономарем; 1839 года ноября 21 дня посвящен в стихарь бывшим Преосвященным Гавриилом Архиепископом Херсонским и Таврическим и кавалером, на что грамоту имеет, а 1852 года мая 2-го дня по резолюции Его Преосвященства Инокентия Архиепископа Херсонского и Таврического и кавалера, переименован в дьячки к настоящему месту, на что из Духовной Консисории указ имеет.

В семействе у него: жена Надежда Йовлева дочь – 36 лет; дети их: Яков – 16 лет, Федор – 11 лет, Мелания – 15 лет, Мария – 6 лет, Анна – 4 года, Николай – 1 год.

Пономарь Леонтий Семенов Буянович, сын священнический, в семинарии не обучался, 1831 года назначен исправляющим должность пономарскую при Тираспольском соборе Николаевском. 1854 года декабря 10-го дня по резолюции Его Преосвященства Инокентия Архиепископа Херсонского и Таврического и кавалера, переведен к настоящему месту пономарем, на что билет от благочинного имеет. Холост.

О прихожанах означенной церкви

В каких местах и какого звания	Число дворов	Число душ мж.	Число душ ж.	В каком расстоянии от церкви и нет ли препятствий в сообщении
В селении Демидовке помещиков г.г. наследников Демидовых, которые здесь не живут				Препятствий нет
Дворовых	6,1\2	26	18	
Крестьян	20,1\4	361	380	
Итого	26,3\4	387	398	
В селении Яковлевке у помещика поручика Владимира Жуковского				В 1-й версте препятствий нет
Дворовых	¼	1	1	
Крестьян	3	12	16	
Итого	28,3\4	115	114	
	32	128	131	
В селении Георгиевке помещиков наследников Гнутовичевых				В 10-ти верстах препятствий нет
Крестьян	½	2	1	
Итого	3,1\4	13	18	
	3,3\4	15	19	
В селении Вейсовке помещика Вейсова, который здесь не живет				В 10-ти верстах препятствий нет
Крестьян	1	4	5	
Итого	1	4	5	
Разночинцев	29,1\2	118	97	
Итого	29,1\2	118	97	
Всего	163	652	650	

К сему формулярному списку подписались:
 священник Василий Паханов
 стихарный дьячок Никон Яковлев сын Ковшев
 указный пономарь Леонтий Семенов сын Буянович²⁴

Але, не дивлячись на те, що у поданих вище документах рік початку будівництва церкви у селі Демидове зазначається як 1825 і 1831, в «Справочной книге Херсонской епархии» за 1906 рік зазначається: «С. Демидово, той же волости (Демидівської, авт.), 2 стана. Церковь каменная, построена в 1831 г. на средства тайного советника Демидова; однопрестольная – в честь Нерукотворенного образа»²⁵. Такі розбіжності можуть пояснюватися тим, що у довіднику подано рік освячення церкви, а у відомості за 1830 рік – дату початку будівництва.

²⁴ ДАОО. - Ф.37. - Оп.2а. - Спр.543. - Арк.115-119 зв.

²⁵ Справочная книга Херсонской епархии. – Одесса, 1906. – С.660-661

Станом на 1906 рік церкву Нерукотвореного образу відвідувало 1470 мешканців села Демидового, 632 – з Яковлівки (Жукове), 667 – з Анатоліївки, 88 – з Вейсового, 49 – з Шутового. Всього церква обслуговувала 2906 прихожан Демидівської волості.

Приходом церкви Нерукотвореного образу з 1905 року завідував священник Микола Петрович Левицький – випускник Одеської духовної семінарії, завідувач друго-класної школи і жіночої церковно-приходської школи, законовчитель земської школи. Обов'язки псаломщика з 1901 року виконував Євген Пилипович Шевченко – випускник церковно-приходської школи, вчитель співів у другокласній зразковій жіночій і народній земській школі.

На момент 1906 року церква мала 2368 кв.сажені присадибної землі.²⁶

Далі подано звіт про діяльність опікунської ради церкви Нерукотвореного образу села Демидове за 1898 рік, яку було засновано у 1895 році:

Отчет попечительства церкви Нерукотворенного Образа села Демидово Тираспольского уезда Херсонской епархии за 1898 г.

1898 годом закончился трехлетний период существования и деятельности попечительства при Нерукотворенного образа церкви с.Демидово.

Состав попечительства за отчетный 1898 год значительно увеличился – избранием новых почетных и действительных членов, как из прихожан, так равно и из ино-прихожан, которые, познакомившись с плодотворною деятельностью Демидовского церковно-приходского попечительства, с особенным удовольствием записывались в члены оною и с своей стороны – и материально, и нравственно помогали и содействовали попечительству в осуществлении им благих начинаний. К 1899 году в составе Демидовского церковно-приходского попечительства вошли следующие лица: председателем попечительства в течении истекшего трехлетия состоял и на текущее пятилетие единогласно избран местный землевладелец доктор медицины статский советник И.И. Супруненко; членами попечительства, кроме неперемных, состоял, *почетными*: Е.П. Демидова, княгиня Сан-Донато, жена статского советника С.А. Супруненко, вдова поручика О.Я. Жуковская, вдова статского советника М.М. Вогак, жена отставного поручика С.В. Беликович, вдова штабс-ротмистра А.Я. Корчак-Котович, фрейлина Их Императорских Величеств Государынь Императриц О.О. Раух, дворянка Е.Г. Матвеенко, ректор Одесской духовной семинарии протоиерей М. Чемена, благочинный Катаржинского округа протоиерей Д.Яворский; *действительными членами*: дворянин Г.В. Жуковский (он же казначей), корнет запаса В.В. Жуковский (он же делопроизводитель), поручик в отставке П.И. Беликович; дворяне: В.В. Корчак-Котович, В.В. Потенбня, начальник почтово-телеграфного отделения П.С. Аратовский; купцы 2-й гильдии П.Н. Левтер и М.Д. Зубков; пристав 2-го стана Тираспольского уезда М.М. Радионов, пристав 4-го стана Ананьевского уезда В.В. Аврамов, помощник инспектора Одесской духовной семинарии В.С. Ло-

²⁶ ДАОО. - Ф.37. - Оп.2а. - Спр.543. - Арк.115-119 зв.

тоцкий, член Тираспольской уездной земской управы П.Л. Гросул-Толстой, мещанин А.М. Радецкий; крестьяне с. Демидово: Л. Горохов, А. Шкорупеев, Ф. Байков (он же помощник казначея), М. Ярощенко, Ф. Байков, А. Байков, П. Байков, С. Баринов, С. Капцев, М. Кисилев, И. Архипов, А. Грубов, Ф. Варишкин, Н. Кирсанов, И. Васильев 1-й, И. Васильев 2-й, А. Шкорупеев, Д. Романов; крестьяне дер. Анатолиевки: Е. Тимофеев, К. Тимофеев, Н. Ромашкин, Я. Царев, одесский мещанин Д. Похиленко; крестьяне дер. Яковлевки: Ф. Горошко, И. Краянский, М. Полищук, М. Водопьянов, Д. Белай, А. Захарченко, И. Погребной, П. Погребной, И. Щербина, И. Олейник, Н. Олейник, Л. Рак, Л. Жученко, Ст. Луковей, Д. Полиноп; крестьяне дер. Михайловки и Александровки, прихожане церкви с. Сиротинки Ананьевского уезда: И. Тимченко, В. Мовчан, С. Петров, Т. Копыльченко, Ф. Трощ, И. Гробов 1-й, И. Цапкаленко, Ф. Керус и Я. Фоменко.

Деятельность попечительства в отчетном году, как и в прошлые годы, выражалась, главным образом, в удовлетворении нужд церкви, школы и бедного народа, а также было обращено особенное внимание попечительства на развитие бесплатной библиотеки-читальни, открытой в прошлом году и на усовершенствование волшебного фонаря, как необходимого пособия, при ведении воскресных народных чтений с туманными картинками. Выписанный в 1897 году из г. Елисаветграда, волшебный фонарь не отвечал всем предъявленным требованиям; керосиновое освещение оказалось совершенно непригодным при большом стечении публики; деревянная камера фонаря от сильного нагревания дала трещины, некоторые стекла в фонаре не давали ясного отображения и прочее. Попечительство не могло помириться со всеми этими неудобствами и выписало новый фонарь – усовершенствованный с железной камерой и ацетилиновым освещением. Наконец, попечительство благодаря увеличению средств значительно расширило в отчетном году материальную помощь народонаселению в несчастных случаях, предоставив прихожанам кредитоваться в попечительстве беспроцентно. Вообще деятельность попечительства за 1898 год, сравнительно с прошлыми годами, значительно расширилась по всем отделам. Члены попечительства, видя добрые плоды трудов своих за истекшие два года, еще с большим усердием и равносудием относились к делам своего любимого учреждения и многие из них с особенною охотою и любовью работали на благо своей церкви и прихожан. Члены из иноприхожан, заинтересованные делами попечительства, охотно являлись на общие собрания и, как не могущие за дальностью расстояния от центра, лично потрудиться вносили в кассу попечительства, вместо труда, материальные жертвы. Так, почетные члены попечительства – вдова статского советника М.М. Вогак и жена дворянина С.В. Беликович внесли в пользу попечительства по 50 рублей; благочинный Катаржинского округа протоиерей Д. Яворский пожертвовал 20 руб.; действительные члены попечительства – П.И. Беликович 50 р., П.Н. Левтер 30 р., П.Л. Гросул-Толстой пожертвовал на нужды строящейся второклассной церковной школы пятиведерный самовар; немцы хутора Малахова, как и в прошлом году, безвозмездно принимали участие в уборке и доставке попечительского хлеба; крестьяне соседней селу Демидово – дер. Тевтуловой по уменьшенной плате пахали церковно-попечительскую землю. Машиновладелец, член попечительства Г. Радецкий уже третий год бесплатно молотит

попечительский хлеб и многие другие вносили в пользу попечительства свои пожертвования – по силе возможности – и кто чем мог. С особенным удовольствием отмечаем на страницах сего отчета весьма сочувственное отношение к деятельности попечительства немца колониста Ф.Я.Шмальца, которые уже третий год жертвует до пяти десятин земли, своими средствами засекает оную, косит и молотит хлеб и уже готовым зерном доставляет в попечительский магазин; к 1899 году г.Шмальц из числа первых уже посеял в пользу попечительства три десятины жита. Вообще Демидовское церковно-приходское попечительство пользуется особенным расположением и сочувствием добрых людей, которым, с своей стороны, попечительство приносит глубокую благодарность и признательность, как за жертвы их, так равно и за то доверие, которым пользуется попечительство у них.

Материальными источниками средств попечительства в отчетном году были: добровольный сбор деньгами и натурой по приходу, сбор кружкой в церкви, посев хлеба прихожанами на земле, отпускаемой бесплатно г-ном председателем, почетными членами С.А. Супруненко, Ф.Я. Жуковской, гр. В. Жуковским и г-ном Шмальцом в количестве сорока десятин и случайные доходы.

Заседания попечительства назначались по мере надобности и накопления дел, но не менее двух раз в месяц. Соборы членов происходили в храме; только к концу года попечительство, благодаря членам своим Г.В. и В.В.Жуковским, имело свое удобное помещение, где находилась канцелярия, одна комната отделена была для совета и одна приемная. Делами попечительства заведывали – председатель, непременный член, местный священник, два члена от дворян и два от крестьян; в особо важных обстоятельствах созывались все члены попечительства, а на общие торжественные собрания приглашаемы были и члены иноприхожан, все почетные члены и население всего прихода.

В отчетном году торжественных собраний было два и происходили они в храме при участии местных церковных хоров, которые предварительно заседания и в заключении пели церковные песнопения. На втором таком собрании, бывшем в декабре месяце по случаю исполнившегося трехлетия существования попечительства и вступления в новое пятилетие пред началом заседания торжественно было отслужено благодарственное ко Господу Богу молебствие с провозглашением многолетия Государю Императору, святейшему Правительствующему Синоду, Высокопреосвященнейшему Иустину, попечителям и прихожанам храма; при чем непременным членом попечительства, местным священником было произнесено приличествующее случаю слово и преподано было благословение Божие на доброе и святое дело.

На торжественных заседаниях совета попечительства прочитывался отчет о деятельности его за истекшее время, проверяли в присутствии всех кассу, знакомили членов и прихожан с делами попечительства, и воспользовавшись прибытием всех членов попечительства, разбирали текущие вопросы. Разногласий и споров на этих собраниях никогда не бывало и все дела решались единогласно.

Первую и главную заботу попечительства, по примеру прошлых лет, обратило на свой приходской храм. Так, на средства попечительства и на личные пожертвования председатели, почетного члена С.А.Супруненко, некоторых других членов и

прихожан в отчетном году для приходского храма приобретено полное священническое облачение (траурное); такое же старое облачение было отремонтировано; затем куплено два выносных подсвечника, всего на сумму до 100 рублей. Кроме сего, при содействии попечительства, некоторые члены онаго и прихожане на свои личные средства приобрели для церкви разные священные предметы, а именно: почетный член попечительства Ф.Я. Жуковская пожертвовала из дорогой, серебряной 84° парчи, воздухи; начальник местного почтово-телеграфного отделения П.С. Аратовский – мельхиоровую панихидницу, стоимостью 7 р. 50 к.; крестьянин Г. Гоцул – большой деревянный крест с распятием Спасителя и горкой, стоящий 45 руб.; крестьянин дер. Иаковлевки И. Ратушняк, к этому кресту, большой подставник, стоящий 16 руб.; жена местного учителя церковно-приходской школы Е.И. Ярыш – 16 привесок к лампадам из розовой шелковой ленты, украшенной искусственными цветами и вышивкой, стоимостью до 5 руб.; Д.И. Артемьева пожертвовала 3 руб. на приобретение панихидного стола, купец Д.Н. Лопатин внес 5 руб. Члены попечительства крестьяне: Л. Горохов – небольшую хоругву к плашанице стоимостью 2 руб. 50 коп., Н. Краянский – медную посеребряную кадилницу, ценою 2 руб. 50 коп. и др., всего поступило пожертвований вместе с попечительством на сумму до 200 руб. Таким образом, благодаря усердию и заботам попечительства, разница приходского храма – в течении трех, четырех лет сравнительно с прошлым временем, утварью значительно обогатилась.

Но самая главная заслуга попечительства по отношению к приходскому храму заключается в святом намерении его приобрести для церкви новый колокол взамен разбившегося. В 1894 году, крестьяне прихожане местной церкви, ассигновав из общественных сумм до 350 руб., порешили отдать в переливку колокол, пожертвованный еще в 1830 году строителем храма Н.Н. Демидовым из своих собственных заводов, который (колокол) вследствие не умелого обращения с ним дал трещины, а затем и разбился; этот колокол был вылит из красной, так называемой Демидовской меди и отличался сильным и приятным звоном. Крестьяне, по своей неопытности, отдали колокол в переливку в один из колокольных заводов м. Немирово Подольской губернии, и вместо своего получили совершенно иной из какой то бледно-желтой меди, с видимыми следами заделанных трещин. Не прошло и двух лет, как колокол вновь разбился. Попечительство видя крайнюю необходимость в колоколе, в одном из заседаний своих, постановило на свои средства и добровольные пожертвования прихожан приобрести для приходского храма своего совершенно новый колокол из завода Финляндского, а разбившийся продать в лом, о чем донесено Епархиальному начальству и испрашивается разрешение. По приблизительной смете, капитал, необходимый на покупку нового колокола (до 50 пудов весу), исчислен в 1100 руб., считая в этой сумме расходы по доставке разбитого колокола на завод в Москву и по получению нового к месту; разбитый колокол (вес 44 п.) завод принимает по 12 р. за пуд, следовательно – весь за 528 руб.; к этой сумме попечительство ассигновало из своих специальных средств 100 руб.; почетный член попечительства Ф.Я. Жуковская пожертвовала 25 руб.; действительный член крестьянин Н. Ромашкин 100 руб.; три общества крестьян прихожан местной церкви из своих средств внесли на тот же предмет 80 руб.; действительный член попечитель-

ства крестьянин дер. Михайло-Александровки Иосиф Тимченко к 1-му января 1899 года собрал по подписному листу до 40 руб.; мелкими пожертвованиями поступило до 7 руб., а всего собрано на покупку нового колокола 352 руб., а с 528 руб. составит сумма в 1880 руб. Недостающие до 1100 руб. – 220 руб. будут пополняться добровольными пожертвованиями прихожан; для означенной цели попечительство уполномочило некоторых членов производить сбор добротных пожертвований по приходу, а также ходить с кружкой на местном базаре. Попечительство твердо верит, что каждый из прихожан внесет свою посильную лепту на это святое и богоугодное дело и таким образом при помощи Всевышнего и добрых людей – величественный приходский храм наш, в недалеком будущем, снова начнет созывать молящихся к богослужению – таким же величественным, сильным и благозвучным звоном, каким оглашался приход наш в течении шестидесяти лет. Дай Бог.

На второй приходский храм, храм науки, местную церковно-приходскую школу, попечительство в отчетном году обратило особенное внимание. Не жалея средств, оно стремилось к тому, чтобы церковно-приходская школа во всем была обеспечена и не нуждалась бы – ни в хорошо подготовленном учителе, ни в письменных принадлежностях, ни в других необходимых классных предметах, желая тем достигнуть осуществления тех высоких и святых целей, какие предъявлены к церковной школе. И действительно, благодаря значительной жертве попечительства и попечительницы школы С.А. Супруненко, Демидовская одноклассная церковно-приходская школа поставлена в учебно-воспитательном деле образцово; учащихся в ней 100 душ обоего пола; учительствуют в школе, кроме местного священника, — И.К. Ярыш и псаломщик приходской церкви А.В. Колпаков; при школе организован хор певчих из учеников второго и третьего отделений до 60 душ и взрослых до 30 душ; хор этот поет литургию на левом клиросе. Правый хор певчих Демидовской церкви, организованный издавна, поет одни только литургии под управлением члена попечительства местного крестьянина Ф. Байкова; в пении вечерних и утренних богослужений участвует только школьный хор. Кроме сего, дети принимают участие в клиросном чтении, в прислуживании священнику при богослужении, все это придает богослужению торжественность и привлекает в храм много молящихся. Замечено, что со времени введения при богослужении (литургии) обязательного пения – певчих обоих хоров, число молящихся значительно увеличилось. На церковно-приходскую школу в отчетном году попечительство израсходовало 330 руб. и попечительница школы С.А. Супруненко пожертвовала письменные принадлежности на сумму 50 рублей. Помещение под церковно-приходскую школу попечительство, за неимением собственного, наняло у местного общества за 30 рублей в год; здание крайне неудобное, но приходится ютиться и в нем, дабы не оставить до 100 душ детей совершенно без школы. Не лишним считаем присовокупить, что, если бы местное общество отказало попечительству в найме этого здания, то церковно-приходской школе грозила бы опасность быть закрытой, впредь до окончания постройки второклассного училища. Вообще местные прихожане отнеслись к церковной школе весьма сочувственно; они предлагали попечительству бесплатно еще одно здание бывшей земской школы, но по распоряжению г-на земского начальника 5 участка Тираспольского уезда, здание это не было уступлено — в виду того, что в нем, собственно классном помеще-

нии имеет поселиться второй учитель местной земской школы, для которого, впрочем, попечительство взамен этого помещения, нанимало на селе любую квартиру по выбору. В настоящее время, учитель там не живет, да и невозможно ему жить там, так как классная комната большая и для одного человека очень холодная. Таким образом, несмотря на все хлопоты попечительства, несмотря на желание крестьян собственников отдать их здание под церковную школу, несмотря, наконец, на 100 душ детей, которые с нетерпением ожидали открытия школы, попечительство, все-таки не могло воспользоваться этим зданием и церковно-приходской школе пришлось поместиться в общественном сельском магазине²⁷.

Просветительная деятельность в отчетном году была обращена и на остальных прихожан, которым предоставлялись народные чтения о Святой Земле с туманными картинками и бесплатная библиотека-читальня с чайной при ней. Народные чтения устраивались с начала отчетного года в здании приходской школы; летом 1898 года это здание (ветхое) было снесено для нужд строящейся второклассной школы, а нанятое попечительством общественное здание, по своим малым размерам, оказалось совершенно непригодным для ведения чтений, а потому последние к концу отчетного года устраивались редко – в здании земской школы; во всяком случае в течение описываемого времени всех чтений было семь; посетителей на этих чтениях было до 700 душ обоего пола. Библиотека-читальня в настоящее время помещается в церковно-приходской школе в двух комнатах, которые, при большом стечении народа, не вмещают всех желающих почитать.

Обязанности библиотекаря исполняет учитель местной церковно-приходской школы И.К. Ярыш. В отчетном году библиотека-читальня функционировала 4 ½ месяца и открылась для желающих посещать ее ежедневно, кроме дней предпраздничных, с 5 до 9 ½ часов вечера. Бывали вечера, когда количество посетителей превышало 100-120 душ; вообще же как видно из библиотечного журнала, среднее число посетителей равняется 70-80 душ; всех читальных вечеров за отчетное время было до ста, а посещений до 10000.

Библиотеку-читальню посещают преимущественно молодежь, которая, кстати заметить, до открытия в нашем селе читальни, в свободное от работы время, предавалась безнравственным играм и гуляньям. Приходят в библиотеку и старики, для них отведена здесь отдельная комната, в которой они слушают чтение какого-нибудь грамотного односельчанина; старики требуют всегда книги «божественные» — религиозно-нравственного содержания; молодежь литературного и исторического, больше всего повести и рассказы. За отчетное время каталог книг читальни значительно увеличился – выпиской новых; всех книг в библиотеке до 300 экземпляров. Польза, приносимая местному населению от библиотеки – читальни велика и несомненна; замечено, что в настоящее время, при монополюльной системе продажи спиртных напитков, крестьяне за неимением прежних гостеприимных, пресловутых кабаков, все свое свободное вечернее время посвящают на чтение душеспасительных и полезных книг в библиотеке – читальне или на дому. Кроме книг в читальне, всем посетителям выдается бесплатно каждый читальный вечер, на средства почетного

²⁷ Херсонские епархиальные ведомости. / Прибавления к №8. – Одесса, 1899. – С.249-258

члена попечительства С.А. Супруненко, чай, за которым крестьяне или читают, или проводят время в разумной и полезной беседе; наконец к 10 часам расходятся по домам; при чем каждый посетитель непременно захватит с собою и книгу. Попечительство, заметив из опыта, что библиотека-читальня имеет просветительное значение для крестьян, благотворно действуя на нравственность их, решило непременно соорудить отдельное – постоянное здание для библиотеки-читальни с таким расчетом, чтобы в нем была устроена и аудитория для народных воскресных чтений, которая, вместе с тем, служила бы и специальной школой для девочек; для последних, как для будущих матерей, а первых воспитателей своих семей, особенно необходима школа, дающая и образование в воспитании в духе Православной Церкви. Кроме того, для будущих учениц, в этой школе можно с успехом ввести рукоделие; при самых даже ограниченных, посторонних средствах, можно будет завести шелководню и вообще поставить учебно-воспитательное дело и теоретически, и практически, применительно к девочкам. Епархиальный наблюдатель, священник о. К. Демидов при посещении Демидовской одноклассной церковно-приходской школы (4 февраля 1899 года), ознакомившись с делом Попечительства и в частности с проектом постройки здания аудитории школы, — одобрил симпатичное намерение попечительства и пожелал успеха в скорейшем осуществлении полезного учреждения. Положительных средств на означенный предмет попечительство не имеет, если не считать 250 р., ассигнованных им для начала; но пользуясь расположением Тираспольского уездного комитета о народной трезвости, от которого Демидовское попечительство в прошлом 1898 году получило на содержание библиотеки-читальни 200 руб. и столько же ассигновано на текущий год, попечительство надеется на материальную поддержку комитета, от которого уже получило официальное уведомление, каковым комитет предложил попечительству, предварительно ассигнования им на означенный предмет суммы, представить план проектируемого здания и сведения о средствах, какие имеются в распоряжении попечительства на постройку здания. План здания и смета составляется ныне безвозмездно Тираспольским уездным земским инженером г. Скорупко.

Наконец, деятельность попечительства в отчетном году выражалась в подавании первой материальной помощи бедным прихожанам в несчастных случаях, например: при погребениях, пожарах, падеже лошади, без которой крестьянин в летнее страдное время, при отсутствии денег, находится в самом безвыходном положении. В таких случаях попечительство, сколько возможно, приходило на помощь местному населению и всякому обращающемуся выдавало заимообразно и беспроцентно необходимую сумму денег. За отчетное время было выдано разным лицам 368 рублей; заемщики, за небольшим исключением, всегда аккуратно возвращали долги и в благодарность за оказанную помощь охотно выходили на бесплатные работы в пользу попечительства.

В отчетном году в с. Демидово, по причине неосторожного обращения с огнем, было несколько пожаров. Каждому известно, какое страшное зрелище представляет собою пожар в деревне, когда горит сухой хлеб, солома или изба, крытая камышом. Положение соседей тогда безвыходное, особенно при скученности построек, как например, у нас в селе Демидовом, и при отсутствии каких бы то ни

было пожарных инструментов, если не считать двух-трех полуразрушенных водовозен с маленькими бочонками; если к этому прибавить еще тот шум и беспорядок, которыми обыкновенно сопровождаются пожары в деревне, то достаточно будет всего этого, чтобы представить, в каком критическом положении находится в то время не только соседи пожара, но и вся деревня. Но вот прошла беда, несчастье постигло двух-трех домохозяек, остальные отделались только испугом; посетовали, погоревали и тем дело кончается; забыли постигшее горе и опять зажили по-прежнему до следующего такого же несчастного случая. Попечительство и на это обстоятельство обратило внимание и в заседании своем постановило озаботиться приобретением брандсбоя, бочек и других необходимых пожарных инструментов и организацией вольной пожарной дружины; при чем, из своих средств ассигновала на этот предмет 100 рублей, пригласив к пожертвованию и два соседних местных общества крестьян.

Сверх всего этого, благодаря заботам и ходатайству председателя и некоторых членов попечительства, в с. Демидово открыто почтово-телеграфное отделение с сберегательной кассой при нем, в котором так нуждается местное и окрестное население и устроены базары. При открытии здесь почтово-телеграфного отделения, кроме материальной личной жертвы (500 руб. деньгами, дом для отделения, отопление и освещение) инициатором этого полезного учреждения приходилось наталкиваться на всевозможного рода препятствия со стороны лиц, почему то не сочувствующих вообще развитию местной культуры, но, благодаря с одной стороны высокопросвещенному вниманию и содействию Его Превосходительства господина начальника почтово-телеграфного округа, М.И. Маевского и с другой стороны, усиленным заботам председателя и членов попечительства, труды последних увенчались успехом, почтово-телеграфное отделение разрешено к открытию и в настоящее время прогрессивно развивается.

Базары открыты в с. Демидово, благодаря ходатайству тех же лиц, с единственной целью – дать возможность прихожанам проводить воскресные дни по христиански; раньше до открытия у нас базаров (по понедельникам) большинство из местных обывателей проводили воскресные дни вне храма – на базарах, которые к сожалению в нашей местности везде бывают в воскресные дни.

Не ограничиваясь одним своим приходом, попечительство, в отчетном 1898 году посылало свои посильные пожертвования и в другие места, нуждающиеся в общественной благотворительности. Так, на построение церквей в районе Сибирской железной дороги попечительство послало 24 р. 10 к.; в пользу голодающих пожертвовало 7 руб.; крестьянам дер. Тефтуловой, прихода церкви с. Сиротинки Ананьевского уезда, в виду их крайней бедности и весьма сочувственного их отношения к деятельности попечительства, ассигновало из своих средств 20 руб., на содержание учителя церковно-приходской школы грамоты.

Бывшему приходскому священнику с. Демидово о. Василию Пасхалову, который прослужил в Демидовском приходе более 30 лет и в настоящее время крайне нуждается, попечительство вот уже третий год посылает на праздники Рождества Христова и Св. Пасхи вспомоществование деньгами (ежегодно до 30 руб.) и натурой (зерном и мукой от 5 до 15 пуд.) располагая к тому же и бывших его прихожан. При

этом попечительство долгом считает обратить внимание добрых людей на несчастное положение старца иерея Василия Пасхалова, который в настоящее время, проживая в гор. Березовке Ананьевского уезда, положительно нуждается в куске насущного хлеба. Некоторые члены Демидовского попечительства, посетив жилище священника с. В.П.-ва, были крайне опечалены бедственным положением несчастного старика; в настоящее время живет он исключительно на случайные приношения добрых обывателей гор. Березовки и своих бывших прихожан. Голод, холод и крайняя нужда во всем, по засвидетельствовании посетивших его лиц, являются в настоящее время неизбежными спутниками жизни больного старика.

С 1899 года Демидовское церковно-приходское попечительство вступает в новое пятилетие, в течение которого, при Божией помощи и содействия добрых людей, имеет приступить к осуществлению весьма важных для прихода и приходского храма – крайне необходимых дел. В последнем своем заседании (1898 г.) попечительство, проверив суммы, постановило, постепенно, по мере возможности и средств, в течении наступившего пятилетия озаботиться во первых о приобретении для приходского храма нового колокола; на этот предмет попечительство, как выше было сказано, ассигновало 100 руб, собрано 252 р., потребуется еще сумма в 220 р.; во вторых, попечительство порешало обновить иконостас – ассигновано 100 р., добровольных пожертвований собрано пока 25 р.; в третьих, построить народную аудиторию с помещением для девичьей школы – ассигновано 250 р.; затем приобрести для прихода брандсбой и другие пожарные инструменты – ассигновано 100 руб., и, наконец, построить для псаломщика местной церкви дом, взамен ветхого здания церковного, снесенного для нужд строящейся второклассной школы; для постройки означенного дома попечительство имеет свои средства и сверх того некоторые члены оною жертвуют на крышу камыш.

На все означенные дела, кроме уже ассигнованной суммы попечительством, без сомнения потребуется еще не малая сумма денег, а также труд и заботы самых членов; но уповая на помощь Всевышнего и добрых людей, попечительство бодро и еще с большей энергией выступает на поле благотворительной деятельности, твердо веря, что при Его всеильной помощи и при сочувствии местных благотворителей, труды попечительства увенчаются успехом.

Испросив у Господа Его святейшее благословение на труды свои, попечительство обращается со всеусердной просьбой к Вам, благотворители; не оставьте без внимания нашего полезного учреждения, помогите, кто чем может, осуществить намеченные добрые дела! Всякая жертва Ваша будет принята с великой благодарностью и не останется пред Богом без мздовоздаяния.

Приход попечительства

Оставалось от 1897 года наличными	174 р. 83 к.
В сберегательной кассе	400 р.
В течение отчетного года поступило:	
1) Кружечного сбора в церкви	36 р. 32 к.
2) Пожертвований в пользу попечительства	489 р. 07 к.
3) Доход от проданного хлеба, трипы и половы	1143 р.
4) Мелочных и случайных доходов	26 р. 92 к.

5) От Тираспольского уездного комитета попечительства о народной трезвости	200 р.
6) Возвращено взаимных займов	268 р. 40 к.
7) % на 400 р. по книжке сберегательной кассы	<u>10 р. 50 к.</u>
Итого в 1898 году поступило	2274 р. 21 к.
Остаток от 1898 года всего	<u>574 р. 84 к.</u>
А всего поступило с остатком	2849 р. 04 к.

Расход

1) На нужды местной церкви	157 р. 02 к.
2) На местную церковно-приходскую школу и библиотеку-читальню	513 р. 53 к.
3) На нужды попечительства	258 р. 47 к.
4) На мелочные и случайные потребности	211 р. 77 к.
5) На расходы по постройке второклассной церковной школы	<u>235 р. 05 к.</u>
Итого в расход в 1898 г.	1375 р. 84 к.
В остатке к 1899 году наличными	74 р. 20 к.
В сберегательной кассе	1399 р.
Всего в остатке	<u>1473 р. 20 к.</u>
А всего	2849 р. 04 к.

Председатель попечительства землевладелец доктор медицины статский советник П.И. Супруненко. Непременный член, священник Д. Машкевич. Казначей попечительства Григорий Жуковский. Секретари попечительства Виктор Жуковский и Владимир Корчак-Котович²⁸.

Златоустове-Поле (Матлашівка)

За свідченнями «Справочной книги Херсонской епархии» за 1906 рік в селі Златоустове-Поле (раніше — Матлашівка, Лосеве) Новопокровської волості церкву збудовано у 1885 році. Церква кам'яна, однопрестольна, на честь св. Іоанна Златоустого, збудована на кошти поміщиці Єлизавети Андріївни Лосевої.

Крім прихожан Златоустового-Поля, церкву відвідували віруючі сіл Добра Надія – 337 осіб, Софіївка – 120 осіб, хуторів Лисенкове – 55 осіб, Стадна Балка – 19 осіб, Хомутовка – 17 осіб.

З 1901 року церквою опікувався священник Георгій Аполонович Сендульський, який закінчив Одеську духовну семінарію, був законовчителем і завідуючим церковно-приходської школи. Крім того, працював ще й слідчим.

З 1902 року обов'язки псаломщика виконував Микола Савович Ніколаєв, який закінчив курс церковно-приходської школи.

²⁸ Херсонские епархиальные ведомости./ Прибавления к №9. – Одесса, 1899. – С.284-291

Церква мала 120 десятин землі, присадибної – 1 десятину, 111 квадратних саженив²⁹.

Наступний документ розповідає про святкування храмового свята у селі Златоустовому у 1903 році.

Храмовое торжество в с. Златоустовом

13 ноября сего года св.Иоанно-Златоустовская церковь с.Златоуста чествовала свой храмовой праздник. По этому случаю в совершении богослужения принимали участие, кроме местного причта, священники: мест. Курисово-Покровского о. А. Лебедев, м. Раснополя о. И. Швачко и с. Ново-Покровского о. Г. Орлов и диакон Евфимий Ашенко. После богослужения и храмового молебна было совершено обхождение вокруг храма и окропление его святой водой. Хорошая погода благоприятствовала торжеству. Вновь отремонтированный снаружи храм сиял на солнце своими вновь позолоченными пятью главами и крестами и производил благоприятное впечатление на молящихся, среди которых было много приезжих крестьян и землевладельцев. По обхождении храма крестный ход направился в рядом стоящее здание церковно-приходской школы. Здесь пред школьною иконой св. Иоанна Златоустово был отслужен молебен о здравии учащих и учащихся с провозглашением многолетия государю императору, государыням Императрицам, государю Наследнику и всему Царствующему Дому, Святейшему Синоду и Высокопреосвященнейшему Иустину, начальствующим, учащим и учащимся. Молебен, как и богослужение, а затем и акт, весьма стройно пели учащиеся церковной школы под управлением учителя школы М. Немеровского. По возвращении крестного хода в храм, в школе, в присутствии всего духовенства, учащих и учащихся в Златоустовской церковной школе и земской Добронадеждынской, местных и окружных землевладельцев и всего присутствовавшего за богослужением народа, пением гимна «Боже, Царя храни» начался школьный акт. Заведующим школой был прочитан отчет о школе, в котором указывалось между прочим на особое содействие школе попечителя ее Г.Ю. Везне, пожертвовавшего на нужды школы по примеру прошлого года сто руб., и одесского купца П.А. Бабичева, пожертвовавшего школе десять двухместных классных скамей. После пения «Коль славен» учащиеся читали стихотворения в лицах: Подвиг Сусанина и др. Было еще пропето «Славься, славься наш русский Царь» и затем окончившим курс учения в школе были выданы установленные свидетельства, а учащимся обеих школ листки для чтения и лакомства. В заключение был прочитан отчет Златоустовского церковно-приходского попечительства о произведенном им ремонте церкви. Акт закончился пением гимна «Боже, Царя храни» и молитвою «Достойно есть»³⁰.

²⁹ Справочная книга Херсонской епархии. – Одесса, 1906. – С.98-99

³⁰ Херсонские епархиальные ведомости / Прибавления к №24. – Одесса, 1903. – С. 793-794

Новопокровське (Сахарове)

Свідчення про створення Покровської церкви села Новопокровського (пізніше Сахарового) у всіх знайдених дореволюційних документах Державного архіву Одеської області співпадають, тому можна стверджувати, що церкву було побудовано у 1818 році.

Ведомость о церкви Покровской Одесского уезда помещичьего села Новопокровского за 1830 год

1. Построена 1818 года тщанием помещика майора и кавалера Сергея Иванова сына Сахарева.
2. Здание каменное с таковою же колокольнею, крепкое.
3. Престол в ней один во имя Покрова Пресвятыя Богородицы. Холодная.
4. Утварью достаточна.
5. Причта положено издавна, священник один, дьячок один и пономарь один, а в 1819 году прибавлен дьякон один.
6. Земли при сей церкви усадебной 60 квадратных саженой, пашенной и сенокосной 33 десятины, на сию землю план и межевая книга имеются и хранятся в Кишиневской духовной Дикастерии, священно- и церковнослужители сами владеют сею землею.
7. Дома у священно- и церковнослужителей каменные от помещика, выстроенные на его земле.
8. На содержание священно- и церковнослужителей постоянного оклада не получается, содержание их достаточно.
9. Зданий, принадлежащих сей церкви, не имеется.
10. Расстоянием сия церковь от Дикастерии в 186 — ти, за неимением в Одесском уезде духовного правления от уездного протоиерея в 70-ти, от местного Благочинного в 16-ти верстах.
11. Ближайшие к сей церкви есть: помещичьих селений Новоалександровки Николаевская в 15 и Покровского Покровская в 16-ти верстах.
12. Приписной к сей церкви нет.
13. Домовой в сем приходе церкви нет.
14. Опись церковному имуществу есть, сделана 1820 года, скреплена Одесским протоиереем Глобачевым, утверждена печатью Одесского Благочиния.
15. Приходо-расходные книги о суммах свечной и церковной зашнуром и печатью Одесского Благочиния даны, 1820 года ведутся исправно и хранятся в целости.
16. Копии с метрических книг с 1819 года хранятся в целости.
17. Исповедные росписи с 1819 года хранятся в целости же.
18. В обыскной книге, выданной зашнуром и печатью Одесского Благочиния 1818-го года и скрепленной Одесским протоиереем Вороничем, писанных листов 63, не писанных остается 60³¹.

³¹ ДАОО. - Ф.37. - Оп.4. - Спр.60. - Арк. 177—177 зв.

Ведомость церковнослужителей села Новопокровского³²

Кто именно, где и чему обучался, когда и кем в какой чин произведен и к какому месту, какие проходил и проходит особенные должности, когда чин был, награжден, кого имеет в семействе	Лет от рождения	Кто, как знает чтение, пение, наизусть изученных, кто сколько в год проповедей говорил	Кто какого поведения, а дети, обучающиеся в училищах, как вели себя во время отпусков в доме	Кто, кому, в каком родстве	Кто, когда, за что был судим и чем был оштрафован или не состоит ли под следствием или судом
Священник Феодор Иванов сын Иванов, священнический сын в семинарии не обучался. 1816 года мая 10 дня определен покойным Эксархом Митрополитом Гавриилом Одесского уезда Болгарской колонии Большого Буялыка к Успенской церкви [указанным] полomarем. 1817 года октября 22 дня тем же Преосвященнейшим и той же церкви произведен в дьяконы, а прошлого 1829 года августа 10 дня рукоположен Преосвященным Дмитрием Архиепископом Кишиневским и Хотинским и кавалером во [иерея] к настоящей церкви, грамоту имеет.	38	Знает хорошо	Хорошо	Ни с кем не состоит в родстве	Судим и оштрафован не был
В семействе у него: Жена – Наталия Григориева дочь Дети: Афанасий Димитрий (обучается при отце на греческом диалекте читать) Мария Анна Марфа Магдалина	37 12 9 15 13 6 4				

³² ДАОО. - Ф.37. - Оп.4. - Спр.60. - Арк.178 зв.-179

<p>Дьякон Иван Дамианов сын Иващенко из крестьян, в семинарии не обучался, по увольнении принят в духовное звание. 1817 года июля 30 дня покойным Эксархом Митрополитом Кишиневским и Хотинским и тогда же определен Одесского уезда в помещичье селение Покровское к Покровской церкви, указным полomarем, а 1819 года июля 25 дня произведен во дьяконы тем же Преосвященным к настоящей церкви, грамоту имеет, вдов.</p>	47	Знает	Хорошо	Ни с кем не состоит в родстве	Судим и оштрафован не был
<p>Дьякон Алексей Иванов сын Яворский, дьяковский сын, в семинарии не обучался. 1819 года ноября 18 дня определен покойным Эксархом Митрополитом Кишиневским и Хотинским Гавриилом к настоящей церкви указным дьячком, открытый указ имеет.</p>	37	Знает посредственно	Не худого	Ни с кем не состоит в родстве	Судим и оштрафован не был
<p>В семействе у него: Жена- Мария Степанова дочь Дети: Роман Кондрат (обучается при отце читать и писать) Феодосия</p>	33 14 8 12				
<p>Сиротствующие: Бывшего в сем причте священника Иова Бояновича вдова Ксения Степанова дочь. Живет в помещичьем доме на пропитание попечительства, в год по 50 руб.</p>	42				
<p>У нее в семействе дети ее: Феодор Боянович — обучается в Кишиневском уездном училище в высшем отделении Феодосия Агрепина Надежда Елисавета Вера</p>	27 5 15 13 10 7				

Ведомость прихожан Покровской церкви³³

В каких местах и какого звания прихожане	Число дворов	Число душ		В каком расстоянии от церкви и нет ли препятствий в сообщении
		мужского	женского	
В том же селе Новопокровском живет помещик майор и кавалер Сергей Иванов сын Сахаров	1	4	6	
При нем дворовых людей	1 ³ / ₄	7	9	
Крестьян	14 ³ / ₄	59	54	
В сельце Марьяновке помещицы капитанши Марьяны Андреевой Значко Яворской, которая тут не живет				В 2-х верстах препятствий нет
Дворовых людей	1	4	6	
Крестьян	14 ¹ / ₂	58	60	
В деревне Гуляевка помещицы статской советницы Любови Игнатьевой Свечиной, которая тут не живет				В полтора верстах препятствий нет
Дворовых людей	1	4	6	
Крестьян	20	80	75	
В сельце Доброй Надежды помещика [генерал провьянт] мастера лейтенанта Андрея Михайлова Миклашевского, который тут не живет				В 4-х верстах препятствий нет
Дворовых людей	1	4	2	
Крестьян	16 ⁻ / ₄	65	60	
В сельце Косовке живет помещик обер-офицерский сын Николай Степанов сын Балицкий	¹ / ₄	1		В 3-х верстах препятствий нет
Дворовых людей	³ / ₄	3	3	
Крестьян	5	20	20	
В сельце Донской помещика генерал – майора Осипа Ивановича Новицкого, который тут не живет				В 3,5-х верстах препятствий нет
Дворовых людей	1	4	6	
Крестьян	6 ⁻ / ₄	25	17	
В сельце Киянновке живет помещик хорунжий Петр Иванов сын Княжевич	⁻ / ₄	1	1	В одной версте препятствий нет
Дворовых людей	⁻ / ₂	2	2	
Крестьян	6	24	21	
В сельце Васильевке живет помещица вдова Сара Николаева по мужу Княжевичева	³ / ₄	3	3	В 2,5-х верстах препятствий нет

³³ ДАОО. - Ф.37. - Оп.4. - Спр.60. - Спр.179 зв.-180

Дворовых людей	1 -/4	5	4	
Крестьян	6	24	30	
В сельце Михайловке живет помещик- пятидесятник Михаил Иванов сын Княжевич	-/4	1	1	В 2-х верстах препятствий нет
Дворовых людей	-/4	1	1	
Крестьян	$\frac{3}{4}$	3	2	
В сельце Нестеренковом живет помещик подпоручик Степан Степанов сын Нестеренко	-/2	2	2	В 4-х верстах препятствий нет
Дворовых людей	1	4	3	
Крестьян	10	40	30	
В сельце Малашевке живет помещица девица дочь надворного советника Вера Петрова Малавлевская	-/2	2	3	В полуверстах препятствий нет
Дворовых людей	$\frac{3}{4}$	3	2	
крестьян	$1 \frac{3}{4}$	7	4	
Во всех вышесписанных селениях домами живущих постоянно по паспортам занимающихся хлебопашеством из десятины польских дворян и мещан	$17 \frac{1}{2}$	70	60	
ИТОГО	$129 \frac{3}{4}$	519	480	

**Ведомость о церкви
Покровской Одесского уезда помещичьего селения Новопокровского
за 1833 год**

1. Построена 1818 года тщанием помещика майора и кавалера Сергея Иванова сына Сахарева.

2. Зданием каменная с таковою же колокольнею, крепка.

3. Престол в ней один во имя Покрова Пресвятыя Богородицы. Холодная.

4. Утварью достаточна.

5. Причта положено издавна, священник один, дьячок один и пономарь один, а в 1819 году прибавлен дьякон один. В 1831 году священник выбыл Одесского уезда селение Большой Буялык.

6. Земли при сей церкви усадебной 60 квадратных саженой, пашенной и сенокосной 33 десятины, на сию землю план и межевая книга имеются и хранятся в Кишиневской духовной Консistorии, священно- и церковнослужители сами владеют сею землею.

7. Дома у священно- и церковнослужителей каменные от помещика, выстроенные на его земле.

8. На содержание священно- и церковнослужителей постоянного оклада не получается, содержание их достаточно.

9. Зданий, принадлежащих сей церкви, не имеется.

10. Расстоянием сия церковь от Консистории в 186 — ти, за неимением в Одесском уезде духовного правления от уездного протоиерея в 70-ти, от местного Благочинного в 16-ти верстах.

11. Ближайшие к сей церкви есть: помещичьих селений Новоалександровки Николаевская в 15 и Покровского Покровская в 16-ти верстах.

12. Приписной к сей церкви нет.

13. Домовой в сем приходе церкви нет.

14. Опись церковному имуществу есть, сделана 1820 года, скреплена Одесским протоиереем Глобачевым, утверждена печатью Одесского Благочиния.

15. Приходо-расходные книги о суммах свечной и церковной зашнуром и печатью Одесского Благочиния даны 1820 года, ведутся исправно и хранятся в целости.

16. Копии с метрических книг с 1819 года хранятся в целости.

17. Исповедные росписи с 1819 года хранятся в целости же.

18. В обыскной книге, выданной зашнуром и печатью Одесского Благочиния 1818-го года и скрепленной Одесским протоиереем Вороничем, писанных листов 126, не писанных остается 6³⁴.

В «Справочной книге Херсонской епархии» за 1906 рік названо ту ж саму дату створення Покровської церкви: «С. Ново-Покровское (Сахарово тоже), той же вол. (Новопокровська волость, авт.), 2 ст. Церковь каменная, постр. в 1818 г. помещ. майор. Сергеем Ивановым Сахаровым; однопрестольная – в честь Покрова Божьей Матери»³⁵.

Станом на 1906 рік Покровську церкву відвідувало 394 віруючих з села Новопокровського, 531 – з Гуляївки, 468 – з Мар'янівки, 346 – з Вікторівки, 398 – з Донської Балки, 88 – з Іванівки, 32 – з Танівки, 406 – зі Степанівки, 70 – з Косівки, 44 – з Старо-Донського, 29 – зі Старої Балки, 20 – з Кривописчева, 56 – з Царенка, 74 – з Соловійова, 56 – з Вельчо, 172 – з Холмогорового, 145 – з Сахарового, 103 – з Герценберга, 87 – з Маринича. Всього церква обслуговувала майже 3500 мешканців Петрівської волості Одеського повіту.

З 1904 року приходом Покровської церкви займався священник Макарій Мефодійович Угринович – студент Одеської духовної семінарії, законовчитель 3-х земських шкіл і завідуючий школою грамоти. З 1903 року обов'язки псаломщика виконував Михайло Семенович Гусаренко, теж студент Одеської духовної семінарії.

Станом на 1906 рік Покровська церква мала 120 десятин церковної землі та 1\8 десятини присадибної ділянки³⁶.

Завадівка (Петрівка)

Починаючи розповідь про село Завадівку, слід зазначити, що воно мало й іншу назву – Петрівка, тому у багатьох документах буде фігурувати саме ця назва.

³⁴ ДАОО. - Ф.37. - Оп.2а. - Спр.246. – Арк.175-175 зв.

³⁵ Справочная книга Херсонской епархии. – Одесса, 1906. – С.110-111

³⁶ Там само. – Арк.110-111

Знайомлячись з наступними документами, ми дізнаємося, що до 1833 року у Завадівці існував молитовний будинок, споруджений у 1808 році, а будівництво церкви розпочалося у 1833. За даними «Справочной книги Херсонской епархии» роком спорудження церкви вважається 1841. Освячено Петропавлівську церкву 9 листопада 1841 року.

За даними метричної книги за 1807 рік фонду 37 «Херсонська духовна констисторія» Державного архіву Одеської області, мешканці села Завадівки відвідували Покровську церкву села Ананьівки Ольвіопольського повіту:

Ведомость, учиненная за 1807 год о родившихся, браком сочетавшихся и умерших в оной Херсонского уезда Слободе помещицъей Завадовки, причисленных Ольвиопольского уезда села Ананьевки в Покровской церкви в приходе
1808-го года генваря 12-го дня
Часть первая. О родившихся³⁷

№	Число рожденья	Кто родился	Число крещенья
1	3	Месяц генварь Слободы помещицъей Завадовки у жителя подданого Матвея Ткаченко и жены его Анисьи родилась дочь, молитвенно крещена села Ананьевки священником Дамианом Антоновским и наречена притом Анною.	3
2	3	Месяц февраль Слободы помещицъей Завадовки у жителя подданого Федора Зозули и жены его Матроны родился сын, молитвенно крещеный села Ананьевки священником Дамианом Антоновским и наречен притом [Федором].	3
3	1	Месяц март Слободы помещицъей Завадовки у жителя подданого Семена [Людани] и жены его Ефросиньи родилась дочь, молитвенно крещена села Ананьевки священником Дамианом Антоновским и наречена притом Евдокиєю.	1

**Ведомость о церкви
Петропавловской Одесского уезда помещицъего селения Петровки
за 1830 год**

1. Церкви нет и не заложена, построен же Молитвенный дом 1808-го года тщанием помещика графа Заводовского.
2. Зданием каменный, покрытый камышевою крышею, ветхий, без полу и без колокольни.
3. Престол в нем один во имя святых Апостолов Петра и Павла.
4. Утварью посредствен.

³⁷ ДАОО. – Ф.37. – Оп.3. – Спр.119. – Арк.166

5. Причта положено издавна, священник один, дьячек один и поломарь один, но дьячка за умертвением не имеется.

6. Земли при сем Молитвенном доме усадебной не имеется, пашенной и сенокосной 33 десятины, план на оную хранится в Молитвенном доме, а межевой книги не имеется, сею землю пользуют священно и церковно служители.

7. Дом у священника собственный, каменный на помещичьей земле, а у причетников по недостатку нет. А живут в отведенных помещичьих домах, равно и земли для постройки оных не отведено.

8. На содержание священно-и церковно служителей не получается жалованья и никакого оклада, содержание их посредственно.

9. Зданий, принадлежащих к сей церкви, нет.

10. Расстоянием сия церковь от Дикастерии в 180, за не имением духовного правления в Одесском уезде от уездного протоиерея в 100, от местного Благодичного в 25 верстах.

11. Ближайшие к сей церкви есть селения Березовки Николаевская в 7-ми и селения Демидовки Нерукотворного Образа в 9 верстах.

12. Приписной к сей церкви нет.

13. Домовой в сем приходе церкви нет.

14. Опись церковному имуществу есть, сделана 1809 года, скреплена бывшим Ольвиопольским уездным протоиереем Кирилловским и утверждена печатью того правления.

15. Приходо-расходные книги о суммах свечной и церковной зашнуром и печатью Ольвиопольского духовного правления даны 1809 года, ведутся исправно и хранятся в целости.

16. Копии с метрических книг с 1809 года хранятся в целости.

17. Исповедные расписки с 1809 года хранятся в целости же.

18. В обыскной книге, выданной зашнуром и печатью Ольвиопольского духовного правления 1809 года и скрепленной бывшим Ольвиопольским протоиереем Кирилловским, писанных листов 5, неписанных не остается³⁸.

³⁸ ДАОО. - Ф.37. - Оп.4. - Спр.60. - Арк.159 - 159 зв.

Ведомость церковнослужителей села Петровки³⁹

Кто именно, где и чему обучался, когда и кем в какой чин произведен и к какому месту, какие проходил и проходит особенные должности, когда чин был, награжден, кого имеет в семействе	Лет от рождения	Кто, как знает чтение, пение, изучение всех во что сколько в год проповедей говорено	Кто какого поведения, а дети обучающиеся в училищах как вели себя во время отпусков в доме	Кто, кому, в каком родстве	Кто, когда, за что был судим и чем был оштрафован или не состоит ли под следствием или судом
Священник Винедикт Григориев сын Романовский, пономарский сын, в семинарии не обучался. 1814 года сентября 15 дня по резолюции покойного Митрополита Гавриила Кишиневского определен Ольвиопольского уезда в селение Ахмечет к Иоанно-Богословской церкви дьячком. 1818 года июня 27 дня тем же Преосвященным произведен в дьяконы Одесского уезда в селение Петровку к Петропавловской церкви. 1820 года марта 13-го дня рукоположен в священники оным же Преосвященным к сей же церкви. Грамоту имеет. 1827 года июня 4 дня Преосвященным Димитрием Архиепископом Кишиневским и Хотинским и кавалером за добропорядочное поведение награжден Черною Пиковою окуфеею, на что и свидетельство имеет.	42	Знает хорошо	хорошо	Комиссар Щербак	Судим и оштрафован не был
В семействе у него: Жена: Матрона Павлова дочь Дети: Авраам — обучается читать при отце Мария Домника	32 10 13 4				
Поломарь Павел Павлов сын Дунский, священнический сын, в семинарии не обучался. 1816 года февраля 8-го дня по резолюции покойного Гавриила Митрополита определен к сей церкви полomarем, открытый указ не имеет.	28	Знает посредственно		Священнику шурьяк	Судим и оштрафован не был

³⁹ ДАОО. - Ф.37. - Оп.4. - Спр.60. - Арк.161 зв.-162

В семействе у него: Жена – Марфа Яковлева дочь	28				
Дети: Димитрий	5				
Заштатные и сиротствующие Бывшего при сей церкви дьячка Ива- на Добровольского дети:					
Иоанн — слеп на оба глаза	27				
Сиклителия — отпущена в Киев в июне по болезни	16				
По сем умершего священника Павла Дунского дочь Мария живет у свя- щенника Винедикта Романовского на пропитании	17				

Ведомость прихожан Петровской церкви⁴⁰

В каких местах и какого звания прихожане	Число дворов	Число душ		В каком расстоянии от церкви и нет ли препятствий в сообщении
		мужского	женского	
В том же селении Петровке господина генерала Демидова наследников Павла и Анастасия Николаевых, сыновей Демидовых, которые тут не живут				В том же селении препятствий нет
Дворовых людей	7	28	23	
Крестьян	55 $\frac{1}{4}$	221	193	
В сельце Бернадовке помещика ротмистра Иосифа Иванова сына Чмилевича, который ту не живет				В 2-х $\frac{1}{2}$ верстах, препятствует в весеннее время от полноводия
Крестьян	24 $\frac{1}{2}$	98	86	
ИТОГО	86 $\frac{3}{4}$	347	302	

Ведомость о церкви Петропавловской Одесского уезда помещичьего селения Петровки за 1833 год

1. Церковь заложена сего 1833 года октября 2 дня тщанием гг. помещиков наследников Демидовых, построен же Молитвенный дом 1808-го года умершим графом помещиком Завадовским.

2. Зданием каменный, покрытый камышевою крышею, ветхий, без полу и без колокольни.

⁴⁰ ДАОО. - Ф.37. - Оп.4. - Спр.60. - Арк.162 зв.

3. Престол в нем один во имя святых Апостолов Петра и Павла.
4. Утварью посредствен.
5. Причта положено издавна, священник один, дьячек один и пономарь один, но пономаря нет.
6. Земли при сем Молитвенном доме нет, усадебной, пашенной и сенокосной имеется в отводе 33 десятины, план на оную хранится в оном Молитвенном доме, сею землю пользуются священно и церковно служители.
7. Дом у священника собственный, каменный на помещичьей земле, у причетников дома нет, а живут в помещичьем.
8. На содержание священно-и церковно служителей не получается жалованья и никакого оклада, содержание их посредственно.
9. Зданий, принадлежащих к сей церкви, нет.
10. Расстоянием сия церковь от Консистории в 180, за не имением в Одесском уезде духовного правления от уездного протоиерея в 100, от местного благочинного в 18 верстах.
11. Ближайшие к сей церкви есть селения Новоалександровка Николаевская в 7-ми и селения Демидовки Нерукотворного Образа церковь в 9 верстах.
12. Приписной к сей церкви нет.
13. Домовой церкви в сем приходе нет.
14. Опись церковному имуществу есть, сделана 1809 года, скреплена бывшим протоиереем Кирилловским и утверждена печатью того правления.
15. Приходо-расходные книги о суммах свечной и церковной зашнуром и печатью Ольвиопольского духовного правления даны 1809 года, ведутся исправно и хранятся в целости.
16. Копии с метрических книг с 1809 года хранятся в целости.
17. Исповедные росписи с 1809 года хранятся в целости же.
18. В обыскной книге, выданной зашнуром и печатью Одесского благочиния 1831 года и скрепленной уездным протоиереем Глобачевым, писанных листов 7, неписанных остается 78⁴¹.

**Ведомость о церкви
Петропавловской Одесского уезда помещичьего селения Петровки
за 1845 год**

1. Церковь заложена сего 1833 года октября 2 дня, окончена и освящена в 1841 году ноября 9-го дня тщанием господина помещика Рауха.
2. Зданием каменная, вместе с колокольнею.
3. Престол в ней один во имя святых Апостолов Петра и Павла.
4. Утварью достаточна.
5. Причта положено по штату: священник один, дьячек один и пономарь один.

⁴¹ ДАОО. - Ф.37. - Оп.2а. - Спр.246. - Арк.159-159 зв.

6. Земли при сей церкви усадебной нет, пахотной имеется в отводе 120 десятин, плана на оную землю еще не имеется, отведено же владельцем того имения в 1841 году, сею землю пользуются священно и церковно служители.

7. Дом у священника на помещичьей земле, каменный, построен помещиком, но не выгодный.

8. На содержание священника и церковно служителей жалованья и оклада никакого не получается, содержание их посредственно.

9. Зданий, принадлежащих к сей церкви, нет.

10. Расстоянием сия церковь от Консистории в 100, а от местного благочинного в 32 верстах.

11. Ближайшие к сей церкви есть селения Березовки Николаевская в 7-ми и селения Демидовки Нерукотворного Образа церковь в 9 верстах.

12. Приписной к сей церкви нет.

13. Домовой в сем приходе нет.

14. Опись церковному имуществу есть, сделана в 1809 году, скреплена бывшим ольвиопольским уездным протоиереем Кирилловским и утверждена печатью того правления.

15. Приходо-расходные книги о суммах свечной и церковной зашнуром и печатью Одесского благочиния даны 1834 года декабря 29 дня, выданы и скреплены одесским протоиреем Глобачевым, ведутся исправно и хранятся в целости.

16. Копии с метрических книг с 1809 года хранятся в целости.

17. Исповедные росписи с 1809 года хранятся в целости.

18. Обыскная книга, выданная зашнуром и печатью Херсонской духовной консистории, скрепленна кафедральным протоиереем П.Казанским. В ней листов писанных — 50, неписанных — 137.

Священник Венедикт Григориев сын Романовский, пономарский сын, в семинарии не обучался, 1814 года сентября 13 дня по резолюции покойного Гавриила, Митрополита Кишиневского и Хотинского и кавалера, определен Ольвиопольского уезда в селение Ахмечет к Иоанно-Богословской церкви дьячком. 1818 года июня 27 дня оным же Преосвященством произведен во дьяконы селения Петровки к Петропавловской церкви. 1820 года марта 13 дня тем же Преосвященством рукоположен во священники сей же церкви, и грамоту имеет. 1827 года июня 4-го дня Преосвященным Димитрием, Архиепископом Кишиневским и Хотинским и кавалером за добропорядочное поведение награжден черною тисовою скуфьею, а 1840 года августа 19 дня Преосвященнейшим Гавриилом, Архиепископом Херсонским и Таврическим и кавалером за украшение храма Божия и приобретение утвари, награжден набедренником, на что и свидетельство имеет.

В семействе у него: жена Матрона, Павлова дочь — 47 лет; сын Александр Рашомовский, обучается в низшем отделении Херсонских уездных училищ, на содержании отца — 14 лет.

Дьячок Кондрат Алексеев сын Яворский, дьяковский сын, обучался в уездном духовном училище, а по исключении из оногo, по прошению его, определен Его Высокопреосвященством Гавриилом, Архиепископом Херсонским и Таврическим и кавалером 1840 года августа 1 дня для исправления дьячковой должности к сей

церкви; указом 1841 года епархиальным начальником утвержден настоящим дьячком к сей же церкви, на что и открытый указ имеет. Женат. Жена его Ирина Васильева дочь – 19 лет.

Заштатные

При сей церкви умерших дьячка Ивана Добровольского сын Иван Добровольский, слепой на оба глаза – 45 лет. Жена его вторая Анна, Дмитриева дочь – 38 лет⁴².

У 1879 році серед мешканців Завадівки з'явилися прибічники штундизму. Штундизм – християнський рух протестантського напрямку, отримав розповсюдження на Україні у 19 сторіччі серед німецьких колоністів та українців – мешканців південноросійських губерній.

Початком розповсюдження штундизму серед корінного населення України вважається 1859 рік, коли мешканець села Основи Одеського повіту селянин Федір Онищенко став першим активним проповідником даного вчення серед українців.

Так, у зверненні до Херсонської духовної консисторії від 28 травня 1879 року, повітовий урядник [Гельянин] повідомляє: «Крестьяне м. Завадовки (она же Петровка) 3 стана вверенного мне уезда Терентий [Шамобад], Сидор Нестеров, Иван Ковальчук, Касьян Синяков, Михаил Галат, Аким Чехлатий и Аким Синяков из православия совратились в секту штундистов. Об этом на основании 1005 ст. уст. угол. судопр. имею честь уведомить Духовную Консисторию на законных распоряжениях»⁴³. На що 20 червня отримав відповідь члена Херсонської духовної консисторії священника Л. [Кирпи]: «Херсонская духовная консистория... вследствие отношения Вашего от 28 минувшего мая за №2246, имеет честь уведомить Вас, Милостивый Государь, что вместе с сим предписано благочинному священнику Онисиму Карабиновичу предложить священнику местечка Завадовки (оно же Петровка) сделать увещание поименованным в означенном отношении Вашем крестьянам к обращению в православие, из которого они совратились в штундистскую ересь, и покорнейше просить сообщить Консистории сведения, не оказывают ли эти крестьяне вредного влияния к совращению православных в штундизм и не бывает ли у них публичных собраний, выражающих оказательство раскола и нет ли у них молельни»⁴⁴.

18 липня 1879 року пристав Ананьївського повіту за дорученням Ананьївського повітового поліційного управління виїхав до Завадівки для проведення розслідування даного питання, про що склав відповідний протокол, у якому зазначив: «... Оказалось, что до 1872 года в м.Завадовке было два лица, принадлежащих к секте штунда, а именно крестьяне Иван Коваленко и Федор Бондаренко, а до сего времени образовалось уже совратившихся из православия в штундисты 8 семейств, следовательно секта эта развивается постепенно и эти семейства, очевидно, оказывают вредное влияние к совращению православных в штундизм. Публичных же собраний

⁴² ДАОО. - Ф.37. - Оп.2а. - Спр.325. - Арк.49-57 зв.

⁴³ ДАОО. - Ф.37. - Оп.1. - Спр.2957а. - Арк.1

⁴⁴ Там само. - Арк.3-3 зв.

у них не бывает, так равно и особой молельни нет, а они обыкновенно в свободное от занятий время слбираются в один из домов своих товарищей и там занимаются чтением Святого писания и толкованием его. Главным путеводителем сей секты в м.Завадовке оказывается крестьянин Иван Коваленко...»⁴⁵

*Священник Петропавлівської церкви Єфрем Долганов у своєму зверненні до благочинного Онисима Карабиновича від 22 січня 1880 року доповів: «...14 числа сего января выше упомянутые крестьяне были призваны в церковь для увещевания и пред Св. Евангелием и честным крестом обращены в православие крестьяне: Касион Синяков, Михаил Галат и Аким Чехлатый; а Иван Ковальчук по болезни своей не мог явиться в церковь; а Терентий Шамобад, Аким Синяков и Исидор Нестеров по упорству своему остались штундистами. Они оказывают вредное влияние к со-
вращению православных в штундизм более молодых людей; публичных собраний, выражающих оказательства раскола, нет; молельни нет; вследствие строгого надзора местного волостного старшины Артемия Галата, который не допускает собраний никаких...»⁴⁶*

30 квітня 1880 року благочинний проторієрей Онисим Карабинович у своєму рапорті до Херсонської духовної консисторії повідомив: «Во исполнении Указа Духовной Консистории от 20 июня 1879 года за №4344 относительно штундистов местечка Петровки, — имею честь представить уведомление приходского священника м. Петровки, что многие из штундистов обратились в православие, а трое из них упорно держатся ереси. Мною между прочим предложено было петровскому священнику, чтобы он неослабно действовал к вразумлению сих последних, но результата пока не получил»⁴⁷.

У справі про штундизм також підшито підписку, яку давали колишні штундисти, повернувшись до православ'я:

Подписка

1880 года января 14 дня я, нижеподписавшийся крестьянин-собственник м. Завадовки (Петровки) Михаил Галат, даю сию подписку своему сельскому старосте Якову Григориеву Осипенко в том, что я, признавая свою христианскую веру, что она для нас есть полезною и никак от оной отказаться не могу, потому что [накликаю] за то на себя Тяжкий Грех, и от сего времени вредных сект штундистов не признаю и признавать не буду, в чем собственноручно подписываюсь.

Подпись Михаил Галат⁴⁸

Формулярный список Херсонской епархии Ананьевского уезда села Петровки Петро-Павловской церкви за 1885 год

1. Церковь постройкою начата владельцем генералом Демидовым 1833 г. октября 2 дня, а окончена статским советником Раухом в 1841 году. Ноября 9 дня по-

⁴⁵ ДАОО. - Ф.37. - Оп.1. - Спр.2957а. - Арк.5-5 зв.

⁴⁶ Там само. - Арк.7-7 зв.

⁴⁷ Там само. - Арк.6-6 зв.

⁴⁸ Там само. - Арк.10

свещена. 1875 года иконостас вновь выкрашен и позолочен; церковь с колокольною побелены, кресты железные на церкви и колокольнях покрашены зеленою краскою на церковную сумму более 1000 руб.

2. Церковь каменная, прочная, не требует никакого исправления, с такою же колокольною.

3. Престол в ней один, во имя св. Апостолов Петра и Павла. Св.[Антиминс], выданный в 1855 году, находится в целости, содержится в чистоте, не подвергается никакой порче и не потемнел.

4. Утварью и богослужебными книгами, а также нотными необходимыми книгами снабжена достаточно.

5. Причта по штату положено, священник 1 и псаломщик 1.

6. Земли при сей церкви пахотной и сенокосной 90 десятин.

7. Дома для священника и вновь построенный для псаломщика есть церковные.

8. На содержание причта асигнуется от казны священнику 141 р. 12 к., псаломщику 47 р., [просфорил] получает от церкви 24 р. в год.

9. Зданий, принадлежащих к сей церкви, нет.

10. Расстоянием сия церковь от местного благочинного в 25-ти, а от Консисории — в 90 верстах.

11. Ближайшие к сей церкви: Николаевская в селе Березовке в 7-ми, Нерукотвореного образа в 9-ти верстах селения Демидовой. Препятствий нет.

12. Приписной к сей церкви нет.

13. Домовой церкви в приходе нет.

14. Опись церковному имуществу выдана в 1869 году, все имущество в нее вписано; дополнительной описи нет.

15. Приходо-расходные книги выданы из Консисории в 1883 году.

16. Копии из метрических книг с 1809 года хранятся в целости.

17. Исповедные росписи с 1809 года хранятся в целости.

18. Обыскная книга выдана из Консисории сего 1885 года. Писанных листов 53, неписанных 48.

19. Библиотеки при церкви нет.

20. Приходское кладбище занимает удобное место, по пространству достаточно, огорожено каменною стеною, сторожа нет.

21. Школа есть, выстроена и содержится на средства земской управы общества прихожан и супруги землевладельца Рауха, учащиеся в оной: мальчиков — 42, девочек — 2. Закон Божий преподает местный священник, учитель от земства. Школа открыта 1868 года.

22. В приходе церковное попечительство есть.

23. Землевладелец генерал Раух лютеранского вероисповедания, находится на службе в г. Новгороде.

Священник Ефрем Павлович Долганов сын псаломщика; по увольнению его из Елисаветградского духовного уездного училища высшего отделения, по несостоятельности родителей 1840 года января 15 дня определен на должность псаломщика 10-го кавалерийского округа Новороссийского военного поселе-

ния селения Новой Одессы к Георгиевской церкви. 1841 года августа 24 дня его Высокопреосвященством Гавриилом, Архиепископом Херсонским и Таврическим и Кавалером посвящен в стихарь; 1841 года сентября 30 дня именным указом Херсонской Духовной консистории за №70005 переведен в г. Вознесенск к Вознесенскому собору на вакансию псаломщика; 1851 года ноября 21 дня его Высокопреосвященством Иннокентием, Архиепископом Херсонским и Одесским и Кавалером рукоположен в дьяконы к Вознесенскому собору; 1855 года октября 19 дня по прошению его указом Херсонской Духовной консистории за №7579 переведен на дьяконскую вакансию в село Новую Одессу к Георгиевской церкви; 1856 года декабря 8 дня его Высокопреосвященством Иннокентием, Архиепископом Херсонским и Одесским и Кавалером за хорошее поведение объявлена благодарность; 1865 года сентября 5 дня вследствие резолюции его Высокопреосвященства Димитрия, Архиепископа Херсонского и Одесского и Кавалера, последовавшей на прошение прихожан его Преосвященством Сафонию, Епископом Новомиргородским, викарием Херсонской епархии рукоположен в священники г. Херсона к Единоверческой Рождества Пресвятой Богородицы церкви; 1867 года ноября 25 дня по прошению его Высокопреосвященством Димитрием, Архиепископом Херсонским и Одесским и Кавалером переведен в с. Илью к Ильинской церкви; 1869 года ноября 25 дня по прошению прихожан его Высокопреосвященством Димитрием, Архиепископом Херсонским и Одесским и Кавалером переведен в с. Малаешты к Николаевской церкви с наблюдением двух приписных церквей – Ильинской и Успенской Окнянской Ананьевского уезда. В упомянутых церквях с 1869 года по 1876 год совершал Богослужение, соблюдая очередь; 1874 г. ноября 22 дня по определению Херсонской Духовной консистории, резолюцией его Высокопреосвященства Леонтия, Архиепископа Херсонского и Одесского и Кавалера переведен за примерное поведение и неусыпную пасторскую деятельность по приходу, награжден набедренником; 1875 года в ноябре избран окружным духовенством и утвержден епархиальным начальством членом Благочиннического совета Дубоссарского округа Тираспольского уезда; 1876 года марта 8 дня по прошению его Высокопреосвященством Леонтием, Архиепископом Херсонским и Одесским и Кавалером, указом Херсонской Духовной консистории за №7083 переведен в с. Окны к Успенской церкви Ананьевского уезда и назначен преподавателем Закона Божьего в народных училищах. По ветхости же церкви в Окнах приход закрыт; 1879 года августа 3 дня его Высокопреосвященством Платоном, Архиепископом Херсонским и Одесским и Кавалером переведен к настоящему месту; 1883 г. марта 19 дня указом Херсонской Духовной консистории за №2256 утвержден духовником Мостовского округа Ананьевского уезда, и того же 1883 г. мая 13 дня указом Херсонской Духовной консистории за №3519 утвержден в звании кандидата Благочиннического совета Мостовского округа; 1884 г. марта 15 дня за отличную его службу и усердное исполнение возложенных на него обязанностей он Святейшим Правительствующим Синодом награжден [скуфьею] фиалетового бархата. На чины, грамоты и на награды свидетельства имеет.

В семействе у него жена Варвара Исидоровна – 51 год. Дети их: Николай – 30 лет, Георгий – 27 лет, Ефрем – 12 лет, София – 16 лет.

Состоящий на вакансии псаломщика дьякон Косьма Иванович [Кирпа] из государственных крестьян села Терновки Тираспольского уезда, не обучался никогда; 1861 года марта 11 дня принят в духовное звание и определен к Крестовой церкви Херсонского Архиерейского дома; 1863 года декабря 21 дня его Высокопреосвященством Димитрием, Архиепископом Херсонским и Одесским и Кавалером, рукоположен в дьяконы в с.Тею к Св. Параскевской церкви сверхштатным; 1864 года резолюциею того же Высокопреосвященного переведен в с.Слободзею к Архангело-Михайловской церкви; 1880 года декабря 8 дня указом Херсонской Духовной консистории за №10026 переведен к Ново-Павловскому приходу; 1880 года декабря 19 дня указом той же консистории переведен к настоящему месту. На чин грамоту имеет.

В семействе у него жена София Дмитриевна – 42 года, дети их: Николай – 4 года, Евдокия – 12 лет, Мария – 10 лет, Татьяна – 7 лет.

Церковный староста ученый управитель Самсон Андреевич Берлицкий поступил в должность в январе 1883 года⁴⁹.

З 1899 року священиком Петро-Павлівської церкви був Петро Андріанович Чернявський, який закінчив Одеську духовну семінарію. З 1902 року церква мала посаду псаломщика, її обіймав Дмитро Георгійович Попович, який закінчив Кишинівське духовне училище.

Крім завадівчан, церкву відвідували мешканці села Бернадівка (Чижеве) Тираспольського повіту, у кількості 456 осіб⁵⁰.

Ряснопіль (Гижицьке)

Знайдені в Державному архіві Одеської області документи, що стосуються села Ряснопіль, відтворюють цікаву історію створення Петропавлівської церкви. На жаль, кожен документ має свої відомості щодо року побудови церкви та її назви: у деяких документах рік заснування церкви зазначається як 1808, у інших – як 1856, у других є свідчення, що 1 січня 1808 року священик Петропавлівської церкви вже реєстрував народження, шлюби та смерті. Це свідчить про те, що, мабуть, побудовано церкву було все ж раніше 1808 року і споруду перебудовували кілька разів.

Такі ж розбіжності зустрічаються і стосовно назви церкви, яку у деяких документах названо молитовним будинком, у той час як іншими документами зазначено у той самий проміжок часу слово «церква».

Далі ми маємо можливість познайомитися зі змістом документів дореволюційного періоду, які відкривають нам історію створення Петропавлівської церкви села Ряснополя Херсонського повіту (з 1825 року село Ряснопіль перейшло до Одеського повіту).

⁴⁹ ДАОО. - Ф.37. - Оп.2а. - Спр.609. - Арк.18-21 зв.

⁵⁰ Справочная книга Херсонской епархии. – Одесса, 1906. – С.600

**Ведомость о церкви
Петропавловской Одесского уезда помещичьего селения Ряснополя
за 1830 год**

1. Построена 1808 года тщанием умершего помещика генерал-майора Игнатия Гижицкого.
2. Здание каменное с таковою же колокольнею, ветхое.
3. Престолов в ней один во имя Святых Апостолов Петра и Павла. Холодная.
4. Утварью достаточна.
5. Причта положено издавна, священник один, дьячек один и поломарь один, но поломаря нет.
6. Земли при сей церкви усадебной, пашенной и сенокосной нет, а занимается причт с крестьянами совокупно на господской земле.
7. Дома у священно- и церковнослужителей от помещика каменные с собственною пристройкою.
8. На содержание священно- и церковнослужителей жалованья не получается и никакого оклада, содержание их посредственно.
9. Зданий, принадлежащих сей церкви, нет.
10. Расстоянием сия церковь от Дикастерии в 240, за неимением в Одесском уезде духовного правления от правящего протоиерея в 80, от местного Благодичного в 20 верстах.
11. Ближайшие к сей церкви есть: селения Ташина Андрианоташиевская в 20 и Новопокровского Покровская в 15 верстах.
12. Приписной к сей церкви нет.
13. Домовой в сем приходе церкви нет.
14. Опись церковному имуществу есть, сделана 1829 года, скреплена Одесским правящим протоиереем Глобачевым, утверждена печатью Одесского Благодичиния.
15. Приходо-расходные книги о суммах свечной и церковной зашнуром и печатью Херсонского духовного правления даны 1808 года, ведутся исправно и хранятся в целости.
16. Копии с метрических книг с 1808 года хранятся в целости.
17. Исповедные росписи за 1808, 1810, 1811, 1813, 1814, 1817, 1818, 1819, 1820, 1821, 1822, 1823, 1824, 1825, 1826, 1827, 1828, 1829 и 1830 годы хранятся в целости же.
18. В обыскной книге, выданной зашнуром и печатью Одесского Благодичиния 1829 года и скрепленной Одесским протоиереем Глобачевым, писанных листов -, не писанные остаются⁵¹.

⁵¹ ДАОО. - Ф.37. - Оп.4. - Спр.60. - Арк.187-187 зв.

Ведомость церковнослужителей села Рыснополя⁵²

Кто именно, где и чему обучался, когда и кем в какой чин произведен и к какому месту, какие проходил и проходит особенные должности, когда чин был, награжден, кого имеет в семействе	Лет от рождения	Кто, как знает чтение, пение, наизусть изученных, кто сколько в год проповедей говорил	Кто какого поведения, а, дети обучающиеся в училищах, как вели себя во время отпусков в доме	Кто, кому, в каком родстве	Кто, когда, за что был судим и чем был оштрафован или не состоит ли под следствием или судом
Священник Иосиф Федоров сын Латинко мещанский сын – 1814 года марта 12 дня принят в духовное звание покойным Экзархом Гавриилом Митрополитом Кишиневским и Хотинским и тогда же посвящен в стихарь с определением к Одесской Соборной Преображенской церкви пономарем. 1822 года декабря 2-го дня Его Высокопреосвященством Димитрием архиепископом Кишиневским и Хотинским и кавалером произведен к сей церкви в диаконы. 1828 года апреля 21 дня тем же Преосвященнейшим и к той же церкви рукоположен во священники, грамоту имеет.	32	Знает хорошо	Хорошо	Ни с кем не состоит в родстве	Судим и оштрафован не был. В запрещении священнослужителя по причине открывшейся о нем падучей болезни.
В семействе у него: Жена – Анастасия Захарьева дочь Дети: Димитрий Александра Дария	22 4 6 2				
Дьячек Алексей Григорьев сын Левченко, священнический сын. 1809 года посвящен в статус Преосвященным Феоктистом Курским и Белогородским и переведен Херсонской губернии в помещицы селения Ташину к Андрианоташиевской церкви пономарем. 1821 года сентября 21 дня переведен Его Высокопреосвященством Димитрием Архиепископом Кишиневским и Хотинским и кавалером к настоящей церкви дьячком, открытый указ имеет.	34	Владеет посредственно	Не угодно	Ни с кем не состоит в родстве	Судим и оштрафован не был

⁵² ДАОО. - Ф.37. - Оп.4. - Спр.60. - Арк.188 зв.-189 зв.

В семействе у него: Жена – Фекла Лаврентиева дочь	29				
Дети: Марфа	9				
Мария	5				
Елисавета	2				
Заштатные и сиротствующие: Бывшего в сем причте священника Афанасия Волохова вдова Ефросиния Александрова дочь. Все семействе ее:	34				
В семействе ее: Дети: Григорий — обучается при матери чи- тать	10				
Иоанн	9				
Василий	7				
Александра	12				
Ирина	4				

Ведомость прихожан Ряснопольской церкви⁵³

В каких местах и какого звания прихожане	Число дворов	Число душ		В каком расстоянии от церкви и нет ли препятствий в сообщении
		мужского	женского	
В том же селении Ряснополя живет помещик штабс-капитан Александр Игнатьев сын Гласицкий	1	4	36	В 4-х верстах препятствий нет
Крестьян	48 $\frac{1}{4}$	193	187	
В сельце Игнатьевке живет помещик статский советник Алексей Иванов сын Свечин	$\frac{1}{4}$	1	5	В 6-ти верстах препятствий нет
Крестьян	44 $\frac{3}{4}$	179	159	
В сельце Основе живет помещик наследников Пашковых Пашков	$\frac{1}{2}$	2	3	В 3-х верстах препятствий нет
Крестьян	12 $\frac{1}{4}$	49	47	
В сельце Георгиевке живет помещик поручик Михайло Алексеев сын Харитонов	$\frac{1}{4}$	1		В 6-ти верстах препятствий нет
Крестьян	5	20	9	

⁵³ ДАОО. - Ф.37. - Оп.4. - Спр.60. - Арк.190 зв.

В сельце Ивановке живет помещик поручик Димитрий Иванов сын Бранкевич	$\frac{1}{4}$	1	1	В 15-ти верстах препятствий нет
Крестьян	$10 \frac{1}{4}$	41	20	
В сельце Дворянском избенка одесских мещан	10	40	34	
ИТОГО	$132 \frac{3}{4}$	531	468	

**Ведомость о церкви
Петропавловской Одесского уезда помещичьего селения Ряснополя
за 1833 год**

1. Построена 1808 года тщанием умершего помещика генерал-майора Игнатия Гижицкого.
2. Зданием каменная, нарушена к падению.
3. Престолов в ней один во имя Святых Апостолов Петра и Павла. Холодная.
4. Утварью достаточна.
5. Причта положено издавна, священник один, дьячек один и пономарь один, но пономаря нет.
6. Земли при сей церкви усадебной, пашенной и сенокосной нет, а занимается причт с крестьянами совокупно на господской земле беспрепятственно.
7. Дома у священно- и церковнослужителей каменные, ветхие, с собственной пристройкою.
8. На содержание священно- и церковнослужителей жалованья не получается и никакого оклада, содержание их скудно.
9. Зданий, принадлежащих сей церкви, нет.
10. Расстоянием сия церковь от Консистории в 240, по неимению в Одесском уезде духовного правления от правящего протоиерея в 80, от местного Благодичного в 20 верстах.
11. Ближайшие к сей церкви есть: селения Ташиной Андрианонаталиевская в 20 и Новопокровского Покровская в 15 верстах.
12. Приписной к сей церкви нет.
13. Домовой церкви в сем приходе нет.
14. Опись церковному имуществу есть, сделана 1829 года, скреплена Одесским правящим протоиереем Глобачевым, утверждена печатью Одесского Благодичия.
15. Приходо-расходные книги о суммах свечной и церковной зашнуром и печатью Херсонского духовного правления даны 1808 года, ведутся исправно и хранятся в целости.
16. Копии с метрических книг с 1808 по 1833 год хранятся в целости же.
17. Исповедные росписи с 1808 по 1833 годы хранятся в целости.
18. В обыскной книге, выданной зашнуром и печатью Одесского Благодичия 1829 года и скрепленной Одесским правящим протоиереем Глобачевым, писанных листов — 7, не писанных остается 146⁵⁴.

⁵⁴ ДАОО. - Ф.37. - Оп.2а. - Спр.246. - Арк.184-184 зв.

Але, не дивлячись на те, що у поданих вище документах рік побудування церкви у селі Ряснопіль зазначається як 1808, в «Справочной книге Херсонской епархии» за 1906 рік читаємо: «С. Раснополь (Гижицкое тоже), той же волости (Ряснопільської, авт.), 2 ст. Церковь каменная, построена в 1856 году помещиком Иоанном Александровым Гижицким; однопрестольная – во имя апостолов Петра и Павла»⁵⁵. Такі розбіжності можуть пояснюватися тим, що стару будівлю церкви могли розібрати і у 1856 році на тому ж самому місці спорудити нову. А священнослужитель, який працював на момент подання відомостей для довідника, міг залишити поза увагою, що церква існувала і раніше теж.

Про те, що Петропавлівська церква села Ряснопіль існувала набагато раніше, ніж зазначено у довіднику за 1906 рік, свідчить справа 16, опису 4, фонду 37 «Херсонська духовна консисторія» за 1808 рік, де подано метричні записи за 1808 рік Петропавлівської церкви⁵⁶:

Книга метрическая после Указа Святейшего Правительствующего Синода 1802 года шестого дня состоявшегося... экземпляры в церкви разосланы... Херсонского уезда помещичьего селения Раснополя в церковь Петропавловскую, для записки в течении сего года в приходе оной церкви родившихся младенцев, молитвенно крещенных, венчания браков и умирающих обоего пола... генваря 1 дня 1808 года...

Часть первая. О родившихся

№	Число рождения	Кто родился	Число крещения
1	4	Месяц У раснопольского жителя Лазаря [Мехка] от жены его Анастасии родился сын Кирил, которого молитовал и крестил священник Михаил Стефаненко.	4
2	26	У раснопольского жителя Игната Матюшенка от жены его Ульяны родилась дочь Евдокия, которую молитовал и крестил священник Михаил Стефаненко.	26

Про існування церкви станом на 1813 рік свідчить наступний документ⁵⁷:

⁵⁵ Справочная книга Херсонской епархии. – Одесса, 1906. – С.92

⁵⁶ ДАОО. - Ф.37. - Оп.4. - Спр.16. - Арк.190

⁵⁷ ДАОО. – Ф.37. – Оп.2а. – Спр.81. – Арк.11-12

Ведомость за 1813 год помещичьего села Рыснополя

Херсонско-го уезда села Рыснополя церковь Петропавловская...	Каких кто лет	Кто из какого рода, когла произведен и определен и где раньше был	Женат, вдов или холост	Сколько при церкви дворов и в них обоого пола будет	Сколько пашенной земли, и сенных покосов	В приходе сей церкви нет ли раскольников...	Кто приходе
При оной церкви: Священник Семен Каменский. У него дети: Емельян Ерофей	43 14 8	Сын священнический, произведен в стихарь в 1803 году Архиепископом Афанасием Ольвиопольского уезда в село Ананьевку в Покровскую церковь... В 1805 году воспроизведен... Тираспольского уезда село Покровку Покровскую церковь. В 1807 году произведен Архиепископом... Херсонского уезда в с.Рыснополь в Петропавловскую церковь...	Женат	Дворов – 63, мужского пола – 353 и женского- 286. Обоого пола 539 душ	Пашенной земли – 30 десятин, истинных покосов-3 десятины	Не имеется	Помещичьи поселения
Стихарный дьячок Иван Любков. У него сын Иоанн	33 3	Сын не священнический, произведен в стихарь... в 1810 году в село Рыснополь в Петропавловскую церковь.	Вдов				

У формулярному списку за 1848 рік Рыснопіль вже названо містечком:

**Ведомость о церкви
Петропавловской Одесского уезда помещичьего местечка Рыснополя
за 1848 год**

1. Построена 1808 года тщанием умершего помещика генерал-майора Игнатия Гижицкого.
2. Зданием каменная, с таковою колокольнею, поправлена в нарушении 1838 года на счет церковной суммы, кришею непрочна.
3. Престол в ней один во имя Святых Апостолов Петра и Павла. Холодная.
4. Утварью достаточная.
5. Причта положено: священник один, дьякон, дьячек и пономарь ныне все имеются.

6. Земли при сей церкви усадебной нет, и пашенной и сенокосной в отводе не имеется, а означена помещиком, но неудобная.

7. Дома у священника, дьякона, дьячка и пономаря от помещика, на помещицкой земле, каменные, а постройки и пристройки собственные священно церковнослужителей.

8. На содержание священноцерковнослужителей жалованья по Высочайше утвержденным штатам определено сто девяносто три рубля серебром в год. Церковь сия причислена к 4-му классу.

9. Зданий, принадлежащих сей церкви, никаких нет.

10. Расстоянием сия церковь от Херсонской Духовной Консистории, состоящей в городе Одессе, в 91-ну версту, от местного благочинного в 30 верстах отстоит.

11. Ближайшие к сей церкви есть: села Ташиной Андрианонаталиевская в 20-ти верстах, а села Новопокровского Покровская в 15 верстах.

12. Приписной к сей церкви нет.

13. Домовой церкви в сем приходе нет.

14. Опись церковному имуществу есть, сделана 1829 года, скреплена Одесским правящим протоиереем Глобачевым, и утверждена печатью Одесского Благочиния, и в оную все новоприобретенные вещи вписываются аккуратно.

15. Приходо-расходные книги о суммах свечной и церковной зашнуром и печатью, приходная местным благочинным Захарием Бычковским дана 1840 года, а расходная Херсонского духовного правления 1808 года, ведутся исправно и хранятся в целости.

16. Копии с метрических книг с 1808 по 1848 год хранятся в целости.

17. Исповедные ведомости с 1808 по 1848 годы хранятся в целости.

18. В обыскной книге, выданной зашнуром и печатью Херсонской Духовной Консистории 1839 года августа 25 дня. Писанных листов — 106, а неписанных остается 82 листа.

Священник Емельян Степанов Задерацкий, крестьянский сын, 1807 года апреля 7-го дня, принят в духовное звание покойным Архиепископом Платоном Екатеринославским, и того же года посвящен в стихарь Ольвиопольского уезда, казенного селения Терновки к Николаевской церкви дьячком. 1815 года по прошению его переведен в Кишиневскую епархию, и определен города Одессы к Соборной Преображенской церкви дьячком. 1817 года августа 18 дня посвящен Одесского уезда помещицкого селения Ташиной к Андрианонаталиевской церкви в священники Димитрием Архиепископом Кишиневским. Грамоту имеет 1823 года за усердие и благоуукрашение храма, награжден черною плисовою скуфию; оным же преосвященным 1826 года за увещание взбунтовавшихся села Ташиной крестьян, награжден тем же преосвященным набедренником, на что и документ имеет. 1836 года января 27 дня указом Кишиневской Духовной консистории определен к настоящему месту. Семействе у него: жена Елисавета Александрова — 32 года.

Дьякон Афанасий Федоров Иванов, священнический сын, обучался в Херсонской Духовной семинарии по класу философии. 1843 года июля 15-го дня уволен из оной; того же года октября 11-го дня принят в Херсонскую Духовную консисторию в

число канцелярских писцов, а 1845 года апреля 8 дня посвящен к настоящей церкви в дьяконы бывшим Гавриилом Архиепископом Херсонским и Таврическим. Грамоту имеет. В семействе у него: жена Стефанида Георгиева дочь – 23 года, дети: Федор – 3 года, Анастасия – 1 год.

Дьячок Михаил Павлов Стоянов, священнический сын, 1838 года по резолюции Его Высокопреосвященства Гавриила, бывшего Архиепископа Херсонского и Таврического, указом Херсонской Духовной Консistorии определен Одесского уезда болгарской колонии Кубанки к Святотроицкой церкви дьячком. 1843 года августа 31 дня предписанием Одесского уезда 3-й части благочинного священника Захария Бычковского прикомандирован к сей церкви. 1845-го года февраля 2-го дня посвящен в стихарь тем же Преосвященным Гавриилом, бывшим Архиепископом Херсонским и Таврическим к сей церкви дьячком и грамоту имеет. В семействе у него: жена Домникия Иванова дочь – 28 лет; дети: Павел – учится читать и писать у отца, 8 лет, Иоанн – 6 лет, Петр – 2 года.

Пономарь Петр Захариев Абламский, священнический сын, 1838 года сентября 2-го дня определен Преосвященным Гавриилом, бывшим Архиепископом Херсонским и Таврическим к настоящей церкви пономарем. Открытый указ имеет⁵⁸.

В тому ж таки 1848 році поміщик села Ряснопіль, відставний штабс-капітан Олександр Гнатович Гижницький віршив побудувати в своєму селі нову церкву, у зв'язку з чим звернувся до Високопреосвященого Гавріїла, архієпископа Херсонського і Таврійського: «В имени своем – местечке Ряснополь, вместо существующей ныне, желаю я соорудить новую каменную церковь...»⁵⁹. На своє прохання отримав відповідь, що повинен спочатку повернути церковнослужителям ту землю, на якій побудована стара церква, а на нову віддати свою.

Гижницьким було складено ще одне подання, у якому він попросив видати йому книгу для збирання коштів на нову церкву: «...Вместе с тем выдать книгу для сбора добротных подаяний в пособие для успешнейшей постройки церкви. Между тем исхлопотал у Строительной Комиссии план предположенной церкви, который прислан уже в Консistorию, в надежде, что Епархиальное начальство обрадует меня поспешным разрешением просимой мною постройки церкви. Покорнейше прошу предварительно утвердить меня попечителем постройки оной при посредстве местного священника и благочинного. Собранные с выше означенною книгою деньги дозволят мне употреблять заблаговременно на необходимые материалы...»⁶⁰. На що 26 квітня 1849 року отримав стверджувальну відповідь і книгу для збирання коштів під №4632 за наказом місцевого благочинного священника Василя Середи.

Дозвіл на будівництво церкви було отримано 10 червня 1849 року: «Указом оной Консistorии от 10 июня №6003, согласно резолюции Его Высокопреосвященства, разрешена в Ряснополе постройка новой церкви...»⁶¹. Але благочинний свяще-

⁵⁸ ДАОО. – Ф.37. – Оп.2а. – Спр.505. – Арк.69-71 зв.

⁵⁹ ДАОО. – Ф.37. – Оп.1. – Спр.1471. – Арк.1

⁶⁰ Там само. – Арк.6-6 зв.

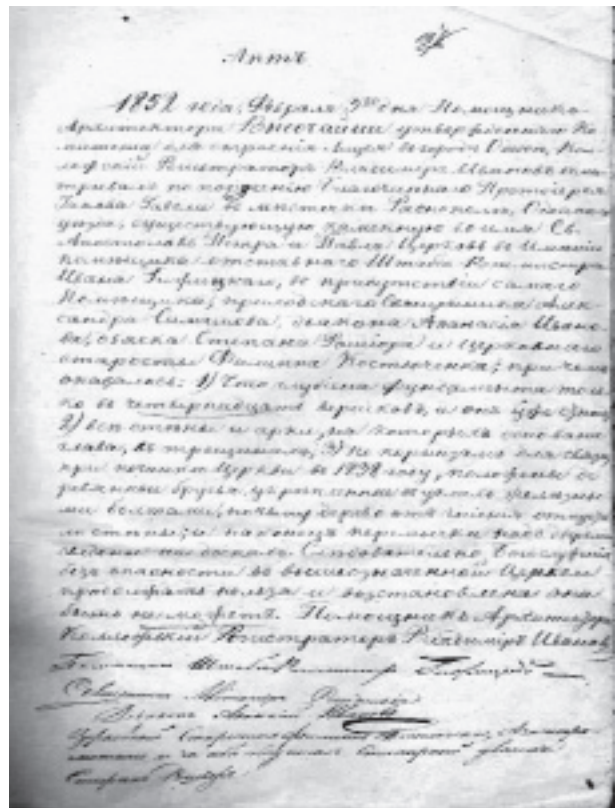
⁶¹ Там само. – Арк.12

ник доповів вищому керівництву, що будівництво церкви не розпочато і залишено до наступної весни⁶².

Та у лютому 1851 року благочинним протоіреєм Яковом Гавелі було надіслано доповідь Архієпископу Херсонському і Таврійському Інокентію, у якій він повідомляв про смерть поміщика Гижицького: «...Означенный помещик стекшего 1850 года в июне месяце скончался, не начав постройки. По смерти его остались наследники, из коих один только сын его Иван Александрович Гижицкий живет в имении Ряснополь, прочие же находятся в разных местах на службе. К этому наследнику Ивану Александровичу Гижицкому я неоднократно обращался через местного священника с предложением приступить к сооружению новой церкви, но он не изъявил на это своего желанья, а просил учинить распоряжение о починке старой церкви на счет собранных на сооружение новой церкви денег – 1148 рублей серебром, которые хранятся в банке. Как же старая церковь по совершенной ветхости своей не может быть поддержана починкою, то я снова обращаюсь к упомянутому наследнику селения Ряснополя с тем же предложением, но он опять отозвался, что он не в состоянии соорудить новую церковь, потому что по предложенному разделу назначается ему небольшая часть имения.

Донося о сем на Архипастырское Вашего Высокопреосвященства благорассмотрение, смиреннейше присовокупить осмеливаюсь, что старая церковь м.Ряснополя близка к разрушению так, что в ней опасно продолжать Богослужение»⁶³. На що було отримано резолюцію архієпископа: «Пригласить архитектора и отправить для освидетельствования сей церкви, можно ли без опасности на некоторое время продолжить в ней Богослужение, и может ли быть она исправлена и каким образом...»⁶⁴. Резолюцію було виконано, і помічником архітектора колежським регистратором Володимиром Івановим складено акт, у якому зазначено, що церква непридатна до богослужінь. Керівництвом вирішено церкву закрити і майно передати на зберігання до Новопокровської церкви, що і було виконано 22 листопада 1854 року⁶⁵.

Акт про перевірку Ряснопільської церкви, 1852 р.

62 ДАОО. – Ф.37. – Оп.1. – Спр.1471. – Арк.13

63 Там само. – Арк.24-25

64 Там само. – Арк.26 зв.

65 Там само. – Арк.37

У лютому 1855 року поміщик Гижицький звернувся до архієпископа з проханням дозволити йому замість церкви побудувати молитовний будинок за планом, складеним для будівництва такого будинку у Березівці, на що 16 березня отримав стверджувальну відповідь⁶⁶.

Але вже у квітні благочинний священник Андрій Логиновський доповідає Херсонській духовній консисторії про початок будівництва кам'яної церкви, яку закладено 26 квітня: «Долгом считаю донести Консистории, что в силу указа оной за №2007, заложена мною, по одобренному Архипастирем плану, церковь Св.Петра и Павла в местечке Ряснополь, 26 числа сего апреля и работы оной начались...»⁶⁷. А 12 травня поміщик Гижицький звернувся до архієпископа з проханням зняти з банківського рахунку гроші для будівництва нової церкви, пообіцявши, що через півтора місяця буде закінчено кам'яну кладку⁶⁸. У червні було створено комісію, відповідальну за будівництво церкви, до складу якої увійшли: сам поміщик Іван Олександрович Гижицький, його брат ротмістр Олексій Свечін, місцевий священник Йосиф Койка і церковний староста Федір Оробцев⁶⁹. У серпні поміщик Гижицький доповів архієпископу про закінчення будівництва кам'яної кладки і про своє бажання у жовтні збудувати дах, щоб зберегти будівництво від осінніх дощів: «... Каменная работа приходит к окончанию. Желая в октябре месяце поставить крышу и тем отвести невыгодное днйствие сырости на все строение, я приторговал весь и прочий необходимый на это материал...». Але перед будівництвом даху архітектор мав затверджувати будівництво споруди, дозвіл на що просив Гижицький у своєму зверненні, отримавши стверджувальну відповідь⁷⁰. У вересні архітектор Херсонської єпархії доповів архієпископу, що будівлю Ряснопольської церкви оглянув і виявив, що збудована вона з хорошого каменю, якісно і перепон для столярних робіт немає: «...Означенная каменная работа произведена из доброкачественного материала надлежащим образом и прочно, и к производству плотничной и кровельной работ нет никаких препятствий.»⁷¹

27 листопада 1856 року благочинним протоіреєм Андрієм Логиновським зроблено доповідь архієпископу, у якій він повідомляє про закінчення будівництва Ряснопільської церкви. Також протоіреєм звернувся з проханням перенести до нової церкви іконостас зі старої, так як новий ще був не готовий. Таким чином церкву можна було підготувати до освячення⁷². На своє прохання Андрій Логиновський отримав стверджувальну відповідь.

У зв'язку з закінченням будівництва Ряснопільської церкви, справу про це 29 грудня 1858 року було здано до архіву консисторії⁷³.

⁶⁶ ДАОО. – Ф.37. – Оп.1. – Спр.1471. – Арк.39-39 зв.

⁶⁷ Там само. – Арк.43

⁶⁸ Там само. – Арк.44-44 зв.

⁶⁹ Там само. – Арк.48

⁷⁰ Там само. – Арк.56-56 зв.

⁷¹ Там само. – Арк.57

⁷² Там само. – Арк.59

⁷³ Там само. – Арк.63

Станом на 1906 рік церкву села Ряснопіль відвідувало 362 менканці Ряснополя, 327 мешканців села Ігнатівки, Єленівки – 112, Іванівки – 178, Основи – 222, хуторів: Гамова – 114 прихожан, Гукова – 104, Раллі – 95, Шаца – 75. Священиком був Іоанн Полікарпович Швачко – випускник Одеської духовної семінарії. До Петропавлівської церкви потрапив у 1898 році. Також при церкві був псаломщик Діонісій Петрович Моргулиць – випускник Кишинівської духовної семінарії. До Петропавлівської церкви потрапив у 1897 році. На той час церква мала 125 десятин землі⁷⁴.

Наступний документ стосується одразу трьох церков: Петропавлівської, Нерукотвореного образу і Миколаївської, тому поданий окремо.

1873 рік

Список церковей Херсонської єпархії, учавствовавших в сборе пожертвованний в пользу бедных духовного звания по кружкам и пригласительным листам, с показанием количества собранных ими денег в 1872 г. (Особое приложение к отчету Херсонского епархиального попечительства за 1873 г.)

Одесский уезд

Петропавловская церковь с.Ряснополя

По кружкам 11 руб. 95 коп.⁷⁵

Тираспольский уезд

Церковь Нерукотворного образа с.Демидова

По кружкам 19 руб.68 коп.

По пригласительным листам 1 руб.⁷⁶

Ананьевский уезд

Николаевская церковь м.Березовки

По пригласительным листам 7 руб. 35 коп.⁷⁷

Церковно-приходські школи

Розповсюдження церковної освіти особливо розгорнулося в середині XIX століття. Саме з цього часу поширилися по всій губернії церковно-приходські школи та школи грамоти. На початку 1862 року при церквах Херсонської єпархії було відкрито 286 шкіл, в яких навчався 4731 хлопчик та 551 дівчинка⁷⁸. Протягом другої половини століття їх кількість невпинно зростала. Цьому сприяла політика церковної влади щодо розповсюдження грамотності серед населення.

⁷⁴ Справочная книга Херсонской епархии. – Одесса, 1906. – С.92-93

⁷⁵ Херсонские епархиальные ведомости. – Одесса, 1874. - №7. – С.204

⁷⁶ Там само. – С.208-209

⁷⁷ Там само. – С.210-211

⁷⁸ Херсонские епархиальные ведомости. – Одесса, 1862. - №2. – С.13-27

Церковно-приходські школи належали до розряду нижчих загальноосвітніх навчальних закладів і утримувались Святим Синодом, у підпорядкування до якого вони потрапили у 1891 році. Церковно-приходські школи були найбільш розповсюдженими навчальними закладами у Російській імперії. Ці школи поділялися на однокласні і двокласні. В маленьких селах зазвичай діяли однокласні церковно-приходські школи. Плата за навчання у них не бралася. У таких школах викладалося письмо, читання, арифметика, Закон Божий, російська мова, креслення. У двокласних додавалися географія, історія та природничі науки. Також у деяких школах викладалися необов'язкові предмети, такі як церковний спів, гімнастика, садівництво, слюсарне ремесло та ін.

Викладали у церковно-приходських школах священики, диякони та вчителі, що закінчили церковно-вчительські школи, або єпархіальні училища.

За розпорядженням єпархіального керівництва у 1865 році було відкрито школи при церквах у багатьох селах Одеського повіту. У тому числі і в селах, які зараз входять до території сучасного Березівського району.

Серед них село **Ряснопіль (Петропавлівська церква)**. Школу відвідувало 16 хлопців та 2 дівчинки.

Також відкрито церковну школу у селі **Основа**, яку відвідувало 36 хлопців та 1 дівчинка. Школа розташовувалась у громадській будівлі.

У селі **Іванівка** школу відвідувало всього семеро дітей: 5 хлопців і 2 дівчинки. Школа розташовувалась у громадській будівлі.

На хуторі **Кубряки** учнів було також всього семеро: 4 хлопчики та 3 дівчинки. Школа розташовувалась у громадській будівлі.

В селі **Гнатівка** вчилось в церковній школі 37 учнів: 36 хлопчиків та 1 дівчинка. Школа розташовувалась у громадській будівлі.

В селі **Ново-Покровському** школу було розташовано у будівлі Покровської церкви.

В селі **Вікторівка** церковну школу відвідувало 14 дітей: 10 хлопчиків і 1 дівчинка. Школа розташовувалась у громадській будівлі.

У **Гуляївці**, завдяки великій кількості населення, церковну школу відвідувало 34 учні: 29 хлопчиків та 5 дівчаток. Школа розташовувалась у громадській будівлі.

В селі **Донська Балка** у церковній школі навчалося всього 14 дітей: 10 хлопчиків і 4 дівчинки. Школа розташовувалась у громадській будівлі.

У селі **Демидове** спочатку було відкрито церковну школу при церкві Нерукотвореного образу у 1862 році. Пізніше було побудовано нову споруду і **відкрито двокласну церковну школу** з учительськими курсами і ремісничим відділенням, святкування відкриття якої відбулося 3 жовтня 1899 року. Інформація про це міститься у «Херсонських єпархіальних відомостях» за 1900 р.: *«По контракту, заключенному Строительным комитетом с подрядчиком постройки школы, главное здание последней (все классные помещения и две квартиры учителей) имело быть закончено к 15-му сентябрю 1899 года, когда и предложено было освятить его; но по причине наступивших в начале сентября месяца еврейских праздников, чистые столярные работы, которые исполняли евреи, были приостановлены на некоторое время, так что постройка закончилась только к 1-му октябрю и торжество освя-*

щення назначили на 3-є число того жє октябрю мєсяца. И мєстное, и окрєстное населєние с нетєрпєнием ождало шкєльного праздника. Строитєльный комитєт, администрация шкєлы, мєстные благотворитєли – все, как один, дружно работали по устройству предстоящєго праздника: три дня с утра до вєчєра не отходили от шкєльного зданія, украшая и приготавливая все необходимое к празднику и открытию после освящєния занятий в шкєле, и общєжитія на 26 душ».

Завідуючим школою було призначено місцевого священика Дмитра Машкевича, який до цього був 5 років приходським священиком у селі Демидове і завідував старою церковною школою, яку він відкрив у вітхому церковному будиночку, що призначався для псаломщика.

Ходатайство про відкриття нової школи відбулося ще у 1897 році, звернене воно було до Високопреосвященого Архіпастиря Юстіна. На звернення він наклав таку резолюцію: «С удовольствием разрешаю и заранее благодарю всех, так сочувственно относящихся к этому многопользному делу».

В селі **Златоустове Поле** церковна школа існувала ще до утворення окремого церковного приходу. Але проблемою було те, що школа не мала приюту та знаходилася на відстані 10 верст від приходського священика. Викладав у ній сільський писар Гламаздин. Такий вид освіти важко було контролювати. Приміщенням для школи служила проста селянська хата, яку винаймали батьки дітей. Звичайно, було мало шкільних меблів та приладдя.

У 1885 році в селі Златоустове Поле було відкрито церкву, а при ній школу грамоти. Викладав у ній псаломщик Василь Стеценко. В тому ж році Рада училищ асигнувала школі 5 карбованців на підручники. Портягом 1885-86 навчального року у школі навчалось 15 учнів. Але у 1887 році псаломщик Стеценко залишив школу і їй довелося закрити через відсутність вчителя.

У 1889 році було призначено нового священика в село Златоустове Поле. 4 листопада він відкрив школу у своєму будинку.

У 1891 році у Златоустове було призначено нового псаломщика Михайла Синицького, який взяв на себе обов'язки вчителя. Налічувала школа у цей період 20 учнів.

Навчальний процес у Златоустівській церковній школі було поставлено дуже добре. Завдяки цьому з 1896 року вона почала називатися церковно-приходською.

У 1901 році священиком с.Златоустове було складено звернення до земського начальника М.А.Ємельянова щодо виділення землі для будівництва нового приміщення школи. Для цієї мети було викуплено ділянку у 900 кв. саж. біля церкви. У липні 1902 року будівництво нової школи закінчилось. Радою училищ було виділено 50 карбованців на закупівлю меблів та 100 карбованців на зарплату вчителю з 1 вересня по 31 грудня 1902 року.

Будівля нової школи мала класну кімнату, коридор, кухню і квартиру вчителя з двох кімнат.

Нову будівлю було освячено 10 вересня 1902 року у присутності земського начальника М. А. Ємельянова, священика Лебедева з Курисово-Покровського, священика Г. Орлова та діякона С. Вдовиченко з Новопокровського, волосного та сільського керівництва і громади села.

У 1809 році відкрито **дві церковно-приходські школи в селі Вормс**. Опікуном і законовчителем однієї школи у 1887 році став пастор Олександр Венеціанер, а вчителем Петро Георгійович Боуер. Школа утримувалася на кошти товариства села і налічувала 85 учнів – 47 хлопчиків і 38 дівчаток. Опікуном і законовчителем другої школи став пастор Данило Генрихович Штейнванд, а вчителем Пилип Яковлевич Обенауер. Другу школу відвідувало 107 учнів – 48 хлопчиків і 49 дівчаток.

Церковно-приходську школу відкрито також в селі **Нейфрейденталь** у 1828 році. Вчителював у ній Іофін Тобіас Ріфініус, а помічником вчителя був Яків Адамович Редингер. В школі налічувалось 139 учнів – 74 хлопчика і 65 дівчаток.

За звітом про стан церковно-приходських шкіл у 1892-1893 навчальному році в Херсонській єпархії **Березівська однокласна церковно-приходська школа** стала однією з кращих у навчально-виховному відношенні і найкращою в Ананьївському повіті. Там існував правильно сформований хор і викладач, що володів регентським мистецтвом і знанням хорового співу. Також у Березівській школі викладали рукоділля. Церковна школа мала навіть свою бібліотеку для позакласного читання.

Починаючи з 1892 року до 1900 Березівська церковно-приходська школа входила до розряду «церковно-приходських шкіл с успіхами хорошими». (На той час всі однокласні школи поділялися на 4 розряди: I – с успіхами очень хорошими, II – с успіхами хорошими, III – с успіхами удовлетворительными, IV – с успіхами слабыми). У 1900-1901 навчальному році Березівську церковну школу віднесли «к слабеющим церковно-приходским школам» через погану постановку навчально-виховної справи і слабких успіхів учнів на заняттях. У наступному навчальному році Березівська школа належить до розряду задовільних шкіл через значні перерви у заняттях (14 днів) з причини ремонту будівлі та через відсутність випускних іспитів. Та вже у звіті за 1909-1910 навчальний рік Березівська церковно-приходська школа фігурує у списку 48 найкращих шкіл Херсонської єпархії за результатами випускних іспитів і найкращою в Ананьївському повіті за постановкою навчально-виховної справи. Учнем цієї школи, який досяг найбільших успіхів у навчанні, було названо М. Левитського. У 1910-1911 навчальному році кращим учнем визнано Я. Жук⁷⁹.

Також існували колоніальні церковно-приходські училища, які відкривали іноземці на території своїх поселень. Це стосується і Березівщини, деякі села якої заселяли німці (Рорбах, Вормс, Гелененталь та ін.). Метою їх відкриття було приготування дітей до конформації, навчання рідній мові. На цей предмет зверталася найбільша увага. Інші науки мали другорядне значення. Російська мова у них викладалася, але не у всіх, через відсутність підготовлених вчителів, бо постійної платні у таких училищах вчителі не мали — вони отримували її від товариства: коли грошима, коли зерном, хлібом, землею.

Церковно-приходські училища розташовувались або у власних будівлях, або у молитовнях, і навіть у церквах. У двох останніх випадках і меблями учні користувалися теж церковними. У власних училищних будівлях були свої меблі, але зовсім непристосовані до вимог навчального процесу.

⁷⁹ Ніточко І.І. Освіта. Березівський район. – Одеса, 2009. – С.21-25

Учителями в колоніальних церковно-приходських училищах, як правило, були кистери (помічники пастора), яких призначав Духовний Синод. Головним їх обов'язком було викладання Закону Божого. Викладали вони і інші предмети, але законного права на це не мали.

Викладали і інші особи: випускники Саратовської католицької семінарії, випускники центральних училищ. Але звання вчителя такі особи мали рідко. Взагалі, церковно-приходські німецькі колоніальні училища стояли нижче російських початкових училищ і по облаштованості класів і за рівнем знань.

Церковно-приходські школи знаходилися у віданні приходських пасторів.

Далі подано список сільських приходських і церковних шкіл колишніх німецьких колоній, прийнятих Директорами народних училищ Одеського навчального округу з відомства Міністерства державного майна протягом 1881-1885 років⁸⁰:

Название губерний, волостей и училищ
Херсонская губерния
Гросс-Либентальская волость Гросс-Либентальское церковно-приходское, Люстдорфское, Клейн-Либентальское, Александгильфское, Нейбургское, Мариентальское, Йозефстальское, Францфельдское, Гетерстальское.
Фрейдентальская волость (потім – Маринівська. Авт.) Фрейдентальское
Баденская волость Баденское
Зельцкая волость Зельцкое, Кандельское, Страсбургское сельское.
Мангеймская волость Мангеймское, Эльзасское, Георгиентальское.
Гильдендорфстальская волость Гильдендорфстальское
Нейзацкая волость Новолюстдорфское, Нейзацкое, Эйгенфельдское, Блюменфельдское
Александрфельдская волость Севастианфельдское
Гофнунгебургская волость Гофнунгебургское
Александрфельдская волость Александрфельдское сельское (Адамовка), в селе Красном
Вильгельмстальская волость Вильгельмстальское (Васильевка)
Ландауская волость Катеринентальское, в селе Карлсруе, в селе Зульц, Йоганстальское, Ландауское 1-е, Ландауское 2-е, Шпайерское, Ватерлооское
Рорбахская волость Рорбахское 1-е, Рорбахское 2-е, Вормское 1-е, Вормское 2-е

⁸⁰ Ніточко І.І. Освіта. Березівський район. – Одеса, 2009. – С.35-38

Курисо-Покровская волость

В селе Ираклиевка (оно же Аниськово, бывшее Неймариянталь)

Нейфрейдентальская волость

В селении Гелененталь (Черногорка), Нейфрейдентальское, Нейбаденское.

Гликстальская волость

Гликстальское, Нейдорфское 1-е, Нейдорфское 2-е, Бердорфское, Ней-Бердорфское

Гофнунгстальская волость

Гофнунгстальское 1-е, Гофнунгстальское 2-е, Айгенфельдское, Адамовское-Махновское, Берлинское, Ней-Березинское, Ней-Гликстальское

Кассельская волость

Кассельское 1-е, Кассельское 2-е

Розенфельдская волость

Розенфельдское, Александрфельдское, Ней-Кандельское, Ней-Эльзасское, Пегулстальское, ней-Кассельское, Ней-Либентальское

Старошведская волость

Альтшведендорфское, Шландендорфское, Мильгаузендорфское, Клостендорфское

Кронауская волость

Кронауское, Фирстентальское 1-е, Фирстентальское 2-е, Николайстальское, Эйгентальское, Шентальское, Эйгенфельдское, Эбенфельдское, Гохфельдское, Зандфельдское, Мангеймское, Ландауское, Катеринентальское

Орловская волость

Александрфельдское, Ней-Шензе, Фриденсфельдское, Нейгальбштатское, Николайфельдское, Орловское, Блюменортское, Тиге, Альтонауское, Розенортское, Монстербергское, Граденфельдское, Шенауское, Николайдорфское

Балацковская волость

Ново-Данцигское

Далі подано документ, у якому священик Машкевич розповідає про будівництво нової другокласної церковно-приходської школи у селі Демидовому:

**Закладка зданий второкласной церковно-приходской школы
с учительскими курсами и ремесленным отделением в с. Демидово
Тираспольского уезда**

14 мая в день Священного Коронования Их Императорских Величеств в с. Демидово происходило редкое торжество. В этот день в 6 часов вечера, положено основание весьма важному, весьма полезному делу и не только для села Демидово, но и для всего Тираспольского и отчасти Ананьевского уездов: совершена закладка зданий для второкласной церковно-приходской школы с учительскими курсами и ремесленным отделением. На торжестве закладки присутствовало много местных и окружных землевладельцев, всегда сочувственно относящихся ко всем благим начинаниям местных общественных деятелей. Было множество народа, собравшегося из соседних деревень и хуторов и все местное население. Прибыли на торжество также член Тираспольской уездной Земской Управы П.Л. Гроссул-Толстой и Тираспольский земский инженер А.М. Скорупко, который составил план и смету второ-

классной школы, а также любезно принял приглашение Строительного комитета быть членом одного и вместе с тем изъявил свое согласие – бесплатно, во имя доброго дела, следить за работами и руководить постройкой зданий.

Ровно в 6 часов пополудни, из местного храма, при большом стечении молящихся, при торжественном звоне колоколов, при двух местных хорах, крестным ходом направились к месту закладки зданий; кроме местного священника, в крестном ходе и богослужении принимали участие – нарочито прибывшие для сего два соседних священнослужителя о.о. Н. Добровольский и А. Добрика.

Местное попечительство с председателем, местным владельцем П.И. Супруненко, Строительный комитет, исполнительная комиссия последнего с членом ее С.А. Супруненко, члены сих учреждений: гг. Жуковские, Корчак – Котович, Беликович и др. представляли собой главных общественных деятелей. После молебна, пред началом освящения воды местный священник Д.Машкевич сказал следующую речь: «Ровно два года прошло с того времени, как наше церковно-приходское попечительство, на сем месте, при большом стечении молящихся, совершало закладку здания для проектируемой попечительством одноклассной церковно-приходской школы. Воздвигнув, при Божией помощи, каменную кладку одной классной комнаты, попечительство приостановило дальнейшую постройку начатого здания за неимением средств, но в тоже время – твердо шло по пути благого своего начинания – непременно довести начатое дело по мере возможности и средств до конца, но по воле Божией, по милости начальствующих благодаря просвещенному вниманию и сочувствию добрых людей – начатое попечительством небольшое, но доброе дело разрастается все более и более и выразилось в желании ходатайствовать пред своим Епархиальным начальством об открытии в с.Демидово второклассной церковно-приходской школы с учительскими курсами, как в самом удобном и наиболее выгодном просветительном центре. И доброе желание, при сочувствии и дружной работе всех, увенчалось успехом. Училищный совет при Святейшем синоде, благодаря ходатайству местного Епархиального училищного Совета и во внимание к жертвам с одной стороны, высокоуважаемой попечительницы нашей церковно-приходской школы С.А. Супруненко, пожертвовавшей более 3-х десятин земли под школьную усадьбу и бесплатно отпуска камня, песку и глины, и с другой стороны благодаря жертв (6 десятин земли опытного поля) крестьян с.Демидово и др., Иаковлевки по преимуществу, и всей Демидовской волости в частности, училищный Совет при Св. Синоде журнальным определением от 9 – 25 февраля сего 1898 г., утвержденным г. обер-прокурором Св. Синода – постановил учредить второклассную церковно-приходскую школу в с. Демидово Тираспольского уезда, с ежегодным ассигнованием на содержание одной со времени открытия учебных занятий в означенной школе по 1500 р. в год и на постройку зданий 20000 р., из коих 7000 р. отпущены в настоящее время на материал и предварительные работы. Таким образом, давно желаемое и ожидаемое дело постройки означенной школы в с.Демидово наконец достигнуто и мы все, собравшись сегодня на сие место имеем вознести горячие моления свои ко творцу и Щедродателю нашему, Всемилостивому Спасу о ниспослании благословения на это важное и серьезное дело – созидание высшего храма науки церковно-религиозного образования народа. Без благословения Божия, без Его всеильной помощи, напрасно будем

трудиться: *«Аще не Господь созиждет дом, всеу трудишася зиждущии»*. Святому и в высшей степени благодетельному делу полагаем основание. Итак – изволением училищного Совета при Св.Сенде, попечительностью нашего Епархиального начальства, содействием добрых людей, закладываются ныне здания для просвещения и нравственного оздоровления русского народа. И в настоящую трогательно-торжественную минуту об одном молю вас, сопастыри, вас, достопочтенное собрание, всех вас, отцы и братья, умолить Господа нашего Иисуса Христа, да ниспошлет Он, Всемилостивый, свое благословение на нас строителей, на сие место, на котором при Его только державной помощи имеет быть воздвигнут величественный храм науки и просвещения нашего русского народа».

По прочтении молитвы на основании дома, при пении «Спаси Господи», место предназначенное для устройства зданий было окроплено св. водой и положено во вход здания и в углах по несколько камней; при чем сейчас же был составлен акт о времени закладки, который подписали все присутствующие. В заключение рабочим и присутствовавшим крестьянам от попечительства было предложено угощение. По благословении священнослужителем трапезы, председателем попечительства и Строительного комитета П.И. С-ко возглашен был тост за драгоценное здоровье Их Императорских Величеств, который был покрыт сердечным троекратным «ура» и величественным, воодушевленным пением хорами народного гимна. После сего член управы П.Л. Гроссул-Толстой, обратясь к народу, сказал речь, в которой объяснил, что церковно-приходские школы, в том числе и школы для приготовления учителей, вызваны к жизни в Боже почившим Государем Императором Александром III и что теперь демидовцы могут радоваться, ибо семя, брошенное Государем, пало и на демидовскую ниву, где взойдет и даст обильные плоды. Предлагаю, обратился П.Л. в заключение, почтить память усопшего Царя Миротворца. – Хор певчих с чувством пропел: «Коль славен». За сим местный священник провозглашал здравицу за Святейший Правительствующий Сенод, г. обер-прокурора Св.Сенода, товарища его, за Высокопреосвященного Иустина, архиепископа Херсонского и Одесского, Епархиальный училищный Совет и за всех начальствующих лиц, на что хоры певчих воодушевленно пропели троекратно «многая лета». Было произнесено еще много приветствий и благожеланий.

И так сколько доброго, полезного, разумного можно сделать, при дружной воодушевленной, единомысленной работе всех представителей интеллигентного общества деревни. В течении сравнительно короткого времени, всего в какие нибудь три – четыре года, с. Демидово буквально преобразилось: библиотека – читальня, второклассная церковно-приходская школа, воскресные и праздничные чтения с туманными картинками, почтово-телеграфное отделение, базары, уличная библиотека (последняя в проекте) и проч. сделались достоянием нашего села.

Дай Бог, чтобы усердие и ревность наших общественных деятелей на пользу местного населения все более и более возрастали и дела их приносили достойные плоды.

Священник Д. Машкевич⁸¹

⁸¹ Херсонские епархиальные ведомости. / Прибавление к №9. – Одесса, 1898. – С.301-305

Далі той самий священик церкви Нерукотвореного образу села Демидового розповідає про відвідування ним свята на честь відкриття школи у німецькій колонії Гнадельфельд (Нейкове):

**Православный священник на торжестве открытия в немецкой колонии –
Гнадельфельд (Нейково – тоже) Тираспольского уезда школы
18 октября 1902 года**

Немецкая колония Нейково представляет собой небольшую, но богатую благоустроенную деревню, заселенную зажиточными немцами-колонистами.

В колонии есть два молитвенных дома, один для лютеран, другой, совершенно отдельный, для баптистов, у которых имеется и свой отдельный наставник.

Есть здесь и школа немецкая, церковно-приходская, одна и общая для всех, т.е. и для лютеран, и для баптистов.

Раньше школа эта помещалась в молитвенном доме (лютеранском), теперь для нее построено отдельное, довольно поместительное здание, и вот на открытии в последнем учебных занятий, пишущему сии строки пришлось присутствовать и быть участником общинного торжества. Почему именно меня, православного священника, пригласило немецкое общество на свой местный праздник, я не знаю, но полагаю, что инициатива приглашения исходила от русского учителя г.Саввина и от местного приходского пастора г.Печа, хотя можно допустить, что это было желание и всего общества, которое оказалось настолько внимательным к православному священнику, что прислало за ним и подводу.

18 октября, в 9 часов утра, прибыв в колонию Нейково, я застал уже собравшимися местных и окружных немцев-колонистов, двух пасторов, — местного т. Печа и Вормского лютеранского прихода г. Штейнванда, учителей и других почетных гостей.

Торжество началось в молитвенном доме совершением богослужения, состоящего из песнопений и двух речей пасторов.

Мне было отведено почетное место подле кафедры. После пения произнес речь пастор Вормского прихода Штейнванд на тему – «Наставление к блаженству», взятую им из 2-го послания ап. Павла к Тимофею, 3 гл., 14 – 17 ст.

По содержанию речь пастора была разделена на четыре части. В первой части было выяснено – кто именно должен наставлять: в домах – родители, в школах наставники – учителя; во второй части были преподаны советы, — в чем именно надо наставлять; ответом на этот вопрос – было объяснение 16 стиха 3 гл. того же послания; в третьей части было указано то, как надо наставлять. Пасторы наставляют проповедью в молитвенных собраниях, учителя в школах, а родители дома – примером своей жизни. Заключение речи такое: цель наставлений – «быть Божиим человеком», а для того чтобы быть таковым, надо пребывать в Его учении и добродетельной жизни. – Речь сменилась пением, после которого произнес вторую речь пастор Нейфрейдентальского прихода (Мариново – тоже Одесского уезда), Ю.В. Печ на Евангельский текст от Иоанна 21 гл., 15 – 17 ст. В начале своей речи пастор

указал на то, с какими трудностями пришлось бороться при постройке этой школы. Первая и главная трудность, которую надо было осилить – это недостаток средств, затем разность вероисповеданий; баптисты очень и очень мешали осуществлению идеи – постройки нового здания для школы. Но при содействии гражданского и учебного начальства, единодушии местного лютеранского общества колонии, предпринятое дело увенчалось успехом.

Поэтому какую радостью и восторгом должны быть исполнены сердца тех, которые столь много потрудились на благо свое и своих односельчан. День 18 октября, день открытия учебных занятий в новом школьном здании да будет днем торжества и радости!

Пением всех присутствующих закончилось торжество в молитвенном доме, откуда все перешли в новое здание школы. – Здесь ученики пропели – русский народный гимн, «Многи лета православный русский царь», «Коль Славен» и молитву «Спаси Господи». Затем пастор Печ на русском языке произнес речь на Евангельские тексты от Матфея 22 гл., от 16 до 21 ст. – Из этого священо-исторического события проповедник вывел такой православный урок. Разные народы, живущие в русском государстве и пользующиеся всеми выгодами правительства, обязываются платить дань, подать. И если гражданское начальство потребует исполнения этого долга от своих подданных, то последние беспрекословно должны удовлетворить законные требования правительства. Ибо это принадлежит кесарю. Что же касается души человеческой, то ее должно отдать Богу и только Ему одному. И таким образом выполнится требование спасителя, т.е. – Кесарево будет принадлежать кесарю, а Божие – Богу. Затем пастырь, указывая на детей – школьников, спросил: «чье это изображение и надпись» ст. 20-й и вывел из этого такое заключение. Дети по внешности похожи на своих родителей, очень часто бывают похожи и духовно-нравственно на них же. Следовательно, родители, передав детям своим – печать и изображение внешние, могут передать им отпечаток и своей духовно-нравственной жизни. И если родители не будут заботиться о своем духовно-нравственном совершенстве, то и дети, следуя их примеру, будут таковыми же. Итак, родители не должны подавать своим детям дурных примеров в жизни. В заключении пастор прочитал молитву Господню «Отче наш».

Наконец, наступила очередь – сказать несколько слов – и православному священнику, которым и была произнесена следующая речь

«Милостивые государи, гг. пасторы, почтеннейшее собрание! Первый раз мне, православному священнику, пришлось присутствовать на богослужении – освящении нового здания – по обрядам лютеранской церкви. Этой чести я удостоился благодаря вашему почтенное собрание, вниманию ко мне и любезному приглашению, за что глубоко благодарю и кланяюсь.

В настоящие торжественные минуты прошу принять и от меня – искреннее поздравление с окончанием и завершением доброго и многополезного дела. Я в течении десяти лет отдаю свои посильные труды просвещению народа и знаю опытно, — сколько радости доставляет оно нам – трудящимся, когда видим, что народ сочувственно относится к нему и принимает все меры к лучшей его постановке. – Присутствуя сегодня на торжестве, а вместе с вами радуюсь чистой, непо-

ддельной радостью. С сегодняшнего дня работники на ниве народного просвещения и ваши дети начнут заниматься в просторном, светлом, удобном здании, а это обстоятельство много поможет делу; а родителям, на средства которых воздвигнуто это просветительное здание, будет очень приятно видеть и сознавать, что труды их не напрасны, что капитал затраченный ими не пропал даром, а принес большую пользу. Какою -же радостью будет исполнено сердце того, кто первый подал мысль создания этого прекрасного учреждения и так много потрудился над ним. Его идея осуществилась, о чем он мечтал только, теперь исполнилось.

Школа – второй храм. Пребывая в школе человек перерождается и становится истинным человеком; здесь в школе он, питаясь духовно, развивается – подобно тому, как дома принимая пищу для тела, он растет и развивается физически. – Посему представьте себе человека, лишенного этой благодатной пищи – просвещения ума, сердца и воли и сравните его с другим, упитанным духовно; вы увидите очень большую разницу между ними. Благодаря Всевышнему, благодаря просвещенному вниманию наших начальников, неусыпным трудам и заботам ваших духовных наставников, наконец, благодаря вашим трудам и средствам, дети ваши не будут лишены этого драгоценного света – учения и воспитания человека. Кроме того вы подали дорогой пример заботе о просвещении – грядущему поколению и оно с благодарностью будет вспоминать и подражать вам. Остается мне пожелать полного успеха наставникам и учителям в столь трудном деле просвещения народа, а детям здоровья, сил, прилежания и полного внимания к преподаваемому учению».

В заключение ученики школы вторично пропели русский народный гимн. Торжество закончилось любезно предложенной местным немецким обществом – трапезой; за которой высказано было много искренних пожеланий делу просвещения народа, а пастыри церковей дружественно обменялись между собою любезными тостами и решили на будущее время разделять вместе церковно-общественные торжества. Здесь же я был приглашен на освящение новой кирхи, имеющее быть в марте месяце сего 1903 года, а пасторы приглашены мною на литературно-музыкально-вокальный вечер, который должен состояться в зале вверенной мне Демидовской второклассной – учительской школы 14 февраля того же 1903 года.

Нерукотворенного Образа церкви с.Демидово,
священник Д.Машкевич⁸²

Далі подано оголошення, вміщене у «Херсонських епархиальних ведомостях» за 1913 рік, про новий набір до другокласної вчительської школи села Демидового:

⁸² Херсонские епархиальные ведомости. / Прибавление к №5. – Одесса, 1903. – С.148-152

**От Совета Демидовской второклассной учительской школы
Тираспольского уезда Херсонской губернии**

*О приеме желающих поступить в Демидовскую второклассную
учительскую школу*

Приемные испытания для желающих поступить в Демидовскую второклассную учительскую школу в 1913 г. произведены будут 22 и 23 августа.

Прошения о поступлении в школу подаются на имя Совета Демидовской второклассной учительской школы.

Условия для поступления в первый класс следующие:

1. иметь не меньше 13 лет и не более 17 лет от роду;
2. представить метрическую выписку о рождении и крещении;
3. свидетельство об окончании одноклассной или двухклассной школы;
4. свидетельство о привитии оспы и общем состоянии здоровья.

Окончившие курс начальных школ при поступлении в школу подвергаются испытанию в Законе Божию, Русском языке, Арифметике, Славянском языке и пении по следующей программе:

По Закону Божию требуется знание употребительных молитв с переводом их на русский язык и объяснением, Священная История Ветхого и Нового Завета, начальные сведения из церковной Истории, богослужения и катихизиса (рекомендуется по Закону Божию учебник еп. Агафодора).

По русскому языку – свободное толковое чтение и умение осмысленно пересказать прочитанное, диктовка с соблюдением правил правописания и курс начальной грамматики в объеме учебника Некрасова (обе части), умение написать переложение маленькой статьи.

По Арифметике – письменное решение задачи, твердое знание таблицы умножения, таблицы русских мер. Умение решать задачи на все действия с простыми и именованными числами, на вычисление времени, площадей и объемов. Умение установить план решения задачи. Беглый умственный счет до 1000.

По Славянскому языку – правильное выразительное чтение св. Евангелия и перевод текста прочитанного на русский язык. Чтение псалтири и часослова. Славянские цифры.

По пению – умение пропеть наизусть употребительнейшие церковные песнопения; желательное знание «Господи, воззвах» восьми гласов, «Бог Господь» и тропарей восьми гласов. Имеющим хороший слух отдается предпочтение перед другими.

Оказавшие удовлетворительные познания по всем предметам зачисляются в состав своекоштных воспитанников школы и помещаются в общежитии школы с платой 70 рублей в год (за стол, стирку белья и прочее), которые вносятся в три срока: при поступлении 35 рублей, после Рождественских каникул 25 руб. и после пасхальных каникул 10 руб.

Все воспитанники, при поступлении в школу, вносят залоговые деньги в размере 5 рублей, а также платят школе по 2 рубля ежегодно за преподавание музыки, переплетного и столярного мастерства, военного строя и гимнастики и сельского хозяйства, которые вносятся в начале учебного года. Учащиеся, не внесшие в установленный срок платы за свое содержание в общежитии, увольняются из школы.

В Демидовской второклассной учительской школе преподаются следующие предметы: 1) Священная История, 2) Церковная история, 3) Богослужение, 4) Кати-хизис, 5) Пение, 6) Славянский язык, 7) Русский язык, 8) Арифметика, 9) Геометрия, 10) География, 11) Физика, 12) Русская история, 13) Дидактика, 14) Гигиена, 15) Чи-стописание, 16) Черчение, 17) Военный строй и гимнастика, 18) Сельское хозяйство, 19) Музыка, 20) Переплетничество, и 21) Столярное ремесло.

Ученики Демидовской второклассной учительской школы обязаны иметь фор-му в следующем виде:

- для зимнего сезона: серая блуза и серые брюки, черная фуражка с двумя красными кантами и гербом (две металлические белые ветки с буквами «Д.В.У.Ш»); кожаный пояс с надписью на медной бляхе – Д.В.У.Ш.

- для летнего сезона: парусиновая блуза и такие же брюки; пояс и фуражка такие же, как и для зимнего сезона.

Учебные книги и пособия воспитанники обязаны приобретать за свой счет исключительно в книжном школьном складе.

Все воспитанники обязаны иметь: галоши, не менее трех перемен белья, трех полотенец, трех наволок, двух простынь, достаточное количество носовых платков, один тюфяк, одно зимнее одеяло и одно летнее.

Поступившие в число воспитанников школы обязаны беспрекословно повиноваться всем установленным в школе правилам и порядкам.

Совет школы просит о.о. настоятелей приходских церквей и гг. учителей школ – рекомендовать в Демидовскую школу учеников, способных к церковному пению и таких, которые дорожили бы школой. Необходимо, чтобы поступающие были подготовлены к экзамену, строго придерживаясь вышеизложенной программы.

Окончившие Демидовскую второклассную школу по дополнительному испытанию получают учительские места в одноклассных школах с окладом жалова-нья не менее 360 руб. в год.

Адрес школы: Почт.-Тел. Отд. Демидово, Тираспольского уезда Херсонской губернии, железн.-дорожн. ст. Рауховка 12 в. или г.Березовка 20 в. (лин. Одесса-Бахмач). Заведующий школой Священник Евгений Любинский⁸³.

За даними «Справочной книги Херсонской епархии» за 1906 рік на території Березівського району діяли такі церковно-приходські школи:

- 1.Березівська церковно-приходська. Навчалось 24 хлопчика і 22 дівчинки⁸⁴.
- 2.Демидівська зразкова однокласна церковно-приходська змішана. Навчалось 55 учнів.
- 3.Демидівська церковно-приходська школа для дівчат. Навчалось 52 дівчинки⁸⁵.
4. Златоустівська церковно-приходська. Навчалось 27 хлопчиків і 19 дівчат⁸⁶.
5. Ново-Покровська церковна школа грамоти. Навчалось 17 хлопчиків і 6 ді-вчат⁸⁷.
6. Ряснопільська церковно-приходська школа. Навчалось 16 хлопчиків та 15 дівчат⁸⁸.

⁸³ Херсонские епархиальные ведомости. – Одесса, 1913. – №9. – С.210-212

⁸⁴ Справочная книга Херсонской епархии. – Одесса, 1906. – С.590

⁸⁵ Там само. – С.660

⁸⁶ Там само. – С.98

⁸⁷ Там само. – С.110

⁸⁸ Там само. – С.92

ГЛАВА IV

ЗАНЕПАД РЕЛІГІЙНИХ ЗАКЛАДІВ ПІСЛЯ 1917 РОКУ

(за документами ДАОО)

У цій главі автори книги підібрали документи, які розповідають про події у релігійній галузі після встановлення радянської влади на території Березівщини.

Найважче церковнослужителям стало в 1923 році, саме коли Березівка стала районним центром⁸⁹. Ще й на додачу дошкулыв голод. За офіційними даними, на 1 березня 1923 року в Одеському повіті голодувало 152589 осіб⁹⁰. Окремо по території Березівщини неможливо вирахувати цю кількість, але, наприклад, відомо, що у с. Степанівка голодувало 400 чоловік, на х. Татанай і у Куцій Балці – 1260 чоловік, Ряснопільській сільраді – близько 800 чоловік і у с. Маринове – 450 чоловік⁹¹.

«Священикам було найважче у селі», — ділиться своїми спогадами мешканка с. Куца Балка М.І. Суха, онучка священика села Петрівка. «Вони розповідали людям, що радянська влада відступає від заповідей Божих, тому Бог наслав кару у вигляді голоду. За такі розмови священиків репресовували, не давали їм землю, продуктів харчування, принижували. Але прихожани шанували своїх духовних настоятелів, і приносили хто що міг». Так і вижила сім'я Марії Іванівни, і сама вона і дві доньки, але згодом вони вимушені були залишити рідне село і виїхати на Полтавщину.

Вже у 1924 році голод децю вирух, а церковники стали більш обережними. Священослужитель Колесник (ім'я, по-батькові нерозбірливо) розповідав, як працюючи у церкві села Сербки, він вимушений був переїхати до Заводівки під чужим прізвищем, аби не потрапити під колеса репресій.

На 5 червня 1926 року на Березівщині нараховувалося 26 сільськогосподарських товариств, що склалися з 4156 селянських господарств і 37368 десятин землі. Хоча точними цифрами це назвати неможна, так як деякі господарства на папері перебільшували свої досягнення⁹².

Звичайно, священослужителі були проти вступу людей до артіль, а тому радянська влада вимушена була застосовувати різні каральні дії проти них, від організації лекцій з партійною пропагандою на користь кооперативів і до репресивних дій проти «попів». В селі відбувалося різке розширення суспільства, відокремлення тих, хто ставав на бік комуністичної партії – значить відходив від віри у Бога, і

⁸⁹ ДАОО. Путівник. – Одеса, 1961. – С.370

⁹⁰ ДАОО. – Ф.Р-856.- Оп.1 – Спр.16. – Арк.14

⁹¹ ДАОО. – Ф.Р-856. – Оп.1. - Спр.69. – Арк.105

⁹² ДАОО. – Ф.Р-856. – Оп.1. - Спр.17. – Арк.14

тих, хто стояв на своєму і не хотів вступати до лав партії. Таких була меншість, в основному, «селяни-куркулі».

У районі існувало 28 релігійних об'єднань, до яких входило 8578 осіб – 25% всього населення. Серед них:

- а) 6 православних об'єднань з 2462 членами;
- б) 2 старообрядницьке об'єднання з 56 членами;
- в) 3 єврейських об'єднання з 594 членами;
- г) 9 баптистських об'єднань з 1022 членами;
- д) 1 об'єднання суботників з 120 членами;
- е) 1 реформатське об'єднання з 1767 членами;
- є) 2 об'єднання німецьких баптистів з 473 членами;
- ж) 1 об'єднання адвентистів 7-го дня з 20 членами;
- з) 2 католицьких об'єднання з 898 членами⁹³.

Органами ДПУ РВК склалися такі характеристики: «Священик Пекаторис Микола Герасимович, декан Березівського церковного округу, священствує з 1922 року. Прихильник старої і ворог нової церкви. Має великий вплив на парафіян. У підтриманні релігії агресивний. У політичному плані неблагонадійний. Має вищу освіту. У 1919 році був членом Одеської міської ради. У 1924 році при вилученні ікон у його приході намагався збудити громадян проти влади, що опечатала ікону. В іншому поводиться потаємно»⁹⁴.

Можна тільки уявити, що відбувалося у душі православних, коли влада прийшла опечатувати ікони. Описати цього ніхто не зможе, бо не існує приладу, щоб міг виміряти ступінь болю душі і жаху, що відчували люди перед комуністичним режимом. Як після такого віруючі могли жити поряд з нехристиями?

Влітку 1924 року всі сільські ради склали чорні списки осіб, яких позбували виборчих прав. В першу чергу, до них вписували неблагонадійних осіб, це священики і віруючі. Масштаби таких списків вражають, наприклад, тільки по Бернадівській сільській раді виборчих прав було позбавлено 42 особи, Маринівській – 14 осіб, Златоустівській – 38 осіб, Гуляївській – 65 осіб, Ряснопільській – 59 осіб, Березівській – 406 осіб. Мотиви позбавлення були різними, але впершу чергу – служитель релігійного культу, потім ті, хто займався торгівлею, жив на нетрудові доходи, робив пожертвування до церкви⁹⁵.

Нелегко жилося православним віруючим на територіях німецьких колоній: в селах Черногірка, Маринове, Виноградне, Ставкове, Яснопіль, Нейкове. Вийшов спеціальний циркуляр ЦК КП (б)У «Про ставлення партійних і радянських органів до німецьких колоній», де наголошувалося, що вся культурно-освітня робота в німецьких колоніях повинна вестися винятково рідною (німецькою) мовою. Усі засідання, збори, заходи теж. Навіть газета «Молот и плуг», поширена серед молоді, теж виходила німецькою мовою. У циркулярі вказувалося, що німці складають значну частину населення, й у господарському і культурному плані стоять

⁹³ ДАОО. – Ф.Р-856. – Оп.1. - Спр.82. – Арк.162

⁹⁴ ДАОО. – Ф.Р-856. – Оп.1. - Спр.61. – Арк.25

⁹⁵ ДАОО. – Ф.Р-856. – Оп.1. - Спр.70. – Арк.40

набагато вище іншого населення, яке не звільнилося від ворожих почуттів до німецьких колоністів⁹⁶. Звичайно, у цих селах не було православних храмів і служба не велася російською та українською мовами. Лише після Великої Вітчизняної війни почався деякий рух стосовно відродження православ'я на території цих сіл. Лише із здобуттям Україною незалежності почалося будівництво храмів в с. Маринове, Ставкове, Виноградне.

Наступні документи автори розподілили таким чином: загальні документи, тобто ті, що стосувалися всього району або губернії в цілому, розташовано у хронологічному порядку; документи, що стосувалися одного конкретного села розподілено за назвами сіл у алфавітному порядку.

Загальні документи

1918 рік

Декреты Совета Народных Комиссаров

17. Об отделении церкви от государства и школы от церкви

1. Церковь отделяется от государства.

2. В пределах Республики запрещается издавать какие-либо местные законы или постановления, которые бы стесняли или ограничивали свободу совести или устраивали какие бы то ни было преимущества или привилегии на основании вероисповедной принадлежности граждан.

3. Каждый гражданин может исповедывать любую религию или не исповедывать никакой. Всякие праволишения, связанные с использованием какой бы то ни было веры или неисповеданием никакой веры, отменяются.

Примечание: Из всех официальных актов всякое указание на религиозную принадлежность и непринадлежность граждан устраняется.

4. Действия государственных и иных публично-правовых общественных установлений не сопровождаются никакими религиозными обрядами или церемониями.

5. свободное исполнение религиозных обрядов обеспечивается поскольку, поскольку они не нарушают общественного порядка и не сопровождаются посягательствами на права граждан Советской республики.

Местные власти имеют право принимать все необходимые меры для обеспечения в этих случаях общественного порядка и безопасности.

6. Никто не может, ссылаясь на свои религиозные воззрения, уклоняться от исполнения своих гражданских обязанностей.

Изъятия из этого положения, под условием замены одной гражданской обязанности другою, в каждом отдельном случае допускаются по решению народного суда.

7. Религиозная клятва или присяга отменяется.

⁹⁶ ДАОО. – Ф.Р-856. – Оп.1. - Спр.70. – Арк.99

В необходимых случаях дается лишь торжественное обещание.

8. Акты гражданского состояния ведутся исключительно гражданской властью: отделами записи браков и рождений.

9. Школа отделяется от церкви.

Преподавание религиозных вероучений во всех государственных и общественных, а также частных учебных заведениях, где преподаются общеобразовательные предметы, не допускается.

Граждане могут обучать и обучаться религии частным образом.

10. Все церковные и религиозные общества подчиняются общим положениям о частных обществах и союзах и не пользуются никакими преимуществами и субсидиями ни от государства, ни от местных автономных и самоуправляющихся установлений.

11. Принудительные взыскания сборов и обложений в пользу церковных и религиозных обществ, равно как меры принуждения или наказания со стороны этих обществ над их сочленами, не допускаются.

12. Никакие церковные и религиозные общества не имеют права владеть собственностью.

Прав юридического лица они не имеют.

13. Все имущества существующих в России церковных и религиозных обществ объявляются народным достоянием.

Здания и предметы, предназначенные специально для богослужебных целей отдаются, по особым постановлениям местной или центральной государственной власти, в бесплатное пользование соответственных религиозных обществ.

Подписали: Председатель совета Народных Комиссаров Ульянов (Ленин). Народные Комиссары: Подвойский, Амасов, Трутовский, Шлихтер, Прошьян, Менжинский, Шляпников, Петровский.

Управляющий делами Совета Народных Комиссаров Бонч-Бруевич.

Распубликован в № 15-ом Газеты Рабочего и Крестьянского Правительства от 23 января 1918 года⁹⁷.

Постановление Народного Комиссариата Юстиции

104. О порядке проведения в жизнь декрета

«Об отделении церкви от государства и школы от церкви»

(Инструкция)

1. Под действие декрета «Об отделении церкви от государства и школы от церкви» (Собр. Узак. 1918г., № 18, ст.263) подходят:

а) церкви: православная, старообрядческая, католическая всех обрядов, армяно-грегорианская, протестантская и исповедания: иудейское, магометанское, буддийско-ламаитское;

б) все иные частные религиозные общества, образовавшиеся для отправления какого-либо культа, как до, так и после издания декрета «Об отделении церкви от государства и школы от церкви», а также

⁹⁷ Сборник декретов 1917-1918 гг. – Москва, 1920. – С.9

в) все общества, которые ограничивают круг своих сочленов исключительно лицами одного вероисповедания и хотя бы под видом благотворительных, просветительных или иных целей, преследуют цели оказания непосредственной помощи и поддержки какому бы то ни было религиозному культу (в виде содержания служителей культа, каких-либо учреждений и т.п.).

2. Все указанные в ст.1 общества лишаются, согласно декрету «Об отделении церкви от государства и школы от церкви», прав юридического лица. Отдельным членам этих обществ предоставляется устраивать только складчины на приобретение для религиозных целей имущества и на удовлетворение других религиозных потребностей.

3 Благотворительные, просветительные и иные им подобные общества, указанные в п. «В» ст.1, а равно те из них, которые хотя и не скрывают своих религиозных целей под видом благотворительности или просвещения и т.п., но расходуют денежные средства на религиозные цели подлежат закрытию, при чем имущество из передается Советам Рабочих и Крестьянских Депутатов в соответствующие Комиссариаты или Отделы.

Об имуществах, предназначенных для совершения религиозных обрядов

4. Имущества, которые ко времени издания декрета «Об отделении церкви от государства и школы от церкви» находились в ведении ведомства православного исповедания и других вероисповедных учреждений и обществ, согласно декрету, переходят в непосредственное заведывание местных Советов Рабочих и Крестьянских Депутатов на основаниях, изложенных в нижеследующих статьях.

5. Местный Совет Рабочих и Крестьянских Депутатов обязывает представителей бывших ведомств или лиц соответствующего вероисповедания, в чьем фактическом обладании находится храм и прочее богослужebное имущество, представить в трех экземплярах инвентарную опись имущества, специально предназначенного для богослужebных и обрядовых целей. При этой описи Совет Рабочих и Крестьянских Депутатов принимает имущество от представителей соответствующего религиозного культа и вместе с описью передает его в бесплатное пользование всем тем местным жителям соответствующей религии, которые желают взять в пользование имущество; второй экземпляр описи с распискою на нем получателей Совет Рабочих и Крестьянских Депутатов хранит у себя, а третий пересылает в Народный Комиссариат Просвещения.

6. Необходимое число местных жителей, получающих в пользование богослужebное имущество, определяется местным Советом Рабочих и Крестьянских Депутатов, но не может быть менее 20 человек.

7. В случае отказа со стороны представителей бывшего ведомства, либо тех лиц, в чьем фактическом обладании находится вероисповедное имущество, представить опись, указанную в статье 5, представитель местного Совета Рабочих и Крестьянских Депутатов в присутствии группы лиц, коей передается в пользование вероисповедное имущество, или их доверенных при участии приглашенных свидетелей

из числа местных жителей фактически проверяет вероисповедное имущество по описи и передает его группе лиц соответствующей религии, изъявившей желание получить в пользование вероисповедное имущество.

8. Принявшие имущество в пользование обязуются:

I) хранить и беречь его как доверенное им народное состояние,

II) производить ремонт означенного имущества и расходы, связанные с обладанием имуществом: как-то по отоплению, страхованию, охранению, оплате долгов, местных сборов и проч.,

III) пользоваться имуществом исключительно для удовлетворения религиозных потребностей,

IV) возместить при сдаче все убытки за время пользования им, отвечая за целостность и сохранность вверенного им имущества солидарно (по круговой поручке),

V) иметь у себя инвентарную опись всего богослужебного имущества, в которую вносить все вновь поступившие (путем пожертвований, передачи их других храмов и т.п.) предметы религиозного культа, не представляющие частной собственности отдельных граждан,

VI) допускать беспрепятственно во внебогослужебное время уполномоченных Советом Рабочих и Крестьянских Депутатов лиц к периодической и осмотру имущества и

VII) в случае обнаружения Советом Рабочих и Крестьянских Депутатов злоупотреблений и растрат, немедленно сдать имущество Совету Рабочих и Крестьянских Депутатов по первому его требованию. Все эти условия вносятся в соглашение, заключаемое группой вышеуказанных граждан с местным Советом Рабочих и Крестьянских Депутатов.

9. Храмы и молитвенные дома, имеющие историческое, художественное и археологическое значение, передаются с соблюдением особой инструкции, выработанной Музейным Отделом Народного Комиссариата Просвещения.

10. Все местные жители соответствующей религии имеют право подписать соглашение, указанное в ст.ст. 5-8 и после передачи имущества, приобретая, таким образом, право участия в управлении богослужебным имуществом наравне с группой лиц, первоначально его получившей.

11. В случае, если не окажется желающих взять на вышеозначенных условиях в свое ведение богослужебное имущество, местный Совет Рабочих и Крестьянских Депутатов троекратно публикует о сем в местных газетах и вывешивают соответствующее объявление на дверях молитвенных зданий (храмов).

12. Если по прошествии недели со времени последней публикации не поступит заявлений о желании взять на указанных основаниях имущество, местный Совет Рабочих и Крестьянских Депутатов сообщает о сем Народному Комиссариату Просвещения. В своем сообщении Совет Рабочих и Крестьянских Депутатов указывает время постройки молитвенного дома, его ценностей в хозяйственном, историческом и художественном отношениях, цели, для которых предполагается использовать здание, и иные свои соображения по этому поводу.

13. По получении от Народного Комиссариата Просвещения ответа, Совет Рабочих и Крестьянских Депутатов приводит в исполнение предложения Народного

Комиссариата Просвещения, а в случае отсутствия таковых, свои по этому поводу предложения.

14. Находящиеся в вышеуказанных, неиспользованных для религиозных целей зданиях предметы, так называемые священные, могут быть переданы или группе лиц соответствующего вероисповедания на основаниях, указанных в ст.ст. 5-8, или в соответствующие хранилища Советской Республики.

15. Сооружение новых храмов и молитвенных домов допускается беспрепятственно с соблюдением общих для возведения сооружений технико-строительных правил. Смета и план строения утверждаются архитектурной комиссией местного совета рабочих и крестьянских депутатов. Окончание постройки гарантируется строителями внесением в депозит Государственного казначейства известной устанавливаемой советом рабочих и крестьянских депутатов суммы, выдаваемой на производство постройки по мере надобности. Передача в пользование построенного храма совершается в порядке ст.ст. 5-8 настоящей Инструкции.

О прочих имуществах

16. Не предназначенные специально для богослужебных целей имущества церковных и религиозных обществ, а также бывших вероисповедных ведомств, как-то дома, земли, угодья, фабрики, свечные и другие заводы, рыбные промыслы, подворья, гостиницы, капиталы, в все вообще доходные имущества, в чем бы они ни заключились, не взятые до настоящего времени в ведение советских установлений, незамедлительно отбираются от означенных обществ и бывших ведомств.

17. Местные советы рабочих и крестьянских депутатов предъявляют требование к представителям бывших вероисповедных ведомств и отделениям народного банка, сберегательным кассам и лицам, в чьем фактическом обладании находится подлежащее национализации имущество, о сообщении ими под страхом уголовной ответственности в двухнедельный срок сведений о всех принадлежащим местным вероисповедным организациям, либо бывшим ведомствам имуществах.

18. Полученные сведения подлежат фактической проверке уполномоченными на то Советом Рабочих и Крестьянских Депутатов лицами и о результатах проверки составляется протокол, который приобщается вместе с описью к особому делу об имуществах бывших вероисповедных ведомств и церковных им религиозных обществ. К этому же делу надлежит приобщить все относящиеся к этим имуществам бумаги и документы. Копию описи, представленной совету рабочих и крестьянских депутатов и фактически проверенной им, советом рабочих и крестьянских депутатов препровождает в народные комиссариаты просвещения и государственного контроля.

19. Обнаруженные наличные капиталы бывших вероисповедных ведомств и церковных или религиозных обществ, каких бы наименований эти капиталы ни были и где бы они не находились, должны быть приняты советами рабочих и крестьянских депутатов в двухнедельный срок.

Примечание: Местный Совет Рабочих и Крестьянских Депутатов, в случае нужды, по своему усмотрению может оставить в распоряжении группы лиц, заклю-

чившей соглашение, указанное в ст.ст. 5-8, некоторую сумму на текущие расходы по совершению религиозно-обрядовых действий до конца текущего года.

20. Капиталы бывших вероисповедных ведомств и церковных или религиозных обществ, находящихся у частных лиц или организаций, подлежат истребованию от них в двухнедельный срок. Держатели вышеуказанных капиталов, не исполнившие требования о передаче в срок находящихся у них означенных капиталов, подлежат уголовной и гражданской ответственности, как за их растрату.

21. Полученные капиталы должны быть сданы советом рабочих и крестьянских депутатов в местное казначейство не позднее, чем в трехдневный срок со дня получения, для зачисления в доход республики, причем квитанции о взносе этих капиталов должны быть приобщены к подлежащему делу. Совет рабочих и крестьянских депутатов немедленно уведомляет народные комиссариаты просвещения и государственного контроля об означенных суммах.

22. Если церковные или религиозные общества имеют капиталы в сберегательных кассах, или в отделениях народного банка, то книжки сберегательных касс и соответствующие банковские документы по первому требованию совета рабочих и крестьянских депутатов должны быть представлены их держателями, эти документы, по совершению на них отметки об их аннулировании, приобщаются к соответствующему делу, а подлежащим сберегательным кассам и отделениям народного банка совет рабочих и крестьянских депутатов сообщает о немедленном перечислении этих капиталов в доход казны. Об этом также уведомляются народные комиссариаты просвещения и государственного контроля.

23. За всякое незаконное пользование имуществом, принадлежащим республике, или за умышленную порчу его виновные в том лица подлежат уголовной ответственности.

24. Все действия по отобранию церковных или религиозных имуществ должны быть закончены не позднее чем в двухмесячный срок со дня опубликования настоящей Инструкции, и сведения об ее исполнении должны быть представлены народному комиссариату просвещения и в VIII отдел народного комиссариата юстиции.

25. Всякий последующий спор о праве частных лиц на имущество бывших вероисповедных ведомств или религиозных и церковных обществ, национализированное в силу декрета «Об отделении церкви от государства и школы от церкви» и на основании настоящей Инструкции, разрешается в общегражданском исковом порядке.

О метрических книгах

26. Метрические книги всех вероисповеданий за все года, почему-либо не взятые до настоящего времени из духовных консисторий, духовных управлений, городских управ (еврейские метрические книги) и прочих губернских хранилищ метрик, немедленно передаются в губернские (областные) отделы записей актов гражданского состояния.

27. Метрические книги за все года из городских и сельских храмов всех исповеданий подлежат немедленному изъятию советами рабочих и крестьянских депутатов, причем один (черновой) экземпляр передается либо местным (городским и волостным) отделам записей актов гражданского состояния, либо соответствующим нотариатам (там, где нотариальные отделы ведут запись актов гражданского состояния), а другой (беловой, прошнурованный) подлежит направлению в губернский отдел записей актов гражданского состояния. После изъятия книг служителям культов предоставляется право, при желании снять нужные копии с метрических книг.

28. В соответствии с воспрещением делать в паспортах и прочих официальных удостоверяющих личность документах какие-либо отметки, указывающие на принадлежность граждан к тому или иному вероисповеданию, воспрещается кому бы то ни было отмечать в паспортах о совершении каких-либо религиозных обрядов (крещения, конфирмации, обрезания, брака и погребения и т.д.), а также о разводе, учиненном служителями культов или учреждениями всех вероисповеданий.

О религиозных церемониях и обрядах

29. В государственных и в иных публично-правовых общественных помещениях безусловно не допускается:

а) совершение религиозных обрядов и церемоний (молебнов, панихид и проч.);

б) помещение каких-либо религиозных изображений (икон, картин, статуй религиозного характера и проч.)

30. Местная Советская власть принимает все меры к устранению указанных в предшествующей статье и противоречащих декрету о свободе совести явлений.

Примечание: Устранение религиозных изображений, имеющих художественное или историческое значение, и их дальнейшее назначение производится с ведома народного комиссариата просвещения.

31. Религиозные шествия, а также совершение каких бы то ни было религиозных обрядов на улицах и площадях допускается лишь с письменного разрешения местной Советской власти, которое устроители каждый раз должны получать заблаговременно и во всяком случае не позднее, чем за два дня до публичного совершения религиозной церемонии. В выдаче разрешения совет рабочих и крестьянских депутатов руководствуется п.5 декрета «Об отделении церкви от государства и школы от церкви».

32. Местная Советская власть устраняет или обязует соответствующих лиц устранить из храмов и других молитвенных домов, составляющих народное достояние, все предметы, оскорбляющие религиозное чувство трудящихся масс, как-то: мраморные или иные доски, надписи на стенах и на богослужебных предметах, произведенные в целях увековечения памяти каких бы то ни было лиц, принадлежащих к членам низвергнутой народом династии, и ее приспешников.

СЛУШАЛИ

1. Об организации комиссии для проведения в жизнь декрета об отделении церкви от государства и школы от церкви
2. О составе комиссии
3. О характере представительства от отдельных ведомств
4. О порядке утверждения комиссии и ее состава
5. О опубликовании инструкции о применении законоположений об отделении церкви от государства и школы от церкви
6. О дальнейшей деятельности комиссии

ПОСТАНОВИЛИ

1. Выделить из Общего подотдела губотдела юстиции комиссию по проведению в жизнь декрета об отделении церкви от государства и школы от церкви, с подчинением ее непосредственно завгубюсту
2. Состав комиссии определяется следующим: председатель – лицо командированное губпарткомом, заместитель председателя – лицо назначенное завгубюстом, члены – представители от отдела управления гуоинспекции, наробраза, соцсобеса, управления недвижим. имущ. Совнархоза и губземотдела, при комиссии состоит особая комиссия
3. Признать необходимым, чтобы представительство отдельных ведомств было персонально постоянным
4. Призная необходимым утверждение комиссии губревкомом просить завгубюста войти в губревком с соответственным ходатайством
5. Напечатание инструкции в официальном отделе органа губревкома «Советское строительство», признать официальным опубликование ее.
6. Следующее заседание комиссии созвать по инициативе завгубюста, представителям отдельных ведомств предложить представить к этому заседанию исчерпывающие сведения обо всем сделанном ведомствами в деле отделения церкви от государства и школы от церкви

Председатель

Хмельницкий

Члены

Гельман Л.Я., Стена Д.П.

Секретарь

подпись

С подлинным верно:

Секретарь общего подотдела

подпись⁹⁹

⁹⁹ ДАОО. – Ф.Р-599. – Оп.1. – Спр.53. – Арк.2-2 зв.

Зараз, коли пройшов 91 рік після того, як за допомогою декрету відділили церкву від держави, важко уявити, що це робилося мирним шляхом, бо віруючих людей було більше, але «человек с ружьем» все ж зробив це.

От Губревкома

ПРИКАЗ №

Во исполнение декрета Р.Кр.Пр.Украины «Об отделении церкви от государства и школы от церкви» (СОБР. Указ. за 1919 г. № 3 ст.37), Постановления Сов. Нар. Комис. от 3 августа 1920 г. («Вісти» от 18 августа 1920 года за № 200) и изданной в развитии их инструкции Народного комиссариата юстиции, губревком ПОСТАНОВЛЯЕТ:

1. Проведение в жизнь декрета отделения церкви от государства и школы от церкви возложить на губотдел юстиции.
2. Образовать с этой целью при губотделе юстиции особую комиссию с участием постоянных представителей от губпарткома, отд. Управления, Губинспекции, Наробраза, Соцобеса, Управ. Недвиж. Имущ., Совнархоза и Губземотдела.
3. Состав президиума комиссии и внутренний ее распорядок определяется Завгубюстом.

Предгубревкома
Завгубюст
Секретарь¹⁰⁰

1922 рік

Видання наказу про опис церковного майна було справжнім блюзнірством, бо священослужителі багато років збирали по копійчині гроші на його придбання, а потім мали добровільно зробити його опис з тим, щоб потім віддати все державі невідомо для якої мети. Дуже рідко справджувалися гасла стосовно того, що майно потрібне для допомоги голодаючим, чи будь-кому. Майно це розкрадалося ще на стадії надходження до складу.

ПРИКАЗ № 51

Согласно распоряжения наркомата юстиции по отделению церкви от государства и школы от церкви, Губисполком во изменение и дополнение ранее изданных приказом ПОСТАНОВЛЯЕТ:

1. Все церковные служители и представители религиозных культов: христианского, иудейского, магометанского и проч., а также сектанты, евангелисты, духоборы, баптисты и проч., имеющие в своем фактическом ведении богослужебное имущество, обязаны в 2-хнедельный со дня опубликования сего приказа срок представить в Губликвидкомиссию описи указанного имущества в 3-х экземплярах при соответствующих заявлениях, бланки коих подлежат получить в Губликвидкомиссии. Не исполнение сего повлечет за собой предание виновных суду;

¹⁰⁰ ДАОО. – Ф.Р-599. – Оп.1. – Спр.53. – Арк.3

2. Группы верующих, желающие взять в бесплатное пользование храмы, синагоги и проч. молитвенные дома, должны в месячный от сего числа срок заключить соответствующие договоры с представителем губисполкома, председателем губликвидкомиссии.

По истечении месячного срока все храмы, синагоги и проч. молитвенные дома, от коих не будут заключены договоры, подлежат закрытию.

3. Все ранее заключенные договоры на изъятие в бесплатное пользование храмов, синагог и молитвенных домов должны быть в двухнедельный срок от сего числа в срок представлены в губликвидкомиссию для замены могущих оказаться неправопособными контрагентов другими правомочными лицами;

4. Все печати и штампы различных религиозных учреждений, на пользование коими не выданы разрешения губотдел. Управления, должны быть представлены лицами, у коих они находятся в 2-х недельный срок в губликвидкомиссию. Не исполнение сего повлечет за собой предание виновных суду.

Губликвидкомиссия помещается в здании губюротдела (Вокзальная площадь, комн. № 5)

Предгубисполкома

Аверин

Завгубюст

Евдокимов

Секретарь

Рекис

Выписка из газеты «Известия» от 28 февраля 1922 г. за № 671¹⁰¹

СПИСОК

нарядов и книг, имеющихся в канцелярии губернской ликвидационной комиссии по отделению церкви от государства

- 1) наряд о ликвидации церковно-утварного склада
- 2) наряд об организации комиссии
- 3) наряд о Вознесенской уездной ликвидационной комиссии
- 4) наряд о Тираспольской уездной ликвидационной комиссии
- 5) наряд о закрытии церквей
- 6) протоколы ликвидационной комиссии
- 7) наряд о антипропаганде
- 8) наряд о закрытии Одесского епархиального совета
- 9) наряд о личном составе комиссии
- 10) наряд о сдаче храмов
- 11) наряд о закрытии монастырей и монастырских подворий
- 12) проект положения об открытии в г.Одессе частных богословских курсов
- 13) наряд о ежемесячных отчетах
- 14) наряд о Первомайской уездной ликвидационной комиссии
- 15) наряд договоров римско – католических церквей (аннулирован)
- 16) договор с немецко-лютеранской общиной (аннулирован)
- 17) договор с общиной евангельских баптистов (аннулирован)

¹⁰¹ ДАОО. – Ф.Р-599. – Оп.1. – Спр.53. – Арк.6

- 18) договор с Одесскою общиною адвентистов (аннулирован)
- 19) дело мусульманского молитвенного дома
- 20) список церквей и монастырей, совершающих богослужение
- 21) наряд договоров с церквями 1921 г. часть 1 (аннулирован)
- 22) то же, часть 2 (аннулирован)
- 23) уставы религиозных обществ
- 24) наряд о выселении священнослужителей
- 25) наряд текущей переписки
- 26) наряд секретной переписки
- 27) наряд Балтской уездной комиссии
- 28) наряд Одесской уездной комиссии
- 29) наряд о закрытии домовых церквей
- 30) наряд об изъятии церковных ценностей
- 31) наряд об имуществе закрытых церквей
- 32) переписка о заключении договоров 1922 г.
- 33) наряд проектов обязательных постановлений
- 34) наряд о регистрации синагог и еврейских молитвенных домов
- 35) список церквей Одесского уезда

Кроме того в комиссии находятся:

- 1) дело совместных заседаний епископов Киевской епархии и членов епархиального совета
- 2) дело миссионерского совета
- 3) дело о передаче некоторых храмов Украинскому православному гражданству в Киеве.

В библиотеке комиссии имеются:

- 35 брошюр «Сборник «Церковь и государство»
- 5 книг журнала «Революция и церковь»
- 1 выпуск журнала «Агитация и пропаганда»

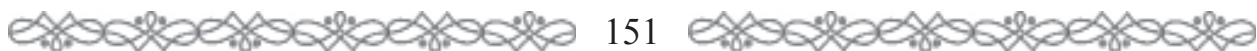
В канцелярии комиссии ведутся следующие книги:

- 1) входящий реестр
- 2) исходящий реестр
- 3) книга договоров
- 4) книга гербового сбора
- 5) приходно – расходная книга
- 6) комиссионная книга (по комиссионным продажам).

СПИСОК

дел по заключению договоров с православными и инославными церквями
г. Одессы и уездов. 1922 г.

1. Дело Алексеевской православной церкви
2. Ботанической церкви
3. Скорбященской Стурдзовской общины
4. Благовещенской церкви

5. Входа-Иерусалимской церкви
6. Петропавловской церкви
7. Сретенской церкви
8. Михаило-Архангельской церкви
9. Ильинской церкви
10. Иоакимфской церкви
11. Реформатской церкви
12. Александро-Невской Чубаевской церкви
13. Пантелеймоновской церкви
14. Успенской церкви
15. Константино-Еленинской церкви
16. Николо-Араднинской церкви
17. Покровской церкви на Большом Фонтане
18. Магометанской мечети
19. Старокладбищенской церкви
20. Дмитриевской Украинской церкви
21. Николаевской при бывшем доме трудолюбия
22. Николаевской церкви на Балтской дороге
23. Казанской церкви на Пересыпи
24. Вознесенской мещанской церкви
25. Старого костела
26. Покровской Старообрядческой церкви
27. Французского римско-католического костела
28. Николаевской портовой церкви
29. Александровской церкви
30. Андреевской церкви
31. Свято духовской церкви
32. Михайло-Архангельской на Маразлиевской улице церкви
33. Стефаниевской церкви
34. Католической пресвятой семьи церкви
35. Крестовоздвиженской церкви
36. Покровской на Александровском проспекте церкви
37. Церкви Живоносного источника
38. Александро-Невской церкви
39. Скорбященско-Владимирской церкви
40. Николаевской на Платоновском молу церкви
41. Воскресенской церкви
42. Баденской римско-католической церкви Одесского уезда
43. Вознесенской церкви с.Нерубайска
44. Николаевской церкви на Пересыпи
45. Евангелическо-Лютеранской церкви
46. Еврейского молитвенного дома «Майбиш-Ариман»
47. Синагоги Мойх ре-Ойфес
48. Синагоги Нахлас-Элизер

49. Синагоги Эиль Эммино
50. Синагоги Хевре Кадишо
51. Синагоги Ахнос Шабос
52. Лютеранской церкви с.Касселя
53. Синагоги Агавас Реим
54. Лютеранской церкви с.Беляры
55. синагоги Гемилус-Хусуд им
56. Костела Св.Климентия
57. Караимской Кенассы
58. Гильдендорфской лютеранской церкви
59. Петерстальской лютеранской церкви
60. Еврейского молитвенного дома носильщиков и извозчиков
61. Костела Св. Иосифа
62. Баптистской общества в с.Белярах
63. Люстдорской лютеранской церкви
64. Павло – Натальинской церкви
65. Нейзацкой лютеранской церкви
66. Троицкой церкви с.Кривая Балка
67. Еврейского молитвенного дома Хворос-Эйцы
68. Еврейского молитвенного дома Хай Адам
69. Еврейского молитвенного дома Мершикова
70. Григорие-Богословской церкви
71. Петропавловской церкви с.Васильевка
72. Нейлюстдорфской лютеранской церкви
73. Эльзацкой римско-католической церкви
74. Иоанно-Предтеченской церкви
75. Лютеранского молитвенного дома в с.Выгода
76. Синагоги Окт. в № 55
77. Синагоги Альвус Хейн
78. Синагоги Бикур – Хойлим
79. Лютеранской церкви с.Бессарабки
80. Мариновской лютеранской церкви
81. Константиновской церкви с.Гнилово
82. Синагоги Хай Адам на мещанской улице
83. Фрейдентальской лютеранской церкви
84. Георгиевской церкви с.Фестеровки
85. Крестовоздвиженской церкви с.Дальник
- 86.Зельцерской римско-католической церкви
87. Суворовского лютеранского молитвенного дома с.Суворова
88. Еремеевского римско-католического костела
89. Вильгельмстальского лютеранского молитвенного дома
90. Синагоги Агулос Ктанос
91. Покровской церкви с.Мариновки
92. Гильдендорфской лютеранской церкви

93. Баптистской общины г.Одессы
94. Нейфрейдентальской лютеранской церкви
95. Николаевской православной церкви ст.Раздельная
96. Успенской церкви с.Буялык
97. Гофнунгсбургского лютеранского молитвенного дома
98. Покровская церковь с.Гниляково
99. Синагоги молитвенных мучеников
100. Свято-Троицкой церкви с.Канделя
101. Общины евангельских христиан в г.Одессе
102. Греческой Св.Троицкой церкви
103. Вознесенской Ново-Слободской церкви
104. Серафимовской на кладбище церкви
105. Георгиевской церкви с.Дальник
106. Иоанно-Богословской церкви с.Севериновки
107. Лютеранского молитвенного дома на хуторе Болгарка
108. Николаевской церкви с.Беляевки
109. Еврейского молитвенного дома Аманудов Маркевес
110. Кусовского римско-католического костела
111. Церкви Рождества Богородицы на Слободке Романовке
112. Шаровской лютеранской церкви
113. Эйгенфельдского лютеранского молитвенного дома с.Волкова
114. Коноплевской лютеранской общины
115. Нейковской лютеранской церкви
116. Михайловской лютеранской церкви
117. Лехтенфельдского лютеранского молитвенного дома с.Преображенского
118. Лютеранской церкви с.Черногорки
119. Ираклиевской лютеранской церкви
120. Карлстальской лютеранской церкви
121. Волковского римско-католического костела
122. Александрфельдской баптистской общины
123. Еврейского молитвенного дома Томхе Овде Адуму
124. Лукинской церкви с.Славяно-Сербки
125. Гросслибентальского баптистского молитвенного дома
126. Ираклиевского баптистского молитвенного дома
128. Рождественно-Богородичной церкви в с. Сычавке

При приеме и сдаче присутствовали:

Представитель губисполкома подпись

Представитель Госконтроля подпись

Представитель Совнарсуда подпись

Представитель Губликвидкома подпись

Секретарь подпись¹⁰²

¹⁰² ДАОО. – Ф.Р-599. – Оп.1. – Спр.53. – Арк.4-4 зв.

В.срочно
Коменданту

исх.№ 268
29.04.1922 г.

Предлагается дать распоряжение дежурным по комендатуре, что все присылаемое по адресу комиссии по изъятию церковных ценностей должно приниматься под расписку и сохраняться под ответственностью коменданта.

Секретарь губкомиссии по изъятию¹⁰³

Я зустрічався ще з живими членами трійок, які забирали церковне майно. Вони розповідають, що серед трьох представників трійки обов'язково був один, а то й два віруючих, які теж свого часу здавали мізерні кошти на придбання церковного майна. Але вони мусили виконувати інструкцію, інакше, у разі її недотримання, спеціальна комісія, створена наглядати за роботою трійок, писала наклеп до НКВС. Після цього для такого члена трійки був тільки один шлях – на Соловки.

ИНСТРУКЦИЯ по изъятию ценностей из церквей Одесской губернии

1. Для операции по изъятию ценностей из церквей, расположенных в г.Одессе образуются специальные тройки в количестве 5. Аналогичные тройки должны быть созданы так же в уездных и заштатных городах по усмотрению комиссии специально. Для операции в районах названных городов. В волостях же тройки создаются на местах под председательством специально назначенного уездной комиссией товарища.

2. Тройки предварительно инструктируются губернскими и уездными комиссиями и получают на руку «экстракт» выборки из описей, в котором перечислены персонально по каждой церкви предметы подлежащие изъятию.

3. Одновременно на руки каждой тройке дается печатанный проект протокола в 3-х экземплярах для предоставления предметов действительной изъятых из церквей.

4. Один экземпляр остается в церкви, другой на руках тройки, а третий оставляется при изъятых вещах.

5. В протоколе обозначаются: название церкви, местонахождение ее, имена и фамилии представителей губисполкома, уисполкома уполномоченных группой верующих и духовенства. Представители духовенства обязаны присутствовать для снятия предметов с престолов, что по церковным коконам не разрешается мирянам.

¹⁰³ ДАОО. – Ф.Р-599. – Оп.1. – Спр.681. – Арк.15

6. Напротив каждой действительно изъятой вещи проставляется:

- 1) из какого металла;
- 2) количество
- 3) и там, где это возможно вес.

В примечании отмечается отличительный признак предмета.

7. В случае, если какой вещи не окажется на лицо на это составляется отдельный акт, который передается для расследования в ревтрибунал.

8. Для каждой церкви независимо от престолов оставляется следующее: одна чаша, один дискос, одна звездница, одна дарохранильница, одна дароносица, одно евангелие, одна лжица, один кувшин, один ковшик, одна тарелочка, один напрестольный крест, 1 кадило и сверх того для треб. Малого ормата, 1 крест, 1 евангелие, 1 кадило.

9. Вышеозначенные предметы оставляются исключительно металлические (не золотые, не серебряные и не платиновые). Причем, если в данной церкви все предметы культа из серебра, то следует заменить их предметами металлическими, взятыми заблаговременно из других церквей для этой цели. Ризы с икон снимаются на месте, все иконы написанные на всей доске (многокрасочные) остаются висеть по прежнему, а все изображения, изображающие только лиц (немногокрасочные) должны быть вынесены в ризницу.

Примечание: Особенное внимание надо обратить на изъятие, в первую очередь, из церквей крупных по своему богатству. Для замены обязательно оставляемого ценного прибора перечисленного в пункте 8 для обрядов нужно изъять необходимое количество металлических предметов культа в тех церквях, где таковые имеются сверх нормы.

10. Предметы из металла, подлежащие изъятию на предмет замены в других церквях утвари из серебра, должны быть помещены в отдельном «экстракте» и они по мере замены их на серебрянную в других храмах, должны описываться с протокола с указанием места (наименование церкви) их оставления.

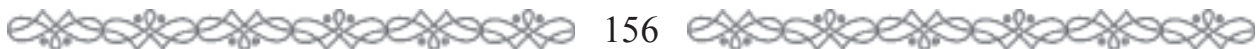
11. В случае возникшего недоразумения, верующим предоставляется право обжалования в высшую инстанцию, но жалоба не может приостановить изъятие ценностей.

12. Все вещи должны быть тщательно упакованы в присутствии всех свидетелей и немедленно отправлены в кассу Уфинотдела.

13. При изъятии требовать непременно старую инвентарную книгу, которую не рассматривая в храме, представить в комиссию по изъятию ценностей.

14. Духовенство и уполномоченный от мирян оповещается за 6-ть часов до операции по изъятию. Представители от верующих (в количестве 3-х человек) извещаются через соответствующего попа под его личную ответственность.

15. Работа по городу начинается по изъятию с 28 го сего апреля и заканчивается до 5-го мая включительно. Работы по уездным и заштатным городам должны

9.	Завадовская община христиан – субботников	с.Завадовка	
10.	Гуляевская община баптистов	д.Гуляевка	
11.	Златоустовская православная община	с.Златоустовка	
12.	Черногорская лютеранская община	с.Черногорка	
13.	Мариновская лютеранская община	с.Мариново	
14.	Ряснопольская еврейская религиозная община	м.Ряснополь	
15.	Игнatieвская община евангельских христиан	с.Игнatieвка	
16.	Рорбахская неформаторская община	в с.Рорбах	Немецкая
17.	Рорбахская лютеранская община	в с.Рорбах	Немецкая
18.	Рорбахская баптистская община	в с.Рорбах	Немецкая
19.	Рорбахская еврейская община	в с.Рорбах	Немецкая
20.	Вормская немецкая лютеранская община	к.Вормс	
21.	Вормская немецкая реформатская община	к.Вормс	
22.	Комиссаровская православная религиозная община	с.Комиссаровка	
23.	Комиссаровская баптистская община	с.Комиссаровка	
24.	Основская баптистская религиозная община	д.Основа	
25.	Мюнхенская римско-католическая религиозная община	с.Мюнхен	
26.	Раштадская римско-католическая религиозная община	с.Раштад	
27.	Софиевская баптистская община	с.Софиевка	
28.	2-я Марьяновская баптистская община	с.2-я Марьяновка	

Наступний документ теж свідчить, що віруючі різних конфесій були у багатьох селах району.

Березовский райисполком

№№ пп	Наименование церкви, синагоги или молитвенного дома (по посвящ.)	Место нахождения	Если передана по договору, то когда и кем заключен договор	Фамилия, имя, отчество свидетельствующего, обслуж. молит. здания.
1.	Религиозное общество баптистов	д. Игнатьевка	27.11.1923 г. в Одесском губисполкоме	Верич Степан Яковлевич

2.	Петропавловская церковь	с.Ряснополь	27.02.1923 г. в Одесском губисполкоме	Балык Павлович	Михаил
3.	Синагога	с.Ряснополь	24.02.1923 г. в Одесском губисполкома		

25.04.1923 г.

№ 577

Председатель

Секретарь

подпись

подпись¹⁰⁶

З наступних двох документів ми дізнаємося, що станом на 1923 рік у Березівському районі функціонувало 30 релігійних закладів, сім з яких були православними.

СТАТИСТИЧЕСКАЯ АНКЕТА

ликвидированной комиссии по отделению церкви от государства

Наименование райисполкома – Березовский

Округ – Одесский

Всего населенных пунктов в районе – 93

Всего оборудовано и существует молитвенных религиозных зданий на территории района — 30

Из них:

Православных - 7

Иудейских - 6

Римско-католических - 2

Лютеранско-протестанских - 4

Евангельских христиан-баптистов — 7

Христанских адвентистов 7-го дня — 1

Другого вероисповедания (старообрядцы) – 1; реформатских — 2

В скольких молитвенных религиозных зданиях в период изъятия церковных ценностей обнаружены и изъяты церковные ценности 14

В скольких храмах и молитвенных зданиях оставлены церковные ценности впредь до замены нет

Из числа молитвенных религиозных зданий имеется монастырь:

а) мужских не имеется

б) женских нет

Из числа имеющих монастыри:

а) закрыто нет

б) передано или эксплуатируются другими лицами и учреждениями нет

¹⁰⁶ ДАОО. – Ф.Р-856. – Оп.1. – Спр.53. – Арк.47

Если передано, то кем эксплуатируются нет

Сколько молитвенных религиозных зданий за период 1920-1923 гг.

вновь построено нет

оборудовано нет

Каким образом, где и когда и какое имущество вновь оборудованными и построенными религиозными зданиями приобретено нет

Все существующие в районе молитвенные религиозные здания обслуживаются:

а) священнослужителей 23

б) церковнослужителей 25

Как используются закрытые богослужебные здания для общественных целей, указать количество церквей и т.д., обращенных для общественных религиозных нужд не закрывались

Какое количество сектантских последователей (от 18 лет) находится на территории данного района (баптистов, субботников, адвентистов, толстовцев и т.д. по каждой секции отдельно)

Субботников — 83

Баптистов — 731

Предликвидкома

Секретарь¹⁰⁷

СПИСОК

молитвенно-религиозных зданий и священнослужителей, находящихся на территории Березовского района Одесской области

№.№ пп	Наименование церкви или молитвенного дома (по посвящению)	Место нахождения (губерния, уезд, волость, село)	Если передана по договору, то когда и кем заключен договор (губерния, уезд, волость)	Фамилия, имя и отчество священника, обслуживающего данное молитвенное здание
1.	Железнодорожная церковь на ст. ж\д Колосовка	ст.ж\д Коло-совка	Договор никогда не заключался	Малинский Вас-сиян Трофимов
2.	Молитвенный дом евангельских христиан	д. Марьянов-ка II	Договор не заклю-чен	Не имеется
3.	Лютеранская церковь Вормская	с.Вормс	Договор заклю-чен в губернской ликвидационной комиссии уполномо-ченным	Шех Иммануил

¹⁰⁷ ДАОО. – Ф.Р-856. – Оп.1. – Спр.53. – Арк.68

4.	Вормская реформатская церковь	с.Вормс	Договор заключен в губернской ликвидационной комиссии уполномоченным	Гейнле Михаил
5.	Раштадская приходская римско-католическая церковь	с.Раштадт	13.12.1922 г. уезд-ликвидком.	Никодим Илии
6.	Мюнхенская приходская римско-католическая церковь	с.Мюнхен	13.12.1922 г. уезд-ликвидком.	Рафаил Дрелих
7.	Рорбахский реформатский молитвенный дом	с.Рорбах	25.11.1922 г. губ-ликвидком	Бетхер Эдуард Мих.
8.	Рорбахский лютеранский молитвенный дом	с.Рорбах	23.11.1922 г. губ-ликвидком	Висил Генрих Петров.
9.	Рорбахский баптистский молитвенный дом	с.Рорбах	25.11.1922 г. губ-ликвидком	Велт Иоанн Петр.
10.	Рорбахский еврейский молитвенный дом	с.Рорбах	30.11.1922 г. губ-ликвидком	Шор Янкель
11.	Лютеранско-протестантская церковь	с.Мариново	27.09.1922 г. в губ-ликвидком	Штейнвальд Фрид.Дан.
12.	Мариновская евангелистско-баптистская церковь	с.Мариново	В апреле 1923 г. в губ-ликвидком	Велиос Густав
13.	Ряснопольская Петропавловская церковь	м.Ряснополь	27.02.1923 г. в Одесский губ-ликвидком	Бальт Мих. Павл.
14.	Ряснопольский еврейский молитвенный дом	м.Ряснополь	24.02.1923 г. в Одесский губ-ликвидком	Не имеется
15.	Религиозное общество баптистов	д.Игнатьевка	27.11.1922 г. в Одесский губ-ликвидком	Верич Степан Яковлев
16.	Баптистское общество	д.Основа	Не заключили	Гончар Еф.Анд.
17.	Иоанно-Златоустовская православная церковь	с.Златоустово	26.10.1922 г. в губ-ликвидком	Катетонов Павл. Ив.
18.	Покровской Пресвятой Богородицы церковь	Ново-Покровское	В декабре 1922 г. в губ-ликвидком	Некантрос Ник.
19.	Свято-Успенская православная церковь	с. Комиссаровка	27.12.1922 г. губ-ликвидком	Любинский Арк. Ив.
20.	Лютеранско-протестантская церковь	с.Черногорка		

21.	Свято-Николаевская православная церковь	г.Березовка	9.12.1922 г. в губликвидком	Соколовский Мих. Елисеевич Дьяконов Евг. Петр.
22.	Успенская старообрядческая церковь	г.Березовка	29.12.1922 г. в губликвидком	Котенков Аврам Мих.
23.	Молитвенный дом баптистов	г.Березовка	2.01.1923 г. в губликвидком	Комаров Тимофей
24.	Еврейская синагога	г.Березовка	29.12.1922 г. в губликвидком	Раввин Эль
25.	1-й Еврейский молитвенный дом	г.Березовка	29.12.1922 г. в губликвидком	Гольховой
26.	2-й Еврейский молитвенный дом	г.Березовка	3.02.1923 г. в губликвидком	
27.	3-й Еврейский молитвенный дом	г.Березовка	3.02.1923 г. в губликвидком	
28.	Еврейский баптистский дом	г.Березовка	3.02.1923 г. в губликвидком	
29.	Завадовская адвентистская церковь	с.Завадовка	-	-
30.	Завадовская православная церковь	с.Завадовка	-	-

В Одесский уисполком

Анкета ликвидкомиссии и список молитвенно-религиозных зданий в 3-х экз. предоставляется.

Секретарь

подпись¹⁰⁸

Наступний документ містить інформацію про кількість церков Березівського благочинного округу (деканату) станом на 1923 рік:

И.об. председателя Березовского деканата свящ. Анд. Крикуновскому № 423

Одесское епархиальное управление сообщает Вам для распоряжений, что постановлением оногo от 4 мая с\г (протокол № 34) Благочиннические округа Одесского уезда переименованы в деканаты. И.об. председателя Березовского деканата назначены Вы с предложением Вам собрать съезд деканата для избрания постоянного президиума деканата (председатель, заместитель и секретарь).

В состав Березовского деканата входят следующие церкви: Николаевская — г.Березовка, Петропавловская — с.Завадовка, Николаевская — ст.Колосовка, Нерукотворного образа — с.Демидово, Покровская — с.Новопокровское (Сахарово), Петропавловская — м.Ряснополь, Успенская — с.Комиссаровка, Покровская —

¹⁰⁸ ДАОО. – Ф.Р-856. – Оп.1. – Спр.53. – Арк.83-83 зв.

с.Марковка, Иоанно-Златоустовская – с.Златоустово Поле, Покровская – м. Кури-
сово-Покровское, Лукинская с.Словяно-Сербка и Николаевская – с.Евгениевка.

Всего 12 церквей.

г. Одесса, 14 мая 1923 года

Член епарх.
Делопроизводитель

Подпись
подпись¹⁰⁹

Циркулярний лист, надісланий владою до всіх райвиконкомів, закликає місцеві партійні та культпросвітницькі органи боротися з релігійним дурманом.

Циркулярное письмо 1923 год
Всем предрайисполкомам

Дорогие товарищи!

Контрреволюция, потеряв всякую надежду победить столь ненавистную ей рабочее-крестьянскую власть в открытом бою, тем не менее не рассталась еще со своей заветной мечтой – вернуть себе утерянные земли, фабрики и заводы и впредь продолжать свое гнустное высасывание последних соков из рабочих и крестьян. Для этой цели вся белогвардейская свора решила подорвать советскую власть изнутри.

Видя, что рабоче – крестьянская власть стремится к освобождению отсталых народных масс **от религиозного дурмана** и великолепно учитывая, что этим самым вбивается в крышку ее гроба последний гвоздь и все ее мечты таким образом разобьются вдребезги, контрреволюция поручает своим наемным агентам, шпионам, провокаторам, каковыми она нас наводнила, а в особенности нашу пограничную полосу, спровоцировать народные массы путем религиозного к ней подхода и последним пускается в ход, так называемое «обновление икон».

Такая история имела место в Овидиопольском районе, где вдруг старая икона превратилась в новую, т.е. по уверениям указанных наемных темных личностей совершилось великое чудо и, конечно, к этому дому повалило все село, и провокаторы, под влиянием созданного ими настроения, не замедлили осторожно забрасывать некоторые словечки по адресу советской власти, дескать, Бог творит чудеса, и мол строго накажет неверующих и т.п.

Между тем, процесс обновления икон никакого чуда собой не представляет, так как обновить можно всякую вещь путем подчистки, подкраски и т.д.

Выезжающей на место этого происшествия экспертной комиссии в составе представителей и от духовенства, установлены были свежесть красок и нелепость этой процедуры.

Характерно, что это произошло в старой отдаленной избе, в которой живут малолетние сироты. Ясно, что эта работа проделана темной личностью, не побрезгавшей подкупом хозяев дома, в интересах спровоцирования народной массы.

¹⁰⁹ ДАОО. – Ф.Р-856. – Оп.1. – Спр.53. – Арк.89-89 зв.

Принимая во внимание все вышеизложенное, окружная комиссия НС предлагает Вам всячески усилить антирелигиозную кампанию среди членов КНС, привлекая к этой работе местные партийные и культпросветительные силы.

При возникновении впредь случаев обновлений икон, немедленно доводить до нашего сведения, для срочной командировки экспертной комиссии с целью наглядно доказать народной массе всю эту наглую бессмыслицу.

Вопрос этот широко освещать на собраниях, сходах и съездах.

Одновременно вменить в обязанность всем членам КНС бдительно следить за всеми подозрительными и темными личностями, и о таковых немедленно заявлять ближайшему уполномоченному ГПУ для принятия соответствующих мер.

Подшито за надлежащими подписями.

С подлинным верно: делопроизводитель   подпись

Всем сельсоветам Березовского района для сведения и исполнения.

3-го июля 23 г. №1294¹¹⁰.

Ліквідаційна комісія з відокремлення церкви від держави, що розташовувалась у місті Вознесенську, розробила інструкцію для закриття церков:

Всем волисполкомам

Вознесенская ликвидационная комиссия по отделению церкви от государства предлагает в день получения сего **закреть все церкви и молитвенные дома всех культов, на содержание коих не заключено договоров.** Кроме того проверить, не имеется ли в церквях и молитвенных домах печатей и штампов. В случае обнаружения немедленно отобрать и представить в Уотдуправ.

Церкви и молитвенные дома, на содержание которых заключены договоры в Одессе, закрытию не подлежат, причем представители таких общин должны явиться в Уликвидкомиссию для регистрации со всеми документами, о чем Вам было предписано от 16.01 за № 474.

Общины, заключившие договоры и не получившие копии таковых в Уликвидкомиссии, предлагается обязать в 3-хдневный срок получить документы.

О последующем донесите.

Зам.предликвидкомиссии

Богомаз

Секретарь

Орлов

Березовскому волисполкому для немедленного исполнения¹¹¹.

¹¹⁰ ДАОО. – Ф.Р-856. – Оп.1. – Спр.53. – Арк.101

¹¹¹ Там само. – Арк.105

1924 рік

Наступний циркуляр децю пом'якшує ставлення до закриття церков дуже прискіпливих виконавців. Цей докумен свідчить, що може у верхах і не хотіли таким чином відділяти церкву від держави, бо розуміли, що це викличе супротив людей, але на місцях, аби вислужитися перед вищим керівництвом, аж «зі шкіри лізли», аби догодити, в першу чергу НКВС.

Сов.секретно
Циркулярное письмо №7

НКВД
Адмінвідділа
24/ХІІ-24 р.
Ч.4453

Одесскому

Всем начальникам губернских административных отделов.

Уважаемые товарищи.

В целях установления единообразия мероприятий по отделению церкви от государства, считаю необходимым своевременно обращать Ваше внимание на нижеследующее:

Статья 23-я Конституции УССР обеспечивает за трудящимися действительную свободу совести путем отделения церкви от государства на началах, указанных в декрете Правительства Украины 22-го января 1919 г. Статья 5-я этого Декрета обеспечивает свободное исполнение религиозных обрядов, поскольку они не нарушают общественного порядка и не сопровождаются посягательством на права граждан Советской Республики. Статьи 11, 12 и 13 приравнивают религиозные общества в отношении их деятельности, за исключением прав юридического лица и собственности, к частным обществам и союзам. Статья 2-я запрещает установление каких либо преимуществ или привилегий на основании вероисповеданной принадлежности граждан.

Между тем на местах при проведении в жизнь положений об отделении церкви от государства, наблюдается не всегда выдержанная линия с допущением зачастую, слишком свободного административного усмотрения, вопреки закону и целесообразности.

В частности отметить следующие недопустимые явления:

Места не всегда точно придерживаются установленного порядка закрытия домов культа. Последние могут быть закрываемы лишь в случаях, точно указанных в циркулярном письме 14/VIII-24 г за №131 от 14/VIII-24 г. и циркуляра НКВД за №138 от 26/XIII-24 г.

Всякое закрытие домов культа, временных или постоянных всех группировок и течений без различия, может совершаться в следующих случаях, которые должны быть точно указаны в представляемых на утверждение Президиума ВУЦИК'а протокольных постановлениях Президиумов Губисполкома.

1. При наличии серьезного государственного или общественного протокола, в подлиннике выраженному в постановлениях общим собранием желанием большинства трудящихся данного населенного пункта, принадлежащих к данному культу и, если верующие, удовлетворяющие свои религиозные потребности, с предложением к закрытию здания культа, будут иметь полную возможность удовлетворять их в другом молитвенном здании того же культа или течения. Однако в таких случаях необходимо всякий раз проверять, не может государственная или общественная надобность в помещении быть удовлетворена иным путем.

2. При отсутствии или недостаточном количестве верующих (циркуляр НКВД от 5/Х-23 г., №390), желающих взять здание культа по договору.

3. Когда функционирование здания культа по его ветхости, установленной актом технического осмотра здания особой комиссией, может угрожать общественной безопасности.

В сельских местностях, где молитвенными домами пользуется преимущественно крестьянское население, необходимо категорически воздерживаться от закрытия их, за исключением случаев, предусмотренных в п.3-м настоящего циркулярного письма.

Закрытие зданий культа ни в коем случае не может производиться до получения на месте утверждения Президиумом ВУЦИК'а соответствующего постановления Президиума Губисполкома.

В случае утверждения Президиумом ВУЦИК'а постановления РИК'а о закрытии того или иного молитвенного здания, Админотдел Губисполкома, во избежание грубых приемов при ликвидации его, обязан послать на место опытного товарища, на ответственность которого должно быть возложено правильное проведение этого постановления в жизнь.

Изъятие предметов, имеющих особое культовое значение, например – антиминс, престол, сосуды и т.д., производилось и производится во многих местах в форме, оскорбляющей чувства верующих, как то вхождение в храм в головных уборах, курение при этом табаку, прикосновение и насильное изъятие предметов, имеющих особое посвящение, и несоответственное использование указанных предметов без настоятельной в том необходимости.

Между тем предметы, специально посвященные и имеющие для верующих культовое значение, например, антиминс, сосуды, хоругви, иконы т.д., не могут быть изъяты для клубов, театров и проч., а должны быть изъяты из молитвенных зданий самими верующими для передачи по описи в соседнее здание того ж культа, в случае желания на то верующих или в соответствующие хранилища УССР (примечание к статье 1 циркулярного письма ВУЦИК'а от 14/VIII-24 г. №132) при отсутствии такого желания.

Следует также отметить частую неосновательность расторжения договоров на молитвенные здания. По общему правилу расторжение договоров допустимо лишь в случаях:

1. Неисполнение условий договора (не ремонт храма, неуплата страховки, местных сборов и пр. (при непременно условии заблаговременного предупреждения верующих о последствиях этого)).

2. За контр-революционные действия лиц, подписавших договор на молитвенные здания.

После расторжения договора в том и другом случае необходимо немедленно заключить новый договор с другими уполномоченными того же религиозного общества, или передать молитвенное здание и имущества другому религиозному обществу.

Во всяком случае расторжения договора не должны влечь за собою механического лишения права верующих или возможности пользоваться храмом, т.к. круг лиц, пользующихся им, несомненно шире лиц, нарушивших договор или виновных в преступных деяниях.

В вопросах распределения молитвенных помещений между различными течениями верующих, также не всегда соблюдается должное равное отношение к ним, что создает как бы привилегированное положение одних перед другими.

Особенно не следует допускать действий и выражений, которые давали бы основания заключать, что какой-либо группировке оказывается предпочтение, как это в ряде случаев имело место в практике некоторых губерний.

При необходимости, в целях удовлетворения всех религиозных течений зданиями культа, передачи какого-нибудь из них в совместное пользование двум группировкам одного и того культа, надлежит учитывать взаимное согласие на то общин и технические условия молитвенного здания, передавая в совместное пользование церкви с несколькими престолами или этажами.

Устройство молитвенных собраний, на которых совершаются отправления культа и произнесение во время него проповедей чисто религиозного характера в зданиях исключительно предназначенных для богослужебных целей, а равно совершение тех или иных религиозных обрядов, обслуживающих данную семью (молебны, панихиды, предпраздничные молитвы служителей культа и др.) как в этих зданиях, так и в домах верующих, допускается беспрепятственно, без особого всякий раз разрешения. Точно также допускаются беспрепятственно, но без особого всякий раз разрешения молитвенные собрания верующих от одного и того же культа, объединенных в районные религиозные общества (сектанские объединения из лиц, принадлежавших к национальным меньшинствам (и в определенных специально для молитвенных целей снятых или отведенных верующими помещениях как в районном центре общества, так и по месту жительства его членов с уведомлением местного исполкома о всякой перемене места и времени таких собраний). Малочисленные религиозные объединения (сектантские из нацменьшинства), не имеющие возможности из-за отсутствия в р-не единоверцев, объединиться в районные религиозные общества, могут устраивать свои молитвенные собрания в частных домах, на квартирах своих членов и каждый раз с уведомлением местного исполкома о времени такого собрания. Малое количество верующих не может служить основанием к запрещению таких собраний. Публичные религиозные церемонии, т.е. религиозные обряды, совершаемые под открытым небом, на улицах, площадях, за берегом рек и проч., крестные ходы, ношение икон, обряды крещений у евангелистов, у баптистов и адвентистов и проч. также не должны встречать препятствия в распоряжениях местной власти, поскольку они не нарушают обще-

ственного порядка, предварительного каждый раз разрешения местного исполкома (от 748 инструкции НКЮ от 10/XI-20 г.). Запрещение на совершение этих обрядов может иметь место только в случае эпидемии, развития бандитизма и каждый раз должно ясно и понятно для всех мотивироваться. Подаваемые в местный исполком заявления с уведомлением времени и места молитвенных собраний, уплате гербовым и канцелярским сбором, не подлежат.

В отношении бывших церковных домов следует руководствоваться нижеследующим: бывш. церковные дома находятся в ведении органов коммунального хозяйства (Циркуляр НКВД от 11/VIII-24 г. №108) и могут быть использованы для общественных и государственных целей. Религиозные общества могут их иметь в своем пользовании на основании платного арендного договора с соответствующим отделом Комхоза. Выселение из этих домов служителей культа может производиться только при истечении срока договора, если таковой имелся, и при условии предоставления выселяемому другого помещения на общих со всеми гражданами основаниях. Местный исполком по Комхозу обязан поддерживать национализированные дома своевременным ремонтом в исправном виде.

При задаче по договору церковных зданий, церковные сторожки, находящиеся внутри ограды и служащие для жилья сторожам, а равно и подвалы, находящиеся под зданием культа и связанные с его обслуживанием, надлежит обязательно сдавать верующим вместе с молитвенным зданием, так как в противном случае верующие будут лишены возможности выполнить условия договора по охране и обслуживанию здания (циркуляр НКВД от 15/XI-24 г. №175).

В отношении посещения лицами, не достигшими 18-летнего возраста, молитвенных собраний, необходимо строго соблюдать следующее: лица, не достигшие 18-летнего возраста, не могут посещать таких собраний, которые имеют специальной целью преподавание религии, в частности, миссионерских собраний; не допускается образование при религиозных обществах также специально-юношеских и детских религиозных кружков, но посещение малолетними (до 18-летнего возраста) обычных молитвенных собраний, на которых совершают отправление культа и произнесение тесно связанных с ним проповедей, а равно совершение ими тех или иных религиозных обрядов, должно быть допускаемо беспрепятственно (циркуляр НКВД от 7/I-24 г. №6).

И особо важно отметить совершенную недопустимость вмешательства административных органов во внутреннюю деятельность религиозных обществ. В этих случаях не следует допускать мер, имеющих характер навязывания религиозному обществу тех или иных служителей культа, участия в выборах уполномоченных общества, дачи уполномоченным особых инструкций и т.п.

В отношении сборов, производимых религиозными обществами, необходимо иметь ввиду, что сборы во время молитвенных собраний внутри зданий культа, проводятся общинами беспрепятственно; зборы вне молитвенных зданий в пределах данного прихода членов религиозного общества допускаются с письменного каждый раз разрешения местного исполкома на покрытие расходов, связанных с содержанием местного здания и культового имущества, как то: на ремонт храма, уплату страховки, сбора со строений. Сбор добровольных пожертво-

ваний самими служителями культа при исполнении тех или иных обрядов, в том числе и молитв по домам верующих перед Рождеством и Пасхой производится беспрепятственно.

Выполнение всего вышеизложенного и особо внимательное соблюдение за недопущением в своих действиях нижестоящих органов мер, могущих привести к оскорблению религиозного чувства верующих – приведет к тому, что будут избегнуты случаи возбуждения верующих на религиозной почве, сократится возможность для работы среди селянских масс различных темных элементов, сеящих религиозные предрассудки, что несомненно ускорит освобождение трудящихся от них.

Выполнение вышеизложенного несколько однако, не должно отвлекать внимания от другой цели – отделения церкви от государства, пресечения возможности использовать религию и церковь в интересах сохранения классового строя (ст.23-я Конституции) и ослабления бдительности в смысле наблюдения за тем, чтобы церковь и религиозные общества не обратили религию в орудие контрреволюции.

Подчеркивая всю необходимость умелого и осторожного подхода к разрешению на практике вопросов об отделении церкви от государства, я полагаю необходимым, чтобы эта работа была сосредоточена в руках опытных и ответственных товарищей.

С подлинным верно: секретарь /Михайлов/¹¹²

У наступному документі владю надається доручення всім окружним прокурорам стосовно дотримання революційної законності відносно діяльності церковних закладів.

Секретно
Копия
Циркуляр № 292/с

Всем Окрпрокурорам

Несмотря на то, что законоположения, регулирующие права и обязанности верующих и их объединений, а также изданные их инструкции, циркуляры и прочие подробнейшим образом регламентируют также права и обязанности местных органов власти по надзору за **религиозной деятельностью граждан – многие райисполкомы и даже окрисполкомы продолжают упорно проявлять в этой области свой административный произвол, решительно игнорируя действующие законодательства.**

Нарушения революционной законности носят самый разнообразный характер. С одной стороны органы власти вторгаются в сферу решительно, им неподведомственную: например, утверждают приходо-расходные предположения религиозных обществ, интересуются тем, чтобы духовенство отправляло [треби] только в сво-

¹¹² ДАОО. – Ф.Р-1859. – Оп.1. – Спр.2. – Арк.79-82 зв.

ем приходе, поощряют одну религиозную общину, утесняя в тоже время другую; с другой стороны незаконно притесняют права верующих, огражденные законом: воспрещается богослужение в храмах по мотивам наличия в данной местности уголовного бандитизма, совершенно безосновательно воспрещается производство добровольных сборов на нужды религиозной общины среди членов ее; изымается богослужебное имущество.

Приведенный перечень не носит исчерпывающий характер, наблюдается и ряд иных нарушений, как то: безосновательное расторжение договоров, оскорбление религиозного чувства верующих и т.д.

Необходимо определенно сказать, что действия некоторых местных исполкомов (а вслед за ними и иных органов власти) идут решительно в разрез с директивами, которые неуклонно в течение ряда лет преподаются центром в области церковной политики.

Общая линия поведения, предуказываемая центром, диктуется с максимумом такта в этом вопросе, исключительно идеологическую борьбу, решительное запрещение репрессий, не вызываемых необходимостью. А между тем на местах проводится политика не покрытой необоснованной репрессии, озлобляются верующие и, естественно, вместо искоренения религиозных предрассудков, получается искусственное подогревание их.

К сожалению, не все окрпрокуратуры проявляют достаточно настойчивости в направлении внедрения революционной законности в данной области.

Губпрокуратура предлагает окрпрокурорам повести решительную борьбу со всякими нарушениями законов, инструкций и т.п. директив центра в области отделения церкви от государства. При этом губпрокуратура категорически требует, чтобы в случае правонарушений в данной области окрпрокурором не ограничивались представлениями, безоговорочно возбуждали против виновных уголовное преследование. Результаты работы суммировать в ближайшем отчете в специальном параграфе.

Губпрокурор	Чернявский
Ст.пом.губпрокурора	
по админнадзору	Турин
Зав.отд.админ. надзора	Квценельсон
Верно: секретарь РИКа	подпись Михайлов ¹¹³

Навіть у наш час підприємцям чи будь-кому іншому не сподобалось би рішення влади, зазначене нижче, а в той час люди йшли на підписання договорів, про які йде мова у наступних двох документах, бо інакше діяльність релігійного закладу взагалі припинялась.

¹¹³ ДАОО. – Ф.Р-1859. – Оп.1. – Спр.2. – Арк. 92

Райвиконком пропонує негайно прийти до перезаключення умов на молитовні будівлі з уповноваженими з релігійних громад по новому прикладному при цьому типовому договору для чого

До всіх сільрад Березівського району
(копія членам райкомісії по перевірці культового майна)

На підставі обіжника окрадмінвідділа від 17 червня ц.р. райвиконком пропонує негайно приступити до перезаключення умов на молитовні будинки з уповноваженими релігійних громад по новому прикладному при цьому типовому договору, для чого вам необхідно же приступити до перевірки культового майна у молитовних будинках по прикладеній формі.

Працю по перевірці та винятку культового майна провадити згідно з прикладаємою інструкцією локрадмінвідділу.

До перезаключення наложити всі ті договори, які раніше прикладає мого зразка договора складені по формі. Описі майна підписуються всіма членами комісії по перевірці культового майна і представниками релігій даної громади разом з проектом договору в 3-х примірниках по РВК, яка буде заключати з ними умову. Проект договору мусить бути підписаний всіма членами п'ятидесятки.

Додаток: форма опису культового майна та новий типовий зразок умови.

Голова РВК	підпис	Сухонос
Секретар	підпис	Михайлов ¹¹⁴

Копія
Срочно
Секретно циркуляр № 46
Березовскому пред. РИК'у

В виду необходимости приступит к перезаключению с уполномоченными религиозных общин договоров на молздания по новому типовому образцу (сборник «Отделения церкви от государства» за 1925 год ст.79), что некоторыми РИКаами не исполнено.

Одесский окрадминотдел предлагает Вам:

1. Немедленно приступит к организации особых комиссий для проверки культового имущества из представителей райисполкома, ведущего в нем админрабату, представителя сельсовета и представителя окринспекции народного образования. К работам вышеуказанных комиссий надлежит обязательно привлекать представителя религиозного общества, в пользовании которого находится в настоящее время подлежащее проверке культовое имущество.

¹¹⁴ ДАОО. – Ф.Р-1859. – Оп.1. – Спр.2. – Арк. 104

Для привлечения в состав комиссии представителя органов наркомпроса, необходимо немедленно войти с представителем в окрнаробраз на предмет выделения этих представителей, при чем последним должно быть предоставлено право изъятия культовых предметов, ценных в историческом, художественном или археологическом отношении и не употребляющихся в данное время для культовых целей или могущих быть замененными другими предметами.

2. При проверке культового имущества все имеющиеся в наличии предметы заносятся в заготовленный заранее бланк описи в 3-х экземплярах по прилагаемой при этом циркуляре форме (см.приложение). При заполнении описи необходимо отмечать наличие предметов с записью их по предыдущей описи или определение веса и размера предметов, точно взвешивать или измерять их, а при определении стоимости предметов руководствоваться данными старой (первоначальной) описи, с соответствующим переводом на червонное исчисление, в случае отсутствия старых описей и не имении сведений о состоянии предметов, таковая стоимость определяется самой комиссией с участием представителя религиозного общества и после заключения в случаях не согласия между членами комиссии, соответствующего эксперта, ювелира и прочее.

3. Составленные указания в предыдущем (п.2) порядке описи подписываются всеми членами комиссии по проверке культового имущества и представителями религиозного общества, уполномоченные религиозного общества представляют эти описи вместе с проектом договора в равном описям количестве в райисполком (по принадлежности), с которым 50-к общины имеют заключить договор на молитвенное здание, при чем проекты договора подписываются всеми членами пятидесятки.

По заключении договора 1 экземпляр описи договора передается представителю пятидесятки общества, вторые экземпляры остаются в райисполкоме, заключившем договор, остальные экземпляры направляются в вышестоящие инстанции. На листах экземплярах договора и описи культового имущества, конечно, должна быть отметка райисполкома о времени заключения договора и передачи культового имущества.

4. Изъятые членом комиссии представителем органов наркомпроса указанные в пп. -1м культовые предметы при изъятии составляется особый акт за подписью всех членов комиссии, при чем в предыдущей описи должна быть сделана соответствующая отметка об изъятии.

Приложение: форма описи культового имущества и новый типовой образец договора.

Вр.нач. окрадинотдела	подпись
Нач. ОРО	подпись

С подлинным верно		
Секретарь райисполкома	подпись	Михайлов ¹¹⁵

¹¹⁵ ДАОО. – Ф.Р-1859. – Оп.1. – Спр.2. – Арк. 105

1925 рік

Нижче наведені документи, як ніякі інші підтверджують те, що церковні будівлі, вилучені у віруючих, не використовувалися владою, на мою думку, з двох основних причин. Перша – віруючі люди, яких була більшість навіть серед комуністів, боялися Божої карі; друга – церкви закривали в страшні роки голоду 1922 – 1923 років, і, звичайно, не вистачало коштів пристосовувати ці будівлі для чогось іншого, а більш суттєвих проблем після громадянської війни у влади було дуже багато. Але зі своїх ідейних принципів влада все одно діяла за таким принципом: нема Бога – нема храму Божого.

Копия
Секретно
Циркуляр № 39/с

24 июля 1925 г.
№ 3409/03

Всем окружным административным отделам
Копия: всем окружным отделам коммунального хозяйства

В НКВД неоднократно поступают ходатайства религиозных обществ о возвращении в их пользование бывших церковных домов в сельских местностях. Из таких ходатайств усматривается, что изъятые райисполкомами из использования религиозных обществ бывш. церковные дома зачастую не используются РИКаами, **приходя в ветхость, что вызывает лишь справедливые нарекания на местную власть** за бесхозяйственность по отношению к таким строениям.

Во избежание такового рода недовольства НКВД разъясняет, что бывшие церковные дома в сельских местностях, не занятые под культурно-просветительные или другие общепользные цели, передаются религиозным обществам преимущественно перед частными лицами на общих основаниях.

Сообщая о вышеизложенном, предлагается вам при проведении мероприятий, связанных с использованием бывших церковных домов, наблюдать особую осторожность и избегать всяких случаев, могущих вызвать недовольства крестьянского населения.

За Наркомвнутренних дел
Нач. админотдела НКВД
Нач. инспекции по делам
коммун. хозяйства
Зав. отд. культтов

Канагский
Невский
Горев
Гольберг

Верно: секретарь РИКа

подпись

Михайлов¹¹⁶

¹¹⁶ ДАОО. – Ф.Р-1859. – Оп.1. – Спр.2. – Арк.112

Таємно

2/IV – 25 г.
№166/т

Всім райвиконкомам
Тільки Березівському району

Згідно таємного розпорядження Губадмінвідділу від ч.68/т.25 р. та обіжнику НКВС від ч.12/т пропонує Вам вияснити, чи не мається в районі реліггромади, які належать до уніатської церкви. Уніатські громади, це такі православні слов'янські громади, котрі якби наполовину перейшли до католицизму.

Унія дослівно значить «приєднання». Вона вигадана католичним Заходом умісне переманювати православних до католицизму. Приймавши унію повинні пізнати зверхність римського папи, догмату «феоликве» (виходження святого духу й від сина), в той же час зміг правити богослужіння ні на литинській мові, як католики, а на слов'янській.

Райвиконкомам належить переглянути реліггромади й якщо між ними знайдуться з подібними прикметами, повідомити Окрадмінвідділ, з вказанням місцепомешкання та числа належачих до уніатської громади.

З оригіналом згідно: секретар РВК /Михайлов/¹¹⁷

СЕКРЕТНО

7 июля 1925 г.
Индекс 103180701

НКВД, рассмотрев представленную ему ведомость по форме № 3 о закрытых молитвенных зданиях, предлагает принять самые срочные меры к использованию ранее закрытых молитвенных зданий и до сего времени не использованных, чтобы тем самым, прекратить многочисленное ходатайство верующих в НКВД об их возвращении. Кроме сего, в отношении закрытых в 1923 и 1924 гг. зданий, закрытие которых не проведено через Президиум ВУЦИК, а оформить их закрытие порядком указанным в циркуляре ВУЦИК, а и НКВД от 14 августа 1924 г. за № 131.

На основании сего, Окрадминотдел предлагает в срочном порядке выполнить выше изложенное.

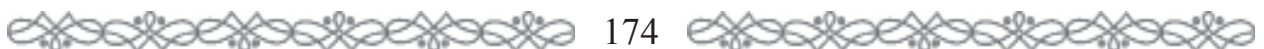
Круглая печать

Нач.окрадминотдела
Нач. ОРО
Деловод

Маркус
Дубин
Зильберман¹¹⁸

¹¹⁷ ДАОО. – Ф.Р-1859. – Оп.1. – Спр.2. – Арк.85

¹¹⁸ ДАОО. – Ф.Р-969. – Оп.5. – Спр.133. – Арк.14

1929 рік

Наступний документ свідчить, що місцева влада, намагаючись догодити вищому керівництву, «перевиконувала» завдання партії, чим завдала страждань віруючим людям.

Обіжно
20 липня 1929 року № 42803\т

УСРР
Всеукраїнський
Центральний виконавчий
Комітет
Рад робітничче-селянських
та червоноар. депутатів
м. Харків

Про невиконання
Окрвиконкомаами директиви
уряду щодо закриття молитовень

до всіх Окрвиконкомів

За останній час у багатьох районах виявляються факти грубого порушення революційної законності в питанні відокремлення церкви від держави і безпідставне пристосування адміністративних засобів боротьби з релігійними культурами з боку органів місцевої влади. Особливо негативне значення мають випадки безпідставного, свавільного закриття місцевими органами влади молитобудинків без постанови ВУЦВК'у, як це встановлено адмінкодексом УСРР (пакт 371 Адмінкод.)...

Такі свавільні закриття приводять лише к посиленню релігійності серед населення, підвищенню релігійного фанатизму і в більшості супроводжуються ексцесами, які викликаються активним опіром віруючого населення свавільному закриттю молитобудинків. У окремих випадках ексцеси при закритті молитобудинків приймали серйозний характер в приводили до зовсім неприємних політичних наслідків.

Наркомвнусправ 5.04.1929 р. під № 1186\ ц.т. було дано окрадмінвідділами директиву по питанню закриття молитовних будинків, яка давала їм політичну установу і вичерпуючі практичні вказівки по цьому питанню. Але переведення в життя лінії, запропонованої НКВС у багатьох округах зустрічає негативне ставлення з боку округових та місцевих органів влади і окремих робітників, завдяки невірному та спрощеному підходу до цього політично-важливого питання. У багатьох випадках окрвиконкоми до вирішення справи про закриття молитобудинків підходять виключно з точки зору потрібності придбання помешкання для культосвітньої установи, не передбачаючи у кожному окремому випадку можливих негативних

політичних наслідків, що викликаються не підготовленим закриттям молитбудинків.

Коли ж є проведене достатня робота до закриття молитовень, то зовсім недбайливо ставляться деякі місцеві органи до того, щоб негайно та належним чином використати помешкання закритих молитовень.

Замість того, щоб рішуче боротись з такими негативними явищами, що спостерігаються з боку органів місцевої влади та окремих робітників, окрвиконками у більшості не реагують на ці випадки порушення революційної законності.

Вважаючи таке становище за неприпустиме президія ВУЦВК категорично забороняє у всіх без винятку випадках закривати молитбудинки без вирішення ВУЦВКу.

Рівночасно пропонується:

1. Як про вирішення справ про закриття молитбудинків так і при практичному проведенню в життя постанов ВУЦВКу про закриття окрвиконкам суворо додержуватись відповідних директив у цьому питанні.

2. У разі порушення революційної законності у питанні відокремлення церкви від держави місцевими органами влади або окремими робітниками, негайно притягати винних до відповідальності.

3. На підставі цієї директиви, а також обіжників наркомвнутсправ про закриття молитовень з 5.04.1929 р. № 1186\ц.т. і № 272 дати відповідні вказівки райвиконкомам.

Т.в.о. голови Всеукраїнського
Центрального виконавчого комітету

Василенко

Т.в.о. секретаря Всеукраїнського
Центрального виконавчого комітету

К. Горлинський

За оригіналом:

підпис¹¹⁹

Наступний протокол вказує на те, що рішення щодо релігійних закладів приймалися на вищих щабелях влади.

Кожен храм пишається своїми дзвонами і прихожани віддають свої кошти на те, щоб дзвони їхнього храму були найгарнішими. В які умови треба було поставити цих людей, щоб вони «клопотали» про вилучення дзвонів?

¹¹⁹ ДАОО. – Ф.Р-969. – Оп.6. – Спр.251. – Арк.5-5 зв.

ВИТЯГ З ПРОТОКОЛУ № 35/428

Засідання секретаріату Всеукраїнського Центрального виконавчого комітету
м. Харків 11 грудня 1929 р.

ОБГОВОРЮВАЛИ:

25. Про порядок вилучення дзвонів із молитовних будинків.
(Внес. НКВ нСправ УСРР з 10 грудня 1929 року)

Допов. т. Якимович

- 1) вилучати дзвони з молитовних будинків можна лише за постановою окрвиконкомів, на подання райвиконкомів або міськрад округових центрів;
- 2) райвиконкоми чи міськради округових центрів входять з клопотанням про це перед окрвиконкомами за випадків, коли цього вимагає більшість трудящої людності даного залюдненого пункту, або ж дільниці даного залюдненого пункту, на терені якої молитовний будинок;
- 3) постанови зборів трудящих про вилучення дзвонів із молитовних будинків подається на розгляд до відповідної міської, селищної або сільської ради, обговорюється на пленумах чи на президіях рад і через райвиконком надсилається на остаточне розв'язання до окрвиконкому;
- 4) місцеві органи влади реалізують вилучені дзвони через «Рудметалторг», а кошти від реалізації цих дзвонів повертають до прибуткової частини міського, селищного або сільського бюджету – за належністю; кошти ці йдуть безпосередньо на культурно-освітні потреби даної місцевості.

Технічну роботу в цій справі покласти на органи НКВнСправ, доручивши йому видати інструкцію в розвиток цієї постанови.

Оригінал за належним підписом.

Кругла печатка

За оригіналом

Референт секретаріату

Президії ВУЦВК

підпис

Нещеретний¹²⁰

Порівнюючий звіт про роботу інспектури культів Окрадмінвідділу містить розповідь про структуру релігійної влади станом на 1928 рік, кількість закладів, їх різновиди, штат працівників, кількісний та віковий склад парафіян та ін.

¹²⁰ ДАОО. – Ф.Р-969. – Оп.5. – Спр.599. – Арк.3-3 зв.

Порівнюючий звіт
про роботу інспектури культів Окрадмінвідділу та про стан релігійного руху
в Одеській окрузі за 1927-1928 роки

В Одеській окрузі та м.Одесі мають своїх представників майже всі релігійні об'єднання та групування, так сектантські, як і церковні, що існують на території Радянського Союзу. Всього релігійних громад в Одеській окрузі нараховується 342, з них в місті 88, в окрузі 254.

Церковні групування

Колись єдина православна церква в сучасний момент в Одеській окрузі та м.Одесі має 3 організації:

Старо-Слав'янська (патріарша) з'являється самою великою за кількістю членів громад та кількістю громад і має в місті Одесі 15 громад, в окрузі 112 громад;

Сінодальна – має в місті 10 громад, в окрузі 7 громад;

Українська Авто-Кефальна – має в місті 2 громади, в окрузі 1 громаду (відокремлюється від перших двох, головним чином, національністю своїх послідовників).

Незначною по кількості послідовників та впливу з'являється старовірська група, що належить до православної церкви і має в місті і громаду, в окрузі 3 громади так званих поповців, себ-то тих, що визнають священство та одну громаду і одну групу безпоповців різних «толков», себ то тих, що не визнають священства, молитовними зібраннями яких керують «начотчики», що обираються ними з своєї середі. Ці «начотчики» фактично виконують обов'язки священників.

Слідкуючою по кількості громад треба вказати іудейську групу, яка має в місті 39 громад та в окрузі 32.

Далі іде Римсько-католицька група, що має в місті 4 громади та в окрузі 40 громад.

Євангело-Лютеранська група має в місті 1 громаду, в окрузі 34 громади.

Наприкінці треба відмітити Грецьку, Армяно-Григоріянську групи, в яких можна має по одній громаді в місті (відокремлюється від православних течій тільки національністю своїх послідовників).

Караїмська та Магометанська групи мають кожна по 1 громаді в місті.

Реформатська група має 1 громаду в місті та 1 групу в окрузі.

Всі громади мають в своєму користуванні молитовні будинки, яких одержано ними за умовою з Окрадмінвідділом в безстрокове та даремне користування, при чому більшість з них користуються будинками спеціального типу, себ то з куполами, хрестами, дзвіницями та іншими атрибутами. Деякі виключення складають лише Римсько-католицька та Євангело-лютеранська групи, які користуються частково молитовними будинками житлового типу, що в дореволюційні часи збудовано та використовувалося виключно для релігійних мет.

За час з 1927 р. вилучено з користування одних та передано іншим громадам слідуючи молитовні будинки:

Григоро-Богословську церкву м. Одеси передано Синодальній громаді, Хресто-Воздвиженську передано 2-м громадам в спільне користування, Миколаївсько-Ботанічну двічі передавалось громадам старо-слав'янської орієнтації, Успенсько-Горішню передано громаді старо-слав'янської орієнтації, Покровську церкву (пр-кт Шмідта) передано Українській Авто-Кефальній громаді, Вознесенську церкву (с. Нерубайське Одеського р-ну) передано громаді Синодальної орієнтації.

Причина – не виконання обов'язків, що прийнято громадами за умовою та порушення статуту, наприклад: недостатня охорона, чому трапились крадіжки, наявність в громаді кількості членів менш мінімуму, що його встановлено законом та інш.

Розірвання умов в більшості випадків робилося за санкцією Наркомвнуправ, за винятком розірвання умови з релігійною громадою при Вознесенській церкві с.Нерубайське Одеського району через те, що відповідь на запитання Окрадмінвідділу Наркомвнуправ було затримано.

Перевірка культового майна закінчена по всій окрузі, за винятком одиничних громад, в яких перевірка майна гальмувалася перевантаженістю райадмінвідділків. В зв'язку з реорганізацією райадмінвідділків роботу в цей час налагоджується й в найближчому буде закінчено. Крім перевірки майна в порядку кампанії таку проводиться в плановому порядку в окремих общинах під час обслідування діяльності їх, а також при вилученні молитовних будинків з користування одних громад та передачі їх у користування інших через розірвання умови.

За час з 1927 року обслідувань діяльності релігійних громад з перевіркою майна проведено по місту — , по окрузі — (по Жовтневому району -, по Одеському району -).

Конфліктів з віруючими під час розірвання умов з громадами за цей час не було.

Всі громади за виключенням незначної кількості, головним чином, з числа змінивши орієнтацію (торкаються до груп православної церкви) себ то тих, що вийшли з керування Українського Синоду та визнавши головування одного з архієреїв, що підлегли патріарху і навпаки, переведено на 13-ти пактів типовий статут. Випадків відхилення від реєстрації статуту не помічалось, коли не брати на увагу і не розглядати, як ухилення де яку затримку з представленням матеріалів щодо реєстрації статуту. Затримку з'ясовується, головним чином, тим, що к моменту реєстрації в громадах відсутні були гроші, між тим як реєстрація коштує близько 60 крб.

Громад, що не мають умов на користування молитовними будинками та культовим майном в окрузі не має, причому з громадами, що не мають в своєму користуванні спеціальних молитовних будинків, умову складається тільки на культове майно, що знаходиться в їх користуванні (такі громади орендують житлові помешкання на підставі платної умови з приватними особами). До таких громад треба віднести, головним чином, сектантські через те, що статуту громад інших групировок в разі відсутності розпорядження молитовного будинку не реєструються (розпорядження наркомвнуправ).

За дореволюційні часи на території теперішньої Одеської округи існувало декілька чоловічих та жіночих монастирів, яких в цей час закрито; церкви, що знаходяться на території монастирем, передано в користування віруючих за умовами, житлові помешкання використовуються таким чином:

Пантелеймонівське подвір'я – м.Одеса, церква зайнята бібліотекою Сільськогосподарського інституту, житлові помешкання – гуртожитком того ж інституту.

Афонське подвір'я – м.Одеса, церква здана громаді віруючих, житлові помешкання – житловим кооперативом робочих металістів.

Михайлівський жіночий монастир – м.Одеса, церква здана громаді віруючих, житлові помешкання використовуються під квартири командного складу Червоної Армії.

Михайлівський жіночий монастир – на 9 ст. В.Фонтану, церква здана громаді віруючих, житлові помешкання здані сільськогосподарській артілі, що складається майже цілком з послушниць цього ж монастиря.

Успенський чоловічий монастир – на 16 ст.В.Фонтану, церкви здано громаді віруючих, житлові помешкання орендуються спілкою Харчосмак та використовуються для Будинків відпочинку.

Віровський жіночий монастир – в с.Осиповка Фрунзівського району, церкви здано громаді віруючих, житлові помешкання використовуються Профтехшколою.

Крім монастирів закрито низку так званих домових молитовних будинків – церковей, синагог, що знаходились при учбових закладах, лікарнях та інших установах. Таких молитовних будинків закрито за цей час понад 50, помешкання їх використовуються під клуби, музеї, спортивні зали та інше.

Тим не менш на території Одеської округи в цей час функціонує:

	По місту	По окрузі	Всього
Церквей	31	116	147
Синагог	31	20	51
Костьолів римсько-католицьких	4	34	38
Кірх євангело-лютеранських	1	19	20
Реформатських молитовних будинків	1	1	2
Мечетей магометанських	1	-	1
Кенас караїмських	1	-	1
Молитовних будинків житлового типу, що використовуються виключно з релігійними метами:			
Православних	-	5	5
Іудейських	8	16	24
Лютеранських	-	19	19
Римсько-католицьких	-	6	6
Сектантських	9	28	37
ВСЬОГО			

Всі названі релігійні групування обслуговуються службовцями культу загальною кількістю в 591 людину.

По течіях та по сану службовців культу розподіляються таким чином:

		Єврейські службовці культу	
Митрополитів синодальн.	1	Равинів	16
Архієпископів старо-слав'янських	1	Канторів	70
Архієпископів українських	1	Римсько-католицьких службовців культу	
Архімандритів старо-слав'янських	1	Єпископів	1
Архімандритів грецьких	1	Каноніків (він же декан – благочинний)	1
Ігуменів старо-слав'янських	1		
Протоіереїв старо-слав'янських	56	Настоятелів	12
Протоіереїв синодальн.	18	Куратів	3
Протоіереїв українських	1	Адміністраторів	4
Протоіереїв армянськ.	1	Кисте рів та органістів	25
Протоіереїв старовірськ.	1	Євангельсько-лютеранських службовців культу	
Священиків старо-слав'янських	89	Пробств (благочинний)	1
Священиків синодальн.	14	Пасторів	3
Священиків українських	4	Кистерів	21
Священиків старовірських	2	Кистерів євангельської реформи Магометанські службовці культу	
Ієромонахів ст.-слав'ян.	4	Мул	1
Ієрод'яконів ст.-слав'ян.	1	Сектантські службовці культу	
Протодияконів ст.-слав'ян.	1	Пресвітерів	4
Протодияконів синодальн.	2	Благовісників	15
Іподияконів ст.-слав'ян.	1	Проповідників	36
Іподияконів синодальн.	1	Д'яконів	3
Дияконів ст.-слав'ян.	36	Керівників груп	14
Дияконів синодальн.	7		
Дияконів українських	1		
Дияконів старовірських	1		
Псаломщиків ст. –слав'ян.	83		
Псаломщиків синодальн.	8		
Псаломщиків українських	1		
Псаломщиків старовірських	1		

За час з 1927 р. відмовилося від служіння релігії 32 службовця культу, які розподіляються по сану та течії так:

Священиків старо-слов'янських	1
Священиків українських	1
Дияконів старо-слов'янських	1
Дияконів синодальних	2
Псаломщиків старо-слов'янських	4
Псаломщиків синодальних	3
Канторів іудейських	8
Кистерів римсько-католицьких	5
Кистерів євангельсько-лютеранських	2
Сектантських службовців культу	5

Вивчаючи службовців культу, що відмовилися, треба сказати, що відмови через зміну переконань не багато, не дивлячись на те, що деякі з тих, що відмовились в своїх заявах вказують про бажання «вернутися к трудовой жизни». В більшості випадків тут криються причини практичного життєвого порядку – бажання пристроїтись на радянській службі, позбавлення виборчих прав, яке зв'язано з відмовою в посів матеріалах на селі та прирівненням по сплаті комірною до нетрудового елементу і інш., причому як видно з наведених даних, відмови від сану «зубрів», рідки, що цілком зрозуміло – вони менш пристосовані до іншої обстановки життя (спостерігається, що, наприклад, кисти ери прагнуть вчителство вати більш, що велика кількість з них за дореволюційні часи одночасно виконували обов'язки кист ера в церкві та вчителя в школі).

Переходячі до характеристики релігійних течій по кількості послідовників треба зауважити, що цифри, яких буде наведено показують лише кількість членів громад, себ то осіб, що з'являлись організаторами релігійних громад і тих, що їх було прийнято на протязі існування громад в порядкуві, передбаченому арт. 4 типового статуту.

Таким чином, облік, що його веде окрадмінвідділ може дати деякі цифри, так би сказати церковного активу, який приймає на себе обов'язки по утриманню молитовного будинку та культового майна, з якого обираються виконавчі органи і церковні ради.

Веденню обліку всіх віруючих перешкодує більш за все текучість цієї маси, тому що спостереження довели, що належність до тієї чи іншої орієнтації у великих випадках залежить від симпатії до духівництва, від наявності в даній церкві великого та доброго у локальному відношенні хору та інших причин зовнішнього характеру (звичайно розкол серед духівництва має інші більш важливі причини, корні його криються глибше, але для характеристики має віруючих це цілком правильно).

Частенько спостерігаються випадки, коли віруючий, переходячі, як прихожанин, з однієї церкви до другої кінець кінцем повертається до вихідного пункту або залишається, як член громади вцеркві, яка знаходиться в користуванні орієнтації протилежної тій, з якої він вийшов.

Треба зауважити, що наведене має відношення лише до старо-слав'янської та синодальної течій. Що ж торкається до інших течій, наприклад, магометанської, ре-

форматської, караїмської, то вони взагалі мають незначну кількість послідовників, з яких не входять до складу громад те, що мають інші інтереси, або ті, що не хочуть показати свого певного обличчя (магометан по м.Одесі нараховується всього до 200 родин).

З другого боку облік всіх віруючих з'являється неможливим ще й тому, що, наприклад, єврейські синагоги багато відвідуються лише на великі свята «йом-кіпур», «новий рік», «пасха». В ці дні віруючі сплячують свою «дань» синагоги й матеріальну і духовну, а потім на протязі всього року зовсім не цікавляться синагогою, постійним контингентом відвідувачів якої залишається група старих – 15-20 людей.

За остаточними даними членів громад на окрузі нараховувалося:

	1927 рік	1928 рік
Православні старо-слав'янські течії	13236	8760
Православна синодальна	1705	1131
Православна укр. авто-кеф.	900	1114
Православна старовірська	297	275
Іудейські течії	1760	1313
Римсько-католицька течія	6329	6866
Євангельсько-лютеранські течії	5713	4031
Реформатська течія	75	75

Зазначені цифрові дані не дають можливості певно уявити кіст кількості членів громад тому, що к моменту складання даного звіту не було відомостей по 4-х районах округи і крім того по 29-ти громадах Т.Шевченківського району, 2-х громад Фрунзівського району та 2-х Спартаківського району, але цілком підставно можна зазначити ріст членів громади в кількісному відношенні. Про це кажуть протоколи загальних зібрань, на яких до членів громади приймається велика кількість віруючих.

Треба зауважити, що ріст громад не іде за рахунок нових кадрів віруючих, переважно вступають до членів громад прихожане – віруючі, які не приймали активної участі в церковному житті, роль яких зводилась тільки до відвідування богослужінь та виконання обрядів. За основну причину збільшення активності віруючих треба визнати роботу в цій галузі духівництва, що знаходить нові шляхи для посилення свого впливу. Відомо низку випадків, коли службовці культу, аби примусити віруючих до вступу в громади, відмовляли не членам громад у виконанні релігійних обрядів – хрещень, вінчань, посилаючись на те, що той же час їх запрошено для виконання обрядів до членів громади. Вказані засоби при недостатній освітній роботі дають бажані для духівництва наслідки – віруючі активізуються, входять до громад і є досить випадків, коли громади з 90-100 членів зросли до 1000-1200, охоплюючи майже цілком мешканців населеного пункту. Особливо багато спостерігається таких випадків серед віруючих євангело-лютеранської та римсько-католицької течії, найбільш фанатичних у відношенні релігії.

По місту розподіл членів громад по течіях такий:

	1927 рік	1928 рік
Православні старо-слав'янські течії	1315	1298
Православна синодальна течія	619	619
Православна укр. авто-кеф.	119	320
Православна старовірська течія	72	70
Православна безпоповців феодосійського согласія	50	51
Православна грецької течії	62	62
Православна армяно-григоріанської течії	108	125
Іудейської течії	2543	3106
Римсько-католицька течія	403	434
Євангельсько-лютеранська течія	484	499
Євангело-реформатська течія	50	60
Караїмської течії	62	55
Магометанської течії	54	51

По статі члени громад, розташованих в окрузі, розподіляються таким чином:

	1927 рік	1928 рік
чоловіків	23583	18070
жінок	21415	13090

В місті Одесі розподіл членів громад по статті такий:

	1927 рік	1928 рік
чоловіків	4057	4717
жінок	1884	2033

Зрістний склад членів громад уявляється в такому вигляді:

	1927 рік		1928 рік	
	місто	округа	місто	округа
Від 18 – 20 років	44	1287	46	1151
Від 20-25 років	134	4703	150	2614
Від 25-30 років	276	4805	261	2622
Від 30-50 років	1646	4805	2962	12204
Від 50 і більше	2941	11369	3416	6681

За соціальним становищем члени громади розподіляються таким чином:

	1927 рік		1928 рік	
	місто	округа	місто	округа
робочих	2695	796	3802	612
службовців	1712	156	1598	160

Селян: з них незаможних	12	11275	3	7042
середників	18	22720	26	15038
заможних	-	181	-	871
торгівців	828	560	777	347

Що ж торкається культурного рівня членів громад, то в цьому відношенні перевагу мають члени громади з нижчою освітою, друге місце посідають неписьменні, далі йдуть особи з середньою освітою і наприкінці дуже незначна кількість осіб з вищою освітою. Останніх в місті всього 55 в 1927 р., 57 в 1928 р., на селі ж особи з вищою освітою рахуються одиницями...

Поруч з наведеними негативними явищами є явища іншого порядку. Так, за час з 1937 р. за ініціативою населення закрито євангельсько-лютеранського молитовного будинку в с. Войнічеве Фрунзівського району. Громада відмовилась від нього, передавши приміщення під «культпросветительность».

В с. Саратове того ж району євангело-лютеранська громада відмовилась від користування молитовним будинком, передавши приміщення для культосвітніх потреб.

В с.Р.Люксембург (Васильєвка) Благоевського району для будування школи передано всі матеріали, що їх наготовлено для будування костюлу.

В с.Чернове Андре-Іванівського району за постановою віруючого населення закрито синагогу і приміщення її перебудовано під школу сьомирічку.

В с. Черногорка Березівського району населення відмовилось від добування молитовного будинку, ухваливши в порядкуві самообкладення перестаткувати його під школу.

Через відмову громади в с. Жовтневому того ж району закрито синагогу, приміщення якої використовується під клуб...

Крім громад, на території Одеської округи (в самому місті) існують ще слідуєчи керуючі органи релігійних об'єднань:

1. Єпархіальне управління, об'єднує синодальні, православні громади всієї округи.
2. Канцелярія єпископа Одеського та Херсонського об'єднує всі громади старослав'янської течії.
3. Округова рада української авто-кефальної православної церкви керує всіма громадами українців.
4. Євангело-лютеране мають за свого керівника – [пробота] благочинного, що фактично керує всіма євангело-лютеранськими громадами округи.
5. Римсько-католицька течія знаходиться під керівництвом декана, якому підлеглі римсько-католицької громади Одеської та Миколаївської округи.
6. Правління баптистів росіян об'єднує баптистські громади Одеської округи, АМСРР, частково Першомайські округи.
7. Правління Всеукраїнського союзу баптистів – німців, керує всіма баптистськими громадами Одеської, Миколаївської, Волинської, Подільської та Житомирської округ.
8. Правління Всеукраїнського Союзу християн євангельської віри, розповсюджує свій вплив на всі громади християн – євангельської віри, що існують на території Радянського Союзу.

9. Південно-західна рада євангельських християн керує всіма підлеглими до секти громадянами та групами в Одеській, Миколаївській, Херсонській та Першомайській, а також Занов'євській округах.

10. Чорноморський Союз адвентистів сьомого дня керує всіма громадами адвентистів, що розташовані по Чорноморському побережжю, в тому числі АМСРР.

Щодо майбутньої роботи по лінії інспектури культів, то Окрадмінвідділом взято курс на поширення та удосконалення догляду за діяльністю релігійних громад в порядкуві артикулу 303 Адмінкодексу, що надає право адміністративним органам знайомитись з операціями товариств та спілок, статuti яких зареєстровано з точки зору відповідності діяльності цих товариств та спілок існуючому законодавству та статутам,

Багато уваги уділено вивченню релігійного руху церковного, а особливо сектантського в бік вивчення методів впливу на маси населення та притягнення нових послідовників, вивченню складу церковних та сектантських угруповань по статі, зрісту, соціальному стану та культурному рівню членів.

Вжито конкретних заходів щодо налагодження роботи райадмінвідділків в галузі удосконалення обліку складу та налагодження догляду за діяльністю релігійних об'єднань шляхом обслідування тому що до останнього часу цю роботу райадмінвідділками проводилося дуже мляво. Вжито заходів щодо представлення матеріалів для реєстрації 13-ти пактового статуту всіма громадами, які не мають такого¹²¹.

1930 рік

У тридцяті роки діяли спеціальні групи, які кожного дня збирали у селах зведення про настрої людей, їх ставлення до влади і до релігії.

Совершенно секретно

Серия «К»

Экземпляр № 5

В ОПК Зав.отд. по раб. на селе
тов.Жигарю

Сельгруппа

IV отделения

Одесского окротдела ГПУ

СПЕЦСВОДКА

О настроении селянства Одесского округа по вопросу о закрытии церквей и о деятельности духовенства и церковников (по данным сельгруппы IV отд. Одесского окротд. ГПУ на 25 января 1930 г.)

В условиях **недостаточно развитой на селе антирелигиозной работы**, Одещина до последнего времен и не имела больших сдвигов в этой области, несмотря на все предпосылки **к развитию и форсированию этой работы**.

¹²¹ ДАОО. –Ф.Р-969. – Оп.5. – Спр.650. – Арк.12-15 зв., 17

Однако, независимо от этих условий, в течении последних 2-3 месяцев в Одесском округе начинает происходить заметное наступление на антирелигиозном фронте, причем, возникнув стихийно, оно во многих местах проходит без должного руководства и в силу этого содержит ряд серьезных дефектов.

Существенным недостатком при разрешении в селах вопросов о закрытии церквей и различных молитвенных домов является, прежде всего, отсутствие предварительной глубокой подготовительной работы в основных прослойках села и в частности среди женщин. Слабая разъяснительная агитационная работа, а местами и полное отсутствие таковой, при стихийно проходящем движении за закрытие церквей, используется духовенством и церковными при активной поддержке кулацких элементов для контрнаступления на этом фронте. Особенно влияние попов и церковников распространяется на женщин, как более поддающихся религиозной обработке. И мы наблюдаем, что в процессе проводимой работы именно женщины главным образом выступают защитницами церкви и зачастую, конечно под влиянием попов и кулачества, активно поддерживают линию духовенства. В ряде мест фиксированы случаи срывов собраний по вопросу о закрытии церквей, причем наиболее активны в этом женщины, посещающие такие собрания, как никогда, в большем количестве.

При стихийно возникшем в округе движении за закрытие церквей, переброшившимся сюда из других мест Украины и РСФСР, главным образом, через прессу, работа на местах в этой области не получает должного направления и в силу этого местами проходит несколько болезненно. Правда, до сих пор не было в округе более или менее серьезных активных выступлений, но все же имеющиеся материалы подчеркивают нездоровые настроения по этому вопросу в религиозной части селянства всех прослоек, что доказывается срывами многих собраний.

Необходимо подчеркнуть, что в данный момент когда на селе происходят серьезнейшие процессы – (сплошная коллективизация и параллельно с этим ликвидация кулачества как класса) – происходящее наступление на антирелигиозном фронте требует особо пристального к себе внимания и максимального напряжения сил в смысле направления и регулирования этого наступления, между тем в нынешний ответственный период работа в этой области идет самотеком и при слабой организационной деятельности мест создает в части селянства нежелательные настроения.

Вышеприведенные выводы о недостаточной работе антирелигиозном фронте и об активности церковников и попов подтверждаются следующими фактами...

Березовский район:

В селе Раснополь недавно был устроен антирелигиозный митинг по вопросу об отобрании церкви. После которого решено было приступить к собиранию подписей. Пока организаторы этого дела раскачались, частный поп повел по селу усиленную агитацию и обработку селян, собрав по сведениям много подписей.

В райцентре – Березовке местный раввин вместе со своим прислужником развили сильную агитацию и индивидуальную обработку среди еврейского населения, в том числе среди членов профсоюзов и кустарей, против закрытия второй синагоги. Одновременно ведется агитация о предъявлении требования к власти разрешить резку кошерного мяса.

В разных пунктах района (Колосовка, Завадовка и др.) местные попы проводят индивидуальную обработку крестьян, особенно женщин против закрытия церквей, собирая подписи среди верующих. Параллельно ведется агитация против коллективизации. Поп при ст. Колосовка Бодюл, например, заявляет крестьянам, что «крестьян сгоняют в СОЗы с тем, чтобы их лучше обобрать».

Недавно в Березовке в сельбуде был организован антирелигиозный вечер с диспутом, на который был приглашен местный поп. Диспут проводил учитель Березовки Гребенко (антисов. личность, проходит по нашим материалам). Между прочим, говоря о кулаках он затрагивал и середняков, заявляя: «Мы должны бороться с религиозниками, а их много и кулаков и середняков, которые вредят соввласти». Когда попу был задан вопрос «почему религия, которая против убийства, благославляла солдат на войну» — он ответил, что «не знаю, я таких благословений не давал и вообще все его ответы сводились к одному – «не знаю». В зале все время жены кулаков выкрикивали: «батюшка правильно говорит». Наоборот, бедняки вскрывали вред религии и духовенства.

После диспута кулаки повели через своих жен усиленную агитацию под лозунгом «спасти церковь от закрытия».

В противовес этому актив бедноты с колхозниками собрали уже свыше 450 подписей за закрытие церкви и передачу здания под культдом.

В связи с тем, что движение за закрытие церквей ширится и охватывает все новые населенные пункты, почти всюду отмечается усиленная деятельность духовенства, направленная к удержанию церкви.

Заслуживает внимания провокационная роль церковников и кулацких элементов, пытающихся перенести свои настроения в Красную армию: наряду со всякими измышлениями вокруг вопросов коллективизации, они стараются провоцировать красноармейцев и по данному вопросу, твердя о «насилии».

«Ходят по деревне и заставляют подписываться, чтобы закрыли церковь. Многие и подписываются, так как боятся, чтобы не выкинули из СОЗа» и т.д.

«У нас не разрешили праздновать в церквях не звонили, а у кого собирались гости, тому навязывали облигации. Сейчас собирают подписи на закрытие церкви, но все отказываются».

«У нас народ ходит зажуренный, хотели церковь забрать, но бабы не дали»...

Как отмечено в наших последних почтово-телеграммах по вопросу о происходящем раскулачивании в нашем округе, в ряде мест параллельно с этим происходит закрытие церквей. Работать в этом направлении производит безблезненно (Тилигуло-Березанский, Березовский и др. районы).

Начальник Одесского
Окротдела ГПУ
Нач. IV отделения
Ст.уполномоченный

подпись	Емельянов
подпись	Гудзь
подпись	Нилов

27 января 1930 г.¹²².

¹²² ДАОО. – Ф.Р-969. – Оп.9. – Спр.19. – Арк.24-25, 28-29

1946 рік

Важко, жорстко відходили повоєнні роки. Давно відгриміла Велика Вітчизняна війна – багато життів березівчан було втрачено, не мало людей поклав голод 1947 року, із фронту не повернулося більше 1500 березівчан, серед яких була абсолютна більшість віруючих людей і саме православного віросповідання... Пориділа Березівщина, як за загальною кількістю населення, так і за кількістю віруючих осіб. Мої земляки ніколи не зациклювалися на ситуаціях, що стосувалися православної віри і церкви. На Березівщині закінчення війни відзначалося молитвами і промовами, славне свято День Перемоги майоріло небагатовчисленними корогвами, що залишилися ще не вилученими. Церква в післявоєнне лихоліття перша і єдина, яка мала цілковиту підтримку серед всіх верств населення і соціального стану березівчан, і осяяла Перемогу сяйвом істинної благодаті.

За спогадами свідків, ніхто з владних структур і партійних функціонерів не перешкоджав такому пориву душі і як на мою думку, саме з 1945 по 1950 рік, як ніколи на Березівщині, владні структури не заважали богослужінням і іншим потребам церкви, а церква, як могла, підтримувала керівників району і сільських керівників у відбудові повоєнної Березівщини. Саме в ті роки, за даними статистики, найшвидшими темпами розвивалася економіка району, чого б так не співпрацювати і надалі... Але знову комусь на горі здалося, що віруючі і особливо члени партії, які лояльно ставилися до церкви, можуть негативно вплинути на побудову комуністичного суспільства. Як показав час, тільки співпраця людей різних віросповідань, різних соціально-політичних поглядів може дати позитивний результат.

Председателю исполкома райсовета депутатов трудящихся

В целях устранения недостатков и ошибок, допускаемых в отдельных районах области при проведении в жизнь законодательства, касающегося русской православной церкви, исполком областного совета депутатов трудящихся предлагает руководствоваться следующими указаниями:

1. При поступлении заявления верующих, ходатайствующих об открытии церкви, исполком райсовета никакого решения по этому ходатайству не выносит, а ограничивается производством следующих действий:

а) выясняет, действительно ли заявители выражают в своем заявлении настроение группы верующих или же действуют от себя лично;

б) название церкви, об открытии которой возбуждается ходатайство, деревянная она или каменная, в каком состоянии находится и какой требуется ремонт, а также как используется церковное здание в данный момент;

в) когда и по решению каких советских органов церковь была закрыта;

г) количество церквей, функционирующих в данное время в районе – городе и расстояние до ближайшей церкви от данного населенного пункта.

2. После указанной проверки, не позднее 10 дней после поступления заявления или поручения уполномоченного совета о производстве проверки, все материалы с заявлением верующих направляются в исполком облсовета для рассмотрения вопроса в установленном постановлением СНК СССР от 28.11.1943 г. порядке, о чем одновременно извещаются верующие, подавшие заявление.

3. Райисполкомам и горсоветам категорически запрещается до решения вопроса вышестоящими органами сообщать в той или иной форме верующим о том, что их ходатайство об открытии церкви будет удовлетворено или отклонено, а также договариваться о производстве ремонта церковного здания и разрешать или приступать к таковому, а равно требовать от верующих уплаты числящихся за церковью налогов и страховых платежей.

4. До разрешения вопроса об открытии церкви райисполкомы и горсоветы не вправе давать каких-либо разрешений на производство в церковных зданиях разовых богослужений и других религиозных обрядов, а также разрешать созыв организованных собраний верующих, выборов исполнительных органов религиозных общин и проч.

5. Не позже семи дней после получения от исполкома облсовета, одобренного Правительством СССР решения совета по делам православной церкви при СНК СССР об открытии церкви, райисполком или горсовет командирует своего представителя или уполномочивает сельсовет для заключения договора с верующими и для передачи последним молитвенного здания, сторожки и культового имущества.

Договор составляется в двух экземплярах по установленной типовой форме и подписывается верующими, возбуждающими ходатайство не менее 20 человек. Ими же подписывается и составляется в 2-х экземплярах инвентарная опись принятого культового имущества. Один экземпляр договора и инвентарной описи высылается уполномоченному совету при исполкоме облсовета и второй экз. религиозной общине, несущей ответственность за сохранность и надлежащее состояние молитвенного здания и другого культового имущества. Если церковное здание состоит на учете, как исторический или архитектурный памятник, то при заключении договора и передаче молитвенного здания должен присутствовать представитель органов Наркомпроса или главный архитектор города. В этом случае договор составляется в трех экземплярах, один из которых передается представителю Наркомпроса или главному архитектору города.

Никакой особой платы за передачу верующим молитвенного здания и культового имущества не взимается.

6. Предоставление верующим молитвенного помещения в дисциплинированном или частновладельческом доме может быть допущено только на условиях аренды после получения разрешения на открытие в данной местности церкви или молитвенного дома.

7. Слом нефункционирующего церковного здания может быть произведен лишь по ходатайству, возбужденному перед исполкомом райсовета, после согласования последним вопроса с Советом по делам православной церкви при СНК СССР, за исключением тех случаев, когда дальнейшее оставление церковного здания угрожает общественной безопасности.

8. В тех случаях, когда по тем или иным причинам (отсутствие служителя культа и проч.) в церкви в течение года не производится богослужение, открытие вновь этой церкви возможно лишь по ходатайству верующих с соблюдением порядка, установленного Постановлением СНК СССР от 28.11.1943 г. № 1325.

Налог со строений, земельная рента и страховые платежи взыскиваются только с тех церквей, которые в списках уполномоченного Совета значатся в числе действующих.

9. К обязанностям райисполкомов и горсоветов относится наблюдение за тем, чтобы религиозные общины (приходы) их исполнительные органы и духовенство не приступали к своей деятельности до получения от уполномоченного Совета справки об их регистрации. Это правило не относится к тем религиозным общинам, которые были зарегистрированы ранее, а также к тем церквям, которые начали свою деятельность во время оккупации данной местности и фактически функционируют в настоящее время.

10. В случае обнаружения незаконных действий со стороны религиозных общин, их исполнительных органов и духовенства, нарушающих действующее законодательство о религиозных объединениях, исполкомы райсоветов и горсоветов немедленно сообщают об этом уполномоченному совету при исполкоме облсовета и до указаний последнего не принимают со своей стороны никаких мер.

Одновременно ставим Вас в известность, что в соответствии с постановлением СНК СССР от 30 июня 1944 г. № 801 предметы религиозного культа (иконы, кресты, лампы и т.д.) передаются безвозмездно религиозным общинам приходам для использования в церкви или молитвенном доме и вносятся в инвентарную опись культового имущества.

Настоящие указания оглашению не подлежат и поэтому следует пользоваться только для служебных надобностей, знакомство с ними верующих и духовенство запрещается.

Зам.председателя исполкома
Одесского облсовета депутатов трудящихся
Верно

В. Гордиенко
Ардабьев¹²³

1951 рік

У п'ятдесяті роки знов посилилися заходи боротьби з релігійністю населення, проводилися збори з лекціями на антирелігійні теми. На таких зборах явка була обов'язковою. Якщо цього не дотримувалися, відповідальні за збори отримували догани.

¹²³ ДАОО. – Ф.Р – 2000. – Оп.3 – Спр.172. – Арк.31-31 зв.

4. О постановлении бюро обкома КП(б)У от 5 октября 1951 г.
«О недостатках в проведении массовых мероприятий в области»

Обсудив постановление бюро Одесского обкома КП(б)У от 5 октября 1951 г. «**О недостатках в проведении массовых мероприятий в области**», бюро райкома КП(б)У отмечает, что недостатки изложенные в настоящем постановлении, имеют место и в нашем районе. Многие собрания, митинги и активы проходят при слабой явке трудящихся, начинаются с большими опозданиями. Доклады нередко составляются наспех и являются простым перечислением фактов и статистических данных, без глубокого анализа и острой политической оценки действительного положения дел.

Подобные факты имели место при проведении пленума райкома КП(б)У от 21 августа 1951 г., при проведении общего собрания колхозников колхоза им. Димитрова 30 сентября 1951 г., при проведении учительской конференции 25-28 августа 1951 г. Время начала работы пленума в 10 часов утра было установлено неудачно, так как с периферии члены райкома во время прибыть не могли из-за отдаленности, в результате этого пленум начал свою работу только в 13 часов. **Неудачно было подобрано время 7 часов вечера, при проведении общего собрания колхозников колхоза им. Димитрова, так как основная масса колхозников находилась в это время еще в поле.** *(Шановні читачі, зверніть увагу — 7 година вечора, а люди ще в полі. Авт.)* **Неудачно была составлена и повестка дня собрания, вопросы были подготовлены плохо, собрание прошло неорганизованно.** Вопросы повестки обсуждались поверхностно без широкого участия масс.

На учительской конференции в докладе зав. райОНО тов. Давиденко имели место факты неточности и непоследовательности, отсутствовала критика и самокритика, в результате чего выступления были несамокритичны, носили общий декларативный характер.

Отмеченные недостатки имеют место и в других партийных организациях, при проведении ряда сессий, советов депутатов трудящихся и общих собраний колхозников. Все это свидетельствует о том, что некоторые секретари партийных организаций и руководители колхозов, учреждений, предприятий недооценивают массовые мероприятия как важнейшее средство политического воспитания коммунистов и широких масс трудящихся.

Бюро райкома КП(б)У
Постановляет:

1. Обратить внимание всех секретарей партийных организаций, райком ЛКСМУ, руководителей предприятий, учреждений и колхозов в устранение отмеченных недостатков в проведении массовых мероприятий и обеспечить тщательную подготовку и проведение их на высоком организационном и **политическом уровне, широко развертывая большевистскую критику** *(думаю, цілком зрозуміло, що мається на увазі, в т.ч. і атеїстичні питання, виходячі з попередніх наданих документів в цій книзі. Авт.)* и самокритику с тем, чтобы они на деле яв-

лялись школой политической воспитания коммунистов, комсомольцев и широких масс трудящихся.

2. Обязать секретарей райкомов КП(б)У и райкома ЛКСМУ, секретарей партийных организаций и руководителей предприятий, учреждений, колхозов больше уделять внимания подбору повестки для собраний и активов, выбора времени и места проведения собраний, активов и сессий, заблаговременному извещению и оповещению приглашенных с повесткой дня, времени и места проводимого мероприятия.

3. Обсудить настоящее постановление на семинаре секретарей первичных партийных организаций¹²⁴.

1952 рік

У наступному документі немає прямої вказівки на критику церкви, але є натяки на «низький ідейний рівень» семінарських занять у політшколах.

...6. О работе с пропагандистами (доклад т.Климутин – зав.отделом РК КП(б)У)

Заслушав и обсудив доклад заведующего отделом пропаганды и агитации райкома КП(б)У т.Климутина о работе с пропагандистами бюро райкома КП(б)У отмечает, что в 1951-1952 учебном году несколько лучше поставлена работа с пропагандистами для оказания теоретической и методической помощи пропагандистам при парткабинете создан и регулярно работает постоянно-действующий семинар.

Однако, в работе с пропагандистами имеются существенные недостатки. Секретари райкома КП(б)У редко выступают перед пропагандистами, не информируют их о важнейших решениях партии и правительствах об очередных хозяйственно-политических задачах района и области. Мало читается для пропагандистов докладов и лекций по актуальным вопросам науки, техники, литературы и искусства. Отдел пропаганды и агитации райкома КП(б)У конкретно не изучает опыт лучших пропагандистов, не делает его достоянием для всех. На семинарских занятиях не обеспечена творческая работа каждого участника, нет живого обсуждения, творческих дискуссий по теоретическим и методическим вопросам. В некоторых лекциях, читаемых для пропагандистов, уделяется мало внимания показу основных теоретических положений марксизма – ленинизма, не раскрывается с необходимой глубиной связь основных идей марксистско-ленинской теории с современными задачами большевистской партии и советского государства, а иногда допускалась неправильная трактовка отдельных теоретических положений, как это было в лекции тов.Перчикля, который стремился доказать, что режим народной демократии не выполняет функций диктатуры пролетариата.

¹²⁴ ДАОО. – Ф.П-56. - Оп.8. - Спр.88. - Арк.85-86

Пропагандисты на семинарах мало получают методической помощи, как правильно провести занятия в кружке или политшколе, как увязать изучаемый материал с современностью, с практическими задачами, как использовать наглядное пособие, художественную литературу и так далее.

Партийный кабинет райкома КП(б)У еще не стал опорным пунктом партийной пропаганды, в нем нет методических разработок по произведениям классиков марксизма-ленинизма, примерные планы занятий кружков и политшкол по отдельным главам и темам не готовятся, обмен опытом работы пропагандистов проводится нерегулярно. Значительная часть пропагандистов редко посещает семинарские занятия, а такие пропагандисты как тт.Кондрашов, Криворучко, Могилевский, Дейнеко, Еленок, Васильев и некоторые другие редко посещают семинарские занятия и плохо работают над изучением марксистско-ленинской теории, вследствие чего занятия в кружках и политшколах проходят на низком идейном уровне, в отрыве от практических задач, стоящих перед районом. Иногда живая беседа, товарищеская дискуссия подменяется громкой читкой учебных пособий и школярским вопросно-ответным методом.

Контроль за работой пропагандистов установлен слабый. Секретари, члены бюро и ответственные работники райкома КП(б)У редко бывают на занятиях в кружках и политшколах. Помощи на местах пропагандисты получают мало.

Бюро райкома КП(б)У отмечает наличие серьезных недостатков в работе сети комсомольского политпросвещения, ряд пропагандистов еще не утверждена на бюро.

Бюро райкома КП(б)У постановляет:

1. Обязать отдел пропаганды и агитации райкома КП(б)У в кратчайший срок устранить имеющиеся недостатки и коренным образом улучшить работу с пропагандистами и на основе этого обеспечить повышение организационного и идейно-теоретического уровня занятий во всех звеньях сети партийного просвещения, обратить особое внимание на устранение недостатков и в руководстве самостоятельной учебной коммунистов и работе комсомольской политсети.

2. Обязать секретарей, заведующих отделами и инструкторов райкома КП(б)У систематически посещать занятия в кружках и политшколах, оказывать на местах теоретическую и методическую помощь пропагандистам, периодически проводить с пропагандистами беседы и консультации.

3. Обязать отдел пропаганды и агитации райкома КП(б)У улучшить работу постоянно-действующих семинаров, как основной формы работы с пропагандистами, для чего:

а) в основу работы семинаров положить глубокое изучение произведений классиков марксизма-ленинизма и творческое обсуждение пропагандистами теоретических и методических вопросов;

б) повысить идейный уровень читаемых лекций на семинарах пропагандистов. Главное внимание в этих лекциях уделять раскрытию основных теоретических положений произведений классиков марксизма-ленинизма, показывать связь

основных идей марксизма-ленинизма с современными задачами большевистской партии;

в) на семинарах пропагандистов, кроме изучений тем предусмотренных учебным планом, обсуждать также материалы о ленинско-сталинской дружбе народов СССР, о советском патриотизме и пролетарском интернационализме и другие;

г) на семинарах учить пропагандистов методике проведения занятий, как правильно увязывать изучаемый материал с современностью, с конкретными задачами, стоящими перед райкомом, как применять теоретические знания на практике, как правильно использовать наглядные пособия и художественную литературу на занятиях;

д) проводить для пропагандистов доклады секретарей райкома КП(б)У и других руководящих работников по важнейшим решениям партии и правительства о внутреннем и международном положении СССР, об очередных хозяйственно-политических задачах партийной организации, а также лекции по актуальным вопросам науки, техники, литературы и искусства;

е) практиковать на семинарах заслушивание и обсуждение докладов и рефератов пропагандистов о произведениях классиков марксизма-ленинизма и по отдельным вопросам марксистско-ленинской теории;

ж) тщательно готовить и регулярно проводить совещание пропагандистов по обмену опыта работы, практиковать взаимное посещение занятий пропагандистами с последующим обсуждением этих занятий на семинарах пропагандистов.

4. Обязать заведующую партийным кабинетом т.Стаброву улучшить работу партийного кабинета, превратив его в опорный пункт партийной пропаганды. Считать главной задачей партийного кабинета – оказание теоретической и методической помощи пропагандистам, консультантам, лекторам, докладчикам и самостоятельно изучающим теорию и историю большевизма.

5. Обязать отдел пропаганды и агитации на очередном бюро представить на утверждение всех пропагандистов, которые еще не утверждена и принять меры по успешному окончанию учебной программы¹²⁵.

¹²⁵ ДАОО. –Ф. П-56. – Оп.10. – Спр.5. – Арк.96-98

1966 рік

Наступний документ виданий під грифом «таємно». Чому таємно? Від кого таємниця і в чому їх суть – невідомо.

Января 1966 г.

СЕКРЕТНО

Экз.№ 2

Зам.председателя исполкома
Одесского областного
Совета депутатов трудящихся
тов.П.Ивахнюк

Информационный отчет о воспитательной работе по Березовскому району за 1965 г.

На Ваш № 281с от 1 сентября 1965 года

1. Фактов нарушения законности со стороны зарегистрированных общин не наблюдается. По данным комиссий содействия при сельских Советах и районной комиссии при райисполкоме, роста сектантских групп и в них участников, не наблюдается. (Это видно из нашей информации № 037с от 12 ноября 1965 г.)

На протяжении всего учебного года во всех школах района на уроках химии, физики, истории, биологии, географии учителя обращают внимание на вопросы атеистической пропаганды. В школах организованы уголки по атеизму, учащимся читаются лекции на атеистические темы с демонстрацией химических опытов. Всего прочитано 410 лекций.

Культпросветработниками района с помощью парторганизаций и специалистов сельского хозяйства района прочитано 7248 лекций и докладов, из них по атеизму – 385. Лекции читались в клубах, библиотеках, на полевых станах.

Во всех клубах района оформлены уголки по атеизму, где красочные плакаты и стенды показывают достижения нашей науки в области космоса, электроники, химии и т.д.

В районе имеется всего один молитвенный дом в г.Березовке, все остальные церкви сняты с регистрации действующих и их здания переоборудованы под магазины, а некоторые разрушены полностью.

Церковь посещают, в основном, женщины преклонных лет и то незначительная часть, к общему числу населения.

На территории района не наблюдались случаи паломничества верующих к так называемым «святым местам».

В 1965 году не зарегистрировано случаев отказа от религии, хотя в селе Ставковом распалась группа из 24 человек пятидесятников, часть из которых выехала неизвестно куда, а часть молится дома, на сходы не собираются.

Состав двадцатки – 20 человек, из них до 30 лет – нет, от 30 до 40 лет – 1 человек, от 40 до 50 лет – 1 человек, от 50 до 60 лет – 8 человек, свыше 60 лет – 10 человек. Из 20 человек двадцатки – 15 человек составляют пенсионеры, старики, домохозяйки и только 5 человек рабочие.

Состав платных певчих 10 человек из числа пенсионеров – стариков; из них от 40 до 50 лет – 1 человек, от 50 до 60 лет – 4 человека, свыше 60 лет – 5 человек. Любительских, нештатных хоров – нет.

Фактов враждебных проявлений со стороны духовенства не наблюдалось.

2. В ноябре-декабре месяцах 1965 года были обновлены составы комиссий содействия контроля.

Комиссии осуществляют контроль за деятельностью молитвенного дома и религиозных обществ в селах.

Осуществляя постоянный контроль за деятельностью религиозных обществ, сдерживая деятельность этих обществ, число которых в 1965 г. не увеличилось, а уменьшилось.

Состав исполнительного органа молитвенного дома согласовывался в райисполкоме с последующим утверждением уполномоченным советом по делам православной церкви по Одесской области.

Новый состав исполнительного органа пока строго соблюдают законодательство о культурах.

На протяжении 1965 года не наблюдалось нарушений законодательства о культурах со стороны духовенства, религиозных обществ, а также со стороны местных органов власти и должностных лиц.

Жалоб и заявлений верующих и духовенства не было.

3. Большинство верующих посещают церковь просто по старой привычке.

Духовенство и церковные активисты признают новейшие открытия в области науки и техники, а также вопросы внутренней и внешней политики.

4. На все виды обрядности заведены книги учета, которые пронумерованы, прошнурованы и скреплены печатью.

Расхождений по приходным ордерам и книгам учета нет. Еженедельно староста молитвенного дома представляют все книги учета и квитанционные книжки для проверки. Райком партии проверяет запись лиц в этих книгах и по результатам таких проверок на Пленуме райкома сообщалось, с каких населенных пунктов больше всего совершено обрядов для принятия мер. По сравнению с 1964 годом в этом году меньше совершено религиозных обрядов.

Крещение подростков и взрослых единичные случаи.

5. Общий доход церкви в 1965 году снизился по сравнению с 1964 годом на 4,5 т.руб. Основной доход составляет от продажи свечей, просфор, тарелочно-кружечный сбор, от исполнения религиозных обрядов и прочие доходы.

Общий церковный расход в 1965 г. снизился по сравнению с 1964 годом на 5,5 т.руб.

Спекулятивные действия религиозных обществ не наблюдались, за исключением одного члена исполнительного органа (Федоренко И.), который по нашему настоянию был выведен из исполнительного органа и из двадцатки.

Пожертвований верующими церкви бытовыми вещами также не наблюдалось, а только продуктами, которые раздают бедным старухам и часть используют для личных потребностей служителей культа.

Запас свечей и различных предметов культа имеется по состоянию на 1 января 1966 года на сумму 13,7 т.руб.

Председатель исполкома
райсовета депутатов трудящихся

подпись И. Кошевой¹²⁶

Наша радянська влада була дуже принциповою щодо віруючих, навіть кожного року збиралися дані про кількість шлюбів у церквах, похорон з відвіванням, хрестин та ін.

У шістдесятих роках було відзначено підйом економіки у країні, у тому числі і в Березівському районі. Якщо б влада направляла більше зусиль на економіку, а менше на віруючих, то результати були б ще кращими.

Приложение № 2

Секретно

Экз. № 2

СВЕДЕНИЯ о религиозных обрядах, доходах и расходах религиозных обществ за 1965 г. по Березовскому району

№№ пп		В том числе		
		Всего	В городах	На селе
1.	Зарегистрировано рождения в ЗАГСе	1006	209797	
	Окрещено детей в церкви	772	97	675
	% к общему числу родившихся	78	9	89
	В том числе:			
	а) окрещено детей родившихся в 1965 г.	501	97	404
	Процент к общему числу родившихся	50	48	51
	б) окрещено детей:	737	90	647
	до 3-х лет			
	от 3-х до 7 лет	82	-	32
	от 7 до 16 лет	-	-	-
от 16 лет и старше	3	-	3	
2.	Зарегистрировано в ЗАГСе браков	529	83	446
	Совершено венчаний	5	1	4
	% к общему числу браков	1,6	0,8	0,9

¹²⁶ ДАОО. – Ф.Р-856. – Оп.8. – Спр.19. – Арк.1-3

3.	Зарегистрировано в ЗАГСе смертей	420	101	319	
	Совершено захоронений по церковному обряду	97	20	77	
	% к общему числу умерших	23	20	22	
	Совершено заочных отпеваний	133	35	98	
Остаток средств на 01.01.1965 г.			1668 р.		
4.	Общий церковный доход за 1965 год		20918 р.		
	В том числе:				
	от исполнения религиозных обрядов			5174 р.	
	от продажи свечей			9390 р.	
	от продажи просфор			1147 р.	
	тарелочно-кружечный сбор и др. пожертвований			3325 р.	
	прочие доходы			1882 р.	
5.	Общий расход церковных средств за год		20059		
	В том числе:				
	а) на содержание служителей культа		7446		
	б) на содержание хоров		1146		
	в) на содержание обслуживающего персонала		1069		
	г) на ремонт молитвенных зданий		579		
	д) внесено обязательных платежей		122		
	е) внесено в фонд мира		1419		
	ж) внесено добровольных пожертвований в епархиальное управление		2500		
	з) прочие расходы		5778		
	Остаток средств на 1 января 1966 г.		2527		
	В том числе в Госбанке (сберкассе)		-		

Председатель исполкома Березовского
райисполкома депутатов трудящихся

подпись

И. Кошевой

Секретарь исполкома райсовета
депутатов трудящихся

подпись

И. Заболотный¹²⁷

У шістдесятих роках, з підйомом економічного розвитку стали краще жити і люди. З'явилися у сім'ях перші автомобілі, телевізори, навіть холодильники. Нічого надзвичайного не відбувалося: люди працювали, економіка розвивалася великими темпами, але виявляється, не все було гаразд – поганим було науково-атеїстичне виховання. Ну що ти тут скажеш...

¹²⁷ ДАОО. – Ф.Р-856. – Оп.8. – Спр.19. – Арк.4-5

4. О мероприятиях райкома партии **по усилению научно-атеистического воспитания населения** района и контроля за соблюдением советского законодательства о религиозных культах
(доклад т. Гордынский – зав.отделом пропаганды и агитации райкома партии)

Бюро райкома КП Украины
Постановляет:

1. Предоставленные отделом пропаганды и агитации райкома партии мероприятия **по усилению научно-атеистического воспитания населения** района и контроля за соблюдением советского законодательства о религиозных культах утвердить и разослать во все первичные парторганизации, отдел культуры, райОНО, райисполкому, райкиносети.

2. Обязать секретарей первичных парторганизаций обсудить на партийных собраниях вопрос о состоянии научно-атеистического воспитания населения и принять меры по устранению выявленных недостатков.

3. **Обязать редакцию райгазеты «Степовый маяк» усилить освещение вопросов научного атеизма на страницах газеты, систематически публиковать материалы, разоблачающие религиозную идеологию**, обобщать практику работы партийных, профсоюзных и комсомольских организаций в работе с верующими.

5. О мероприятиях по улучшению коммунистического воспитания школьников
(доклад т. Гордынский – зав.отделом пропаганды и агитации)

Рассмотрев мероприятия, представленные отделом пропаганды и агитации райкома партии по улучшению коммунистического воспитания учащихся общеобразовательных школ района,

Бюро райкома КП Украины
Постановляет:

1. Мероприятия, представленные отделом пропаганды и агитации райкома партии по улучшению коммунистического воспитания учащейся молодежи, утвердить и разослать во все первичные парторганизации района.

2. Обязать секретарей первичных парторганизаций школ, райОНО, внештатный отдел школ райкома партии принять данные мероприятия к выполнению.

3. Контроль за исполнением мероприятий возложить на отдел пропаганды и агитации райкома партии.

МЕРОПРИЯТИЯ

Березовского райкома КП Украины по усилению научно-атеистического воспитания населения и контроля за соблюдением советского законодательства о религиозных культах в районе

В соответствии с постановлением бюро Одесского обкома партии от 26 января 1966 года «О некоторых фактах нарушения советского законодательства о культах и недостатках в атеистическом воспитании населения», провести следующие мероприятия:

1. Провести совещание секретарей парторганизаций, руководителей сельских лекториев, **директоров средних и восьмилетних школ**, председателей райкомов и местных комитетов профсоюза с вопросом: о ходе выполнения постановления ЦК КПСС от 2 января 1966 г. «О мероприятиях и усилению атеистического воспитания населения» и задачах парторганизаций района.

Март 1966 г. Отдел пропаганды и агитации райкома партии.

2. Подготовить и заслушать на бюро райкома партии вопрос: о состоянии научно-атеистического воспитания учащихся в школах района.

Октябрь 1966 г. Отдел пропаганды и агитации, райОНО

3. Создать при парткабинете райкома партии постоянно-действующий **семинар по вопросам теории и практики атеистической работы**. Ответственным по вопросам атеизма закрепить зав. парткабинетом тов. Сеселкину В.П.

Весь период. Отдел пропаганды и агитации

4. Во всех парторганизациях разработать систему научно-атеистического воспитания трудящихся, используя все имеющиеся средства идейного воздействия – клубов, библиотек, стенной печати, радиоузлов и т.д. Выделить ответственных коммунистов, членов бюро парторганизаций за организации атеистической работы.

Февраль – март 1966 г. Отдел пропаганды и агитации, парторганизации, отдел культуры.

5. Активизировать работу профсоюзных, комсомольских организаций по атеистическому воспитанию трудящихся. В апреле месяце провести совещание председателей месткомов и секретарей комсомольских организаций, на котором обсудить вопрос: **О мероприятиях по усилению атеистического воспитания населения и задачи профсоюзных и комсомольских организаций.**

Апрель-май 1966 г. Отдел пропаганды и агитации, РК ЛКСМУ.

6. В каждом колхозе, совхозе, на предприятии, стройке там, где имеются верующие, создать кружки и семинары по научному атеизму. Специализировать их на подготовке агитаторов и пропагандистов для ведения индивидуальной работы с различными группами верующих.

Весь период. Первичные парторганизации.

7. Периодически проводить конференции по вопросам научного атеизма среди различных категорий населения. Примерные темы:

а) о формах и методах атеистического воспитания трудящихся (для пропагандистов и агитаторов);

б) атеистическое воспитание детей и роль дошкольных учреждений «детям об атеизме» (для работников дошкольных учреждений);

в) почему нам мешает религия жить и работать по-коммунистически (для рабочих и служащих на предприятиях, в учреждениях);

г) советские обычаи, обряды и праздники – важное средство коммунистического воспитания (для советских, профсоюзных и комсомольских работников).

Весь период. Отдел пропаганды и агитации, парторганизации

8. Организовать при районном Доме культуры **передвижной клуб атеиста** с целью обслуживания населения района, во всех клубах района расширить репертуары художественной самодеятельности за счет атеистической тематики, организовать показ пьес атеистического содержания населения.

Весь период. Отдел культуры, общество «Знание».

9. Организовать широкий показ кинофильмов атеистической тематики во всех селах района.

Весь период. Райкиносеть. Парторганизации.

10. Широко использовать дома культуры, клубы, красные уголки для торжественной регистрации браков, рождения ребенка, вручения паспорта, трудовой книжки и т.д. в колхозах, совхозах, предприятиях и стройках.

Весь период. Партийные, комсомольские и профсоюзные организации.

11. Усилить работу среди верующих, для чего:

а) в селах Основа, Софиевка, где имеется несколько сектантских общин и групп разных направлений, выделять группы атеистов для индивидуальной работы с верующими каждой общины, группы;

б) выявлять граждан, принимающих активное участие в религиозных общинах и группах, в церковных хорах и организовать работу по отрыву их под влияния церкви;

в) для женщин и людей пожилого возраста регулярно проводить массовые мероприятия – вечера отдыха, вечера интересных встреч, празднование трудовых юбилеев, обратив особое внимание на проведение таких мероприятий в воскресные и праздничные дни.

Весь период. Отдел пропаганды, парторганизации

12. В домах культуры, клубах, красных уголках, библиотеках проводить доклады пропаганды атеистической литературы, обратив особое внимание на пропаганду журналов: «**Наука и религия**», «**Людина і світ**». Проводить читательские конференции по наиболее актуальным вопросам.

Весь период. Отдел культуры, клубы, парторганизации

13. **Усилить антирелигиозную направленность школьных уроков**, особенно по естествоведению, физике, химии, истории, обществоведению.

Выявлять детей, которые находятся под влиянием религиозных родителей, выделив особо детей, родители которых являются членами религиозных сект. Для проведения атеистической работы закрепить за религиозными семьями учителей и агитаторов – атеистов.

Весь период. РайОНО, директора школ, парторганизации.

14. Во всех школах организовать атеистические кружки, привлекая к руководству лучших учителей. Широко практиковать проведение интересных вечеров, лекций, просмотр диафильмов, кинофильмов на естественно научные и эстетические темы с последующим их обсуждением. \в школах в торжественной обстановке отмечать дни совершеннолетия, дни рождения, вручение аттестатов зрелости, паспортов. Разработать ритуал проведения этих дней.

Весь период. Директора школ, секретари парторганизаций.

15. Провести районный семинар председателей и секретарей сельсоветов по вопросам советского законодательства о культах.

Май 1966 г. Райисполком¹²⁸.

1968 рік

У перші роки правління Л.І. Брежнєва дійсно за тими мірками стало жити економічно краще. Люди забули хрущовську кукурудзу та горох, бороздили космос, вийшли нові марки тракторів і автомобілів, будували автошляхи. Але влада вгледіла, що віруючі ще є і їх достатньо. Хоча люди збиралися в групи і відвідували молитовні будинки, бо церков не було. Та приїжджали на місця представники райвиконкому і забороняли навіть читати псалми, щоб проводити покійника в останню путь. Такий випадок був і у селі Маринове, коли Сабраму Івану Даниловичу заборонили саме це. Я навіть пам'ятаю прізвище цієї людини. Таке було і в Златоустовому та Завадівці, але істинні віруючі залишалися завжди віруючими, і ніякі рішення влади не могли їх зупинити.

Секретно

Исх.№ 055 от 21.XI-1968 года

Уполномоченному Совету по делам
религии при Совете Министров СССР
Одесской области
тов. Родкину М.С.

На Ваш № 249-С от 12 ноября 1968 года Исполком Березовского районного Совета депутатов трудящихся сообщает:

1. В районе с каждой религиозной группой, в том числе с верующими нелегально действующих групп, проведено по одной беседе с разъяснением законодательства о культах и об ответственности за нарушение Закона:

а) с последователями «СЦЕХБ» проведены только индивидуальные беседы с 19 верующими,

¹²⁸ ДАОО. – Ф.П-56. - Оп.29. - Спр.6. - Арк.127-128, 136-138

- б) с иеговистами – всего 8, в том числе 5 индивидуальных,
- в) с верующими других вероисповеданий – 4 индивидуальных беседы.

2. Ввиду того, что в районе в истекшем году не было проявлений антиобщественного характера со стороны верующих и их вожаков, не наблюдалось высказываний, собраний по этому вопросу не проводилось.

3. В настоящее время и в течении года нелегально действующая группа не проявляла никаких признаков активности, нарушений законодательства о культах с их стороны и со стороны других верующих не было.

Наложению штрафов и осуждению верующие не подвергались.

4. На территории района считаются нелегально действующие группы в селах:

Нейково	3 человека
Лукашовка	4 человека
Софиевка	21 человек

Эти группы активности не проявляют, молодежь участия в них не принимает и, по сравнению с 1967 годом, количество верующих в них уменьшается. Силами партийных и советских органов проводится работа по их ликвидации путем индивидуальных бесед, приглашением их на лекции, беседы и другие мероприятия.

5. Случаев распространения нелегальной литературы верующими и приобретение новых членов к религиозным группам не установлено.

Секретарь исполкома
райсовета депутатов трудящихся   подпись   К. Григоренко¹²⁹

¹²⁹ ДАОО. – Ф.Р-856. – Оп.8. – Спр.20. – Арк.1-2

1969 рік

СВЕДЕНИЯ об основной религиозной обрядности по горрайисполкому за 1969 год

У наступному документі показано кількість хрещень протягом 1969 року, кількість віруючих та ін.

№№ пп	Религии и церкви	Всего креще- ний	В том числе					
			Детей дошколь- ного возраста с 3 до 7 лет	Детей школьного возраста	Совершеннолет- них	Венчаний	Очные отпевания	Заочные отпева- ния
1	Русская православная цер- ковь	934	180\930	-	4	3	213	232
	В т.ч. жители Березовского р-на	441	73\435	-	6	-	-	-
2.	Католическая церковь	-	-	-	-	-	-	-
3.	Старообрядческие церкви	-	-	-	-	-	-	-
4.	Белокриницкое согласие	-	-	-	-	-	-	-
5.	Беглопоповское согласие	-	-	-	-	-	-	-
6.	Беспоповское согласие	-	-	-	-	-	-	-
7.	Иудейское вероисповеда- ние	-	-	-	-	-	-	-
8.	Евангельские христиане — баптисты	3	-	-	3	-	-	-
9.	Адвентисты 7-го дня	-	-	-	-	-	-	-
10.	Полоканы	-	-	-	-	-	-	-
11	Всего совершено обрядов	937	924	-	13	-	213	232

Председатель горрайисполкома   подпись

Секретарь горрайисполкома   подпись

Примечание: данная форма относится только к зарегистрированным объединениям. В графе 6-й указываются также данные о принявших водное и духовное крещение в сектантских объединениях¹³⁰.

¹³⁰ ДАОО. – Ф.Р-856. – Оп.7. – Спр.338. – Арк.8

1970 рік

Наступні два документи знову під грифом «секретно». І знову не зрозуміло, чому саме ця інформація була таємною, що в ній було таємного і чому від простих людей приховували такі несуттєві факти. Думаю, що соромно було перед суспільством, показувати чим займалися здорові, освічені люди, які мали працювати в колгоспах, на заводах, а вони «шпигували» за власним народом!

5 января 1970 г.

СЕКРЕТНО

Уполномоченному Совета по делам
религий при Совете Министров СССР
по Одесской области
тов.Родкину М.С.

На Ваш № 305с от 16 октября 1969 года

Исполком Березовского райсовета депутатов трудящихся сообщает:

В районе действует 1 православная церковь, 4 зарегистрированные групп ехб (евангельских христиан-баптистов. Авт.), 1 незарегистрированная группа прокофьевцев, 1 группа иудеев-геро и 3 малочисленные группы (от 2 до 7 человек – рутера и ИПЦ). Роста религиозных групп не наблюдается. Распалась группа пятидесятников с.Нейково и иеговистов – рутеров (осталось 2 человека преклонного возраста), также с.Нейково.

Поведение духовенства и религиозного актива противозаконных действий не вызывает.

При православной церкви имеется 8 хористов постоянных и принимающих периодическое участие 3-5 человек. В числе хористов молодежи и детей нет.

Влияние духовенства и религиозного актива на население, молодежь и детей со стороны православной церкви и других общин не наблюдалось. Со стороны нелегально действующей группы с.Софиевки (прокофьевцы) отдельные члены группы имеют влияние только на собственных детей, однако школу дети посещают.

Проведено 9 собраний по обсуждению вопросов соблюдения законодательства о культурах в колхозах им. XX съезда КПСС, им. Жданова, им. Калинина, «Искра».

Полностью распалась группа пятидесятников с.Нейково (3 чел.). Отошли 3 человека группы ИПЦ (было 10) с. Вольное, 2 человека группы иеговистов – рутеров с.Нейково (было 4 человека), один человек с.Лукашевка (было 4 человека).

Нарушений законодательства о культурах со стороны верующих должностных лиц в 1969 году не было.

За отсутствием нарушений привлекавшихся к ответственности не было.

Проповедническая деятельность духовенства и содержание проповедей проводились только на религиозные темы в рамках библии и евангелии.

Контроль за соблюдением законодательства о культах осуществляется комиссией при райисполкоме, сельскими советами путем посещения богослужений, бесед с верующими, представителями исполнительных органов религиозных групп, проповедниками.

В районе широко внедряется торжественная регистрация браков и новорожденных. За 1969 год в торжественной обстановке зарегистрировано

Браков	198
Рождений	202

Председатель исполкома
райсовета депутатов трудящихся

И. Кошевой

Секретарь исполкома
райсовета депутатов трудящихся

подпись

К. Григоренко¹³¹

6 января 1970 года

СЕКРЕТНО
Одесса, Ласточкина, 2
Облисполком

На Ваше решение № 594-390с от 10.11.1970 года «О фактах нарушения религиозными объединениями законодательства о религиозных культах»

ИНФОРМАЦИЯ

Указанное решение и докладная записка обсуждены с председателями сельских советов.

В Березовском районе действуют следующие зарегистрированные религиозные объединения:

Одна русская православная церковь и 4 объединения евангельских христиан – баптистов.

Нарушений законодательства о религиозных культах со стороны зарегистрированных групп в 1970 году не было.

В районе периодически проводит свои сборища незарегистрированная группа раскольников. 29 декабря 1970 года админкомиссией оштрафованы по 50 рублей самые активные ее члены и предупреждены.

Злоупотреблений культовым имуществом со стороны православной церкви не наблюдается. В настоящее время по линии партийных и советских органов прово-

¹³¹ ДАОО. – Ф.Р-856. – Оп.7. – Спр.338. – Арк.1-2

дится разъяснительная работа по соблюдению законодательства о религиозных культурах среди населения.

Председатель исполкома
райсовета депутатов трудящихся

И.Кошевой¹³²

1982 рік

Особисто я схвально ставлюся до комсомолу як до організації. Вона мала дійовий контроль над молоддю, направляла і організовувала їх навчання, роботу, відпочинок, давала змогу кожному проявити себе організатором в тій чи іншій справі. Тому і наркоманів не було, і знущань над слабшими, і пиятик, і інших негативних явищ, бо всі були зайняті невідкладними справами: хто був прикріплений до відстаючих учнів з метою покращення їх навчання, хто організовував концерт, хто допомагав стареньким вести домашнє господарство, хто читав лекції жовтеньцям та піонерам і т.д. Сучасна молодь цього не знає і не розуміє, як можна не за гроші, а за ідею допомагати незнайомим людям, рубати дрова чи навчатися.

Але, на жаль, комуністична ідеологія перетворювала більшість добрих молодіжних справ у непотрібні ідеологічні заходи. Вони заставляли робити те, чого вимагала комуністична партія, тому і народжувалися такі рішення бюро райкому комсомолу, як наступне. Я особисто знаю майже всі прізвища, вказані в цій книзі. Нічого не трапилося з особами, виключеними з комсомолу. Пізніше вони вступали до лав комуністичної партії, були навіть керівниками вищої районної ланки, а в душі всеодно залишалися віруючими.

ВСЕСОЮЗНЫЙ ЛЕНИНСКИЙ СОЮЗ МОЛОДЕЖИ
БЕРЕЗОВСКИЙ РАЙОННЫЙ КОМИТЕТ ЛКСМУ
Одесская область

Секретно

ПРОТОКОЛ № 11
Заседания бюро Березовского райкома ЛКСМ Украины
от 1 апреля 1982 года

Председательствовала – т.Саранди

Присутствовали:

Члены бюро райкома ЛКСМУ

т. Качур, Шевченко, Гокера,
Науменко, Швалюк, Ведута,
Берников, Филипенко

¹³² ДАОО. – Ф.Р-856. – Оп.7. – Спр.338. – Арк.3

...16. О персональном деле т.Плавницкого В.Н., члена ВЛКСМ с 1974 г.,
комсомольский билет № 33150075
(т. Качур, Малыш, Плавницкий, Ведута, Шевченко, Берников, Саранди)

Комитетом комсомола к-за им.Жданова рассматривалось персональное дело Плавницкого Виктора Николаевича.

Плавницкий В.Н. неоднократно нарушал трудовую дисциплину, не являлся на комсомольские собрания, отказывался уплачивать комсомольские взносы, **совершил религиозный обряд крещения своего ребенка**. На высказываемые ему замечания не реагировал.

Своими действиями **ПЛАВНИЦКИЙ В.Н.** грубо нарушал требования Устава ВЛКСМ.

Исходя из вышеизложенного бюро Березовского РК ЛКСМУ

Постановляет:

1. За грубые нарушения Устава ВЛКСМ исключить Плавницкого В.Н. из рядов ВЛКСМ.

Секретарь Березовского

РК ЛКСМУ

подпись

Н.Саранди

Гт-2

10.05.1982 г¹³³.

1983 рік

ВСЕСОЮЗНЫЙ ЛЕНИНСКИЙ СОЮЗ МОЛОДЕЖИ
БЕРЕЗОВСКИЙ РАЙОННЫЙ КОМИТЕТ ЛКСМУ

Одесская область

Секретно

ПРОТОКОЛ № 39

Заседания бюро Березовского райкома ЛКСМ Украины
от 24 февраля 1983 года

Председательствовал – т.Склярчук

Присутствовали:

Члены бюро райкома ЛКСМУ тт. Ведута, Гокера, Качур, Куликова
Науменко, Филипенко

При рассмотрении вопросов

О рекомендациях для вступления в члены КПСС

тт.Малыш, Козаренко

¹³³ ДАОО. –Ф.П-102. – Оп.12. – Спр.3. – Арк.116, 120, 121

Прием в ряды ВЛКСМ вступающие в ряды ВЛКСМ, а также – Калмык, Недельченко, Кондратьева, Вертий, Кравцов – секретари первичных комсомольских организаций.

Состояние и мероприятия работы комсомольской организации к-за им. XXII съезда КПСС по дальнейшему улучшению атеистического воспитания молодежи.

...33. О персональном деле т.Веремчук С.И., члена ВЛКСМ с 1971 г.,
комсомольский билет № 17077603

(тт. Качур, Науменко, Веремчук, Гокера, Ведута, Филипенко, Склярчук)

1. Комсомольская организация к-за им. XXII съезда КПСС приняла правильное решение о занесении строгого выговора в учетную карточку инженеру колхоза им. XXII съезда КПСС **ВЕРЕМЧУК СЕРГЕЮ ИВАНОВИЧУ**, выразившееся в совершении им религиозного обряда – **крещения ребенка**, что является грубым нарушением Устава ВЛКСМ.

2. Утвердить решение комсомольской организации колхоза им. XXII съезда КПСС, объявить ему строгий выговор с занесением в учетную карточку чл. ВЛКСМ.

34. О персональном деле т. Мартынец И.И., члена ВЛКСМ с 1976 г.,
комсомольский билет № 13855881

(тт. Качур, Науменко, Куликов, Мартынец, Гокера, Ведута, Склярчук)

1. Комсомольская организация к-за им. XXII съезда КПСС приняла правильное решение о занесении строгого выговора в учетную карточку художественному руководителю Дома культуры колхоза им. XXII съезда КПСС **МАРТЫНЕЦ ИВАНУ ИВАНОВИЧУ**, выразившееся в совершении им религиозного обряда – **крещения ребенка**, что является грубым нарушением Устава ВЛКСМ.

2. Утвердить решение комсомольской организации колхоза им. XXII съезда КПСС, объявить ему строгий выговор с занесением в учетную карточку чл. ВЛКСМ.

35. О направлении в республиканский пионерский лагерь «Молодая Гвардия» Розквитовской СШ Довганенко А.А.

(тт. Качур, Науменко, Филипенко, Склярчук)

Бюро Березовского райкома комсомола

Постановляет:

Направить ученика 5 кл. Розквитовской СШ Довганенко Александра Анатольевича в республиканский пионерский лагерь «Молодая Гвардия».

Секретарь Березовского
РК ЛКСМУ

подпись

П. Склярчук¹³⁴

¹³⁴ ДАОО. – Ф.П-102. – Оп.13. – Спр.2. – Арк.49

1985 рік

ВСЕСОЮЗНЫЙ ЛЕНИНСКИЙ КОММУНИСТИЧЕСКИЙ
СОЮЗ МОЛОДЕЖИ
БЕРЕЗОВСКИЙ РАЙОННЫЙ КОМИТЕТ ЛКСМ УКРАИНЫ
Одесская область

СЕКРЕТНО

Экз. № 1

ПРОТОКОЛ № 23

Заседания бюро Березовского райкома ЛКСМ Украины
от 14 ноября 1985 года

Председательствовал: т.Музыченко А.М.

Присутствовали:

Члены бюро райкома тт.Гокера, Вертий, Ведута, Ищенко, Небогатов, Прохоров, Гаврилюк.

При рассмотрении вопросов:

О рекомендации для вступления кандидатами в члены КПСС и в члены КПСС.

тт. Костюков С.Н., Дехтяренко Н., Жуковский А.П., Маслаган Т., Бабенко В.Л., Остапчук С.А., Златник О.В., Демченко С.С., Бондаренко И.В.

Прием в члены ВЛКСМ вступающие в ряды ВЛКСМ, а также Синюкова, Рудакова, Мельник, Борзенко, Яворская, Литуга, Харченко.

Об утверждении вновь избранных секретарей комсомольских организаций

тт.Синякова З.В., Котлык В.И., Якшина Т.В., Хорольский А.В., Тельпиш А.П., Бондаренко А.В., Кожухарь А.А., Яворская В.П., Лисневский В.Э., Цапкаленко С.В., Белан В.И., Мягкая И.Т., Минакова Е.И., Прокопышина Н.С., Шулячинская А.В., Шулячинская С.М.

О направлении на ударную комсомольскую стройку т.Войтенко Л.В.

О направлении в республиканский пионерский лагерь «Молодая Гвардия»

тт.Добрянская Я.Н., Стелю С.М.

О направлении в органы МВД т.Чернов Ю.В.

О персональных делах: тт.Соколы Л., Синюк О., Лиховчук Т., Бродонюк А., Соглаевой Г., Мартынец Л., Мамотенко Г., Рудого А.И., Черчукан С.А., Грицюты С.С., Базарного Н., Лысак С.

...68. О персональном деле т. Базарного Н.И.
(т.Лебедь, Базарный, Гокера, Музыченко)

Комсомольское собрание колхоза им.Калинина рассмотрев персональное дело т.Базарного Николая Ивановича приняло решение за участие в религиозном обряде крещения ребенка объявить Базарному Н.И. строгий выговор без занесения в учетную карточку. И просить Березовский райком ЛКСМ Украины утвердить данное решение.

Бюро Березовского райкома ЛКСМ Украины постановляет:

1. Отменить решение первичной комсомольской организации колхоза им.Калинина как либеральное¹³⁵.

Наступні документи стосуються конкретно одного села, тому розподілені по селам у алфавітному порядку.

с. Балайчук

1948 рік

Документ, поданий нижче, підтверджує факт закриття релігійних закладів без відомих на то причин.

ВИКОНАВЧИЙ КОМІТЕТ
ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ ДЕПУТАТІВ ТРУДЯЩИХ
м. Одеса, вул. Ласточкина, 2

СЕКРЕТНО

Индекс 078

11 марта 1948 г.

Председателю исполнительного
комитета Березовского районного Совета
депутатов трудящихся
тов. Котенко

Сообщаю вам, что молитвенный дом в селе Балайчук закрыт распоряжением епископа Херсонского и Одесского от 25 сентября 1947 года.

По указанному распоряжению здание должно быть передано в распоряжение райисполкома, а церковный инвентарь в другую церковь по усмотрению благочинного.

¹³⁵ ДАОО. – Ф.П-102. – Оп.15. – Спр.9. – Арк.49-50

Из данного распоряжения епископа следует усматривать, что молитвенный дом в селе Балайчук ОТКРЫТИЮ НЕ ПОДЛЕЖИТ.

Уполномоченный Совета по делам русской
православной церкви при
Совете Министров СССР
по Одесской области

подпись

Благов¹³⁶

АКТ

17 дня марта месяца 1948 года.

Настоящий акт составлен комиссией по приему и передаче помещения Балайчукского сельмага, в котором находилась церковь, оборудованная в период оккупации.

Присутствовало от райпотребсоюза:

- 1.Павловский
- 2.Паранюк Максим Трофимович

От верующих:

- 1.Благочинный Березовской церкви
- 2.Мамотенко Василий Федорович
- 3.Ткачук Петр Федорович

От сельсовета:

- 1.Гольдман Абрам Исаакович

Помещение передали:

Окна остекленные в исправности, двери в исправности.

Уполномоченные от верующих: Мамотенко Василий Федорович, Ткачук Петр Федорович.

Помещение принял председатель Балайчукского сельпо т.Паранюк Максим Трофимович.

В чем и подписали настоящий акт

- 1.Павловский
- 2.Паранюк
- 3.Гольдман
- 4.Благочинный
- 5.Мамотенко
- 6.Ткачук

Верно:

подпись¹³⁷

¹³⁶ ДАОО. – Ф.Р-856. – Оп.8. – Спр.11. – Арк.1

¹³⁷ Там само. – Арк.2

м. Березівка

Події 1917 року мешканці Березівки зустріли по-різному, як в політичному відношенні, так і в релігійному. Архівні документи свідчать, що багато віруючих не протистояли більшовицькій антирелігійній пропаганді: одні – через страх, щоб не потрапити до кількості репресованих, інші – через свої переконання.

Бурхливі післяреволюційні роки завжди мають дві сторони медалі, але не можна заперечувати, що пропагандисти переконали багатьох віруючих у своїх ідеях. Так, за кошти березівчан у 1924 році (всього за 6 років після встановлення радянської влади) збудували пам'ятник Леніну.¹³⁸

Ніде правди діти, що боячись репресій, люди почали відходити від церкви, але були й такі, що за переконаннями не сприймали її.

Наступні документи показують різне ставлення березівчан до церкви – і позитивне, і погане.

1922 рік

ДОГОВОР

Мы, нижеподписавшиеся граждане г.Березовки, прихожане Николаевской церкви и совет РКД в лице его полномоченного в том, что сего числа заключили настоящий договор, приняли от совета РКД в бессрочное и бесплатное пользование, находящиеся в г.Березовке богослужебное здание с богослужебными предметами по особо заведенной описи, подписями на нижеследующих условиях:

2. Мы, нижеподписавшиеся граждане обязуемся беречь переданное нам народное достояние и пользоваться им исключительно соответственно его назначению, принимая на себя всю ответственность за целость и сохранность врученного нам имущества, а так же за соблюдение лежащих на нас по этому соглашению и иных обязанностей.

Храмами и находящимися в них богослужебными предметами мы обязуемся пользоваться и представлять их в пользование всем нашим единоверцам исключительно для удовлетворения их религиозных потребностей.

3. Мы обязуемся принять все меры к тому, чтобы врученное нам имущество не было использовано для целей, не соответствующих ст.1 и ст.2 настоящего договора, а, в частности, в принятых нами в заведывание богослужебных помещениях мы обязуемся не допускать:

а) политических собраний гражданского настроения против советской власти;

б) раздачи или продажи книг, брошюр, листков и посланий против советской власти и ее представителей;

в) произношение проповедей, речей враждебных советской власти или ее представителей и совершения набатных тревог для созыва населения в целях возбуждения его против советской власти и в виду чего мы обязуемся подчиняться всем распоряжениям относительно распорядка пользования колоколами.

¹³⁸ ДАОО. – Ф.Р-2166. – Оп.1. – Спр.1. – Арк.24

4. Мы обязуемся из своих средств производить оплату всех текущих расходов по содержанию храма или того богослужебного здания и находящихся в нем предметов как то по ремонту, отоплению, страхованию, охраннысти, по оплате долгов, местных обложений и т.д.

5. Мы обязуемся иметь у себя инвентарную опись всего богослужебного имущества, в которую должны внести все вновь поступающие и передачи из других храмов предметы религиозного культа, не представляющие частной собственности остальных граждан.

6. Мы обязуемся допускать беспрепятственно в не богослужебное время уполномоченных совета РКД для периодической проверки и осмотра имущества.

7. За пропажу или порчу переданных нам предметов мы несем материальную ответственность солидарно в пределах ущерба, нанесенного имуществу.

8. Мы обязуемся в случае сдачи принятого нами имущества возвратить в том самом виде, в каком оно было принято нами в пользование и хранение.

9. В кладбищенских храмах и на кладбищах мы обязуемся сопровождать своих единоверцев в случае желания заинтересованных лиц религиозными обрядами (в смысле торжественности), одинаковыми для всех и за одинаковую для всех плату, размер которой должен быть нами ежегодно объявлен во всеобщее сведение.

10. За непринятие всех зависящих от нас мер к выполнению обязанностей, вытекающих из сего договора или за прямое его нарушение, мы подвергаемся уголовной ответственности по всей строгости революционных законов, причем: договор этот советом РКД может быть расторгнут.

11. В случае желания прекратить действие договора, мы обязуемся довести о том письменно до сведения СРКД, при чем в течении недельного срока со дня подачи совету РКД такого заявления, мы продолжаем оставаться обязанными этим договором и нести всю ответственность по его выполнению, а так же обязуемся сдать в этот период времени принятое нами имущество.

12. Каждый из нас, подписавший договор, может выбыть из числа участников договора, подав о том письменное заявление СРКД, это однако не избавляет выбывшего лица от ответственности за ущерб, нанесенный народному достоянию в период участия выбывшего лица в пользовании и управлении имуществом до подачи СРКД соответствующего заявления.

13. Никто из нас и мы все вместе не имеет права отказать кому бы то ни было из граждан, принадлежащих к нашему вероисповеданию и не обреченных по суду подписать позднее чего числа настоящий договор и принимать участие в управлении упомянутым в сем договоре имуществом на общих основаниях со всеми его подписавшими.

14. Подлежит договор храниться в делах совета РКД и засвидетельствованная таким образом копия его выдается группе граждан, подписавшихся в договоре и получивших по описи в пользование богослужебные здания и находящиеся в них предметы, предназначенные для религиозных целей.

Подписи¹³⁹

¹³⁹ ДАОО. – Ф.Р-2123. – Оп.1. – Спр.63. – Арк.105-106 зв.

ПРОТОКОЛ

изъятия церковных ценностей из Свято-Николаевской церкви,
находящейся по площ. 25-го октября

Присутствовали представители горисполкома –

Уполномоченные группы верующих – (члены приходского совета) председа-
тель церковного совета – Митрошкин Иван

Представители духовенства – М.Соколовский, Иоанн Модан, священник

ИЗЪЯТО:

Наименование предметов	Указание металла	Число	Вес каждого предмета					Примечание
			1	2	3	4	5	
Дарохранильниц	-	-	-	-	-	-	-	
Дароносица	Серебр.	1	Оставлена по необходимости					Взята подписка при первой необходимости доставить
Евангелий	Серебр.	6	53			13		
Чаш (потиров)	Серебр.	1	74					Одна чаша оставлена до замены
Звездиц								
Лжица	Серебр.	2	8 ½	10 ½				Одна лжица оставлена до замены вместе с чашей
Кувшинов								
Ковшиков								
Тарелочек								
Блюд								
Напрестольных крестов	С под- ставкой серебр.	1	101					
Подножий к крестам	Серебр.	1	103 ½					
Наперстных крестов								
Кадил	Серебр.	1	Оставлен под подписку до за- мены					
Лампад	Серебр.	11						
Подсвечников								
Ладониц (соло- нок)								

Кубков (стаканчиков)								
Ризы с икон	Серебр.	5	59	9	10 ½	6 ½	6	
Подвесок								
Ваз								
Колец								
Рипид								
Серебряного лому								
Венцов (брачных)								
Не относящихся к церковным вещам								
Столовых ложек								
Вилки								
Ножей								
Браслет								
Колец								
И других								

Инвентарная книга при сем прилагается (или утеряна), опись представлена

Председатель Губисполкома	подпись
Уполномоченные группы верующих	подпись
(члены приходского совета)	подпись
Представитель духовенства	подпись

Возражений со стороны уполномоченных группы верующих по поводу изъятия не встречается:

Подписи
или Уполномоченные дают в Губисполком свои возражения
Подписи¹⁴⁰

ИЗВЛЕЧЕНИЕ (экстракт)
инвентарной книги (описи) Свято-Николаевской церкви,
находящейся по площ. 25 октября
Из данного храма подлежит изъятию:

Наименование предметов	Указание металла	Число	Вес каждого предмета					Примечание
			1	2	3	4	5	
Дарохранильниц								
Дароносица	Серебр.	1	51					оставлена

¹⁴⁰ ДАОО. – Ф.Р-2123. – Оп.1. – Спр.63. – Арк.284-284 зв.

Евангелий	Серебр.	6	53	10	11			
Чаш (потиров)	Серебр.	2	74	1 ½				
Звездиц	Серебр.	1	11					
Лжица	Серебр.	3	10 ½	8 ½	8 ¾			
Кувшинов								
Ковшиков								
Тарелочек		1	10 ½					
Блюд								
Напрестольных крестов	С под- ставкой серебр.	2	101	1	14 ½			
Подножий к крестам	Серебр.							
Наперстных крестов								
Кадил	Серебр.	1						
Лампад	Серебр.	11						
Подсвечников								
Ладониц (солонок)								
Кубков (стаканчиков)								
Ризы с икон	Серебр.	5	59	9	10 ½	6 ½	6	
Подвесок								
Ваз								
Колец								
Рипид								
Серебряного лому								
Венцов (брачных)		1	35¾					
Не относящихся к церковным вещам								
Столовых ложек								
Вилок								
Ножей								
Браслет								
Колец								
И других								

Комиссия по изъятию церковных ценностей

подпись

От духовенства

подпись

Священники

подпись

Церковный староста

подпись

Эксперт-ювелир

подпись¹⁴¹

¹⁴¹ ДАОО. – Ф.Р-2123. – Оп.1. – Спр.63. – Арк.324-324 зв.

1930 рік

Совершенно секретно

Серия «К»

Экземпляр № 5

В ОПК Зав.отд. по раб. на селе
тов.Жигарю

Сельгруппа

IV отделения

Одесского окротдела ГПУ

СПЕЦСВОДКА

О настроении селянства Одесского округа по вопросу о закрытии церквей и о деятельности духовенства и церковников (по данным сельгруппы IV отд. Одесского окротд. ГПУ на 25 января 1930 г.)

В условиях недостаточно развитой на селе антирелигиозной работы, Одесщина до последнего времен и не имела больших сдвигов в этой области, несмотря на все предпосылки к развитию и форсированию этой работы.

Однако, независимо от этих условий, в течении последних 2-3 месяцев в Одесском округе начинает происходить заметное наступление на антирелигиозном фронте, причем, возникнув стихийно, оно во многих местах проходит без должного руководства и в силу этого содержит ряд серьезных дефектов.

Существенным недостатком при разрешении в селах вопросов о закрытии церквей и различных молитвенных домов является, прежде всего, отсутствие предварительной глубокой подготовительной работы в основных прослойках села и в частности среди женщин. Слабая разъяснительная агитационная работа, а местами и полное отсутствие таковой, при стихийно проходящем движении за закрытие церквей, используется духовенством и церковными при активной поддержке кулацких элементов для контр наступления на этом фронте. Особенно влияние попов и церковников распространяется на женщин, как более поддающихся религиозной обработке. И мы наблюдаем, что в процессе проводимой работы именно женщины главным образом выступают защитницами церкви и зачастую, конечно под влиянием попов и кулачества, активно поддерживают линию духовенства. В ряде мест фиксированы случаи срывов собраний по вопросу о закрытии церквей, причем наиболее активны в этом женщины, посещающие такие собрания, как никогда, в большем количестве.

При стихийно возникшем в округе движении за закрытие церквей, перебросившимся сюда из других мест Украины и РСФСР, главным образом, через прессу, работа на местах в этой области не получает должного направления и в силу этого местами проходит несколько болезненно. Правда, до сих пор не было в округе более или менее серьезных активных выступлений, но все же имеющиеся материалы подчеркивают нездоровые настроения по этому вопросу в религиозной части селянства всех прослоек, что доказывается срывами многих собраний.

Необходимо подчеркнуть, что в данный момент когда на селе происходят серьезнейшие процессы – (сплошная коллективизация и параллельно с этим ликвидация кулачества как класса) – происходящее наступление на антирелигиозном фронте требует особо пристального к себе внимания и максимального напряжения сил в смысле направления и регулирования этого наступления, между тем в нынешний ответственный период работа в этой области идет самотеком и при слабой организационной деятельности мест создает в части селянства нежелательные настроения.

Вышеприведенные выводы о недостаточной работе антирелигиозном фронте и об активности церковников и попов подтверждаются следующими фактами...

Березовский район:

В селе Раснополь недавно был устроен антирелигиозный митинг по вопросу об отобрании церкви. После которого решено было приступить к собиранию подписей. Пока организаторы этого дела раскачались, частный поп повел по селу усиленную агитацию и обработку селян, собрав по сведениям много подписей.

В райцентре – Березовке местный раввин вместе со своим прислужником развили сильную агитацию и индивидуальную обработку среди еврейского населения, в том числе среди членов профсоюзов и кустарей, против закрытия второй синагоги. Одновременно ведется агитация о предъявлении требования к власти разрешить резку кошерного мяса.

В разных пунктах района (Колосовка, Завадовка и др.) местные попы проводят индивидуальную обработку крестьян, особенно женщин против закрытия церквей, собирая подписи среди верующих. Параллельно ведется агитация против коллективизации. Поп при ст. Колосовка Бодюл, например, заявляет крестьянам, что «крестьян сгоняют в СОЗы с тем, чтобы их лучше обобрать».

Недавно в Березовке в сельбуде был организован антирелигиозный вечер с диспутом, на который был приглашен местный поп. Диспут проводил учитель Березовки Гребенко (антисов. личность, проходит по нашим материалам). Между прочим, говоря о кулаках он затрагивал и середняков, заявляя: «Мы должны бороться с религиозниками, а их много и кулаков и середняков, которые вредят соввласти». Когда попу был задан вопрос «почему религия, которая против убийства, благославляла солдат на войну» — он ответил, что «Не знаю, я таких благословений не давал и вообще все его ответы сводились к одному – «не знаю». В зале все время жены кулаков выкрикивали: «батюшка правильно говорит». Наоборот, бедняки вскрывали вред религии и духовенства.

После диспута кулаки повели через своих жен усиленную агитацию под лозунгом «спасти церковь от закрытия».

В противовес этому актив бедноты с колхозниками собрали уже свыше 450 подписей за закрытие церкви и передачу здания под культдом.

В связи с тем, что движение за закрытие церквей ширится и охватывает все новые населенные пункты, почти всюду отмечается усиленная деятельность духовенства, направленная к удержанию церкви.

Заслуживает внимания провокационная роль церковников и кулацких элементов, пытающихся перенести свои настроения в Красную армию: наряду со

всякими измышлениями вокруг вопросов коллективизации, они стараются провоцировать красноармейцев и по данному вопросу, твердя о «насилии».

«Ходят по деревне и заставляют подписываться, чтобы закрыли церковь. Многие и подписываются, так как боятся, чтобы не выкинули из СОЗа» и т.д.

«У нас не разрешили праздновать в церквях не звонили, а у кого собирались гости, тому навязывали облигации. Сейчас собирают подписи на закрытие церкви, но все отказываются».

«У нас народ ходит зажуренный, хотели церковь забрать, но бабы не дали»...

Как отмечено в наших последних почтово-телеграммах по вопросу о происходящем раскулачивании в нашем округе, в ряде мест параллельно с этим происходит закрытие церквей. Работать в этом направлении производит безбедно (Тилигуло-Березанский, Березовский и др. районы).

Начальник Одесского
Окреддела ГПУ
Нач. IV отделения
Ст.уполномоченный

подпись Емельянов
подпись Гудзь
подпись Нилов

27 января 1930 г.¹⁴³.

1944 рік

Один з пунктів наступного документу містить інформацію про те, як було використано будівлю церкви у Березівці в 1945 році.

Секретно

Протокол суженого исполкома райсовета депутатов трудящихся

г. Березовка

№ 1

21 декабря 1944 г.

Присутствовали:

председатель исполкома райсовета депутатов трудящихся
1-й секретарь РК КП(б)У
Райвоенком
Начальник 4-й части ОВК
Инспектор ОВК
Зав. военным отдел. РК КП(б)У
Секретарь и пол. Райсовета
Зав.кадрами и пол. Райсовета
Ст.зоотехник РайЗО

Соболев
Лутов
Берсенев
Горский
Билиданов
Сопов
Пудривский
Заславская
Гончаров

¹⁴³ ДАОО. – Ф.Р-969. – Оп.9. – Спр.19. – Арк.24-25, 28-29

ПОВЕСТКА ДНЯ:

1. О подготовке и проведении всеобуча 1928 г.рожд.
2. О создании в колхозах и совхозах района фонда лошадей, повозок и упряжки Красной Армии.

СЛУШАЛИ: 1. О подготовке и проведении всеобуча 1928 г.

(докл. Райвоенкома тов.Берсеньев)

Заслушав доклад райвоенкома т.Берсеньева А.С. о ходе приготовленных мероприятий по подготовке к обучению 7-й очереди, суженное заседание исполкома райсовета депутатов трудящихся отмечает, что состояние работы по подготовке к обучению 7-й очереди не обеспечивает выполнения директивы ОВК № Онн.53 и ставит под угрозу срыва проведение всеобуча в сроки, установленные Главвсеобучем...

1...

2...

3. **Имеющийся в Березовке клуб в церковном дворе отвести под военно-учебный пункт, запланировав ремонт такового в 1-м квартале 1945 г., ассигновав на это соответствующую сумму денег из средств местного бюджета по статье «Содержание и ремонт призывных пунктов».** Клуб организовать в освободившемся помещении колхоза им.Ленина.

4...

5...

6...

7...

8...

Председатель исполкома
райсовета депутатов трудящихся

подпись

Соболев

Секретарь

подпись¹⁴⁴

1953 рік

Не дивлячись на всі негаразди, церковне життя тривало. Лист благочинному Березівського округу містить інформацію про обрання нового церковного старости Свято-Миколаївської церкви м.Березівки.

№ 40 от 26.02.53 г.

Благочинному 6 (Березовского) округа протоиерею
А.Шеховцову

Канцелярия Епархии сообщает, что на Ваш рапорт об избрании церковным старостой Св.Николаевской церкви г.Березовки члена двадцатки гр-на Сербина Афа-

¹⁴⁴ ДАОО. – Ф.Р -856. – Оп.8. – Спр.1. – Арк.1-2

насия Степановича, последовала резолюция Высокопреосвященнейшего Архиепископа Никона: «Утверждается».

А.Н. 25.02.1953 г.

Секретарь Епархиального Архиерея,
протоиерей

Е. Корнийчук¹⁴⁵

1955 рік

Резолюцією від 27 травня 1955 року Архієпископа Нікона було дозволено настоятелю Свято-Миколаївської церкви почати ремонт церковної будівлі.

Настоятелю Св.Николаевской церкви г.Березовки
Протоиерею Андрею Шеховцову

№ 582 от 28.05.55 г.

Настоящим сообщаем, что на Ваш рапорт о необходимости проведения внутреннего и наружного ремонта Св.Николаевской церкви г. Березовки, последовала резолюция Его Высокопреосвященства, Высокопреосвященнейшего Архиепископа Никона: «Благославляется. А.Н. 27.05.1955 г.»

Секретарь Епархиального Архиерея,
Протоиерей

Е. Корнийчук¹⁴⁶

Завдяки наступному акту, ми маємо змогу дізнатися, як виглядав Свято-Миколаївський храм у 1955 році.

Приемно-сдаточный акт по Николаевской церкви г. Березовки Одесской области 1955 года июля 9-го дня

Мы, нижеподписавшиеся, с одной стороны заштатный священник – протоиерей означенной церкви о. Андрей Шеховцов, с другой стороны вновь назначенный настоятель протоиерей о. Василий Рогожин, первый сдал, а второй принял:

1. Здание церкви в самом прекрасном, как внутреннем, так и наружном виде.
2. Церковное имущество по описи церкви значающиеся, оказалось все на лицо.
3. Типовой договор на пользование зданием церкви и план церкви.

¹⁴⁵ Документ з особового фонду І.І.Ніточко (ф.8233)

¹⁴⁶ Там само

ремонт храма. Поэтому, прошу Вашего Архипастырского благословения произвести полный внутренний и наружный ремонт Свято-Николаевской церкви г.Березовки и церковного дома с 27-28 мая 1958 г.

Послушник Вашего Высокопреосвященства

Священник

подпись

24.05.1958 г¹⁴⁸.

Наступний документ містить прізвища фундаторів двадцятки Свято-Миколаївської церкви станом на 1960 рік.

1960 рік

ПРОТОКОЛ № 1

Собрания учредителей двадцатки Свято-Николаевской церкви г.Березовки Одесской области под председательством единогласно избранного учредителями настоятеля храма священника о.Михаила Гаркушенко и секретаря гр. Перетягина Аркадия Ивановича

Повестка дня:

1. По благословию Его Высокопреосвященства Преосвященнейшего Сергия епископа Белгород-Днестровского временно управляющего Херсоно-Одесской епархией от 1.07.1960 г. за № 1047, произведено собрание верующих 3.09.1960 г.

Согласно прошения настоятеля Св.Николаевской церкви г.Березовки священника Михаила Гаркушенко.

Доизбрать членов церковных учредителей Св.Николаевской церкви г.Березовки вместо выбывших членов двадцатки по случаю: смерти, перемены места жительства, а также выбывших по другим причинам.

2. Избрать членов церковного Совета из числа членов церковных учредителей.

3.Избрать членов ревизионной комиссии также из состава церковных учредителей.

СЛУШАЛИ

Слушали доклад настоятеля храма о пополнении членов церковной двадцатки и состава церковного Совета и ревизионной комиссии вышеупомянутого храма.

Выбывшие члены двадцатки:

Буткова Мария Филипповна

ПОСТАНОВИЛИ

Собрание церковных учредителей единогласно постановило доизбрать новых членов церковной двадцатки Св.Николаевской церкви г.Березовки и предложено таковым подать заявление на имя настоятеля храма о зачислении

¹⁴⁸ Документ з особового фонду І.І.Ніточко (ф.8233)

Лузаненко Варвара Яковлевна
Чумаченко Олимпиада Прохоровна
Ткаченко Татьяна Ефимовна
Штаргаленко Людмила Григорьевна
Петрович Николай Иванович
Цапок Соломания Ивановна
Бареньская Агафия Васильевна
Павленко Леонтий Трофимович
Желязко Мария Антоновна
Киров Иван Степанович
Полтаренко Анастасия Кирилловна
Киров Василий Николаевич
Яровец Ирина Марковна
Врадий Вера Захаровна
Чумаченко Федор Васильевич

их в число церковных учредителей также восстановить и утвердить до сего времени прибывающих членами церковных учреждений, потрудившимся на благо Святой Православной церкви Христовой.

Старые члены:

Михо Петр Дмитриевич
Теслякова Мария Федоровна
Николаева Александра Спиридоновна
Черняк Павел Михайлович
Черняк Василий Михайлович
Капустьян Григорий Степанович
Стацюк Степан Александрович

Доизбранные:

Моспан Иван Харитонович
Дежев Дмитрий Алексеевич
Врадий Иван Захарович
Понзель иван Юрьевич
Санатарчук Анастасия Андреевна
Шульга Зинаида Григорьевна
Мирошниченко Ольга Филипповна
Равлюк Степан Николаевич
Колисниченко Мария Федоровна
Подкаминская Мария Ивановна
Кулиш Ольга Васильевна
Борцова Дария Трофимовна
Шульженко Дмитрий Петрович
Коломийченко Клавдия Никифоровна
Мельникова Александра Ефремовна
Шлука Евдокия Иосифовна
Перетягина Мария Михайловна
Выверец Василий Лукьянович
Литвинова Нина Ивановна
Федоренко Иван Федорович
Киров Александр Александрович
Моспан Петр Харитонович
Выверец Григорий Лукьянович
Киров Михаил Яковлевич
Каразаки Нина Николаевна
Витюк Агния Никифоровна
Дерус Степанида Васильевна

Золоточубова Ольга Ивановна
Из выше избранных членов церковных
учредителей выбраны в члены Совета
нижеследующие лица:
Выверец Василий Лукьянович
Федоренко Иван Федорович
Врадий Иван Захарович
Избраны в состав ревизионной комис-
сии:
Моспан Петр Харитонович
Киров Александр Александрович
Витюк Агния Никифоровна

На этом собрание закончено и протокол подписан:

Председатель – настоятель

подпись

М.Гаркушенко

Секретарь

подпись

Перетягин¹⁴⁹

¹⁴⁹ Документ з особового фонду І.І.Ніточко (ф.8233)

1962 рік

У 1962 році комісія відділу кінофікації одним зі своїх рішень дала згоду на відкриття у будівлі Березівського храму кінотеатру. Ніхто не спитав у віруючих, чи згодні вони з цим, ніхто не проводив голосування. І хто вирішує долю церкви? Якась комісія відділу кінофікації! В той час будь-яка комісія вирішувала долю не тільки церкви, а навіть людські. Але якщо така комісія мала згоду влади. В іншому випадку члени комісії підпадали під прес районного керівництва.

Виконавчий комітет Одеської обласної Ради депутатів трудящих
ОБЛАСНЕ УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРИ
ВІДДІЛ КІНОФІКАЦІЇ ТА КІНОПРОКАТУ

м.Одеса-А-10, проспект ім. П.Лумумби, 38 телефони №№ 2-08-98,
2-42-84, 2-42-80

№ 1694

4 октября 1962 г.

Председателю исполкома
Березовского райсовета депутатов трудящихся
тов.Сторожеву П.В.

Секретарю Березовского РК КП Украины
тов. Саенко С.Л.

Комиссия отдела кинофикации и кинопроката Облуправления культуры осмотрела здание Березовской церкви **на предмет переоборудования ее под кинотеатр и считает, что это переоборудование провести целесообразно**, так как при затрате небольших средств можно в этом здании оборудовать широкоэкранный кинотеатр на 350 мест.

Для этого необходимо, чтобы Исполком райсовета заказал Облпроекту изготовление технической документации (проект реконструкции и смету).

При представлении этих документов нами будет положительно рассмотрен вопрос об открытии финансирования на переоборудование за счет ссуды Госбанка.

Зам.начальника Облуправления культуры
Начальник отдела кинофикации и кинопроката
К.Ружицкий подпись¹⁵⁰

¹⁵⁰ ДАОО. – Ф.Р-856. – Оп.7. – Спр.79. – Арк.6

Наступний документ містить інформацію про вилучення владою церковної будівлі Свято-Миколаївського храму для потреб райвиконкому.

22 августа 1962 г.

№ 32

Его Высокопреосвященству,
Высокопреосвященнейшему Борису,
Митрополиту Херсонскому и Одесскому

От благочинного Березовского округа
свящ. М.Гаркушенко

РАПОРТ

Долг имею доложить Вашему Высокопреосвященству о том, что 21 августа 1962 года был вызван причт и церковный староста Свято-Николаевского храма г.Березовки Одесской области к уполномоченному по делам русской православной церкви по Одесской области, который дал нижеследующее устное указание:

1. Согласно решения (Москвы) от 25 июля 1962 года, занимаемое здание церковной общиной г.Березовки, передать в распоряжение райисполкома.

2. Церковному старосте вышеупомянутого храма, храм закрыть на замок, а причту служб не совершать.

3. Согласно сообщения уполномоченного, церковная община с регистрации не снята, а поэтому церковной общине необходимо приобрести другое здание для молитвенных целей в течении одного месяца.

4. На основании того, что ваша церковная община не снята с регистрации, а только отнято у вас церковное здание, поэтому вы жаловаться не имеете права, а только выполнять вам сказанное!..(?).

Согласно того, что мной объявленная Божественная служба в вышеупомянутом храме, я решил просить разрешения на совершение Богослужения в храме, на 26-28 и 29 августа 1962 года, т.е. на воскресенье и Успение Божия Матери, а также «Перенесение из Одессы в Константинополь Нерукотворенного Образа Господа Нашего Иисуса Христа».

Согласно моего прошения, уполномоченный тов.Арбузников А.С. совершить Богослужения в вышеупомянутые дни в храме г.Березовки разрешил, но предупредил, что это последнее в данном помещении, а там...

На основании того, что церковная община вышеупомянутого мной храма, не снята с регистрации, но отнято только помещение, я решил просить разрешения до приобретения церковной общиной здания для молитвенных целей, совершать причту требы в церковной сторожке, в которой я проживаю в настоящее время. После долгих разговоров мной с уполномоченным А.С.Арбузниковым он разрешил мне совершать требы в церковной сторожке, до определенного периода времени, а дальше будет видно!...

Во время беседы мной с уполномоченным в присутствии церковного старосты Василия Выварец и священника Иоанна Галки мне предложено уполномоченным А.С.Арбузенковым взять Святой Антиминс в карман или же другим способом. Нахожу справедливым, что красть Святыню или же брать в карман (где носится бывает грязный платок и прочее), я рассматриваю как оскорбление святыни и моих религиозных чувств, а поэтому я без Вашего благословения изымать Святыню в вышеупомянутом храме не буду.

Нахожу справедливым доложить Вашему Высокопреосвященству о том, что в связи с тем, что Богослужения в данном храме с 29 августа не будет, согласно указания уполномоченного, то прихожане в количестве 130-150 тысяч человек не будут иметь возможности удовлетворить свои религиозные потребности, так как храм г.Березовки остался один на расстоянии 120-140 кв.км.

Смиреннейше прошу, Ваше Высокопреосвященство, дальнейшего указания.

Послушник священник
22.08.1962 года¹⁵¹

подпись

М.Гаркушенко

1963 рік

У листуванні голови Березівського райвиконкому з обласним відділом будівництва і архітектури мова знов йде про Березівський храм, але учасників листування хвилює зовсім не те, що це храм, а що його можна переобладнати з невеликою кількістю місць для відвідувачів майбутнього кінотеатру. Саме цю проблему і намагається вирішити керівництво цих двох структур.

Областному отделу по строительству
и архитектуре

13.06.1963 г.
№ 558\11

Березовский райотдел культуры заказал облпроектору проектное задание на реконструкцию бывшей церкви в г.Березовке под широкоэкранный кинотеатр.

Проектное задание облпроектором изготовлено и представлено Вам на рассмотрение.

Областной Совет по строительству и архитектуре при рассмотрении проектного задания не соглашается с разработанным проектом по вопросу количества мест в зрительном зале и предлагает облпроектору переделать на 230 мест с двумя боковыми проходами.

Проектное задание согласовано с нами с пожарной и санитарной инспекцией. Учитывая то, что в Березовке более 12 тыс. населения, а зрительный зал всего на 250 мест, просим вас утвердить проектное задание в таком виде, в котором оно представлено Вам на утверждение.

¹⁵¹ Документ з особового фонду І.І.Ніточко (ф.8233)

Просим Вас ускорить решение этого вопроса. Одновременно просим дать согласие на пристройку фойе к зданию церкви.

Председатель исполкома
Березовского райсовета
депутатов трудящихся

подпись С.Голинский¹⁵²

СВЕДЕНИЯ

о религиозных обрядах, доходах и расходах религиозных общин за 1963 год
по Одесской сельскохозяйственной области

Наименование церкви – Свято-Николаевский молитвенный дом
Село _____ г. Березовки Район _____ Березовский

№№ пп	Наименование статей	За 1963 г.	За II-ю половину 1962 г.	За II-ю половину 1963 г.	Примечание
1	2	3	4	5	6
1.	Крещено детей в церквях	776	550	387	
2.	Количество венчаний	8	2	5	
3.	Похоронено по церковному обряду	98	60	50	
4.	Совершено заочных отпеваний	226	90	106	
5.	Общий доход церковей за год	17904-18	8480-12	6865-95	
	В том числе:				
	а) от продажи свечей	10548-24	5470-30	4022-24	
	б) от тарелочно-кружечного сбора	343-78	154-06	138-71	
	в) от исполнения религиозных обрядов	7012-16	2855-76	2704-96	
6.	Общий расход церковных средств за год	18702-34	9500-49	7440-77	
	В том числе:				
	а) на содержание служителей религиозного культа	4350-00	2417-50	2100	
	б) на содержание хоров	678-65	344-99	215-41	
	в) на содержание обслуживающего персонала	1690	828	828	
	г) внесено обязательных платежей	430	210	210	

¹⁵² ДАОО. – Ф.Р-856. – Оп.7. – Спр.107. – Арк.12

д) внесено в фонд мира	1500	500	900	
е) внесено добровольных пожертвований в епархиальное управление	2000	500	700	
ж) прочие расходы	8063-69	4600	2487-36	
з) остаток средств на 1-е января 1964 года	1139-58	1947-74	1139-58	

Исполнительный орган

подпись¹⁵³

Після вилучення церковної будівлі, протоієрей Свято-Миколаївського храму вимушений був винаймати будівлю у приватних осіб для здійснення потреб віруючих Березівки.

1969 рік

Его Высокопреосвященству, Архиепископу Сергею
Херсонскому и Одесскому

Причта Св.Николаевского молитвенного дома
г.Березовки в лице

Протоиерея Яблонского Димитрия и
иерея Руссу Аристарка

РАПОРТ

С 1962 года 1-го сентября Св.Николаевская церковь перешла служить и исполнять требы в нанятый дом, платя ежемесячную плату, в начале по двадцать рублей в месяц, далее по шестьдесят рублей, а в настоящее время хозяйка хочет по сто двадцать рублей в месяц.

Церковная община имеет большое желание иметь свой собственный молитвенный дом. Настоящее здание под молитвенный дом хозяйка продает. Здание в настоящее время за счет церковных средств перестроено и оборудовано, а посему церковная община хочет его купить, на что районный исполнительный комитет дает согласие.

Причт Св.Николаевского молитвенного дома
г.Березовки Ваши, Владыко, молитвенники
Протоиерей Яблонский Димитрий
Священник Аристарк Руссу

1969 года 27 июля
город Березовка¹⁵⁴

¹⁵³ Документ з особового фонду І.І.Ніточко (ф.8233)

¹⁵⁴ Там само

В документах за 1975 рік фігурує словосполучення «молитовний будинок», це свідчить про те, що будівлю церкви так і не було повернуто віруючим.

1975 рік

Его Высокопреосвященству,
Высокопреосвященнейшему Сергию,
Митрополиту Одесскому и Херсонскому

Настоятеля Свято-Николаевского
молитвенного дома г.Березовки
свящ. Аристида Руссу

ПРОШЕНИЕ

Просим Вашего Архипастырского благословения назначить в наш храм священника на Страстную и Пасхальную седмицы, с 26-го апреля по 12-е мая, так как в эти дни одному священнику бывает трудно исполнять все службы и требы.

Вашего Высокопреосвященства
смирнейший послушник
священник А.Руссу

8 апреля 1975 г.¹⁵⁵.

Але вже у 1977-1978 роках вживається слово «храм», цей факт свідчить про те, що віруючі все ж мали церковну будівлю. На жаль, не збереглися документи, які свідчать про повернення церковної будівлі саме протягом сімдесятих років.

1977 рік

31 января 1977 года
№ 81

Настоятелю Свято-Николаевского
храма г.Березовки Одесской области

протоиерею Аристиду Руссу

Канцелярия Одесского епархиального управления сообщает, что на Вашем прошении от 25 января 1977 года с просьбой расширить алтарь Вашего храма, положенная следующая резолюция Его Высокопреосвященства, Высокопреосвященнейшего Сергия, Митрополита Одесского и Херсонского:

¹⁵⁵ Документ з особового фонду І.І.Ніточко (ф.8233)

«29 января 1977 года. Бог благословит.
М.Сергий»

Секретарь епархиального
управления протоиерей

подпись С.Божок¹⁵⁶

1978 рік

Его Высокопреосвященству, Высокопреосвященнейшему Сергию,
Митрополиту Одесскому и Херсонскому

Благочинного Одесского округа,
протоиерея Михаила Гаркушенко

РАПОРТ

Почтительно сообщаю Вашему Высокопреосвященству о том, что согласно Вашему Святительскому благословию от 24 ноября 1978 года, мне оказана высокая честь совершить освящение Свято-Николаевского храма г.Березовки Одесской области после его ремонта.

В освящении храма принимали участие члены причта упомянутого храма. Накануне воскресного дня, т.е. 25 ноября совершено всенощное бдение, а 26 ноября 1978 года в 8 часов 30 мин. все священники прочитали входные молитвы, облачились во все священнические одежды и совершили малое освящение воды, а по окончании упомянутого вынесли из алтаря стол, который ранее служил престолом, и жертвенник.

Занесены в алтарь новые престол, жертвенник и их облачение.

Облачение освящено по чинопоследованию, указанному в требнике, а престол по чину «Последование освящения храма, всегда творит иерей, избранный на сие от архиерея и искусный». Санкт-Петербург. Синодальная типография. 1903 год.

После освящения престола и жертвенника, храм и все церковные помещения орошены святой водой, после чего было положено начало чтения часов, совершена проскомидия и Божественная Литургия на новоосвященных жертвеннике и престоле, а по окончании Божественной Литургии совершен благодарственный молебен Господу Богу, за Его неизреченные милости.

После молебна мной произнесена проповедь на тему «Значение храма в жизни христианина», поздравил всех с праздником, огласил резолюцию Вашего Высокопреосвященства на прошение настоятеля и исполнительного органа храма, а также произнес уставные многолетия по случаю праздника.

Отец настоятель просил передать Вашему Высокопреосвященству от имени исполнительного органа, церковной двадцатки, прихожан, членов причта, тружени-

¹⁵⁶ Документ з особового фонду І.І.Ніточко (ф.8233)

Зосько Виктор Иванович, 1957 года рождения, украинец, образование среднее, в ПМК-203 работает с 1983 года слесарем.

27 мая 1983 года за соблюдение религиозного обряда в семье – крещение ребенка, бюро Березовского райкома Компартии Украины было наложено партийное взыскание – строгий выговор с занесением в учетную карточку. За время работы в ПМК-203 проявил себя дисциплинированным, исполнительным работником, добросовестно выполняющим свои служебные обязанности и партийные и общественные поручения, избран в состав группы народного контроля, успешно закончил заочную учебу, взаимоотношения в коллективе доброжелательные и деловые. При обследовании выяснилось, что т.Зосько В.И. глубоко осознал свой проступок и искренне в нем раскаивается. Партбюро предлагает утвердить положительную характеристику на т.Зосько В.И. снять партийное взыскание и ходатайствовать перед Березовским райкомом Компартии Украины о утверждении нашего постановления.

Предоставляется слово, Зосько В.И.:

Товарищи коммунисты! Я подал письменное заявление в парторганизацию и сейчас лично прошу снять с меня партийное взыскание, справедливо наложенное на меня в мае прошлого года, когда я состоял на партучете в колхозе им.Кирова за то, что проявил беспринципность и смирился с тем, что родители жены во время болезни ребенка совершили обряд крещения в Березовской церкви. Обещаю, что ничего подобного больше никогда не произойдет.

Вопрос: Ну и как «помогло» ребенку крещение?

Ответ: Помогли медицинские работники, а не религиозный обряд.

Вопросы: Кто был инициатором такого «лечения»?

Ответ: Родители.

Вопрос: А ты что посторонний человек для своего ребенка?

Ответ: Я уже говорил, что глубоко раскаиваюсь, но со мной не очень то советовались и поставили перед свершившимся фактом.

Выступили: Минакова З.П. – я предлагаю снять партийное взыскание с коммуниста Зосько В.И., учитывая его добросовестное отношение к труду и искреннее раскаяние. Считаю, что партийная организация необходимо усилить атеистическую пропаганду, чтобы меньше людей верило в религиозные культы, и вообще оживить работу общественных организаций, ленинской комнаты.

Емец В.Н. – Поддерживаю предложение коммуниста т.Минаковой З.П., но думаю, что к рассмотрению данного вопроса необходимо подойти глубже. Ведь то, что Зосько В.И. полтора года тому объявили строгое партийное взыскание говорит о том, что видимо его пожалели, как молодого коммуниста и как молодого человека, наверное все понимают, что отправление религиозных обрядов и вообще все связанное с религиозным мышлением несовместимо с идеологией марксизма-ленинизма и, естественно, несовместимо в рядах коммунистической партии. Поэтому из рассмотрения этого вопроса должны сделать вывод не только т.Зосько В.И., но и все коммунисты нашей партийной организации. Необходимо, чтобы всегда и везде коммунисты давали оценку происходящему исходя из принципов марксизма. Мы обязаны, выполняя требования Устава КПСС, быть активными пропагандистами советского образа жизни марксистской научной идеологии и ни при каких обстоятельствах не отходить

в сторонку если в нашем присутствии совершаются неправильные действия или взыскиваются ошибочные, а то и враждебные мысли. Коммунист в таких случаях должен быть принципиален.

Постановление:

Снять с Зосько В.И. партийное взыскание – строгий выговор с занесением в учетную карточку за соблюдение религиозного обряда в семье – крещение ребенка, объявленный бюро Березовского райкома Компартии Украины 27 мая 1983 года, протокол № 46.

Утвердить положительную характеристику на Зосько В.И.

Просить Березовский райком Компартии Украины утвердить данное постановление.

Постановление принято единогласно.

Председатель собрания
Секретарь

В.Емец
В.Свобода

Выписка верна: Секретарь парторганизации
ПМК-203

В.Н.Емец¹⁵⁸

1985 рік

Шановний читачу! Коментую саме цей документ тому, що вся сім'я Васильчуків – люди глибоко віруючі, але система, в якій жили і працювали секретарі партійних організацій, вимагала вчиняти саме так, як написано в документі.

Я пам'ятаю цей випадок, бо бюро райкому партії прийняло рішення проти секретаря партійної організації, який працював в господарстві, що очолював двічі Герой Соціалістичної Праці П.П.Ведута, а релігійні прояви в такому господарстві, на думку високих членів партії, недопустимі.

ВЫПИСКА ИЗ ПРОТОКОЛА № 8 Закрытого партийного собрания парторганизации колхоза им. 22 съезда КПСС

От 6 марта 1985 года

На учете состоит:

Членов КПСС 77

Кандидатов в члены КПСС 2

На собрании присутствует:

Членов КПСС 75

Кандидатов в члены КПСС 2

Отсутствует 2

¹⁵⁸ ДАОО. – Ф.П-56. - Оп.56. - Спр.97. – Арк.1-2

Президиум собрания:

Савицкий И.К.

Гольдман А.И.

Повестка дня:

О персональном деле Васильчука В.Ф. члена КПСС с 1961 года партбилет № 02255777.

(Докладывает т.Савицкий И.К. Васильчук В.Ф. присутствует).

Васильчук Владимир Федорович, 1937 года рождения, украинец, образование высшее, в колхозе им.22 съезда КПСС работает с 1962 г., работает секретарем парткома.

27 марта 1984 г. бюро Березовского райкома Компартии Украины было **наложено партийное взыскание строгий выговор с занесением в учетную карточку за неудовлетворительную работу по атеистическому воспитанию трудящихся.**

Предоставляется слово т.Васильчуку В.Ф.

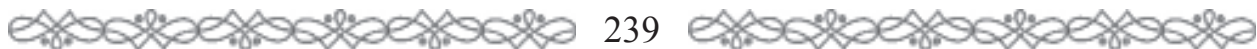
т. Васильчук В.Ф. – на меня наложено строгое партийное взыскание за неудовлетворительную работу по атеистическому воспитанию трудящихся. Прошел год, что сделано? Во – первых, количество верующих не увеличилось. Партийной организацией за год проделана определенная работа среди тружеников колхоза по атеистическому воспитанию. За каждой семьей верующих закреплены из числа коммунистов, агитаторов, активисты. За прошедшее время со стороны верующих не было ни единого нарушения вероисповедания, все верующие приняли самое активное участие в прошедших выборах в местные советы и Верховный Совет УССР.

За домом, где проходят собрания верующих закреплены дежурные активисты из числа депутатов сельского совета, актива колхоза. Прошу коммунистов снять с меня строгий выговор, с занесением в учетную карточку.

Выступили: Ведута П.Ф. – почетный председатель колхоза, за прошедший период много сделано по атеистическому воспитанию в колхозе в дальнейшем не одному Васильчуку надо вести борьбу с верующими, а всем коммунистам, пресекать все их действия. Вношу предложение снять строгий выговор с занесением в учетную карточку, и просить бюро Березовского райкома Компартии Украины утвердить.

Постановление:

Снять с Васильчука В.Ф. партийное взыскание – строгий выговор с занесением в учетную карточку за неудовлетворительную работу по атеистическому воспитанию трудящихся объявленный бюро Березовского райкома Компартии Украины 26 марта 1984 года протокол №_

Просить Березовский райком Компартии Украины – утвердить.
Постановление принято единогласно.
(голосовало за 75 чел, против — нет).

Председатель собрания	подпись	И.Савицкий
Секретарь	подпись	А.Гольдман

Выписка верна: Зам. секретаря парткома парторганизации колхоза им.22 съезда КПСС	подпись	И.Савицкий ¹⁵⁹
--	---------	---------------------------

Наступний документ вказує на те, що до 1989 року віруючі все ж не мали колишньої церковної будівлі, з проханням повернути яку звернулися до виконкому районної ради народних депутатів, отримавши позитивну відповідь.

1989 рік

БЕРЕЗІВСЬКА
РАЙОННА РАДА
НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ
ВИКОНАВЧИЙ КОМІТЕТ

ГЕРБ
БЕРЕЗОВКА
ОДЕССКОЙ
ОБЛАСТИ

БЕРЕЗОВСКИЙ
РАЙОННЫЙ СОВЕТ
НАРОДНЫХ ДЕПУТАТОВ
ИСПОЛНИТЕЛЬНЫЙ
КОМИТЕТ

РІШЕННЯ
4.11.89 г.

РЕШЕНИЕ
№ 284

О возврате бывшего здания
церкви

В связи с неоднократным обращением прихожан Березовского молитвенного дома Свято-Николаевского храма в Исполком районного Совета народных депутатов, вышестоящие инстанции с просьбой о возврате бывшего здания церкви и исходя из того, что в настоящее время там функционирует детская спортивная школа, исполком районного Совета народных депутатов

РЕШИЛ:

1. Возвратить прихожанам бывшее здание церкви по окончании строительства спортивного комплекса на стадионе г.Березовки.

2. Разрешить приходскому Совету молитвенного дома производство проектных работ на реконструкцию церкви и строительство церковных служебных помещений на территории возле бывшего здания церкви.

¹⁵⁹ ДАОО.- Ф.П-56. – Оп.56. - Спр.98. – Арк.1-2

3. Контроль за исполнением настоящего решения возложить на секретаря исполкома т.Плосконос Н.Н.

Круглая печать	Председатель исполкома	подпись	И.И.Ниточко
	Секретарь	подпись	Н.Н. Плосконос

Копия верна, настоятель Свято-Николаевского молитвенного дома г.Березовки
Одесской области Прот. Ф.Кришук
подпись¹⁶⁰

1990 рік

Его Высокопреосвященству, Высокопреосвященнейшему Леонтию,
Митрополиту Одесскому и Херсонскому
от настоятеля Свято-Николаевского молитвенного дома
г.Березовки Одесской области
протоиерея Федора Кришука

ПРОШЕНИЕ

Дорогой и любимый Наш Владыка, 14-го мая 1990 г. были в Березовском райисполкоме настоятель протоиерей Ф.Кришук и староста Богачук Е.И., и председатель райисполкома И.И.Ниточко, и секретарь райисполкома Н.Н. Плосконос и еще раз повторили, что 26-го мая 1990 г. возвратят ключи от церкви старой и дадут документы на использование старой церкви в религиозных целях и дают согласие на освящение церкви 3-го июня 1990 года и поэтому мы смиреннейше просим Ваше Высокопреосвященство совершить освящение Свято-Николаевского старого храма и Божественную Литургию в день Святой Троицы, 3-го июня 1990 г., если Ваше Высокопреосвященство не сможет по каким-то причинам совершить освящение храма и Божественную Литургию, то просим Ваше Высокопреосвященство: благословите совершить освящение храма и Божественную Литургию Благодичинному Архимандриту Тихону Одесского округа.

Ваше Высокопреосвященство	послушник прот. Ф.А.Кришук
Председатель приходского Совета	подпись Е.И.Богачук
Член приходского Совета	подпись М.В.Кирова
Член приходского собрания	подпись К.Д.Рабалко

16 мая 1990 г¹⁶¹.

¹⁶⁰ Документ з особового фонду І.І.Ніточко (ф.8233)

¹⁶¹ Там само

Копия

БЕРЕЗІВСЬКА
РАЙОННА РАДА
НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ
ВИКОНАВЧИЙ КОМІТЕТ

ГЕРБ
БЕРЕЗОВКА
ОДЕССКОЙ
ОБЛАСТИ

БЕРЕЗОВСКИЙ
РАЙОННЫЙ СОВЕТ
НАРОДНЫХ ДЕПУТАТОВ
ИСПОЛНИТЕЛЬНЫЙ КОМИТЕТ

РІШЕННЯ

РЕШЕНИЕ

№ 147

24.05.1990 г.

О возврате бывшего здания
Свято-Николаевской церкви
прихожанам молитвенного дома
г. Березовки

Во изменение решения исполкома «О возврате бывшего здания церкви» № 284 от 4.11.89 г. в связи с многократными обращениями прихожан Свято – Николаевского молитвенного дома во все инстанции с просьбой о возврате бывшего здания церкви (ныне спортивного зала ДЮСШ) исполком районного Совета народных депутатов

РЕШИЛ:

1. Передать бывшее здание Свято – Николаевской церкви прихожанам молитвенного дома г.Березовки по окончании учебного года в детской спортивной школе с 26 мая 1990 года.

2. Районному отделу народного образования передать здание спортивного зала ДЮСШ прихожанам молитвенного дома безвозмездно.

Председатель исполкома

А.Н.Коломиец

Круглая печать

Управляющий делами
исп. Плосконос Н.Н.¹⁶².

Н.Н.Плосконос

¹⁶² Документ з особового фонду І.І.Ніточко (ф.8233)

Его Высокопреосвященству, Высокопреосвященнейшему Леонтию,
Митрополиту Одесскому и Херсонскому
от настоятеля Свято-Николаевского молитвенного дома
г. Березовки Одесской области
протоиерея Федора Крищука

РАПОРТ

Смирнейше доношу сведения до вашего Высокопреосвященства о том, что настоятель, Приходской совет и прихожане Свято-Николаевского молитвенного дома на протяжении 2-х лет письменно обращались в Березовский райисполком, в Одесский облисполком, в Москву и Киев с просьбой, чтобы возвратили Приходскому совету старый храм. Нам все отказывали. В этом 1990 году председатель Березовского райисполкома Иван Иванович НИТОЧКО после очередной статьи в газете сказал, что 26-го мая 1990 г. дадут документы и ключи от старой церкви и это можно объявить с Амвона в церкви, что и настоятель сделал.

Настоятель обращался с просьбой от Приходского совета и прихожан к председателю Березовского райисполкома, чтобы старый храм возвратили до святой Пасхи, но нам отказали в нашей просьбе. Копию прилагаю к настоящему рапорту, а также прилагаю газету «Степовый маяк» от 17-го березня за № 33 (9368) 1990 року, где на 2-ой стр. настоятель протоиерей Ф.А.Кришук дал интервью Л.Кульчик — члену спілки журналістів СРСР под заголовком ХРАМ НАБУДЕ ДРУГОГО ЖИТТЯ.

О прежних похождениях и статьях в газетах настоятель докладывал Митрополиту Сергию.

Ваше Высокопреосвященство, дорогой наш Владыка, если власти отдадут приходскому совету старый храм, то просим Вашего святительского благословения сразу перейти в старый храм, перенести святой Престол, освятить и совершать Божественный службы в старом храме, и начинать делать ремонты храму, а также просим Вашего святительского благословения обратиться к народу и другим учреждениям с просьбой, чтобы жертвовали на восстановление храма денежные взносы.

Старый храм нуждается в капитальном ремонте. Нужно делать новые купола, старые полностью разрушены, крыша течет, нужно делать крышу, потолки, возвышенность для хора, для алтаря, полы, ограждения, пристройки, асфальт и так далее. Вокруг старого храма запустение: кучи мусора, горбы старого застывшего цемента, жужелицы, неровность и так далее.

Прошу, Ваше Преосвященство иметь суждение об этом и дать нам Ваше Святительское благословение и указание на соответствующие труды.

Вашего Высокопреосвященства настоятель протоиерей Федор Кришук

28-го марта 1990 года

круглая печать

подпись¹⁶³

¹⁶³ Документ з особового фонду І.І.Ніточко (ф.8233)

30 мая 1990 года
№ 932

Настоятелю Св. Николаевской церкви г.Березовки
Одесской области
протоиерею Федору Крищуку

Канцелярия Одесского епархиального управления сообщает, что на Вашем рапорте от 28 мая с.г. относительно возврата бывшего здания Св.Николаевской церкви Приходскому совету Св. Никольского молитвенного дома г.Березовки, положена следующая резолюция Его Высокопреосвященства, Высокопреосвященнейшего Леонтия, Митрополита Одесского и Херсонского:

«30.05.90 г. Слава Богу!
Митрополит Леонтий».

Секретарь епархиального управления
протоиерей

С. Божок¹⁶⁴

1991 рік

15 мая 1991 года
№ 796

Настоятелю Св. Николаевского храма г.Березовки
Одесской области
протоиерею Федору Крищуку

Канцелярия Одесского епархиального управления сообщает, что на Вашем прошении от 10 мая 1991 года с просьбой дать благословение на продажу бывшего молитвенного дома в г.Березовка Одесской области, положена следующая резолюция Его Высокопреосвященства, Высокопреосвященнейшего Лазаря, Архиепископа Одесского и Измаильского:

«Продавать церковные здания строго запрещается.
Архиепископ Лазарь».

Секретарь епархиального управления
протоиерей

С. Божок¹⁶⁵

¹⁶⁴ Документ з особового фонду І.І.Ніточко (ф.8233)

¹⁶⁵ Там само

Его Высокопреосвященству Высокопреосвященнейшему Лазарю
Архиепископу Одесскому и Херсонскому
От настоятеля Св. Николаевской церкви г. Березовка,
ул. Ленина, 33, Одесской области
Протоиерея отца Федора Крищук

РАПОРТ

Дорогой Владыко, 1-го июля 1991 г. по Вашему Благословию мною и представителями Одесского епархиального управления произведен визуальный осмотр качества и сроков окончания восстановительных работ первой и второй очереди по зданию типовой Свято-Николаевской церкви в г. Березовке, а также в церковной ограде строительство жилого дома для священника церкви, комнатой для Таинства Крещений в зимнее время и комнаты – класса вечерней воскресной школы.

Комиссия также осмотрела на соседней улице – молитвенный Свято-Николаевский храм, еще действующий, так как в переданном здании общине Св. Николаевской типовой церкви еще нет крыши.

В связи с малым поступлением денежных пожертвований на ремонтно-восстановительные работы по храму и жилому дому – церковная община в настоящее время имеет большие материальные трудности.

Комиссия установила следующие недостатки в организации и ведении реставрационно-восстановительных работ по типовому зданию Свято-Николаевской церкви в г. Березовке, а именно:

1. Отсутствует проектно-сметная техническая документация с расчетами и рабочими чертежами на сооружение вновь каменной колокольни с куполом, стен центрального барабана с куполом, а также чердачных перекрытий над храмом и крыш, кровель.

2. Отсутствуют металлические и деревянные инвентарные леса для выполнения строительных работ на высоте: потолки храма – до 10, 0 метров от пола, а центральный барабан – купол, колокольня до 15 метров.

Дорогой Владыко, просим Вашего Благословения выдать освободившиеся епархиальные металлические инвентарные рештования под расписку сроком до окончания ремонта (примерно на 1 год) и обязать вернуть в полной исправности.

Считаем крайне необходимым срочно обратиться к настоятелю церкви протоиерею о. Федору к городскому архитектору по вопросу заказа техдокументации на реставрационно – восстановительные работы здания Св. Николаевской церкви в г. Березовка.

Благочинный Раздельнянского округа

Протоиерей

о. Александр Ткаченко

Секретарь Одесской епархии

Протоиерей

о. Симеон Божок

Настоятель Св. Николаевской
церкви г. Березовка

Протоиерей

о. Федор Крищук

Инженер

Михаил Петров¹⁶⁶

¹⁶⁶ Документ з особового фонду І.І.Ніточко (ф.8233)

Гуляївка

1923 рік

Статистичні анкети, які склалися кожного року, містили інформацію про кількість православних закладів і віруючих на території сільських рад, у тому числі і Гуляївської сільської ради.

СТАТИСТИЧЕСКАЯ АНКЕТА

ликвидированной комиссии по отделению церкви от государства

Наименование райисполкома – Березовский, Гуляевский сельсовет

Округ – Одесский

Всего населенных пунктов в районе – 15

Всего оборудовано и существует молитвенных религиозных зданий на территории района – 1

Из них:

Православных 1

Иудейских нет

Римско-католических нет

Лютеранско-протестанских нет

Евангельских христиан-баптистов нет

Христанских адвентистов 7-го дня нет

Другого вероисповедания нет

В скольких молитвенных религиозных зданиях в период изъятия церковных ценностей обнаружены и изъяты церковные ценности в одном православном

В скольких храмах и молитвенных зданиях оставлены церковные ценности впредь до замены не оставлялись

Из числа молитвенных религиозных зданий имеется монастырь: не имеется

а) мужских -

б) женских -

Из числа имеющих монастыри:

а) закрыто -

б) передано или эксплуатируются другими лицами и учреждениями -

Если передано, то кем эксплуатируется -

Сколько молитвенных религиозных зданий за период 1920-1923 гг.

вновь построено -

оборудовано -

Каким образом, где и когда и какое имущество вновь оборудованными и построенными религиозными зданиями приобретено нет

Все существующие в районе молитвенные религиозные здания обслуживаются:

а) священнослужителей 1

б) церковнослужителей 1

Как используются закрытые богослужебные здания для общественных целей, указать количество церквей и т.д., обращенных для общественных религиозных нужд -

Какое количество сектантских последователей (от 18 лет) находится на территории данного района (баптистов, субботников, адвентистов, толстовцев и т.д. по каждой секции отдельно)

Баптистов – 185

Православных – 22

№399
29 апреля 1923

Предликвидкома
Секретарь¹⁶⁷

Завадівка

1920 рік

Наступний документ підтверджує дії влади згідно з декретом Леніна про відділення церкви від держави, зокрема, йдеться про заборону священникам реєструвати народження, смерті та шлюби прихожан.

Завадовский волостной ревком

Ананьевского уезда

Херсонской губернии

Отдел управления

10 августа 1920 г.

№ 572

Почт.отд. Завадовка

Священнику православной церкви с.Завадовка

Согласно предписания Ананьевского Уревкома от 9 июля за № 556 предлагается Вам в суточный срок сдать волостному ревкому все метрические книги и прекратить регистрацию родившихся, умерших и бракосочетавшихся, так как регистрацию будет производить волревком.

Председатель
Секретарь

Васютинский
Стришко¹⁶⁸

¹⁶⁷ ДАОО. – Ф.Р-856. – Оп.1. – Спр.53. – Арк.70

¹⁶⁸ Там само. – Арк.150

1923 рік

Особисто ми вважаємо, що метричні книги вилучали з церков не тільки для того, щоб відділити церкву від держави, а ще й приховати кількість померлих від голоду 1922-1923 років і всіх наступних теж. Бо існували директиви Одеського ви-конкому до міських і районних рад стосовно вилучення книг реєстрації смертей за змістом: «...Изъять из сельсоветов книги смертей...». А з церкви вилучили їх під прикриттям іншої причини.

Священник
Петропавловской церкви
с.Завадовки
1923 года октября 22 дня

В Завадовский сельисполком

Настоящим сообщая, что записей о родившихся, умерших и бракосочетавшихся в церкви с.Завадовка не производилось на основании предписания Завадовского волостного ревкома от 10 августа 1920 года за № 572, коим представилось сдать ревкому все метрические книги и прекратить регистрацию родившихся, умерших и бракосочетавшихся. Причт совершает браки только после регистрации актов в райисполкоме и крещения и погребения после регистрации в сельисполкоме.

Священник Константин [Белочкин]¹⁶⁹

Наступний документ містить інформацію про те, що Петро-Павлівську церкву села Завадівки у 1923 році ще не було закрито. Вона функціонувала, і більше того, у 1922 році владою було продовжено договір про її діяльність.

Завадовский
Сельский исполком
Березовской волости
Одесской губернии
Мая 18 дня 1923 г.
№270

Березовскому райисполкому

При сем препровождаю сведения и заpastную анкету, согласно Вашего отношения от 02.04 с\г за №578

Председатель   подпись
Секретарь   подпись

¹⁶⁹ ДАОО. – Ф.-856. – Оп.1. – Спр.53. – Арк.151

Список
общественно-религиозных зданий и священнослужителей,
находящихся на территории Завадовского сельсовета

№№ по порядку	Наименование церкви, синагоги, молитвенного дома	Место нахождения	Есть ли договор, когда и кем был заключен	Фамилия, имя, отчество священнослужителя, обслуживающего заведение
1.	Петро-Павловская церковь	с. Завадовка	Договор заключен 17.12.1922 года гражданином села Завадовка Науменко Николаем Андреевичем в Одесском губисполкоме	Священник Белопенко Конст.
2.	Молитвенный дом евангельских христиан-баптистов	То же	Договор не заключен, выехали в Одессу для заключения договора	Председатель общины Юрченко Федор Тарасович

Председатель   подпись
Секретарь   подпись¹⁷⁹

1930 рік

Але вже у справі за 1930 рік «Листування з Одеським окружним адміністративним відділом стосовно закриття церков, синагог» фонду Одеського окрвиконкому міститься документ, у якому йде мова про закриття Петропавлівської церкви села Завадівки:

До окрадмінвідділів

Повідомляю, що секретаріатом ВУЦВК 1.02 прот. № 42\435 затверджено закриття Петропавлівської церкви в с.Заводівці Березівського району для передачі приміщення під клуб; Григоро-Богословської церкви в м.Одесі для використання приміщення під клуб електротехнікуму, та постановою від 21 лютого прот. № 44\437 ухвалено – закрити Успенську церкву в м.Одесі на 16 Ст., з передачею приміщення під інтернат та синагоги Ахвей Хайн по вул. Тарло, 48 з передачею приміщення під лазню.

Відповід. виконавець
Левінзон¹⁷¹

¹⁷⁰ ДАОО. – Ф.Р-856. – Оп.1. – Спр.53. – Арк.84-85

¹⁷¹ ДАОО. – Ф.Р-969. – Оп.5. – Спр.743. – Арк.2

З пропагандистських міркувань у районних газетах часто друкувалися статті антирелігійного змісту, у яких зазначалося, що релігія – тягар, рабство, темрява та лицемірство.

**Газета «Червоний степ»,
10 січня 1930 р.**

Жодної церкви, жодної молитовні, жодної синагоги

Колективізація й релігія ужитися поруч не можуть. Колективізація – це шлях до нового, вільного, свідомого життя. Релігія – тягар, рабство, темрява, лицемірство, придушення класової свідомості, не життя, а животіння.

Отож село Завадівка (колектив «Червоний Шлях») вирішило покінчити з релігією.

31 грудня відбулося велике свято – урочисто в колишній церкві відкрили клуб. Кількома тижнями перед цим передали дві молитовні сектантів на культурні потреби (в одній – піонерклуб, а в другій – 4 громада трудшколи).

У цьому нарівні з партосередком, комсомольським осередком та громадськими організаціями вела перед Завадівська семирічка.

У зв'язку з стовідсотковою колективізацією Березівського району Завадівська семирічка порядком соцзмагання викликає всі школи Березівщини **повести рішучий наступ на церкви, синагоги й молитовні, щоб до 1 лютого цього року всі ці приміщення передати на культосвітні установи.**

Жодної церкви, жодної синагоги, жодної молитовні в районі суцільної колективізації.

З доручення Завадівської семирічки
учитель Тарань¹⁷²

Златоустове

1923 рік

У своєму листі до Березівського райвиконкому Златоустівська сільська рада подає інформацію про боротьбу влади з предметами релігійного культу, за наявності яких постійно слідували райвиконками.

¹⁷² Червоний степ. – 1930. – 10.01.

Березовскому райисполкому

Исполнительный комитет
Златоустово-Поле сельского
Совета крестьянских
депутатов
Одесского уезда
27.04.1923 г.
№96

Во исполнение циркулярного распоряжения Вознесенского исполкома за № 16 и Вашего приказа от 25.04 с.г. за № 277 об удалении предметов религиозного культа – икон из помещений сельисполкомов и Д.К.Н.С., Златоустовский сельсовет сообщает райисполкому, что предметы религиозного культа – иконы были удалены еще в 1919 году, о чем и ставим Вас в известность.

Предселисполкома
Секретарь

подпись¹⁷³

Исполнительный комитет
Златоустово-Поле сельского
Совета крестьянских
депутатов
Одесского уезда
27.04.1923 г.
№99

Березовскому райисполкому

При сем препровождается список молитвенно-религиозных зданий с. Златоустово-Поле...

Секретарь   подпись

СТАТИСТИЧЕСКАЯ АНКЕТА (с. Златоустово-Поле)
ликвидированной комиссии по отделению церкви от государства

Наименование райисполкома – Березовский
Округ – Одесский
Всего населенных пунктов в районе – 7
Всего оборудовано и существует молитвенных религиозных зданий на территории района – 1

¹⁷³ ДАОО. – Ф.Р-856. – Оп.1. – Спр.53. – Арк.60

Из них:

Православных 1
Иудейских -
Римско-католических -
Лютеранско-протестанских -
Евангельских христиан-баптистов -
Христанских адвентистов 7-го дня -
Другого вероисповедания -

В скольких молитвенных религиозных зданиях в период изъятия церковных ценностей обнаружены и изъяты церковные ценности 1

В скольких храмах и молитвенных зданиях оставлены церковные ценности впредь до замены -

Из числа молитвенных религиозных зданий имеется монастырь:

а) мужских нет
б) женских -

Из числа имеющих монастыри:

а) закрыто -
б) передано или эксплуатируются другими лицами и учреждениями -

Если передано, то кем эксплуатируются -

Сколько молитвенных религиозных зданий за период 1920-1923 гг.

вновь построено -
оборудовано -

Каким образом, где и когда и какое имущество вновь оборудованными и построенными религиозными зданиями приобретено -

Все существующие в районе молитвенные религиозные здания обслуживаются:

а) священнослужителей -
б) церковнослужителей -

Как используются закрытые богослужебные здания для общественных целей, указать количество церквей и т.д., обращенных для общественных религиозных нужд одна

Какое количество сектантских последователей (от 18 лет) находится на территории данного района (баптистов, субботников, адвентистов, толстовцев и т.д. по каждой секции отдельно) –

Предликвидкома
Секретарь¹⁷⁴

¹⁷⁴ ДАОО. – Ф.Р-856. – Оп.1. – Спр.53. – Арк.58-59

1924 рік

Дивлячись на цей документ, стає зрозумілим, до чого докотилася антирелігійна пропаганда радянських керівних органів, які контролювали віруючих не тільки за місцем проживання, віросповіданням, але й за віком. Неважко уявити, як влада проводила агітацію серед молоді під час голодування 1922-1923 рр., коли підлітки за шматок хліба могли погодитись з будь-якою інформацією. Звичайно, лише старше покоління залишалось зі своєю вірою. Саме на майбутнє покоління були направлені агітаційні методи, тому і бралися такі дані, причому таємно і терміново.

Срочно, секретно
Председателю Златоустовского сельсовета
Березовский районный исполнительный
Комитет
4 июля 1924 г.
№ 69/с

Вход. № 156
Дело № 22

На основании предложения Окрадминотдела от 17 июня с.г. за № 65/с предлагается Вам в 2-х дневный срок с момента получения сего, представить в Райисполком сведения о возрасте членов религиозных общин отдельно относительно мужчин и женщин со следующей разбивкой:

- а) число членов до 20 лет
- б) от 20 до 25 лет
- в) от 25 до 30 лет
- г) от 30 до 35 лет
- д) от 35 до 40 лет
- е) от 40 до 45 лет
- ж) от 45 до 50 лет
- з) и свыше 50 лет общей цифрой.

Зам. Предрайисполкома

подпись

(Попович)¹⁷⁵

У пункті першому наступного документу одразу видно, чому він знаходився під грифом «секретно». Скрізь розповідалося про волю совісті, про неутручання держави у релігійні справи, про взаємопорозуміння між служителями культу і партійними активістами, а в документах керівництво давало зовсім інші розпорядження, що забороняли навіть заготівлю матеріалів і збирання коштів для будівництва храмів.

¹⁷⁵ ДАОО. – Ф.Р-1859. – Оп.1. – Спр.2. – Арк.26

Секретно
Председателю Златоустовского сельсовета
Березівський районний виконавчий
Комитет
7 серпня 1924 р.
№ 90/с

Вход.№ 175

Примите к руководству и исполнению нижеследующие разъяснения Нартома-
нудела по ликвидам:

1. Разрешить достройку неоконченных молитвенных зданий, равно так по-
стройку новых, а также допускать какие-либо специальные сборы для этих целей не
следует, для предупреждения возможных ходатайств об этом со стороны верующих.
Не следует допускать заготовки строительных материалов ими и следить за их де-
ятельностью в области собирания и расходования средства, обязуя их представлять
денежную и материальную отчетность.

2. Регистрировать вновь образованную религиозную общину не следует, если
в ее распоряжении не имеется специального молитвенного здания. Также не следует
допускать в частных домах какие-либо богослужения, кроме требующих исправлен-
ний, обслуживающих только данную семью.

3. Если зданию молитвенного дома по своей ветхости угрожает разруше-
ние, необходимо обязать религиозную общину, им пользующуюся, сделать срочно
необходимый ремонт, в случае, если община не приступит в указанный срок к про-
изводству ремонта, молитвенное здание закрыть, представив предварительно хода-
тайства о закрытии на утверждение центра.

4. Крестные ходы на реку в день Крещения, равно как и в другие таковым
обычаям верующих в установленные дни допускаются с письменного разрешения
местной власти, т.е. предсельсовета в сельских местностях, и предрайисполкома в
районном центре.

Предрайисполкома

подпись /Август/¹⁷⁶

*Нам найважче було читати цей документ, бо незрозуміло, як можна прийня-
ти рішення, яке забороняє освячення хреста? Що б сталося з владою, якби віруючі
встановлювали хрест на свій розсуд? Чи зменшилася б від цього кількість репресо-
ваних, чи кількість надоїв, або врожайність? Крім виклику ненависті у суспільства
та протистояння це нічим не закінчилося.*

¹⁷⁶ ДАОО. – Ф.Р-1859. – Оп.1. – Спр.2. – Арк.30-30 зв.

Секретно
Председателю Златоустовского сельсовета
Березівський районний виконавчий
Комитет
1 жовтня 1924 р.
№ 117/с

Вх. № 7
7 октября 1924 г.

1

На основании распоряжения Одесского окрисполкома от 1-го сентября с/г предлагается Вам **разрешение на освящение и постановку крестов не выдавать, а направлять ходяков в райисполком для дальнейшего направления в окрисполком.**

В случаях самовольного освящения и постановки крестов срочно, под Вашу личную ответственность, сообщать райисполкому и начальнику милиции для производства расследования.

2

Нарком внутренних дел в циркуляре на имя губадминотделов обращает внимание на то, что пресвитеры и проповедники общин и групп евангельских христиан-баптистов, совершая обряды крещения над вновь поступившими в общины и группы членами, устраивают их в наиболее посещаемых местах, выбирая для этого свободные праздничные дни, группируя одновременно членов нескольких соседних общин и заранее оповещая о времени и месте крещения не только членов общин, но и все население.

В результате таких действий баптистских и евангельских служителей культа, обряд крещения – обычное требоотправление, которое должно обслуживать только данных лиц, выливается в форму молитвенного собрания, причем широко используется для вербовки новых членов и для агитационных целей вообще.

На основании изложенного и в целях прекращения подобных явлений в будущем, предлагается Вам строго следить за тем, чтобы ни один обряд крещения не проводился служителями культа указанных общин и групп без соответствующего на то разрешения райисполкома.

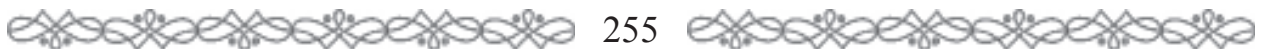
Рассматриваемые на имя сельсовета заявления о разрешении совершения обрядов крещения направлять в райисполком с нижеследующими данными:

а) в какой день имеет быть произведен обряд крещений – будний или праздничный;

б) в каком месте имеет быть произведен обряд крещения, указав место наиболее желательное для сельсовета, т.е. наиболее изолируемое от населения и над членами какой группы;

и

в) если обряд крещения имеет быть совершен не местным служителем культа, а приезжим извне пределов нашего района, то указать имеется ли у такого учетная

карточка с отметкой о снятии с учета в районе места жительства и принятии его уже в нашем районе.

По заявлениям, присланным без указанных сведений, разрешения на выполнение обряда крещения выдаваться не будут.

Получение настоящего подтвердите.

Председатель райисполкома

Август¹⁷⁷

1925 рік

Наступний документ знов викликає подив своєю таємністю. Яка таємничість в тому, що деякі релігійні заклади потребували ремонту?

Терміново. Таємно.

До голови Златоустівської сільради

24 січня 1925 р.

№ 16

Райвиконком в другий та останній раз під Вашу особисту відповідальність пропонує виконати **наше таємне завдання** від 6 грудня № 158 відносно молитв. будинків, котрим в біжучий час потрібний ремонт по формі, надісланій до вас 30 листопада 1924 р. № 129/с.

Та одночасно пропонується повідомити причину не виконання до сього часу.

Голова РВК

підпис

Джелаїді¹⁷⁸

Наступне рішення бюро райкому партії не виконалося навіть частково тому, що сам Капустян О.П. і голова колгоспу Янченко були людьми віруючими, але не заперечували рішенню бюро, як і я (будучи у свій час секретарем партійної організації радгоспу), і більшість секретарів партійних організацій та голів колгоспів, бо це машинально означало втрату займаної посади.

1967 рік

4. О состоянии атеистической пропаганды среди населения в колхозе им. Жданова

Заслушав и обсудив доклад секретаря парторганизации колхоза им. Жданова т. Капустяна А.П. о состоянии атеистической пропаганды среди населения колхоза

¹⁷⁷ ДАОО. – Ф.Р-1859. – Оп.1. – Спр.2. – Арк.37-37 зв.

¹⁷⁸ Там само. – Арк. 61

бюро райкома КП Украины отмечает, что партийная организация колхоза проводит определенную работу по атеистическому воспитанию трудящихся.

Создан семинар лекторов – атеистов, среди трудящихся колхоза проводятся читки лекций и докладов на атеистические темы, **ведется индивидуальная работа с отдельными верующими.** На протяжении 1966-1967 годов были организованы поездки в Одесский планетарий, киевские Печерские Лавры. Проведенная лекторская работа дала возможность несколько уменьшить число верующих. **Воздействие проводимой работы на отдельных верующих способствовало вырвать из-под их влияния 10 учеников, являющихся в настоящее время октябрятами, пионерами и комсомольцами.**

Однако бюро райкома партии отмечает существенные недостатки в работе парторганизации колхоза по атеистической пропаганде среди трудящихся колхоза.

Недостаточно используются разнообразные методы идейного влияния на формирование научно-материалистического мировоззрения населения, атеистическим воспитанием парторганизация занимается не систематически и поверхностно.

На территории колхоза имеется секта баптистов, **значительная часть населения соблюдают религиозные обряды, есть религиозные семьи, с которыми систематическая работа не ведется.** В парторганизации не разработаны конкретные мероприятия работы среди верующих.

Первичная партийная организация слабо использует культурно-просветительные учреждения для атеистического воспитания населения.

Бюро райкома КП Украины

Постановляет:

1. Указать секретарю первичной парторганизации колхоза им.Жданова т.Капустяну А.П. на недостаточную работу парторганизации по проведения атеистической пропаганды среди тружеников колхоза.

2. Обязать партбюро колхоза им.Жданова и его секретаря т.Капустяна А.П. **до 1 октября 1967 года провести партийное собрание, на котором всесторонне и глубоко обсудить вопросы атеистической работы среди тружеников колхоза,** наметив конкретные мероприятия атеистической работы с верующими.

3. Закрепить за религиозными сектами агитаторов, пропагандистов из числа коммунистов, педагогов и оказать помощь организации индивидуальной работы.

4. Обязать партбюро коренным образом улучшить организацию и проведение революционных праздников – годовщины Великого Октября, первого Мая, Дня Победы, дня Советской Армии и Флота и других. Широко проектировать проведение праздников урожая, весны, серпа и молота, песни и танца, музыки и народного творчества, сделав их подлинно массовыми, народными.

Добиться того, чтобы новые праздники и обряды отражали красоту духовного мира людей и отвечали их этическим эстетическим потребностям.

5. Обязать партбюро, правление колхоза **до 15 октября с.г. выделить и оборудовать специальные помещения для проведения новой советской обрядности и праздников. Шире использовать для этого клубы бригад.**

6. Партбюро колхоза улучшить использование **в научно-атеистической пропаганде разнообразные формы культурно-просветительной работы**. В клубах бригад организовывать на антирелигиозные темы, циклы лекций, тематические вечера, устные журналы, утраивать коллективные просмотры и обсуждения кинофильмов. Уделить пропаганду атеистической и естественной научной литературы в библиотеках, клубах.

7. В клубах бригад, библиотеках, ленуголках **организовать фотомонтажи, витрины разоблачающие религиозные верования и пропагандирующие новые праздники и обряды**.

8. Партбюро, правлению колхоза коренным образом улучшить проведение гражданских похорон. Практиковать проведение ежегодного дня поминания. В этот день следует приводить в порядок памятники, кладбища, могилы, памятные места.

9. **Обязать правление колхоза (председатель т.Янченко), партийную организацию (секретарь т.Капустян) до 1 января 1968 года в помещении бывшей церкви с.Златоустово создать музей трудовой славы колхоза.**

10. Контроль за выполнением настоящего постановления возложить на отдел пропаганды и агитации райкома КП Украины¹⁷⁹.

Карнагорове

1923 рік

Наступний документ знов підтверджує факт вилучення предметів релігійно-го культу з території радянських закладів.

Карнагоровского
сельсовета
Березовской волости
февраля 20 дн. 1923 г.
№61

В Березовский волисполком

Согласно предписания волисполкома от 15/II-23 г. за №277 и циркулярного распоряжения отдела управления Вознесенского исполкома №16 сельсовет доносит, что различные предметы религиозного культа – иконы, кресты и прочее, с помещенный сельсовета, комнезамов и школ, удалены.

Предсельсовета Н.Крас
Секретарь   подпись¹⁸⁰

¹⁷⁹ ДАОО. – Ф.П-56. – Оп.30. – Спр.5. – Арк. 115-117

¹⁸⁰ ДАОО. – Ф.Р-856. – Оп.1. – Спр.53. – Арк.12

Комісарівка

1923 рік

Список молитовно-релігійних будівель Березівської волості свідчить про те, що станом на 1923 рік у селі Комісарівка ще діяла Свято-Успенська церква.

Список
молитвенно-религиозных зданий и священнослужителей, находящихся
на территории Березовской волости Одесского уезда

№№ по порядку	Наименование церкви, синагоги, молитвенного дома	Место нахождения	Если передано по договору, когда и кем был заключен	Фамилия, имя, отчество священнослужителя, обслуживающего данное молитвенное здание
1.	Свято-Успенская православная церковь с.Комиссаровки	с. Комиссаровка Березовской волости Одесского уезда	По договору Одесской губликвидкомиссии от 27 декабря 1922 года.	Любинский Аркадий Иванович

Предсельсовета подпись
Секретарь подпись¹⁸¹

Маринове (Нейфрейденталь)

Починаючи з середини 19 сторіччя на Березівщині постійно мешкало німецьке населення. Німці розширювали географію свого проживання, купуючи нові землі і створюючи нові колонії. Першою німецькою колонією у нашому районі стало село Вормс (пізніше Виноградне), а наступною – Нейфрейденталь, теперішнє Маринове. Датою створення Маринового вважається 1802 рік. Німці, звичайно, будували лютеранські храми, саме тому в главі, де розповідається про дореволюційний період розвитку релігійних закладів, розповідь про Маринове відсутня.

У 1829 році було складено план нової колонії, що передбачав близько 50-ти садиб, церкву, школу, пасторат, цвинтар, кузню, питний дім, дві громадські плантації дерев (акації і шовковиці), а також громадський виноградник. Був складений іменний список 42 родин, що мали утворити нову колонію (першими поселенцями були Християн Вебер, Георг Відмаєр, Фрідріх Вакер, Якоб Бек, Іоган Віль, Рейнгард

¹⁸¹ ДАОО. – Ф.Р-856. – Оп.1. – Спр.53. – Арк.49

Гейгер, Адам Еслінгер, Якоб Кошель, Якоб Пилип, Матвій Роглер, Леонгард Керн, Вільгельм Шелль, Іоганнес Браун, Петер Шок, Християн Бенцидарл Нойбауер та ін.). Загальна кількість населення склала 198 осіб, у тому числі 101 чоловік і 97 жінок. До плану додавалося прохання переселенців від 28 лютого 1829 року назвати нову колонію Нейфрейденталь. У листопаді 1831 року ця назва була затверджена Міністерством внутрішніх справ¹⁸².

Село перейменовано в 1810 році на с.Марина за прізвищем поміщика Марина, а потім з'явилися різні суфікси і закінчення від цього слова (Марина, Маринове, Мариново). В село Нейфрейденталь входило ще два хутори – Нейфреденберг і Трост (вони розташовувалися там, де нині лікарня і вул.Дзержинського). Мешканці колонії – лютерани, громада спочатку відносилась до Фрейдентальської євангелічно-лютеранської парафії, а в 1861 році було створено власну Ней-Фрейдентальську євангело-лютеранську парафію. У 1904-1906 рр. була збудована кам'яна парафіяльна церква на 500 місць, до 1917 року при ній знаходився пасторат з прибудовами, шкільний дім, пасторська земельна ділянка складала 120 десятин. В парафії служили пастори: Готгільф Генріх Келлер (1862-1876), Олександр Альтхаузен (1880-1883), Герман Геншке (1886-1897), Юліус Печ (1898-1918), Фрідріх Штейнванд (1919-1933)¹⁸³.

Але не дивлячись на те, що лютеранська віра була поширена на 5 повітів, православ'я все ж згодом пробило собі дорогу, і у Мариновому теж, бо село мало велике соціально-політичне значення, було своєрідним центром свого осередку.

1952 рік

Так як у Маринове до появи переселенців мешкало, в основному, німецьке населення, то особливо гостро питання про відкриття православних закладів виникло вже з 1951 року, з моменту прибуття до села переселенців з Нижньо-Устрицького району Дрогобицької області. З проханням про відкриття церкви переселенці звернулися до Ради Міністрів УРСР, але отримали негативну відповідь.

21 марта 1952 года

У-20

Председателю исполнительного комитета
Березовского райсовета депутатов трудящихся
тов. Котенко С.М.

Группа верующих переселенцев из с.Марьино (назва згідно з документом. Авт.) обратилась в Совет Министров УССР с ходатайством об открытии церкви в с.Марьино и передаче им под молитвенные цели, имеющееся в названном селе помещение бывшей кирхи.

¹⁸² Ніточко І.І., Рим'як Л.І. Маринове. – Одеса, 2008. – С.11

¹⁸³ Там само. – С.11-12

Прошу Вас разъяснить заявителям, что их ходатайство рассмотрено облисполкомом и просьба об открытии церкви отклонена в виду того, что в 7 км от с.Марьино имеется действующая церковь в селе Сербка Коминтерновского района.

Уполномоченный Совета по делам русской православной церкви при Совете Министров СССР по Одесской области подпись Благов¹⁸⁴

Далі вміщено лист переселенців до Голови Ради міністрів УРСР без зміни змісту та скорочення і подано всі прізвища учасників звернення (можливо, не всі прізвища будуть передані точно, так як не всі переселенці розписувалися розбірливо).

Голові Ради міністрів УРСР
від переселенців с.Маринове
Березівського р-ну Одеської області

ЗАЯВА

Просимо розібрати нашу заяву, так як ми переселились з Н.Устрікського р-ну Дрогобицької області, з села Устянова в Одеську область, Березівський р-н, в село Маринове, в зв'язку з тим, що Н.Устрікський р-н відійшов до Польської території по Указу Міністерства СРСР про обмін території. Просимо вас дати відповідний указ з відбудування нам церкви в селі Маринове, так як в селі Маринове церква збудована, але тільки потребує капітального ремонту. Так як ми в Н.Устрікському р-ні село Устянове залишили церкву і у нас мається на руках акт опису залишеного майна церкви с.Устянове, просимо не відмовити нашому прохання.

Про Ваше рішення просимо повідомити нас на адресу: Одеська обл., Березівський р-н, с.Маринове. Рим'як Катерині Іванівні.

27.02.1952

У чому і розписуємося

Бачинська, Шимків, Зінкевич, Вашук, Потоцький, Крупа, Ляхвацька, Ніточко, Халус, Возний, Дубна, Баран, Охота, Шевчик, Ридош, Карич, Кравчик, Зінкевич, Ляхвацька, Кавчак, Баршівський, Фір, Оскоріб, Кравчик, Смаркуцька, Білей, Лазур, Возний, Шимко, Масний, Лукоцька, Данильчак, Карич, Кугут, Маков'як, Каган, Кравець, Зануда, Вільх, Охота, Шевчик, Курник, Допілько, Грай, Кіс, Лешега, Шимко, Вільх, Кравчик, Кравчишин, Ніточко, Деркач, Грай, Дудник, Бучок, Карич, Загородничек, Возний, Крупа, Курник, Потоцька, Охота, Красневич, Музика, Слабий, Деркач, Сушун, Орловський, Охота, Кравчик, Дубна, Чиряк, Сокіл, Куш, Ханейко, Бачинська, Юзефчик, Смаркуцький, Іванів, Дзядуш, Капирис, Ридош, Кореновський, Халус, Штим, Лукоцький, Каган, Проць, Свідерко, Подобана, Загородничок, Вашук, Курник, Смаркуцька, Гамак, Подобаний, Сушун, Грай, Науменко, Юрків, Рим'як, Петренко, Шамановська, Воцьо, Охота, Гошкович, Маков'як, Кравчик, Кугут, Баран, Шимко¹⁸⁵.

¹⁸⁴ ДАОО. – Ф.Р -2000. – Оп.3. – Спр.260. – Арк.124

¹⁸⁵ Там само. – Арк.126-127 зв.

Заместителю председателя исполнительного
комитета Одесского областного Совета
депутатов трудящихся
тов. Гурееву Н.М.
по заявлению переселенцев из Дрогобычской
области об открытии церкви в селе
Марьино Березовского района
Одесской области

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Ново-Устрицкий район Дрогобычской области Украинской ССР, в 1951 году вошел в состав территории Польской Народной Демократической республики. Население названного района переселилось в другие области Украинской ССР.

В частности, жители села Устяново, Ново-Устрицкого района, в количестве 204 семей в 1951 году переселились в село Марьино Березовского района Одесской области.

Группа верующих переселенцев, в числе 131 человека, переселившихся в село Марьино 27 февраля 1952, года вошла с ходатайством в Совет Министров Украинской ССР об открытии им церкви в селе Марьино, где, по их заявлению, имеется церковное здание, требующее капитального ремонта, которое они и просят передать в их пользование.

В своем письме в Совет Министров УССР они сообщают, что у них была на месте прежнего жительства (село Устяново) церковь и что они имеют на руках акт – опись церковного имущества, по которому они сдали это имущество на месте, при отъезде в Одесскую область.

По изучении данного вопроса выяснилось, что в селе Марьино Березовского района есть помещение не церкви, а кирхи. Это помещение до приезда переселенцев пустовало, а по приезде их в названное село помещение кирхи было переоборудовано под сельский клуб, который в настоящее время там существует и функционирует.

По данным регистрации в Одесской области (не считая церквей в городах и рабочих поселках) имеется 238 действующих церквей и молитвенных домов, из числа которых 111 церквей расположены одна от другой на расстоянии от 7 до 20 км.

В Березовском районе имеется 5 действующих церквей, которые находятся одна от другой на расстоянии: две церкви в 6 км, две – в 12 и одна – в 15 км.

Учитывая, что ближайшая от села Марьино Березовского района церковь находится на расстоянии 7 км – в селе Сербка Коминтерновского района, что на таком и большем расстоянии в селениях области имеется 47% церквей от всего их количества, что, при данных общих условиях, в открытии церкви в селе Марьино Бе-

резовского района **нет никакой необходимости**; поэтому считаю целесообразным просьбу верующих села Марьино – ОТКЛОНИТЬ.

Уполномоченный Совета по
Одесской области
20 марта 1952 года
г.Одесса¹⁸⁶

Благов

Новопокровське (Сахарове)

Комуністична антирелігійна пропаганда призвела до знищення церкви у Новопокровському. Але документа, який би підтверджував цей факт, у Державному архіві Одеської області не знайдено. Останній знайдений документ, що свідчить про діяльність церкви Покрова Пресвятої Богородиці, датується 1948 роком.

Знищення храму призвело до занепаду самого села. Люди почали виїздити у інші місцевості – хто ближче до церкви, хто ближче до влади.

1923 рік

СПИСОК

молитвенно-религиозных зданий, находящихся на территории Гуляевского сельсовета Березовского района Одесской области

№№	Наименование церкви или молитвенного дома (по посвящению)	Место нахождения (губерния, уезд, волость, село)	Если передана по договору, то когда и кем заключен договор (губерния, уезд, волость)	Фамилия, имя и отчество священника, обслуживающего данное молитвенное здание
1.	Церковь «Покрова Пресвятой Богородицы»	С.Новопокровское Березовского р-на Одесской обл.	губликвидкомисией	Пекантрос Николай

Предсельсовета
Секретарь
№ 399
29 апреля 1923 г¹⁸⁷.

подпись

¹⁸⁶ ДАОО. – Ф.Р - 2000. – Оп.3. – Спр.260. – Арк.129-130

¹⁸⁷ ДАОО. – Ф.Р-856. – Оп.1. – Спр.53. – Арк.71

1948 рік

Уполномоченному по делам русской православной церкви при Совете
Министров СССР по Одесской области
тов. Благову Павлу Алексеевичу

Копия, с копией оригинала, председателю Березовского райисполкома
тов. Котенко Семену Михайловичу

благочинного 6-го Березовского округа,
протоиерея Андрея Шеховцова

РАПОРТ

Прилагая при сем рапорт священника села Златоустово о.Николая Древницкого, которому прикреплен приход села Сахарова, вверенного мне округа о ходатайстве пред Вами, как уполномоченным по делам русской православной церкви, почтительнейше доношу вам: из рапорта священника Древницкого явствует, что означенный в нем председатель колхоза имени Хрущева Д-Балковского сельсовета Березовского р-на тов.Косов Николай Моисеевич открыто среди своих колхозников пустился в агитацию против церкви и духовенства, строго приказывает не ходить в церковь в выходные дни (воскресенье); в особенности строго запрещает выполнять религиозные обряды: крестины, церковные браки и пр.; не только не дает транспорт, категорически запрещает выполнять желание верующих, за что налагает штраф, принимает строгие меры, всячески притесняя их.

Из рапорта видно, как он, тов.Косов издевался над гр-кой Деордицей Верой в особенности. По чьей инициативе так распоясался во всем предколхоза т.Косов – неизвестно! Известно только то, что он вооружился против церкви, духовенства и своих граждан – колхозников, которые терпят острый нажим и сильное притеснение за выполнение религиозных обрядов и хождение в церковь.

На основании изложенного, почтительнейше прошу вас принять серьезные меры по дистанциям за такие деяния, оказанные тов.Косовым.

При сем прилагается рапорт священника Николая Древницкого.

Ваш покорный слуга протоиерей Андрей Шаховцов

27.03.1948 г.

№ 45¹⁸⁸

¹⁸⁸ ДАОО. – Ф.Р-856. – Оп.8. – Спр.11. – Арк.3-3 зв.

Его Высокоблагословению
Благочинному 6-го Березовского округа протоиерею о. Андрею Шеховцову
исполняющего обязанности настоятеля церкви
села Сахарово Березовского района,
священника Николая Древницкого

РАПОРТ

Ознакамливаясь с приселками прихода Сахаровской церкви, я, после крещения, посетил хутор Червонный Донско-Балковского с\совета. Там живут спокойные люди – молдаване. Народ очень верующий, трудящийся и тихий. Их далекое расстояние от церкви и лиман, не дают возможности посещать Сахаровскую церковь. Председатель местного колхоза имени Хрущева некто Косов Николай Моисеевич против религии и препятствует им исполнять религиозные потребности. Мне поступили жалобы на него, в частности, и от граждан хутора. Колисниченко Ксения Евфимовна, которая сказала, что люди хутора боятся предколхоза и не могут требовать своих прав по отношению исполнения к исполнению своих религиозных потребностей. Мне доложили следующее: предколхоза оштрафовал гражданина Полещука Василия на 5-ть трудовней за то, что тот на Св.Троицу (воскресенье) пошел в Березовку в церковь помолиться, гр-на Петра Глинского, который хотел идти в церковь, заставил на 1-й день Рождества Христова строить клетки для телят, которые еще будут в 1948 г. — весной. При регистрации брачующихся предупредил гр-на Гинкула Семена строго и не дал для венчания в церкви просить в колхозе лошадь. Запретил Деордице Вере предоставить приблизительно 22-23-го января с\г транспорт в г.Березовку повести в консультацию двухмесячного ребенка, очень больного, и вместе там же окрестить. Мать вынуждена была в сильную грязь нести ребенка больного пешком 18 километров в Березовку к врачу и вместе с тем втихомолку крестить его. Предколхоза добавил строго, что теперь не 1947-й год, когда с попами возились! В присутствии колхозников он же сказал: чтобы и поповская нога не прошла по моему колхозу. Во время посещения верующих хутора, я первым долгом зашел к этому предколхоза гр-ну Косову Николаю Моисеевичу, но он не хотел со мной встретиться, и выслал к дверям девочку, которая предупредила, чтобы не заходить в дом, потому что отца нет, а между прочим, он сидел в квартире. Нахожу, что предколхоза не имеет права запрещать верующим исполнять свои религиозные обряды и перед обществом колхозников бросать вульгарные слова на церковь и духовенство... Прошу Вас обратиться к надлежащим высшим органам о принятии мер к прекращению подобных действий со стороны предколхоза имени Хрущева Донско-Балковского с\совета Березовского р-на Косова Николая Моисеевича.

Священник Николай Древницкий
08.03.1948 г.
С подлинным верно:
Благочинный 6-го Березовского округа
протоиерей Андрей Шаховцов
27.03.1948 г.¹⁸⁹.

¹⁸⁹ ДАОО. – Ф.Р-856. – Оп.8. – Спр.11. – Арк.4-4 зв.

Петрівка

1923 рік

Наступний документ підтверджує факт існування віруючих осіб на території Петрівської сільської ради.

Петровский сельсовет
Одесского окр.
Березовского р.
Декабря 4 дня 1923 г.
№984

Райисполкому

При сем возвращается протокол в 3-х экземплярах, который необходимо было вручить уполномоченному от группы верующих христиан. Но таковые не вручены ввиду того, что группа верующих христиан причислена к обществу верующих, находящихся в районе Ряснопольского сельсовета, где ими получен таковой устав.

Предсельсовета В.Иванов
Секретарь С.[Лошцец]¹⁹⁰

Але, за свідченнями голови Петрівської сільської ради, віруючі Петрівки не об'єднувалися для створення релігійних закладів.

Петровский сельсовет
Одесского округа
Березовского района
Октября 26 дня 1923 г.
№900

Райисполкому

Сим сообщаю, что во вверенном мне сельсовете религиозных общин не имеется.

Предсельсовета   подпись
Секретарь   подпись¹⁹¹

¹⁹⁰ ДАОО. – Ф.Р-856. – Оп.1. – Спр.53. – Арк.182

¹⁹¹ Там само. – Арк.153

Ряснопіль

1950 рік

Документи, представлені далі, вказують на факт вилучення будівлі Ряснопільської церкви для інших потреб, зокрема, влаштування сільського клубу. Унікальність документів є в тому, що вони містять фото церковної будівлі, що є великою рідкістю для 50-тих років.

У-109

2 октября 1950 г.

Исполнительному комитету
Березовского райсовета депутатов
трудящихся

На Ваше письмо об освобождении помещения.

Сообщаю Вам, что для возвращения помещения клуба в селе Ряснополь по принадлежности, необходимо вынести решение исполкома райсовета депутатов трудящихся.

В решении указать: когда данное, бывшее церковное помещение было передано под клуб, в какой мере оно было приспособлено или переоборудовано, сколько было затрачено на это средств и какие намечаются мероприятия, обеспечивающие безболезненное изъятие помещения у верующих

Кроме изложенного необходимо выслать два фотоснимка здания и решение сельсовета по названному вопросу.

Уполномоченный Совета по
делам Русской православной
церкви при Совете Министров
Союза ССР по Одесской области

подпись   Благов¹⁹²

1951 рік

У-89

5 сентября

Председателю Исполкома
Березовского райсовета депутатов
трудящихся
товарищу Котенко С.М.

На вх. № 1029\11 от 31.08.1951 года

Сообщаю вам, что в соответствии с Постановлением Правительства СССР освобождением бывших церковных зданий, в случаях необходимости, по решению

¹⁹² ДАОО. – Ф.Р-2000. - Оп.3. - Спр.170. - Арк.269

Облсполкома, согласованному с Советом по делам русской православной церкви при Совете Министров СССР.

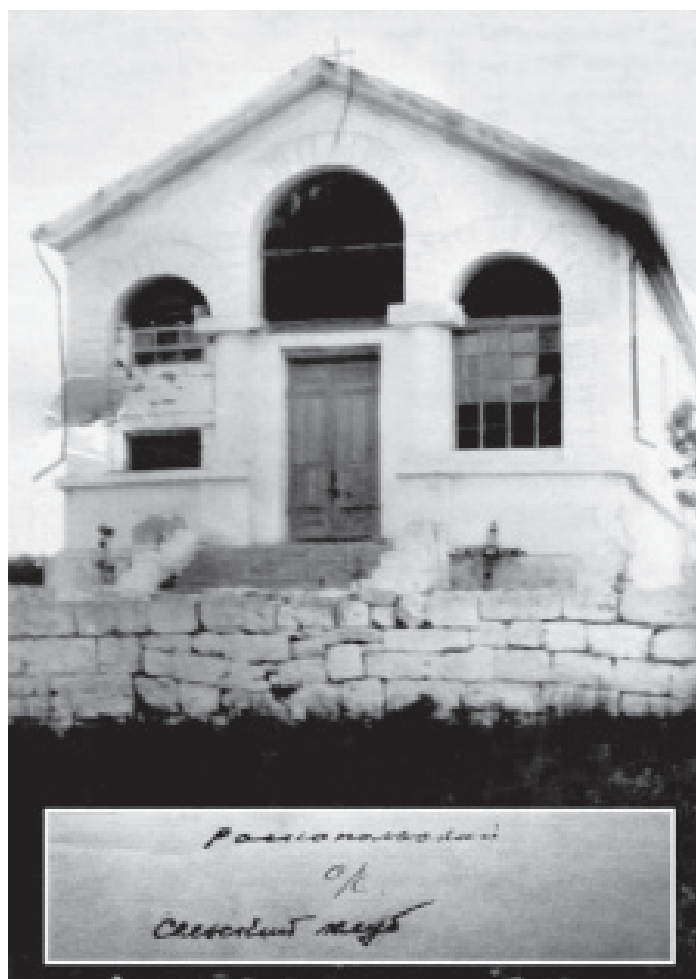
При рассмотрении вопроса об освобождении помещения сельклуба в с.Ряснополь Совет по делам русской православной церкви при Совете Министров СССР не дал согласия на освобождение, считая его несвоевременным.

В целях предотвращения преждевременного разрушения церковного здания в селе Раснополь, необходимо создать техническую комиссию, которой поручить произвести осмотр технического состояния названного помещения.

Акт технической комиссии об осмотре здания направить в Исполнительный Комитете Одесского Облсовета депутатов трудящихся.

Уполномоченный Совета по делам
русской православной церкви при
Совете Министров Союза ССР по
Одесской области

Благов¹⁹³

¹⁹³ ДАОО. – Ф.Р-2000. - Оп.3. - Спр.170. - Арк.248-248 зв.

*Будівля сільського клубу с.Ряснополя.
Фасад (1951 р.)*

У-131
3.09.1951 г.

Уполномоченному Совета по делам
Русской православной церкви при
Совете Министров СССР по Одесской области
тов. Благову

Из вашего письма от 17 августа с.г. № У-82 Исполкому Березовского райсовета депутатов трудящихся неясно, почему возвращение помещения сельского клуба в с.Ряснополь, занятого общиной под молитвенный дом в период временной оккупации Вы считаете несвоевременным.

В соответствии с решением Раснопольского с\совета Исполком райсовета вынес решение от 7.10.1950 года № 721 о возвращении указанного помещения Раснопольскому с\совету под сельский клуб, а 16.06 с.г. высланы две фотокарточки с этого помещения.

Кроме того, Исполком райсовета депутатов трудящихся сообщаем, что указанное помещение верующими и по настоящее время не используется, стоит под замком, попа нет, а помещение валится и требует немедленного ремонта, тем более лучшие сроки подготовки помещений культпросвет учреждений к зиме уходят и средства, выделенные на эти цели по бюджету, могут быть не использованы.

Исходя из вышеизложенного Исполком райсовета депутатом трудящихся просит ускорить продвижение этого вопроса.

Председатель исполкома
райсовета депутатов трудящихся   подпись   Котенко

Секретарь исполкома
райсовета депутатов трудящихся   подпись   Куликов¹⁹⁴

Будівля сільського клубу с.Ряснополя (1951 р.). Кошишня церква.

У-89

17 августа 1951 г.

Председателю исполкома Березовского
райсовета депутатов трудящихся
тов. Котенко С.М.

Исполком Березовского райсовета депутатов трудящихся, письмом от 16 июня 1951 года № 757\11, просит исполком Облсовета депутатов трудящихся о возвращении помещения сельклуба в селе Раснополь, занятого религиозной общиной под молитвенный дом.

Сообщаю вам, что освобождение названного (быв. церковного) помещения, совет по делам Русской православной церкви при Совете Министров СССР считает несвоевременным.

Уполномоченный Совета
по делам Русской православной
церкви при Совете Министров
Союза ССР по Одесской области   подпись   Благов¹⁹⁵

¹⁹⁴ ДАОО. – Ф.Р-2000. - Оп.3. - Спр.170. - Арк.49

¹⁹⁵ Там само. - Арк. 265

У-110
20.06.1951г.

Исполкому Одесского облсовета
депутатов трудящихся

10 июня 1951 г.
№ 757\11
м.Березівка

Исполкому Березовского райсовета депутатов трудящихся поступило письмо от исполкома Ряснопольского сельского Совета депутатов трудящихся Березовского района с ходатайством о закрытии церкви в селе Раснополь.

До Великой Отечественной войны 1941 года помещение, занятое под церковь, принадлежало Ряснопольскому сельсовету и использовалось под сельский клуб на 400-500 мест, это помещение в период румыно-немецкой оккупации религиозная община Раснополя захватила и использовала под церковь до настоящего времени, которую посещало 15-20 старух (на такое большое село в 321 двор).

С мая месяца 1949 года по настоящее время священника в церкви нет, помеще-ние стоит под замком и не используется.

Помещение разрушается и на протяжении ряда последних лет не ремонтиру-ется, несмотря на неоднократные требования сельисполкома о его ремонте – община не ремонтировалась, ссылаясь на отсутствие средств.

В настоящее время под сельский клуб используется помещение, принадлежа-щее Ряснопольской средней школе на 100-150 мест и при постановке кино – картин не вмещает всех желающих посмотреть кино – картину.

Кроме того, в этом помещении крайне нуждается Ряснопольская средняя школа, в связи с увеличением количества учащихся и требуется еще добавить 3 классных комнаты и кроме этого, школа не имеет пионерского клуба и комнаты для библиотеки.

В силу вышеизложенного, исполком Березовского райсовета депутатов трудя-щихся поддерживает ходатайство Ряснопольского сельского Совета депутатов тру-дящихся о закрытии церкви в селе Раснополь и передачи помещения ее владельцу – Ряснопольскому сельскому Совету под сельский клуб.

И.о.председателя исполкома
райсовета депутатов трудящихся
Секретарь исполкома
райсовета депутатов трудящихся

подпись   Савченко

подпись   Куликов¹⁹⁶

¹⁹⁶ ДАОО. – Ф.Р-2000. - Оп.3. - Спр.170. - Арк.266

Березовскому райсовету
депутатов трудящихся

Ряснопольский сельисполком просит возбудить ходатайство перед вышестоящими органами об закрытии церкви, расположенной в селе Ряснополь и возврата данного помещения в распоряжение Раснопольского сельсовета для использования под сельклуб.

Настоящее помещение до 1941 года принадлежало и использовалось под сельский клуб. А по этому в настоящее время мы поднимаем вопрос о возврате данного помещения законному хозяину.

В настоящее время под сельский клуб занято и используется здание, которое принадлежит Раснопольской средней школе и в данном помещении на сегодняшний день нуждается Раснопольская средняя школа, поскольку необходимо дополнительно добавить 3-и классных комнаты, в связи с увеличением учащихся. Кроме того, школа не имеет пионерского клуба и комнаты для библиотеки. В то время года ощущается такая острая потребность в помещениях, религиозная община села Раснополя, захваченным ими в период оккупации здания под церковь окончательно разрушается и на протяжении последних 2-х лет не ремонтируется. На требования сельисполкома производить ремонт правление общины опирается отсутствием средств и ремонт не производит. Кроме этого, с мая месяца 1949 года по настоящее время священника в церкви нет и здание 2-й год стоит под замком и не используется.

Данное здание по своему объему кубатуры рассчитано на 400-500 мест, а использовали его 15-20 старух, в то время когда для такого количества верующих можно было бы использовать маленькое помещение и не разрушать такое ценное здание. В то время помещение, где находится сельклуб по своей кубатуре рассчитано на 100-150 мест и иногда при постановке кинокартины не вмещает желающих посмотреть кино граждан.

Исходя из вышеуказанного исполком Раснопольского с\совета депутатов трудящихся считает целесообразным использовать здание, занятое религиозной общиной, под сельский клуб, а религиозная община могла бы найти и использовать меньшее помещение и не разрушать такое здание, в котором на сегодняшний день, так нуждаются трудящиеся села Раснополь для проведения культурного досуга и отдыха.

Подписи: члены Раснопольского сельисполкома Лисневич
Ташкинов
Гнатовский
Пигнастый
Дударев¹⁹⁷

¹⁹⁷ ДАОО. – Ф.Р-2000. - Оп.3. - Спр.170. - Арк.272

Софіївка

1970 рік

Наступний документ вказує на те, що влада була заклопотана існуванням на території Березівщини віруючих людей, якщо навіть у Раді зі справ релігій при раді Міністрів СРСР займалися цим питанням і знали про здійснення релігійних обрядів у Софіївці.

Совет по делам религий при Совете Министров СССР
УПОЛНОМОЧЕННЫЙ СОВЕТА ПО ОДЕССКОЙ ОБЛАСТИ
№ 325-15

13 ноября 1970 г.

Председателю Березовского райисполкома
тов. Кошевому И.В.

К нам поступили данные о том, что якобы в одном из домов на окраине села Софиевка периодически собираются верующие православной церкви, поют псалмы, молятся, отправляют религиозные обряды (крестины, отпевания). Кроме этого на одном из ближних к Софиевке хуторов регулярно устраивает свои сборища группа «раскольников – баптистов». И все это как первой, так и второй группе сходит безнаказанно.

Просим Вас дать указания на проверку вышеуказанных фактов, принятие мер и о результатах проинформировать нас к 15 декабря с.г.

Уполномоченный Совета по делам религий
Совета Министров СССР по Одесской области

подпись М. Родкин¹⁹⁸

Закінчуючи цикл документів, що стосуються діяльності релігійних закладів Березівщини та заходів влади, направлених на боротьбу з ними, хочеться сказати, що кожен читач зробить свої висновки. Є документи, які прямо вказують на протистояння між владою і церквою, є й такі, що ніби-то вказують про опікування представниками влади сільських віруючих. Але кожен з них містить інформацію, яка ще до недавнього часу була під грифом «секретно», і тому вже є великим досягненням те, що ми з вами маємо змогу їх взагалі побачити.

Звичайно, знайдених документів не так багато, як хотілося б, не всі роки представлені у книзі, не про всі населені пункти йде мова, але це не тільки через відсутність документів, але й через назву книги. На території багатьох сіл Березівщини існували релігійні заклади неправославного характеру, про що існує багато документів, але, керуючись назвою книги, ми не маємо змоги їх тут помістити. Це такі села як Чорногірка, Рорбах, Мар'янівка та ін. Можливо, знайдуться інші автори, які розглядатимуть релігію не тільки з точки зору православ'я, і ці села будуть фігурувати у інших книгах.

Маємо надію, що наші документи розбудили цікавість до даної теми хоч якоїсь частини березівчан. Це вже є великою перемогою.

¹⁹⁸ ДАОО. – Ф.Р-856. – Оп.7. – Спр.338. – Арк.4

ГЛАВА V.

УСНА ІСТОРІЯ РЕЛІГІЙНИХ ЗАКЛАДІВ БЕРЕЗІВСЬКОГО РАЙОНУ

Свято-Миколаївський храм міста Березівки

Життя кожної людини це безцінний дар Божий. Всі ми покликані до нього не випадково, а виключно з любові й доброти Божої. Бажаючи розділити вічність з кожним з нас, Господь в тож час не силує нас, залишаючи остаточне право вибору за нами в тому, яку ж вічність ми бажаємо мати: з Богом чи без

Нього. Аби визначитися з вибором людина проходить свій земний терен як деяке випробування перед вічністю. Єдина мета нашого земного життя – підготовка до вічності. А все те, що з нами трапляється впродовж цього життя, наші зльоти і падіння, щастя і нещастя є просто деякими моментами істини, в яких людина своїми вчинками доводить свою спроможність або неспроможність на спадщину цієї вічності з Богом. Кожен наш вчинок, кожен крок назавжди залишаються не лише в історії нашого життя, а й знаходять своє втілення і в наших дітях, в історії нашої сім'ї, міста, країни. Тому ми завжди повинні пам'ятати, що нічого випадково не буває і ніщо не відходить в нікуди. За все потрібно бути відповідальним. І перед Богом і перед людьми. Історію роблять прості люди. З такої ж плоті і крові як кожен з нас. Але, навіть дивлячись на сторінки цієї книги, ми бачимо те, як інколи одна людина може спричинити вплив на її хід. Адже нічого просто так не відбувається. За кожною подією стоїть певна людина і її вчинки. Які вони? Добрі чи злі - судити іноді не нам, тому що часто результат нашої діяльності проявить себе лише через деякий час. Але як ми бачимо – все одно проявить. Нам рано давати звіт про своє прожите життя. Ми просто намагаємося описати той період в історії нашого невеликого району, в якому ми жили. Розповісти про тих людей, які проходили разом з нами своє земне випробування, і спробувати показати, як це вони робили. А далі розсудять люди і Бог. Хотілося б висловити величезну вдячність тим, до кого мені довелося звертатися в процесі роботи над цими спогадами і хто з розумінням поставився до їх важливості, доклав і свою посильну працю до них. Особливо хочу подякувати директору Одеського обласного архіву Ніточку Івану Івановичу, який виступив ініціатором появи даної праці. Нехай в ній описана лише православна історія одного невеликого району, що знаходиться в Одеській області, але я думаю, що ця історія буде дуже схожа з історією інших районів, міст і сіл, розташованих на карті нашої любимої України. Щирі слова вдячності шлю Ляшик Марині Антонівні, Безмощук Олені Павлівні, Кулібабі Надії Степанівні, а також всім священнослужителям і мирянам, які поділилися своїми спогадами і чий імена згадуються на сторінках цієї роботи. Поява даної книги нехай стане прикладом того, як потрібно дорожити своєю малою Батьківщиною, любити її і тих людей, які в ній живуть.

Під покровом Святителя Миколая

Напевно, служити в храмі, названому на честь Святителя Миколая, було моїм визначенням з самого народження. Спочатку я був паламарем в Свято-Миколаївському храмі с. Кустин Рівненського району Рівненської області. Я невиразно, але пам'ятаю, як мене, тоді ще хлопчика п'яти років, забрав у вівтар з благословення настоятеля місцевий дідусь-паламар. Маленькі червоні стихарі ми (я і мій рідний брат Андрій) потім ще не раз (у міру зростання) доточували різними тканинами. Пробув я в цьому храмі паламарем майже до самого вступу в Одеську духовну семінарію. Вступивши в семінарію, я був приписаний паламарем в Свято-Миколаївський храм Свято-Успенського Одеського чоловічого монастиря, біля якого знаходилася наша духовна школа. Приймавши 12 липня 1992 року священний сан від Митрополита Одеського і Ізмаїльського Агафангела (до речі, моя дияконська – 7 липня і священницька – 12 липня 1992 р. хіротонії були першими хіротоніями Владики Митрополита на Одеській кафедрі) і пройшовши богослужбну практику в Свято-Успенському кафедральному соборі м. Одеси, я був призначений Указом (№ від липня 1992 року) на постійне служіння кліриком Свято-Іллінського собору м. Одеси. Не знаю чому, але мені завжди здавалося, що це не моя парафія. Десь в душі мені було обтяжливо це, і я хотів змінити своє місце служіння, те місце, куди мріяли потрапити багато священнослужителів Одеської єпархії. Собор! Центр міста! Одеса! Тебе знали і любили багато жителів міста і прихожани собору. Все добре, але не для мене! Пам'ятаю, ще в той час, коли я служив в соборі, в нашій сім'ї не раз порушувалося протоієреєм Миколою Мальшаковим (його дружина – матінка Ніна Євгенівна в дівоцтві Діаковська, рідна сестра мого тестя – протоієрея Антоніна Євгеновича Діаковського) питання про бажаність мого переходу в Березівку. Панотець Микола завжди дуже тепло говорив про цю парафію, на якій він прослужив багато років. До нього дійшли чутки про деякі настрої в парафії, і він, вважаючи мене чомусь хорошим священиком, постійно схиляв мене просити Владику перевести мене в Березівку, вірячи в те, що я зможу навести там лад. О, якби я знав тоді, яку роль в моєму житті відіграє Березівка і скільки років мого життя буде віддано їй! Але, втім, все по порядку. Поступово думки про відхід з Іллінського собору з'являлися все частіше, а думки про перехід в Березівку стали набувати усе більш реальних контурів. І ось одного дня, коли стало відомо, що з Березівки переводять чергового настоятеля, мені стало зрозуміло - час прийшов. Я попросив свого тестя, у той час секретаря Одеської єпархії, протоієрея Антоніна Діаковського звернутися до Владики Митрополита Агафангела з проханням перевести мене з Іллінського собору м. Одеси в Березівку. У той час це був, мабуть, безпрецедентний випадок в історії єпархії, коли священик просив перевести його з міста на просту парафію в області. Владика погодився. Якими же були мої здивування і радість, коли я в Указі зі свого призначення в м. Березівку (Указ № 549 від 13.07.1993 року) взяв, що православний храм в ній носить ім'я Святителя і чудотворця Миколая! От вже воістину – по життю зі Святителем Миколаєм!

Отець Микола Мальшаков

Отримав Указ Митрополита, і ось, березівська електричка мене вже «мчала» назустріч новому етапу мого життя – служінню в Свято-Миколаївському храмі м. Березівки. Я людина не із зовсім вже боязкого десятка, але, на всяк випадок, «прихопив» з собою все того ж отця Миколу Мальшакова для виконання великої місії – бути моїм гідом на новій для мене парафії. Панотець Микола знав Березівку як свої п'ять пальців. Тут він прослужив багато років, тут вирости двоє його синів, тут набув він заслужену любов прихожан. Отець Микола - людина унікальна. Він уміло поєднував в собі віру і мудрість священника з почуттям гумору і іскрометністю розуму. Ми (родичі) любили з ним спілкуватися. У компаніях він завжди був цікавий, дотепний, веселий і непередбачуваний. Часто він любив порадувати присутніх своїми гумористичними віршами чи хорошими жартами на адресу винуватця торжества. І в той же час його досвід як священника був для нас, молодих пастирів, теж дуже корисний і цікавий. Він напрочуд міг бути веселий там, де це потрібно, і строгий та мудрий, якщо того вимагала ситуація. Спілкуватися з ним в будь-якому разі було приємно і цікаво. А тут мені випала така можливість! Дві з половиною години їхала від станції Одеса-Головна до станції Березівка приміська електричка. За цей час можна було про багато що поговорити і про багато що помовчати. Був час і поспати і почитати щось цікаве. Пам'ятаю, отець Микола любив жартувати про те, що всіма своїми знаннями він зобов'язаний березівській електричці. А знав він не мало. Казали, що він напам'ять знав все Євангеліє від Луки – найбільше з Четвероєвангелій. Але за своєю вродженою скромністю він цього ніколи не афішував. Багато років я вже служу в Березівці, але й досі ще вдячні березівчани згадують його «не злим, тихим словом».

Перша зустріч

Скільки віршовці не витися, а кінець все одно прийде. Закінчилася і наша дорога в Березівку. Поїзду, головне рушити, а потім його вже ніщо не зупинить. Як же православні служби схожі на локомотив. Головне – рушити, розпочати, а потім яка б не була довга служба, вона все одно закінчиться. Все. Приїхали. Вийшли ми з панотцем Миколою чомусь не на станції Березівка, а на платформі 1214-й кілометр. «Звідси ближче до храму», - як знавець відзначив мій супутник. З кожним кроком хвилювання наростало. Що мені судилося? Відповідь буде швидка. Пройшовши тоді ще не знайомими вулицями, які згодом стали для мене рідними, ми наблизилися до храму. Ось він! І яким же було моє розчарування, коли я побачив щось, що лише смутно нагадує храм. І це після прекрасних Одеських соборів з їх шикарним убранням, розкішшю і благолеп'єм! І якщо хтось говорить, що доля храму - як доля людини, то я вам скажу, що цьому храму випала дуже тяжка доля. Немов він сам, особисто пройшов і тяжкі каземати енкаведешні, і торттури, і розп'яття, і голгофу. І навіть форма у нього була найвідповідніша – форма Хреста. Справді Хрест, що лежав на землі. Якого він був кольору? Ніякого.

Стіни, місцями обштукатурені цементним розчином, місцями глиною, були де-не-де побиті проломами, немов прострелені кулями, через які виднілося каміння. Дзвіниця маленька, але вже почала потихеньку линути в небо, такий же був і купол зроблений ще не зовсім умілими майстрами (де тоді можна було після стількох років гонінь знайти майстра по куполах?!) і оббитий разом з барабаном і всім дахом оцинкованими сірими листами заліза. Довкола храму була насипана просто земля упереміш з жорствою і каменями. Усередині вигляд був не кращий, а точніше вигляду зовсім не було. Просто пофарбовані сіро-блакитною фарбою нерівні стіни, на які спішно прибили дивом уцілілі і збережені ікони, з любов'ю кимось прикрашені українськими «рушниками». Іконостас був невеликий, старий, однорядний з простими, але такими намоленими іконами. Забігаючи наперед, я скажу, що коли прийшов час заміни іконостасу (який ми віддали в с.Виноградне, де він знаходиться до цих пір) і довелося знімати ці старі простенькі ікони, аби замінити їх на нові, – я думав, що люди мені голову знімуть! Довго мені довелося пояснювати їм, що я змінюю їх на нові, красиві ікони, під стать новому іконостасу, але вони не розуміли. Так само як і я тоді не розумів що довелося пережити цим людям разом з цими іконами...

Свято-Миколаївська церква м. Березівки. Перша половина ХХ ст.

Свято-Миколаївська церква м. Березівки. Перша половина XX ст.

Свято-Миколаївська церква м. Березівки. Перша половина XX ст.

Початок

Священики – вони як воїни. Сьогодні тут – завтра його можуть перевести в будь-яке інше місце. Але де б він не був, він скрізь повинен виконувати свій обов'язок і присягу, в якій зокрема говориться: «У будь-якій справі служіння мого мати в думках моїх не свою честь, інтереси чи вигоду, але славу Божію». А слава Божа, зокрема і в красі присвячених Йому храмів полягає. Ось з наведення цієї самої краси і вирішено було розпочати. Перший ремонт храму був зроблений у 1994 році. Він полягав у хоч би тимчасовому упорядкуванні зовнішнього вигляду храму. Коштів особливо не було, тому вихід з цієї ситуації довелося шукати у родичів. Мені пощастило, що мій тато будівельник, і я звернувся до нього за допомогою. «Допомога» чекати себе довго не змусила. Приїхали допомогти найрідніші люди: тато – Ляшик Іван Андрійович і два дядьки - Тимошук Сергій Петрович і Данильчук Сергій Іванович. Вони оббили ту штукатурку, яка погано трималася, і заново обштукатурили стіни, пофарбувавши їх тимчасово блакитною фарбою. У такому вигляді храм простояв майже десять років. Таким його пам'ятають багато прихожан. Служити в храмі, освяченому на честь такого великого святого, як Миколай-чудотворець, це, з одного боку, велика честь, а з іншого – велика благодатна допомога з боку його небесного заступника. Не раз я відчував Його предстательство. Впродовж багатьох років постійно відбувалися такі речі, які інакше як дивом назвати не можна. Так було під час цього ремонту. Коли будівельники пофарбували храм в блакитний колір, небо в ту ж мить було затягнуте хмарами. Назрівав великий дощ. Всі працівники взялися за серце в страху через те, що зараз всю свіжонанесену фарбу змие дощем. «Не бійтеся. Нічого не станеться», - сказав я. І справді, незабаром довкола церковної огорожі пішов дощ. І не просто дощ, а ціла злива, але жодна крапля на храм не впала. Живі ще ті свідки цього дива, а деякі з них після цього з невір'ючих стали віруючими.

Ремонти... ремонти... ремонти...

Справді, ремонти пішли один за іншим. Привівши на якийсь час зовнішній вигляд хоч в якийсь порядок, взялися за внутрішнє убрання. Спочатку вирішено було зробити іконостас. Де шукати бригаду різьбярів? Відповідь підказав у той час благочинний храмів Роздільнянського округу, в який у той час входила і Березівка, протоієрей Петро Дутчак. У нього працювала бригада різьбярів фірми «Райдуга» з м. Хирова Львівської області. Очолював її чоловік дуже порядний, відповідальний і майстровитий – Демко Мирослав Григорович. Зв'язавшись з ним, ми домовилися про зустріч, яка незабаром і відбулася в Березівці. Обговорили ескіз, домовилися про терміни роботи і суму. Для початку робіт, на закупівлю матеріалу різьбярям був потрібний аванс, а грошей на той момент у мене не було, але з нами був Святитель Миколай! Саме в той момент коли ми в парафіяльному домі обговорювали це питання і я вже думав, куди бігти і у кого позичити вказану суму, пролунав дзвінок в двері. На порозі стояла жінка. «Я хотіла пожертвувати вам на храм трішки грошей», - сказала вона і, простягнувши конверт, швидко пішла, побажавши залишитися невідомою. Я відкрив його і завмер! У конверті лежала саме та сума, про яку ми тільки що говорили. «Ось вам аванс», - сказав я майстрам і вручив конверт. Вони були приємно здивовані моєю оперативністю і, напевно, подумали, який я серйозний

Свято-Миколаївська церква м. Березівки.

*Настоятель Свято-Миколаївської
церкви м. Березівки
протоієрей Петро Ляшик.*

Сім'я протоієрея Петра Ляшика. 2008 рік.

Настоятель Свято-Миколаївської церкви м. Березівки протоієрей Петро Ляшик та клірик храму протоієрей Ігор Сопільняк.

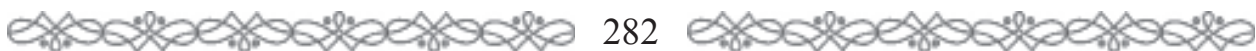

«Пом'яни нас, Господи, в Царствії Твоїм...»

З ветеранами в День Перемоги. 2011 рік.

Прихожани Свято-Миколаївського храму. На передньому плані Янішевська Ніна Леонтіївна та Пламада Віоріка Василівна. 2010 рік.

Прихожани Свято-Миколаївської церкви м. Березівки у Чернігові. 2008 рік.

*Прихожани Свято-Миколаївської церкви м. Березівки.
Кізими Інна Іванівна та Орест Миколайович. 2008 рік.*

Поліщук Андрій ловить кожен важливу мить життя храму. 19 грудня 2010 року.

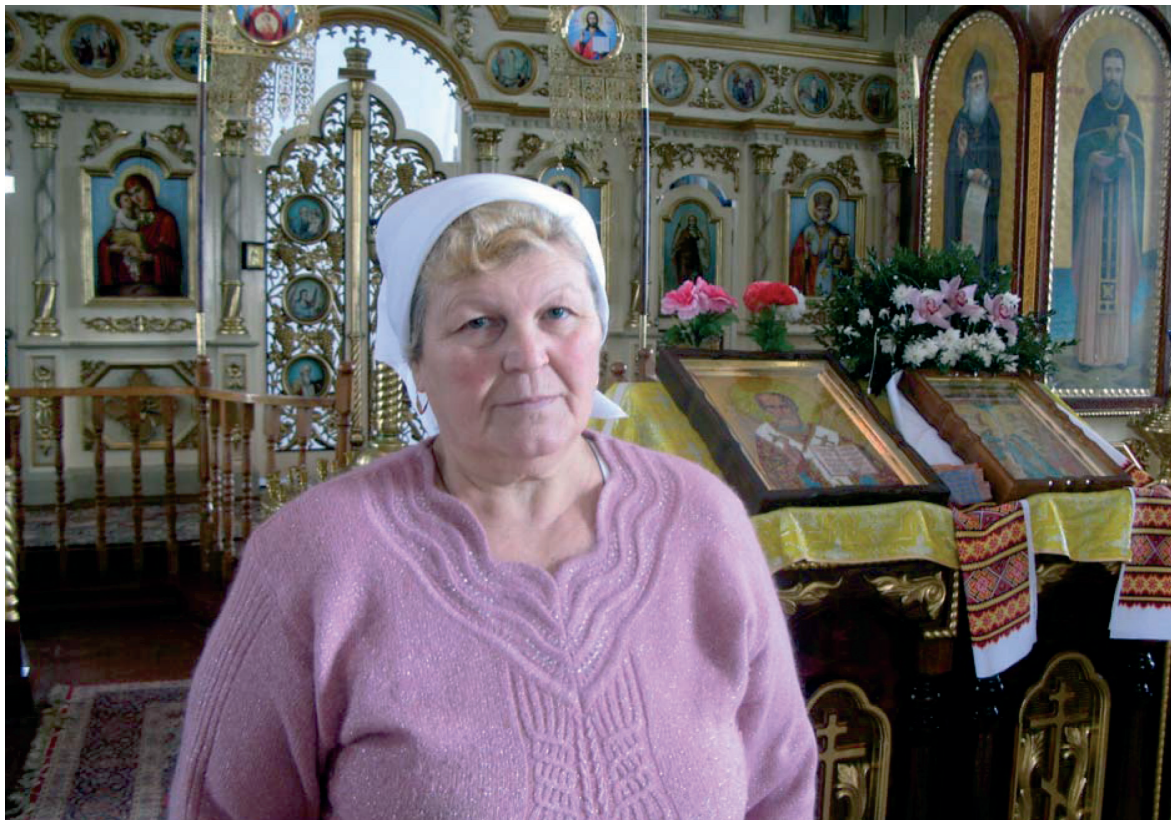

Ратушний Микола та Просенюк Володимир встановлюють Хрест за вітарною частиною Свято-Миколаївської церкви м. Березівки. Квітень 2011 року.

Слабенко Микола Степанович, керівник фірми «Газлідер», щедрий помічник у багатьох справах. (Почаївська Лавра. 2008 рік).

*Староста Свято-Миколайського храму м. Березівки
Кицило Ольга Петрівна. 2012 рік.*

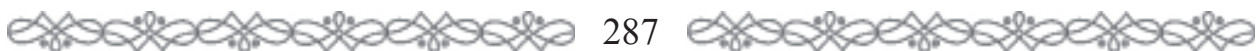

Різдвяні свята в недільній школі. 2012 рік.

Свято святого Миколая в Березівській церкві. 19 грудня 2010 року.

*Дитяча недільна школа при Свято-Миколаївському храмі м. Березівки.
Вистава, присвячена пам'яті святих новомучеників. 2008 рік.*

*Дитяча недільна школа при Свято-Миколаївському храмі м. Березівки.
Вистава, присвячена пам'яті святих новомучеників. 2008 рік.*

*Березівчани Шпет В.В., Піженко С.Я., прот.Ляшик П.І., Хачатрян К.А.
у м. Києві. 2006 рік.*

*Перед молебнем на початку навчального року в недільній школі
при Свято-Миколаївському храмі м. Березівки.*

«Муромці». День Незалежності України. Перед парадом. 2008 рік.

«Муромці». День Незалежності України. Святковий парад. 2008 рік.

«Муромці» демонструють своє вміння. 2008 рік.

*Хор прихожан Свято-Миколаївської церкви м. Березівки.
Керує Анісімова Т.В. 2011 рік.*

*Хор прихожан Свято-Миколаївської церкви м. Березівки. 2011 рік.
Зліва направо: Матейко Г.Л., Щербина І.Л., Щербина О.О., Анісімова Т.В.,
прот. П. Ляшик, Поліщук В.В., Ярошенко Ж., Богуславська Л.І.,
Шатохіна С., Литвиненко Т.В.*

*Професійний хор Свято-Миколаївського храму м. Березівки.
Керує Ляшик М.А.*

*Керівник професійного хору Свято-Миколаївського храму м. Березівки.
Ляшик М.А.*

Професійний хор Свято-Миколаївського храму м. Березівки, с.Ряснопіль. 2011 рік.

*Професійний хор Свято-Миколаївського храму м. Березівки. Різдво 2012 року.
Верхній ряд: Грінберг І.Ш., Марценковський О.Л., прот.П.Ляшик, Остапчук О.М.,
Піроженко В.І. Нижній ряд: Смик А.В., Смик І.Л., Ляшик М.А., Косенко С.І.*

Паламарі Свято-Миколаївського храму м. Березівки. Пасха Христова. 2010 рік.

Паламарі Свято-Миколаївського храму м. Березівки. Щербина Віктор, Москалюк Олександр, Матвійчук Іван. 2009 рік.

*Колішній паламар Свято-Миколаївського храму м. Березівки отець Ігор Виверець.
2010 рік.*

*Колішній паламар Свято-Миколаївського храму м. Березівки отець Максим Кубряк.
2010 рік.*

*Паламар Свято-Миколаївського храму м. Березівки Ревенко М.А.
2010 рік.*

Традиційний молебень в Свято-Миколаївському храмі перед паломницькою поїздкою.

Паломники з м. Березівки. Почаївська Лавра. 2009 рік.

Паломники з м. Березівки. Почаївська Лавра. 2009 рік.

Паломники з м. Березівки. Крим. Біля мощей святого Луки Кримського. 2010 рік.

Паломники з м. Березівки. Крим. 2010 рік.

Паломники з м. Березівки. Києво-Печерська Лавра. 2008 рік.

*Паломники з м. Березівки. Пасічник Зоя Олександрівна з онуком Олегом.
Києво-Печерська Лавра. 2008 рік.*

Паломники з м. Березівки. Крим. Херсонес. 2009 рік.

Святійший Патріарх Московський та всієї Русі Кирил та Митрополит Одеський та Ізмаїльський Агафангел. Свято-Преображенський собор м. Одеси. 2010 рік.

Митрополит Одеський та Ізмаїльський Агафангел в Свято-Миколаївському храмі м. Березівки. 2002 рік.

Протоієрей Федір Кришук. 2011 рік.

Протоіереї Федір Кришук та Петро Ляшик. 2011 рік.

Прихожанка Свято-Миколаївського храму Кулібаба Надія Степанівна. 2011 рік.

Протоієрей Свято-Успенського храму с. Маринового Роман Федак. 2010 рік.

Отець Роман Федак дає інтерв'ю Богуславській Людмилі Ігорівні.

Храмове свято у с.Виноградному. 2008 рік.

Храмове свято в с.Виноградному. Священики Сергій Яровенко, Володимир Дубовський, Федір Загребельний, Петро Ляшук, Валерій Горох. 2008 рік.

*Настоятель церкви с.Златоустового отец Володимир Дубовський.
2011 рік.*

Дорослий хор с.Златоустового: Таран Володимир Іванович, Головченко Юлія Василівна, Комарова Світлана Станіславівна, керівник - матінка Дубовська Оксана Василівна.

Дитячий хор: Дубовська Іларія Володимирівна, Дубовська Анастасія Володимирівна, Стефанців Івана Іванівна, керівник - матінка Дубовська Оксана Василівна.

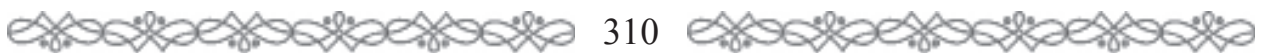

*Настоятель Свято-Пантелеймонівської церкви в с.мт Раухівка
протоіерей Василь Резнік. 2010 рік.*

*Протоіерей Свято-Преображенського храму с. Ставкового
Михайло Халус. 2010 рік.*

*На освяченні місця під будівництво Свято-Іллінської церкви у с. Розквіт.
2012 рік*

На відкритті молитовного Свято-Георгіївського будинку в с.Анатолівці. 2011 рік.

*Отець Олександр під час проповіді.
Петро-Павлівський храм в с. Заводівка*

*Склад першого хору Петро-Павлівського храму - прихожанки старшого віку:
Сисосва Марія, Матвійчук Лариса, Єгамбердієва Віра, Юрків Магдалина.*

Склад другого хору Петро-Павлівського храму: Мірошник Валентина, Карась Світлана, Ткаченко Жанна, Юрків Надія, Горобець Світлана.

Матінка Ірина з с. Заводівка під час перебування в Кисво-Печерській Лаврі.

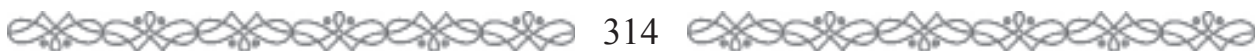

Сгамбердієв Микола у с. Заводівці допомагає під час богослужіння.

Сповідь маленької прихожанки.

Група паломників із Заводівки.

Хресний хід навколо церкви в с. Заводівка.

Священик с.Розквіт отець Сергій Яровенко. 2010 рік.

Настоятель церкви у с.Демидовому ієрей Павло Кондратенко приймає від Василя Івановича Петрова (справа) збережену церковну ікону. 2011 рік.

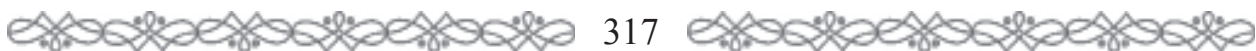

*Церква Святих апостолів Петра і Павла, с.Ряснопіль.
Священики: Петро Ляшик, Михайло Халус, настоятель - Олег Жуковський,
Павло Кондратенко, Максим Кубряк. 2011 рік.*

*Церква Святих апостолів Петра і Павла, с.Ряснопіль.
Перше богослужіння. 2011 рік.*

*Отець Сергій Тодоров з іконою Божої Матері Касперської,
с.Чорногірка. 2011 рік.*

День Українського козацтва. 14 жовтня 2008 року.

Прапор Березівського району і затверджений сесією райради герб Березівського району із зображенням Святителя Миколая.

замовник, не знаючи того, що ще хвилину тому в мене не було ні гроша. Це сталося восени 1997 року, а вже навесні 1998 року іконостас був встановлений в храмі, втім, там він знаходиться і до цих пір. Ця жінка потім приходила ще не раз і саме у важкі моменти для храму. Чому саме її святитель Миколай обрав опікуном свого храму я не знаю. Але якщо вона жива, то дай, Боже, рабі Твоїй Валентині (так її звали) і її рідним здоров'я, а якщо її вже немає – Царство Небесне.

Іконостас встановлений. Наступна справа – розпис храму. Я перебрав близько п'ятнадцяти бригад, які розписували храми, їздив по місцях їх робіт, але відповідну знайти не міг. Допоміг мені з художниками священник нашої Української Православної Церкви Віталій Сенник, який тоді ще служив у с.Ново-Українці Роздільнянського району Одеської області, а потім відхилився в розкол, і ми втратили брата. Бригада була з м. Новояворівська Львівської області. Очолювала її завжди спокійна і неговірка людина - Василь з цікавим прізвищем – Кіт. Уразило і нас, і їх те, що відносно чималий храм, фактично двома майстрами (не рахую двох підмайстрів) був розписаний протягом трьох тижнів! Уявляєте: багато великих, красивих ікон і картин за три тижні двома чоловіками! Ну то хіба це не знак допомоги Божої? Художники самі дивувалися і казали про те, що так легко працювати, як у нас, у їхній практиці, напевно, ще не доводилося. І знову про сумне. Про фінанси. Я завжди розпочинав будь-які роботи по храму без копійки грошей, сподіваючись лише на Святителя Миколая. І він мене жодного разу не підводив. Так було і з розписом храму. І коли до повного розрахунку залишалось два дні, а у мене не було ще ні копійки, я, помолвившись Святителеві, їду до Одеси, заходжу до кабінету однієї «великої» людини, яка мене і не знає толком, і прошу пожертвувати на розпис храму в м. Березівці пристойну суму. Як важко розлучатися багатим людям зі своїми грошима! А тут ні слова! «Пишіть лист», - сказав він. Я при ньому його написав, йому віддав, а він мені відразу всю суму. То хіба не диво? Це був 2000 рік. Ось так «ми» зі Святителем Миколаєм, спільними зусиллями, зробили подарунок храму до 2000-річчя Різдва Христового.

Усередині храм був більш-менш облаштований. Вже пізніше, в 2009 - 2010 роках, були в храмі поставлені різьблені кіюти, жертвник і діаконник з колонами і різьблений трон, але це було пізніше. А тоді, на початку двохтисячних років, постала необхідність упорядкувати зовнішній вигляд храму. Взятася до цієї роботи бригада будівельників з Чернівців. Люди дуже працелюбні. Чого вартує той факт, що вони за два дні оббили повністю стару штукатурку зовні храму і приступили до накладення нової. Потім за проектом одеського архітектора Гусилетова Миколи Миколайовича була переобладнана дзвіниця храму – доданий ще один ярус і вищий шпиль. А також зовні збільшений центральний купол храму. Коли мені довелося шукати майстра, який уміє робити куполи храмів і оббивати їх красиво металом, я поступово вийшов на м. Вінницю. Говорили, що саме тут є хороші майстри. І справді, я вийшов на такого майстра. Його звали Сергій. Він вважався одним з найкращих майстрів своєї справи в цій галузі. Коли я вже впритул підібрався до нього, то виявилось, що він зайнятий і знаходиться на будівництві храму в м. Козятин Вінницької області. Їду туди. Домовляюся з ним і, користуючись відсутністю настоятеля, забираю відразу з собою, знявши його з купола місцевого храму, що будується. Уявляю, яким було

обурення того священика, коли він повернувся з обіду, а майстра вже не було! Втім, нічого страшного. Адже я лише на тиждень. І теж для користі храму.

Цікава історія, пов'язана з колонами, які нині прикрашають внутрішній вигляд Свято-Миколаївського храму м. Березівки. Якщо проглянути старі документи, проекти і фотографії, то в цьому храмі ніколи не було колон. Їх поява була покликана необхідністю. Річ у тім, що коли панотець Федір Крищук, перший настоятель поверненого храму, розпочав будувати над ним купол, то невідомо за чією порадою він поставив його на два дерев'яні бруси, що пролягають по середині храму і спираються на його стіни. Бруси були довгими - більше восьми метрів і завтовшки 50x50 сантиметрів. Розміри значні, але і вони не могли витримати на собі конструкцію головного купола храму і поступово почали просідати. Служити в храмі стало небезпечно. Ми звернулися до того ж архітектора Гусилетова М.М., і він разом зі своїми співробітниками знайшов вихід як укріпити купол, що висить. Було вирішено спорудити під ним колони, які й узяли б на себе всю вагу купола. Вийшла складна конструкція з металевих швелерів, фанерована цеглою, обштукатурена і розписана під стиль загального розпису храму. Але ці колони потрібно було поставити на фундаменти. Яким же було наше здивування, коли ми вирізали підлогу в храмі в місцях гаданої закладки фундаментів і виявили, що вони вже готові! Саме у тому місці, де нам потрібно було! Десять сантиметрів управо, десять вліво – земля! А тут чотири щонайміцніші готові фундаменти! Воістину, дивні діла твої, Господи! До речі, я думаю, що про дива можна сказати окремо, хоча про деякі ми вже говорили.

Внутрішній вигляд Свято-Миколаївської церкви м. Березівки. 2010 рік.

Вівтар Свято-Миколаївської церкви м. Березівки. 2010 рік.

Дива

Що таке диво? Якщо коротко, то дивом можна назвати видиму дію Благодаті Божої (тієї сили, якою Господь управляє світом) в нашому, земному житті. По своїй любові, створивши нас і призвавши до вічності, Він, Бог, проте, надав нам повну свободу дій, залишивши за нами право, обирати, яку ж вічність і з ким ми бажаємо собі мати. Інколи людина цією свободою розпоряджається собі на шкоду і часто сама є причиною своїх неприємностей, а інколи своїми силами просто не може досягти того результату, до якого прагне. Тоді вона звертається до Бога, просячи Його допомоги. І Бог, побачивши, як його чадо волає до свого Творця, відгукується на ці прохання (молитви), втручається в життя людини і наводить в ньому лад. Відбувається диво. Втім, Господь інколи і сам передує нашим проханням своїм втручанням, бачивши небезпеку, що насувається на нас.

Кожен хрестик на чудотворній іконі – одне з небагатьох свідоцтв такого втручання Божого в життя людей. Немало таких чудес довелося спостерігати і мені, за часів мого перебування настоятелем Свято-Миколаївського храму. Хотілося б навести деякі з них.

1. У 1996 році, пізно ввечері до мене в дім постукала одна мешканка м. Березівки і слізно просила терміново охрестити дитя, яке недавно народилося, воно дуже хворе, знаходиться в реанімації і скоро повинне померти. Зібравши всі необхідні речі для Хрещення, я відправився з нею в лікарню. Нас впустила чергова

медсестра. Те, що я побачив, не могло не викликати сліз. Дитя, неприродно синього кольору, лежало в дитячому реанімаційному ліжечку просто повністю накрите простирадлом. Всі трубки і катетери були відключені. Шансів вижити не було. Воно просто помирало. Провівши над ним Таїнство Хрещення, втішивши, як міг, батьків я відправився геть. Незабаром ця історія забулася. Але призначено мені було повернутися до неї років через чотири. Якось я був в м. Березівці на відспівуванні небіжчика на вулиці К.Маркса. Після служби до мене підійшла стара прихожанка нашого храму Короваєва Марія (Іванівна). На руках вона тримала маленьку дівчинку років чотирьох з красивим, кучерявим, білим волоссям. «Отче, ви не знаєте цю дівчинку?» - запитала вона. «Ні». «Це те дитя, яке ви хрестили пізно ввечері в реанімації». Виявилось, що після здійснення Хрещення, до ранку наступного дня, дитя стало помітно активнішим, жвавішим, а потім і взагалі вилікувалося.

2. 7 липня 1997 року, на свято Різдва Пророка Божого Іоанна Хрестителя, стояла сильна спека, втім, характерна для цієї пори року в наших місцях. У храмі було багато людей, а тому й спекотно і задушливо. Йшла літургія. Я був у Вівтарі і служив службу, як раптом якийсь різкий шум наповнив весь храм. Виявилось, що у момент служби одина з церковних хористок, зовсім ще молоденька дівчина (Ольга К.), знепритомнівши, впала з верхнього балкона вниз, в храм. Висота була більше шести метрів! Коли я підбіг до неї, то дівчинка вже отямилася і була на руках свого батька. Я швидко завів машину і терміново відвіз їх у лікарню, а сам повернувся далі дослужувати літургію. Молилися за її здоров'я всім храмом. Якими же були наші здивування і радість, коли нам після служби сказали, що у дівчинки лише незначний удар. І все! Ні струсу, ні переломів. Нічого! То хіба не диво?

3. У кінці дев'яностих пам'ятаю ще один цікавий випадок. Якось рано, дуже рано вранці мене розбудили двоє молодих парубків і літня жінка, що прийшла з ними, з проханням терміново освятити її будинок по вулиці Пушкінській. Виявилось, що після смерті її чоловіка в будинку почали відбуватися неймовірні речі. Молоді парубки, сусіди тієї, що прийшла, спочатку все списували на стан бабусі, яка втратила чоловіка. Горе, мовляв, переживання і так далі не пройшли без наслідків. Коли терпіти скарги сусідки вже було не сила, вони вирішили самі піти в будинок, переночувати в ньому і переконатися в правоті бабусиних страхів. Загалом – до ранку вони не доспали, а ні світ ні зоря примчалися до священника. Розуміючи, що сталося щось незвичайне, я зібрався і пішов за ними. Те, що я побачив, уразило навіть мене. У будинку справді творилося щось неймовірне. Двері з веранди на вулицю були закриті на ніч зсередини, а ось з веранди в дім інші двері хтось вирвав разом з рамою, петлями і поставив поряд. Хтось ударив кришкою по каструлі так, що кришка вигнулася у зворотний бік по всьому діаметру. Собака гавкав на тумбочку, а щось з тумбочки гавкало на собаку. Я вже не кажу про те, що хтось душив саму хазяйку і у неї на шиї залишилися синці. Одразу ж всі разом ми зробили освячення будинку, і після цього подібних явищ в ньому не спостерігалось.

4. У 2009 році до мене звернулася сім'я, яка постійно ходить в наш храм. У них трапилося горе. У дочки виявили перитоніт, з яким вона ходила вже кілька днів. Дівчинка була в реанімації, і стан її був тяжкий. Ми відслужили молебень перед іконами Пресвятої Богородиці, Святителя Миколая і святого великомученика

Пантелеймона. Через кілька днів стало відомо, що операція пройшла вдало і дівчинка йде на поправку. Вона разом з батьками до цих пір регулярно відвідує храм.

5. У листопаді 2010 року під час сповіді в недільний день до мене підійшла одна прихожанка храму і сказала, що від її раку другого ступеню не залишилося й сліду. Вже тричі здавала аналізи, але ніякого раку за ними вже не видно. А до цього вона вже кілька років стояла на обліку в онкодиспансері.

І таких випадків дії Благодаті Божої, коли люди зціляються від раку, безплідні народжують дітей, безневинно засуджені отримують виправдання, мандрівники - допомогу – предостатньо. Я розповів лише про деякі. Свідки цих справ живі до цих пір і можуть підтвердити те, про що я писав. Але будь-яке диво залежить, як правило, від віри людей. І про цих віруючих людей хотілося б сказати особливо.

Прихожани

Я завжди говорив, говорю і говоритиму, що ту свою сотню прихожан Свято-Миколаївського храму м. Березівки я не поміняв би на тисячу прихожан з якогось західноукраїнського приходу. І це не тому, що на Західній Україні люди гірше будуть, а тому, що там віра зберігалася серед людей завжди. З дитинства виховані своїми віруючими батьками, люди відвідували храми. Для них це було природним, і прихід в храм не співпадав з якимось душевним чи духовним подвигом. Все століттями йшло «по накатаній». І навіть за часів гонінь на Західній Україні народ свято беріг свою віру і завжди був в своїй основній масі віруючим. Тут же на місцях, де ідеї комунізму і колективізму насаджувалися особливо завзято, справа йшла зовсім по-іншому. Намагаючись викоренити все протилежне ідеалам партії, комуністичні ідеологи боролися, зокрема і з релігією. Зруйнувати храм вважалося підтвердженням своєї комуністичної свідомості і благонадійності. Мені здається, що своїм несприйняттям релігії деякі навіть красувалися. Пам'ятаю, як, приїхавши в м. Березівку з вагітною дружиною, запитував у таксиста, скільки коштуватиме доїхати до храму, на що той з усмішкою відповів «взагалі три рублі, але оскільки ти піп - з тебе п'ять». А коли зайшов в магазин, то продавщиці, показуючи на мене, шептали: ось черговий піп приїхав. Багато людей, особливо керівники, ніяк не могли звикнути називати священика загальноприйнятим словом «отець», і в своїй більшості зверталися по імені-по батькові. Це був відгомін минулої епохи, і з цим потрібно було миритися. Але яким же було моє здивування, коли я як новопризначений священик зайшов представитися до глави Березівської районної адміністрації Ніточка І.І. і побачив у нього в кабінеті ікону Божої Матері, а в руці він теребив православні чернечі чотки! «Своя людина», - подумав я, і справді, це слово «свій» Іван Іванович не раз доводив, допомагаючи вирішувати церковні питання і проблеми. Але ще більше «свої» мене чекали в храмі. Перша служба. Людей не дуже багато – людей двадцять-тридцять. Обличчя тоді ще зовсім не знайомі, але потім стали рідними. Як я їм вдячний! Це саме вони пронесли через весь час лихоліть прийняту від батьків віру. Пронесли віру через той час, відстояли її, зберегли і передали подальшим поколінням майбутніх прихожан. Іван,

Микола, Віра, Марія, Олександра, Борис, Ніна... І скільки ще тих, кого вже немає в живих, але яким ми так зобов'язані. Прізвища багатьох я так і не встиг дізнатися, а багатьох вже й не пригадаю, але постараюся. (Федоренко Іван Федорович, Шевченко Микола Пантелійович, Кірова Марія Василівна, Кулібаби Надія і Марія Степанівни, Пламада Віоріка Василівна, Саврун Надія Степанівна, Котмальова Марія Терентіївна, Равлюк Марія Степанівна, Святковська Галина Семенівна. Здалеку їздили на службу благочестива православна сім'я із с. Червоноармійського Василь та Віоріка Пламади. Із с. Виноградного - Валентина Іванівна Голощапова зі своєю мамою і Марія Дмитрівна Драна. Із Заводівки – Беженар Петро Іванович. Постійно приїжджали із с. Семихаток – Р. Б. Валентина, а з далекого с. Основи – Ольга Глазунова, по-моєму. Скільки разів її намагалися перетягнути то в секту, то в розкол, але вона зберегла свою віру. Її мрією було відкриття закритого приходу в с. Ряснополь, і вона діждалася її здійснення. Вони рятували приход, рятувалися самі і дали можливість рятуватися тим, хто йде після них. А таких потім стало немало. Вчителі, лікарі, ветеринари, службовці адміністрації, райради, мерії, підприємці, культпрацівники... людей різних звань і професій можна зустріти в храмі. Адже кожен з них свого часу зробив, може, комусь здасться невеликий, але, мабуть, найважливіший подвиг в своєму житті – переступив через думку юрби. Пішов проти течії. Був такий період, коли в Березівці: якщо ти п'яниця чи наркоман, то тебе жаліли, а якщо йшов в храм, то ставилися до тебе як до психічно хворого, із зверхнім нерозумінням, насмішкою. Тому всім, хто зараз стоїть в храмі, довелося свого часу переступити через нерозуміння родичів, кепкування колег і знайомих, а понад усе - через самого себе. Ці люди знають ту ціну, яку заплатили за можливість ходити в храм, і тому його вже ніколи не залишать. А те, що важко дається, потім більше цінується. І саме тому, як я часто люблю говорити, з цими людьми можна не лише йти в розвідку, а й повертатися.

Пам'ятаю, коли я вперше приїхав до Березівки, то у дворі на сонечку грівся попередній настоятель – отець Димитрій Баурда, якого мені належало змінити (через його переведення в м. Миколаїв). Я поцікавився про те, скільки православних храмів є в районі, на що о. Димитрій відповів, що один. І в цьому одному храмі стояли всього кілька десятків чоловік. Зараз же, вже після двох десятків років, в Березівському районі відкрито більше десяти нових храмів і в кожному з них стоять і моляться люди. В одному лише Свято-Миколаївському храмі м. Березівки в недільний день стоїть не менше ніж півтори сотні людей, не рахуючи дітей, а в свята і того більше. Духовне життя в районі зростає. Адже це все завдяки нашим бабусям і дідусям, які зберегли свою віру і передали її нам. Врятуй їх, Боже.

Трудівники на ниві Христовій

Правду кажуть, що є час розкидати камені, і є час їх збирати. Був час, коли всі руйнували – прийшов час будувати. Але жоден камінь не ляже в основу будинку, якщо його хтось не покладе. Потрібні трудівники. І таких беззавітних трудівників Господь завжди посилав з числа простих людей творити справу Божу. Без них, таких ось «бійців невидимого фронту», не стояв би жоден храм. Інколи дивуєшся з того, як Господь, проявляючи свою турботу в справі відродження Своєї Церкви,

постійно посилає таких трудівниць-бджіл, які, не покладаючи своїх рук, працюють на благо Церкви. Одні приходять, інші йдуть геть... Не з храму. З життя... Але відразу його місце як прапор підхоплюють інші. Я не знаю, хто були ці люди, які працювали в храмі до мене, але я точно знаю, що вони були. А ось ті, з ким мені довелося працювати, назавжди залишаться в моїй пам'яті разом з відчуттям величезної вдячності. Перша людина, про яку хотілося б сказати, була Гусарева Марія Іванівна. Коли я прийшов настоятелем в цей храм, вона вже була в ньому старостою (староста храму – помічник голови парафіяльної ради, священника, завгосп). Разом ми пропрацювали з нею більше десяти років. Втративши свою сім'ю (чоловік помер, а дочка із зятем трагічно загинули), вона знов знайшла її в храмі. Це була її нова сім'я, і всю себе вона віддавала їй. З ранку до вечора в будь-яку погоду впродовж багатьох років Марія Іванівна йшла в храм, тому що знала – тут вона потрібна, тут її місце, тут її чекають. Багато що з того, що зроблене має частку і її праці. Плеч-о-пліч з нею працювали свічниця Біденко Юлія Олексіївна, бухгалтер Шведова Євдокія Моїсеївна, просфорниця Латій Анастасія Іллівна, охоронець Саврун Надія Степанівна. Їх естафету прийняли Посишина Віра Захарівна і її дочка Ольга Василівна Рудницька, Бойко Лілія Володимирівна, Плотникова Галина Іванівна, Марценковська Ганна Вікторівна, Шпильова Варвара Йосипівна, Максимова Валентина Михайлівна, Вальвакова Любов Іванівна і, звичайно ж, Кицило Ольга Петрівна, яка є правою рукою настоятеля. Завжди хазяйновита, у всьому компетентна. З Ольгою Петрівною як із старшим наставником не страшно розпочинати будь-яку справу. Її поради завжди мудрі й корисні. Добре, коли біля священника є такі люди. Ще раніше це були Богачук Євдокія, Янішевська Ніна Леонтіївна і багато інших, чиї імена можуть забути люди, але ніколи не забуде Господь. Як ми бачимо, в основному це були жінки. Ні, не просто жінки, а справжні жінки-мироносиці. Але було немало і чоловіків. Бориса Герасимовича знав багато хто в Березівці. Дідуся з білою бородою, волоссям, узятим в кіску, і паличкою в руках часто можна було бачити, коли він ішов з боку залізничного вокзалу в центр. Він прямував у храм багато десятиліть, долаючи багато кілометрів щодня торованою стежкою. І не важливо, що там потрібно було робити: будувати, пономарити, співати, прибирати - аби в храмі. Столярні вироби, зроблені Шевченком Миколою Пантелійовичем, стоять до цих пір.

Окремі слова вдячності начальникові кабельної ділянки №21 Кізімі Оресту Миколайовичу. Будучи сам родом з Львівської області, вихований батьками у вірі і благочесті, Орест Миколайович завжди разом зі своїми співробітниками готові були прийти і до цих пір приходять на допомогу храму. У хорошого господаря скрізь порядок, так і у нього порядок і на роботі, і в сім'ї. Дружина Інна Іванівна – прихожанка храму, син – Юрій закінчив Одеську духовну семінарію і Київську духовну академію, дочка – Ольга дружина священника православної церкви.

Таких сімей, коли в храмі стоять і батьки, і діти, в нашому храмі немало. Марценковські, Виверці, Щербини, Косенки і багато інших. Відрадно відзначити, що цю естафету підхоплюють молоді сім'ї, які, незважаючи на свій вік, вже чітко розуміють і дорожать тим, що вони православні, будучи, таким чином, патріотами

своєї віри. Завжди готовий прийти на допомогу храму Ратушний Микола, якого можна назвати людиною із золотими руками. Багато красивого різьблення в храмі виконано саме ним і його братом Русланом. Беззмінно приходять на допомогу Миколі по благоустрою храму Просенюк Володимир. Безвідмовні в допомозі храму Костенко Олег і його дружина Тетяна. І таких прізвищ можна назвати ще немало.

Зрозуміло, що фізична праця може зробити все, але у наш час без фінансових коштів далеко не зайдеш. Про таких людей, які жертвували на потреби храму, хотілося б сказати теж кілька слів.

Меценати чи спонсори?

Не знав, як назвати цю главу. Хто ті люди, які допомагають своїми кровними грошима утримувати храм, піклуючись про його благолепії? Меценати? Спонсори? Я думаю, що правильно назвати їх старим російським словом – благодійники, тому, що вони насправді творять благо. Меценат - слово більше європейське, ним визначалася людина, що підтримує своїми коштами більшою мірою - культуру, науку й інколи – духовність. А спонсор, це американське слово, що означає людину, яка готова надати якусь фінансову допомогу взамін на свою рекламу. А їм, благодійникам, реклама не потрібна. Не для реклами вони її (допомогу) надають.

За матеріалами газети «Степовий маяк»:

Коли проявляється наша людяність

«У наш час у суспільстві дуже помітною стає одна нехороша риса — байдужість. Ми стаємо байдужими, буквально, до всього, що нас оточує: людського горя, чужих проблем та бідності, бездуховності, втрати моралі та культури.

З одного боку хтось скаже, що народ давно кинутий напризволяще, намагається сам хоч якось вижити у важких умовах. Але ж ми, перш за все, люди! І закон тваринного світу — виживає сильніший — не має бути головним принципом. Навпаки, наша людяність якраз і проявляється тоді, коли і тобі, і всім важко, але ти намагаєшся цього не показати і навіть у важкий для себе час допомагати іншим. Мене завжди дивували люди, які, піднявшись на пів шабля драбини, уже не помічали інших. Політики, які розпинаються у своїй любові до народу, але не помічають нікого, хто з цього народу до них звертається по допомогу. Керівники, яких обрав народ, але вже через день дивляться на той самий народ, як на бидло, а на себе, як на Бога. Багатії, які, наживають свій капітал, відбираючи його в інших, не розуміють, що будують своє благополуччя на бідності та горі інших.

Церква завжди відносилася до багатих людей, як таких, кому Бог довірив бути розпорядником коштів, а не привласнювати їх тільки собі одному. Хтось це розуміє, а хтось — ні. Тих, хто не розуміє — набагато більше. Але поряд є ті, які завжди муляють їм очі своєю добротою, щедрістю, чуйністю. Цих, перших, дратують повага людей до тих — других. Але вони ніяк не можуть перебороти свою жадобу і поміняти її на людську любов. Ну що ж, це їхній вибір, але сьогодні не про них. І взагалі про них навряд чи хто буде писати та згадувати.

Сьогодні — про тих небагатюх, які є поряд з нами і готові простягнути руку допомоги. Згадується відразу кілька прізвищ. Про кожного хочеться сказати. Ні, їм це не треба, не для слави вони це роблять, а за велінням душі, але просто нехай бачать, що люди це помічають і їм за це дякують. З кого почати? Єдиним приводом для вибору було наближення свята Святого Миколая, людини, яка за свою благодійність та любов заслужила собі пам'ять та подяку людей, що триває вже майже дві тисячі років. То ж нехай сьогодні це буде Микола. Хто з гідністю носить це ім'я? Перший, про кого згадалося, це Слабенко Микола Степанович, керівник фірми «Газлідер». Сам березівчанин, він є справжнім патріотом свого району і дбає не тільки про своє благополуччя, але й про добробут своїх земляків.

Я думаю, багато хто до нього звертався по допомогу і, я впевнений, що у міру можливостей він їм допомагав. Скажу тільки про себе. Вірніше, про наш храм. Хочеться, щоб він був найгарніший у світі, і для березівчан він такий і є, бо він наш! Але як важко самим це зробити! І ось свою частку для його гідності доклав і Микола Степанович. Придбав для прихожан гарну статую Божої Матері, замовив унікальне різьблене зображення Ісуса Христа у повний ріст, придбав чашу для хрещення маленьких березівчан, а для тих, хто підріс, допоміг зробити опалення у недільній школі, щоб вони виховували в собі гарні душі.

Це мало чи багато зроблено? Як для кого. Але як іноді важко буває відірвати від серця ту копійчину... І слава Богу, що ще є такі люди, які це можуть зробити і роблять це легко і з задоволенням. Вони думають про тих, хто прийде після нас. І намагаються їм залишити знаки нашої присутності. Як співає один виконавець: «Це є все, що залишиться після мене. Це є все, що візьму я з собою». Хочу подякувати за допомогу і привітати зі святом Слабенка Миколу Степановича і всіх іменинників та добродіїв. А в наступних номерах “Степового маяка”, я гадаю, напишемо про інших наших земляків-благодійників. З вдячністю тим і для прикладу іншим. Хто ще знає і хоче написати про таких людей — приєднуйтесь. Зі святом Святого Миколая Мир Лікійського. Зі святом добротності, благодійності та любові!

Настоятель Свято-Миколаївського храму м. Березівки,
протоієрей Петро Ляшик, грудень 2011 р.»

Про таких людей була ця стаття.

Завжди брали участь і готові були допомогти благоприкрасити храм Гельчин Олег Владиславович, Шпет Віктор Володимирович, Запорожан Анатолій Олексійович, Слабенко Микола Степанович, Гришаков Віктор Іванович, Швець Василь Сергійович, Кухтик Сергій Володимирович, Піженко Сергій Якович, Бондарець Володимир Миколайович, Хачатрян Князь Аршалуїсович, Богоміл Анатолій Іванович та багато інших керівників різних рівнів та можливостей, але з однаково добрим серцем. Допоможи їм, Боже, в усіх їхніх ділах та починаннях.

Але не лише благоприкрашенням зовнішнього убрання храму займається приход Свято-Миколаївського храму. Адже найголовніший скарб в храмі – люди. Люди часто ще зовсім нецерковні, але такі, що вже вирвалися з цього бурхливого моря морської метушні і проблем і шукають «чистої води», тобто чогось високого,

світлого, чистого. У цьому плані храм є найідеальнішим місцем, де нічого не нагадує про мирське. Справді, як корабель, що пливе по морю, є єдиним гарантом безпеки для тих, що плывуть на ньому, так і храм, як корабель, що пливе по життєвому морю, готовий надати всередині себе місце будь-кому, хто тоне чи змагає від постійної боротьби за виживання на цьому світі. Не раз сам часто після якихось проблем, побитий, як собака палицями, заскакує в храм і відразу ж відчуваєш якесь полегшення, спокій, утихомирення. Тут тебе зустрічають лики святих, які своїм життєвим прикладом довели всьому світу те, що не варто під нього прогинатися і навіть одна людина може бути в полі воїном. А ще зустрічає священник. Будучи вже двадцять років в сані, не перестаю дивуватися з тієї милості Божої, яка закликає таких, як я, простих людей, до такого високого служіння! Самому Господові! Не варто спокушатися тим, що священник став таким за якісь особисті заслуги. Якщо станемо судитися з Богом, то жоден не виявиться гідним такого високого звання. Єдино для окормління, духовного керівництва людей Господь обирає таких пастирів. Їх завдання – зустріти людину, яку благодать Божа привела в храм, і викласти йому те вчення, яке приніс Ісус Христос і яке зберігається в Його Церкві. Навчити людину згідно з ученням православної Церкви. Все! Якщо священник щось привносить від себе – він вже не священник. Його завдання прийняти це чисте вчення і пронести його таким же чистим через своє життя, навчаючи людей, що живуть в один час з ним, а потім передати його подальшим поколінням. Для досягнення цієї місії пастир працює кожної миті свого життя, використовуючи будь-які можливості. Це - і проповіді в храмі, і приватні бесіди, і організація спеціальних приходських шкіл для дітей і дорослих. Є така школа і при Свято-Миколаївському храмі м. Березівки. Про неї також хотілося б сказати окремо.

Недільна школа

Мені в житті часто щастило зустрічатися з хорошими, розумними людьми. Таке спілкування залишає незгладимий слід на твоєму світосприйнятті, поглядах, житті. Хтось з них з'являвся епізодично, хтось по життю йшов разом з тобою. Але всім їм я вдячний за ту мудрість, яку вони мали самі і дарували іншим. Одним із таких людей був мій викладач в Московській Духовній Академії Олексій Ілліч Осипов. Навчаючи нас, пастирів православної церкви, засадам віри, він завжди вимагав від нас чіткого усвідомлення того, в що ми віримо, і уміння ці знання передати звичною мовою простим людям. А ще він говорив: «Зараз будують великі храми із золотими куполами, а хто в ці храми завтра ходитиме?» І дійсно, якщо поглянути, то побачимо, які величезні кошти благодійники вкладають в благолепіє храмів (золото, мармур, різьблення, розпис) і зовсім небагато на православне виховання майбутніх прихожан. Адже саме це останнє має бути першим. Інакше завтра в наших красивих храмах може запанувати мерзенність запустіння, і тоді вони будуть також як і католицькі храми в Європі - продаватися з молотка під всілякі заклади (бібліотеки, ресторани, тренажерні зали-www.radonezh.ru/news/5341.html). Не дай, Боже, нам таке побачити! Наш Владика, Митрополит Одеський та Ізмаїльський Агафангел постійно нагадує духівництву Одеської єпархії про важливість духовної освіти народу на ввіреному священникові приході. Але, на жаль, дуже часто цей голос святителя звучить як «голос волаючий в пустелі». Я, як благочинний храмів, часто теж не розумію тих священників, які скаржаться на відсутність прихожан, а самі палець об палець не ударять для того, щоб їх було більше. Пам'ятаю, коли я прийшов у Березівку, то в храмі теж стояло на літургії чоловік п'ятнадцять-двадцять. І це в районному центрі! Що лиш ми не намагалися зробити, аби більше людей відкрило для себе двері храму. Ми проводили і духовні бесіди на різні актуальні теми, і читали житія святих з подальшим душекорисним розбором, і після кожної не лише літургії, але і вечірньої служби казав проповіді. І справа пішла. Людей ставало все більше і більше. З'явилася необхідність у відкритті недільної школи. Для цього потрібне було окреме приміщення.

Поряд з храмом стоїть приміщення, яке і за місцерозташуванням, і за своєю архітектурою говорить про те, що воно належало раніше храму. В той момент це була Березівська вечірня школа. Намагаючись знайти хоч якісь документи на цю будівлю, я із здивуванням виявив, що їх просто немає. Але всі в Березівці говорили, що раніше в цій будівлі була церковно-приходська школа при Свято-Миколаївському храмі м. Березівки. До того моменту вже вийшов Указ Президента України про повернення храмам будівель, що забрали в них. Указ є, а документів немає. Що робити? Глава Березівської районної адміністрації Ніточко І.І. підказав єдиний можливий варіант довести те, що ця будівля належала церкві. Це – зібрати тих людей, які на момент видалення в церкви майна, а це десь двадцять років минулого століття, вже були в повнолітньому віці і можуть підтвердити те, що раніше, до революції 1917 року в цій будівлі дійсно знаходилася церковно-приходська школа. І пішов я по Березівці шукати старожилів.

Таких знайшлося чоловік десять-п'ятнадцять, але «транспортабельних» було чоловік вісім. Призначили день і час для зустрічі, яку вирішили провести прямо в будівлі тодішньої вечірньої школи. Накрили стіл, аби люди могли між собою поспілкуватися. Прийшла комісія з райадміністрації, і почали звозити наших старожилів. Потрібно було бачити, яка це була зустріч! Люди, що провели все дитинство, молодість, життя!!! разом вже багато років не бачилися через хвороби і вік. У нас сльози на очі самі наверталися, коли ми на них дивилися! Було все – сльози, радість, спогади про якісь смішні моменти життя, про війну, про людей знайомих, але вже пішли з життя. І, звичайно ж, про церковно-приходську школу. Хтось показав, де був музичний клас, хтось, де батюшка його ставив в куток. Загалом моментів було маса, і вже ніхто не сумнівався, що тут дійсно була церковна школа. Комісія зробила відповідний висновок, і ця будівля була передана Свято-Миколаївському храму. У ньому і розташувалася згодом недільна школа. Але більше всього ми раділи тому, що змогли влаштувати таку важливу, душевну і зворушливу зустріч для старожилів міста. Всі розуміли, що, можливо, для них вона була останньою в житті.

Не хочу багато говорити на предмет проведених в школі ремонтів. Скажу лише те, що в школі ми зробили два красиві класи для дітей і дорослих, учительську, де розмістилася бібліотека і відеотека, а також клас-майстерня для прикладних кружків. Співочий зал ми влаштували в хрестильній кімнаті в тій же будівлі. Сама хрестилка була дуже красиво розписана іконами і обладнана так, що могла б стати в один ряд з кращими подібними приміщеннями, призначеними для цих цілей в інших храмах області.

Але найголовніше в церковній школі - це діти і викладачі. Причому кількість перших часто залежить від якості других. У цьому плані у нас у храмі ідеальна ситуація. Річ у тім, що із загальної кількості прихожан храму велику частку займають саме вчителі березівських загальноосвітніх шкіл. Приємно, коли люди такого покликання відкривають для себе Бога. Будучи людьми духовними, вони мимоволі передають свою духовність і тим дітям, з якими спілкуються за родом своєї діяльності. І це дуже важливо, оскільки просвіта розуму не робить людину щасливою в житті. Не секрет, що і серед багатих людей є дуже багато таких, які не мають внутрішнього світу і душевного благополуччя. А серед освічених людей немало злочинців, циніків і себелюбців. Такі якості не роблять людину щасливою в житті. Хто хотів би мати собі другом чи колегою гордівника або користолобця? Ніхто! А для того, щоб порядних людей було більше, потрібно виховувати людину з дитинства і привчати до цієї порядності. Погляньте, до революції в документах про закінчення будь-яких навчальних закладів першою серед атестовуваних предметів майже завжди йшла графа – Закон Божий. Люди, які з дитинства виховувалися у вірі в Бога, у вічність, усвідомлювали, що за все людині треба буде відповідати, можливо, тому ухвалювали гуманні закони і думали про народ, а не лише про свою вигоду. А коли сімдесят років учили, що Бога немає і життя одне, а значить - бери від нього все, що можеш, то тим самим і виховали не одне покоління ось таких атеїстів, які думають лише про себе. І це відображається на всьому – поведінці, законах, моралі. Я вважаю, що благополуччя країни почнеться тоді, коли в школи повернуть Закон Божий, а діти, які його вивчатимуть з самого дитинства, виростуть

в страху Божому, усвідомлюючи свою особисту відповідальність за кожен вчинок. Такі ось діти, коли виростуть і займуть керівні пости, сподіваюся, що справді почнуть ухвалювати гуманні, народні закони. Поки цього не сталося, вся надія на недільні школи при храмах, в яких вже починають закладати майбутні основи моралі і моральності. І знову ж такі повторюся, що дуже важливо, коли ці основи викладають люди добродішні. На щастя, нам у цьому пощастило. У нашій недільній школі завжди працювали такі вчителі. З них хотілося б відзначити деяких. Це Степанова Наталія Михайлівна, яка з перших днів роботи школи була і є її завучем і взяла на свої плечі весь основний тягар з підготовки і організації навчального процесу. Викладачі закону Божого – Щербина Олена Олександрівна, Бондаренко Світлана Олександрівна, Щербина Ірина Леонідівна; малювання – Ковальчук Оксана Олександрівна, Москалюк Наталія Миколаївна; історії Православної церкви і патрології (предмет про життя і труди святих отців Церкви) – Анісімова Тетяна Володимирівна; співів та постановки православних свят – Анісімова Тамара Іванівна; гуртки з рукоділля – Кулініч Ганна Людвігівна. Та багато інших, що пройшли за ці роки послушання на такому благородному терені. Всім їх хочу висловити свою вдячність за воцерковління багатьох дитячих душ.

Була в нашої недільної школи і своя родзинка – православний спортивно-патріотичний клуб «Муромець». Про нього хотілося б сказати кілька слів окремо.

Православний спортивно-патріотичний клуб «Муромець»

При Свято-Миколаївському храмі м. Березівки Одеської єпархії з благословення Митрополита Одеського та Ізмаїльського Агафангела з 1998 року діє православний спортивно-патріотичний клуб «Муромець».

Ідея створення спортивного клубу для дітей у мене визрівала давно. Але, як то кажуть, не було б щастя, та нещастя допомогло. У другій половині дев'яностих у м. Березівці з'явилася одна дуже підозріла організація під назвою «Білий лотос». Як пізніше з'ясувалося, нею виявилася одна секта, яка в довіднику «Нові релігійні організації Росії деструктивного і окультного характеру» (Белгород, 1997р.) характеризується як «український культ східного спрямування на базі вивчення східних єдиноборств (стиль шат-фут-фань), віднесений до розряду деструктивних релігійних організацій» (стор.314). Попавши в м. Березівку ця секта дуже активно почала свою діяльність із залучення в свої лави молоді. Її адепти розвісили по всьому місту оголошення про те, що відкриваються комп'ютерні курси, курси гри на гітарі, навчання латиноамериканських танців, секція східних єдиноборств і тому подібне

Дуже багато дітей і молоді хлинуло в ці тенета. Я забив на сполох і пояснив властям, які гості до нас пожалували. На щастя, діяльність цієї організації вдалося присікти. Але, виникли питання: якщо діти так тягнуться в ці секції, значить - їм це цікаво? А якщо так, то будь-який заїжджий сектант може використовувати це прагнення дітей на свою користь. Що робити? Сам я колишній спортсмен і тривалий час серйозно займався боротьбою дзюдо. Дай, думаю, я сам відкрию спортивну секцію для діточок і їх тренуватиму. Але чи можна священникові займатися подібною справою? З чого починати? Адже в Україні до цього ще не було подібних дитячих клубів при храмах. Всі мої сумніви розвіяла та новина, що в Троїце-Сергіївській Лаврі в м. Сергіїв-Посад Московської області Росії ченці відкрили для дітей православний військово-спортивний клуб «Пересвет», де проводили з дітьми заняття не лише із закону Божого, а й з рукопашного бою, стрибків з парашутом і тому подібне. Мета такого клубу була донести до дітей в доступній для них формі (а юності властиве прагнення до змагань і боротьби) поняття про патріотизм, любов до віри і своєї Вітчизни. Всі сумніви були розвіяні, і я, заручившись благословенням Владика Агафангела, почав потихеньку втілювати цю справу в життя. Придбав за свої кошти перші «татами», якщо так можна було назвати ватяні килими для боротьби сорокалітньої свіжості. Перевдягнув на якийсь час рясу на кімоно. І почалися наші заняття.

Будучи у своєму роді одним з перших подібних клубів в Українській Православній Церкві, він організовувався як відділення недільної школи при Свято-Миколаївському храмі і мав на меті духовно-етичне і фізичне виховання православної молоді. Враховуючи особливості перехідного дитячого віку і його тяжіння до всього нового, бурхливого, діяльного і прагнучи знайти нові форми в роботі з молоддю, і було прийнято рішення про створення подібного клубу. Його особливість полягає в тому, що, окрім традиційних занять із закону Божого для дітей була відкрита ще і секція по боротьбі самбо і дзюдо, а також тренажерний зал. Заняття в клубі проводилися абсолютно безкоштовно. Технічна база клубу була оснащена турботами тодішнього мера м. Березівки Желіховського Юрія Вікторовича. А утримання його взяв на себе Свято-Миколаївський храм. Результати перевершили всі очікування. Дуже багато дітей з охотою стали його відвідувати. В різний час їх кількість складала від тридцяти до ста п'ятдесяти чоловік. Відрадий той факт, що деякі діти поверталися з сект, які дуже активно намагалися працювати з молоддю. Явним плюсом і особливістю цього клубу було те, що заняття по боротьбі в ньому проводить особисто священник. Саме священник як ніхто інший завжди зможе знайти тонкий підхід до дитячої душі і направити її в потрібне русло. Той факт, що за все існування подібної секції ні в одного з її вихованців не було проблем із законом, зате багато хто відвідував православний храм, говорить сам за себе. Позитивний вплив подібних занять відзначали як батьки, так і вчителі вихованців клубу «Муромець», кількість яких постійно зростала. Цей клуб мав авторитет не лише в м. Березівці й Одеській області, а й далеко за її межами. Це підтверджує той факт, що в 2009 році я, як керівник клубу, був відзначений Особистою подякою Президента України Ющенка В.А., нагороджений грамотою та іменним годинником Одеської обласної ради, а також багатьма грамотами і нагородами Березівської районної ради і адміністрації. Діяльність цього клубу висвітлювали багато обласних

і республіканських друкованих видань і телеканали. Між клубом «Муромець» і Одеським обласним військкоматом існувала негласна домовленість про те, що вихованці клубу проходять службу в елітних військах Збройних сил України. Деякі діти займали призові місця в обласних, республіканських і міжнародних турнірах із дзюдо. Але найголовніше, що всі вони для себе по-новому відкрили православ'я, любов до якого ми прагнули їм прищепити на заняттях.

В даний час заняття по боротьбі дзюдо не проводяться, оскільки приміщення, що орендується в Березівській СШ №3, було переобладнане для інших шкільних потреб. Березівська РДА і райрада запропонувала клубу «Муромець» ще один варіант: узяти в довгострокову оренду приміщення колишнього тиру в Березівській СШ №2. Це приміщення за своїми розмірами дозволило б зробити не лише борцівський зал, але і цілий невеликий дитячий спортивний центр. За моїми планами тут могли б розміститися секції по боротьбі дзюдо, рукопашному бою, акробатиці, фітнесу (для дорослих), а також тренажерний зал. Можна було б встановити і тенісні столи. Тут є можливість обладнати роздягальні і душові, лише потрібні відповідні вкладення. Діти могли б відразу після шкільних занять і до пізнього вечора відвідувати ці секції, а не «тинятися» по барах, інтернет-клубах і дискотеках, підпадаючи під згубний вплив вулиці.

Є хороші задумки, є люди, з якими ці плани можна здійснювати, але, на жаль, наші фінансові можливості обмежені, і мені лише залишається констатувати той факт, що наш клуб, який так любили відвідувати діти, не працює.

Сподіваюся на милість Божу і на те, що Господь пошле живих духом людей, які мають можливість допомогти не стільки нам, скільки дітям, в яких вже сьогодні закладається майбутнє нашої країни - України.

Ще однією пам'яткою нашого храму є два хори.

Приходський хор Свято-Миколаївського храму м. Березівки

Дуже важливою частиною православного богослужіння є церковний спів. Воно допомагає людині налаштуватися на молитву, возносить його дух, почуття, душу до небес, робить службу більш піднесеною, духовною. Що може краще прославити Бога, ніж голос його улюбленого творіння – людини?! Я думаю, що жоден музичний інструмент не зробить це як людський голос. Не даремно, напевно, на рішення князя Володимира про те, яку віру прийняти Київській Русі, значною мірою вплинула саме урочистість православного богослужіння з його проникливим співом. «Стояли, немов на небесах», - говорили послы князя після відвідин православної церковної служби в Константинополі. Дуже сумно, що деякі священнослужителі не приділяють цьому найважливішому питанню належної уваги. А його можна назвати стратегічним, оскільки від якості співу багато в чому залежить і кількість прихожан. Хоча, можливо, у них просто немає можливості або людини, яка змогла б гідно нести це послушництво. Нам же Господь завжди посилав людину, яка бралася нести цей нелегкий хрест. Ще коли я їхав в Березівку мені о.Микола Мальшаков говорив, що тут управляє хором одна прекрасна людина – Ангелова

Єлизавета Григорівна. Коли я з нею вперше побачився, то вона справила на мене враження Божої кульбабки. Їй було більше вісімдесяти років, невисокого зросту, худорлява, лице благородне, натхненне (позначилося багаторічне перебування в церковній огорожі), і що понад усе запам'яталося, так це її вихованість. Про таких кажуть: «людина старого гарту». І справді, цей «старий гарт» відчувався буквально у всьому. Мова її завжди була спокійна, розмірена, не схильна до засудження чи роздратування. Думки і слова зважені, мудрі. Одяг скромний, але акуратний. І звичайно ж – віра і любов до служб. Без них вона не могла жити, а точніше, лише для них вона і жила. Як зараз пам'ятаю, як ця жінка в досить похилому віці з сумочкою на руці і брошкою на грудях, маленькими крочками дріботала, ледве не через всю Березівку щодня до храму. Це був її єдиний маршрут. Тут її завжди чекали, тут вона відчувала свою затребуваність. Недавно прочитав одну статтю, де говорилося про те, що учені відкрили секрет кавказького довголіття. Полягає він в тому, що людина довго живе тоді, коли вона затребувана, комусь потрібна. Це і є для неї стимул-реакцією до життя. Ось такою стимул-реакцією до життя і був для Єлизавети Григорівни храм і її хор. Коли я прийшов настоятелем в м. Березівку, то застав цей хор в досить великому складі. Співало в нім близько десяти чоловік, а на свята збиралося ще більше. Серед них я запам'ятав особливо Шатохіну Софію, Бондаренко Бориса Герасимовича, Піроженко Галину, Сердюк Надію Семенівну, Беженаря Петра Івановича, Кірову Марію Василівну та її сестру Новак Меланію Василівну, Якобюк Марію. Деяких з них вже немає серед живих. Представилася до Господа і Ангелова Єлизавета Григорівна десь близько 1997 року у віці вісімдесяти семи років. У храмі завжди моляться про упокій душ всіх покійних прихожан. Серед них і раба Божія Єлизавета з її півчими.

Як мовиться в писанні: «Святе місце пустим не буває». Інколи приголомшує те звідки Господь посилає свою допомогу. Ось і тоді, коли померла Єлизавета Григорівна, ми були поставлені перед серйозною дилеммою: хто прийме і очолить її хор? Серед самих хористів такої людини, яка була б музично грамотна і могла управляти хором, не було. Рішення прийшло з того боку, звідки ніхто не чекав. У той час у хорі вже співала одна дуже душевна і віруюча жінка – Крештель Любов. Ми думали запропонувати їй зайнятися хором, але вона відмовилася, при цьому сказавши, що у неї є подруга, яка працює музпрацівником у дитячому садку №1, і вона запропонує їй цю місію. Звали ту жінку Анісімова Тамара Іванівна. Коли ми з нею вперше зустрілися, я ще не уявляв, скільки приємних років спілкування нас чекає разом прожити. Тамара Іванівна належить до розряду тих людей, які якщо щось роблять – тоє роблять на совість. Можу сказати про неї лише дуже хороші слова як про порядну, надійну людину. З нею працювати дуже комфортно. Завжди відчуваєш поруч підтримку надійної, впевненої і досвідченої людини, яка не боїться труднощів. На мою пропозицію спробувати очолити хор вона погодилася. І взялася за цю справу з величезним ентузіазмом і самовіддачею. На хорі з'явилися нові люди, почали проводитися репетиції із складом, на яких вивчалися нові нотні твори. Хор зажив новим життям. За промислом Божим до нас у Березівку приїхала родичка Тамари Іванівни - Тетяна Володимирівна Анісімова. Людина для нашого храму далеко не чужа. Її мама була старою і вірною прихожанкою храму. Сама вела

благочестивий спосіб життя і у вірі виховувала своїх дітей. Тетяна Володимирівна вийшла заміж і працювала в м. Києві викладачем музичної школи. Вона завжди відвідувала православні храми столиці. Особливо вона любила Києво-Печерську Лавру. Там її відмітили і запропонували працювати в паломницькому відділі Лаври. Уявляєте, людина з нашого містечка водить екскурсії по Києво-Печерській Лаврі і супроводжує приїжджих паломників як гід по монастирях нашої Української Православної Церкви. Сталося в житті так, що Тетяна Володимирівна знову опинилася в Березівці, де знайшла свою другу сім'ю в особі прихожан нашого храму. Знайшлося їй і справа при храмі: вона супроводжувала наших прихожан під час їх паломницьких поїздок і допомагала Тамарі Іванівні по хору. Зараз вони разом займаються цією справою. І, потрібно віддати їм належне, хор звучить дуже красиво, постійно оновлюється репертуар, багато молодих людей прийшли на хор і з задоволенням співають на церковних службах в недільні і святкові дні. Хотів би подякувати Анісімовій Тамарі Іванівні та Анісімовій Тетяні Володимирівні за допомогу храму, а також їхнім хористам – Матейко Ганні Людвігівні, Щербині Ірині Леонідівні, Щербині Олені Олександрівні, Богуславській Людмилі Ігорівні, Поліщук Валентині Володимирівні, Литвиненко Антоніні (Тетяні) Володимирівні, Шатохіній Софії, Ярошенко Жанні та багатьом іншим.

Цей хор приходський, тобто складається з прихожан нашого храму. А є у нас ще і професійний хор.

Професійний хор Свято-Миколаївського храму м. Березівки

Наявність цього хору в такому невеликому містечку як Березівка можна назвати місцевою пам'яткою. Навіть далеко не кожен храм у місті може похвалитися таким колективом. Його особливістю є те, що в ньому зібрані люди виключно з музичною освітою, які добре знаються на професійному хоровому співі, що дає їм можливість виконувати складні нотні церковні твори, якими так багата багатовікова традиція православної церкви. Я думаю, що нікого не ображу, якщо скажу, що зобов'язаний він своїм існуванням Ляшик Марині Антонінівні – моїй дружині. Але про все по порядку.

Як я вже говорив, одружувався я будучи студентом другого курсу Одеської духовної семінарії на дівиці православного віросповідання Діаковській Марині Антонінівні. Сама Марина народилася в сім'ї потомственого священнослужителя протоієрея Діаковського Антоніна Євгеновича. По маминій лінії у неї теж потомствений священницький рід – Капітонових. Її прадідусь був навіть репресований за свої релігійні переконання радянською владою. Будучи народженою в такій сім'ї, вона виховувалася з дитинства в церковній атмосфері, де завжди любили Бога, храм, церковні служби і спів. Повинен відзначити, що у всіх її родичів прекрасний музичний слух і красиві голоси. Сама Марина з дитинства співала в церковному хорі. Спочатку в приходському, а потім і в професійному архієрейському хорі Свято-Успенського кафедрального собору м. Одеси. Після закінчення школи вона вступила до Одеської духовної семінарії на регентське відділення, де готували

майбутніх керівників церковних хорів, і закінчила його з відзнакою. Після мого висвячування в священний сан і призначення настоятелем Свято-Миколаївського храму м. Березівки Марина покірливо покинула своє рідне для себе місто Одесу і послідувала за чоловіком, що для одеситок вже є подвигом. Я часто порівнюю її з дружиною декабриста: вірною, надійною, відданою його справі супутницею. У Березівці нас попервах чекали дуже немалі труднощі. У церковному будинку все було необлаштовано. Про такі речі як телефон, газ, гаряча вода можна було лише мріяти. Пам'ятаю, як ми в першу зиму клали свого однорічного синочка Серафима в одязі між собою, аби хоч якось його зігріти. У будинку було дуже холодно. Зараз ми вже це згадуємо з посмішкою: виросли у нас п'ятеро дітей. Два старші сини, Серафим і Володимир, вчаться в Московській Духовній Академії, мріють стати священнослужителями православної церкви. Дівчатка, Варвара, Катерина і Ганна, поки що вчаться в школі, але паралельно відвідують і школу музичну, вже допомагають мамі із співом в хорі, хочуть піти її стопами. Але тоді це насправді було важко, і при всьому цьому я ніколи не чув від неї нарікань на те, що забрав її з собою з Одеси і цивілізації в незнайомий і чужий край. За сім'ю, за дітей, за підтримку, терпіння і розуміння я їй нескінченно вдячний. Єдине, чим Марина обтяжувалася, це була відсутність красивого церковного співу, до якого вона звикла, будучи в Одесі. Пам'ятаю, як ми спеціально їздили в місто на великі свята, аби постояти на службі в соборі і помолитися під звуки прекрасних церковних співів. Вона за цим співом скучала, а я хотів зробити їй щось приємне і довести, що і в Березівці можна зробити красивий професійний хор. Порадившись, ми вирішили піти в Будинок культури, музичну школу і звернутися до всіх, хто знається на нотному співі, з пропозицією прийти в храм і поспілкуватися на предмет організації професійного церковного хору. Це була весна 1994 року. Спочатку жодної реакції з боку музпрацівників не було. Але десь у червні до нас в храм прийшли Марценковський Олександр та Антонюк Олександр і сказали, що прийшли поспілкуватися на предмет організації хору. Ми домовилися зустрітися в Березівському будинку культури, де і познайомилися з нашими майбутніми хористами. Перша служба за участю нового хору відбулася 12 липня 1994 року в день Святих ПершOVERХОВНИХ апостолів Петра і Павла. Цікава історія була пов'язана з одним із наших майбутніх хористів – Грінбергом Ісааком Шльомовичем. Нам катастрофічно не вистачало для хору чоловічого голосу - баса. Мені сказали, що найкрасивіший в районі бас у директора шахово-шашкового клубу Грінберга І.Ш. Коли я прийшов в цей клуб і зустрівся з його керівником, то на мою пропозицію співати в нашому хорі Ісаак Шльомович відповів: «Як я, Грінберг Ісаак Шльомович, співатиму в церковному хорі?!» «Добре, - сказав я, - а мені можна ходити до вас в клуб і грати в шахи?» «Вам так». Я цілий місяць ходив в цей клуб і грав в ці шахи, але в результаті Ісаак Шльомович прийшов у наш хор і до цих пір прикрашає його своїм прекрасним голосом.

Зараз, у 2012 р., нашому хору вже вісімнадцять років! Дуже виріс він і в професійному плані. Твори церковної класики таких майстрів як Бортнянський, Архангельський, Чесноков, Ведель, Турчанінов та багато інших можна почути на наших службах. І це в м. Березівці! Багато березівчан, що спочатку прийшли на службу послухати красивий спів і будучи їм заворожені, як ті послы великого князя

Володимира, відкрили для себе і красу православної віри і назавжди залишилися в Церкві. Хотілося б з вдячністю назвати імена тих людей, які співають і співали в нашому хорі: Ляшик Марина Антонівна, Лапський Олександр Дмитрович, Смик Ірина Львівна, Грибонос Наталія, Кізіма Ольга Орестівна, Косенко Світлана Іллівна, Руденко Марія Іванівна, Шаповалова Ольга, Піроженко Володимир Ілліч, Остапчук Олег Миколайович, Ушакова Ольга Валеріївна, Грінберг Ісаак Шльомович, і беззмінний староста хору – Марценковський Олександр Леонідович.

Паламарі

Кажучи про людей, які беруть участь в богослужінні в нашому храмі, не можна не сказати про паламарів. Без них служба втрачає свою урочистість. Вони спостерігають за майном храму, розпалюють світильники перед богослужінням і гасять їх після закінчення його. З часом до обов'язку паламаря було віднесено читання і спів за богослужінням, принесення у вівтар просфор, вина, води, ладану, приготування і подача священнослужителям кадила і теплоти, участь у самому богослужінні під час урочистих виходів, закликання віруючих до богослужіння дзвоним дзвоном і, нарешті, прибирання храму і вівтаря. Паламаря можна назвати правою рукою священника, якщо в храмі немає диякона. В «Известии учительном» навіть говориться, що священник без паламаря не повинен служити літургію. У давні часи обов'язки паламарів виконували дорослі чоловіки. Після багатьох років гонінь на церкву все змінилося. Раніше чоловік як глава сімейства показував все своїм прикладом. Скрізь і в усьому він був першим - і в роботі, і в домі, і в храмі. Як приємно було бачити, коли в недільний день ошатно одягнена сім'я йшла в храм. Дружина. Діти. А попереду всього сімейства – його глава, чоловік, батько, господар. І тут він подавав приклад. Було з кого обирати паламарів, що тоді вважалося достоїнством. Зараз же достоїнством вважається подивитися телевизор, посидіти з друзями, а ще більше порозмірковувати на тему того, що «я особисто вважаю, що Бога немає»! Сошка, порошинка у вічності піднімає свій голос проти Творця і самозакохано вирішує на власний розсуд бути Богові чи не бути! Але святе місце пустим не буває. Господь не залишить Церкву свою. Раз по раз то тут, то там благодать Божа торкається чистих, не забруднених гординею і себелюбством душ і приводить їх в Церкву. А у кого найчистіші, віруючі душі? Звичайно у дітей! І саме дітям я зобов'язаний першими кроками становлення на приході. Діти були моїми першими знайомими, першими друзями і першими помічниками. Пам'ятаю, як часто ми з сусідськими дітьми збиралися в церковній огорожі храму і розмовляли про Бога, Біблію, життя. Багато з них не лише самі прийшли в храм, а й привели за собою своїх батьків. Що ж до паламарів нашого Свято-Миколаївського храму, то їм я зобов'язаний дуже багато чим. Це і допомога під час богослужінь, і чистота в храмі і вівтарі, і підготовка до свят. Хотілося б сказати щирі слова вдячності всім їм за допомогу, вірність і любов до Церкви. Першим з паламарів храму був Максим Кубряк, нині ієрей православної церкви, потім Вітя Просенюк – ієромонах, Ігор Виверець – священник, Кондратенко Павло – священник, Кізіма Юрій – закінчив Одеську Духовну семінарію і Київську Духовну

Академію, Матвейчук Ярослав – студент Одеської Духовної семінарії, Ляшик Серафим і Володимир – студенти бакалаврату Московської Духовної Академії, а також Гординський Євген, Хорольський Олександр, Попов Дмитрій, Юшков Олег, Литвиненко Олексій, Щербина Віктор, Урсул Андрій, Матвейчук Іван, Москалюк Олександр, Желіховський Юліан, Ярошенко Павло, Ніколаєв Юрій, Казмиренко Данило, Єфремов Ярослав, Сидоренки Володимир та Ілля, Матієнко Олексій, Матієнко Василь і Матієнко Віталій та багато інших. Хотілося б сказати слова вдячності, звичайно ж, і їх старшим наставникам Ревенку Михайлу Андрійовичу і Колесніченку Павлу Павловичу. Багато хто з паламарів нашого храму пішов по життю священницькою дорогою, хтось не став пастирем, але в одному я упевнений: ніхто з них ніколи не залишить своєї віри православної і Бога.

Паломництва

Ще одна грань життя нашого приходу – паломництва. Ця частина настільки сильна і важлива, що про неї хотілося б згадати окремо. Взагалі, що таке паломництво і паломники? Звичай цей ґрунтується на прагненні віруючих вклонитися місцям і святиням, пов'язаним з Христом, Пресвятою Богородицею; святими Церкви Христової, відвідати православні монастирі, помолитися перед чудотворними іконами, зануритися в освячені води святих джерел. Для одних паломництво необхідне для зміцнення своєї віри. Ця причина паломництва мені не зовсім подобається, а, вірніше, зовсім не подобається. Я особисто знаю людей, які їздять по храмах в гонитві за якоюсь новоявленою святинею або прагнуть потрапити на вичитування, де лікують одержимих біснуванням людей, або прагнуть завести знайомство з духовним старцем лише з однієї причини – укріпити свою віру. Довести, перш за все собі, що Бог є. Таким людям паломництво необхідне як наркотик, а без сенсацій і чудес їх віра починає танути. Вони постійно вимагають її підживлення. Сьогодні вони з нами, завтра з тим, хто покаже їм чергове диво. Господь проти таких маловірів сказав у розмові з апостолом Хомою: «Блаженні невидючі і віруючі». У нас же в храмі в основному паломництва служать підтвердженням тієї радості, яку люди знайшли, відкривши для себе віру. Поринувши в світ православ'я, вони не можуть ним насититися і відкривають його безмежні простори. Спочатку віра як зернятко вміщалася в кожній окремішій душі, потім вона стала наповнювати весь храм, а потім з радістю для себе виявила свою безмежність. Куди б ми не їхали – скрізь знаходили людей, рідних нам по духу. Це як знайти колись втраченого брата або сім'ю. У який би куточок ти не поїхав, скрізь знайдеш рідну душу, яка так, як і ти, вірить, стоїть на службах, постить, любить Бога і Його Православну Церкву. А ще більше радує присутність в твоїй вірі великих духоносних старців і усвідомлення того, що «ти з ними однієї крові», а також сліди постійної присутності Божого, що виражається в чудотворних іконах і засвідчене багатьма чудесами. Отже, на душі ясно і радісно від цих зустрічей, поїздок і усвідомлення того, що ти не один! Дуже багато залежить від організації паломницьких поїздок. У цьому плані нашому приходу дуже пощастило. Є у нас одна прихожанка з великої букви. Пасічник Зоя Олександрівна. Людина в усіх відношеннях позитивна. І в житті, і в роботі, і в серйозному ставленні до своїх

обов'язків. Напевно, навіть не ми їй дали доручення організувати паломницькі поїздки, а вона сама поклала цей труд на себе. Не знаю, де вона бере стільки сил і здоров'я для цього, знаю лише те, що без любові жодної справи не зробиш. Втім, от як вона сама пише про це:

**Із спогадів прихожанки
Свято-Миколаївського храму м. Березівки
Пасічник Зої Олександрівни**

«У кожної людини своя дорога до Бога: у когось скорботою, у когось проявом явного дива Божого.

За себе я не можу сказати, що ось в якийсь певний час чи якийсь випадок привів мене до Бога.

Віра в мені, швидше за все, була все моє життя. Пам'ятаю, як ще в дитинстві мене вразили розповіді про те, що простих людей (не говорячи вже про священнослужителів) вбивали лише за те, що вони вдома зберігали Біблію. Пам'ятаю і сусідку-стареньку, в якій чоловіка, що був старостою церкви, розстріляли за те, що у нього в стозі сіна знайшли Біблію (ховав, щоб її зберегти). Він міг би сказати, що це не його, але не відмовився, значить, не зрадив Христа. Пам'ятаю і монашок - одна з них була двоюрідною сестрою моєї бабусі. Після зруйнування монастиря вони повернулися в своє село. До цього дня пам'ятаю їхні святі куточки в їх будиночках: безліч ікон і лампади, що горять перед ними. І з якою любов'ю вони до всіх ставилися. Це я зараз розумію, скільки в них було смиренності й лагідності.

А головне - моя мамуся була дуже віруючою людиною. Їхню сім'ю свого часу розкуркулили, дідусь незабаром помер. Бабуся залишилася одна з трьома дітьми. Мама була старша, і всі тяготи лягли на її плечі. Все її життя пройшло в праці і скорботі, але в той же час у неї була міцна жива віра. Я не пам'ятаю, щоб вона стояла на молитві, але за стіл і з-за столу, не помолившись, не сідали і не вставали. Без «Господи благослови» і «Господи помилуй» нічого не робила. Я не чула, щоб вона когось засуджувала, і її слова в таких випадках і ситуаціях «Не судить, та не судимі будете». А в яких-небудь критичних ситуаціях - молитва до Богородиці. Це, я б навіть сказала, не молитва, а гаряче прохання, розмова з Пречистою. Інакше, як «Матінка Пресвята Богородиця» вона до Пречистої не зверталася, і Пресвята Богородиця її ніколи не підводила. Та й Господь призвав її до себе на третій день Великодня.

Треба сказати, що мамина молитва до Пресвятої Богородиці мене теж ніколи не підводить.

Ось і виходить, що віра в Господа в мені закладена була з дитинства. Інша справа - дорога в храм. Душа сама по собі християнка, це скаже кожен православний християнин.

1974 рік - мене направляють до Києва на курси підвищення кваліфікації. Києво-Печерська Лавра - ще музей. Але, багато чувши ще в дитинстві про цю святиню, я йду на екскурсію в Лавру. Нас ведуть в печери. Я прагну йти останньою, аби доторкнутися до мощей Святих Угодників. Напевно, це було моє перше паломництво, яке запам'яталося на все життя.

А до дороги до храму були ще довгі 20 років, хоча, часто буваючи в Одесі, я заходила в Іллінський монастир, що був тоді ще собором. Ставила свічки, писала записки про здоров'я і про упокоєння.

У храм, ближче до Господа, привели, як і багатьох, скорботи і хвороби. Як же я вдячна настоятелеві нашого храму отцю Петру Ляшику, що він ненав'язливо, з терпінням і любов'ю, як і личить доброму пастиреві, приймав нову «овечку» в своє стадо.

Молитвами, терпінням, любов'ю і гарячими проповідями нашого дорогого батюшки збільшувалася наша приходська сім'я.

А в Храмі - домі Божому і віра зміцнюється, а коли міцнішає віра, то і найстрашніші випробування переносяться легше, тому що знаєш, що за тебе молиться твій духовний отець, духовні сестри і брати, а головне - відчуваєш, що поряд з тобою Господь, Його Пречиста Мати і Його Святі Угодники.

Особливо хочеться сказати про паломницькі поїздки нашого Храму.

Наш прихід - ніби образ сім'ї зі своєю главою - настоятелем Храму отцем Петром і матінкою Мариною, і члени сім'ї - прихожани.

Короткий відрізок часу, в який проходить паломницька поїздка, є загальним життям, загальною трапезою, загальними враженнями. Такі поїздки дають можливість ближче взнати один одного в простих людських спілкуваннях. Паломництво стає спільно прожитою подією для членів приходу зі своїм духовним отцем.

Молитвами і стараннями отця Петра прихід нашого Храму вперше зробив паломницьку поїздку в Києво-Печерську Лавру близько 14 років тому. Потім були паломницькі поїздки в Свято-Успенську Лавру Почаївську, по монастирях Одеси.

Любов до монастирів і Святих Місць викликала у наших прихожан бажання поїхати вже не на день-два, а на триваліший час.

Починаючи з 2000 року, кожне літо, з благословення нашого батюшки, група з 10 - 18 чоловік їхала в паломництво по Святій Русі тижнів на два.

Так ми побували на Валаамі (північному Афоні), Соловках, Дівеевому (четвертий Уділ Божої Матері), Оптиній Пустині, Муромі і Володимирі, Троїце-Сергіївій Лаврі і Москві, Новгороді, Пскові і Печорах, Валдаї, Тіхвіні, Санкт-Петербурзі, Свірському (місце, де з'явилася Пресвята Трійця прп. Олександрю Свірському), Костромі, Задонську і Воронежі, Ростові Великому, Суздалі, Боголюбівому і ще в багатьох монастирях Святої Русі.

Останні чотири роки наш батюшка зі своїм приходом по кілька разів на рік здійснює паломницькі поїздки на 2 - 3 дні по Україні. Так, кілька разів ми побували в Криму, відвідали кримські монастирі і святині, кілька разів відвідали Свято-Успенську Лавру Почаївську, Київ, Києво-Печерську Лавру і монастирі Києва і Чернігова, монастирі на Буковині. На Волині - Зімненський монастир - один з найстаріших монастирів Святої Русі. Ми також відвідали багато монастирів Західної України.

А ще щороку по кілька разів їдемо на нічний хресний хід до Одеси.

У паломництві ми випробуємо на собі дію Божої благодаті, яка відроджує наше духовне життя. Прикладаючись до мощей Святих Угодників і Чудотворних

Ікон, ми розраховуємо на предстательство за нас перед Богом, виражаємо наше прагнення до спілкування зі Святими.

Паломництво - це не лише нові враження, а й благочестивий вид відпочинку, тому ми повертаємося з паломництва, немов оновленими. Господь укріплює нас для подальшої боротьби з пристрастями і гріхом».

*Що ж, якщо і є священникові чим гордитися, то лише такими прихожанами.
Дай їм, Боже, всім здоров'я!*

Березівський благочинний округ Одеської області

Березівський благочинницький округ Одеської єпархії Української Православної Церкви був створений з благословення керуючого Одеською єпархією УПЦ Митрополита Одеського й Ізмаїльського Агафангела 1 квітня 2001 року. У Указі Його Високопреосвященства, Високопреосвященнішого Агафангела від 01.04.2001 р. за №325, який був направлений настоятелю Свято-Миколаївського храму м. Березівки протоієрєві Петру Івановичу Ляшику, зокрема мовилося:

«Визначенням Нашим від 1 квітня 2001 року Вам дається Благословення нести послушництво Благочинного храмів Березівського округу.

Справи приходів, що входять до складу Березівського благочинницького округу, Вам слід прийняти по акту в Благочинного Роздільнянського округу протоієрєя Петра Дутчака»...

На виконання Благословення Керуючого Одеською єпархією Митрополита Агафангела справи частини приходів, що знаходилися раніше в Роздільнянському благочинницькому окрузі, були передані в утворений – Березівський. Сюди увійшли 16 приходів:

Березівський район:

1. м. Березівка. Свято-Миколаївський храм.
2. с.Маринове. Свято-Успенський храм.
3. с.Демидове. Храм Нерукотворного Спаса.
4. с.Виноградне. Свято-Іоанно-Богословський храм.
5. с.Ставковое. Свято-Преображенський храм.
6. с.Завадівка. Свято-Петро-Павлівський храм.
7. с.Михайло-Олександрівка. Свято-Покровський храм.
8. с.Златоустове. Свято-Іоанно-Златоустівський храм.
9. с. Новоселівка (сmt Раухівка). Свято-Пантелеймонівський храм.

Комінтернівський район:

10. сmt Комінтернівське. Свято-Варваринський храм.
11. с.Петрівка. Свято-Покровський храм.
12. с.Сербка. Свято-Лукинський храм.
13. с.Першотравневе. Свято-Миколаївський храм.
14. с.Кірове. Свято-Троїцький храм.
15. с.Ранжеве. Храм Касперівської ікони Божої Матері.
16. с.Любополь. Свято-Нікольський храм.

31 травня 2001 року благочинним Роздільнянського округу протоієреєм Петром Дутчаком і новопризначеним благочинним Березівського округу протоієреєм Петром Ляшиком був складений відповідний акт прийому-передачі справ храмів.

Пізніше до складу Березівського благочиння увійшли новоутворені приходи, що знаходяться в Березівському районі:

17. с. Червоно-Володимирівка. Свято-Володимирівський храм.
18. с. Розквіт. Свято-Іллінський храм.
19. с. Черногірка. Свято-Архангело-Михайлівський храм.
20. с. Ряснопіль. Храм Святих 12 Апостолів.
21. с. Зеленопілля. Храм Почаївської ікони Божої Матері.

1 жовтня 2002 року до складу Березівського благочинницького округу з благословення Митрополита Одеського та Ізмаїльського Агафангела (Розпорядження №2 по Одеському єпархіальному управлінню від 01.10.2002р.) увійшли храми, що знаходяться в Миколаївському районі Одеської області й раніше входили до складу Ананьївського благочинницького округу Одеської єпархії Української Православної Церкви, а саме:

22. смт Миколаївка. Свято-Миколаївський храм.
23. с. Романівка. Свято-Миколаївський храм.
24. с. Стрюкове. Свято-Покровський храм.
25. с. Ісаєве. Храм Казанської ікони Божої Матері.
26. с. Скосарівка. Свято-Варваринський храм.
27. с. Андрієво-Іванове. Свято-Димитріївський храм.
28. с. Новопетрівка. Свято-Василівський храм.

Станом на 1 лютого 2012 року знаходяться на реєстрації в Одеському єпархіальному управлінні ще два приходи:

29. с. Анатоліївка Березівського району. Свято-Георгіївський храм.
30. с. Ульянівка Миколаївського району. Свято-Архангело-Михайлівський храм.

У 2011 році з благословення Митрополита Одеського та Ізмаїльського Агафангела всі приходи, що знаходяться в Комінтернівському районі і входять до складу Березівського благочиння, були переведені в новоутворене Комінтернівське благочиння Одеської єпархії УПЦ з центром в м. Южному Одеської області. Благочинним храмів Комінтернівського району призначений протоієрей Олексій Горбатюк.

Таким чином, станом на 22 січня 2012 року до складу Березівського благочинницького округу Одеської єпархії УПЦ входять 23 приходи (разом з тими двома, що перебувають на реєстрації), що знаходяться в Березівському і Миколаївському районах Одеської області, які мають 17 священнослужителів Одеської єпархії УПЦ.

Благочинним храмів Березівського благочинницького округу Одеської єпархії УПЦ станом на 22 січня 2012 року є настоятель Свято-Миколаївського храму м. Березівки протоієрей Петро Іванович Ляшик.

Це офіційно. А якщо мені, як благочинному, сказати щось про ввірене мені благочиння своїми словами, то скажу так: основною його окрасою є не гарні храми (на деяких приходах їх взагалі немає), а ті священнослужителі, які в них служать. Призначення мене благочинним це лише милість нашого Владика Митрополита Агафангела до мене. Кожен з наших священнослужителів гідний цього послухництва більше мене. Всі наші священнослужителі зберігають благочинне життя і порядок в своїх приходах. Вони завжди готові прийти один одному на допомогу в будь-якій біді, що неодноразово доводили своїми справами. Живемо ми всі дуже дружно. Завжди разом і в radoшах, і в горі. І мені приємно служити і жити з ними в один час. У нас район далеко не багатий матеріально. Тому тут довго не затримуються ті, хто прийшли в Церкву «не ради Ісуса, а ради хліба вкусу». Священнослужителі Березівського округу не мають ні красиво обладнаних і облаштованих храмів, служать в голоді й холоді, не мають ні доходів для гідного життя, ні винагород (на відміну від міського обласного духівництва), а інколи навіть і хліба. Але ніхто і жодного разу не просився у Владика, аби його перевели на інший, багатший прихід. Адже серед них є люди, які закінчили школу із золотою медаллю, мають вищу освіту, масу всіляких талантів і сповна могли б реалізувати себе в будь-якій іншій життєвій галузі, але вони присвятили себе на служіння Богові і всім своїм життям доводять свою вірність священницькій присязі. То хіба не щастя служити пліч-о-пліч з такими пастирями? Хотілося б назвати імена цих людей з великої букви, які є такими і по життю: протоієрей Василь Іванович Резник, протоієрей Роман Михайлович Федак, протоієрей Володимир Михайлович Дубовський, протоієрей Михайло Васильович Халус, протоієрей Олександр Андрійович Урсул, протоієрей Іоанн Іоаннович Немиш, протоієрей Віталій Петрович Коренюк, протоієрей Федір Васильович Загребельний, ієрей Сергій Леонідович Яровенко, ієрей Сергій Вікторович Тодоров, ієрей Ігор Сергійович Виверець, ієрей Володимир Орлик, ієрей Олег Жуковський, ієрей Микола Петрович Бондаренко, ієрей Павло Кондратенко, протоієрей Ігор Сопільняк.

Приїзд Владика

У лютому 2002 року для всіх православних жителів Березівського району сталася воістину історична подія. Свято-Миколаївський храм з архіпастирським візитом відвідав керуючий Одеською єпархією Української Православної Церкви Митрополит Одеський та Ізмаїльський Агафангел (Саввін). Враховуючи, що православні архієреї є наступниками Святих Апостолів в їх служінні Церкві Христовій, можна уявити, який високий і довгожданий гість нас відвідав! А якщо врахувати, що вже більше ста років не ступала на березівську землю стопа святителя, то уявіть, з яким священним трепетом чекали березівчани свого архіпастиря. Владика Агафангел відомий на всьому християнському світі як твердий борець за чистоту віри і єдність православ'я. У найважчі для Церкви часи голос нашого архіпастиря завжди лунав голосно і безкомпромісно. Піклуючись про порятунок своєї пастви і мудро керуючи нею на шляху до Христа, Владика своїм власним прикладом завжди показував, як потрібно вірити і жити православному християнинові. Він ніколи не

упускав можливості звершити богослужіння, яке любив, і звернутися до людей з мудрим словом, яке він умів сказати так, що кожне серце його розуміло і ним запалювалося. Духівництво і православні люди Одеської єпархії дуже люблять і гордяться своїм архіпастирем.

Приїзд Владики був запланований на 17 лютого 2002 року. День видався прекрасним. Мороз і сонце, день чудовий... Задовго до початку служби люди почали стікатися до храму. Близько восьмої години ранку клірик Успенського кафедрального собору м. Одеси протоієрей Антонін Діаковський з благословення Владики Агафангела привіз до нас у храм чудотворну ікону Божої Матері – Касперівську. Маса людей зустрічали велику святиню, покровительку Півдня України, стоячи на колінах і співаючи молитву «Царице моя преблагая...». Після внесення ікони до храму перед нею був відслужений молебень до Пресвятої Богородиці. О 9.00 передзвін дзвону повідомив всіх присутніх про приїзд Владики. Ескорт Митрополита у супроводі глави Березівської районної адміністрації Ніточка І.І. під'їхав до центрального входу в храм. Біля входу вже зібралося безліч людей, що молилися, бажачи отримати благословення архіпастиря. Владика Митрополит, благословляючи людей, під дзвоновий передзвін і спів хору увійшов до храму, і почалася Божественна Літургія. Такої урочистої служби наш храм ще не бачив! Безліч духівництва, безліч людей, безліч радісних і благоговійних очей! Літургія за участю архієрея виглядає ще урочистішою і величнішою. Під час служби Владика висвятив в священницький сан колишнього паламаря Свято-Миколаївського храму м. Березівки диякона Максима Кубряка і в дияконський сан одного із студентів Одеської Духовної семінарії. Були подарунки, були нагороди, були хороші, правильні слова. Так, Митрополит Агафангел з благословення Предстоятеля Української Православної Церкви Блаженнішого Митрополита Володимира нагородив настоятеля Свято-Миколаївського храму м. Березівки протоієрея Петра Ляшика Хрестом з прикрасами, настоятеля Свято-Пантелеймонівського храму смт Раухівка протоієрея Василя Резника і настоятеля Свято-Варваринського храму смт Комінтернівське протоієрея Петра Перегіняка – правом носіння палиці, настоятеля Свято-Іоанно-Златоустівського храму с. Златоустове Березівського району ієрея Володимира Дубовського – Жовтим Хрестом, а настоятеля Свято-Іоанно-Богословського храму с. Виноградне ієрея Федора Загребельного – камілавкою. Отримали нагороди за заслуги перед Церквою і світські особи. Глава Березівської районної адміністрації Ніточко І.І. нагороджений Блаженнішим Митрополитом Київським і всієї України Володимиром орденом Святого Великого князя Володимира III ст. (до речі, це не єдина нагорода Івана Івановича - 22.04.2010 року він отримав подяку від Варфоломея, Архієпископа Константинопольського, патріарха Нового Риму та Вселенського), ту ж нагороду отримав і голова Миколаївської районної адміністрації Побережнюк Анатолій Миколайович. Грамотами Предстоятеля УПЦ за розвиток духовності і культури нагороджені Чукан Анатолій Федорович – директор Одеського обласного транспорту, Бурдейний Анатолій Іванович – голова Березівської районної ради. З благослівенням за старанні труди во славу Святої Церкви грамотами Митрополита Одеського та Ізмаїльського Агафангела були удостоєні Ляшик Марина Антонівна – регент хору Свято-Миколаївського храму м. Березівки, староста цього ж храму Гусарева

Марія Іванівна, Титенко Валерій Григорович – директор агрофірми ім. Посмітного, і директор агрофірми «Росія» с.Демидове Березівського району Буглак Іван Іванович. Окрім вищеперелічених священнослужителів, на службі були присутні протоіерей Микола Ярем, протоіерей Микола Сикора, протоіерей Василь (Кірове), священники Стефан Карлов, Георгій Келембет, Віталій Коренюк, Михайло Халус, Олександр Урсул, Павло Ляшик і протодиякон Віктор Кузнєцов. В кінці Божественної літургії Владика звернувся з архіпастирським словом до присутніх і закликав усіх зберігати свою Українську Православну Церкву від ересі і розколів. «Народ Божий повинен дивитися за ким іти, - сказав Владика. - Наша Свята Українська земля стала уділом Божої Матері. Про це свідчать безліч чудотворних ікон. Немало їх і в Одеській єпархії. Одна з них – Касперівська – сьогодні з нами, аби благословити кожного з нас, це місто, цю землю. Розколи терзають нашу церкву. Але ми повинні зберегти спадщину від Апостолів. Закликаю мир, злагоду і Боже Благословення в кожне серце, аби ми будували духовну Україну», - завершив Митрополит. Після цього кожному, хто молився, Владика благословив натільний хрестик на знак пам'яті про Його візит і про Його турботу, про ввірену йому паству. Ще довго в серцях присутніх звучав голос нашого святителя. А березівська земля назавжди запам'ятає Його візит.

Отець Федір Крищук

Зустрічі з цією людиною я чекав довгі вісімнадцять років. Напевно, з усіх настоятелів, які служили в м. Березівці, отець Федір був найпопулярніший. Хто лише про нього не говорив! Всі його знали! Та це і зрозуміло. Прослужити в Березівці майже чотирнадцять років – не жарти. Коли мені було на цьому приході важко, я часто згадував його, задаючись питанням: а ти зможеш стільки тут прослужити? Та й подумати те страшно – чотирнадцять років! Колись для мене ця цифра здавалася недосяжною. А сам тут уже дев'ятнадцять. І в цьому ми з ним десь рідні душі, тому що велику частину свого життя віддали цьому приходу. Хто як не отець Федір знає його? З ким, як не з ним, можна поговорити про Березівку? Я довго шукав зустрічі з ним. І, здавалося, коли все вже домовлено, зустріч повинна ось-ось відбутися, але постійно ці крихкі зв'язуючі ниточки життя рвалися на очах, і вона весь час переносилася. Так, наприклад, у нас з отцем Федором був один спільний знайомий, навіть друг – Деде Іван Степанович. Я його просив організувати нашу зустріч, але незадовго до цього Іван Степанович трагічно загинув. Здавалося б, все. Всі мости спалені, але Богові все можливе. І ось коли я писав свої спогади про Свято-Миколаївський храм, випадково почув, що отець Федір живий, і часто бачили його в Свято-Димитріївському храмі на Другому Одеському християнському кладовищі м. Одеси. Подзвонив до свого викладача по Одеській духовній семінарії отця Анатолія Дмитрука, який служить на цьому приході, і він обіцяв мені дістати номер телефона батюшки. Через кілька днів отець Анатолій подзвонив мені і повідомив набір заповітних цифр. З хвилюванням в голосі я подзвонив по цьому номеру. Живий чи ні? Все-таки вік вже «не маленький». І якою ж була моя радість, коли я взнав, що отець Федір живий і здоровий, хоч і хворіє часто, нікуди вже не виходить, ноги не слухають, але все-таки живий! Я представився

невідомому жіночому голосу в трубці і попросив запитати дозволу побачитися з отцем Федором. На щастя, мені дозволили, і я вже через кілька хвилин мчав на машині в район вулиці Ільфа і Петрова в Одесі на таку довгождану зустріч. Який він? Як мене прийме? Що скаже? Думки, немов бджолиний рій, гули в голові. Ось він, цей невеликий приватний будинок, з усіх боків оточений новобудовами. Ось і заповідна хвіртка. Мені відкрила двері немолода, але приємної зовнішності жінка, провела в кімнатку, на кухню, і всадила прямо за стіл, люб'язно приготувавши каву. Через кілька хвилин двері в кімнату відкрилися, і до неї увійшов літній чоловік. Увійшов – голосно сказано! Однією рукою отець Федір тримався за стінку, іншою – спирався на паличку. Ногами – човгав по підлозі. Ноги – професійна хвороба священнослужителів. Кожен священик на старості відчуває її. Але це все деталі. Найголовніше – я побачив того, з ким давно вже відчував родинний духовний зв'язок. Колишній настоятель Свято-Миколаївського храму м. Березівки протоієрей Федір Кришук. Говорять, «попа і в рогожці видно». Я б додав – і в рогожці, і без бороди, і в старості, і в хворобі. Багато років стояння біля Престолу Божого дають про себе знати. Благородна справа проявляє себе у всьому: і у зовнішньому вигляді, і в статі, і в голосі, і, найголовніше, в погляді. Все в отці Федорі видавало в ньому священика. Зросту високого. Голос у нього тихий, розмірений, спокійний. Обличчя блідо-воскове, риси обличчя – благородні. Погляд мудрий, задумливий і натхненний. Бороди отець Федір не носив через хворобу. Але раніше, він говорив, вона у нього була дуже красива – довга, чорна, густа і рівна. Ми обнялися як старі добрі друзі, два настоятелі одного храму і сіли за стіл. Хто з нас не потрапляв в такі ситуації, коли сидиш з чужою людиною і не знаєш, про що з нею говорити? Час тягнеться жахливо! Але тут все було навпаки. Ми розмовляли як старі знайомі. Маса спільних тем, маса питань і відповідей, маса позитивних емоцій. Кілька годин розмови пройшли як кілька хвилин. Вони назавжди залишаться в моїй пам'яті. А деякі моменти з розповіді отця Федора я хотів би розповісти і вам.

**Зі спогадів колишнього настоятеля
Свято-Миколаївського храму м. Березівки
протоієрея Федора Кришука**

«Народився я 17 січня 1934 року в с.Котюрженці Красилівського району Кам'янець-Подільської (нині Хмельницької) області в православній сім'ї. У храм ходив у м. Хмельницький пішки на кожну службу по 25 кілометрів в один бік. З дитинства хотів вступити в духовну семінарію, але нікому це до часу не говорив. Готував мене до вступу на прохання мами псаломник Дашевський Петро. За помилки тягнув мене за вуха. Лише коли прийшов час, звернувся я до владики Варлаама за рекомендацією і сказав, що хочу вступати в Луцьку духовну семінарію, хоча хотів в Одеську. Того, хто на той час вступав у семінарію, могли просто зняти з поїзда чи автобуса і відправити до армії або на роботи на Донбас. Тому я і не говорив, в яку точно семінарію хочу вступати. У Одесі я перший рік працював послушником в Одеському Свято-Успенському чоловічому монастирі. У той час при монастирі працював агроном, який взяв мене до себе на послушництво. Я доглядав за клумбами, поливав квіти. Наступного року з відкладеної моєї платні я купив собі новий костюм і,

отримавши рекомендацію монастиря, вступив у Одеську духовну семінарію без іспитів. Ректором на той час був протоієрей Кремльов. У Одесі я закінчив Лінгвістичний інститут, потім Московську Духовну Академію. Знав давні латинську і грецьку мови. Дуже добре знав англійську мову. Вона така красива! (Тут отець Федір прочитав мені кілька молитов англійською з почуттям, толком, розстановкою. – прт. Петро Ляшик). Якщо я і міг робити помилки в українській і російській мові, то англійську я знав досконало. Мене хотіли залишити з благословення Патріарха в Суздалі перекладачем при іноземних делегаціях, але при цьому вимагали, аби я кожного разу писав звіти про те, хто і як поведився, про що говорив. Мені це було не до вподоби, і я звідти при першій же нагоді виїхав до Одеси і тут залишився. Вісімнадцять років я служив в Свято-Іллінському соборі м. Одеси, а звідти мене перевели на Друге Християнське кладовище в Свято-Димитріївський храм, де я служив з 1973 по 1977 роки. У той час на цьому приході бухгалтером була Серафима Миколаївна, в якої всі брати працювали в КДБ. Вона мені сказала, що пережила вже тринадцять настоятелів, а я чотирнадцятий. «Останній», - подумав я. І справді, через час я став помічати, що вона займається фінансовими махінаціями в храмі під прикриттям своєї подруги, начальника фінансового управління м. Одеси Соболевської. Коли я вивів її на чисту воду, то її зняли з роботи, а мене для моєї ж безпеки перевели в Березівку. У Свято-Миколаївському храмі м. Березівки я прослужив чотирнадцять років з 1977 по 1991 роки. Служити довелося в тяжких умовах. Прихід розмістився в невеликому молитовному будинку. Стелі були низькі. Людей збиралося дуже багато, особливо у свята, коли приїжджали люди з навколишніх сіл. Під час служби деякі від духоти втрачали свідомість. Якось це сталося і зі мною. Ремонти робити в молитовному будинку влада не дозволяла. Ми тоді самовільно підняли стелі і зробили віддушину в стінах. Слава богу, тоді мені це зійшло з рук. Стало трохи легше, але небагато. Ми вирішили добиватися відкриття віднятого в нас храму, в якому на той час знаходився шкільний спортзал. Пам'ятаю, як я з прихожанами разів десять їздив до Одеси на прийом до голови Одеської обласної держадміністрації Боделана Р.Б. з проханням про повернення храму. Чергу займав з чотирьох-п'яти годин ранку. Стояли по п'ять-шість годин, і нам кожного разу відповідали, що сьогодні вас прийняти не можуть. Ставилися до нас, як до непрошених гостей, всім виглядом показуючи, що ми тут не бажані. Секретарки Боделана Р.Б. дивилися на нас, як на злодіїв, які прийшли щось вкрасти. Не можна передати тієї радості, яку ми відчули, коли нам вирішили повернути церкву. За тиждень ми із старостою Янішевською Ніною Леонтіївною і прихожанами храму все перенесли з молитовного будинку в церкву. Все робили дуже швидко, боячись, аби влада не передумала. Я своїми руками зробив престол в новий старий храм, який згодом освятив благочинний з Одеси архімандрит Тихон Бондаренко. Особлива вдячність всім, хто тоді брав участь в цій справі. Після переходу в наш храм відразу ж почали його відновлювати. Деде Іван Степанович, помічник, добра і віруюча людина, їздив по колгоспах і домовлявся з головами про будівельні матеріали для відновлення храму. Хтось давав ліс, який складав, а потім переробляв в столярку Шевченко Микола Пантелійович. Хтось привіз цемент. Багато що з будматеріалів купували на будівельній базі за ті гроші, які жертвували люди. Пам'ятаю, як я зробив собі спеціальну тачку і з магазинів сам возив цемент, цвяхи,

фарбу. Допомагали будувати храм будівельники з м. Почаєва Тернопільської області. Центральний купол вони зробили на землі, а піднімали його японським краном. Радості нашої не було меж».

І справді, радості отця Федора меж не було і немає. Вже після стількох років цю радість я сам особисто бачив в його очах, коли він розповідав про відновлення нашого спільного Свято-Миколаївського храму м. Березівки. Дай, Боже, всім живим учасникам тих подій многая літа, а тим, хто вже представився, – Царство небесне.

Спогади про Березівський приход протоіерея Миколи Мальшакова

«Добре було б написати про Березівський храм, але тоді, на жаль, такого не було. Вірніше він був, але там під час безбожного періоду знаходилася спортивна школа. Віруючі всього Березівського району для богослужіння використовували звичайну сільську хатину, складену з каменя-дикуна. Вона була розширена за рахунок прибудови-веранди. Служили там завжди два священики: один справляв треби, інший служив. Так вони чергувалися по тижнях. Мені сталося служити з протоіереєм Федором Крищуком. Ні у одному з сіл району не було більше діючого приходу. Храми були, але це були або склади, або ще щось, а то і зовсім нікому не потрібні розваля. Коли доводилося проїздити мимо них, здавалося, ще небагато, і дивитися не буде на що. Якби у той час хтось сказав, що це все відновиться, сказане сприйняли б як жарт. Всі змирилися з тим, що буде так весь час. Маленька хатина на околиці Березівки. Чоловік п'ятдесят на службі з усього Березівського району, маленький церковний хорик з літніх бабусь. Якщо траплялася яка треба – причащення хворого чи поховання, їздити доводилося і за 40 км. Люди винаймали таксі. Ось так наші прихожани жили, а ми з отцем Федором служили. Тиждень він, тиждень я. За тиждень люди звалили до отця Федора, коли я заступав на свою седмицю, мене починали називати «отець Федір», коли він після мене заступав, його починали називати «отцем Миколою». Церковні кошти майже всі забиралися до Фонду миру. Що це за фонд, ніхто не знав. Уповноваженого у справах релігії всі боялися, і староста, якого він затверджував як головнокомандуючого, старався.

Ось так жив наш Березівський приход до 1988 року, ювілейного року Хрещення Русі. Після нього в нашій Православній Церкві почалися зміни. Свіжий вітер змін торкнувся і нашої Березівки. Настоятелем у той час був той же отець Федір Крищук. Через деякий час після ювілейних подій стали повертати віруючим відібрані храми. Був повернений Березівській общині її колишній храм, що знаходиться в центрі міста. Спортивна школа (яка знаходилася донині в храмі) була перенесена в інше місце. У церковній общині припинили вилучати кошти на Фонд миру, з'явилася можливість частково відновити будівлю храму, зробити примітивний іконостас, аби якось можна було проводити богослужіння. У огорожі храму був побудований церковний будинок з підсобними приміщеннями і хрестилкою. Церковний будинок був побудований для проживання священика, оскільки ми з о. Федором жили на квартирах.

З поверненням храму, який був в центрі Березівки, поступово став збільшуватися місцевий прихід з числа жителів міста. Стали відкриватися храми і в інших населених пунктах району. Де були зруйновані – відновлювалися, а де їх не було - будувалися.

Коли я служив у Березівці, псаломницею в храмі була Єлизавета Григорівна. Хор складався з чотирьох чоловік, серед яких була одна циганка. Нот ніхто не знав, співали «на слух». Послужили ми так з о. Федором в поверненому храмі близько трьох років. Будучи настоятелем, о. Федір на старому перекритті храму поставив купол. Через деякий час цей купол осів, і на стелі храму з'явилися тріщини. Новому священикові випало це усувати. Після нас настоятелем в Березівському Свято-Миколаївському храмі став служити священик Петро Ляшик. Наша колишня псаломниця Єлизавета Григорівна незабаром померла, і її посаду обійняла матінка нового священика Марина.

Своїми спогадами поділився священик Микола Мальшаков, який на даний час служить в м. Біляївці Одеської області».

Із спогадів Кулібаби Надії Степанівни прихожанки Свято-Миколаївського храму

*«Слава Тобі, Який спорудив Церкву Твою
Як тихий притулок змученому світу».*

(ікос з Вдячного акафісту «Слава Богу за все»)

Ми і наш Храм - ми, прихожани нашого храму, розуміємо як нероздільний зв'язок між небом і землею, оскільки вважаємо Храм шматочком неба на землі. Цим ми живемо, дихаємо, і це складає всю повноту нашого щастя.

А ще щасливі тим, що виховувалися в сім'ї віруючих батьків, які завжди нагадували нам: «Кому Церква не мати, тому Бог не батько». І тому, коли самі стали батьками, вселяли це і своїм дітям, і близьким, і знайомим людям. І багато хто вдячний, що, прийшовши в храм, знайшли новий сенс життя, знаходячи тут, в храмі, заспокоєння душі, надію на майбутнє воскресіння і життя вічне.

Згадуючи дитинство, я, раба Божа Надія (Кулібаба), згадую його як найкращі роки мого життя, саме не школу, а домашнє вогнище, де все дихало благочестям, молитвою, добрими справами і повчаннями батька, який наполегливо вселяв, щоб «сонце не зайшло в гніві вашому», не дозволяв вступати в піонери, комсомол. І нас таких кілька чоловік в класі було, кращих учнів, але не покірних духу часу, за що терпіли ганьбу. Так, в характеристиці за 9-й клас у мене написано: «Сацюк Надія краща учениця класу, слухняна, ввічлива, має авторитет серед своїх товаришів, лише через забобони не вступає в лави ВЛКСМ». Класний керівник додала, що з такою характеристикою тобі буде скрізь закрита дорога. Але, слава богу, ніхто не звертав уваги на цю характеристику під час вступу до фінансового технікуму, а за тим в Одеський кредитно-економічний інститут (нині народного господарства). По знаннях своїх і за допомогою Божою закінчила успішно, відпрацювала в Запорізькій обл., а за тим повернулася в рідну Березівку у фінансовий відділ, де чекали нові утиски церкви в «хрущовські» часи.

Церкву обкладали податками (культ церковний, півчих). Я вела ці податки і прагнула допомогти, як могла, зменшити їх. Батько мій Сацюк Степан Олександрович співав в хорі безкоштовно, в славу Божію і утримував церковного коня (машин тоді мало було). Він не хотів мене компрометувати, тому наше прізвище у фінансових органах не фігурувало. А коли розпочалося будівництво школи №3 біля храму, районна влада вирішила храм закрити, посилаючись на несумісність поряд з школою храму, але св. Микола угодник, заступник нашого району, не допустив зруйнувати храм. Храм закрили, але не зруйнували будівлю церкви вщент (як було заплановано). На будівництво школи №3 був призначений виконроб Одеського БМУ Лещенко Микола Іванович – учасник війни, людина віруюча, прихожанин Успенського кафедрального собору. Він і відстояв у райвиконкомі, аби будівлю церкви залишили йому як складське приміщення, і таким чином будівля церкви збереглася (а повинні були повністю розібрати). Прибрати хрест на куполі було нікому, боялися висоти і святості, але знайшовся сміливець Валерій Демешин, який збив хрест, але незабаром він з хлопцями пішов купатися на тартакаївський ставок, зробили саморобний пліт і, відштовхуючись від нього, робили сальто, стрибали у воду. І чергового разу, коли Валерій відштовхнувся, перекинувся в повітрі, пліт підплив до нього і стукнув потилицю. Хлопці доставили його в лікарню, він пролежав днів 7-10 і, не приходячи в свідомість, помер. Це було десь у 1963 році. Йому було 23-24 роки.

Прихожани всі скорбіли, особливо в святкові дні про відсутність храму. Збирали підписи про дозвіл відкрити молитовний дім. Зібравши багато підписів, приходська рада (називалася «двадцяткою»), вирішила послати делегацію до Москви з проханням відкрити храм в Березівці. Поїхало 5 чоловік – староста храму Виверець Василь Лук'янович (прадідусь ієрея Ігоря Виверця); мій батько Сацюк Степан Олександрович, член приходської ради і три жінки – Шульга Зінаїда Григорівна (її син жив в Москві, і там у нього всі зупинилися), а останніх двох я не пам'ятаю (здається, Короваєва Марія Іванівна їздила).

Всі вони були членами приходської ради. Вони попали на прийом до Л. І. Брежнєва (він був заступником Хрущова). Він запитав, звідки ви і з якого питання. Відповідав староста: «Ми ходяки з Одещини, у нас закрили храм, посилаючись, що поруч школа і це не сумісно, а у нас багато віруючих в районі, ми привезли їх підписи і просимо відкрити храм у іншому місці». Вони написали письмове прохання, й через кілька днів отримали папір, в якому говорилося про дозвіл в Березівці відкрити «точку» (слово «церква», напевно, боялися писати). Задоволені приїхали, принесли цей дозвіл в райвиконком Куликову Івану Петровичу (він був секретарем райвиконкому і уповноважений у церковних справах). Він залишив цей документ для узгодження з районною владою, всі з нетерпінням чекали відповіді і молилися. Ми, молоді, брали відрядження в святкові дні, аби сповідатися і причаститися, або на вихідні їздили до Одеси, а хто з прихожан міцніший здоров'ям, їздили в монастирі, а немічні знемагали в чеканні. Нарешті, викликали старосту Василя Лук'яновича і дали термін три дні. «Якщо в цей термін не знайдете потрібного, придатного для храму приміщення, значить питання закрийте». Це були перегини місцевої влади. У перший день Василь Лук'янович обійшов «болгарку», тобто вулиці К. Маркса, Ворошилова, Леніна, Енгельса і перпендикулярні їм вулиці; другий день «дачний

район» - це район лікарні – вулиці Тимірязєва, Дачна, Садова, Перемоги, Кірова, Крупської, - і все безрезультатно. Тоді, розказував дід Вася: «Я всю останню ніч провів на колінах перед святим Миколаєм Чудотворцем, слізно просячи про вказівку мені місця для відкриття молитовного дому, і вранці, прийшовши в центр міста, зустрів Людмилу Черноус, робітницю районного загсу, яка сама запитала, чому я такий сумний, і, вислухавши мене, запропонувала будинок по вул. Миру, 44. Сестра її вийшла заміж і виїхала жити до Одеси, і порожній будинок здали в оренду під молитовний дім за 60 карбованців на місяць, а потім ми викупили його».

Ось так святий Миколай відстояв свій храм в Березівці. А коли була побудована СШ №3, складське приміщення не знадобилося і будівля церкви стала ДЮСШ. Але люди, проходячи повз закритого храму, зупинялися і поштиво кланялися на будівлю, адже душа-християнка в кожного відгукувалася на зганьблену святиню, а наш місцевий поет, начальник дорожнього управління Овчаренко Михайло Полікарпович (нині покійний) писав:

*Десь в якомусь райцентрі
Люди знають в якому.
Зводять діти в церкві
З атеїзму оскому.*

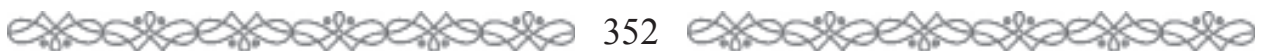
*Розминаються поряд
Зі святими, аж мліють.
І «хрести»¹⁹⁹ вже творять
Так, звичайно, як вміють.*

*Їм би майстра. Як Бога.
То б навчались творити,
А всяк якомога,
Коли церква відкрита.*

*Вже ж пишається вчитель –
Можуть учні, принаймні,
В німб святого влучити
Двічі з трьох «персональних».*

*Що як з вузу до церкви
Залучити доцента? –
Похолоне й душа.
Це була колись церква,
А тепер ДЮСШ.*

На 9-й день після похорону приснився мені покійний Овчаренко і тричі мені сказав: «Чого я з тобою ближче не спілкувався?» (я розумію, на духовні теми, оскільки часто він у нас бував – грав з чоловіком в шахи). Він був віруючою людиною, але мирські заботи заглушали його думки про Бога. Але важка хвороба, поза сумнівом, викликала в ньому розкаяння. Я була при ньому за два дні до його смерті, і він засмучувався і у всіх просив вибачення.

Мені хочеться ще повідати про те, як Микола Чудотворець відвідав явно легендарну особу нашого району - Макара Онисимовича Посмітного. А було це на початку 70-х років. Я вдома прочитала в газеті «Известия» (союзна газета) на останній сторінці указ Президії Верховної Ради СРСР, що в передовому колгоспі ім. 21-го з'їзду КПРС на Одещині, де беззмінним головою колгоспу був М.О. Посмітний, навіть в жнива заведений вихідний день. Я чомусь прочитала цей указ своїй рідній тітці, сестрі мого батька. Вона жила з нами, будучи вдовою з 23-річного віку (чоловіка і двох дітей поховала під час епідемії холери). І ось вона говорить: «Я знаю, чому він ввів вихідний день, коли помиратиму, скажу». У 1974 р. вона захворіла на запалення легенів у віці 80 років (а знала вона лише дорогу в храм, не знала навіть де хлібний магазин знаходиться, була цілком Божа людина). І лікарю Виноградовій відповіла: «Зараз піст строгий і жодних бульйонів!» Лікар поцілувала її в руку і сказала: «Точно як моя бабуся помирала в Тирасполі, а з поста не зійшла», і сказала їй готуватися до смерті, запалення в 80 років вже не піддається лікуванню. Я тут же пригадала про таємницю з Посмітним, і тітка повідала мені: «Оскільки він був депутатом Верховної Ради СРСР, до нього приходили люди з усієї округи, звертаючись як до депутата. Він мав звичай: вже будучи без ніг (ампутували обидві ноги), об'їжджати всі поля на машині і потім на правлінні колгоспу (він був почесним членом правління) давав ЦУ для всіх. Якось після одного такого об'їзду своїх полів він ліг відпочити, а дружина Палашка повинна сніданок йому принести в ліжку. Раптом відкриваються двері і заходить старенький. Привітався, а Посмітний говорить: «Шо тобі треба, діду?», а старенький відповідає: «Я прийшов тобі сказати, що ти великий грішник, ти не шанував святкових і вихідних днів і лихословиш», а Посмітний говорить: «Хто ти такий, що мені вказуєш?», а той говорить: «Я повторюю, я прийшов тобі сказати, що ти великий грішник, ти не шанував святкових і вихідних днів і лихословиш». Посмітний покликав дружину: «Палашко, Палашко, іди нажени діда!» Увійшла Палашка, а діда не стало, лише запах ладану в кімнаті відчувався, і він дружині все розповів, і наказав нікому не говорити, але вона мала нерозлучну подругу Параську, якій все розповіла (а вона їздила до нас в храм і ночувала у нас удома і повідала мені, наказавши зберігати це в таємниці). Вони вирішили купити ікону свт. Миколи Чудотворця, сивого на повний зріст, і показати Посмітному. Палашка, отримавши цей образ від Параски-подруги, куплений в нашому храмі (на вул. Миру тоді), показала чоловікові, і він говорить: «Де ти взяла його фотографію – це він був і мене викрив». І потім на правлінні колгоспу сказав: «Не знаю, є що чи нема, а в неділю нехай буде вихідний для людей!», а до цього він не визнавав жодних святкових чи вихідних днів і щипав себе, коли хотів почати лягтися».

Я сама не раз перевіряла цей колгосп, працюючи у фінвідділі, і стикалася з ним. Лихослів'я у нього в мові було в ужитку як префікс, а в останні роки (помер він десь в 1974 - 1975 роках) перестав лягтися. Так Святитель Миколай його напоумив.

Років 15 служив у нас о. Аристід Руссу з 1961 – 1976 рр. (нині покійний). Мій батько дуже любив його. О. Аристід відспівував і поховав нашого тата. Потім

служив о. Володимир Пальчак (нині клірик Слобідської церкви в Одесі); протоіерей Анатолій, а на початку 80-х років і при відкритті в 90-у році справжньої Церкви служили о. Федір Кришук та о. Микола Мальшаков.

Коли відкрили храм, рабі Божій Клавдії (Крикун) приснився сон: весь народ стоїть в центрі Березівки і дивиться на схід в чеканні. Раптом в районі елеватора на небі отверзаються небеса і з'являється Спаситель у всьому білому (як на іконі «Воскресіння Христове») і звертається до народу із словами: «Моліться, кайтесь, ходіте в Церкву, і багато що хочу вам сказати, ідіте за Мною» і по повітрю поплив. Люди дивляться Йому вслід, а Він почав опускатися над куполом храму. Зараз Клавдія Іванівна живе в с. Лановому. А раніше ходила в наш храм.

Відновлювали храм спільними зусиллями прихожан під керівництвом священиків. Приїжджали допомагати, окрім наших прихожан, люди із с.Виноградного. Не маючи свого храму, вони їздили до нас. Гаркушина Дарина Іллівна і Колодій Матрона залишалися в недільні дні на вечірне богослужіння, а потім пішо бігли додому в літній час 18 км і встигали зустріти корів, що йшли з пасовища. Така міцна віра була у них. А тепер їх діти продовжують йти по їх стопах. Так, Голощاپова Валентина Іванівна (дочка р. Б. Дарії), Драна Марія Дмитрівна, Рябоволик Ярина Сергіївна постійно приїжджали допомагати відновлювати храм. Зараз вони складають «кістяк» свого храму, будучи півчими, а Драна Марія – регент хору в о. Федора в с. Виноградному.

Багато прихожан, які внесли частку у відновлення храму, пішли у вічність, залишаючи приклад для наслідування всім нам.

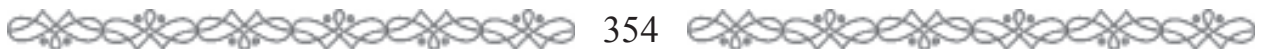
Особливої пишності досяг наш храм зусиллями о. Петра (Ляшика), який не жалюючи сил, за допомогою Божою як добрий пастир, не найманець згуртував паству в єдине Лоно Церкви, де буяє Благодать Божа. Це відчуваємо ми, прихожани, і тягнуться до святинь храму нові душі, і храм наповнюється з кожним роком все новими і новими людьми.

Справді, «святе місце пустим не буває!» Ми, старші, відходимо, а на зміну йдуть і йдуть молоді, славлячи Бога і Святу Церкву Його.

**Зі спогадів прихожанки
Свято-Миколаївського храму
Щербини Ірини Леонідівни
вчительки Березівської ЗОШ №2**

«Шлях до храму у кожного свій: хтось з діда – прадіда при храмі, когось туди привела цікавість, а когось і велика біда...

Наша сім'я була самою звичайною радянською сім'єю: мама – вчителька, батько – робітник і дві доньки Ірина та Олена. Багато уваги приділяли батьки нашому вихованню, прагнули, аби ми росли слухняними, розумними, добрими та справедливими. Ми багато читали, спілкувалися з однолітками, батькам допомагали. Між нами і батьками завжди було взаєморозуміння. От тільки такі слово, як «Бог», «церква», «Віра», «православ'я» в родині не вживалися, хоча ще маленькими нас таємно похрестили. От був час!

В школі, зрозуміло, теж велася активна антирелігійна ідеологічна робота. Мабуть, саме тому, ми – спочатку жовтенята, потім піонери, а вже потім комсомольці, - навіть не ставили перед собою запитання: «Чому спортивна школа, повз яку часто проходили, розміщується в будівлі такої незвичайної архітектури?»

Так і текло собі моє життя: ось я вже студентка університету, ось я вже вчителька у своїй рідній школі №2, ось моє весілля, ось у мене вже й маленька донечка, а згодом і синочок.

Тим часом і Олена встигла закінчити спочатку школу, а потім і педінститут, почала працювати диктором Березівської приватної телекомпанії «Дозвілля».

Але ж недарма в народі кажуть: «Допоки грім не гряне, людина не перехреститься». Потужним громом стала для нас страшна хвороба Олени. Де ми тільки не шукали порятунку: офіційна медицина Одеси, Києва, рекомендації народних медиків і «цілителів». Випробували все, що нам радили, але все було марно – Олени не стало.

Де шукати втіхи, як не впасти у відчай, коли все навкруги кричить, нагадує про Олену? Начебто хтось підштовхнув маму, наказав їй: «Іди до церкви!» Так, спочатку сама, потім з онучкою, почала мама відвідувати церковні служби.

А тут і новина: при храмі відкривається недільна школа. Зрозуміло, що мама записала до школи обох моїх дітей.

Слідом за дітками пішла і я, - спочатку на заняття, а потім і на служби.

Тож виходить, що Господь через моїх дітей і мене, а згодом і чоловіка, привів до Свято-Миколаївського храму м.Березівки...»

Зі спогадів прихожанки Свято-Миколаївського храму Анісімової Тетяни Володимирівни

«Перш, ніж розповісти про себе, про своє становлення в церкві, не можна не сказати про мою маму, про те, як вона прийшла в церкву.

Про мої дитячі і шкільні спогади можу сказати те, що в нашій сім'ї Господа шанували. Пам'ятаю, як з бабусею ми ходили в наш храм. Він був красивим усередині, на стінах розписи. У храмі було багато людей. Батюшка мене причащав. Потім храм закрили. Коли знімали дзвони, хрест на храмі – люди були схвильовані цією подією, місто було розбурхане і в сім'ях йшли розмови про біду, яка може спіткати тих людей, які були до цього причетні. Ми рідко ходили в храм на вул. Миру, лише на такі свята, як Великдень, Хрещення, Преображення. У квартирі у нас висіла ікона, перед якою молилися бабусі і мама. Пізніше я взнала, що це ікона прп. Серафима Саровського, дуже шанованого в нашій сім'ї. Я соромилася стояти перед іконою і молитися, а ось коли лягала спати, тоді хрестилася і читала молитву, яку навчила бабуся. Але це не була молитва «Отче наш» (її я не знала), а молитва на сон прийдешній. А вранці я дякувала Боженці (як я говорила) і просила, щоб Він допоміг мамі і бабусі вдень. Померла бабуся у віці 95 років. Вона була дуже спокійна, ніколи нікого не судила. Якщо і запитували у неї про когось чи при ній когось засуджували, вона м'яко припиняла розмову і говорила: «Не судіть, то не судимі будете». Останні сім років життя вона була сліпа. Бабусі пропонували зробити операцію щодо катаракти, але

вона відмовилася. Бабусю я дуже любила. Багато, хто знав її, відгукувалися про неї з великою теплотою. Відспівували мою бабусю в храмі на вул. Миру.

Після того як я вийшла заміж і виїхала до Києва, мама залишилася одна. У нас була велика сім'я. У бабусі, окрім моєї мами, жили в Березівці ще дві дочки і син (з двійнят, другий - Савелій загинув в Польщі за 5 днів до закінчення війни), і ще одна дочка в Миколаєві. З маминих сестер одна виїхала до дочки під Миколаїв, інша померла; племінниця, з якою ми були дуже близькі, виїхала в Роздільну, я до Києва, а рідний брат – до Брянська.

І ось в один з таких самотніх днів (у великому смутку і сльозах) до неї зайшла її знайома – Кулібаба Надія Степанівна. Взнавши причину її сліз, вона їй сказала, що не плакати треба за мною, сином і померлою мамою, а йти в храм і молитися про нас і про упокоєння матері. Всім потрібна молитва, а не сльози. Надія Степанівна багатьох привела в храм. Вона незвичайної душі людина, дуже чуйна, здатна надати будь-яку допомогу протягом доби. Таким чином мама прийшла в церкву. Спочатку вона ходила на вечірнє богослужіння (по неділях на базар), а потім, знову ж таки з повчань і переконань Надії Степанівни, мама стала постійно ходити на богослужіння. Надія Степанівна була її маяком, який вів до Бога. Вона дала мамі Євангеліє, «підсовувала» молитви і духовну літературу, якої у той час майже не було, а те, що було, – переписано від руки в зошиті.

І ось, моя мама при зустрічі зі мною починала мене потихеньку переконувати ходити в церкву, читати Євангеліє. Я, як і раніше, читала молитви на ніч і в «багнети» сприймала її бажання привести мене в храм. А коли вона приїжджала до Києва, я вела її у Володимирський собор, але діждатися, коли закінчиться служба, не могла. Ну як же довго вона тягнулася, як болісно повільно співав хор і йшли батюшкіні примовляння, і ось, нарешті довгождане «Отче наш», після якого обіцяно було піти. З радістю і полегшенням я вирушала з храму. Мені соромно перед Господом за себе, коли я згадую ці моменти зі свого життя. Щоб від мене мама відстала – я читала главу Євангелія, яку вона вказувала мені прочитати, але ні рядка більше. Пробач мене, Господи, нерозумну, безрозсудну.

Слід ще пригадати про те, що коли у мене народився син, ми хрестили його в Березівці в храмі на вул. Миру. У той час чоловік працював в міністерстві заготівель, і не можна було вказати прізвище і місце роботи, оскільки були б дуже великі неприємності у нього на роботі. Я до цих пір не пам'ятаю, під яким прізвищем був записаний мій чоловік при хрещенні дитяти. А на такі свята, як Великдень, Преображення, я, коли була в Березівці (ще до заміжжя і від'їзду до Києва), бачила багато міліції, але не для того, щоб був порядок, а для того, щоб побачити тих людей, які були в церкві. В деяких були і неприємності через відвідини церкви.

Я багато читала. У перебудовний час з'явилася маса літератури, журналів. Я багато виписувала преси, а в школі, де я працювала, ми домовлялися, хто що випише, по колу перечитувати. Читала багато непотрібного, у тому числі про НЛЮ, і на виставку фото «гуманоїдів» ходила. Були такі їх фото, де вказувалося – хто і в чому допоможе, якщо до них звертатися. Аж мороз по шкірі йшов від цих знімків. Друзі купували їх фото – я ж не могла. Всередині був протест, а після виставки – порожнеча. Було

також відчуття, що тут щось не те, чому від інших виставок розливається тепло, а тут порожнеча, мороз по тілу?

А була молитва матері, яка і з дна моря дістане. Іскра Божія жевріє в кожній душі, але розгорається в різний час. Через скорботи, страждання Господь навертає до себе – так говорить Святе Євангеліє. У мене не було скорбот і страждань, але йшла безперервна молитва матері (як я потім зрозуміла), і ось пішли мої перші кроки. Напевно, важко повірити в мої слова, але, коли начиталась про занепалих ангелів під назвою НЛО і «призвавши» їх (тобто думаючи в якийсь момент про них), вони з'явилися. Важко це згадувати, але це було, я їх бачила, душа моя «летіла» кудись, це був не сон, це було наяву. Була тривала боротьба. Я пішла в церкву. Я знепритомніла, стоячи в храмі на літургії, мені було погано, я виходила з храму і знов заходила. А після служби - в Печери. Це була Києво-Печерська Лавра. Я зовсім нічого не знала, не розуміла, але стежила за семінаристами, які стояли на службі: коли вони хрестилися, коли має бути поклін і так далі. Я в Києві була одна, вів мене Господь і мамині молитви.

Починала з'являтися духовна література, і мені радили купити то одне, то інше, і я купувала. Якщо розуміла, про що написано, - читала книгу швидко, а якщо ні, то бувало, що лежала моя книжечка на полиці і рік, і два. Але приходив час, і зміст цих книг розуміла. Мені було все цікаво. З'явився «Києво-Печерський Патерик», який я з цікавістю прочитала, а оскільки я після служби в Лаврі «бігла» в Печери – мені особливо цікаво було дізнатися про життя преподобних. Я дуже любила Ближні Печери, не знаю чому, але саме ці «преподобненькі» були особливо близькі. З такою ласкою, любов'ю «преподобненькі» сказав в паломницькій поїзді в монастир Боровський про прп. Пафнутія Боровського ігумен, який розповідав нам про історію монастиря.

Я вже читала Євангеліє, духовну літературу і купувала все мамі. У Києві я вже водила маму по святих місцях Києва, по Печерах. Коли мама приїжджала до Києва – вона купувала багато духовної літератури й ікон. Пенсія у неї була невелика, але вона її не жаліла на ці покупки і прагнула багато купити ще своїм знайомим в храмі. Це зараз багато ікон в різних окладах, а в той час, в 80-і роки, були рідко на дереві чи в рамці. Ікони були літографічні різної величини. Мама багато читала духовної літератури і була як бібліотекар. У неї одні брали книги, інші приносили, і був ніби обмін літературою.

У нас з мамою було ніби духовне єднання. Ми з нею не сварилися. У нас було про що поговорити, і ми були як подруги. І коли постало питання про те, що мама одна і по своїй немочі їй важко, брат запропонував домовитися мені з якоюсь жінкою в Березівці, щоб допомагала мамі, а брат буде це фінансувати. Я сказала, що цього не буде. Мама нас не залишала, не залишу її і я, не дозволю комусь чужому доглядати її. На той час я пішла з муз. школи. Йшла на вислугу на рік, а вийшло надовго. Я з великою віддачею працювала всі роки, дуже любила свою роботу. Мене приваблювало те, що хлопці приходили, нічого не розуміючи в музиці, не знаючи як грати, а через деякий час вони починали мені щось доводити, зналися на епохах, творах цих епох і просили твори, які хотіли грати. Я в Березівці виходила

на роботу в дитячий садок музпрацівником, але ця робота мені не сподобалася. Там я не бачила «зростання» дітей в своїй роботі. Роботу в д/садку я називала «2 притопи, 3 прихлопи» - і все. Ранок відбули і забули. І все, - пішли далі. У муз. школі все не так. Була віддача учнів, було їх «зростання» і моє уміння їм піднести урок. Моє ставлення до роботи «на знос» зробило свою справу - «швидка» часто «чергувала» біля дверей школи. У 45 років я змушена була піти на «вислугу», як я вже сказала на рік. Потрібен був невеликий відпочинок. І тут же в червні місяці мені пропонують роботу екскурсовода в Києво-Печерській Лаврі. Був відкритий відділ зовнішніх економічних відносин (нині паломницький). Керівник відділу знала мене по паломницьких поїздках, вона філолог, пише вірші. Зараз випущено багато її збірок. Це Кривенко Т.О.

Пісня духовна, яку співають на нашому кліросі «Пресвята Богородице, спаси», написана на її вірші.

Пропозиція її мене здивувала – це був день 14 червня, день прп. Агапіта Печерського. Це було цілонічне бдіння в Трапезному храмі Лаври. Вона ще засміялася і сказала: «Та не я тебе зову, а прп. Агапіт», вказавши на його раку з мощами, яка знаходилася в храмі. Це єдині мощі, які виносять з Печер і хресним ходом несуть в Трапезний храм. Так я стала екскурсоводом. Тетяна Олександрівна була першим керівником у відділі, а потім постійно були керівники – священники з монастиря. Відділ був відкритий благочинним Лаври архімандритом Єфремом (нині єпископ Криворізький і Мелітопольський). Мені дуже подобалося це служіння в домі Пресвятої Богородиці. Коли у відділі говорили про «роботу», нас переривали і говорили про те, що ми не працюємо, а служимо. Коли я зіткнулася з цим «служінням», я не хотіла повертатися в муз. школу. Я пішла на курси по Давньому Києву в Софію Київську, і це допомогло мені в паломницьких поїздках по монастирях міста. До Києва стікається багато людей і з нашої України, Росії, Білорусі, Молдови. Багатьох цікавлять Печери і святині Києва. Я з радістю возила паломників і прагнула якомога більше про них розповідати. Приїжджало дуже багато іноземних туристів, вони з цікавістю слухали історію Лаври і життя преподобних. У відділі ми розробляли маршрути паломницьких поїздок, тоді це лише зароджувалося, і паломництва були по монастирях України, Росії, Білорусі лише в Лаврі.

У свій час в газеті «Вечірні вісті» була рубрика «Чудеса в Лаврі тривають». Були дуже цікаві випадки і зцілення. Було і таке, що тих, які насміхалися над преподобними, їх в Печери «не пускали» господарі Печер. І ось люди стали шукати чудес в Печерах, тоді Намісник монастиря Владика Павло заборонив писати ці статті, хоча у відділі є книга, в якій всі випадки «чудес» фіксують. І ось якраз в той час, коли все так непогано у мене влаштовувалося (3 роки роботи), мені потрібно було виїхати з Києва заради мами. Багато раз я докоряла собі вже потім (адже не пройшло і півтора року, як мама померла), що не потрібно було виїжджати, а приїжджати «наїздами». Після приїзду з Києва мені Тамара Анісімова запропонувала співати на кліросі, я ж стояла в храмі. У Києві я у свій час співала на кліросі, але коли я зрозуміла, що «прив'язана» до храму, а не Лаври – я пішла. Без Лаври я не могла. У будь-яку погоду і взимку, і влітку їхала на службу.

У Березівці я вела в недільній школі заняття по історії церкви і співала на кліросі. Лише тоді я зрозуміла, навіщо мені Господь дав музику моєю спеціальністю. Я нічого не знала про церковний спів, але уміння грати і знання нот допомогло. Баян в руки, ноти перед собою – і співати. Учила ірмоси, співи. І так крок за кроком. Зараз себе не мислю без храму, без служби. І якщо які-небудь причини потребують залишатися поза храмом, я дивлюся на годинник і уявляю службу.

Повернуся в своєму оповіданні знову до мами. Своєю хворобою і відходом з життя вона мені так багато показала. Вона була прикладом в житті: одна мене з братом сама виховувала, дала освіту. Життя її було важке, вона була вольова, її слово було залізним, як вона сказала, так і буде. Я інколи за її різкість, твердість вичитувала і говорила, що не можна так різко розмовляти. Вона і сусідів, і знайомих вичитувала за те, що сидять на лавках під будинком, а не йдуть в храм. У її думках я з нею завжди погоджувалася. Вона була сильною молитовницею. Щодня читала по 500 - 600 разів «Ісусову молитву» і «Богородице Діво». Вона не вміла читати церковно-слов'янською мовою, я намагалася її навчити, але зрозуміла, що це марно. У останні місяці свого життя вона бачила на стінах своєї кімнати рядками написані золотими літерами (за її словами) якийсь текст церковно-слов'янською мовою. Це було не постійно, і коли вона мені про це говорила, я дивувалася. А мама все твердила: «Та невже ти не бачиш? Я не можу цього прочитати, адже ти мені показувала ці букви, але я їх не розумію». Своєю хворобою мама мені показувала міцну віру в Господа, надію на Його милість і любов до нас. Я жодного разу не чула ремствувань від неї. Вона розуміла, що вирушає з життя, ми про це спокійно з нею говорили. А коли вона побачила, що я плачу, строго глянула на мене і сказала: «Ти плачеш? Припини, не смій! Я не хочу цього бачити. Ти ж розумієш, прийшов мій час, змінити нічого не можна. Я дуже хотіла б тобі допомогти, але Господь розпорядився по-іншому. Така Воля Його. А ти будь сильною, не плач». Вона дала всі розпорядження. Я зробила все, як вона хотіла. Я благала вмч. Варвару, щоб мама не померла без причастя. І ось, починаючи з 2 січня і по 4 мама «відходила» не раз за день, ледве-ледве стукало серце, вона затихала, а я благала Господа, вмч. Варвару про причастя, і знов серце починало працювати. 4 січня о. Петро причастив маму. 5 січня після вечірнього богослужіння в храмі до неї прийшли деякі наші прихожани. Вона всім дякувала, вибачилася і попрощалася. Відійшла вона в світ інший вранці 6 січня. Це була тиха і мирна кончина.

Я втратила друга. Зрозуміла я це вже потім. Відспівували її 8 січня в нашому храмі, який вона так любила. Багато прихожан прийшло провести її в останню дорогу. Ось вже 11 років немає моєї мами. Мені її так не вистачає. Її поради, молитви (які я так відчувала) привели мене до Бога. Пізніше я ставила собі питання: «Ну чому так пізно, чому не раніше?» Мені було 35 років, коли я прийшла в храм. Я часто думаю про Київ, моє минуле, про служіння Преподобним, про Дім Пречистої, в якому Вона сподобила мене послужити. Але не можна применшувати те, що маю зараз. Так, виїхала з Києва – втратила одне, але придбала інше. Там було одне служіння – тут інше. Головне, що я в храмі. Я люблю церковний спів, удома у вільний час беру баян, ноти і співаю церковні співи. Я вихована Київською Лаврою, Іонінським

монастирем на красивому церковному співі. Коли приїжджала в Березівку і чула такий же красивий спів хору під керівництвом матінки Марини – захоплювало дух. У мене було і є бажання добитися, щоб спів на нашому кліросі був красивим, злагодженим. Колись, читаючи книгу «Ольховський монастир», я взяла, що було видіння черниці на цілонічному бдінні Пресвятої Богородиці. Пречиста ходила по храму, і хто перебував в молитві, а не в пустих думках, тому давала срібну монету, а тим, хто співав на кліросі, – золоту. Особливо Пречиста любить «Чеснійшу». Коли я прочитала про це, мені так захотілося золоту монету від Пречистої.

Я сподіваюся на милість Божу, на те, що Він дасть мені послужити в храмі той час, який мені відпущений, аби на нашому кліросі був молитовний, благоговійний, чистий спів. Озираючись назад, хочу сказати, що дорога до Бога була нелегкою».

**Зі спогадів Кулібаби Надії Степанівни,
прихожанки Свято-Миколаївського храму**

«Сьогодні 7 січня 2012 року, коли весь православний світ святкує Різдво Христове, мимоволі переносишся в дитинство, чисте, нічим не затьмарене, в ті післявоєнні роки, де люди, які перенесли війну і голод, були миролюбніші і велелюбніші й дарували нам це тепло і любов, а особливо в такі Різдвяні дні. В храмі нас, дітей, всі цілували і давали пряники своєї випічки прикрашені. І радість святкова дорослих передавалася нам, дітям.

Раніше Різдвяне Богослужіння починалося о 5-й ранку. Юна Вітюк Віра Іванівна, півча хору, звернувшись на хорах співала

Христос Спаситель опівночі народився

У вертепі бідному Він оселився.

І над вертепом зірка сяяла;

Христос народився, - всім возвіщала.

А хор вторив їй, він знаходиться на кліросі праворуч від вітваря. Хор був любительський, але ним майстерно управляв регент Перетягін Аркадій Іванович. У хорі співало чоловік 10. Особливо вирізнялися голоси дисканти – Врадій Віра Захарівна і Вітюк Віра Іванівна (теща паламаря Колісніченка Павла Павловича, який зараз прислужує в Златоустівському храмі). Три Ольги співали в хорі: Галактіонова, Драмашко і Богата; Ганна Прусська, Сацюк Степан (мій батько); Стефанида Дерус; Феодосія Алексеєва (її дочка - Світлана Ситник); Олімпіада Рудакова. Можливо, їх діти теж в храмах моляться. Наприклад, Вітюк Віра живе в Миколаєві і до цих пір співає в храмі.

Коли помирали старші півчі, на зміну були нові, одна з них Шатохіна Софія Семенівна. Потім прийшли славити Бога Кірова Марія Іванівна і Меланія Іванівна Новак (рідні сестри); Пирогова Галина Іванівна; Сердюк Надія та ін.

Зараз нас радують два хори: професійний і любительський під управлінням нашої матінки Мариночки і Тетяни Анісімової. Регентська ерудиція матінки неперевершена, тому хор співає, як б сказала, класично. Дуже хороший колектив півчих згуртувала довкола себе Анісімова Тетяна Володимирівна. Вони викроюють час свій

робочий з тим, аби безкоштовно служити Богові. Поглянеш в храмі на прихожан і згадуєш, якими вони були раніше. З багатьма доводилося стикатися по роботі, з багатьма інші обставини зближували, і кожного разу переконуєшся, що ті люди, які в побуті, в повсякденному житті були чуйні, добрі, велелюбні, - зараз стоять в храмі. Це і Зоя Олександрівна Пасічник, Надія Володимирівна Белан, Людмила Володимирівна Дітковська (рідні сестри Ранкич), вже покійна Людмила Петрівна Бабенко, Любов Вальвакова, Любов Димова, Віра Василівна Іванова, Любов Слабенко, Ольга і Леонід Марценковські, Тетяна і Микола Вернигори, Віра Володимирівна і Анатолій Миколайович Латій, Тетяна Володимирівна Таранович і Віра Володимирівна Урсул з їх матір'ю Феодосією Олександрівною Ізбаш, Шевченко Марфа з дочками і внуками Олександр і Ірина Щербини з дочкою Оленою і сином Віктором (паламарем нашого храму), Мушиніна Софія Іванівна і багато інших.

Особлива характерність в тому, що старі прихожани істинно віруючі, які і віру зберегли, і течію зробили, по їх стопах пішли в церкву їхні діти, внуки. Таким прикладом можуть бути покійні прихожани Виверці Григорій Лук'янович і Ганна Яківна. Це сімейство, будучи багатодітними (5 дітей), постійно по недільних днях були в храмі. Дядько Гриша прислужував, допомагав своєму братові старості Виверцю Василю Лук'яновичу. І зараз троє їхніх дітей постійно на службі в церкві: Виверець Анатолій Григорович, Виверець Наталія Григорівна і Тараненко Тетяна Григорівна. Стоять в ряд всі троє завжди і на тому ж місці, де стояли їхні батьки, і моляться про напоумлення своїх дітей і внуків.

У будь-яку погоду, у будь-яку пору року і в найменше свято, де було 3 – 5 чоловік в храмі, була Шайдюк Ніна Лук'янівна (сестра старости). Зараз її дочка також неухильно відвідує храм. Перша зліва біля входу – Ткаченко Раїса Олексіївна. Її дядько, Врадій Іван Захарович, і Врадій Марія Лук'янівна (сестра старости Виверця В.Л.) теж були зразковими прихожанами.

До Виверця Василя Лук'яновича старостою була Олейник Лідія Василівна, яка багато потрудилася для храму, а потім, коли відновлювали храм, старостою була Янішевська Ніна Леонтіївна, яка внесла чималий внесок у відновлення храму. Збирати треба було багато коштів, держава ж допомоги не надавала. Цим збором багато в чому зобов'язані Ніні Леонтіївні. Вона цю місію виконувала із старанністю і любов'ю. Її батько, Леонтій Якович, був старостою церкви в с. Стрюковому, і за це в 1933 р. у них відібрали корову, мати Надія Іванівна дуже тужила, а він заспокоював її, кажучи: «Бог дав, Бог узяв. Дасть Бог день, дасть і їжу». Дуже віруючими були батьки. Я пам'ятаю матір, вона приїжджала в храм із Стрюкового часто. Її друга дочка Валентина (нині покійна) співала в церковному хорі в с. Стрюковому, а коли там храму не стало, приїжджала до нас у Березівку.

Хочеться ще сказати про дуже віруючу покійну прихожанку - Половенко Віру Степанівну, яка строго жила за заповідями Божими, пекла, варила, розносила і роздавала хворим знайомим, немічним, сама живучи дуже скромно. Вона жила для людей. Всю себе віддаючи їм і дітям. І померла вона в Різдвяний святвечір. Навіть смерть її була якась особлива, тиха.

Також хочеться зупинитися на ще одному благочестивому сімействі. Як радують нас Софія Іванівна Мушиніна і її дочка Ірина Леонідівна з чоловіком

Щербиною Олександром Григоровичем! Яких прекрасних дітей вони виховали, вони без перебільшення, можна сказати, є окрасою храму, вірно служивши Господові Богу.

Хочеться сказати про скромну, тиху, мудру покійну прихожанку - Шлуку Євдокію Йосипівну, яка 12 років безперервно прибирала в нашому храмі, а потім і в молитовному будинку з властивою їй старанністю і відповідальністю. Вона цілими днями перебувала в храмі як чергова, давала дуже мудрі повчання і поради всім, хто звертався до неї. Згодом і її чоловік, Шлука Федір Іванович, працював сторожем при храмі, а їхня дочка, Харланюк Софія Федорівна, - наша постійна прихожанка.

Наша прихожанка Скульська Лілія Володимирівна, разом з Кізимою Інною Іванівною допомагають в храмі, будучи авангардними прихожанками. Особливо Орест Миколайович Кізима багато разів допомагав храму зі своїми робітниками, серед яких були діти і внуки наших старих прихожан.

Поряд зі мною живуть Кірови, які самі і їхні діти, Лізочка і Саша, допомагають храму, особливо в святковому убранні храму.

Можна ще нескінченно довго перераховувати наших уже покійних прихожан і теперішніх, які для нас є маячками в справі порятунку душ і світять нам, будучи зразками для наслідування, а ми, немічні, їм наслідуватимемо».

**За матеріалами районної газети «Степовий маяк»
(підготував В'ячеслав Вірич):**

*«...Традиції живуть!
Чудодійна сила Хрещенської води*

19 січня 2012 року весь православний люд відзначає Водохреща. Центральне місце у святі займають обряди, пов'язані з водою, і один з них - купання в ополонці. Вважається, що вода у цей день має цілющу силу. З року в рік зростає кількість бажаючих зануритись у чудодійну водяну купіль.

Цьогоріч до відродженої традиції мали змогу долучитися мешканці Березівщини. З ініціативи керівництва району святкове дійство відбулося на кар'єрах - біля підходящої водойми, по краях оповитої смужкою очерету. На березі зі свіжовитесаної деревини обладнано місток із перилами – для зручності спуску у воду. Сама водойма скута кригою (вночі було більше 10 градусів морозу), а для купання прорубано ополонку у вигляді хреста. Неподалік – залізниця і машиністи курсуючих потягів вітають гудками чималий натовп людей.

У заході взяли участь голова районної ради Олег Богомил, в. о. голови райдержадміністрації Іван Руденко, депутат обласної ради Василь Задорожнюк, мер Березівки Валерій Григоращ, заступник голови РДА Сергій Лоскутніков, заступник голови райради Віра Лівінська, голова Асоціації сільгосптоваровиробників Віктор Гришаков, голова Асоціації фермерів Володимир Бондарець, голова райорганізації ветеранів Микола Себов, депутати районної і міської рад, сільські голови, мешканці міста.

Спочатку настоятель Свято-Миколаївського храму, Благочинний храмів Березівського округу отець Петро звернувся до присутніх з промовою. Він закликав

шанувати православну віру, народні традиції колядування. „Добре, що цього року в районі відроджено таку благу справу як Хрещенський обряд на водоймі. Українцям треба гуртуватися, берегти і продовжувати такі звичаї і свята. Я вітаю всіх вас зі святом першопочатку нашого хрещення, нашої купелі. І нехай ця благодать Божа, яку сьогодні в нашому храмі вимолювали в Господа сотні людей, зійде на всіх вас, на ваші родини. І я хочу цією святою водою окропити всіх вас і цю водойму”, - сказав отець Петро.

Крім того, прозвучали колядки і щедрівки в чудовому виконанні учасників церковного хору під керівництвом матінки Марини. Опісля було окроплено водойму і присутніх. Бажаючи мали змогу пірнути у Хрещенську воду, щоб відчуті її чудодійну силу. Потім біля великого багаття можна було зігрітися смачною юшкою і гарячим чаєм.

Наприкінці Олег Богомил та Іван Руденко подякували за допомогу в організації свята депутатові райради Князю Хачатрян, керівнику фірми „Газлідер” Миколі Слабенку, меру Валерію Григорашу, підприємцям Ігорю Соловійову і Тетяні Барсеґян, голові райорганізації мисливців і рибалок Миколі Пашковському, представникам Держлісгоспу.

Також прозвучало побажання, щоб відроджена цьогоріч традиція наступного року продовжила, причому в більшому масштабі. І з цим усі радо погодились».

Відродження православної віри у селах Березівського району

Свято-Успенський храм с. Маринового

Після 1991 року ніхто з голів сільської ради першим не наважувався виділити землю для будівництва церкви. Навіть зараз, коли пройшло вже 20 років незалежності, земля охоче виділяється для будівництва торгових центрів, ресторанів, гральних закладів, але не церков. Свято-Успенський храм села Маринового відродився завдяки голові сільської ради Любові Іванівни Рим'як. Саме тоді, на початку незалежності, до неї звернулися жителі Маринового з проханням про виділення землі для будівництва церкви. Вона взяла на себе клопоти в документальному, юридичному, організаційному питань. Протягом шести місяців Любов Іванівна відвідувала численну армію різноманітних служб: земельний відділ, юридичний, санітарного лікаря, пожежників, енергозбут, дорожний відділ, екологічну інспекцію, архітектора району та ін. Нарешті з'явився проект, який виконали будівельники Юрій та Валерій Соловійови.

Любов Іванівна на даний момент залишається однією з небагатьох голів сільради області, який надав житло священику біля церкви. Це приміщення було власністю громади – один з корпусів школи, а зараз це власність маринівської церкви... І діяльність її не пройшла даремно – зараз маринівці мають свій храм і можуть звернутися до Бога у будь-який час.

**Із спогадів прихожан та настоятеля
Свято-Успенського храму с.Маринового
протоієрея Романа Федака**

«...Повернення до Бога.

Дуже хотілося маринівцям повернутися до Бога. Іще євангеліст Лука писав: Повернення необхідне тому, що ми залишили Бога.

Маринове, зрозуміло, не було відокремлене від зовнішнього світу невидимим муром, і всі процеси, що відбувалися в державі з комуністичною ідеологією, не могли не вплинути на окремих громадян, а особливо на молодь, яка про церкву знала тільки з розповідей бабусь чи мам. Всі мешканці села, втілювали мрію збудувати Божий храм у селі. Але питання це було дуже важко зрушити з місця. Та мрія наша збулася! 22 травня 1991 року освятили землю під храм і розпочалося будівництво. Спогади, спогади. Зі спогадів Катерини Василівни Кавчак зрозуміло, як не просто було збудувати у районі перший храм (у Березівці церква хоча й була закрита, та стіни все ж таки залишилися).

На все були потрібні кошти, а це були кошти жителів села Маринове та округних сіл Черногірка, Балайчук, Шевченкове, Розквіт. Жінки-маринівці Іванів А.В., Фір Р.Г., Ніточко К.І., Орловська А.Ф., Кавчак К.В. ходили з хати в хату колядувати, просто просити, аби допомогли, хто чим може. Їздили і з благодійними концертами місцевої художньої самодіяльності і всі зібрані кошти віддавали на будівництво храму. Багато жителів села брали участь у будівництві церкви. Керував всіма будівельними роботами Шимко Василь Михайлович. Тривалий час без церкви, без місця для спілкування з Богом, людям дуже хотілося якнайшвидше закінчити будівництво. Вони брались до роботи. Постійними помічниками в будівництві храму були Орловська А.Ф., Кавчак К.В., Каблеш М.І., Науменко І.І., Руденко Є.А., Хань Г.Ф., Дубна Н.Х., Пилевич М.І. Хрест зроблено руками колишніх наших односельців Валентина Гуцуляка та Івана Ханя. Допомогали і колишні мешканці Маринового Ніточко І.І., Карич В.М., Дмитренко В.В., Сирота О.Ю. Купол на церкву зроблено місцевими мешканцями Шимком В.М., Пилевичем В.І., Кореновським М.В., Каблешом С.С., Мельником І.Д., Скибою А.К., Крупа М.Я. В перевезенні будівельних матеріалів допомагали шофери Власов О.С., Миник С.М., Кореновський С.В., Лях І.П., Карич М.В., Лебеденко В.К., Сопілко І.В., Лотвін А.Ю.

В 1994 році будівництво храму було закінчено.

Божий храм є яскравим променем в житті маринівців. Він – окраса села, наша гордість. Це відродження традицій і повернення жителів села до віри в Бога.

З 1995 року у нас служить отець Роман Михайлович Федак. Цей священник нашої парафії допоміг багатьом зробити перші, найскладніші, але й найблагодатніші, радісні кроки у православному житті, допоміг і порадив багатьом у різних питаннях.

Прикро, що прихожани старіють, а молодь не дуже тягнеться до Бога. Тішить сьогодні те, що працює при церкві дитяча недільна школа...»

За матеріалами районної газети

«Степовий маяк»

(підготувала Людмила Богуславська)

«Як відомо, це село — колишня німецька колонія, заснована в 1829 р. — Нейфренденталь. Мешканці, лютерани, створили тут Євангело-лютеранську парафію, були в селі і баптисти. У 1906 р. була збудована кам'яна парафіяльна церква на 500 місць. Починаючи з 1862 по 1933 р. у селі служили 5 пасторів. Останній — Фрідріх Штейнвальд в післяреволюційний період (з книги І. І. Ніточко та Л. І. Римяк „Маринове”. В цій же книзі подано спогади Катерини Василівни Ковчак, переселенки з с. Устяново Дрогобицької області, якій з багатьма односельцями 55 років тому довелося обживатися у чужому краю. На той час у Мариновому церкви не було і набожні західняки їздили на богослужіння до Сербки і Березівки.

У 1990 р. отець Федір, що служив у церкві у Березівці — простий будинок по вул. Миру, 46 — оголосив, що має на меті відновити храми в районі. Три жінки з Маринового Катерина Новак, Розалія Фір та Катерина Ніточко першими зробили внесок — пожертвування. А 22 травня 1991 р. освятили землю під храм, освятили перший камінь під майбутню церкву у Мариновому.

Потрібні були кошти, і багато жінок колядували на Різдвяні свята у своєму та сусідніх селах, господарі охоче обдарували усім дорогих гостей, давали гроші на храм. Їздили також із благодійними концертами (керівники В. І. Неведюк, О. С. Загороднічек). Шимко Василь Михайлович займався і керував будівельними роботами, в яких брали участь місцеві майстри (згадано більше 30 прізвищ). Допомогала бригада сезонників із Львівської області. Ліс на дах привезли звідти ж в обмін на овочеві консерви — за сприяння голови КСП „Маринівське” М. О. Ромазова.

Часто позичали гроші в господарстві, а потім збирали і повертали борг. Чимало церковних речей перевезено було сюди з Устяного. Хрест і купол встановив колишній житель Маринового В. М. Карич. Купол виготовили місцеві майстри. У 1994 р. будівництво храму було закінчено. Сюди благословили служити отця Романа, котрий приїхав з матінкою Тетяною з Біляївки. Одне з перших богослужінь відбулося 4 грудня — свято Введення Богородиці в храм. Удосконаленням, прикрашанням храму тепер займалася сім'я священика, староста В. М. Шимко та багато інших.

Допомогу надавала райдержадміністрація, „Сільгоспхімія”, будівельні підприємства братів Соловйових, люди приносили пожертвування, ікони, рушники, килимки. Іконостас замовили в Одесі за сприяння М. Я. Крупи. Балайчуцький майстер по дереву Андрій Миколайович Шевчук виготовив філігранні масивні рами до картин, аналой, різьблені лавки та інші меблі. Картини на духовну тематику та ікону Святителя Миколая художник з Раухівки Євген, кілька ікон привезено з Ізмаїла.

Свято-Успенський храм знаходиться на узвишші поряд зі школою, Будинком культури. Тут своєрідний культурний, духовно-просвітницький центр села, куди з радістю приходять люди у свято і в будень, дякуючи Богові за своє сьогодення, яке багато в чому залежить і від нас самих.

Свято-Успенська церква с. Маринового. Сучасний вигляд.

Свято-Іоанно-Богословський храм с. Виноградного

За матеріалами районної газети

«Степовий маяк»

(підготувала Людмила Богуславська)

Історія місцевого храму, котрий носить ім'я святого Іоанна Богослова, схожа на перипетії, що відбувалися з іншими культовими спорудами. В рік заснування Виноградного (Вормс) у 1809 р. тут було засновано католицьку церкву — кірху.

Після революційних подій 1917 р. її закрили. Згодом тут обладнали сільський клуб, потім тут був спортзал і навіть склад — (такі ж 2 етапи пройшов і храм у Березівці). Згодом у ньому налагодили виробництво бетонних плит. За відродження храму взявся директор КСП „Виноградненське” О. Ф. Васильчук, взявши дозвіл в Одеській єпархії. Було відремонтовано дах будівлі, стіни, зведено куполи.

У 1993 р. храм освятили. Сюди відрядили на службу отця Володимира, який докладав зусилля для вдосконалення внутрішнього вигляду храму. Коли його перевели у с. Златоустове, тут настоятелем з півроку був отець Валерій (нині він у Стрюкове). Із 2002 р. настоятелем Свято-Іоанно-Богословського храму є отець Федір, який прибув сюди з Роздільної. Він тепло відгукується про своїх прихожан, які завжди його підтримують, допомагають у будні і у свята, є істинними християнами. Це Марія Дмитрівна Драна, Тамара Івана Шалабод, Сергій Вакалюк, Степанида Іванівна Лазюк. На жаль, помер беззмінний церковний староста Ілля Андрійович Ткачук.

Про сільського священника гарної думки жителі Виноградного, не кажучи за прихожан. Попри молодий вік, отець Федір є гарним порадником, душевною

людиною. Він часто навідується до знедолених людей, заносить гостинці від церкви (що приносять на панахиду) й малозабезпеченим сім'ям, заходить до хворих, щоб до допомогти вилікуватися святою водою, молитвою.

Слава Всевишньому за такого батюшку, — щиро радіють виноградненці.

**Із спогадів настоятеля та прихожан
Свято-Іоанно-Богословського храму
с.Виноградного**

«Нашому селу Виноградному більше 200 років. До 1941 року це була німецька колонія. Але жителі її українці. Під час війни німців виселили у Сибір. На території села було дві церкви. В сорокових роках і до 1956 року церква (лютеранська) була зачинена, а другу переобладнали під школу. Тепер там амбулаторія.

В лютеранській церкві спочатку був будинок культури, потім спортзал, потім склади під зерно. З кожним роком приміщення усе більше руйнувалось. В ті роки ніхто про відкриття церкви і не думав, було заборонено.

Роки пролітали, а віруючі люди ходили пішки до Березівки в церкву помолитися Богові.

В 1991 році, коли почали відновлювати храми, тоді і ми звернулися у Березівську районну адміністрацію з проханням віддати нашій православній громаді приміщення лютеранської церкви для богослужінь. Займалася цим питанням на той час голова сільської ради Круп'як Наталія Альбертівна. Нам надали це приміщення. Воно було дуже зруйноване, стояли одні стіни і дах, через який було видно небо.

Багато в ремонті нам допомогло КСП «Виноградненське», у якому на той час працював головою Васильчук Олександр Федорович. Перекрили дах, купили металеві вікна, дали дошки для дверей, поштукатурили стіни, побудували вівтар. Також велику допомогу на перших порах надав Дуда Анатолій Іванович. Для стелі він з Одеси привіз ДСП і три тонни цементу. Анатолій Іванович родом з нашого села. Тут спочивають його батьки. Зараз він мешкає в Одесі і працює директором Одеського оперного театру. Часто і до тепер відвідує церкву.

На благоустрій церкви допомагають усі жителі села, а також і фермери. До того як нам дали це приміщення під церкву, ми молилися у хатинці, в якій зробили молитовний дім. В 1997 році ми перейшли у велике приміщення, яке на той час було ще недобудоване. Освятив його отець Володимир Дубовський. Він на той час був настоятелем у нас і за свої три роки та сім місяців свого перебування на нашому приході багато зробив, але його направили на другий приход в с.Златоустове. Також служив у нас монах отець Григорій. Потім нам направили отця Валерія Гороха. Він прослужив всього сім місяців, і його перевели у с.Стрюкове. З 2002 року і по цей день у нас служить отець Федір Загребельний. З Божою допомогою і стараннями жителів нашого села прикрашається церква. Відправляється Богу Свята Літургія. Щонеділі уранці над селом лунає дзвін, який сповіщає нас, що у церкві іде служба Божа, що є час для покаяння у своїх гріхах, що Божа милість над усіма людьми. Кожна людина повинна усвідомити собі, що без Бога немає життя ні на землі, ні на небі, що тільки з Ним ми знаходимо спокій своїм серцям і душам».

**Зі спогадів колишнього настоятеля
Свято-Іоанно-Богословського храму
с.Виноградного протоієрея Володимира
Дубовського**

«У Виноградне я потрапив служити в 1997 році. 16 лютого був возведений в священники митрополитом Агафангелом і після проходження практики, в Успенському соборі м. Одеси, приїхав в Свято-Успенський монастир, в пров. Маячному, де в той час розташовувалося єпархіальне управління, для отримання указу. Владика Агафангел, коли я підійшов за благословенням, сказав, що служитимеш в Ананьєві, і я із спокоєм пішов до секретаря єпархії прот. Антоніна Діаковського, але не тут то було. О. Антонін вислухав мене і сказав: «Це все не те, у мене зять в Березівці служить, а поруч є с. Виноградне, там церква велика, новий дах, священникові і житло, і харчування нададуть», - загалом все розписав як в рекламному ролику, і далі дістав прохання прихожан с. Виноградного про призначення їм священника, причому дістав його, що називається, з-під сукна, воно лежало у нього на столі під склом, мабуть, щоб не забути. Далі був надрукований указ №107 і 27 лютого 1997 року, підписаний владикою. Так з легкої руки о. Антоніна моє подальше життя виявилось пов'язаним з Березівським краєм. Приїхавши додому, вирішую наступного дня їхати на прихід, матінці запропонував залишитися вдома, поки все не розвідаю, але вона навідріз відмовилася, сказавши, що поїде зі мною. 28 лютого в Одесі сіли на електропоїзд « Одеса - Колосівка» і відправилися в повному розумінні в невідомість, оскільки в Березівці до цього ні я, ні дружина не були. По дорозі нам порадили зійти на 1214-у км і підійти на автовокзал, де мав бути автобус на Виноградне, але, прийшовши туди, почув, що автобус буде наступного дня вранці. Для нас, після Білгород-Дністровського району, де на Шабо автобуси ходили протягом усього дня, це було шоком. Це зараз автобус Одеса–Вознесенськ заїжджає в Березівку, а якщо ще пригадати, що тоді був розвал всього, то стане зрозумілий наш з матінкою маленький відчай, але молодість є молодість, тим більше є березівські таксисти. Підійшов я до одного, він до речі до цих пір працює, і запитую скільки коштуватиме доїхати до Виноградного, він називає ціну 12 грн. Поглянувши на свою готівку, кажу, що в мене 10, що я молодий священник, лише приїхав, а він, як багато хто думає, відповідає, що священники люди багаті, тому не поступиться, а за 10 грн він доведе лише до арки, а оскільки я уяви не мав, що це за арка, де вона розташована, і головне - виходу іншого не було, я погодився. І ось під'їхали ми до виноградненської арки, таксист показав нам куди йти, і ми вдвох з дружиною пішли по центральній дорозі с. Виноградного, підійшли до церкви, і я розумію, що вона не діє: вікна були закладені каменем, замість одного віконного отвору - ворота, а дах, як і обіцяв о. Антонін, справді новий. Обійшов довкола, бачу, що церква – це колишня будівля кірхи (Виноградне було німецькою колонією Вормс), красива і монументальна будівля, з великими вікнами і високою папертю. Поруч був великий і красивий клуб (шкода, що пізніше його знесли), тобто церква розташована в центрі села.

Але краса красою, а прихожан шукати треба. Пам'ятаючи пораду свого духовного отця настоятеля Св.-Миколаївського храму с. Шабо Білгород-Дністровського р-ну прот. Миколи Снітка, що в селі майже кожен є прихожанином, нехай він про це допоки і не знає (а в цьому я часто переконуюся), я зайшов на пошту, яка розташована якраз напроти церкви, і звернувся до завідувачки, Ковтун Надії Іванівни, з проханням допомогти. Вона, відразу залишивши свої справи, відвела нас до старости храму Ткачук Іллі Андрійовича, нині вже покійного, який жив недалеко. І ось, познайомившись, староста пропонує нам оглянути храм, на що ми з матінкою, звичайно, відразу погодилися. Йдемо, але чому та будівля храму залишається з боку, а ми йдемо і йдемо по вулиці далі. Підходимо до звичайного будинку, Ілля Андрійович відкриває двері, ми заходимо, і я бачу, що в одній з кімнат обладнаний храм, стоїть маленький іконостас, у вівтарі маленький престол і такий же жертвник. Мені, звичайно, після храмів Одеси і рідного шабського незвично було бачити храм усередині помешкання, але головне, заспокоїв я себе, що для богослужіння все є, тим паче що наступного дня була м'ясопосна поминальна субота. По дорозі назад зайшли ми і у всередину церкви, там було запустіння - гори будівельного сміття, вівтар закладений каменем. Жити нас староста відвів до Новаків - д. Івана і б. Зої, які нас прийняли дуже тепло, правда, одне «але»: жили вони поряд з тією аркою, до якої нас довів таксист, а значить - до храму далеченько. Тому я відразу почав порушувати питання про житло, і до кінця серпня це питання було злагожене, 1 вересня ми з матінкою відзначили своє перше новосілля, а квартиру нам виділили в будівлі колишньої амбулаторії, якраз напроти храму. Ну а доки почалися служби, як не хотілося служити у великому справжньому храмі - робити нічого, і перший Великдень ми зустріли в будиночку (шкода він теж не зберігся). Після знайомства з головою колгоспу Сіянком Павлом Петровичем я став говорити про те, що треба просуватися в ремонті церкви, це, слава Богу, було почуто, але треба було шукати реставраторів. Поїхали ми з матінкою додому рідних відвідати і, зайшовши в гості до свого духовного отця прот. Миколи, знайомлюся з бригадиром реставраторів з м. Одеси Кузьменком Станіславом Степановичем, який погодився приїхати і поглянути, що можна зробити. Саме з ним і його бригадою нам вдалося Різдво Христове 1998 року зустріти вже в храмі. Роботи було багато, дехто говорив, що давайте почекаємо, нехай все закінчать. Але я був упевнений, що якщо в храмі молитися, то робота, за допомогою Божою, піде легше. Іконостас нам передали настоятель і прихожани Св.-Миколаївської церкви м. Березівки, які якраз встановлювали у себе в храмі новий. І так поступово храм почав перетворюватися, але 22 квітня 1999 року я отримую новий указ, в якому призначаюся настоятелем Св.-Іоанно-Златоустівського храму с. Златоустового. Майже півтора року я служив на двох приходах, але бензин дорожчав, і я звернувся до Владика з проханням звільнити мене від одного приходу. Владика звільнив мене від настоятельства в с. Виноградному, і в жовтні 2000 року я переїхав в с. Златоустове».

Свято-Іоанно-Златоустівський храм, с. Златоустове

Зі спогадів настоятеля

**Свято-Іоанно-Златоустівського храму с.Златоустового
протоісрея Володимира Дубовського**

«У Св.-Іоанно-Златоустівський храм с. Златоустового я був призначений 22 квітня 1999 року указом № 221, але оскільки я був настоятелем Св.-Іоанно-Богословського храму с. Виноградного, то майже півтора року доводилося обслуговувати два приходи. В кінці 2000 року за рішенням Владики Агафангела, я був звільнений від настоятельства в с. Виноградному.

Згадується перше храмове свято 26 листопада 1999 року, до цього, оскільки храм будувався, Богослужіння, молебні й акафісти, проходили в пристосованому приміщенні, але я запропонував провести першу літургію в стінах ще не закінченої будівлі, і люди з ентузіазмом погодилися. Служба була призначена на 26 листопада, день пам'яті Св. Іоанна Златоуста, о 9-й годині ранку. Я на той час жив в с. Виноградному, і мені потрібно було ще добиратися до с. Златоустового, але коли вранці 26-го я піднявся, то побачив, що за ніч випав сніг, причому він був вище колін, а мороз майже -25 градусів, але вирішено було, за допомогою Божою по молитвах Св. Іоана Златоуста, їхати. Машину, «Москвич», ми заводили години півтори, але все-таки завели і благополучно дісталися до с. Златоустового, а люди, незважаючи на мороз і на мою затримку, чекали, хоча на той час не було мобільного зв'язку, і я не міг повідомити, що, незважаючи ні на що, їду. Як я писав, храм не був закінчений, стояли лише стіни, верх був накритий дошками, вікна закриті толем, усередині поставили стіл для тимчасового престолу, я відслужив водосвятний молебен і освятив його, але мороз був сильний і краплі св. води, які впали на Св. Євангеліє, відразу перетворилися на лід. З Божою допомогою ми відслужили першу Божественну літургію, особливо надихало те, що майже всі присутні на службі причастилися.

1 листопада 2000 року ми з матінкою переїхали в с. Златоустове, оскільки я був звільнений від настоятельства в с. Виноградному, і з 26 листопада почалися регулярні Богослужіння в храмі, який стояв вже з вікнами і куполами.

Велику допомогу в становленні приходу надавало, та і до сьогодні надає, ТОВ «Агрофірма «Маяк» в особі директора Героя України Гришко Зінаїди Михайлівни. Храм, з 1997 по 2000 рр., був повністю побудований коштами і турботою агрофірми, трудами бригади будівельників з Івано-Франківська. Після того як будівля була закінчена і розпочалися служби, був встановлений тимчасовий іконостас, велику допомогу надав житель м. Жашкова, який реставрував храм в с. Виноградному, але після розділу тамтешнього колгоспу і припиненні фінансування робіт залишився ні з чим.

Але, незважаючи на те, що сам храм був добудований, робіт і довкола нього, і всередині ще було досить. Всі мої звернення до керівництва агрофірми були почуті. Для того щоб храм не був «глухим», а люди чули, що йдуть Богослужіння, я звернувся до Гришко Зінаїди Михайлівни, і в м. Дніпропетровську був замовлений

комплект, 6 штук, дзвонів, а в 2001 році привезені і встановлені на дзвіниці храму. До цього дзвонили в обрізані кисневі балони, які я, після установки, передав в храм с. Виноградного.

У період з 2001 по 2002 рр. довкола храму була встановлена огорожа, висаджені перші сосни, і нехай вони не всі прижилися, ті, що залишилися, нагадують той час, час становлення приходу.

У 2002 році в м. Дніпропетровську було замовлене, привезене і встановлене паникадило на 64 свічки. У 2003 році, оскільки іконостас був тимчасовим, з ДВП, в м. Києві був замовлений триярусний іконостас і в тому ж році, до храмового свята, він був встановлений. Згадуються слова бригадира, бригада якого встановлювала іконостас, що йому доводилося працювати в багатьох храмах, але відчуття теплоти і дихання Божого, які він тут відчув, було дуже рідкісним відчуттям.

З 2004 по 2007 рр. розпис ікон і більшої частини храму було виконано художником м. Білгорода-Дністровського Борчєєм Михайлом Михайловичем, нині покійним. Пам'ятаю установку лісів у центральний купол храму і ту висоту, яка захоплювала дух, потім звикся, а спочатку було страшнувато підніматися вгору, але доводилося лізти, аби контролювати розпис. Сам купол був розписаний у 2005 році, до храмового свята, і що дивно, ліси ще 25 листопада стояли всередині, але до наступного ранку на місці висіло паникадило, скрізь було чисто, храмове було відслужене урочисто і благоліпно.

Хотілося особливо відзначити те єднання, яке існує в селі між органами влади і приходом. Коли я приїхав, головою сільради був Таран Володимир Іванович, який надавав усіляку підтримку, зараз він і його сім'я - прихожани храму, а дружба між нами триває і досьогодні. Після обрання нового голови Фоменка Миколи Миколайовича хороші стосунки між сільрадою і приходом не закінчилися, так, щороку, після свята Покрови, на території храму організовується суботник з прибирання, в якому беруть участь і прихожани, і працівники сільради, і вчителі школи.

З директором школи, Дробиняком Анатолієм Васильовичем, нас пов'язує давня дружба, досить сказати, що вже впродовж 8 років, кожного Різдва, він запрошує нас з матінкою до себе додому, і ми разом святкуємо це велике свято.

Мабуть, єднання відбувається через те, що багато хто є прихожанами храму. Це і директор агрофірми Гришко Зінаїда Михайлівна з чоловіком Миколою Васильовичем, які завжди тактовні в спілкуванні зі мною як священником, від них я ніколи не чув таке «модне» звернення до священника, по імені та по батькові, завжди або батюшка або отець Володимир і завжди на ви, чому багато з владу імущих можуть повчитися. Це і працівники сільради голова Фоменко Микола Миколайович, секретар Вагіль Ганна Миколаївна, бухгалтер Рудакова Наталія Анатоліївна. Вчителі школи з директором. Просто прихожани, які ходять і возносять молитви в храмі.

Радує, що в селі є учень Одеської Духовної семінарії, майбутній священник Аратовський Микола Вікторович.

Шкода, що відійшли в інший світ Вітюк Іван Дмитрович, староста храму, який був паламарем ще в старому храмі після війни, Колісніченко Ганна Семенівна, перша прихожанка, та й інші прихожани нашого храму».

Зі спогадів Аратовського Миколи Вікторовича

«...Коли наша православна Церква не знала гонінь, коли вона могла без утисків окормлювати своїх дітей? Коли здавалося, що християнське життя на Русі почало відроджуватися і ніхто не зможе підрубати цей стовп істини, але на землі російській стався переворот. і до влади прийшли союзники самого сатани, ті, хто втоптував справжню віру в землю разом з її храмами і прихожанами. Безліч пастирів були гнані, храми зруйновані. Така ж доля спіткала храм, який знаходився в колгоспі імені Жданова в Березівському районі і був підірваний. Сам я про ці події чув від місцевих жителів сіл Софіївка і Златоустове. Бачив ці руїни в середині 90-х. Але люди, не боячись влади, вирішили відкрити дім для соборної молитви, де колись знаходився магазин. Пам'ятаю цей будиночок я добре, моя покійна бабуся відвідувала його кожного тижня. Сам я побував в нім, коли мені було п'ять років, я пам'ятаю цей момент, коли вперше почув спів молитов: Отче наш, Символ віри. Хоча тоді священика у нас не було і люди співали піснеспіви літургії і образотворчі, хоч в тому віці я ще не знав, що це таке, але мені дуже подобалося слухати їхній спів. Напевне, саме тоді я полюбив богослужіння і все, що з ним пов'язане. А на Великдень до нас приїхав наш благочинний протоієрей Петро Ляшик, який привітав всіх зі світлим святом і освячував паски. І ось в кінці 90-х по молитвах місцевих жителів і за фінансування агрофірми розпочалося відновлення зруйнованого храму, яке тривало два роки. У день, коли піднімали центральний купол, я з родичами вплив на човні поглянути на цю подію, оскільки храм дуже добре видно з Тилігульського лиману. Це видовище було чарівне, яке я ніколи не забуду. Величавий купол немов ширяв у повітрі, і хоч це було після обідньої пори, сонце світило так, що здавалося світло йде від куполу, що піднімається. За благословення митрополита Одеського та Ізмаїльського Агафангела до нас приїхав ієрей Володимир Дубовський, який служить в цьому храмі і по сьогодні.

Я прийшов в новозбудований храм в 2004 році. Ніколи не забуду той момент, коли мене прийняв батюшка в паламарі. Було недільне богослужіння, і ось після читання Євангелія вийшов паламар Олександр Головченко, підійшов до мене і сказав, що мене хоче побачити настоятель і щоб я пройшов з ним у вівтар. Після служби не міг ніяк зрозуміти, що зі мною сталося. Зайшовши у вівтар, я відчув те благоговіння, яке наповнило мене як свічка, я стояв у вівтарі, боячись зробити зайвий рух і слухаючи слова і співи служби. Опісля за кілька місяців я вивчив службу і паламарив, як і личить паламареві. Був у нас староста, дуже чуйна людина, яку звали Іван Дмитрович. Щороку, на Вербну неділю, ми з ним заготовляли вербу для освячення, прибирали у вівтарі перед святами, це був той, хто приходив на службу раніше всіх і вирушав з храму останнім. І ось одного дня після літургії наш настоятель запропонував мені піти вчитися в Одеську духовну семінарію. Я безмежно зрадив тому, що зможу стати на дорогу служіння Богів. Та й підтримували це рішення всі, постійно наш староста жартував з мене, кажучи: «Коли ти вже вивчишся, давай скоріше, та я буду вже тобі кадило подавати». На жаль, помер він, так і не діждавшись мого вступу, я вступив через два тижні після його смерті. Перед вступними іспитами відслужили молебень в храмі з настоятелем, який і підготував мене до вступу з семінарію. Навчаючись в семінарії, я ніколи не забуваю свій рідний храм і його настоятеля. Намагаюся якомога

частіше приїжджати на служби, під час літніх канікул допомагаю настоятелєві з прибиранням території храму, з його благоустроєм. Його я ніколи не зможу забути, адже саме в ньому я пізнав істинну християнську віру і став на дорогу служіння Богові і Церкві».

Зі спогадів

Головченко Юлії Василівни

«Відкриття храму Іоанна Златоуста стало епохальною подією в житті православних жителів, що проживають на берегах прекрасного лиману Тилігульського. Храм збирає під своїм покровом жителів понад десятка сіл Березівського району, а також сусідньої Миколаївської області. Будівництво храму, а також благоустрій території проходили в тісній співпраці з жителями Західної України, зайнятих на сезонних роботах на території нашої місцевості.

За відсутност храму богослужіння проходили в пристосованому приміщенні, проте це не заважало духовному настрою як літніх прихожан, так і молодих мам, що приводять діток до причастя.

Тому відкриття храму було великим бажанням і стало святом усього села. З кожним роком внутрішнє убрання храму, а так са-мо прилегла до нього територія покращаються і перетворюються. Великий і красивий іконостас доповнений не менш прекрасним церковним розписом. Церковний двір постійно облагороджується зеленими насадженнями».

*Свято-Іоанно-
Златоустівська церква.
Перша половина
XX століття.*

Свято-Іоанно-Златоустівська церква. Перша половина ХХ століття.

Свято-Іоанно-Златоустівська церква. Сучасний вигляд.

Свято-Пантелеймонівський храм с/мт Раухівки

Зі спогадів настоятеля Свято-Пантелеймонівського храму с. Новоселівки (с/мт Раухівка) протоієрея Рєзніка Василя Івановича

«Історія заснування Свято-Пантелеймонівської церкви в селі Новоселівка Березівського району Одеської області була такою:

У 1998 році, по благословенню Митрополита Одеського та Ізмаїльського Агафангела, а також працею благочинного Роздільнянського округу – протоієрея Петра Дутчака і при наполегливих зусиллях отця Петра Ляшика було засновано та відкрито общину віруючих Православної церкви.

У жовтні того ж року настоятелем Свято-Пантелеймонівського храму було призначено ієрея Василя Рєзніка. Під будівництво храму місцевою владою було віддано споруду колишнього штабу військової частини.

Працею майбутніх прихожан, а також місцевої влади (сільського голови С.С.Демченка, керівника ВУЖКГ М.В.Коржинського) за короткий проміжок часу було розпочато Богослужіння у Свято-Пантелеймонівському храмі.

Першими активними прихожанами храму стали колишні військові: О.Сокіл (перший староста храму), Л.Нікішина, Л.Новаковська, С.Васюра, П.Крижановська, І.Понзель, А.Паснітський, А.Кримчак, В.Шиндлер. Також прихожанами стало багато інших мешканців містечка.

З початком наступного року розпочалося будівництво купола та дзвіниці, знову ж знайшлися меценати, які вклали кошти у допомогу храму. І тут хотілося б відзначити директора ТОВ ім. Шевченка С.Я.Піженка, який разом з своїм колективом допомагав та допомагає відбудові нашого храму.

З кожним роком навколишня територія та будівля храму набувають красивішого вигляду. З перших днів існування приходу в храмі створено церковний хор, недільну школу для дорослих, а також стали традицією нашого приходу колядування на Свято Різдва Христового.

Спогади першого казначея храму Лідії Миколаївни Попик

«У звістку про те, що буде церква в Раухівці, не дуже вірила, але зраділа. Батьюшка приїхав, коли двоповерхова будівля, призначена для церкви, стояла порожньою. Коли я прийшла, вже вітвар і саморобні свічки були. І незважаючи на холод і протяги - тривала служба. Мало що розуміла, але стояла, боялася поворушитися. На проповіді стояла немов зачарована, ловила кожне слово. Перша сповідь, перше причастя - із страхом і новим почуттям. Такий трепетний, піднесений стан-свято в моїй душі, непередавані відчуття. Саму будівлю церквою не можна було назвати. Прихожан мало, в основному літні. Для дзвіниці і куполу збирали каміння і цеглу з розвалених будинків. Бажаючих допомогти було небагато, але ті, хто приходив, зі всією віддачею і старанністю прагнули допомогти нашому пастиреві,

а о.Василь з ранку до ночі знаходився в храмі: лагодив-майстрував. Раділи всім пожертвуванням: іконам і кожній речі, придбаній для церковного вжитку. Склалася традиція ходити колядувати на кожне Різдво. Але пройшло більше 10 років, і церква значно перетворилася як усередині, так і зовні, і ми духовно підросли завдяки трудам нашого батюшки. І якщо з якоїсь причини доводилося бути відсутньою, повертаюся з великою радістю і хвилюванням в лоно нашого храму. Наш духовний острівець без забору, дзвонів, немає розпису, позолоти, дорогих ікон, але який він милий і рідний наш храм Святого Великомученика Пантелеймона, молитвами якого зціляються наші тіла і душі, на службі в якому о.Василь - засновник і трудівник, який долає всі труднощі пастирського життя в Раухівці. Многая літа йому і його сім'ї».

Спогади однієї із прихожанок храму Лідії Опанасівни Дешко

«У мене заповітна мрія, аби в нашому селищі був храм. І ось у 1998 році в колишньому штабі військової частини відкрито храм Великомученика і Цілителя Пантелеймона. За свої 50 років я жодного разу не була на божественній літургії. Мене ніхто не агітував піти в церкву. Я довго збиралася. Мені було страшно, я не знала, як прикlastися до ікон, коли потрібно хреститися. У храм я прийшла взимку. У храмі було холодно, а мені було холодно від страху, що я зроблю щось не так. Я прийшла раніше, аби прикlastися до ікон без присутності інших прихожан. Літургію слухала не уважно, мене весь час щось відволікало. До розформування військової частини я працювала в цьому штабі, де завжди було шумно. І ось я зайшла в храм. Тут велися будівельні роботи, висіло трохи ікон. Але як тут було для мене не зазвичайно – тепло і затишно. Молодий батюшка з дуже красивим голосом почав службу. Я дуже багато чого не розуміла, не розбирала слів церковного хору. Але чим частіше я приходила в церкву - відчувала себе упевненіше, сміливіше підходила до ікон, молилася. Яюсь я прийшла в храм і злякалася, все було в чорному одіянні. Тоді я не знала, що це почався великий піст. У нашому храмі немає застою. Постійно ведуться будівельні роботи: храм перетворюється, зробили новий хід, придбали нові ікони. Багато сил вкладаємо в благоустрій храму. Наш о.Василь, як кажуть у народі, і жнець, і швець, і на дуді гравець. Він уміє все. Які різьблені лавки зробив він в храм, щоб було на чому передихнути літнім прихожанам. А які проповіді він служить. У кожній службі звучить необхідність звертатися до Бога, молитвами о.Василя множитиметься Божа благодать в нашому храмі і в нашому селищі».

За матеріалами районної газети «Степовий маяк» (підготувала Людмила Богуславська)

Настоятель Пантелеймонівського храму, що в селищі, отець Василь, родом зі святих місць — з Почаєва. 11 років тому його благословили в „лихі 90-і” служити у цьому атеїстичному містечку, де проживали люди різних національностей і віросповідань. Священику доводилось починати фактично з нуля, якщо не брати до уваги те, що йому дали двоповерхове напіврозвалене приміщення колишнього штабу військової частини, що дислокувалася в Раухівці.

Та знайшлися добровольці, охочі допомогти. Староста, капітан у відставці, колишній льотчик Олександр Сокол, Лідія Іванівна Нікишина згуртували інших, щоб обладнати куточок серед сірих непривітних стін, і вже за місяць у жовтні 1998 року відбулася перша служба. Значну допомогу надав і керуючий будинками (управдом) Мирослав Коржинський.

— Коли ми вперше пішли колядувати на Різдво 1999 року в Новоселівці та Раухівці, — згадує не без усмішки отець Василь, — перед нами або перелякано закривали двері, не розуміючи, чого хочуть ці дивні люди, або навпаки, зустрічали зі сльозами радості... Тепер нас чекають в багатьох оселях з нетерпінням і ображаються, коли когось не встигнемо привітати зі святом. Щорічно за ці зібрані кошти ми вдосконалюємо наш храм, облаштовуємо: будівля велика.

Отець Василь чимало зробив тут власними руками як майстер по дереву — в підсобних приміщеннях є кілька станків. Особливою є історія, пов'язана з іконостасом, який розписав, звичайний раб Божий Олексій, повернувшись із місць позбавлення волі... Отець Василь зумів розпізнати у цьому юнакові талановитого художника, допоміг йому знайти себе, розкрити свої здібності, якими наділив його Всевишній і призвав послужити храмові.

У часи становлення Пантелеймонівського храму важливий внесок в його розбудову зробила райдержадміністрація, селищний голова П. В. Галушко, місцеві підприємці. На кожній іконі у храмі — рушники, вишиті сільськими рукодільницями, які прикрасили свій храм, як свою рідну хату.

Сучасний вигляд Свято-Пантелеймонівської церкви. 2011 рік.

Свято-Преображенський храм с. Ставкового

Із спогадів настоятеля

Свято-Преображенського храму

с.Ставкового протоієрея Михайла Халуса

«...Православний Свято-Преображенський приход с.Ставкового створений 3 жовтня 1997 року.

У створенні церковної громади брали участь голова колгоспу ім.Ведути Васильчук Олександр Федорович, голова сільської ради Бодянюк Микола Іванович, а також: Ткачук Валентина Костянтинівна, Сомова Валентина Юріївна, Калмикова Марія Іванівна, Петрушка Михайло Пантелійович, Калмикова Феодосія Авраміївна, Ілліна Христина Олексіївна та інші жителі с.Ставкового, с.Данилівки, с.Рівного, с.Нейкового. Із створенням православної громади розпочалося будівництво храму колгоспом ім.Ведути.

На прохання громади 2 березня 1999 року в село було направлено по благословенню Митополита Одеського та Ізмаїльського Агафангела на настоятельське служіння ієрея Михайла Васильовича Халуса, 2 жовтня 1970 року народження, народженця Закарпатської області Воловецького району с. Білосовиця, студента Одеської духовної семінарії.

Важливу роль у створенні Православної громади відіграв Близнюк Анатолій Федорович – голова сільської ради. Перший староста – Соловійов Віктор Дмитрович, перший касир – Ткачук Валентина Костянтинівна. У створенні церковного хору брали участь Халус Марія Георгіївна (матушка), а також прихожани: Мединська Надія Михайлівна, Нікітчук Зоя Панасівна, Савицька Ольга Миколаївна, Колесніченко Галина Пилипівна, Козаченко Валентина Євгенівна, Веремчук Анастасія Іванівна, Карпович Катерина, Скрижевська Ярослава Павлівна, Калмикова Марія, Калмикова Феодосія, Сомова Світлана, Швець Валентина Филімонівна (певний період несла послуг старости церкви), Васильчук Галина Германівна, Васильчук Віра Олексіївна, Кучеренко Галина Миколаївна.

Важливу роль у добудові храму відіграло ТОВ ім.Ведути на чолі з директором Цигольник Галиною Абрамівною. Надійним помічником під час богослужіння є Скрижевський Борис Гнатович, який несе послух паламаря. Активну участь у наведенні благообразного вигляду території церкви, будівлі храму беруть: Крикун Марія Василівна, Поліщук Людмила Анатоліївна, Шулячинський Костянтин, Шулячинська Валентина, Пантюхіна Ольга, Гончарова Ніна, Горя Іван, Горя Артур, Ніколайчук Петро Панасович із сім'єю, Сліпченко Михайло Миколайович та інші.

Усі богослужіння в новому храмі розпочалися з 21 листопада 2006 року. До цього богослужіння проводилися у кімнаті, яка знаходиться у будівлі сільського Будинку культури.

Особлива подяка Соловійовій Галині Петрівні, голові Ставківської сільської ради, яка завжди старається допомогти у вирішенні тих чи інших проблемних питань. Із газифікацією села Ставкового було газифіковано і будівлю храму. За це, спаси,

Господи, Галину Петрівну і Осипова Валерія Миколайовича, мешканця м.Одеси, і його підлеглих працівників.

Хочеться відзначити, що у житті церкви беруть участь майже всі прихожани храму, тому всіх – спаси, Господи!»

**За матеріалами районної газети
«Степовий маяк»
(підготувала Людмила Богуславська)**

Ось уже три роки (з дня Собору Архистратига Михаїла, 21 листопада 2006 року) пройшло з тих пір, як почав функціонувати Свято-Преображенський храм у с. Ставковому. Настоятель отець Михайло та його дружина родом із Закарпатської області. Приїхали сюди у 1997 році. Нинішній храм ще був недобудований. Ініціатором його створення був тодішній голова КСП ім. Ведути О. Ф. Васильчук. Було вибрано і освячено місце, замовлено проект у Миколаєві. Сюди приїздили оглянути місце майбутньої новобудови протоієрей отець Петро та благочинний Роздільнянського округу, куди входив Березівський район, Петро Дутчак. За кілька років зведено стіни, дах, дзвіницю, куполи. Пізніше свій внесок зробила і Г. А. Цигольник як керівник місцевого КСП.

За рахунок пожертвувань православних християн храм огорожено ажурними решітками. Тут просторо, але затишно. Є багато ікон, подарованих місцевими прихожанами, з сусідніх сіл і навіть районів та з Одеси. Як художник-оформлювач тут потрудився Василь Мирославович Поліщук. Він виготовив Розп'яття, підставки для свічок, лавки, полички, а також майстерно зробив макет храму. Вікна підлога, штукатурка та ін. — все це робота прихожан, які з благоговінням тут працювали, прикрашали святе місце. Церковним хором керує Мединська Надія Михайлівна во славу Божу. Отець Михайло — шанована в селі людина, яка завжди дасть слушну пораду, заспокоїть благословить на добрі справи. Він завжди привітний, уважний, його обличчя ніби світиться зсередини, очі випромінюють ласку і ніби промовляють: „Все буде добре, Бог нам допоможе!”

**Зі спогадів жительки с.Ставкового
Любові Шишацької**

«Село Ставкове за радянських часів було центром відомого на весь Союз колгоспу, котрим керував двічі Герой Соціалістичної Праці Павло Пилипович Ведута. Колгосп- мільйонер забезпечував селян всіма матеріальними благами, потрібними для життя, в обмін на щоденну важку працю. Життя трударів можна було б назвати повним, якби не одне «але». Справа в тому, що за всю історію існування цього села на його території не було православної церкви. Ніколи не було її і в сусідніх зі Ставковим селах.

Духовно обділені селяни відчували потяг до Слова Божого завжди. За радянських часів навіть керівники колгоспу, які всі як один були членами комуністичної партії, потай хрестили своїх дітей. Мали в будинках ікони, які тримали в схованках. Безбожна політика того часу, як не намагалась, та не змогла знищити в людських душах віру в Господа. Селяни мріяли про Храм Божий. Мрія почала

здійснюватись п'ятнадцять років тому. За ініціативою О. Ф. Васильчука, який на той час керував вже відмираючим колгоспом, та голови сільради М. І. Бодянюка (Микола Іванович наразі є одним з активних членів СПУ, депутатом райради) за селом, біля цвинтаря, почали зводити церкву. Зраділі селяни приходили дивитись на ту будову, щоб упевнитись, що то є правдою. Часи були нелегкими, колгосп збанкрутував і розпався від злого подиху перебудови. Кілька років бовваніли стіни напівпокритої церкви як згадка про марні надії.

У круговерті боротьби за виживання не до церкви було. «Не мали ми в селі храму, то вже й не матимемо», - приречено зітхали селяни. Звістка про те, що в Ставковому офіційно зареєстровано церковний приход і в село для постійного проживання має приїхати священик, який проповідуватиме Слово Боже, видавалась дивною і неймовірною. А коли селяни побачили 28-річного отця Михаїла та матушку Мар'яну, якій ледь виповнилось вісімнадцять, то здивувались ще більше. «Такі молоденькі, в чужому краю без родини, в наші непевні часи. Не витримають. Помучаться та й поїдуть до мами й тата», — шепотіли сільські кумасі. Та вони помилились. Молодий священик і його дружина виявились сильнішими, ніж видавались. Ту силу давала їм віра в Бога, в правильність обраного шляху. Ці двоє молодих людей мають стрижень, який неможливо зломити. Ось що розповідає про себе настоятель Спасо-Преображенського Храму протоієрей, отець Михаїл. В миру Михайло Васильович Халус.

«Сам я родом з Закарпаття. З дитинства ходив з батьками до церкви. Коли мав чотири з половиною роки, помер мій тато. Від того часу ми з мамою не пропускали жодної служби. Вже тоді я відчував, як мені добре в Божому Храмі. Уважно вслухався в слова священика, ще не розуміючи всього, що він промовляє, та вже тоді розумів, що мені тут найкраще. Рішення самому стати священиком прийшло не відразу. Закінчивши Львівський сільськогосподарський інститут, деякий час працював в колгоспі механіком. Ця робота не приносила задоволення. Було таке відчуття, ніби роблю не те, що потрібно мені. До церкви ходив постійно, там відчував піднесення і умиротворення. Якось під час недільної служби ніби побачив себе на місці священика. Саме тоді чітко зрозумів, що є моїм покликанням. Я вступив до Одеської духовної семінарії. Закінчувати духовне навчання мені довелось заочно. З благословення Митрополита Агафангела, який здійснив наді мною таїнство священства, та на прохання Благочинного храмів Березівського округу протоієрея отця Петра я прийняв Ставківський приход».

Отець Михаїл людина скромна, тому про труднощі, які переборов відразу по приїзді в село, розповідати відмовляється. Та селяни знають, як нелегко довелось молодій сім'ї. Спочатку Богослужіння відбувались в приміщенні художньої майстерні, яка знаходилась у Ставківському будинку культури. Селяни зносили ікони та вишиті рушники, упорядковували приміщення, аби воно було схожим на храм. Матушка керувала церковним хором. Починати доводилося з азів. Деякі люди не знали, як правильно перехреститись, як приймати святе причастя. Деякі навіть «Отче наш» не могли прочитати, бо не знали. Терпіння отцю та матінці було не позичати. Через деякий час в імпровізованій церкві почали проводитись служби в супроводі хору.

Ставківчанам все було в дивину: наполегливість батюшки та матушки, і сама служба, і запах ладану, що витав над селом. На Різдвяні свята, вперше за десятиліття, вулицями села залунали щедрівки та колядки. То навчені матушкою молодиці та дівчата з церковного хору вітали односельців зі святами. Відродились національні традиції. Додалось світла в серцях людей, які довгий час були позбавлені змоги зустрічати це велике свято так, як зустрічали його наші діди-прадіди. Якось незримо почало на краще змінюватись життя в селі. Селяни стали терпимішими одне до одного, доброзичливішими.

«Я довго не ходила до церкви, — розповідає Ольга Олександрівна Пантюхіна, — та після розмови з отцем Михаїлом в моїй душі ніби крижина розтанула. Я зрозуміла, наскільки ми люди грішні і невдячні. Нам даровано життя, дітей, онуків, котрі є продовженням нашим, ми не цінуємо цього дару. В гонитві за матеріальними цінностями забуваємо про духовні. Тому життя видається непомірно важким як нам, так і нашим дітям. Від того часу як почала сповідатись, причащатись, слухати Слово Боже, я стала терпимішою до життєвих проблем. Намагаюсь не вступати в конфлікти з сусідами, не дратуюсь з найменшої причини. Я стала спокійною і врівноваженою. Життя стало кращим».

«Я почала ходити до церкви від самої першої служби, — сповіщає Галина Колесніченко, педагог з 30-літнім стажем. - Співати в церковному хорі теж почала однією з перших. Після служби почувуюсь так, ніби джерельної води напилась. Духовне очищення додає наснаги, надії, сили. Мені дуже подобаються недільні проповіді отця Михаїла. Наш священник щирий, доброзичливий, саме такий, яким має бути духовний наставник». «Крім того, гарний господар та сім'янин, - вклинається в розмову Надія Шимчик. - Родина отця Михаїла та матушки Мар'яни є взірцем для прихожан».

І це правда. Мир та злагода, які панують в сімействі Халусів, де зростають троє синів та дві донечки, є прикладом для селян. Двоє старших синочків, Василько та Юрасик, допомагають татові під час недільної служби, яка вже кілька років проводиться в новому храмі. В храмі, який добудовувався в основному на пожертви прихожан. «У нашому приході дуже гарна церковна громада, — з теплою усмішкою на обличчі продовжує розповідь Михайло Васильович. - Особлива подяка жінкам, котрі співають у хорі. Я називаю їх мироносицями, бо такими вони і є. На Різдвяні свята прославляючи Господа, колядують і в Ставковому, і в сусідніх селах, таким чином збирають кошти для добудови Храму».

Спасо-Преображенський храм в селі Ставковому ще німує, бо не має дзвонів. Ще не розписано стіни. Та в приміщенні тепло, бо цьогоріч підведено газове опалення. З часом будуть і дзвони, і розписи. Та вже зараз село змінилось на краще. Молодята, беручи шлюб, вінчаються. Вінчаються і ті, що жили в шлюбі без Божого благословення. Зміцніли сім'ї, поменшало розлучень. Потеплішала атмосфера сільського життя. Люди стали доброзичливішими та стриманішими. Щонеділі, мов струмочки до річки, стікаються селяни до церкви, щоб помолитись, покаятись, послухати Слово Боже та проповіді отця Михаїла».

Свято-Преображенська церква, с.Ставкове. 2011 рік.

**На честь Георгія Побідоносця
(підготувала Людмила Богуславська)**

Саме 6 травня в день цього великомученика, якого зображають на іконі як переможця підступного Змія, в Анатоліївці було відкрито Свято-Георгіївський храм.

І хоча його облаштували у приміщенні сільської їдальні, та найголовніше те, що нарешті здійснилася найзаповітніша мрія місцевих вірян — у них є свій храм, в якому проводитиме службу отець Михаїл зі Ставкового. І благочинний протоієрей Петро, і жителі Анатоліївки дуже вдячні священику, що він погодився взяти на себе таку відповідальність, нележку, але почесну ношу. На це свято, що стане традиційним, храмовим, прибули також отець Роман Федак з Маринового, отець Михаїл з Ширяївського району та родич родини Бартошів отець Сергій з сім'єю з Білгород-Дністровського району, який зробив великий внесок в обладнання храму.

Вони урочисто відслужили Божественну літургію під супровід хору матінки Марини березівського Свято-Миколаївського храму та церковного хору ставківчан під керівництвом Надії Сліпченко. Було чимало людей і до причастя. З хвилюванням чекали служби усі — і дорослі, і молодь, і діти. Найшанованіші жінки села — Тамара Тимофеева, Валентина Антонова, Людмила Камінська, Марія Синюкова та інші згадували, як вони з бабусею та батьками після війни ходили до церкви в Демидове, але її в 60-их зруйнували. Тепер ось діждались, — хрестились благоговійно жінки. Приїхали сюди і прихожани Свято-Преображенського храму зі Ставкового. Відбувся хресний хід, а також і освячення храму.

Вперше у новоствореному Свято-Георгіївському храмі жителі Анатоліївки та гості почули проповідь отця Петра. Він наголосив на тому, що ми повинні достойно, по-християнськи прожити виділений нам відрізок часу на цій землі, щоб сподобитися на царство Боже.

Ця знакова для села подія нікого не могла залишити байдужим, та найбільше хвилювалися головні ініціатори цієї справи, подружжя Бартошів — Володимир Миколайович та Таїсія Олексіївна, які взяли на себе відповідальність втілення в життя великого бажання односельців — мати можливість щонеділі відвідувати церкву, Божий дім. Ніхто з жителів не залишився осторонь, усі зробили свій посильний внесок в належне оформлення храму, звичайно, спрощене, але таке, яке уже дозволяє проводити тут Богослужіння.

На перше храмове свято прибули голова районної ради О. А. Богомил та його заступник В. А. Лівінська. Олег Анатолійович висловив найщиріші побажання добра, здоров'я на адресу усіх, хто доклав рук до створення храму на селі, та подарував ікону Божої Матері.

За святковою трапезою звучали здравиці на честь присутніх священників, сім'ї Бартошів, В. В. Діденка, який активно допомагав під час ремонту будівлі, на честь хористів та інших. Згадали люди добрим словом і підприємців В. В. Бондарця та І. І. Буглака, які теж посприяли знаковій події в Анатоліївці. Усіх причетних до створення храму згідно з церковними канонами тепер будуть згадувати на кожній Божественній літургії.

Свято-Петро-Павлівський храм с.Заводівки

**За матеріалами районної газети
«Степовий маяк»
(підготувала Людмила Богуславська)**

«...Заводівка

Згідно з історичною довідкою з книги „Історико-хронологічний опис церков „Єпархії Херсонської і Таврійської (видавництво „Одеса”, 1848 р.) у с. Петрівка (пізніше Заводівка) Одеського повіту побудовано кам'яну церкву — Петро-Павлівську на замовлення графа Іллі Васильовича Заводовського у маєтку його брата графа Петра Заводовського за дозволом Святійшого Синоду в 1808 р. Будівля вийшла грандіозна, велична.

В часи СРСР тут був клуб, а в роки повального атеїзму, заборони богослужінь храм не тільки закрили, але й вирішили знищити. Основа його все-таки вціліла, ніби надіючись на кращі часи можливої відбудови. Так гадає і отець Олександр, який має в с. Заводівка прихід ось уже 10 років. У 1998 р. оформляли прихід нетривалий час священники протоієрей Сергій Задворський і ієрей Володимир Леонтьєв. 2 червня Указ на настоятельське служіння отримав отець Олег Сушинський. 1 квітня він був звільнений від настоятельського служіння і на його місце прибув з Ренійського району священник Олександр Урсул (довідка благочинного Березівського округу протоієрея Петра Ляшика).

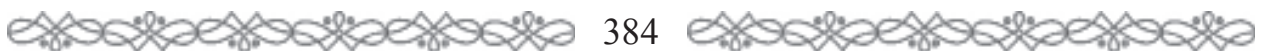
Храм зведено у пристосованому приміщенні – в колишньому магазині. Все тут обладнано власними силами настоятеля (бо майстер на всі руки) та прихожан. Особливо активними у цьому плані, відвідують постійно храм М. М. Карась та його син Микола, староста Лариса Матвійчук із Жовтнівки, керівники двох хорів Марія Сисоєва та Валентина Мельник, сім'я Єгембердієвих, Подзерук та ін. Отець Олександр сам пече просфори, допомагає хористам, вдосконалює, прикрашає храм не без допомоги місцевих умільців, майстринь. У нього ще один приход — у с. Червоноволодимирівка, де два роки тому споруджено каплицю. Його мрія — збудувати храм у с. Демидовому, відродити храм у Заводівці. Гадаю, це йому вдасться...»

**Із спогадів прихожанки
Свято-Петро-Павлівського храму
с.Заводівки Мельник Валентини**

«В нашому селі Заводівці є зруйнований храм. Побудований він генерал-лейтенантом Отто Єгоровичем Раухом у 1861 році. Тут, напевно, молився і священномученик єпископ Тобольський Гермоген (Долганов), бо на його юні роки припадає час, коли вчителем церковно-приходської школи в нашому селі був його батько. Зруйнували святиню в хрущовські часи. Це незагоєна рана на тілі сіл Заводівки, Жовтнівки та Чижевого. Ось які рядки народилися при відвіданні зруйнованого храму:

До 150-ї річниці храму

*Молюся в храмі я святім.
Руїни скрізь... Але утім
Пташки летять у височінь –
Теж моляться: «Добро, прилинь!»
А в храму – храм 150 років!
Останніх 50 – жорстоких.
Кому він на заваді став?
Він не брехав і не вбивав.
Лиш благодать всім дарував.
Він навіть злодійв спасав.
Тут благодать і зараз є.
Цей храм живе – святиня це.
Тож зупинись і помолись.
Низенько Богу уклонись.
Руїни – свідчення того,
Як це село жило-було.
Відродиш храм – все оживе.
Його зруйнуєш – зникне все.
Адже цей дім - для Бога він.
Його не треба руйнувать,
Бо в ньому Божа благодать,*

*Шматочок раю на землі...
Про це, на жаль, забули всі.
А він стоїть крізь всі вітри,
Крізь забуття і крізь віки.
Тож храму щиро помолись
І уклонись, не забарись.*

Пізніше, вже в незалежній Україні, коли почалося поширення філаретівщини, то його люди запропонували відбудувати наш храм. Але жителі звернулися за допомогою до настоятеля Свято-Миколаївського храму міста Березівки протоієрея Петра Івановича Ляшика. Це були постійні прихожани цього храму наші односельчани Приведенець Надія, Сисоєва Марія, Савенко Галина, а також Бойченко Галина Яківна, Родіна Надія Миколаївна та інші. За порадою отця Петра та за його сприяння 18.03.1998 року було зібрано збори, на які прийшло багато жителів навколишніх сіл. Присутні прийняли рішення про створення церковної спілки та клопотання перед Одеською митрополією про призначення настоятеля.

02.06.1998 року до нашого приходу було направлено настоятелем ієрея Олега Володимировича Сушинського. Він провів велику роботу з підбору приміщення для нової церкви. А також щонеділі та щосвята вів молебні та акафісти, вечірні богослужіння. Голос у настоятеля дуже гарний. Також чудово співала з отцем Олегом прихожанка Сисоєва Марія Сергіївна. Так і збиралися активні віруючі навколо настоятеля. Але сім'я батюшки залишилася в місті Одесі. Йому важко було щоразу приїздити до нас. Іноді навіть на дорогу не вистачало коштів. Добре, що хоч квартиру йому надала безкоштовно та гостинно Москалюк Марія Олександрівна.

Отець Олег казав, що до нас має приїхати молодий настоятель з матушкою, щоб вони і жили тут, тоді приходу буде ліпше. Так незабаром і сталося.

Одного весняного дня (1.04.1999 р.) по селу пройшла звістка, що до нас завітали новопризначений настоятель з матушкою. Перша зустріч вразила всіх. Адже ми побачили дуже молоденького, ще зовсім юного батюшку і таку ж матушку. Перша думка була такою: «І що ж він зможе зробити на такому складному приході?» Але зовсім скоро думки змінилися. Навколо них завирувало життя. Простий, активний, цілеспрямований характер та глибока віра настоятеля творили чудеса.

Першу пасхальну службу вони вели вдвох з матушкою Іриною, адже навіть читати на розспів не зміг ніхто із присутніх. Пізніше з'явилися читці Матвійчук Лариса Іванівна, Карась Світлана Дмитрівна, а також два церковні хори.

До складу першого входять прихожани старшого віку: Сисоєва Марія, Матвійчук Лариса, Єгамбердієва Віра, Юрків Магдалина, Беженар Петро, Подуфалова Ольга.

До другого хору увійшли: матушка Ірина, Мельник Валентина, Карась Світлана, Ткаченко Жанна, Юрків Надія, Горобець Світлана.

Кожному знайшлося своє місце в храмі. Наприклад, Жупанська Ганна, яка прийшла зовсім недавно, пече проскури. До цього часу цим відав лише настоятель.

Потрібно окремо розповісти про нашу матушку Ірину. За зовні строгою зовнішністю криється мудра, добра, відповідальна жінка. Вміння організувати

сімейний затишок, напекти чудових тортів, наплести дивовижного одягу, а ще помолитися, вивчати духовну літературу, підтримати батюшку під час богослужінь, працювати в ОПЛ№3, доглядати за психічно хворими людьми.

Сім'я Єгамбердієвих є справжніми незамінними помічниками настоятеля. Вранці лише розвидниться Віра Петрівна та Микола Садикович вже пораються в храмі та біля нього. Віра Петрівна щира та добра жінка завжди привітно зустрічає в церковній лавці кожного, хто завітав до храму, вона всім підкаже та допоможе.

Микола Садикович допомагає настоятелю під час служби - читає Апостол. Треба, мабуть, ще відзначити, що він був мусульманином, але після важкої хвороби прийняв православну віру, хрестився, повінчався з дружиною. Тепер підтримує добрим словом всіх нас та допомагає батюшці.

Наша староста Матвійчук Лариса Іванівна теж є дбайливою та відповідальною, щирою порадицею для всіх прихожан та настоятеля. Нелегкою була їй дорога до храму. Адже в минулому ця жінка – парторг, нехрещена, атеїстка. Та коли дуже важко захворіла її 10-річна онучка, Лариса Іванівна почала молитися і пообіцяла Богові, якщо він зцілить дівчинку, то сама прийме хрещення та приведе до віри онуків. Через два тижні сталося диво – дитина одужала, навіть лікарі були вражені.

Завжди підтримують настоятеля і Карасі Микола Миронович та Світлана Дмитрівна, яка читає, співає в хорі та є однією з найвідповідальніших прихожанок. Їхній синок Микола – паламар та активний прихожанин.

Недільну школи завжди з радістю збирала Горобець Любов, діти з радістю приходили до неї на заняття.

Хочеться згадати про Приведенець Надію (нині покійну). Жила за 4 км від церкви, але завжди найпершою була перед службою в храмі, допомагала, чим могла. Мабуть, тому і заслужила, щоб на 9-й день після відходу у вічність в храмове свято святих першOVERХОВНИХ апостолів Петра і Павла 12 липня багато гостей-батюшок співали їй «вічну пам'ять».

Настоятель з матушкою щороку організують паломницькі поїздки по святих місцях в місто Одесу та Почаїв.

Відвідування таких святинь залишає світлий слід в душах прихожан назавжди, підтримує віру та прагнення залишити гріховність.

Спаси нас, Господи

Спаси нас, Господи,

Від зла і від неправди,

І від негоди кволих захисти,

Вкажи той шлях,

Де Хрест ми зможем нести,

Щоб недарма страждав

За нас всіх Ти.

Спаси нас, Господи,

В негоди, в буревії,

І від пороків також відведи.

*Не залишай у злетах
Чи в падінні
Та підкажи, як до мети дійти.
Спаси нас, Господи,
В мовчанні і в молінні,
Серед теперішнього каяття,
Щоб не залишитись
В гріхах, страшних, як тління,
Й не загубитись серед терен життя.
Спаси нас, Господи,
У радості і щасті,
Навчи, як вдячність завжди берегти,
І в думці, й в серці,
І в душі воскресни,
Та нас хоч скраю грішних
В рай впусти.*

Також хочеться відзначити постійну турботу про наших прихожан і з боку благочинного протоієрея Петра Івановича Ляшика. Адже він не забуває про нас при організації паломницьких поїздок до Криму, на Буковину, на Волинь. Бажаючі завжди можуть приєднатися і відчутти згуртованість, піклування та молитовну підтримку пастви.

І нині місцеві жителі та настоятель отець Олександр Урсул прагнуть відродити святиню. За сприяння сім'ї Москалюків було створено фільм «Відродження духовності на селі». Наталя Миколаївна та Віктор Олександрович витратили багато сил та творчої наснаги під час організації даної справи. Благочинний і тут не залишився осторонь. Завдяки допомозі отця Петра митрополит Одеський та Ізмаїльський Агафангел переглянув фільм та надав своє благословення на поширення даного фільму з метою зібрання коштів на відбудову зруйнованого храму - колись найбільшого у волості. (Використані авторські вірші Мельник Валентини).

Із матеріалів районної газети

«Степовий маяк»

(підготувала Людмила Богуславська)

Духовність

На Петра і Павла

12 липня, в день пам'яті славних і першOVERHOVНИХ апостолів Петра і Павла, у березівському Свято-Миколаївському храмі відбулася урочиста літургія, яку відслужили настоятель храму протоієрей Петро Ляшик із настоятелями храмів з Миколаївки отцем Ігорем Виверцем та із Стрюкового — отцем Миколою Бондаренко.

У своїй проповіді отець Петро підкреслив важливу роль цих апостолів, бо вони найбільше з-поміж інших проповідували вчення Ісуса Христа, обоє загинули мученицькою смертю за християнську віру.

Отця Петра тепло привітали з днем ангела як тезоіменитого юні прихожани храму, а також і дорослі, многая лета проспівали хористи.

Цього ж дня відбулося храмове свято у Заводівці в Петро-Павлівському храмі. До отця Олександра сюди прибули взяти участь у Божественній літургії та хресному ході настоятелі раухівського Пантелеймонівського та маринівського Свято-Успенського храмів протоієреї Василь Резнік та Роман Федак. Раді були тут бачити історика з місіонерського відділу Одеської єпархії Олександра Чилея. Під час мирування прихожан із Заводівки, Демидового, Чижевого, Жовтнівки він ознайомив присутніх з цікавими історичними довідками щодо виникнення поселення Заводівка та його храму, спорудженого у 1841 році. Нині цим руїнам, що стоять як німий докір сучасникам, 170 років. Під час трапези, про яку потурбувалися щедрі прихожанки, усі присутні переглянули чудовий відеофільм про Заводівку, її людей та два храми — діючий і зруйнований, котрий сільчани хочуть відродити.

Фільм був знятий Андрієм Поліщуком за ініціативи та режисури подружжя Москалюків, Віктора і Наталії, уродженців Заводівки. Цей відеоматеріал схвалили благочинний Березівського округу отець Петро та владика Агафангел. Так, ми повинні бути гідними наших дідів-прадідів, істинних православних християн.

Свято-Іллінська церква, с.Розквіт

Зі спогадів настоятеля храму с. Розквіт ієрея Сергія Яровенка

«У селі Розквіт, куди я, ієрей Сергій Леонідович Яровенко, був направлений правлячим архієреєм Митрополитом Одеським та Ізмаїльським Агафангелом Указом №185 від 27 травня 2003 р., храму ніколи не було. Тому й історія нашого приходу не має хронологічної давності.

Приміщення, де можна було б здійснювати богослужіння, не було. Зусиллями віруючих людей, а особливо Валентини Андріївни Титенко, ми випросили в сільської ради частину будівлі в дитячому садку, який на той час не діяв. Після виконаного ремонту і перепланування приміщення, 2 серпня того ж року в селі була здійснена Божественна Літургія. Очолив богослужіння благочинний Березівського округу протоієрей Петро Ляшик в співслужінні духівництва благочинія.

Згадуючи історію нашого села, корінні жителі розповідають, як важко було віруючим людям в роки безбожної радянської влади. Хрестити дітей чи просто поїхати в церкву в м. Березівку можна було лише потай, аби не взнав голова колгоспу, не то можна було позбутися всіх доплат, допомог і навіть дров на зиму. А родоначальником і головою поселення був знаменитий Макар Онисимович Посмітний. Хоча, за словами старожилів, навіть якщо і кого карав, образи не було, дуже вже був господарським і любив справедливість. Любив і розумів молодь, розумів людей похилого віку.

На сьогоднішній день в будинку дитячого садка, частину якого ми орендуємо, зазвучали дзвінки дитячі голоси. Це означає, що життя в селі продовжується, значить - в селища є майбутнє. Звичайно, хотілося б, аби це село колись увінчав золотий купол православного храму.

27 вересня 2011р. на території приходської ділянки були розпочаті роботи із закладення фундаменту майбутнього Св.-Іллінського храму.

P.S. Під час будівельних робіт до мене підійшла одна літня жінка і сказала, що, якби був живий М.О. Посмітний, він допоміг би Вам з будівництвом. «Як же, - заперечив я, - він же в Бога не вірив!» Вона відповіла: «Вірив, батюшка, вірив, лише потай. Час був такий. Перед смертю він і покався і причастився, і місце, яке Ви вибрали, не випадкове. Він говорив, що на цьому місці йому бачився храм».

За матеріалами газети «Степовий маяк»

6 років тому у Розквіт приїхав молодий священник — отець Сергій Яровенко, майже наш земляк — із с. Першотравневе Комінтернівського району. Для розбудови церкви йому сільрада виділила три кімнати місцевого дитсадка, побудованого за часів М. О. Посмітного. Прихожани і інші жителі села охоче допомагали створювати храм. Найбільше, мабуть приклала рук сім'я Романових, що живе неподалік. Володимир виготовляв вікна, двері, виконував мулярські роботи, син Олексій шпаклював (чим займається тепер щорічно — підтримує храм у порядку), а з молодшим Миколою отець Сергій оформляв іконостас.

— Я з дитинства мріяв стати художником і тепер та мрія дещо здійснилася, — зізнається настоятель, — я сам намалював Розп'яття, виконав деякі інші роботи у храмі. Хотілося би, щоб сюди приходило більше людей. Знаю, що вони не мають часу встигнути все по господарству, але надіюсь, що Господь постукає до них у двері...

Чимало тут ікон з Києво-Печерської Лаври, а також подарованих прихожанами. Виготовлено і купол, який залишилося установити. Перед храмом дзвіниця — 6 дзвонів, виготовлених із з кисневих балонів. Зате як вони гучно і мелодійно звучать! Очі отця Сергія загорілися:

— Хочете, я вам продемонструю?

Так, це було дійсно урочисто, красиво, святково — звичайного буднього дня. А для нас, газетярів, передзвін був особливим, бо ми здійснили своєрідне паломництво — побували у трьох храмах, отримали благословення від трьох священників.

Молитовний дім у с.Розквіт. 2011 рік.

Храм Нерукотворного образу Ісуса Христа, с.Демидове

**За матеріалами районної газети
«Степовий маяк»
(підготувала Наталя Самойленко)**

«...Через 70 років святині знову в храмі

Василь Іванович Петров зберігав святу реліквію майже 70 років і все ж дочекався миті, коли зміг повернути її до православного храму. Тоді, в грізному 43-у, молодому хлопцю Василю доручили ключі від складу, який розташовували в Демидівській церкві. На святині, каже дідусь, ніхто не зважав, він, як людина віруюча, намагався урятувати деяке церковне оздоблення від знищення та переніс його додому, де й зберігав довгі роки.

Василь Іванович народився, виріс та вікує старість в рідному селі, пам'ятає як ходив на служби до колишнього, потому зруйнованого храму. Коли у 90-их почали будувати нову церкву, сподівався вже тоді передати святині, але зведення споруди, на жаль, не було завершено. Справа рушила з місця лише віднедавна, коли за зверненнями громади благочинний храмів Березівського округу, настоятель Свято-Миколаївського храму, протоієрей отець Петро направив до села свого вихованця отця Павла Кондратенка, який віднедавна закінчив духовну семінарію. Сповнений

надії зі щирою душею й чистими помислами священник приїхав до села. Громада підтримали починання молодого отця та почала допомагати йому хто чим може.

Під час сесії депутати сільської ради виділили приміщення колишньої амбулаторії, де за рахунок пожертв селян, майже всіх фермерів та благодійника — депутата облради, керівника ПП „Чеське” В. С. Швеця розпочалися ремонтні роботи. Василь Сергійович допоміг будматеріалами та залучив бригаду малярів-штукатурів. Особливо відзначились представники громади Катерина Юхимівна Таньчук, Марія Василівна Пономарчук. Ремонт почали з перебудови. Коли почали розбирати перестінки то в одному з них виявили велику арку, немов заплановану заздалегідь Всевишнім. Прихожани разом зі своїм духовним наставником намагаються зробити все можливе для того, щоб їхня церква була особливо красивою. Нині вже трудяться над іконостасом. Священник, звісно, сподівається як на допомогу людей, так і на Божу підтримку. Вірить в те, що з часом вдасться відродити недобудований храм.

— Важко було починати, коли крім віри нічого не було. Але очі бояться, а руки роблять. Люди почали приносити що мали: іконки, рушники, доріжки... навіть ікони, вік яких сягає 200 років, — говорить священник.

Як-то кажуть, затужила вже душа у людей по службі Божій, тож проводили її ще в незавершеному приміщенні. На вербну неділю селян вперше збирали до церкви дзвони, хоча й саморобні, проте чутно їх на все село. А Воскресіння Христове демидівці святкували вже як годиться — урочисто.

Про те, що громада потребувала відкриття православної церкви говорить і депутат сільради Віктор Михайлович Іванов. „Люди почали втрачати віру, а так не повинно бути”, — зазначає він. По дорозі до Демидівського храму перед очима постає нещодавно встановлене залізне розп’яття, яке піднімається на фоні небес, як найбільший символ християнської святині, хранителя всього всесвіту».

Молитовний дім після закриття церкви у с.Демидовому. Середина ХХ ст.

*Молитовний дім після закриття церкви у с.Демидовому.
Середина ХХ ст.*

*Молитовний дім після закриття церкви у с.Демидовому.
Середина ХХ ст.*

Церква Святих 12 апостолів, с.Ряснопіль

Зі спогадів настоятеля Церкви Святих 12 апостолів ієрея Олега Жуковського

«...Пам'ятаю, як зараз, свою першу службу в с.Ряснопіль. Це було 19 січня 2011 року. Служили ми її у виділеній нам кімнатці в старій будівлі колишньої ряснопільської лікарні. На першу службу прийшло 69 чоловік. В основному це були вчителі, працівники КСП, підприємці. Цього дня лише причащалося 15 дітей! Яке це було свято! Готувалися ми до неї ретельно. Перед цим зробили своїми силами і руками тимчасовий іконостас з дерев'яних брусів і листів фанери, які обшили червоною тканиною, і на нім встановили пожертвовані людьми ікони. У хорі співали моя дружина – Жуковська Яна Вікторівна і Лабунська Світлана Анатоліївна. У «храмі» було спочатку холодно, але потім від тепла свічок, яких цього дня люди з молитвою поставили близько 200 штук, а, головне, від тепла православних душ, що скучили за богослужінням, стало тепло і радісно. Для мене, випускника Одеської духовної семінарії, ця моя перша самостійна служба на моєму першому приході запам'ятається назавжди».

«...Мені розповідали старожили, що в 1959 році, коли закривали наш Ряснопільський храм, з нього винесли всі ікони і церковні книги. І звалили все це на одну купу, за селом. Потім, за законом того часу, все це підпалили. Земля довкола цієї купи почала тріскатися зі страшним звуком, полум'я піднялося величезне, і було незвично синього кольору. Люди дуже злякалися і з жахом кинулися бігти. Надворі стояло літо».

«...Зовсім недавно до нас в храм стала ходити одна літня жінка. На Різдвяні свята, в січні 2012 року, вона підійшла до мене і розповіла цікаву історію. Виявляється, що під час війни над їх селом пролітав якийсь літак, і з нього викинули святу ікону. Пастухи, які в цей час пасли худобу, її тут же підібрали, і один з них узяв її до себе. Це був її батько. Ікона ця зберігається в їх домі, і вона обіцяла принести її до нас в храм, аби вона зберігалася в святому місці на згадку про неї».

«З'являються на нашому нововідкритому приході і свої традиції. Так, уже другий рік за ініціативою приватного підприємця фермера Леонова Владислава Вікторовича ми з деякими жителями сіл Ульяновка, Ряснопіль, Основа збираємося 19 січня на Святе Хрещення біля Ульяновського ставка, освячуємо в нім воду і за старою руською традицією поринаємо в неї. У цьому 2012 році бажачих було чоловік зо двадцять. Серед них були і чоловіки, і жінки, і діти. Потім стараннями Леонова В.В. накривається святковий стіл, і всі відзначають велике православне свято».

«Звичайно, не завжди, але часто так буває, що один в полі не воїн. Ось так і мені було б важко, вважайте, з нуля самому відновлювати приход без допомоги людей, які живуть і працюють в Ряснополі. Багато хто з них хоче і прагне залишитися невідомими. Всім їм я дуже вдячний, але особливо з таких помічників хотілося б назвати в першу чергу і подякувати директору ТОВ «Агротехсервіс» Запорожану Анатолію Олександровичу. Він відразу ж пішов на зустріч нововідкритому приходу.

Придбав будинок для священнослужителя, допомагав у процесі облаштування храму і фінансово, і будматеріалами. А в грудні 2011 року ми разом з ним встановили і я освятив Святий Хрест при в'їзді в з.Ряснопіль. Аби всі люди бачили і знали – тут живуть гостинні православні люди».

Церква Святих апостолів Петра і Павла, с.Ряснопіль. Середина XX ст.

Церква Святих апостолів Петра і Павла, с.Ряснопіль. Середина XX ст.

Церква Святих апостолів Петра і Павла, с.Ряснопіль. Середина ХХ ст.

*Церква Святих апостолів Петра і Павла, с.Ряснопіль.
Перед першим богослужінням. 2011 рік.*

с.Ряснопіль. Молитовний дім. 2011 рік.

Церква Почаївської ікони Божої Матері, с.Зеленопілля

Зі спогадів настоятеля церкви Почаївської ікони Божої Матері ієрея Олега Жуковського

«Село Зеленопілля прийняло мене дуже добре. Якщо в Ряснополі все доводилося починати з нуля, то в Зеленопіллі вже були створені прихожанами найнеобхідніші умови для служби. У колишньому магазині влаштували невеликий молитовний будинок, який жителі з любов'ю називають храмом. Там був і тимчасовий іконостас, і престол, і аналой з іконами. Був навіть хор із чотирьох чоловік. І все це люди організували самі за своєю ініціативою. Самі збирали на всі кошти, самі своїми руками робили ремонти. Людей в селі небагато, чоловік сорок - п'ятдесят, але всі вони дуже приємні, духовно просвічені. З ними приємно поспілкуватися і помолитися. Зараз вони звернулися до мене з проханням, аби я навчив їх читати по церковно-слов'янському, що я із задоволенням зроблю. На службах у с.Зеленопіллі присутні у свята близько 25 чоловік, практично половина села. Люди тут дуже добрі, і дай їм, Боже, всім здоров'я».

с.Зеленопілля. Молитовний дім. 2011 рік.

Церква Святого Архистратига Божого Михаїла, с.Чорногірка

**Зі спогадів настоятеля Свято-Архангело-
Михайлівського храму с.Чорногірки
ієрея Сергія Тодорова**

«У с.Чорногірці, за словами старожилів, раніше була на місці нинішнього православного храму лютеранська церква. У цій місцевості жили німці, вирощували виноград і навіть були якісь підприємства. Влітку 2011 року в Чорногірку приїжджали німці з Німеччини і говорили, що ця лютеранська церква справді колись функціонувала, і в ній вони навіть вінчалися.

Коли я прийшов настоятелем в Свято-Архангело-Михайлівський храм с.Чорногірки, то відразу стало зрозуміло, що тут є де докласти рук. Це зараз можна сказати, що церква є, а тоді все потрібно було починати з нуля. Храм начебто і був, але роботи в ньому було ще дуже багато. На допомогу відразу ж прийшли деякі місцеві жителі. Всередині ми зробили ремонт, поміняли кіюти, придбали новий набір Євхаристії, ікони, Євангеліє, облачення. Правою рукою моїми завжди були Кулінець Марія Іванівна і Краєвський Ярослав. Марія Іванівна завжди готова прийти на допомогу в будь-якому питанні, вона і хором управляє. А Ярослав - староста

храму вже не при одному настоятелеві. Окрім них, хотілося б назвати ще кількох активістів, це - Волощук Ганна Моїсеївна, Ільчук Оксана Анатоліївна, Костенко Любов Анатоліївна, Головченко Юлія та інші. Вони, можна сказати, роблять все, аби храм у Черногірці функціонував. З таких китів, на яких стоїть прихід, звичайно ж, не можна не назвати директора ПП «Черногірське» Гришакова Віктора Івановича. Ще при колишніх настоятелях він надавав їм допомогу по храму. Ніколи не відмовляв Віктор Іванович і мені. На зібранні прихожанами кошти і, у тому числі, з його допомогою була збудована дзвіниця, придбано три дзвони. Всіляко допомагає він і матеріально, і фінансово в утриманні священнослужителя, і на проведення храмового свята, і в будь-яких інших питаннях. Прихід у Черногірці дуже слабенький, але дасть Бог, що ті небагато щиро віруючих християн, які є серед нас, запалять і в інших іскорку віри.

Свято-Архангело-Михайлівська церква, с. Черногірка. Сучасний вигляд.

Святитель Миколай на гербі Березівського району

Можна багато говорити про ставлення до православ'я в Березівському районі. Але одне безперечно: воно з'явилося тут тоді, коли з'явилася і сама Березівка. Разом з першими жителями, що прийшли на ці землі, була принесена сюди і віра православна. І те, що як тільки вони облаштувалися в цьому новому краю і відразу ж почали будувати православний храм, теж говорить про багато що. І потрібно ще раз відзначити, що храм цей був присвячений із самого початку одному Великому Святому Церкви Христової – Святителю Миколаю, архієпископу Мір-Лікійському, чудотворцеві. Я думаю, що цей вибір був не випадковим. Чим прославився Святитель Миколай? За що його пам'ятають і шанують вже впродовж понад півтори тисячі років у всьому світі? За його жертвне служіння ближньому і далекому, за його увагу до потреб людей, що

живуть з ним, за його добрі справи, за його чуйне серце. Адже ці якості такі зрозумілі нам – слов'янам. Наш народ завжди відрізнявся добротою, гостинністю, любов'ю і вірою. Ні про одну країну в світі не говорили - Свята. А на нашу навіть вороги - Свята Русь. Святитель Миколай не залишив народ Божий навіть після своєї смерті. Всі, хто звертався до нього, часто відчували його допомогу і предстательство. Не залишав він ніколи і наш Березівський район. Навіть за часів гонінь на віру і церкву, за часів голоду і війни, коли всі храми в нашому районі були зруйновані, а люди тулилися в маленькому молитовному будиночку, який був один на багато районів, богослужіння в Свято-Миколаївському приході м. Березівки не припинялися ніколи. Люди зверталися до нього в молитвах, а він завжди на них відповідав. І на знак вдячності своєму небесному заступникові березівчани вирішили увічнити його ім'я на гербі Березівського району. У 2002 році вийшов Указ Президента України «Про впорядкування геральдичної справи в Україні», яким було рекомендовано областям, районам, містам України розробити свою власну символіку, в якій були б враховані місцеві особливості, традиції. На виконання цього указу Президента в Березівській районній раді була створена геральдична колегія, до якої увійшли депутати і почесні громадяни району і міста, історики, краєзнавці. Всього 26 чоловік. Колегією було проведено кілька засідань, на яких було розглянуто багато різних варіантів герба і прапора Березівського району. За ініціативою деяких членів колегії, а саме: Шимка Андрія Володимировича – головного фахівця апарату райради, Поліщук Валентини Володимирівни – заступника глави Березівської райради, Шимка Володимира Федоровича – директора Березівської ЗОШ №2, Шевченка Григорія Олександровича – заст.директора Березівського ВПУ ОНПУ, Сірого Миколи Івановича – директора Березівської ЗОШ №1, Ляшика Петра Івановича – благочинного храмів Березівського округу, Паданевича Віталія Григоровича – головного лікаря Березівської ЦРБ, Себова Миколи Івановича – голови ради ветеранів Березівського району, Григораша Валерія Валерійовича – депутата Березівської районної ради, Кнорра Олександра Анатолійовича - розквітівського сільського голови, було запропоновано розмістити на гербі Березівського району зображення Святителя Миколая. Ця пропозиція була схвально зустрінута більшістю присутніх. На сесії Березівської районної ради 8 жовтня 2010 року було прийнято остаточне рішення про зображення Святителя Миколая на гербі Березівського району (рішення Березівської районної ради №320-V від 08.10.2010 р).

Ось так на століття наші сучасники засвідчили про те, що православ'я в Березівському районі було, є і буде!

*Протоієрей Петро Іванович Ляшик,
благочинний храмів Березівського округу,
настоятель Свято-Миколаївського храму
м. Березівки,
депутат Березівської районної ради 5-го і 6-го
скликань.*

ЗАКЛЮЧНЕ СЛОВО

Я переконаний, шановний читачу, що у тебе виникло цілком логічне питання, як так сталося, що колишній головний комуніст району вирішив у співавторстві з батюшкою написати «релігійну» книгу, тим більше, що за віком о.Петро мені годиться у сини.

Нічого дивного немає – просто я, як людина, на очах якої проходили різні історичні процеси, в т.ч. і ставлення влади до релігії, як позитивні, так і негативні, прийняв рішення описати це для майбутніх і сучасних березівчан. Тобі судити, читачу, добре це, чи погано. Думаю, тобі видно із викладених матеріалів, що автори не задавалися метою аналізувати процеси, які відбувалися у суспільстві по відношенню до релігії, в т.ч. до священнослужителів і віруючих. Я намагався (не знаю, як вийшло) показати, що я один з тих членів влади і партії, які виконували постанови, рішення вищих органів. Може я з меншою завзятістю це робив, ніж інші, але мене така участь теж не минула. Книга — це не місце, де каються у сподіяному, а тому ми – ті, хто був при владі, грішили, і один Бог дасть оцінку кожному з нас. Прошу тебе, читачу, суворо не судити тих партійних функціонерів, від яких вимагали дій, направлених проти віри, проти священнослужителів і проти віруючих. Ми виростили у суспільстві, в якому була своя ідеологія, іншої постреволюційне покоління просто не знало. Всі, хто залишились віруючими, як могли, зберігали віру і боронили її від різних зазіхань ярих атеїстів, вдячні своїм бабцям, дідам і матерям, які прищепили ще в дитинстві віру і навчили першим молитвам. На жаль, не в кожній сім'ї були такі бабці і мами, багато людей мого покоління навіть і старшого, не кажучи вже про молодше, не вміють перехреститися. Але в чому їх звинувачувати? Це провина часу...

Думаю, саме ця книга показала тобі, читачу, що не в усьому винні ті, хто р'яно боровся проти віри, хто сліпо виконував команди, не маючи можливості досягнути Боже слово. А ті, хто свідомо став атеїстом, несуть свій хрест, то їх воля, кожен має право робити те, що «ближче до серця».

Я не думав когось принизити, чи показати свій негатив до поколінь, які прожили важкий період після 1917 року – революція, громадянська війна, голод 1922-1923 років, колективізація і голодомор 1933 року, Друга світова війна і голод 1947 року, відбудова післявоєнного господарства – навпаки, я захоплююся попередніми поколіннями, бо витримати таку тяжку долю може лише та людина, яка вірить...

Час показав, що це правда.

Здобутками тих періодів ми користуємося і зараз. Як би люди не критикували Радянський Союз (об'єктивно він дійсно був імперією безбожників), але за двадцять років незалежності теперішні владні структури тільки руйнують те, що створено нашим і попередніми поколіннями. Я переконаний, що з поверненням до Бога і його допомогою ми збудуємо кращу долю для своїх дітей і онуків. Переко-

наний, що наступні покоління більше ніколи не будуть діяти проти релігії і священнослужителів так, як показано в документах цієї книги.

Я розумію, що релігія і атеїзм стали болотом як для одних, так і для інших і намагання переконати один одного у хибності і однієї, і другої ідеї практично на даний час неможливо.

В своєму житті я зустрічав різних людей, які мали кожен свій погляд на ту чи іншу ідеологічну ситуацію і в т.ч. у відношенні до віри. Деякі намагалися заднім числом виправдати тих, хто приймав сам, чи давав вказівки іншим стосовно викорінення віри чи знищення храмів. Я зрозумів, ще певна кількість людей широкіше вірить у свій вибір. Так було і при радянській владі, коли знищуючи храми, люди на «робила свою роботу», виконуючи вказівки вищого керівництва. А інакше і бути не могло. Це мені нагадує період, коли вводили радянські війська до Венгрії, Афганістану, Чехословаччини – більшість солдатів не хотіли йти на ці війни, але спробуй тоді не виконай наказ. Я бачив і тих людей, які постійно тікали від такої «роботи» та від відповідальності. Перших я розумів, співчуваючи, а других не хотів розуміти і уникав підтримання з ними будь-яких стосунків, бо перші були відкриті у своїх діях і рішеннях, а другі могли зраджувати як віруючих, так і атеїстів. Тому з абсолютною впевненістю я можу стверджувати, що як перші, так і другі щирі у своїх почуттях і, дякуючи Богу, в останні 20 років, атеїсти вже не взмозі «насилувати» віруючих у їхніх духовних потребах.

Мені важко і легко було писати цю книгу. По-перше, більшість описаного пройшло через моє життя. По-друге, я відчував необхідність такого описання і по-третє, у мене були достойні опоненти, які все більше вселяли у мене віру, що я правильно вчиняю, а їм дякую за відверту і щирі критику, як на їх думку, об'єктивну.

Я старався написати цю книгу з душею і любов'ю як до віруючих, так і до атеїстів, бо перших розумію, а других не маю права звинувачувати, бо то їхня віра... Мене часто переконували у науковості атеїзму і при цьому широкіше вірили у це.

Ця книга писалася, коли на Березівщині повним ходом йде відродження віри, коли активно будуються нові церкви, що не могло не викликати у мене людської гордості за своїх земляків-віруючих, які під час безробіття і мізерних пенсій та зарплат роблять велику справу. Мабуть, ця книжка і для них, і про них.

Я просив Петра Івановича Ляшика описати новітню історію відродження православ'я на Березівщині, бо саме при ньому було створено Березівське благочиння, почали будуватися нові храми, відкрилися недільні церковні школи, створений професійно-церковний хор, який став переможцем Всеукраїнського конкурсу «Таланти твої, Україно». Саме при ньому молодь і діти пішли до церкви, а про спортивні церковні клуби заговорили далеко за межами Одещини.

Прихожани Березівського Свято-Миколаївського храму люблять і поважають нашого благочинного і я переконаний, що віра повернеться до серця кожного березівчанина.

Не подумай, читачу, що книга написана з якоюсь іншою метою, це зроблено, щоб показати, як важко знищити віру у серцях істинно віруючих, хоча, як бачимо, в наш час важче повернутися у лоно церкви і віри...

Книга розрахована, в першу чергу, звичайно для віруючих людей, що зможуть прослідкувати за діяльністю своїх улюблених храмів. Не менш цікава вона для науковців, священнослужителів, краєзнавців, істориків, і для молоді, і для людей похилого віку.

Нами було зроблено акцент на важливості ролі простих парафіян у відродженні церкви на території нашого району після 1991 року. Не всі події вдалося відтворити як з об'єктивних, так і з суб'єктивних причин, але можна з упевненістю стверджувати, що книга принесе користь усім читачам.

Безперечно, після подій, що відбувалися на теренах нашої Вітчизни стосовно релігії, нас може об'єднати тільки духовна діяльність.

Хочу закінчити словами св.Іоанна Богослова з останньої сторінки Біблії: «Незабаром прийду».

Прийди, Господи Ісусе!

ДОДАТКИ

Додаток №1

Наставление священникам и другим лицам о записи на карточках о рождении, смерти и браках

О составлении и пересылке карточек вообще

1) Карточки доставляются в уездную управу того уезда, в котором находится приход, тотчас же по истечении каждого месяца, в пакете, который должен содержать в себе все карточки о родившихся, умерших и браках за истекший месяц.

2) В случае недостачи бланков и невозможности вследствие этого выслать все карточки за какой-нибудь месяц, отсылка их непременно должна быть отложена до получения бланков из управы.

3) На карточке следует писать о рождении или смерти только одного лица.

4) Карточки отрезаются на указанном месте и отсылаются; талоны же остаются у священника. Эти талоны служат доказательством, что карточка своевременно составлена и отослана; эти же талоны дадут возможность избегать пропусков и повторной пересылки одних и тех же карточек. Для этой цели достаточно, если на талонах будут проставлены те же №№, что и на карточках, и имена и фамилии родившихся, умерших и бракосочетавшихся.

5) №№ по порядку пишутся на всех карточках от начала года до конца. Каждый сорт карточек имеет свою нумерацию без различия пола: таким образом первый родившийся после 1-го января отмечается №1, второй №2 и так далее, все равно будет ли то мужчина или женщина, в отличие от нумерации метрических книг, где каждый пол имеет свою нумерацию. также первый умерший или умершая отмечается №1, второй №2 и т.д. Тоже и относительно браков.

6) Под «№ метрической книги», стоящим в конце каждой карточки, надо понимать не № книги, за которым она выдана из консистории, а тот №, под которым в метрической книге записан акт рождения, смерти или брака.

Карточка для родившегося

В начале пишется какого уезда, в каком приходе карточка составлена; например: Херсонского уезда, церкви С.Троицы, что в селе Ивановке такого то округа.

В п.1. пишется, когда родился ребенок (а не когда крещен).

В п.2 следует писать имя, отчество и фамилию ребенка, так как без имени отца в деревне трудно бывает отыскивать ребенка для привития оспы.

В п.3 следует зачеркнуть ненужное слово, т.е. если родился младенец женского пола, то следует зачеркнуть *муж*. Это делается для той цели, что по имени не

всегда четко написанному нельзя взять, какого пола родился младенец, а также для удобства счета.

П. 5 для православных священников ненужен; но карточки посылаются не только православным священникам.

В п.6 пишется, в каком месте родился младенец. Это очень важный пункт, и оставлять его пустым, как делали некоторые священники, нельзя; это все равно, что не представить карточки. Этот пункт не следует смешивать с заголовком карточки: там пишется, из какого прихода карточка прислана, в п. же 6-м, где именно родился ребенок. Приход может быть в Ивановке, а рождение произойти в Васильевке.

Карточка для умершего

Относительно заголовка и пункта 8 и их различия, здесь применимо только что сказанное о заголовке и п.6 карточки о родившемся.

В п.1 следует писать день смерти, а не день погребения.

В п.4, если умерший – ребенок, не достигший 1 года, то следует сокращенно писать, сколько месяцев, напр. 4 мес.

В п.6 священники очень часто пишут, что умерший малолетний и не проставляют занятия его родителей; следует обозначать занятие родителей, примерно так: сын землевладельца, дочь слесаря и тому подобное.

9 п. Умерший мог жить в одном месте, а умереть в другом, случайно туда попавши, напр. в гости. Это важно для выслеживания заразных болезней, и потому следует по возможности отвечать и на этот вопрос.

11 п. введен для того, чтобы определить, какие местности более обеспечены медицинской помощью, а какие менее. Писать следует так: за две недели был у врача, или у фельдшера; или же: врач, или фельдшер, был за три дня. Если больной пользовался советом врача или фельдшера не от той болезни, от которой умер (напр. был у врача потому, что нога болела, а умер от удара), или не видел врача или фельдшера очень давно, то следует писать: не пользовался.

Остальные вопросы понятны²⁰⁰.

²⁰⁰ Херсонские епархиальные ведомости. – Одесса, 1888. - №3. – С.67-69

**Форма одягу для церковних старост
1869 рік²⁰¹**

²⁰¹ Херсонские епархиальные ведомости. – Одесса, 1869. - №22. – С.38

10	Скорб. с.Лидиевка										1д 2048					105	15	
11	Рожд.Бог. с.Карловка										1д 374					120		
12	Иоанн.Бог. с.Ахмечетка										1269					160		
13	Иоанн.Предтеч. Кан- токрасное										1д 179					100	20	
14	Арх.Мих. с.Димитровка										2д 1345					120		
15	Покр. с.Покровское										1д 45					108		12
16	Успенс. с.Александровка										1796					210	30	
17	Казанск. с.Новоселовка						33				1д							
18.	Павл.Фон. с.В.Заблоцкого										400							
19	Никол. с.Романовка						33				1д 625							
20	Алекс. Невск. м.Доманевка										400							
	ИТОГО:						99				18д 1486					1682	65	26

неудобная	Земля, нарезанная у общества на содержании					Земля, приобретенная церковью путем покупки								Всего
	усадебная	пахотная	луговая	леса	неудобная	Для церкви				Для причта				
						усадебная	пахотная	луговая	леса	усадебная	пахотная	луговая	леса	
1														135 дес. 1293 кв.саж
														88 дес. 1200 кв.саж.
														33 дес. 374 кв.саж.
10														122 дес. 1593 кв.саж.
														34 дес. 427 кв.саж.
														120 дес. 1200 кв.саж.
3														37 дес. 1600 кв.саж.
														120 дес. 1520 кв.саж.
														120 дес. 400 кв.саж.

с. Берлін	нині с. Воробйове воно ж Воробйово-Берлін Воробйова Воробйовка Ней-Берлін (колонія) Ново-Берлін Новий Берлін (колонія)	Велико-Михайлівський р-н
х. Бернадівка	–	
х. Благодатне	нині с. Благодатне Благодатна (дер.) Благодатна Кремидівка Міттельфельд	Комінтернівський р-н
с. Бугаївка	Бугаївка (н.п.) Нейгофнунг (дер.) Севериногогригор'ївка (дер.) ввійшло до складу с. Бузинове	Іванівський р-н
х. Буркунова	ім.Леніна (селище) Буркунів (хутір) Буркуни (хутір) ім.Ілліча (комуна) Ново-Ульянівка (хутір) нині с. Ульянівка	Іванівський р-н
х. Василівка	можливо нині с. Василівка Андреасдорф Кузьменка (дер.) Кузьменкова (село) Мар'янівка (дер.) Никшича (дер.)	Іванівський р-н
х. Волкове	можливо Вовкове (н.п.-с/р) Вовкова (дер.) Волкове (село) Ейгенфельд (колонія) нині с. Вовківське	Комінтернівський р-н
с. Гелененталь	нині с. Черногірка Гелененталь (колонія)	Березівський р-н
х. Гладкий (Гусса) – д. Гусса		
с. Гнаденфельд	нині с. Нейкове Гнаденфельд Нейкова Франкопіль (село)	Березівський р-н
х. Гнатівка	Гнатівка (н.п.) Ігнатіївка (хутір) нині с. Черняхівське	Іванівський р-н
х. Горха Фердинанда	–	
х. Грекова	Гофмана (н.п.) Грецький (хутір) ввійшло до складу с.Юркове	Березівський р-н

х. Гросмана	можливо Гофмана (н.п.) Гроссманн ввійшло до складу Юркове	Березівський р-н
х. Гусса (Гладке)	можливо Красний Агроном (учгосп) Гуса (хутір) Гуса (хутір) нині с. Червоний Агроном	Березівський р-н
х. Данилівка	можливо х.Бушнякова (н.п.) Бошнякова (хутір) Бошняківка (дер.) ввійшло до складу с. Данилівка	Березанський р-н Миколаївської обл.
х. Донська Балка	Стара Донська Балка (н.п.) Малий Донський (хутір) Стара Донська (дер.) Старо-Донська Балка (хутір) нині с. Донська Балка	Березівський р-н
х. Донського (Донський)	Стара Донська Балка	Березівський р-н
с. Ейгенфельд	Вовкове (н.п.-с/р) Вовкова (дер.) Волкове (село) Ейгенфельд (колонія) нині с. Вовківське	Комінтернівський р-н
х. Еннера (Єннера)	Єнера (хутір) Івано-Любівка (радгосп) Енер (село) нині с. Ставки	Комінтернівський р-н
х. Желепівка	Желепіве (н.п.) Желепов (хутір) Желепова (радгосп) Желеповський (хутір) Желяпове (дер.) нині с. Желепове	Роздільнянський р-н
х. Желобівка	–	
х. Іванівка Ананьївського повіту	-	
с. Іракліївка –	д. Ней-Рорбах	
х. Калаглія	–	
х. Катеринівка	можливо Маркевич (хутір) Катеринівка (хутір) Катерино-Платонівський (хутір) Червоний Партизан Маркевича Маркевичів (хутір) Нікітіної Фрейзера (хутір) нині с. Маркевичеве	Ширяївський р-н

х.	Клеєфельд	не існує Ново-Воскресенка (н.п.) Кефера (хутір) Клеєфельд Клейнфельд (хутір) Клейфельд Кленфельд	Ширяївський р-н
х.	Красногорка	Сумароків (хутір) Келера (хутір) Червона-Гірка (хутір) Красногорка (дер.) Саморупове (хутір) нині не існує	Комінтернівський р-н
х.	Кринички	Кринички	Березівський р-н
х.	Кузьменка	Андреасдорф Кузьменка (дер.) Кузьменкова (село) Мар'янівка (дер.) нині с. Василівка	Іванівський р-н
х.	Ламзакі	можливо ім.Шевченка (радгосп) Ламзаки (хутір) Ломзаки ім.Т.Шевченка (радгосп) Шевченківка (село-с/р) нині с. Шевченкове	Березівський р-н
х.	Любарського	був х. Люботасвський	Іванівський р-н
х.	Малігонове	Армашовка (Малігонове)	Ширяївський р-н
с.	Мало-Зименове	Мале Земенове (н.п.) Березина (колонія) Ней-Березина нині с. Малозименове	Велико-Михайлівський р-н
х.	Мар'янівка	Василівка Кузьменка	
х.	Маркевича	Маркевич (хутір) Катеринівка (хутір) Катерино-Платонівський х. Червоний Партизан Маркевича Маркевичів (хутір) Маркевичеве Накревича (хутір) Нікітіної Фрейзера (хутір) Червоний Партизан	Ширяївський р-н
х.	Марціанівка	Марціанівка (н.п.) Маркіянове (село) Марціянова Марціанівка (село) нині с. Марціянове	Іванівський р-н

х.	Ней-Кассель	нині с. Софіївка (н.п.) Ней-Кассель (колонія)	Ширяївський р-н
с.	Ней-Рорбах	Іракліївка (н.п.-с/р) Ониська Ониськів (хутір) Ониськова (дер.) Ней-Рорбах нині с. Ониськове	Комінтернівський р-н
с.	Нейфрейденталь	Маринове (н.п.-с/р) Ней-Фрейденталь (село) Новий Фрейденталь (колонія) нині с. Маринове	Березівський р-н
х.	Новакова	нині с. Новакове Келлер (хутір) Новакова (село)	Іванівський р-н
х.	Нові Шомполи	Ново-Шомполи (н.п.) Клейна (дер.) нині с. Нові Шомполи	Іванівський р-н
с.	Ново-Адамівка	. Нові Шомполи	
х.	Осинівка	нині с. Осинівка Осинівський (хутір) Тіфланд	Ширяївський р-н
х.	Отрада	Отрада (н.п.) Золочевськ ввійшло до складу Осинівка	Ширяївський р-н
х.	Паульсталь	Нова Єлизаветівка (н.п.) Друга Єлисаветівка Ней Мангейм (колонія) Ново-Єлизаветівка Ново-Єлисаветівка Паульсталь нині с. Новоєлизаветівка	Ширяївський р-н
х.	Перепинка	–	
х.	Пивоварівка	Веселий (хутір) Гусс (хутір) Гуса (хутір) Пивоварівський нині с. Веселе	Березівський р-н
с.	Розенфельд	Конопльове (н.п.) Розенфельд (колонія) нині с. Конопляне	Іванівський р-н
х.	Рота	ввійшло до складу с. Саханське	Ширяївський р-н
х.	Савичеве	–	
х.	Сезонка	нині с. Улянівка Білеровой (хутір) Біллера (хутір) Сезонівка	Березівський р-н

х.	Секретарівка	Пролетарське (господарство) Ляхова Петрівське (село) Секретарівка (село) нині с. Саханське	Ширяївський р-н
х.	Семенівка	Віст Віста (хутір) Віста-Главчева (хутір) Главчова Семеново (хутір) ввійшло до складу с.Марциянове	Велико-Михайлівський р-н
х.	Семихатка	Красноармійськ (н.п.) Семихат (хутір) Сім Хат (хутір) Сім Хат Бенца (хутір) Червоноармієць Червоноармійське (село-с/р) нині с. Семихатки	Березівський р-н
х.	Середина	Середній (хутір) Орлай (хутір) Середні Кошари (хутір) Шелля (хутір) Шоля (хутір) нині не існує	Березівський р-н
х.	Соколова	Соколова (н.п.) ввійшло до складу с.Джугастрове Келлер (хутір) Келлера (економія)	Іванівський р-н
х.	Сосонка	Сазонівка (н.п.) Зазонівка (село) Міліардівка Петровича (дер.) нині с. Созонівка Сузаннендорф Ульянівка (хутір)	Іванівський р-н
х.	Софіївка	д. Ней-Кассель	
х.	Чижеве	Чижова (хутір) Велика Чижевка Чижевка (колонія) Чижове (хутір) Чижове Якобсдорф нині не існує	Березівський р-н
с.	Шарове	Шарове (н.п.) Нейгейм (село) Шарова (хутір) нині с. Шерове	Іванівський р-н

х.	Шварца	Шварца (хутір) Далекий (хутір) нині не існує	Березівський р-н
х.	Шедевра	Люботаївка (Шедевра)	Іванівський р-н
х.	Ширяєве	Ширяєв (радгосп) ввійшов до складу с.Осинівка	Ширяївський р-н
х.	Шутова	Шутове	Березівський р-н

Додаток №5

Список використаної літератури

Науково-довідкові видання

- ДАОО. Путівник. – Одеса, 1961.
Косик В. Україна і Німеччина у Другій Світовій війні. – Париж-Нью-Йорк-Львів, 1993.
Ніточко І.І., Рим'як Л.І. Маринове. – Одеса, 2008.
Ніточко І.І. Освіта. Березівський район. – Одеса, 2009.
Обозрение церковно-гражданских узаконений по духовному ведомству. – СПб, 1900.
Сборник декретов 1917-1918 гг. – Москва, 1920.
Справочная книга Херсонской епархии. – Одесса, 1906.
Устав духовных консисторий. – СПб, 1903.
Устименко В.Є. Звезди свій храм. – Київ, 2011.

Періодичні видання

- Известия ЦК КПСС – Москва, 1990. — №4
Общие сведения о Херсонской епархии // Херсонские епархиальные ведомости. – 1860. — №1
Херсонские епархиальные ведомости – Одесса, 1862. — №2
Херсонские епархиальные ведомости – Одесса, 1869. — №22
Херсонские епархиальные ведомости – Одесса, 1874. — №7
Херсонские епархиальные ведомости – Одесса, 1888. — №3
Херсонские епархиальные ведомости – Одесса, 1913. – №9.
Херсонские епархиальные ведомости / Прибавления к №16. – Одесса, 1889
Херсонские епархиальные ведомости / Прибавление к №9. – Одесса, 1898
Херсонские епархиальные ведомости / Прибавления к №8. – Одесса, 1899
Херсонские епархиальные ведомости / Прибавления к №9. – Одесса, 1899
Херсонские епархиальные ведомости / Прибавление к №5. – Одесса, 1903
Херсонские епархиальные ведомости / Прибавления к №24. – Одесса, 1903
Український церковно-історичний журнал – Київ, 2007. — №2
Червоний степ – 1930. – 10.01.

Справи Державного архіву Одеської області

ДАОО. – Ф.37. – Оп.1. – Спр.1471	ДАОО. – Ф.Р-856. – Оп.1. – Спр.53
ДАОО. – Ф.37. – Оп.1. – Спр.2957а	ДАОО. – Ф.Р-856. – Оп.1. – Спр.61
ДАОО. – Ф.37. – Оп.2а. – Спр.81	ДАОО. – Ф.Р-856. – Оп.1. – Спр.69
ДАОО. – Ф.37. – Оп.2а. – Спр.85	ДАОО. – Ф.Р-856. – Оп.1. – Спр.70
ДАОО. – Ф.37. – Оп.2а. – Спр.246	ДАОО. – Ф.Р-856. – Оп.1. – Спр.82
ДАОО. – Ф.37. – Оп.2а. – Спр.325	ДАОО. – Ф.Р-856. – Оп.7. – Спр.79
ДАОО. – Ф.37. – Оп.2а. – Спр.505	ДАОО. – Ф.Р-856. – Оп.7. – Спр.107
ДАОО. – Ф.37. – Оп.2а. – Спр.543	ДАОО. – Ф.Р-856. – Оп.7. – Спр.338
ДАОО. – Ф.37. – Оп.2а. – Спр.609	ДАОО. – Ф.Р-856. – Оп.8. – Спр.11
ДАОО. – Ф.37. – Оп.2б. – Спр.6847	ДАОО. – Ф.Р-856. – Оп.8. – Спр.1
ДАОО. – Ф.37. – Оп.3. – Спр.119	ДАОО. – Ф.Р-856. – Оп.8. – Спр.19
ДАОО. – Ф.37. – Оп.4. – Спр.16	ДАОО. – Ф.Р-856. – Оп.8. – Спр.20
ДАОО. – Ф.37. – Оп.4. – Спр.60	ДАОО. – Ф.Р-969. – Оп.5. – Спр.133
ДАОО. – Ф.П-56. – Оп.8. – Спр.88	ДАОО. – Ф.Р-969. – Оп.5. – Спр.599
ДАОО. – Ф.П-56. – Оп.10. – Спр.5	ДАОО. – Ф.Р-969. – Оп.5. – Спр.650
ДАОО. – Ф.П-56. – Оп.29. – Спр.6	ДАОО. – Ф.Р-969. – Оп.5. – Спр.743
ДАОО. – Ф.П-56. – Оп.30. – Спр.5	ДАОО. – Ф.Р-969. – Оп.6. – Спр.251
ДАОО. – Ф.П-56. – Оп.56. – Спр.97	ДАОО. – Ф.Р-969. – Оп.9. – Спр.19
ДАОО. – Ф.П-56. – Оп.56. – Спр.98	ДАОО. – Ф.Р-1859. – Оп.1. – Спр.2
ДАОО. – Ф.П-102. – Оп.12. – Спр.3	ДАОО. – Ф.Р-2000. – Оп.3. – Спр.170
ДАОО. – Ф.П-102. – Оп.13. – Спр.2	ДАОО. – Ф.Р-2000. – Оп.3. – Спр.172
ДАОО. – Ф.П-102. – Оп.15. – Спр.9	ДАОО. – Ф.Р-2000. – Оп.3. – Спр.260
ДАОО. – Ф.Р-599. – Оп.1. – Спр.53	ДАОО. – Ф.Р-2123. – Оп.1. – Спр.63
ДАОО. – Ф.Р-599. – Оп.1. – Спр.681	ДАОО. – Ф.Р-2166. – Оп.1. – Спр.1
ДАОО. – Ф.Р-856. – Оп.1. – Спр.16	Особовий фонд І. І. Ніточко (ф.8233)
ДАОО. – Ф.Р-856. – Оп.1. – Спр.17	

Іменний покажчик

А

- Аарон (першосвященик) – с.53
Абламський П.З. – с.122
Август (голова райвиконкому) – с.254, 256
Аверін (голова губвиконкому) – с.150
Аврамов В.В. – с.87
Агафангел (Саввін, митрополит) – с.15, 21, 23, 24, 25, 28, 40, 49, 78, 275, 330, 333, 337 342, 343, 344, 345, 368, 370, 372, 375, 378, 380, 388
«Агротехсервіс» (товариство) – с.393
Алексєєва Ф. – с.360
Аллатій Л. (літописець) – с.59
Альтхаузен О. – с.260
Амасов (комісар) – с.141
Амвросій (філософ) – с.66
Анатолій (Грисюк, вікарій) – с.15
Анатолій Одеський (святий мученик) – с.24
Ангелова Є.Г. – с. 334, 335
Андріанонаталіївська церква (с.Ташине) – с.118, 121
Андріаноташіївська церква (с.Ташине) – с.115, 116
Андрій Первозваний – с.20
Анісімова Т.В. – 292, 332, 335, 336, 355, 358, 360
Анісімова Т.І. – с.332, 335, 336
Антиохійська православна церква – с.25
Антоній (Марценко, вікарій) – с.15
Антоній (Мельников, вікарій) – с.15
Антоній Печерський – с.20, 26
Антонова В. – с.382
Антоновський Д. – с.104
Антонюк О. – с.337
Аратовський М.В. – с.371, 372
Аратовський П.С. – с.87, 90
Арбузенков А.С. – с.230, 231
Артем'єва Д.І. – с.90
Архангело-Михайлівська церква (с.Слободзея) – с.114
Архангельський (композитор) – с.337
Архірейський Собор – с.19
Архіпов І. – с.88
Афанасій (архієпископ) – с.120
Афонське подвір'я (м. Одеса) – с.180
Ашенко Є. – с.97

Б

- Бабенко В.Л. – с.211
Бабенко Л.П. – с.361
Бабичев П.А. – с.97
Базарний М.І. – с.211, 212
Байков А. – с.88
Байков П. – с.88
Байков Ф. – с.88, 91
Балик М.П. – с.159
Балицький М.С. – с.101
Бальт М.П. – с.161
Баран (переселенець) – с.261
Баренська А.В. – с.227
Баринов С. – с.88
Барсегян Т. – с.363
Барський С.І. – с.147
Бартош В.М. – с.383
Бартош С. – с.382
Бартош Т.О. – с.383
Баршівський (переселенець) – с.261
Басок В.Ф. – с.236
Баурда Д. – с.325
Бачинська (переселенка) – с.261
Беженар П.І. – с.313, 325, 335, 385
Безмошук О.П. – с.274
Бек Я. – с.181
Березівська с/ш №1 – с.34, 399
Березівська с/ш №2 – с.334, 354, 399
Березівська с/ш №3 – с.334
Березін С.Є. – с.10
Берлицький С.А. – с.114
Бетхер Е.М. – с.161
Белай Д. – с.88
Белан В.І. – с.211
Белан Н.В. – с.361
Белікович П.І. – с.87, 88, 131
Белікович С.В. – с.87, 88, 131
Белінська А. – с.76
Белінська Є.І. – с.76
Белінський І.П. – с.76
Белопенко К. – с.249
Белочкін К. – с.248
Берніков (член бюро) – с.208, 209

Берсеньєв А.С. – с.222, 223
Бичковський З. – с.121, 122
Біденко Ю.О. – с.326
Білей (переселенець) – с.261
Біліданов (інспектор ОВК) – с.222
Білінська А.І. – с.74
Білінська Є.П. – с.74
Білінський Д.П. – с.74
Білінський І.П. – с.74
Білінський Н.П. – с.74
Білінський П. – с.74
Білінський П.П. – с.74
Благов П.О. – с.213, 261, 263, 264, 267, 268, 269, 270
Близнюк А.Ф. – с.41, 378
Богата О. – с.360
Богачук Є. – с.326
Богачук Є.І. – с.241
Богоміл А.І. – с.328
Богоміл О.А. – с.362, 363, 383
Богослов Г. – с.55
Богослов І. – с.26, 402
«Богословские труды» (журнал) – с.25
Богуславська Л.І. – с.292, 336, 365, 376, 379, 382, 383, 388
Боделан Р.Б. – с.8, 348
Бодюл (священик) – с.188, 221
Бодянюк М.І. – с.378, 380
Божок С. – с.244, 245
Бойко Л.В. – с.326
Бондаренко А.В. – с.211
Бондаренко Б.Г. – с.335
Бондаренко І.В. – с.211
Бондаренко М.П. – с.344, 388
Бондаренко С.О. – с.332
Бондаренко Т. – с.348
Бондаренко Ф. – с.110
Бондарець В.В. – с.363, 383
Бондарець В.М. – с.328
Бонч – Бруєвич – с.141
Борзенко (член бюро) – с.211
Борис (архієпископ) – с.225, 230
Борис (Вік, вікарій) – с.15, 17
Боровський монастир (м.Київ) – с.357
Бортнянський – с.337
Борцова Д.Т. – с.227

Борчей М.М. – с.371
Боуер П.Г. – с.128
Боянович А.І. – с.100
Боянович В.І. – с.100
Боянович Є.І. – с.100
Боянович І. – с.100
Боянович К.С. – с.100
Боянович Н.І. – с.100
Боянович Ф.І. – с.100
Боянович Ф.І. – с.100
Бранкевич Д.І. – с.118
Браун І. – с.260
Брежнев Л.І. – с.203, 351
Бродонюк А. – с.211
Бубликова Л.П. – с.10
Буглак І.І. – с.41, 346, 383
Буженицький В. – с.406
Бурдейний А.І. – с.346
Бурчо Й.О. – с.10
Буткова М.Ф. – с.226
Бучок (переселенка) – с.261
Буянович Л.С. – с.85, 86

В

Вагіль Г.М. – с.371
Вакалюк С. – с.366
Вакер Ф. – с.259
Валентина (меценат, б/п) – с.280
Валькова Л.І. – с.190, 360
Варішкін Ф. – с.88
Варлаам (владика) – с.347
Варфоломей (архієпископ) – с.346
Варфоломей (патріарх) – с.22
Василенко (голова ВЦВК) – с.176
Василь (парох с.Устянове) – с.29
Василь (протоієрей) – с.346
Василь (священик) – с.46, 47
Васильєв (пропагандист) – с.206
Васильєв І. – с.88
Васильєв І. – с.88
Васильчук В.О. – с.379
Васильчук В.Ф. – с.239

Васильчук Г.Г. – с.379
Васильчук О.Ф. – с.366, 367, 378, 379, 380
Васюра С. – с.375
Васютинський (голова волревкому) – с.247
Ващук (переселенець) – с.261
Вдовиченко С. – с.127
Вебер Х. – с.259
Ведель А.Л. – с.337
Ведута П.П. – с.208, 209, 210, 211, 238, 380
Ведута П.Ф. – с.239
Везне Г.Ю. – с.97
Вейс К. – с.81, 86
Великий В. – с.55, 67
Великий Жовтень (свято) – с.257
Веліос Г. – с.161
Велт І.П. – с.161
Венеціанер О. – с.128
Веремчук С.І. – с.210
Верич С.Я. – с.158, 161
Вернигора І.І. – с.10
Вернигора М. – с.360
Вернигора Т. – с.360
Вертій (член райкому) – с.211
«Вечірні вісті» (газета) – с.358
Виверець В.Л. – с.227, 228, 231, 351, 361
Виверець Г.Л. – с.227, 361
Виверець А.Г. – с.361
Виверець Г.Я. – с.361
Виверець І.С. – с.296, 338, 344, 351, 388
Виверець Н.Г. – с.361
Виверці (сім'я) – с.329
Відмаєр Г. – с.259
Віль І. – с.259
Вільх (переселенець) – с.261
Вінницька і Брацлавська єпархія – с.22
Вірич В. – с.362
Вісіл Г.П. – с.161
Вітюк А.Н. – с.227, 228
Вітюк А.Ю. – с.41
Вітюк В.І. – с.360
Вітюк І.Д. – с.371
Виноградова (лікар) – с.353
Власов О.С. – с.364
Вогак М.М. – с.87, 88

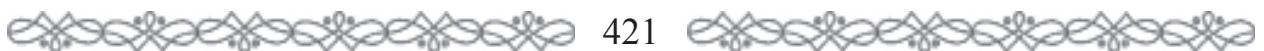

Водоп'янов М. – с.88
Вознесенський собор – с.113, 179
Возний (переселенець) – с.261
Войтенко Л.В. – с.211
Войтик М.П. – с.34
Володимир (князь) – с.17, 20, 25, 306, 311
Володимир (митрополит) – с.16, 17, 18, 19, 20, 24, 28, 32, 40, 44, 330
Володимирський собор (м.Київ) – с.343
Волохов В.О. – с.117
Волохов Г.О. – с.117
Волохов І.О. – с.117
Волохов О. – с.117
Волохова Є.О. – с.117
Волохова І.О. – с.117
Волохова О.О. – с.117
Волощук Г.М. – с.396
Воронич (протоіерей) – с.98, 103
Воцьо (переселенець) – с.261
Врадій В.І. – с.360
Врадій І.З. – с.227, 228, 361
Врадій М.Л. – с.361
Всесвітня Рада Церков – с.17
Всеслав (князь) – с.60

Г

Гаазька єпархія (Голандія) – с.18
Гавелі Я.А. – с.76, 77, 123
Гавриїл (архангел) – с.52, 55
Гавриїл (архієпископ) – с.13, 14, 24
Гавриїл (митрополит) – с.73, 76, 77, 80, 83, 84, 85, 99, 100, 106, 109, 113, 116, 122
Гаврилюк (член райкому) – с.211
Гагарін Ю.О. – с.7
Галактіонова О. – с.360
Галат А. – с.111
Галат М. – с.110, 111
Галка І. – с.231
Галушко П.В. – с.377
Гамак (переселенець) – с.261
Гаркушенко М. – с.36, 226, 228, 230, 231, 235, 236
Гаркушина Д.І. – с.354
Гарт М.М. – с.147
Гейгер Р. – с.259, 260

Гейнле М. – с.161
Гельман Л.Я. – с.147, 148
Гельчин О.В. – с.328
Гельянин (урядник) – с.110
Геннадій (митрополит) – с.63
Геншке Г. – с.260
Георгіївська церква (с.Нова Одеса) – с.113
Гижицький І.О. – с.115, 118, 119, 120, 123, 124
Гижицький О.Г. – с.122, 123
Гинкул С. – с.265
Глазунова О. – с.325
Гламаздин (писар) – с.127
Гласицький О.І. – с.117
Глинський П. – с.265
Глобачов І. – с.72, 75, 76, 80, 82, 83, 85, 98, 103, 108, 109, 115, 118, 121
Гнатівський (член виконкому) – с.272
Годунов Б. – с.60
Гокера (член райкому) – с.208, 210, 211, 212
Голинський С. – с.232
Головченко О. – с.372
Головченко Ю.В. – с.310, 373, 398
Голощапова В.І. – с.288, 354
Гольберг (заввідділом) – с.173
Гольдман А.І. – с.213, 239, 240
Гольхов (равін) – с.162
Гончар Є.А. – с.161
Гончаров (зоотехник) – с.222
Гончарова Н. – с.379
Горбатюк О. – с.344
Горбачов М.С. – с.36
Гординський (заввідділом) – с.200
Гординський Є. – с.338
Горєв (інспектор) – с.173
Горлинський К. – с.176
Горобець Л. – с.385
Горобець С. – с.314, 385
Горох В. – с.308, 367
Горохов Л. – с.88, 90
Горошко Ф. – с.88
Горський (начальник ОВК)
Горя А. – с.379
Горя І. – с.379
Гоцул Г. – с.90
Гошкович (переселенець) – с.261

Грай (переселенець) – с.261
Гребенко (вчитель) – с.188, 221
Грецька православна церква – с.25
Грибонос Н. – с.337
Григораш В.В. – с.362, 363, 389
Григоренко К. – с.204, 207
Григоро-Богословська церква (м.Одеса) – с.249
Гриневецький С.Р. – с.8
Грисюк (святий мученик) – с.24
Грисюк А. – с.15
Грицюта С.С. – с.211
Гришаков В.І. – с.41, 328, 363, 398
Гришко З.М. – с.41, 370, 371
Гришко М.В. – с.371
Грінберг І.Ш. – с.337, 338
Гробов І. – с.88
Гросс І.Л. – с.147
Гросул-Толстой П.Л. – с.88, 130, 132
Грубов А. – с.88
Грузинська православна церква – с.25
Гудзь (начальник відділу) – с.188, 222
Гурєєв Н.М. – с.262
Гусарева М.І. – с.326, 346
Гусаренко М.С. – с.103
Гусилетов М.М. – с.280, 321
Гуцуляк В. – с.364

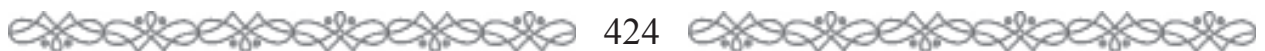
Д

Давид (філософ) – с.49
Давиденко (зав.районо) – с.192
Даниїл Московський (князь) – с.25
Данил (король) – с.60
Данильчук С.І. – с.279
Даргель П. – с.33
Дашевський П. – с.347
Деде І.С. – с.41, 346, 348
Дейнеко (пропагандист) – с.194
Демешин В. – с.351
Демидов К. – с.93
Демидов М.М. – с.79, 81, 82, 84, 86, 90, 107, 111
Демидов П.М. – с.107
Демидова А.М. – с.107

Демидова Є.П. – с.87
Демко М.Г. – с.282
Демченко С.С. – с.211, 375
Денов С.О. – с.219
День Перемоги (свято) – с.257
День Радянської армії (свято) – с.257
Деордиця В. – с.264, 265
Деребчинський І. – с.220
Дерев'янка Б.Ф. – с.28
Деречина В.П. – с.10
Державний архів Миколаївської області (ДАМО) – с.13
Державний архів Одеської області (ДАОО) – с.9, 13, 263, 274
Державний архів Херсонської області (ДАХО) – с.13
Деркач (переселенець) – с.261
Дерус С.В. – с.227, 360
Дехтяренко Н. – с.211
Дешко Л.А. – с.41, 376
Джелаїді (голова РВК) – с.256
Дзядуш (переселенець) – с.261
Димитрій (архієпископ) – с.14, 15, 73, 80, 83, 99, 106, 109, 113, 114, 116, 121
Димитрій (вікарій) – с.15
Димитрова (колгосп) – с.192
Димова Л. – с.348
Діаковська М.А. – с.28, 309
Діаковська Н.Є. – с.275
Діаковський А.Є. – с.275, 310, 329, 356
Діва Марія – с.52, 53, 57
Діденко В.В. – с.375
Дітковська Л.В. – с.361
Дмитренко В.В. – с.364
Дмитрук А. – с.346
Добрика А. – с.131
Добровольська Г.Д. – с.110
Добровольська С.І. – с.107
Добровольський І. – с.107, 110
Добровольський І.І. – с.107, 110
Добровольський Н. – с.131
Добрянська Я.Н. – с.211
Довганенко О.А. – с.210
Дойс З.Г. – с.219
Долганов Г. – с.383
Долганов Г.Є. – с.113
Долганов Є.Є. – с.113
Долганов Є.П. – с.111, 112

Долганов М.Є. – с.113
Долганова В.І. – с.113
Долганова С.Є. – с.113
Домбровський (член Наросвіти) – с.147
Допілько (переселенець) – с.261
Драмашко О. – с.360
Драна М.Д. – с.325, 353, 366
Древницький М. – с.264, 265
Дрелих Р. – с.161
Дрознес (член упр.нер.майна) – с.147
Дубін (керівник ОРО) – с.174
Дубна (переселенка) – с.261
Дубна Н.Х. – с.364
Дубовська А.В. – с.310
Дубовська І.В. – с.310
Дубовська О.В. – с.310
Дубовський В.М. – с.308, 309, 344, 346, 367, 368, 370, 372
Дуда А.І. – с.355
Дударьов (член виконкому) – с.272
Дудник (переселенець) – с.261
Дуловська І.Г. – с.73
Дуловська О.Ф. – с.74
Дуловський Ф. – с.73
Дунська М.П. – с.107
Дунська М.Я. – с.107
Дунський Д.П. – с.107
Дунський П.П. – с.106, 107
Дурбалова Є.І. – с.236
Дутчак П. – с.279, 342, 343, 375, 379
Дьяконов Є.П. – с.162

Е

Еслингер А. – с.260

Є

Євдокімов (завгубюст) – с.150
Єгамбердієв М.С. – с.315, 385
Єгамбердієва В.П. – с.313, 385
Єгамбердієві (сім'я) – с.385
Єкатеринославська єпархія – с.14
Єленок (пропагандист) – с.194

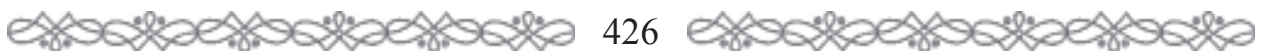
Єлизавета Григорівна (б/п) – с.350
Єлисаветградське вікаріанство – с.14
Ємельянов (начальник окрввідділу) – с.188
Ємельянов М.А. – с.127, 222
Ємець В.Н. – с.236, 237, 238
Єфрем (єпископ) – с.358
Єфремов Я. – с.314

Ж

Жданова (колгосп) – с.206, 209, 256, 257, 372
Желіховський Ю.В. – с.34, 338
Желязко М.А. – с.227
Желясков С.А. – с.10
Жигар (заввідділом) – с.186, 220
Жук Я. – с.128
Жуковська О.Я. – с.87
Жуковська Ф.Я. – с.89, 90
Жуковська Я.В. – с.393
Жуковський А.П. – с.211
Жуковський В. – с.86
Жуковський В.В. – с.87, 89, 96
Жуковський Г.В. – с.87, 89, 96
Жуковський О. – с.328, 390, 393, 395
Жуковський Я. – с.81
Жулінська Д.О. – с.81
Жулінська Є.О. – с.81
Жулінська М.О. – с.81
Жулінська М.О. – с.81
Жулінський О.І. – с.80
Жупанська Г. – с.378
«Журнал Московской Патриархии» - с.25
Жученко Л. – с.88

З

Заболотний І. – с.199
Завадівська православна церква (с.Завадівка) – с.162
Заводовський І.В. – с.376
Заводовський П. – с.104, 107, 376
Загородничек (переселенець) – с.261
Загородничок (переселенець) – с.261
Загороднічек О.С. – с.352

Загребельний Ф.В. – с.46, 308, 344, 346, 367
Задворський С. – с.383
Задерацька Є.О. – с.121
Задерацький Є.С. – с.121
Задорожнюк В. – с.362
Запорожан А.О. – с.328, 393
Заславська (завкадрами) – с.222
Захарченко А. – с.88
Зільберман (діловод) – с.174
Зімненський монастир (Волинь) – с.341
Зінкевич (переселенець) – с.261
Зінкевич К. – с.29
Златнік О.В. – с.211
Златоуст І. – с.55, 96, 97, 373
Значко-Яворська М.А. – с.101
Зозуля М. – с.104
Зозуля Ф. – с.104
Зозуля Ф.Ф. – с.104
Золоточубова О.І. – с.228
Зосько В.І. – с.236, 237, 238
Зубков М.Д. – с.87

I

Іванів (переселенець) – с.261
Іванів А.В. – с.364
Іванов В. – с.266
Іванов В.М. – с.391
Іванов Д.Ф. – с.99
Іванов І. – с.123
Іванов О.Ф. – с.99, 121
Іванов Ф.І. – с.99
Іванов Ф.О. – с.122
Іванова А.О. – с.122
Іванова В.В. – с.361
Іванова Г.Ф. – с.99
Іванова М.Ф. – с.99
Іванова М.Ф. – с.99
Іванова М.Ф. – с.99
Іванова Н.Г. – с.99
Іванова С.Г. – с.122
Іващенко І.Д. – с.100
Ієрусалимська православна церква – с.25

Ізбаш Ф.О. – с.361
«Известия» (газета) – с.352
Ілія II (католикос Грузії) – с.22
Ілліна Х.О. – с.378
Іллінська церква (с.Ілля) – с.113
Ільїн І.А. – с.38, 219
Ільчук О.А. – с.398
Інокентій (архієпископ) – с.15, 24, 78, 85, 113, 123
Іоанн (проповідник) – с.53
Іоаннікій (вікарій) – с.15
Іоанно-Богословська церква (с.Северинівка) – с.73, 106, 109
Іоанно-Златоустівська церква (с.Златоустове) – с.97, 161, 163
Іонінський монастир (м.Київ) – с.360
Іосиф (вікарій) – с.15
Іріней (архієпископ) – с.28
«Іскра» (колгосп) – с.206
Ісус Христос – с.29, 45, 49, 50, 51, 53, 54, 56, 57, 62, 63, 64, 68, 132, 344, 388
Іустин (архієпископ) – с.89, 132
Іустин (вікарій) – с.15

Й

Йона Одеський (праведник) – с.24

К

К.Ольга (б\п) – с.323
Каблаш М.І. – с.364
Каблаш С.С. – с.364
Кавчак (переселенець) – с.261
Кавчак К.В. – с.364, 365
Каган (переселенець) – с.261
Казанська церква (с.Богородицьке) – с.80, 82, 83, 85
Казанський П. – с.83, 109
Казіміров Д.Г. – с.73
Казіміров С.Д. – с.73
Казімірова Є.Д. – с.73
Казімірова Є.Ф. – с.73
Казимиренко Д. – с.338
Калініна (колгосп) – с.206, 212
Калмик (секретар) – с.210
Калмикова М.І. – с.369, 370
Калмикова Ф.А. – с.378, 379

Каменський Є.С. – с.120
Каменський Є.С. – с.120
Каменський С. – с.120
Камінська Л. – с.382
Канагський (нарком) – с.173
Капирис (переселенець) – с.261
Капітонові (сім'я) – с.336
Капустян Г.С. – с.227
Капустян О.П. – с.256, 257, 258
Капцев С. – с.88
Карабинович О. – с.110, 111
Каразакі Н.М. – с.227
Карась М.М. – с.383, 385
Карась С.Д. – с.314, 385
Карич (переселенець) – с.261
Карич В.М. – с.364, 365
Карич М.В. – с.364
Карл Великий – с.59
Карлов С. – с.346
Карпович К. – с.379
Катерина II – с.12
Катетонов П.І. – с.161
Келембет Г. – с.346
Келлер Г.Г. – с.260
Керн Л. – с.260
Керус Ф. – с.88
Києво-Печерська лавра – с.19, 302, 314, 335, 341, 357, 358, 389
Київська духовна академія – с.20, 23, 329, 338
Київська духовна семінарія – с.21
Кирил (патріарх) – с.304
Кирилловський (протоієрей) – с.105, 108, 109
Кирпа Є.К. – с.114
Кирпа К.І. – с.114
Кирпа Л. – с.110
Кирпа М.К. – с.114
Кирпа М.К. – с.114
Кирпа С.Д. – с.114
Кирпа Т.К. – с.114
Кирсанов Н. – с.88
Кисильов М. – с.88
Кислов А. – с.33
Кицило О.П. – с.326, 329
Кишинівський кафедральний собор – с.84
Кізіма І.І. – с.41, 285, 326, 362
Кізіма О.М. – с.285, 326, 362

Кізима О.О. – с.326, 337
Кізима Ю.О. – с.326, 338
Кірик І.О. – с.8, 34, 35, 36
Кіров В.М. – с.227
Кіров І.С. – с.227
Кіров М.Я. – с.227
Кіров О.О. – с.227, 228
Кіров С. – с.349
Кірова (колгосп) – с.237
Кірова Л. – с.362
Кірова М.В. – с.241, 325, 335
Кірова М.І. – с.360
Кіс (переселенець) – с.261
Кіт В. – с.320
Климутін (заввідділом) – с.193
Клотар (король) – с.60
Кнорр О.А. – с.399
Княжевич М.І. – с.101
Княжевич П.І. – с.101
Княжевич С. – с.101
Коваленко В. – с.330
Коваленко І. – с.110, 111
Ковальов Н.Я. – с.84
Ковальов Я.Н. – с.84
Ковальова Н. – с.84
Ковальчук І. – с.110, 111
Ковальчук О.О. – с.332
Ковтун Н.І. – с.369
Ковшев М.Н. – с.85
Ковшев Н.Я. – с.85, 86
Ковшев Ф.Н. – с.85
Ковшев Я.Н. – с.85
Ковшева Г.Н. – с.85
Ковшева М.Н. – с.85
Ковшева М.Н. – с.85
Ковшева М.Н. – с.85
Ковшева Н.Й. – с.85
Кожухарь А.А. – с.211
Козаренко (член бюро) – с.209
Козаченко В.Є. – с.379
Койка Й. – с.124
Колгосп ім.Ведути – с.378, 379
Колесніченко Г.П. – с.379, 380
Колесніченко П.П. – с.315

Колесник (священик) – с.138
Колісніченко Г.С. – с.371
Колісниченко К.Є. – с.265
Колісниченко М.Ф. – с.227
Колісніченко П.П. – с.360
Колодій М. – с.354
Коломиєць О.Н. – с.242
Коломийченко К.Н. – с.227
Колпаков А.В. – с.91
Колумба (абат) – с.60
Комаров Т. – с.162
Комарова С.С. – с.309
Комаровський І.Л. – с.10
Кондратенко П. – с.317, 318, 336, 344, 390
Кондратьєва (секретар) – с.210
Кондрашов (пропагандист) – с.194
Копильченко Т. – с.88
Кореновський (переселенець) – с.261
Кореновський М.В. – с.364
Кореновський С.В. – с.364
Коренюк В.П. – с.344, 346
Корецька О.А. – с.10
Коржинський М.В. – с.375, 377
Корнійчук Є. – с.224
Короваєва М.І. – с.323, 351
Корольов С.П. – с.7
Корчак-Котович А.Я. – с.87, 131
Корчак-Котович В.В. – с.87, 96, 131
Косенки (сім'я) – с.329
Косенко С.І. – с.337, 338
Косов М.М. – с.264, 265
Костенко Л.А. – с.398
Костенко О. – с.329
Костенко Т. – с.329
Костров (голова губкому) – с.147
Костюков (член бюро) – с.211
Котенко С.М. – с.212, 260, 264, 267, 270
Котенков А.М. – с.162
Котлик В.І. – с.211
Котмальова М.Т. – с.325
Кох (райхскомісар) – с.33
Кошевий І.В. – с.198, 199, 207, 208, 273
Кошель Я. – с.260
Кравець (переселенець) – с.261

Кравцов (секретар) – с.210
Кравчик (переселенець) – с.261
Кравчишин (переселенець) – с.261
Краєвський Я. – с.397
Крас Н. – с.258
Красевич (переселенець) – с.261
Краянський І. – с.88
Краянський Н. – с.90
Кремльов (протоієрей) – с.348
Крештель Л. – с.335
Крещук М. – с.36, 39, 41
Кривенко Т.О. – с.358
Криворучко (пропагандист) – с.194
Крижановська П. – с.375
Крикун К.І. – с.359
Крикун М.В. – с.379
Крикуновський А. – с.162
Кримчак А. – с.375
Кришук Ф.А. – с.241, 243, 244, 245, 321, 346, 347, 348, 349, 350, 353, 365
Крупа (переселенець) – с.261
Крупа М.Я. – с.364, 365
Круп'як Н.А. – с.367
Крючков Г.К. – с.39
Кубряк М. – с.295, 317, 338, 346
Кугут (переселенець) – с.261
Кузнецов В. – с.346
Кузьменко С.С. – с.369
Кукша Одеський (преподобний) – с.17, 24
Куликов І.П. – с.351
Кулібаба М.С. – с.325
Кулібаба Н.С. – с.274, 325, 350, 354, 356, 360
Куліков (секретар виконкому) – с.270, 271
Куліков (член бюро) – с.210
Кулікова (член бюро) – с.209
Кулінець М.І. – с.398
Куліш О.В. – с.227
Кульчик Л. – с.243
Курник (переселенець) – с.261
Курник (переселенець) – с.261
Курський Д. – с.147
Кухтик С.В. – с.328
Кучеренко Г.М. – с.379
Кучма Л.Д. – с.37
Куш (переселенець) – с.261

Л

- Лабунська С.А. – с.393
Лабунський П.С. – с.36, 41
Лаврентій (архідиякон) – с.52
Лазарь (архієпископ) – с.244, 245
Лазарь (вікарій) – с.15
Лазур (переселенець) – с.261
Лазюк С.І. – с.366
Лапський О.Д. – с.337
Латій А.І. – с.326
Латій А.М. – с.360
Латій В.В. – с.360
Латінко А.З. – с.116
Латінко І.Ф. – с.116
Латінко Д. – с.116
Латінко Д.З. – с.116
Латінко О. – с.116
Лебеденко В.К. – с.364
Лебідь (член бюро) – с.212
Левитський М. – с.128
Левицький М.П. – с.87
Левінзон (виконавець) – с.249
Левтер П.Н. – с.87, 88
Левченко Є.О. – с.117
Левченко М.О. – с.117
Левченко М.О. – с.117
Левченко О.Г. – с.116
Левченко Ф.Л. – с.117
Ленін В.І. – с.31, 32, 42, 141, 214, 223
Ленінградська духовна академія – с.17
Леонов В.В. – с.393
Леонтій (архієпископ) – с.113
Леонтій (Гудимов, вікарій) – с.15
Леонтій (Лебединський, вікарій) – с.15
Леонтій (митрополит) – с.241, 243, 244
Леонтъев В. – с.383
Лешега (переселенець) – с.261
Лещенко М.І. – с.350
Лебедєв А. – с.97, 127
Лебедєв С. – с.48
Лилута (член бюро) – с.211
Лисак С. – с.211

- Лисневич (член виконкому) – с.272
Лисневський В.Є. – с.211
Литвиненко А.В. – с.292, 336
Литвиненко О. – с.338
Лиховчук Т. – с.211
Лівінська В.А. – с.363, 383
Лісничка Р.Г. – с.236
Літвінова Н.І. – с.227
Лобачевський Є.В. – с.78
Логиновський А. – с.124
Лосєва Є.А. – с.96
Лопатін Д.Н. – с.90
Лоскутніков С. – с.362
Лотвін А.Ю. – с.364
Лотоцький В.С. – с.87, 88
Лошчец С. – с.266
Лудані Є. – с.104
Лудані Є. – с.104
Лудані С. – с.104
Лузаненко В.Я. – с.227
Лукинська церква (с.Слов'яно-Сербка) – с.163
Луковей С. – с.88
Лукоцька (переселенка) – с.261
Лукоцький (переселенець) – с.261
Лумумба П. – с.229
Лунга Л.Б. – с.219
Лутов І.П. – с.7, 222
Луцька духовна семінарія – с.347
Любатович Ф.І. – с.76, 78
Любинський А.І. – с.161, 259
Любинський Є. – с.137
«Людина і світ» (журнал) – с.202
Любов І. – с.120
Любов І.І. – с.120
Лях І.П. – с.351
Ляхвацька (переселенка) – с.261
Ляшик А.І. – с.275
Ляшик В.П. – с.337, 338
Ляшик В.П. – с.337
Ляшик Г.П. – с.337
Ляшик І.А. – с.279
Ляшик К.П. – с.337
Ляшик М.А. – с.274, 336, 337, 338, 346, 350, 360, 361, 363, 382
Ляшик П.І. – с.28, 276, 281, 282, 283, 288, 290, 291, 292, 294, 298, 300, 306, 308, 312,

318, 320, 341, 342, 343, 344, 346, 347, 348, 350, 354, 363, 375, 379, 380, 382, 383, 384, 385, 386, 388, 399, 400, 401

Ляшик П.П. – с.346

Ляшик С.П. – с.337, 338

М

Маєвський М.І. – с.94

Макаренко С.П. – с.236

Макарій (архієпископ) – с.60

Маков'як (переселенець) – с.261

Максимова В.М. – с.326

Малавлевська В.П. – с.102

Малинський В.Т. – с.160

Малиш (член бюро) – с.209

Мальшаков М. – с.275, 277, 334, 350, 353

Мамотенко В.Ф. – с.213

Мамотенко Г. – с.211

Маразлі Г. – с.27

Марин (поміщик) – с.260

Марк (апостол) – с.25

Марковецька п/ш – с.16

Маркс К. – с.32, 37

Маркус (нач.окрадімінвідділу) – с.174

Мартинець І.І. – с.210

Мартинець Л. – с.211

Марценковська Г.В. – с.326

Марценковська О. – с.360

Марценковський Л. – с.360

Марценковський О.Л. – с.337, 338

Марценковські (сім'я) – с.329

Марценюк Г.І. – с.36

Маслаган Т. – с.211

Масний (переселенець) – с.261

Матвейчук І. – с.315, 316

Матвейчук Я. – с.338

Матвєєнко Є.Г. – с.87

Матвійчук Л.І. – с.36, 41, 312, 383, 385

Матейко Г.Л. – с.292, 332, 336

Матієнко В. – с.338

Матієнко В. – с.338

Матюшенко Є.І. – с.119

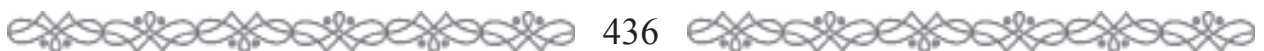
Матюшенко І. – с.119

Матюшенко У. – с.119
Машкевич Д. – с.96, 127, 130, 131, 132, 135
Меджибозька с/ш – с.16
Мединська Н.М. – с.379, 380
Мельник (член бюро) – с.211
Мельник В. – с.383, 385, 388
Мельник І.Д. – с.364
Мельникова О.Є. – с.227
Менжинський (нарком) – с.141
Мехка А. – с.119
Мехка К.Л. – с.119
Мехка Л. – с.119
Мечников І.І. – с.21, 23
Мещанський (представник відділу управління) – с.147
Миколаєва С. – с.101
Миколаївська церква (м.Березівка) – с.70, 71, 72, 74, 76, 78, 85, 98, 103, 104, 108, 109, 112, 113, 121, 125, 162, 163, 214
Миколаївський собор (м.Тирасполь) – с.85
Миколай (святий) – с.275, 279, 280, 323, 328
Миник С.М. – с.364
Митрофан (вікарій) – с.15
Михаїл (архангел) – с.52, 55
Михайлівський жіночий монастир (м.Одеса) – с.180
Михайлов (секретар) – с.169, 172, 173, 174
Міклашевський А.М. – с.101
Мінакова Є.І. – с.211
Мінакова З.П. – с.237
Мірошник В. – с.313
Мірошниченко О.П. – с.227
Мітрошкін І. – с.216
Міхо П.Д. – с.227
Мовчан В. – с.88
Могилевський (пропагандист) – с.194
Могилюк С.М. – с.8, 34, 36, 39
Модан І. – с.216
Мойсей (пророк) – с.51
«Молодая Гвардия» (піонертабір) – с.210, 211
«Молот и плуг» (газета) – с.139
Молотов В.М. – с.32
Москалюк В.О. – с.379, 380, 387, 388
Москалюк М.О. – с.378
Москалюк Н.М. – с.332, 387, 388
Москалюк О. – с.295, 338
Московська духовна академія – с.17, 21, 28, 330, 337, 338, 347

Московська єпархія – с.17
Московський патріархат – с.17, 18
Моспан І.Х. – с.227
Моспан П.Х. – с.227, 228
Мор Т. – с.32
Моргулиц Д.П. – с.125
Музика (переселенець) – с.261
Музиченко А.М. – с.211, 212
Муравйов М.А. – с.32
«Муромець» (спортклуб) – с.291, 332, 337
Мущініна І.Л. – с.362
Мущініна С.І. – с.360, 361
Мягка І.Т. – с.211

Н

Назарій (вікарій) – с.15
«Наука і релігія» (журнал) – с.202
Науменко (член бюро) – с.208, 209, 210
Науменко (переселенець) – с.261
Науменко І.І. – с.364
Науменко Л.М. – с.34
Науменко М.А. – с.249
Небогатов (член бюро) – с.211
Неведюк В.І. – с.365
Невський (начвідділу) – с.173
Некантрос М. – с.161
Немировський М. – с.97
Немиш І.І. – с.344
Ненно І.М. – с.79
Нерукотвореного образу церква (с.Демидове) – с.79, 82, 83, 84, 86, 87, 105, 108, 109, 112, 125, 126, 133, 135, 162, 327, 390
Нестеренко С.С. – с.102
Нестеров С. – с.110, 111
Нестор Літописець – с.25, 28
Нещеретний (референт) – с.177
Недельчєнко (член бюро) – с.210
Нікандр (вікарій) – с.15
Ніканор (вікарій) – с.15
Нікітчук З.П. – с.379
Нікішина Л.І. – с.375, 377
Ніколаєв М.С. – с.96
Ніколаєв Ю. – с.338

Ніколаєва О.С. – с.227
Ніколайчук П.П. – с.379
Нікон (архієпископ) – с.224
Нікон (вікарій) – с.15
Нілов (уповноважений) – с.188, 222
Ніна (свята) – с.25
Ніточко І.І. – с.10, 37, 39, 241, 243, 274, 238, 325, 345, 346, 364, 366
Ніточко І.Ф. – с.261
Ніточко К.І. – с.364, 365
Новак З. – с.369
Новак І. – с.369
Новак К. – с.365
Новак М.В. – с.335
Новак М.І. – с.360
Новаковська Л. – с.375
Новицький О.І. – с.101
Новобугська учительська семінарія – с.79
Новопокровська церква (с.Новопокровське) – с.72, 75, 76, 77, 123
Нойбауер Х.Б. – с.260

О

Обенауер П.Я. – с.128
Овчаренко М.П. – с.352
Одеська духовна семінарія – с.17, 21, 22, 23, 24, 28, 78, 87, 96, 103, 114, 125, 329, 336, 337, 338, 358, 360, 360, 371, 388, 312, 388, 393
Одеська національна юракадемія – с.23
Одеський державний медичний університет – с.23
Одеський національний університет ім.І.І.Мечникова – с.21, 23
Одеський Преображенський собор – с.80, 83, 116, 121
«Одеські єпархіальні відомості» (газета) – с.24
Олейник Л.В. – с.360
Олександр III – с.132
Олександрівська тюремна церква – с.84
Олександрійська православна церква – с.25, 26
Олексій (Баженов, вікарій) – с.15
Олексій (іконописець, б/п) – с.377
Олексій (митрополит) – с.18, 20
Олексій I (патріарх) – с.17
Олексій II (патріарх) – с.18, 19, 22, 26
Олійник І. – с.88
Олійник Н. – с.88
Онищенко Ф. – с.110

Онуфрій (вікарій) – с.15
Орлик В. – с.344
Орлов Г. – с.97, 127
Орловська А.Ф. – с.364
Орловський – с.261
Орловський К. – с.71
Оробцев Ф. – с.124
Осипенко Я.Г. – с.111
Осипов В.М. – с.379
Осипов О.І. – с.346
Оскоріб (переселенець) – с.261
Остапчук О.М. – с.337, 338
Остапчук С.А. – с.211
Острозький К. – с.63
Охапкіна Г.П. – с.34
Охота (переселенець) – с.261

П

Павлин (єпископ) – с.60
Павло (митрополит) – с.358
Павло І (імператор) – с.12
Павловський (член комісії) – с.213
Павловський С.І. – с.41
Паданевич В.Г. – с.399
Паленко Л.Т. – с.227
Пальчак В. – с.353
Пантелеймон (мученик) – с.324
Пантелеймонівське подвір'я (м.Одеса) – с.180
Пантюхіна О.О. – с.379, 388
Панченко В.П. – с.36
Паранюк М.Т. – с.213
Парфеній (Брянських, вікарій) – с.15
Пасічник З.О. – с.353, 342, 360
Пасічник О. – с.342
Паснітський А. – с.375
Пасха (свято) – с.29, 34, 36, 47, 94, 169
Пасхалов В. – с.94, 95
Паханов В.В. – с.85, 86
Паханова А.Т. – с.85
Паханова М.В. – с.85
Паханова М.В. – с.85
Паханова О.В. – с.85

- Пахомій (святий) – с.59
Пашков (поміщик) – с.117
Пашковський М. – с.363
Пекантрос М. – с.263
Пекаторис М.Г. – с.139
Перегіняк П. – с.346
«Пересвет» (спортклуб) – с.337
Перетягін А.І. – с.226, 228, 360
Перше Травня (свято) – с.257
Петренко (переселенець) – с.261
Петро I (імператор) – с.11
Петров В.І. – с.390, 393
Петров М. – с.245
Петров С. – с.88
Петрович М.І. – с.227
Петровський (нарком) – с.141, 157
Петропавлівська церква (с.Завадівка, Петрівка) – с.72, 75, 76, 78, 80, 82, 83, 85, 104, 106, 107, 108, 109, 111, 114, 115, 118, 119, 120, 125, 126, 159, 161, 162, 248, 249
Петрушевська О.П. – с.76
Петрушевський П.П. – с.76
Петрушка М.П. – с.378
Печ Ю.В. – с.133, 134, 260
Печерський А. – с.358
Пилевич В.І. – с.364
Пилевич М.І. – с.364
Пилип Я. – с.260
Пимен (митрополит) – с.17, 18, 22
Пирогова Г.І. – с.361
Південноукраїнський державний педуніверситет ім.К.Д.Ушинського – с.21, 23
Пігнастий (член виконкому) – с.272
Пігнастий П.М. – с.34
Піженко С.Я. – с.328, 329, 375
Пілат П. – с.54
Піроженко В.І. – с.337, 338
Піроженко Г. – с.308
Плавницький В.Н. – с.209
Пламада В. – с.325
Пламада В.В. – с.325, 326
Платон (архієпископ) – с.71, 113, 121
Платон (Городецький, вікарій) – с.15
Платон (Рождественський, вікарій) – с.15
Плосконос Н.Н. – с.241, 242
Плотникова Г.І. – с.326
Побережнюк А.М. – с.346

Погрібний І. – с.88
Погрібний П. – с.88
Подвойський (нарком) – с.141
Подзерук (прихожанин) – с.383
Подобана (переселенка) – с.261
Подобаний (переселенець) – с.261
Подорожний (предкомзамож) – с.219
Подулян Д.Г. – с.219
Подуфалова О. – с.313, 385
Покровська Пресвятої Богородиці церква (с.Новопокровське, Сахарове) – с.72, 75, 98, 100, 101, 102, 103, 104, 115, 118, 120, 121, 126, 161, 162, 163
Покровський собор (м.Ізмаїл) – с.14
Полиноп Д. – с.88
Поліщук А. – с.285, 388
Поліщук В. – с.265, 336, 379, 399
Поліщук Л.А. – с.379
Поліщук М. – с.88
Половенко В.С. – с.361
Полтаренко А.К. – с.227
Понзель І. – с.375
Пономарчук М.В. – с.388
Попик Л.М. – с.375
Попов Д. – с.338
Попович (зампред) – с.253
Посишина В.З. – с.326
Посмітна П. – с.353
Посмітний М.О. – с.352, 353, 389
Потебня В.В. – с.87
Потоцька (переселенка) – с.261
Потоцький (переселенець) – с.261
Похиленко Д. – с.88
Почаївська лавра – с.24, 287
«Православний вісник» (журнал) – с.18, 25
Приведенець Н. – с.384, 387
Прокопенко А. – с.353
Прокопишина Н.С. – с.211
Прокопій (Титов, вікарій) – с.15
Просенюк В. – с.285, 327, 338
Протасов М.О. – с.78
Прохоров (член бюро) – с.211
Проць (переселенець) – с.261
Прошьян (нарком) – с.141
Прусська Г. – с.360
Пудривський (секретар) – с.222

Р

- Рабалко К.Д. – с.241
Рабінович І.А. – с.147
Равлюк М.С. – с.325
Равлюк С.М. – с.227
Радецький А.М. – с.88
Радецький Г. – с.88
Радіонов М.М. – с.87
Рак Л. – с.88
Ратушний М. – с.29, 286, 327
Ратушний Р. – с.327
Ратушняк І. – с.90
Раух О.Є. – с.383
Раух О.О. – с.87, 108, 111, 112
Рашомовський О. – с.109
Ревенко М.А. – с.297, 338
Редингер Я.А. – с.128
Рекіс (секретар) – с.150
Решетинський М.С. – с.33
Резнік В.І. – с.344, 346, 375, 376, 377, 388
Ридош (переселенець) – с.261
Рим'як К.І. – с.261
Рим'як Л.І. – с.363, 364, 365
Різдво Христове – с.20, 24, 25, 29, 36, 47, 55, 66, 94, 169, 265, 360, 369, 375, 376, 377
Різдвяно-Богородицька церква (м.Ростов) – с.77
Ріфініус І.Т. – с.128
Роглер М. – с.260
Рогожин В. – с.224
Родіна Н.М. – с.384
Родкін М.С. – с.206
Розквітівська с/ш – с.210
Ромазов М.О. – с.41, 365
Романов В. – с.389
Романов Д. – с.88
Романов М.В. – с.389
Романов О.В. – с.389
Романовська Д.В. – с.106
Романовська М.В. – с.106
Романовська М.П. – с.106, 109
Романовський А.В. – с.106
Романовський В.Г. – с.106, 107, 109
Ромашкін Н. – с.88, 90
Рошіор В.С. – с.84
Рошіор Г.Л. – с.84

Рошіор С.І. – с.84
Рошіор С.С. – с.84
Рудакова (член бюро) – с.211
Рудакова Н.А. – с.371
Рудакова О. – с.360
Руденко Є.А. – с.364
Руденко І. – с.362, 363
Руденко М.І. – с.337
Рудницька О.В. – с.326
Рудой А.І. – с.211
Ружицький К. – с.229
Руссу А. – с.233, 234, 353
Рябоволик Я.С. – с.354

С

Сабодан В.М. – с.16, 17
Сабодан М.А. – с.16
Сабодан Ф.І. – с.16
Сабрам І.Д. – с.203
Саввин (вчитель) – с.133
Саввин М.М. – с.21
Саввин М.П. – с.21
Саввин О.М. – с.21, 345
Саввов М.М. – с.219
Савенко Г. – с.384
Савицька О.М. – с.379
Савицький І.К. – с.239, 240
Саврун Н.С. – с.325, 326
Савченко (голова виконкому) – с.271
Саєнко С.Л. – с.229
Самойленко Н. – с.390
Санатарчук А.А. – с.227
Саранді (голова бюро) – с.208, 209
Саратовська католицька семінарія – с.129
Саровський С. – с.356
Сафоній (єпископ) – с.113
Сахаров С.І. – с.98, 101, 102, 103
Сацюк Н. – с.350
Сацюк С.О. – с.350, 351, 360
Сверстюк Є. – с.62
Свечін О.І. – с.117, 124
Свечіна Л.І. – с.101
Свідерко (переселенець) – с.261
Свірський О. – с.341

- Свобода В.І. – с.236, 238
Святковська Г.С. – с.325
Свято-Андріївське Афонське подвір'я (м.Одеса) – с.23
Свято-Архангело-Михайлівський жіночий монастир (м.Одеса) – с.23
Свято-Архангело-Михайлівський храм (с.Марківці) – с.16, 23
Свято-Архангело-Михайлівський храм (с.Ульянівка) – с.327
Свято-Архангело-Михайлівський храм (с.Чорногірка) – с.343, 398
Свято-Варваринський храм (с.Комінтернівське) – с.343, 346
Свято-Варваринський храм (с.Скосарівка) – с.343
Свято-Володимирівський храм (с.Червоноволодимирівка) – с.343
Свято-Воскресенський жіночий монастир (м.Теплодар) – с.23
Свято-Георгіївський храм (с.Анатоліївка) – с.343, 382, 383
Свято-Димитріївський храм (с.Андрієво-Іванівка) – с.343
Свято-Димитріївський храм (м.Одеса) – с.346, 347
Свято-Духівський кафедральний собор (м.Мінськ) – с.21
Свято-Іверський чоловічий монастир (м.Одеса) – с.23
Свято-Іллінський храм (с.Розквіт) – с.343, 389
Свято-Іллінський чоловічий монастир (м.Одеса) – с.23, 275, 347
Свято-Іллінський собор (м.Одеса) – с.28, 29
Свято-Іоанно-Богословський храм (с.Виноградне) – с.343, 346, 366, 367, 370
Свято-Іоанно-Златоустівський храм (с.Златоустове) – с.346, 369, 370, 373, 374
Свято-Костянтино-Єленінський чоловічий монастир (м.Ізмаїл) – с.23
Свято-Лукинський храм (с.Сербка) – с.343
Свято-Миколаївський храм (м.Березівка) – с.28, 39, 102, 216, 217, 223, 224, 225, 226, 230, 232, 233, 234, 235, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 284, 285, 289, 321, 322, 325, 326, 328, 329, 331, 332, 334, 336, 337, 338, 340, 341, 342, 344, 345, 346, 347, 348, 350, 354, 360, 363, 369, 382, 384, 388, 390, 399, 401
Свято-Миколаївський чоловічий монастир (м.Ізмаїл) – с.23
Свято-Миколаївський храм (с.Миколаївка) – с.343
Свято-Миколаївський храм (с.Першотравневе) – с.343
Свято-Миколаївський храм (с.Романівка) – с.343
Свято-Нікольський храм (с.Любополь) – с.3
Свято-Пантелеймонівський храм (с.Новоселівка) – с.343
Свято-Пантелеймонівський храм (с.мт Раухівка) – с.346, 375, 376, 378
Свято-Пантелеймонівський чоловічий монастир (м.Одеса) – с.23
Свято-Параскевська церква (с.Тея) – с.114
Свято-Петропавлівська церква (с.Ряснопіль) – с.124
Свято-Петропавлівський храм (с.Завадівка) – с.343, 383, 388
Свято-Покровський чоловічий монастир (м.Балта) – с.23
Свято-Покровський храм (с.Михайло-Олександрівка) – с.343
Свято-Покровський храм (с.Петрівка) – с.343
Свято-Покровський храм (с.Стрюкове) – с.343
Свято-Преображенський собор (м.Одеса) – с.346
Свято-Преображенський храм (с.Ставкове) – с.343, 378, 381, 382
Свято-Троїцька церква (с.Кубанка) – с.122

- Свято-Троїцький храм (с.Кірове) – с.343
Свято-Троїцько-Сергієва лавра – с.21
Свято-Успенська Почаївська лавра (м.Почаєв) – с.298, 299, 341
Свято-Успенська церква (с.Комісарівка) – с.161, 259
Свято-Успенський собор (м.Одеса) – с.337
Свято-Успенський храм (с.Маринове) – с.342, 363, 364, 365, 366, 368, 388
Свято-Успенський чоловічий монастир (м.Одеса) – с.17, 24, 180, 275, 360
Селіванов В.П. – с.41
Сендульський Г.А. – с.96
Сенник В. – с.282
Сербін О.С. – с.223, 224
Сергій (Ларин, вікарій) – с.15
Сергій (Ляпидевський, вікарій) – с.15
Сергій (Петров, вікарій) – с.15, 21
Сергій (єпископ) – с.226, 234, 235, 243
Сердюк Н.С. – с.335, 361
Середа В. – с.122
Середа І.В. – с.81
Сеселкіна В.П. – с.201
Себов М.І. – с.363, 399
Сидоренко В. – с.338
Сидоренко І. – с.338
Сикора М. – с.346
Синиця С.М. – с.8
Синицький М. – с.127
Синюк О. – с.211
Синюкова (член бюро) – с.211
Синюкова М. – с.382
Синяков К. – с.110, 111
Синякова З.В. – с.211
Сирий М.І. – с.34
Сирота О.Ю. – с.364
Сисоєва М.М. – с.313, 383, 384, 385
Ситнік С. – с.360
Сірахов І. – с.67
Сірий М.І. – с.399
Січкаренко В.К. – с.10
Сіянюк П.П. – с.369
Скиба А.К. – с.364
Склярчук П. – с.209, 210
Скорупко А.М. – с.130
Скорупко (інженер) – с.93
Скрижевська Я.П. – с.379
Скульська Л.В. – с.362
Слабенко Л. – с.361

- Слабенко М.С. – с.287, 328, 363
Слабий (переселенець) – с.261
Сліпченко М.М. – с.379
Сліпченко Н. – с.382
Слобідська церква (м.Одеса) – с.353
Смаркуцька (переселенка) – с.261
Смаркуцький (переселенець) – с.261
Смик А.В. – с.338
Смик І.Л. – с.337, 338
Смотрицький Г. – с.63
Снітко М. – с.369
Соболевська (начфінуправління) – с.347
Соболев (голова райради) – с.222, 223
Соборна Миколаївська церква (м.Очаків) – с.80, 83
Соглаєва Г. – с.211
Сокіл (переселенець) – с.261
Сокіл О. – с.366, 377
Сокола Л. – с.211
Соколовський М.Є. – с.78, 162, 216, 219
Соловйов В.М. – с.41, 363, 365
Соловйов В.Д. – с.378
Соловйов І. – с.363
Соловйов Ю. – с.365
Соловйова Г.П. – с.379
Сомінський (працівник Нар.ком.юст.) – с.147
Сомова В.Ю. – с.378
Сомова С. – с.379
Сопілко І.В. – с.364
Сопільняк І. – с.279, 344
Сопов (заввідділом) – с.222
Спасо-Преображенський жіночий монастир (с.Борисівка) – с.23
Спасо-Преображенський собор (м.Одеса) – с.8, 14, 23
Стаброва (завпарткабінетом) – с.195
Сталін Й.В. – с.42
Станіславський А. – с.219
Стацюк С.О. – с.227
Стеля С.М. – с.211
Степанова Н.М. – с.300
«Степовий маяк» (газета) – с.37, 200, 243, 328, 362, 365, 366, 376, 379, 383, 388, 389, 390
Стефан (архидиякон) – с.52
Стефаненко М. – с.119
Стефанців І.І. – с.309
Стеценко В. – с.127
Стіна Д.П. – с.147, 148

Сторожев П.В. – с.229
Стоянов І.М. – с.122
Стоянов М.П. – с.122
Стоянов П.М. – с.122
Стоянов П.М. – с.122
Стоянова Д.І. – с.122
Стрижевський Б.Г. – с.379
Стришко (секретар) – с.247
Студинський О.Ф. – с.36
Супруненко І.І. – с.87
Супруненко П.І. – с.96, 131
Супруненко С.А. – с.87, 88, 91, 93, 131
Суша М.І. – с.138
Сушинський О.В. – с.383, 384, 385
Сушун (переселенець) – с.261

Т

Танський Г.І. – с.74
Таньчук К.Ю. – с.391
Таран В.І. – с.309, 371
Тараненко Т.Г. – с.361
Таранович Т.В. – с.361
Тарань (вчитель) – с.363
Таригіні (член комісії) – с.219
Ташкінов (член виконкому) – с.272
Тельпиш А.П. – с.211
Тертуліан (філософ) – с.66
Теслюк Г. – с.225
Теслякова М.Ф. – с.227
Тетенко В.М. – с.36
Тимощук С.П. – с.279
Тимофєєв Є. – с.88
Тимофєєв К. – с.88
Тимофєєва Т. – с.374
Тимченко І. – с.88, 90
Титенко В.А. – с.389
Титенко В.Г. – с.346
Тихон (архіандрит) – с.241
Ткаченко А. – с.104
Ткаченко Г. – с.104
Ткаченко Ж. – с.313, 385
Ткаченко М. – с.104

Ткаченко О. – с.245
Ткаченко Р.О. – с.361
Ткаченко Т.Є. – с.227
Ткачук В.К. – с.378, 379
Ткачук І.А. – с.366, 369
Ткачук П.Ф. – с.213
ТОВ ім.Ведути – с.379
ТОВ ім. Шевченка – с.375
Тодоров С.В. – с.344, 396, 397
Томак Н.А. – с.236
Трійця (свято) – с.36, 47, 265
Троїцько-Сергієва лавра – с.17, 337, 341
Троцькевич (поміщик) – с.72, 74
Трощ Ф. – с.88
Трутовський (нарком) – с.141
Турчанінов П. – с.337

У

Угринович М.М. – с.103
Ужгородська богословська академія – с.21, 23
Урсул А. – с.338
Урсул В.В. – с.361
Урсул І. – с.382, 385
Урсул О.А. – с.46, 312, 344, 346, 383, 387, 388
Успенська церква (м.Березівка) – с.162
Успенська церква (с.В.Буялик) – с.99
Успенська церква (с.Красні Окни) – с.113
Успенський собор (м.Одеса) – с.14, 17, 249, 345, 350
Устименко В.Є. – с.51
Ушакова О.В. – с.311
Ушинський К.Д. – с.21, 23

Ф

Федак Р.М. – с.46, 305, 344, 364, 382, 388
Федоренко І.Ф. – с.197, 227, 228, 325
Федоров І. – с.63
Федюкіна Т.І. – с.34
Феодосій (вікарій) – с.15
Феодосій Балтський – с.24
Феодосій Печерський – с.20, 26
Феоктист (архієпископ) – с.116
Филип (вікарій) – с.15

Филипенко (член бюро) – с.208, 209, 210
Филипович Ф. – с.71
Філарет (митрополит) – с.19, 22, 23
Фір (переселенець) – с.261
Фір Р.Г. – с.364, 365
Фоменко М.М. – с.371
Фоменко Я. – с.88
Фотій (вікарій) – с.15

Х

Халус (переселенець) – с.261
Халус В.М. – с.381
Халус М.В. – с.46, 317, 344, 346, 378, 379, 380, 381, 382
Халус М.Г. – с.379, 380, 381
Халус Ю.М. – с.381
Ханейко (переселенець) – с.261
Хань Г.Ф. – с.364
Хань І. – с.364
Харитонов М.О. – с.117
Харківський Архієрейський собор – с.19
Харланюк С.Ф. – с.362
Харченко (член бюро) – с.211
Хачатрян К.А. – с.328, 329, 363
Хмельницький І.А. – с.147, 148
Хома (апостол) – с.340
Хомко П.А. – с.7
Хорольський А.В. – с.211
Хорольський О. – с.338
Храм Казанської ікони Божої Матері (с.Ісаєве) – с.343
Храм Касперівської ікони Божої Матері (с.Ранжеве) – с.343
Храм Почаївської ікони Божої Матері (с.Зеленопілля) – с.343
Храм Святих 12 Апостолів (с.Ряснопіль) – с.343
Хреститель Іоанн – с.323
Хрущов М.С. – с.34, 351
Хрущова (колгосп) – с.264, 265

Ц

Цапкаленко І. – с.88
Цапкаленко С.В. – с.211
Цапок С.І. – с.227
Царьов Я. – с.88
Церква Почаївської ікони Божої Матері (с.Зеленопілля) – с.396

Церква Святих 12 апостолів (с.Ряснопіль) – с.393, 394, 395
Цигольник Г.А. – с.41, 379
Цобенко М.М. – с.10

Ч

Чемена М. – с.87
«Червоний степ» (газета) – с.250
«Червоний шлях» (колгосп) – с.250
Червоноармійська с/ш – с.34
Чернов Ю.В. – с.211
Черноус Л. – с.351
Чернявський П.А. – с.114
Черняк В.М. – с.227
Черняк П.М. – с.227
Черчукан С.А. – с.211
Чесноков П.Г. – с.337
Честертон Г.К. – с.42
«Чеське» (ПП) – с.391
Чехлатий А. – с.110, 111
Чилей О.П. – с.10, 388
Чиряк (переселенець) – с.261
Чмилевич І.І. – с.107
«Чорногірське» (ПП) – с.397, 398
Чукан А.Ф. – с.346
Чумаченко Ф.В. – с.227

Ш

Шайдюк Н.Л. – с.361
Шалабод Т.І. – с.366
Шамановська (переселенка) – с.261
Шамобад Т. – с.110, 111
Шаповалова О. – с.337
Шатохіна С.С. – с.335, 336, 361
Швалюк (член бюро) – с.208
Швачко І.П. – с.97, 125
Шведова Є.М. – с.326
Швець В.С. – с.41, 328, 391
Шевченко (член бюро) – с.208, 209
Шевченко Г.О. – с.399
Шевченко Є.П. – с.87
Шевченко М.П. – с.325, 326, 348, 361
Шевчик (переселенець) – с.261

Шевчук А.М. – с.365
Шедновський С.Ф. – с.74
Шелль В. – с.260
Шех І. – с.160
Шеховцов А. – с.223, 224, 264, 265
Шимків (переселенець) – с.261
Шимко (переселенець) – с.261
Шимко А.В. – с.399
Шимко В.М. – с.364, 365
Шимко В.Ф. – с.399
Шимчик Н. – с.381
Шиндлер В. – с.375
Шишацька Л. – с.380
Шкорупєєв А. – с.88
Шліхтер (нарком) – с.141
Шлука Є.Й. – с.227, 249
Шлука Ф.І. – с.362
Шляпніков (нарком) – с.141
Шмальц Ф.Я. – с.89
Шок П. – с.260
Шор Я. – с.161
Шпет В.В. – с.328, 329
Шпильова В.Й. – с.326
Штаргаленко Л.Г. – с.227
Штейнванд Д.Г. – с.128, 133
Штейнвальд Ф.Д. – с.161, 260, 365
Штим (переселенець) – с.261
Шулячинська А.В. – с.211
Шулячинська В. – с.379
Шулячинська С.М. – с.211
Шулячинський К. – с.379
Шульга З.Г. – с.227, 351
Шульженко Д.П. – с.227
Шутович Г.І. – с.81

Щ

Щербак (комісар) – с.106
Щербина В.О. – с.338, 361
Щербина І. – с.88
Щербина І.Л. – с.332, 336, 355, 361
Щербина О.Г. - 349
Щербина О.Л. – с.354, 361
Щербина О.О. – с.332, 336, 361
Щербини (сім'я) – с.329

Ю

Юзефчик (переселенець) – с.261
Юрків (переселенець) – с.261
Юрків М. – с.312, 385
Юрків Н. – с.313
Юрченко Ф.Т. – с.249
Юшков О. – с.338
Ющенко В.А. – с.28, 334

Я

Яблонський Д. – с.233
Яворська (член бюро) – с.211
Яворська В.П. – с.211
Яворська І.В. – с.110
Яворська М.О. – с.78
Яворська М.С. – с.100
Яворська Р.О. – с.100
Яворська Ф.О. – с.100
Яворський Д.К. – с.78, 87, 88
Яворський Є.К. – с.78
Яворський К.О. – с.78, 100, 109
Яворський Н.К. – с.78
Яворський О.І. – с.100
Якимович (член виконкому) – с.177
Якобюк М. – с.335
Якужинська Є.О. – с.84
Якужинський О.І. – с.83
Якшина Т.В. – с.211
Янішевська Н.І. – с.361
Янішевська Н.Л. – с.325, 326, 348, 361
Янішевський Л.Я. – с.361
Янченко (голова колгоспу) – с.256, 258
Ярем М. – с.346
Яриш Є.І. – с.90
Яриш І.К. – с.91, 92
Яровенко С.Л. – с.307, 344, 389
Яровець І.М. – с.227
Ярослав Мудрий – с.14
Ярошенко Ж. – с.292, 336
Ярошенко П. – с.339
Ярощенко М. – с.88

Географічний покажчик

А

Адамівка, с. – с.129
АМСРР – с.185, 186
Ананьїв, м. – с.368
Ананьївка, с. – с.104, 120
Ананьївський повіт – с.71, 76, 83, 85, 87, 88, 94, 95, 110, 113, 125, 128, 130, 247, 406
Анатоліївка, с. – с.87, 88, 343, 382, 383
Андре-Іванівський район – с.185
Андрієво-Іванове, с. – с.343
Афганістан, кр. – с.401
Афіни, м. – с.78
Афон, гора – с.22, 320
Ахмечет, с. – с.106, 109
Ахмечетка, с. – с.407

Б

Балайчук, с. – с.212, 213, 351
Батон Руж, м. (США) – с.24
Бельгія, кр. – с.22
Березівка, м. – с.28, 34, 39, 40, 41, 43, 70, 71, 76, 77, 78, 95, 105, 109, 112, 124, 125, 128, 137, 138, 139, 162, 187, 188, 196, 214, 219, 221, 222, 223, 225, 226, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 265, 271, 274, 275, 277, 278, 279, 280, 285, 289, 321, 322, 323, 325, 326, 328, 329, 330, 332, 335, 336, 337, 338, 340, 342, 344, 346, 347, 348, 350, 351, 353, 356, 357, 358, 360, 361, 364, 367, 368, 369, 384, 389, 406
Березівська волость – с.259
Березівський район – с.11, 29, 34, 40, 42, 46, 70, 126, 137, 157, 159, 160, 164, 174, 185, 187, 188, 196, 198, 205, 221, 232, 249, 261, 262, 264, 265, 271, 274, 325, 343, 344, 345, 350, 372, 373, 375, 379, 398
Березівщина – с.9, 10, 11, 13, 32, 40, 41, 46, 128, 138, 189, 259, 273, 401
Бернадівка, с. – с.107, 114, 139
Бессарабка, с. – с.153
Белгород, м. (Росія) – с.337
Білгород-Дністровський, м. – с.371
Білгород-Дністровський район – с.369, 382
Білорусія, кр. – с.358
Білосолиця, с. – с.378
Біляївка, м. – с.350, 365
Благоївський район – с.185

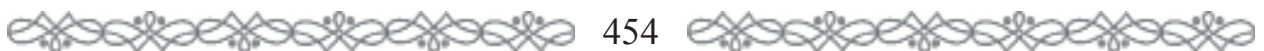
Боголюбове, с. – с.341
Богородицьке, с. – с.80, 82, 83, 85, 406
Болгарія, кр. – с.22
Брушківка, с. – с.74
Брянськ, м. (Росія) – с.356
Буковина – с.341, 387
Бурдине, с. – с.21
Буялик, с. – с.154

В

Валаам, острів – с.320
Валдай, край – с.320
Василівка, с. – с.1201, 129, 153, 185, 404
Вейсове, с. – с.81, 86, 87
Велике Заблоцьке – с.407
Великий Буялик, к. – с.99, 102
Вельчо, х. – с.103
Венгрія, кр. – с.401
Вигода, с. – с.153
Виноградне, с. – с.41, 46, 70, 139, 140, 259, 278, 288, 343, 354, 366, 367, 368, 369, 370, 371
Візантія, імп. – с.60
Вікторівка, с. – с.33, 103, 126
Вінниця, м. – с.280
Вінницька область – с.280
Владиславка, с. – с.79
Вознесенськ, м. – с.113, 164
Войнічеве, с. – с.185
Волинь – с.341, 387
Волкове, с. – с.154
Воловецький район – с.378
Володимир, м. (Росія) – с.60, 341
Вольне, с. – с.206
Вормс, к. – с.70, 128, 158, 160, 259, 366, 369
Воронеж, м. (Росія) – с.341

Г

Гамова, х. – с.125
Гелененталь, к. – с.128, 130
Геленталь, к. – с.70
Георгіївка, с. – с.86, 117

Германія, кр. – с.22
Герценберг, х. – с.103
Гижицьке, с. – с.114, 119
Гнадельфельд, к. – с.133
Гнатівка, с. – с.117, 126, 158, 161
Гнилове, с. – с.153
Гнилякове, с. – с.154
Греція, кр. – с.78
Грінвілль, м.(США) – с.24
Гукова, х. – с.125
Гуляївка, с. – с.101, 103, 126, 139, 158, 246

Д

Дальник, с. – с.153, 154
Данилівка, с. – с.378
Дворянське, с. – с.118
Демидове, с. – с.34, 41, 79, 80, 83, 84, 86, 87, 88, 93, 94, 104, 108, 109, 112, 125, 126, 130, 131, 132, 133, 135, 136, 137, 162, 343, 346, 382, 383, 388, 390, 391, 392, 393
Димитрівка, с. – с.407
Дівсєвий, с. – с.320
Дніпро, р. – с.22, 44
Дніпропетровськ, м. – с.368, 371
Добра Надія, с. – с.96, 101
Доманівка, с. – с.407
Донбас, регіон – с.347
Донська Балка, с. – с.103, 126
Донське, с. – с.101
Дрогобицька область – с.29, 260, 261, 262, 365

Є

Євгенівка, с. – с.163
Європа – с.330
Єгорівка, с. – с.81
Єкатеринославська губернія – с.78
Єленівка, с. – с.125
Єлисаветград, м. – с.88
Єрусалим, м. (Ізраїль) – с.17, 22, 51, 53, 58

Ж

Жашков, м. – с.370

Жовтневе, с. – с.185
Жовтнівка, с. – с.383, 388
Жукове, с. – с.87

З

Заводівка, с. – с.34, 36, 41, 46, 85, 103, 104, 110, 111, 138, 157, 158, 162, 188, 203, 221, 247, 248, 249, 250, 325, 343, 383, 406
Задонськ, м. (Росія) – с.280
Закарпатська область – с.378, 379, 380
Запорізька область – с.350
Західна Європа – с.18
Західна Україна – с.325, 341, 373
Зброжківка, с. – с.79
Зеленопілля, с. – с.343, 396
Златоустове, с. – с.34, 41, 96, 97, 127, 137, 139, 158, 161, 163, 203, 250, 251, 258, 264, 309, 343, 346, 367, 369, 370, 372, 373
Зульц, с. – с.129

І

Іванівка, с. – с.103, 118, 125, 126, 403, 404
Івано-Франківськ, м. – с.370
Івониці, с. – с.16
Ігнатівка, с. – с.125
Ізмаїл, м. – с.14, 365
Ілля, с. – с.113
Іракліївка, с. – с.130
Ісаєве, с. – с.343, 406
Італія, кр. – с.22, 60

Й

Йордан, р. – с.53

К

Каличеве, х. – с.79
Кам'янець-Подільська область – с.16, 347
Канада, кр. – с.22
Кандель, к. – с.154
Кантокрасне, с. – с.407

Карлівка, с. – с.407
Карлсруе, с. – с.129
Карнагорове, с. – с.258
Керченський півострів – с.21
Київ, м. – с.19, 60, 243, 335, 340, 341, 354, 355, 356, 357, 358, 360, 371
Київська Русь – с.52, 334
Київський район – с.24
Киянівка, с. – с.101
Кіпр, о. – с.22
Кірове, с. – с.343, 346
Козятин, м. – с.320
Колосівка, с. – с.79, 101, 103, 160, 162, 188, 221
Комінтернівське, смт – с.343, 346
Комінтернівський район - с.29, 262
Комісарівка, с. – с.158, 161, 162, 259
Константинопіль, м. – с.52, 230
Кострома, м. (Росія) – с.341
Котюрженці, с. – с.347
Красилівський район – с.347
Красне, с. – с.129
Кривописчева, х. – с.103
Крим, авт.респ. – с.341, 342, 387
Куба, о. – с.30
Кубанка, с. – с.122
Кубряки, х. – с.126
Куликове Поле, с. – с.406
Курисово-Покровське, с. – с.97, 127, 163
Кустин, с. – с.28, 275
Куца Балка, с. – с.138

Л

Ланове, с. – с.353
Ленінград, м. – с.17
Летичівський район – с.16
Липецька область – с.21
Лисенкове, х. – с.96
Лідіївка, с. – с.407
Лосєве, с. – с.96
Луїзіана, штат (США) – с.24
Лукашівка, с. – с.204, 206
Любашівський район – с.46
Любополь, с. – с.343

Лювен, м. (Бельгія) – с.22
Львівська область – с.279, 280, 326, 365

М

Малаєшти, с. – с.113
Малахов, х. – с.88
Малашівка, с. – с.102
Марина, с. – с.260
Маринича, х. – с.103
Маринівка, с. – с.153
Маринове, с. – с.29, 34, 41, 70, 133, 138, 139, 140, 158, 161, 203, 259, 260, 261, 342, 363, 364, 365, 366, 374, 382
Мар'їне, с. – с.262, 263
Марківка, с. – с.163
Марківці, с. – с.16
Мар'янівка, с. – с.74, 101, 103, 158, 273
Мар'янівка 2-га, с. – с.160
Матлашівка, с. – с.96
Миколаїв, м. – с.325, 356, 360, 379
Миколаївка, с. – с.343, 388, 406
Миколаївська область – с.373
Миколаївський район – с.343, 344
Михайлівка, с. – с.88, 102
Михайло-Олександрівка, с. – с.41, 91, 343
Мінськ, м. (Білорусія) – с.21
Міссісіпі, р. – с.22
Міссісіпі, штат (США) – с.24
Молдова, кр. – с.345
Москва, м. (Росія) – с.19, 32, 39, 40, 90, 230, 243, 341, 351
Московська область – с.337
Мостове, с. – с.406
Муром, м. (Росія) – с.341
Мюнхен, с. – с.158, 161

Н

Нейкове, с. – с.133, 139, 204, 206, 378
Неймарієнталь, к. – с.130
Нейфреденберг, х. – с.260
Нейфрейденталь, к. – с.70, 128, 259, 260, 365
Немирове, м. – с.90
Нерубайське, с. – с.152, 179

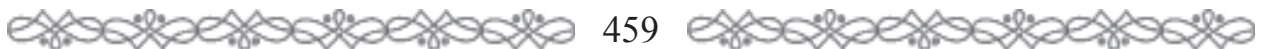
Нестеренкове, с. – с.102
Нижньо-Устрикський район – с.29, 260, 261, 262
Німеччина, кр. – с.397
Нова Одеса, с. – с.113
Новгород, м. (Росія) – с.60, 63, 112, 341
Новгород-Сіверський, м. – с.60
Новоолександрівка, с. – с.70, 71, 72, 73, 74, 76, 78, 98, 103, 108
Новопетрівка, с. – с.343
Новопокровське, с. – с.78, 97, 98, 99, 101, 102, 103, 115, 118, 121, 126, 127, 137, 161, 162, 263
Новоросійська область – с.21
Новоросійський край – с.13
Новоселівка, с. – с.343, 375, 377, 407
Ново-Українка, с. – 280
Новояворівськ, м. – с.280

О

Овідіопольський район – с.163
Одеса, м. – с.8, 14, 17, 22, 23, 24, 28, 29, 48, 121, 151, 154, 155, 164, 178, 179, 180, 183, 184, 207, 212, 229, 230, 249, 263, 275, 280, 337, 340, 341, 345, 346, 347, 348, 353, 354, 365, 367, 369, 375, 379, 384, 387
Одеська губернія – с.155, 248
Одеська область – с.14, 42, 197, 206, 208, 209, 211, 224, 235, 262, 273, 274, 325, 334, 343, 344, 350
Одеський повіт – с.73, 82, 98, 100, 102, 103, 107, 108, 110, 114, 120, 121, 122, 125, 126, 133, 138, 162, 115, 251, 259, 383
Одещина – с.40, 186, 219, 220, 351, 401
Окни, с. – с.113
Олександрівка, с. – с.85, 88, 407
Ольвіопольський повіт – с.104, 106, 109, 120, 121
Ониськове, с. – с.130
Орлеан, м. (Франція) – с.60
Осипівка, с. – с.180
Основа, с. – с.110, 117, 125, 126, 158, 202, 325, 393
Острог, м. – с.63
Оттоманська імперія – с.60
Очаків, м. – с.80, 83
Ояш, м. (Росія) – с.21

П

Павлоград, м. – с.78

Палестина, кр. – с.68
Перчекля, с. – с.193
Петрівка, с. – с.76, 77, 78, 80, 82, 83, 103, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 138, 266, 343, 383
Печори, м. – с.341
Плахтіївка, х. – с.79
Подольська губернія – с.90
Покровка, с. (Любашівський район) – с.47
Покровка, с. (Тираспольський повіт) – с.120
Покровське, с. – с.98, 100, 103, 407
Полоцьк, м. – с.60
Полтавщина – с.138
Польща, кр. – с.356
Почаїв, м. – с.348, 376, 387
Преображенське, с. – с.154
Приморський район – с.24
Псков, м. (Росія) – с.341

Р

Радянський Союз, кр. – 10, 17, 20, 22, 31, 32, 42, 178, 185, 190, 191, 195, 236, 267, 383, 400
Ранжеве, с. – с.327
Раухівка, смт – с.41, 46, 47, 48, 50, 137, 343, 346, 365, 375, 376, 377
Раштад, с. – с.158, 161
Ренійський район – с.383
Рим, м. – с.68
Римська імперія – с.66
Рівне, с. – с.378
Рівненська область – с.275
Рівненський район – с.275
Ровенська область – с.28
Ровенський район – с.28
Роздільна, м. – с.154, 356, 366
Роздільнянський район – с.320
Рози Люксембург, с. – с.185
Розквіт, с. – с.343, 364, 389, 390
Романівка, с. – с.343, 407
Рорбах, к. – с.128, 158, 161, 273
Російська імперія – с.40, 126
Росія, кр. – с.14, 20, 21, 32, 61, 141, 187, 220, 358
Ростов, м. (Росія) – с.60, 77, 341
Русь, кр. – с.341, 372, 399

Ряснопіль, с. – с.34, 36, 40, 41, 78, 97, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 122, 123, 124, 125, 126, 137, 138, 139, 158, 159, 161, 162, 187, 221, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 325, 337, 343, 393, 384, 395

С

Санкт-Петербург, м. (Росія) – с.235, 341
Саратове, с. – с.185
Сахарове, с. – с.98, 103, 263, 264, 265, 162
Северинівка, с. – с.73, 154
Семихатки, с. – с.40, 325
Сербка, с. – с.29, 138, 261, 262, 343, 365
Сергіївка, с. – с.28
Сергіїв-Посад, м. (Росія) – с.337
Сибір, регіон – с.337
Симферополь, м. – с.24
Сиротинка, с. – с.88, 94
Сичавка, с. – с.154
Скосарівка, с. – с.343
Слободзея, с. – с.114
Слободка, с. – с.154
Слов'яно-Сербка, с. – с.154, 163
Соловійова, х. – с.103
Соловки, о. – с.155, 341
Софіївка, с. – с.96, 204, 158, 202, 206, 273, 372
Спартаківський район – с.183
Ставкове, с. – с.41, 46, 196, 327, 140, 369, 379, 380, 381, 382
Стадна Балка, х. – с.96
Стара Балка, с. – с.103
Старо-Донське, с. – с.103
Степанівка, с. – с.103, 138
Стрюкове, с. – с.343, 360, 366, 388
Суворове, с. – с.153
Суздаль, м. (Росія) – с.341, 347
США, кр. – с.22

Т

Танівка, с. – с.103
Тарасо-Шевченківський район – с.183
Татанай, х. – с.138
Ташине, с. – с.85, 115, 116, 118, 121
Тевтулове, с. – с.88, 94

Тербунський район – с.21
Терновка, с. – с.114, 121
Тернопільська область – с.348
Тея, с. – с.114
Тилигуло-Березанський район – с.188
Тилигульський лиман – с.372, 373
Тирасполь, м. (ПМР) – с.353
Тираспольський повіт – с.79, 80, 82, 83, 84, 87, 91, 113, 114, 120, 125, 130, 131, 133, 136, 137
Тіхвін, с. – с.320
Трансністрія, провінція – с.33
Трост, х. – с.260
Тузли, с. – с.73

У

Ульянівка, с. – с.343, 393
УРСР, респ. – с.165, 262
Устянове. с. – с.261, 262, 365

Ф

Фестерівка, с.153
Фінляндія, кр. – с.19
Франція, кр. – с.22
ФРГ, кр. – с.22
Фрунзівський район – с.180, 183, 185

Х

Харків, м. – с.19, 175, 177
Херсон, м. – с.113
Херсонес, м. – с.342
Херсонський повіт – с.71, 114, 119, 403
Хиров, м. – с.279
Хмельницька область – с.16, 347
Хмельницький, м. – с.347
Холмогорове, с. – с.103
Хомутовка, х. – с.96

Ц

Царенка, х. – с.103

Ч

- Червоний, х. – с.265
Червоноармійське, с. – с.325
Червоноволодимирівка, с. – с.41, 343, 383
Чернівці, м. – с.280
Чернігів, м. – с.325, 341
Чернове, с. – с.185
Чехословаччина, кр. – с.30, 401
Чижеве, с. – с.114, 383, 388
Чорне, с. – с.406
Чорногірка, с. – с.41, 70, 130, 139, 154, 161, 185, 273, 343, 364, 397

Ш

- Шабо, с. – с.357
Шаца, х. – с.79, 125
Швейцарія, кр. – с.22
Шевченкове, с. – с.364
Ширяївський район – с.382
Шутове, с. – с.87

Ю

- Южний, м. – с.344
Юркове, с. – с.79

Я

- Яковлівка, с. – с.81, 86, 87, 88, 90, 131
Яснопіль, с. – с.139

Науково-довідкове видання

І. І. Ніточко, П. І. Ляшик

ПРАВОСЛАВНА БЕРЕЗІВЩИНА

Праці Державного архіву Одеської області: т. 34

Добір архівних матеріалів,
іменний і географічний покажчики – Корецька О. А.
Комп'ютерний набір – Бубликова Л.П.
Сканування документів – Березін С.Є.

Оригінал-макет виготовлено
в Редакційно-видавничій фірмі «Прес-кур'єр»
Свідоцтво про внесення видавця до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 3764
від 22.04.2010 р.
(65057, м. Одеса, пл. Незалежності, 1, оф. 206,
тел./факс (0482) 64-96-58, E-mail: gazeta.press@mail.ru).

Головний редактор	Й. О. Бурчо
Літературне редагування	Н. І. Голикова Л. А. Гарлицька
Технічний редактор	Л. М. Афанасенко
Комп'ютерна верстка	О. В. Замойська

Здано у виробництво 14.03.2012. Підписано до друку 27.07.2012.
Формат 60x84/8. Ум. друк. арк. 56,48. Папір офсетний. Друк офсетний.
Гарнітура Times. Наклад 250 прим.

Віддруковано з готового оригінал-макета. Видавництво і друкарня „Астропринт». 65091,
м.Одеса, вул. Разумовська, 21. Тел. 7-855-855. www.astroprint.odessa.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №1373 від 28.05.2003 р.